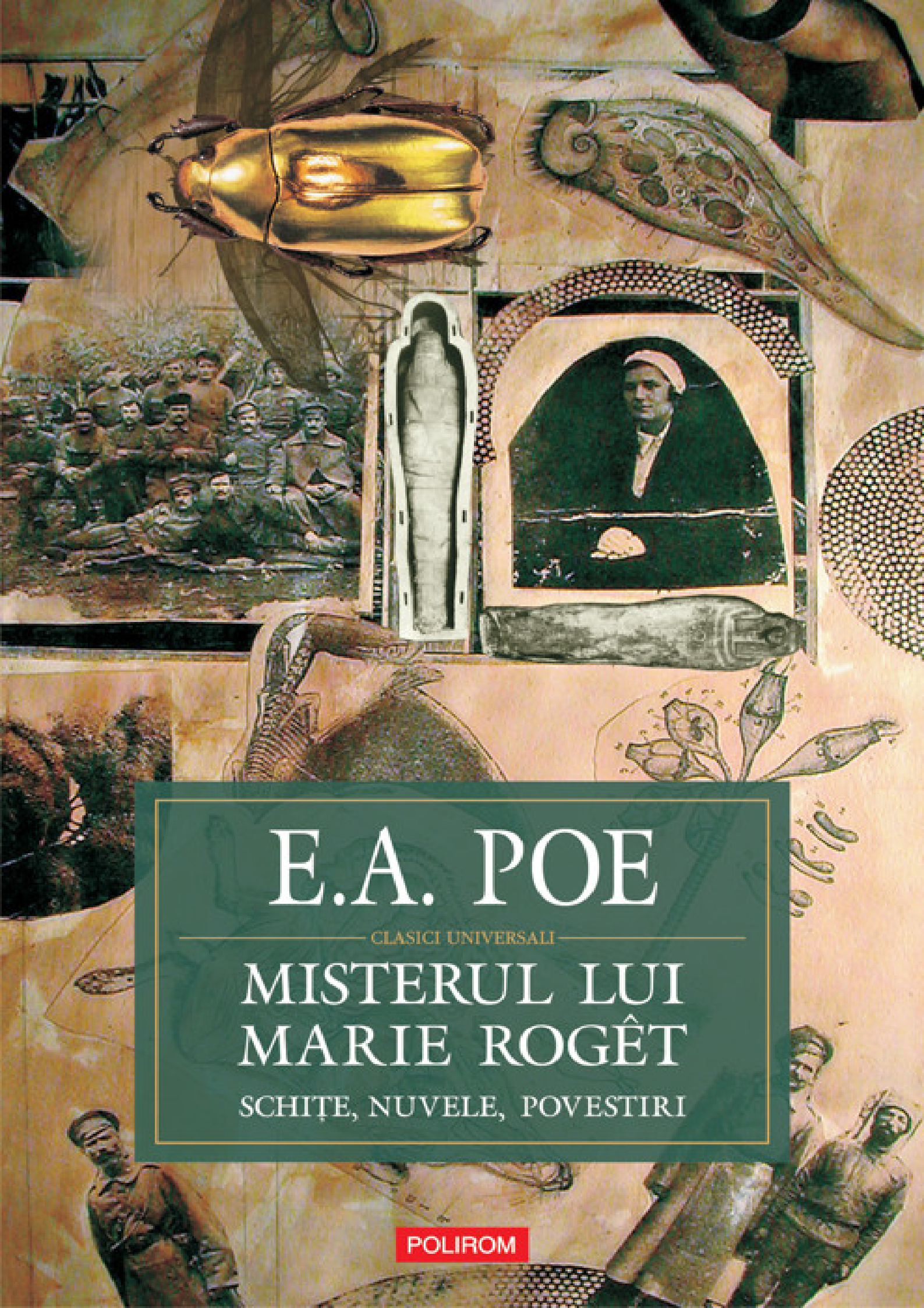

E.A. POE

CLASICI UNIVERSALI

MISTERUL LUI MARIE ROGÊT

SCHIȚE, NUVELE, POVESTIRI

POLIROM

E.A. Poe

Misterul lui Marie Rogêt

Schiţe, nuvele, povestiri

1843-1849

Traducere din limba engleză,
note şi comentarii de Liviu Cotrău

Editura Polirom

2008

Collected Works of Edgar Allan Poe. Tales and Sketches. 1843-1849, vol. III

© 2005, 2008 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;

sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN eBOOK: 978-973-46-2039-5

ISBN PDF: 978-973-46-2373-0

ISBN: 978-973-46-1228-4

Redactor: Ioana Filat

Coperta: Laurenţiu Midvichi

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Edgar Allan Poe (1809-1849) s-a născut la Boston, Massachusetts. Şi-a început studiile la Universitatea din Virginia, apoi, după o scurtă perioadă de timp petrecută în armată, a început să publice articole de critică în periodice literare, devenind celebru pentru stilul său caustic, riguros, de o înaltă ţinută intelectuală şi cu o largă deschidere filosofică. Două dintre eseurile sale, *Principiul poetic* şi *Filosofia compoziţiei*, au rămas pînă astăzi repere de neocolit ale poeticii moderne. Considerat unul dintre cei mai provocatori scriitori ai secolului XIX, cu o influenţă considerabilă în literatura americană şi europeană, părinte al prozei poliţiste şi precursor al romanului SF şi horror, şi-a început cariera literară ca poet (cu *Tamerlane and Other Poems*, 1827; *Poems*, 1831). Singurul său roman finalizat, *The Narrative of Arthur Gordon Pym* (*Povestea lui Arthur Gordon Pym*), este publicat în 1838, iar primul volum de povestiri, *Tales of the Grotesque and Arabesque*, apare în 1840. Însă cartea care îl va impune definitiv în atenţia publicului este *The Raven and Other Poems* (1845); prin intermediul traducerilor lui Baudelaire, care îl descria ca pe „cel mai important scriitor al epocii“, reputaţia sa europeană începe totodată să capete un contur bine definit.

Volumul de faţă, împreună cu *Masca Morţii Roşii* (Polirom, 2003), oferă publicului cititor un tablou complet al nuvelisticii autorului american – gen literar care i-a consolidat reputaţia atît în Statele Unite, cît şi peste hotare. Volumul cuprinde, în versiuni noi, moderne, celebrele *Cărăbuşul de aur*, *Butoiul de Amontillado*, *Pisica neagră*, *Îngropat de viu*, *Scrisoarea furată* etc., alături de numeroase (peste jumătate din cuprinsul volumului) nuvele şi povestiri inedite. Pe lîngă cîteva din capodoperele gotice ale autorului, sînt incluse cele două nuvele poliţiste ale lui Poe, avîndu-l ca protagonist pe celebrul detectiv Auguste C. Dupin, precum şi povestiri umoristico-parodice mai puţin cunoscute

(*Viaţa literară a domnului Bob Cutărică, Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană* şi altele). Totodată, el pune la dispoziţia cititorilor un amplu şi util instrumentar critic: un capitol de note şi comentarii menite să faciliteze înţelegerea numeroaselor aluzii şi referinţe istorice şi culturale.

Notă asupra ediţiei

Acest volum al ediţiei E.A. Poe, alături de *Masca Morţii Roşii* (Editura Polirom, 2003), oferă publicului cititor, pentru prima oară într-o istorie a traducerilor veche de 147 de ani[1], un tablou *complet* al nuvelisticii sale – genul literar care, orice s-ar spune, i-a consolidat reputaţia atît în Statele Unite, cît şi peste hotare.

Ca ediţie de referinţă, m-am folosit de *Collected Works of Edgar Allan Poe. Tales and Sketches. 1843-1849*, vol. III, edited by Thomas Ollive Mabbott with the assistance of Eleanor D. Kewer and Maureen C. Mabbott, Cambridge, Massachusetts, London, The Belknap Press of Harvard University Press, 1978.

Spre deosebire de ediţia lui Mabbott, cea de faţă e cu trei texte mai săracă: lipsesc *Prefaţa* lui Poe la *Marginalia* (ciclu de articole publicate în revistele vremii), *A Remarkable Letter* şi *A Reviewer Reviewed. Prefaţa,* concede editorul american, „e într-o anume măsură parte integrantă a unei ediţii a lor [a acestor eseuri], pe care, avem motive să credem, Poe a avut-o în vedere“, adăugînd numaidecît: „ea [prefaţa] îşi are locul în volumele noastre de schiţe şi nuvele, deoarece e şi ea *fiction*“ [sublinierea mea] (*op. cit.,* p. 112). În limba engleză, *fiction* desemnează atît o lucrare în proză, cît şi o operă de ficţiune. Argumentul lui Mabbott e totuşi slab, fiindcă el oferă temeiul – discutabil – ca sub umbrela acestui termen să se poată adăposti şi alte texte critice ale autorului numai întrucît satisfac două exigenţe mai degrabă generice. În opinia mea, această *Prefaţă* trebuie să-şi aibă locul în capul ciclului respectiv de eseuri.

Al doilea text omis e o variantă ulterioară a nuvelei *Mellonta Tauta*. Adevărat, paragrafele 7 – 13 au fost revizuite şi amplificate de autor în vederea unei prelegeri despre „Univers“ pe care a susţinut-

o la 3 februarie 1848 la New York Society Library. Nuvela va vedea lumina tiparului în prima ei variantă abia în februarie 1849, varianta publicată în ediţia din 1856 a lui Rufus Griswold. Diferenţele, totuşi neglijabile, nu îndreptăţesc, ca în cazul perechii *Afacere pierdută* şi *Bon-Bon* (vezi *Masca Morţii Roşii*, Editura Polirom, 2003), considerarea celei de-a doua variante ca o nuvelă de sine stătătoare. Oricum, aceste diferenţe se vor regăsi în eseul *Eureka*.

Cît despre cel de-al treilea text, Mabbott reia argumentul cum că şi el ar „conţine destule elemente de *fiction* care să justifice includerea sa alături de nuvele şi schiţe“ (*op. cit.,* p. 1377). E vorba despre un articol de critică literară, mai exact despre o recenzie, după cum arată chiar titlul, *Recenzentul recenzat.*

Ordinea textelor din volumul de faţă e cea cronologică, avîndu-se în vedere data compoziţiei şi nu cea a primei tipăriri – o concesie adusă proiectului auctorial.

Capitolul de *Note şi comentarii* cuprinde informaţii privind geneza şi tipărirea textelor, variantele (notate cu *A,B,C,D* etc.) prin care a trecut elaborarea, sursele de inspiraţie, ecourile în epocă, semnificaţia unor aluzii, sensul unor cuvinte străine, jargonul marinăresc (vezi *Lada dreptunghiulară*), primele traduceri în română şi în franceză – limba ce a servit vreme îndelungată ca intermediar. Pentru partea franceză am consultat *Œuvres complètes de Edgar Poe* traduites par Charles Baudelaire, Paris, Gilbert Jeune, 1938, precum şi Claude Richard, *Edgar Allan Poe – Journaliste et critique*, Librairie C. Klincksieck, 1974. Cît priveşte traducerile româneşti din perioada 1859–1918, am utilizat *Biografia relaţiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice*, vol. I, Editura Academiei, Bucureşti, 1985.

Pentru alcătuirea notelor şi comentariilor am folosit, pe lîngă izvoarele obişnuite (biografii, dicţionare, enciclopedii etc.) ale oricărui editor, aparatul ştiinţific în principal al ediţiei lui Thomas

Ollive Mabbott şi cel al ediţiilor *The Short Fiction of Edgar Allan Poe*, An Annotated Edition, edited by Stuart Levine and Susan Levine, Urbana and Chicago, University of Illinois Press (1976), 1990, şi Edgar Allan Poe, *Poetry and Tales*, selecţia textelor şi notele de Patrick F. Quinn, New York, Library of America, 1984. Alte ediţii de gen consultate: *The Science Fiction of Edgar Allan Poe,* collected and edited with an Introduction and Commentary by Harold Beaver, Penguin Books, Ltd., Harmondsworth, Middlesex (1976), 1977; Edgar Allan Poe, *Comedies and Satires*, edited with an introduction by David Galloway, Penguin Books, Ltd., Harmondsworth, Middlesex, 1987; Edgar Allan Poe, *The Fall of the House of Usher, Poems, Tales, Essays and Reviews,* edited with an introduction by David Galloway, Penguin Books, Ltd., Harmondsworth, Middlesex, 1986; *The Tales of Poe,* edited with an Introduction by Harold Bloom, Chelsea House Publishers, New York, New Haven and Philadelphia, 1987.

Notele marcate cu asterisc dupa indice aparţin autorului, toate celelalte aparţin subsemnatului. Alte abrevieri:

AL = E.A. Poe, *Annabel Lee şi alte poeme*, versuri, ediţie îngrijită, prefaţă, cronologie, note şi comentarii de Liviu Cotrău, Editura Univers, 1987.

MMR = E.A. Poe, *Masca Morţii Roşii şi alte povestiri*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de Liviu Cotrău, ediţie revizuită, Editura Polirom, 2003.

Liviu Cotrău

1 *Puţul şi pendula* (*Independenţa,* IV, 1861, nr. 17-21) e, se pare, primul text poesc tradus în româneşte.

POVESTIRI
1843-1844

Misterul lui Marie Rogêt[1]
Urmare la Crimele din Rue Morgue[2]

„Es giebt eine Reihe idealischer Begebenheiten, die der Wirklichkeit parallel lauft. Selten fallen sie zusammen. Menschen und Zufalle modificiren gewöhnlich die idealische Begebenheit, so dass sie unvollkommen erscheint, und ihre Folgen gleichfalls unvollkommen sind. So bei der Reformation; statt des Protestantismus kam das Lutherthum hervor.“

„Există serii ideale de evenimente care au loc în paralel cu cele reale. Ele arareori se suprapun. Oamenii şi împrejurările schimbă, în general, cursul ideal al evenimentelor, astfel încît el pare imperfect, iar consecinţele lui sînt, de asemenea, imperfecte. Aşa şi cu Reforma; în locul protestantismului s-a ivit luteranismul.“

Novalis[3], *Moralische Ansichten*

Puţine sînt acele persoane, chiar printre cei mai calmi gînditori, care să nu fi fost atrase uneori de o vagă şi totuşi vibrantă cvasicredinţă în supranatural, de *coincidenţe* de o natură aparent atît de miraculoasă încît, ca *simple* coincidenţe, intelectul a fost incapabil să le accepte. Asemenea sentimente – căci cvasicredinţele despre care vorbesc nu au niciodată întreaga putere a *gîndului* – sînt rareori pe deplin înăbuşite altfel decît prin recurs la teoria hazardului sau, cum i se mai spune tehnic, calculul probabilităţilor. Ei bine, acest calcul este în esenţa sa pur matematic; şi astfel avem anomalia ca lucrul cel mai rigid şi mai exact din domeniul ştiinţei să

fie aplicat umbrei şi spiritului celui mai intangibil din domeniul speculaţiei.

Amănuntele extraordinare pe care sînt chemat acum să le fac publice vor alcătui, după cum se va vedea, cît priveşte desfăşurarea în timp, prima parte dintr-o serie de *coincidenţe* aproape de neînţeles, a căror parte a doua sau încheiere va fi recunoscută de toţi cititorii în recentul asasinat asupra lui MARY CECILIA ROGERS, petrecut în New York.

Cînd într-o lucrare intitulată *Crimele din Rue Morgue* am încercat în urmă cu aproape un an să zugrăvesc cîteva însuşiri cu totul remarcabile ale alcătuirii mentale a prietenului meu, cavalerul C. Auguste Dupin, nu mă gîndeam că voi reveni vreodată asupra acestui subiect. Această zugrăvire a caracterului său constituia scopul meu; iar acest scop a fost atins în succesiunea de împrejurări ce aveau să dovedească idiosincrazia lui Dupin. Aş fi putut aduce şi alte exemple, dar n-aş fi dovedit mai multe. Evenimente recente însă, în surprinzătoarea lor desfăşurare, mi-au atras atenţia asupra mai multor amănunte care vor avea întru cîtva aerul unei mărturisiri smulse cu forţa. Auzind eu ce am auzit de curînd, ar fi într-adevăr ciudat dacă aş trece sub tăcere ceea ce am auzit şi am văzut cu atîta timp în urmă.

După ce a luat sfîrşit tragedia iscată prin moartea lui madame L'Espanaye şi a fiicei sale, cavalerul numaidecît îşi abătu atenţia de la această întîmplare şi recăzu, după vechiul său obicei, într-o reverie sumbră. Avînd dintotdeauna o înclinaţie spre abstracţiune, m-am alăturat şi eu degrabă umorii sale; şi, continuînd să ocupăm apartamentul nostru din Faubourg Saint Germain, am lăsat în voia întîmplării Viitorul şi ne-am abandonat fără griji Prezentului, întreţesînd cu visuri lumea plicticoasă din jurul nostru.

Dar aceste visuri nu erau chiar fără întreruperi. Se poate lesne presupune că rolul jucat de

prietenul meu în drama din Rue Morgue nu putea să nu-şi lase amprenta asupra închipuirilor poliţiei pariziene. În rîndul agenţilor ei, numele lui Dupin ajunsese un cuvînt familiar. Caracterul simplu al deducţiilor prin care acesta dezlegase misterul nefiind dezvăluit niciodată, nici măcar prefectului de poliţie, şi nimănui altcuiva decît mie, nu-i surprinzător, desigur, că afacerea era considerată un lucru aproape miraculos sau că însuşirile analitice ale cavalerului i-au adus acestuia creditul acordat intuiţiei. Francheţea lui l-ar fi făcut să dezmintă în faţa oricărui curios o astfel de prejudecată; însă firea lui indolentă îi interzicea să se mai frămînte din pricina unui subiect care încetase de mult să-l mai intereseze. Aşa s-a întîmplat că el se trezi steaua călăuzitoare spre care se îndreptau ochii poliţiei; şi nu puţine au fost cazurile în care s-au făcut încercări din partea prefecturii de poliţie de a-i folosi serviciile. Unul dintre cele mai remarcabile cazuri a fost uciderea unei tinere cu numele de Marie Rogêt.

Acest eveniment avu loc cam la doi ani după atrocităţile din Rue Morgue. Marie, ale cărei nume de botez şi de familie vor atrage numaidecît atenţia prin asemănarea lor cu cele ale nefericitei „fetişcane cu ţigările“, era singura fiică a văduvei Estelle Rogêt. Tatăl ei murise pe cînd ea era încă o copilă şi, din clipa morţii lui pînă cu vreo optsprezece luni înainte de asasinatul ce face subiectul povestirii noastre, mama şi fiica locuiau împreună în Rue Pavée Saint Andrée[4], madame ţinînd un pension şi fiind ajutată de Marie. Lucrurile au mers astfel pînă cînd aceasta din urmă împlini vîrsta de douăzeci şi doi de ani, cînd neasemuita ei frumuseţe atrase atenţia unui negustor de parfumuri care ocupa una dintre prăvăliile situate la parterul lui Palais Royal şi printre ai cărui muşterii se numărau îndeosebi aventurierii fără căpătîi care bîntuiau acea vecinătate. Monsieur Le Blanc[5] era conştient de

avantajele ce decurgeau din prezenţa în parfumeria sa a frumoasei Marie, iar propunerea lui mărinimoasă fu bucuros acceptată de fată, deşi cu oarecare ezitare de madame.

Aşteptările negustorului au fost împlinite şi curînd saloanele lui au ajuns vestite graţie farmecelor drăgălaşei *grisette*. Ea se afla deja în slujba lui de aproape un an cînd admiratorii ei fură luaţi prin surprindere de neaşteptata ei dispariţie din prăvălie. Monsieur Le Blanc nu putea da nici o lămurire în legătură cu absenţa ei, iar madame Rogêt era înnebunită de spaimă şi îngrijorare. Imediat ziarele luară în stăpînire acest subiect, iar poliţia era tocmai pe punctul de a întreprinde cercetări serioase cînd, într-o frumoasă dimineaţă, după ce trecuse deja o săptămînă, Marie, teafără şi sănătoasă, însă cu un vag aer de tristeţe, îşi făcu din nou apariţia la obişnuita ei tejghea din parfumerie. Orice anchetă în afară de cea cu caracter particular a fost, se înţelege, sistată numaidecît. Monsieur Le Blanc se declară total neştiutor, ca mai înainte. Marie, împreună cu madame, răspunse la toate întrebările, cum că-şi petrecuse ultima săptămînă în casa unei prietene de la ţară. Astfel, afacerea se stinse şi fu în general uitată; căci fata, ca să se ferească, pare-se, de curiozitatea impertinentă a unora, curînd îşi luă rămas-bun pentru totdeauna de la negustorul de parfumuri şi-şi căută refugiul în casa mamei sale din Rue Pavée Saint Andrée.

După vreo cinci luni de la întoarcerea ei acasă, prietenii ei se alarmară de neaşteptata ei dispariţie pentru a doua oară. Trecură trei zile fără să se fi auzit nimic de ea. În a patra, cadavrul ei fu găsit plutind pe Sena[6], în apropiere de malul opus cartierului unde se află Rue Pavée Saint Andrée, într-un loc nu prea îndepărtat de vecinătatea pustie cunoscută sub numele de Barrière du Roule[7,8].

Atrocitatea acestei crime (căci din capul locului era evident că se comisese o crimă), tinereţea şi frumuseţea victimei, însă mai presus de toate faima ei de mai înainte produseră o adîncă tulburare în minţile sensibililor parizieni. Nu-mi pot aminti de nici o întîmplare asemănătoare care să fi produs un efect atît de adînc şi de stăruitor. Vreme de cîteva săptămîni în discuţiile despre această problemă de mare interes au fost uitate chiar şi cele mai însemnate chestiuni politice ale zilei. Prefectul făcea eforturi ieşite din comun; şi, firește, fură puse în mişcare forţele întregii poliţii pariziene.

Imediat după descoperirea cadavrului, nimeni nu-şi închipuia că ucigaşul va reuşi să scape multă vreme de urmărirea ce fusese numaidecît pusă la cale. Abia după ce trecuse o săptămînă se crezu de cuviinţă să se ofere o recompensă; şi chiar şi atunci această recompensă se limita la o mie de franci. În acest răstimp, cercetările îşi urmau cursul cu vigoare, chiar dacă nu întotdeauna cu chibzuinţă, şi numeroşi indivizi fură anchetaţi fără nici un rezultat; în acelaşi timp, în lipsa permanentă a oricărui fir conducător în acest mister, nerăbdarea publicului crescuse enorm. La capătul celei de-a zecea zi se socoti nimerit să se dubleze suma propusă iniţial; şi în cele din urmă, trecînd şi cea de-a doua săptămînă fără ca ea să fi dus la vreo descoperire, iar prejudecata ce exista dintotdeauna la Paris împotriva poliţiei răbufnind în cîteva serioase *émeutes*[9], prefectul îşi asumă răspunderea de a oferi suma de douăzeci de mii de franci pentru „condamnarea asasinului“ sau, dacă se va dovedi că erau implicaţi mai mulţi, „pentru condamnarea fiecăruia dintre asasini“. În înştiinţarea ce anunţa această răsplată se făgăduia iertarea deplină a oricărui complice care ar fi făcut mărturisiri împotriva părtaşului său; la toate acestea era anexat, oriunde apărea înştiinţarea, un afiş privat al unui comitet de cetăţeni care oferea

zece mii de franci în plus faţă de suma propusă de prefectura de poliţie[10]. Întreaga recompensă se ridica astfel la nu mai puţin de treizeci de mii de franci, ceea ce poate fi socotită o sumă extraordinară, dacă luăm în considerare condiţia umilă a fetei şi frecvenţa sporită în marile oraşe a unor atrocităţi precum cea descrisă.

Nimeni nu se îndoia acum că misterul acestei crime va fi adus de îndată la lumină. Însă, cu toate că într-un caz sau două se făcură arestări ce promiteau o dezlegare, nu se descoperi nimic care să-i implice pe suspecţi; astfel încît aceştia fură eliberaţi numaidecît. Oricît ar părea de ciudat, trecu şi a treia săptămînă de la descoperirea cadavrului, şi trecu fără să fie aruncată nici o lumină asupra acestui caz, înainte ca măcar cel mai neînsemnat zvon în legătură cu evenimentele ce tulburaseră într-atît opinia publică să fi ajuns la urechile lui Dupin şi ale mele. Adînciţi în cercetările ce ne absorbeau întreaga atenţie, se scursese aproape o lună de cînd nici unul din noi nu mai ieşise din casă, nici nu primise vreun vizitator şi nu-şi aruncase decît în treacăt ochii asupra articolelor politice mai de seamă de prin gazete. Primele informaţii despre crimă ne-au fost aduse de G. în persoană[11]. Acesta veni degrabă în după-amiaza zilei de 13 iulie a anului 18... şi rămase la noi pînă noaptea tîrziu. Era foarte supărat că toate străduniile lui de a-i încolţi pe asasini eşuaseră. Reputaţia lui – aşa spunea dumnealui cu aerul său specific parizian – era în joc. Chiar şi onoarea lui era vizată. Ochii lumii erau aţintiţi asupra lui; şi, într-adevăr, nu era sacrificiu pe care să nu fi fost dispus să-l facă pentru dezlegarea misterului. Îşi încheie acest discurs destul de hazliu cu un compliment pentru ceea ce îi făcea plăcere să numească *tactul* lui Dupin, făcîndu-i acestuia o propunere directă şi bineînţeles generoasă, a cărei natură precisă nu mă simt împuternicit să o dezvălui, însă care nu are

nici o legătură cu subiectul propriu-zis al naraţiunii mele.

Complimentul, prietenul meu îl respinse cît putu mai bine, însă propunerea o primi numaidecît, deşi avantajele ei erau cu totul provizorii. Odată înţeleşi asupra acestui punct, prefectul se lansă pe loc în explicarea propriilor sale ipoteze, presărîndu-le cu lungi comentarii asupra probelor; pe care noi nu le aveam încă la îndemînă. Vorbi îndelung şi, neîndoielnic, savant în vreme ce eu lansam din cînd în cînd cîte o sugestie pe măsură ce noaptea se scurgea somnoroasă. Dupin, şezînd neclintit în fotoliul său dintotdeauna, era întruparea atenţiei respectuoase. Purtase ochelarii pe toată durata întrevederii; şi cîte o privire răzleaţă pe sub sticlele lor verzi[12] era suficientă pentru a mă convinge că, deşi pe tăcute, dormise adînc în tot răstimpul de şapte-opt ceasuri grele ca plumbul ce precedară plecarea prefectului.

În dimineaţa următoare am procurat de la prefectura de poliţie un raport amănunţit asupra tuturor probelor obţinute, iar de la redacţiile diverselor gazete cîte un exemplar din fiecare ziar în care s-a publicat vreo informaţie însemnată în legătură cu această tristă întîmplare. Lăsînd la o parte tot ce era vădit eronat, această masă de informaţii se prezenta astfel:

Marie Rogêt părăsise casa mamei sale din Rue Pavée Saint Andrée pe la orele nouă, duminică dimineaţa, în ziua de 22 iunie 18. ...La plecare îl anunţase pe un anume monsieur Jacques St. Eustache[13] – şi numai pe dînsul – de intenţia ei de a-şi petrece ziua la o mătuşă care locuia în Rue des Drômes. Rue des Drômes e o stradă scurtă şi îngustă, însă foarte populată, nu departe de malurile fluviului şi la o distanţă de vreo două mile pe drumul cel mai direct cu putinţă de *pension*-ul lui madame Rogêt. St. Eustache era peţitorul oficial al lui Marie, acesta locuind şi luînd mesele la *pension*. El

urma să plece după logodnica lui pe înserat şi să o însoţească pînă acasă. În acea după-amiază însă se întîmplă să plouă cu găleata; şi, presupunînd că ea va rămîne toată noaptea la mătuşa ei (cum mai făcuse şi în alte rînduri), el socoti că nu era nevoie să-şi ţină promisiunea. După ce se înnoptase, madame Rogêt (care era o bătrînă infirmă în vîrstă de şaptezeci de ani) fu auzită exprimîndu-şi temerea „că nu are să o mai vadă niciodată pe Marie“; dar această vorbă a ei atrase prea puţină atenţie în acel moment.

Luni se descoperi că fata nu fusese în Rue des Drômes; şi, cînd ziua se scurse fără nici o veste de la ea, fu pornită o cercetare pe timp de noapte în cîteva puncte din oraş şi în împrejurimi. Totuşi, abia în a patra zi de la dispariţia ei se află cîte ceva mai demn de luat în seamă în privinţa ei. În acea zi (miercuri, 25 iunie), un anume monsieur Beauvais[14], care, împreună cu un prieten, întrebase de Marie în apropiere de Barrière du Roule, pe celălalt mal al Senei, în apropiere de Rue Pavée Saint Andrée, fu informat că tocmai fusese adus la mal de către nişte pescari un cadavru ce fusese găsit plutind pe apă. Văzînd cadavrul, Beauvais, după o oarecare ezitare, îl identifică drept cel al vînzătoarei de parfumuri. Prietenul lui îl recunoscu mai prompt.

Chipul acestuia era mînjit cu sînge închegat, din care o parte i se prelinsese pe gură. Nu se vedea nici urmă de spumă, ca în cazul celor înecaţi. Ţesutul celular nu era decolorat. În jurul gîtului avea vînătăi şi urme de degete. Braţele îi erau încrucişate pe piept şi înţepenite. Pumnul drept îi era încleştat, iar cel stîng pe jumătate deschis. Pe încheietura stîngă se vedeau două excoriaţii circulare, aparent urmele frînghiilor sau ale unei frînghii răsucite de mai multe ori. O parte a încheieturii drepte era şi ea foarte roasă, la fel spinarea, pe toată întinderea ei, dar mai ales omoplaţii. Ca să poată aduce la mal cadavrul,

pescarii îl legaseră cu o frînghie, însă nici una dintre excoriaţii nu fusese provocată de acest lucru. Muşchii gîtului erau foarte umflaţi. Nu se vedeau nici un fel de tăieturi sau vînătăi de pe urma vreunor lovituri. Se găsi o bucată de şiret atît de strîns legat în jurul gîtului, încît era ascuns privirii; era complet îngropat în carne şi fixat cu un nod care se afla chiar sub urechea stîngă. Numai atît ar fi fost suficient ca să-i producă moartea. Raportul medical vorbea convingător despre caracterul virtuos al moartei. Aceasta fusese supusă, se spunea, unor violenţe brutale. Cînd a fost găsit, cadavrul era într-o asemenea stare, încît prietenii nu avură nici o dificultate în a-l recunoaşte.

Rochia era în mare parte ruptă şi altminteri răvăşită. Din veşmîntul exterior o fîşie lată cam de o palmă fusese sfîşiată de la tiv pînă la talie, fără însă să fi fost smulsă de tot. Era înfăşurată de trei ori în jurul taliei şi prinsă la spate într-un fel de nod. Fusta de sub tunică era din muselină fină, iar din aceasta fusese sfîşiată cu totul o fîşie lată de optsprezece ţoli – sfîşiată pe o lungime egală şi cu multă grijă. Fîşia fu găsită înfăşurată destul de larg în jurul gîtului şi prinsă într-un nod zdravăn. Deasupra fîşiei de muselină şi a bucăţii de şiret erau legate panglicile unei pălării ce atîrna la spate. Nodul cu care erau legate panglicile pălăriei nu părea făcut de o femeie, ci era un fel de laţ sau nod marinăresc.

După identificarea cadavrului, acesta n-a fost dus, ca de obicei, la morgă (această formalitate fiind de prisos), ci a fost îngropat în grabă nu departe de locul unde fusese adus pe mal. Prin strădaniile lui Beauvais, afacerea fu înăbuşită cu mare sîrg, atît cît s-a putut; şi trecură mai multe zile pînă să apară vreo reacţie publică. Într-un tîrziu însă, o gazetă săptămînală[15] preluă subiectul; cadavrul fu dezgropat şi se deschise o nouă anchetă, dar nu se descoperi nimic în plus faţă de

ceea ce se menţionase deja. Hainele însă fură arătate acum mamei şi prietenilor moartei şi pe deplin identificate ca fiind cele purtate de fată atunci cînd plecase de acasă.

Între timp frămîntarea creştea cu fiecare ceas. Mai mulţi indivizi fură arestaţi şi puşi apoi în libertate. Bănuiala căzu mai ales asupra lui St. Eustache; la început, acesta nu reuşi să prezinte o relatare clară despre locurile pe unde umblase în duminica în care Marie plecase de acasă. Dar după aceea reuşise să-i ofere lui monsieur G. declaraţii ce justificau în chip mulţumitor fiece oră din ziua respectivă. Cum timpul trecea şi nu mai apărea nici o descoperire, circulau o mie şi unu de zvonuri contradictorii, iar gazetarii îşi făceau de lucru cu tot felul de *presupuneri.* Între acestea, cea care atrase mai mult atenţia era ideea că Marie Rogêt ar mai fi încă în viaţă – că leşul găsit în Sena era al unei alte femei nefericite. Ar fi nimerit să supun atenţiei cititorului unele pasaje ce cuprind sugestia la care se face trimitere. Aceste pasaje sînt traduceri *literale* din *L'Étoile*[16], o gazetă condusă, în general vorbind, cu multă pricepere.

„Mademoiselle Rogêt a părăsit locuinţa mamei sale într-o duminică dimineaţa, în ziua de 22 iunie 18..., cu scopul mărturisit de a merge să o vadă pe mătuşa ei sau vreo altă rudă din Rue des Drômes. Din ceasul acela nimeni nu pare să o mai fi zărit. Nici o urmă, nici o ştire despre ea. [...] Nu s-a arătat pînă acum nimeni care să o fi văzut în ziua aceea, după ce a trecut pragul locuinţei mamei sale. [...] Ei bine, deşi nu avem nici o mărturie că Marie Rogêt se mai afla printre cei vii după orele nouă, duminică, 22 iunie, avem totuşi dovada că pînă la acea oră fusese încă în viaţă. Miercuri, pe la orele douăsprezece ale amiezei, s-a descoperit cadavrul unei femei plutind spre malul de lîngă Barrière du Roule. Chiar dacă presupunem că Marie Rogêt ar fi fost aruncată în rîu la trei ore după ce a părăsit casa mamei sale, tot n-ar fi decît

trei zile de cînd a plecat de acasă – trei zile încheiate. Dar e o nebunie să presupunem că omorul, dacă într-adevăr s-a comis un omor asupra ei, putea fi săvîrşit destul de iute ca să le permită ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii. Cei care se fac vinovaţi de asemenea crime oribile se împacă mai bine cu întunericul decît cu lumina. [...] Vedem, aşadar, că, dacă trupul găsit în fluviu era într-adevăr cel al lui Marie Rogêt, nu se poate ca el să fi stat în apă două zile şi jumătate sau chiar trei. Întreaga experienţă arată că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de şase pînă la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de avansată ca să fie aduse la suprafaţă. Chiar şi atunci cînd se trage cu tunul într-un cadavru şi acesta se ridică la suprafaţă înainte de a fi stat în adînc cel puţin cinci sau şase zile, el se scufundă din nou dacă e lăsat în voia apei. Vom întreba atunci ce anume ar fi putut pricinui în acest caz o abatere de la cursul firesc al naturii? [...] Dacă trupul ar fi fost ţinut în starea lui mutilată pe mal pînă în noaptea de marţi, s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigaşi. E, de asemenea, îndoielnic că trupul ar fi putut să revină atît de repede la suprafaţă, chiar dacă ar fi fost aruncat în apă la două zile după moarte. Şi mai mult decât atît, pare cu totul improbabil ca nemernicii care au comis o asemenea crimă, aşa cum se presupune în acest caz, să fi aruncat cadavrul în apă fără o greutate care să-l scufunde, cînd s-ar fi putut lua atît de uşor o asemenea măsură de prevedere.“

Redactorul demonstrează în continuare că trupul trebuie să fi stat în apă „nu doar trei zile, ci măcar de cinci ori cîte trei zile“, căci acesta era atît de descompus, încît Beauvais l-a recunoscut cu mare greutate. Acest din urmă aspect însă a fost dezminţit cu totul. Am să continui cu traducerea:

„Care sînt atunci faptele care îl fac pe monsieur Beauvais să afirme că nu are nici un dubiu că respectivul cadavru ar fi cel al lui Marie Rogêt? El spune că a rupt mîneca rochiei şi a găsit semne care îi erau suficiente cît priveşte identitatea sa. Lumea în general a presupus că semnele acelea constau în descrierea unor cicatrice. El a pipăit braţul şi a găsit pe el *fire de păr* – ceva cum nu se poate închipui mai vag, credem noi –, tot atît de neconcludent ca descoperirea unui braţ într-o mînecă. Monsieur Beauvais nu s-a întors acasă în noaptea respectivă, însă i-a trimis vorbă lui madame Rogêt pe la orele şapte, miercuri seara, că cercetările cu privire la fiica ei îşi urmau cursul. Dacă admitem că madame Rogêt, din pricina vîrstei şi a mîhnirii, nu s-a putut duce (ceea ce ar fi cam mult), negreşit trebuie să fi fost cineva care să creadă de cuviinţă să se ducă la faţa locului şi să ia parte la cercetări, dacă socoteau într-adevăr că acel cadavru îi aparţinea lui Marie. Nimeni nu s-a dus. Nimic nu s-a spus sau auzit despre întîmplarea din Rue Pavée Saint Andrée care să fi ajuns măcar la urechile locatarilor aceluiaşi imobil. Monsieur St. Eustache, iubitul şi viitorul soţ al lui Marie, care locuia în gazdă în locuinţa mamei ei, declară că n-a auzit despre descoperirea cadavrului logodnicei sale decît a doua zi dimineaţa, cînd monsieur Beauvais a venit în camera lui şi i-a povestit acest lucru. Ne surprinde că o asemenea veste a fost primită cu atîta răceală“.

În acest fel ziarul s-a străduit să creeze impresia unei anume apatii din partea rudelor lui Marie, apatie incompatibilă cu ipoteza că rudele acestea considerau cadavrul ca fiind într-adevăr al ei. Insinuările ziarului se reduc la atît: că Marie, cu complicitatea prietenilor ei, a lipsit din oraş din motive ce i-ar pune la îndoială cinstea; şi că aceşti prieteni, imediat după descoperirea în apele Senei a unui cadavru ce semăna întru cîtva cu cel al fetei, s-au folosit de prilej pentru a sădi în mintea

publicului ideea că aceasta murise. Dar *L'Étoile* s-a pripit din nou. Era pe deplin dovedit că nu putea fi vorba de nici un fel de apatie precum cea imaginată; că bătrîna doamnă era foarte slăbită şi atît de tulburată, încît n-ar fi fost în stare să ia parte la nici o obligaţie; că St. Eustache, departe de a fi primit vestea cu răceală, era înnebunit de durere şi se frămînta atît de mult, încît monsieur Beauvais l-a dat în seama unui prieten şi rude care să-i poarte de grijă şi care să nu-l lase să fie de faţă la cercetări în momentul deshumării. Mai mult, deşi *L'Étoile* afirmă că reînhumarea cadavrului s-a făcut pe cheltuiala publică, că familia respinsese categoric o propunere avantajoasă pentru o înmormîntare privată şi că nici un membru al familiei nu luase parte la ceremonie: deşi, repet, toate acestea erau afirmate de *L'Étoile* pentru a întări impresia pe care voia să o transmită, totuşi *toate* acestea au fost dezminţite în chip mulţumitor. Într-un număr următor al gazetei s-a încercat să se arunce bănuiala asupra lui Beauvais însuşi. Redactorul afirmă:

„Iată că în această problemă a intervenit o schimbare. Ni se spune că odată, pe cînd o anume doamnă B. se afla la madame Rogêt în casă, monsieur Beauvais, care era tocmai pe picior de plecare, i-ar fi spus că aşteptau să vină un *gendarme* şi că dînsa, madame B., nu trebuia să-i spună nimic acestui *gendarme* pînă la întoarcerea lui, ci să lase problema în seama sa. [...] În starea actuală a lucrurilor, monsieur Beauvais pare să ţină zăvorîtă în capul lui întreaga chestiune. Nu se poate face nici un pas fără monsieur Beauvais; căci orice cale ai apuca, te împiedici de dînsul. [...] Dintr-un anumit motiv, a hotărît ca nimeni să nu aibă nimic de-a face cu ancheta în afară de dînsul, dîndu-i la o parte pe toţi bărbaţii care se înrudeau cu fata, după spusele lor, într-un mod foarte ciudat. S-ar părea că

monsieur Beauvais s-a împotrivit foarte tare ca rudele să fie lăsate să vadă cadavrul“.

Prin faptul următor s-a dat o anume nuanţă suspiciunii astfel aruncate asupra lui Beauvais. Un vizitator, sosit în biroul său cu cîteva zile înainte de dispariţia fetei, şi în lipsa ocupantului, a zărit *un trandafir* în gaura cheii şi numele *Marie* scris pe o tăbliţă pusă acolo la vedere.

Impresia generală, din cîte am reuşit noi să spicuim din ziare, părea să fie aceea că Marie a fost victima *unei bande* de aventurieri, că a fost tîrîtă de aceştia pe celălalt mal al fluviului, maltratată şi ucisă. Cu toate acestea, *Le Commerciel*[17], gazetă cu mare influenţă, a combătut cu îndîrjire această părere a publicului. Citez un pasaj sau două din coloanele ei:

„Sîntem convinşi că cercetările de pînă acum au urmat o pistă falsă atîta vreme cît ele au fost îndreptate asupra locului numit Barrière du Roule. E imposibil ca o persoană cunoscută de mii de oameni, aşa cum era această tînără, să fi străbătut trei străzi fără să fie văzută de nimeni; şi oricine ar fi văzut-o ar fi ţinut-o minte, fiindcă trezea interesul tuturor celor care o cunoşteau. A ieşit din casă exact cînd străzile erau mai înţesate de lume. [...] E cu neputinţă ca ea să se fi dus spre Barrière du Roule sau Rue des Drômes fără să fie recunoscută de zeci şi zeci de oameni; cu toate acestea, nimeni n-a venit să spună că ar fi zărit-o după ce ea a trecut pragul casei mamei sale, şi nici nu există vreo dovadă, exceptînd declaraţia privind *intenţiile ei mărturisite*, că într-adevăr ar fi ieşit din casă. Rochia i-a fost sfîşiată, înfăşurată în jurul ei şi legată; şi în felul acesta trupul a fost purtat ca un balot. Dacă crima ar fi fost comisă lîngă Barrière du Roule, n-ar fi fost nevoie de o asemenea măsură. Faptul că trupul a fost găsit plutind în apropiere de Barrière nu e o dovadă în privinţa locului unde el a fost aruncat în apă. [...] O bucată dintr-una din jupele

nefericitei fete, lungă de două picioare şi lată de un picior, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gîtului ei, probabil ca să o împiedice să ţipe. Aceasta nu putea fi decît fapta unor indivizi care nu aveau nici măcar o batistă în buzunar“.

Cu o zi sau două înainte ca prefectul să vină la noi, poliţia pusese mîna pe o importantă informaţie, care părea să spulbere, dacă nu altceva, măcar partea cea mai însemnată a argumentării din *Le Commerciel.* Doi băieţei, copiii unei oarecare madame Deluc, pe cînd hoinăreau prin pădurea de lîngă Barrière du Roule, ajunseră din întîmplare într-un crîng des, unde se găseau trei sau patru pietroaie mari, alcătuind un fel de jilţ cu spătar şi cu scăunel. Pe piatra de sus era o jupă albă; pe-a doua, o eşarfă de mătase. Se mai găsiră acolo o umbrelă, mănuşi şi o batistă. Batista avea imprimat numele „Marie Rogêt“. Se descoperiră bucăţi din rochie pe mărăcinii dimprejur. Pămîntul era frămîntat, tufişurile erau rupte şi totul mărturisea că avusese loc o luptă. Între crîng şi rîu gardurile fuseseră doborîte, iar pe pămînt se vedeau urmele unei poveri foarte grele ce fusese tîrîtă pe acolo.

O gazetă săptămînală, *Le Soleil*[18], făcu următoarele comentarii pe marginea acestei descoperiri – comentarii ce nu erau decît ecoul opiniei întregii prese pariziene:

„E limpede că obiectele au stat acolo cel puţin trei sau patru săptămîni; erau toate mucegăite de la acţiunea ploii şi lipite unele de altele din cauza mucegaiului. În jurul lor crescuse iarba, care acoperea o parte din ele. Mătasea umbrelei de soare era trainică, însă pe dinăuntru firele se tăiaseră. În partea de sus, acolo unde fusese îndoită şi răsucită, era putredă şi plină de mucegai şi, cînd au încercat să o deschidă, s-a sfîşiat. [...] Bucăţile de rochie smulse de tufişuri erau cam de trei palme lăţime şi de şase palme lungime. Una dintre ele era tivul rochiei, care fusese cîrpit; cealaltă bucată era o parte din fustă, nu din tiv. Arătau ca nişte fîşii

rupte şi erau împrăştiate pe tufişul de mărăcini cam la un picior deasupra pămîntului. [...] Nu încape deci nici o îndoială că a fost descoperit locul acestei înfiorătoare crime“.

Ca urmare a acestei descoperiri, apărură dovezi noi. Madame Deluc mărturisi că ţinea un han la marginea drumului, nu departe de malul fluviului, peste drum de Barrière du Roule. Împrejurimile nu sînt mai deloc umblate. Este obişnuitul loc duminical de întîlnire al haimanalelor oraşului, haimanale care străbat fluviul cu bărcile. Pe la orele trei după-masă, în duminica respectivă, o fată sosi la han însoţită de un tînăr oacheş. Cei doi rămaseră acolo o vreme. La plecare, o luară pe drumul ce ducea spre pădurea deasă din apropiere. Atenţia lui madame Deluc fu atrasă de rochia purtată de fată datorită asemănării ei cu una purtată de o rudă de-a ei răposată. O eşarfă îi reţinu în mod special privirea. Curînd după plecarea perechii, îşi făcu apariţia o bandă de secături care iscară tărăboi, mîncară şi băură fără să plătească, o luară pe acelaşi drum ca tînărul şi fata, se întoarseră la han pe la asfinţit şi traversară iar Sena, aparent, în mare grabă.

Curînd după lăsarea întunericului, în aceeaşi seară, madame Deluc, precum şi fiul ei mai mare auziră ţipete de femeie în apropierea hanului. Ţipetele erau cumplite, însă n-au ţinut mult. Madame D. recunoscu atît eşarfa găsită în crîng, cît şi rochia descoperită odată cu cadavrul. Un controlor de omnibuz, pe nume Valence[19], declară că şi el o văzuse pe Marie Rogêt traversînd Sena cu feribotul în duminica aceea în compania unui tînăr oacheş. El, Valence, o cunoştea pe Marie şi nu se putea înşela în privinţa identităţii ei. Lucrurile găsite în crîng fură pe deplin identificate de rudele lui Marie.

Dovezile şi informaţiile adunate de mine astfel de prin gazete, la sugestia lui Dupin, mai conţineau un singur fapt, însă acela era un fapt, pare-se, de o

uriaşă însemnătate. S-ar părea că îndată după descoperirea hainelor descrise mai sus trupul neînsufleţit sau aproape neînsufleţit al lui St. Eustache, logodnicul lui Marie, fu găsit în apropiere de ceea ce cu toţii bănuiau de acum a fi locul crimei. Un flacon gol, cu eticheta „Laudanum“, se afla lîngă el. Răsuflarea lui arăta că era vorba de otravă. Murise fără să apuce să vorbească. Asupra lui se găsi o scrisoare relatînd pe scurt despre dragostea lui pentru Marie şi despre intenţia sa de a-şi curma viaţa.

— Cred că nu mai e nevoie să-ţi spun, zise Dupin, după ce isprăvi de cercetat însemnările mele, că acesta e un caz mult mai încîlcit decît cel din Rue Morgue; de care diferă într-un aspect important. Deşi oribilă, crima aceasta este un exemplu de crimă *obişnuită*. Nu există în ea nimic *outré*[20]. Îţi dai seama că din acest motiv misterul a fost considerat uşor, cînd tocmai din acest motiv el ar fi trebuit considerat dificil de dezlegat. Astfel, la început nu s-a crezut necesar să se ofere o recompensă. Mirmidonii lui G. au reuşit să înţeleagă numaidecît cum şi de ce *ar fi putut* fi comisă o asemenea atrocitate. Îşi puteau închipui un mod – multe moduri – şi un mobil – multe mobiluri; şi, întrucît nu era imposibil ca vreunul dintre aceste nenumărate moduri şi mobiluri *să fi putut* fi cel adevărat, ei au considerat că *trebuie* negreşit să fie unul dintre ele. Dar uşurinţa cu care au crezut în aceste felurite închipuiri, însăşi plauzibilitatea fiecăreia dintre ele ar fi trebuit înţelese ca un indiciu mai degrabă despre dificultăţile decît despre înlesnirile ce aveau să însoţească elucidarea. Am observat mai înainte că în căutarea adevărului raţiunea îşi găseşte drumul, dacă şi-l găseşte, doar atunci cînd se înalţă deasupra planului obişnuit şi că întrebarea cea mai nimerită în cazuri ca acesta nu-i atît „ce s-a întîmplat“?, cît „ce anume s-a întîmplat care nu s-a mai întîmplat niciodată înainte?“ În cercetările

efectuate în locuinţa lui madame L'Espanaye[21], agenţii lui G. au fost descurajaţi şi derutaţi tocmai de acea *ciudăţenie* care, unui intelect bine pus la punct, i-ar fi permis cei mai siguri sorţi de izbîndă; pe cînd acelaşi intelect s-ar fi lăsat copleşit de disperare în faţa aspectului obişnuit a tot ceea ce vedea ochiul în cazul fetei de la parfumerie şi care funcţionarilor prefecturii de poliţie nu le prevestea totuşi nimic altceva decît un succes ieftin.

În cazul lui madame L'Espanaye şi al fiicei sale n-a existat nici o îndoială, chiar de la începutul cercetărilor noastre, că se comisese o crimă. Ideea de sinucidere a fost înlăturată din capul locului. Şi aici putem elimina de la bun început orice bănuială de sinucidere. Cadavrul găsit lîngă Barrière du Roule a fost descoperit în împrejurări ce nu lasă loc nedumeririi cît priveşte acest aspect însemnat. Dar s-a dat de înţeles că acel cadavru descoperit nu era al lui Marie Rogêt, pentru condamnarea asasinului sau asasinilor căreia se oferea recompensa şi în privinţa căruia am căzut noi la înţelegere cu prefectul. Amîndoi îl cunoaştem bine pe acest gentleman. Nu trebuie să ne încredem prea mult în dînsul. Dacă, pornind cercetările de la cadavrul găsit şi de aici, urmărindu-l pe asasin, am descoperi totuşi că acest cadavru ar fi al unei alte persoane decît Marie; sau dacă, pornind de la ideea că Marie s-ar mai afla încă în viaţă, am găsi-o, ba mai mult, am găsi-o neasasinată – în oricare caz am munci pe degeaba; întrucît noi cu monsieur G. avem de tratat. Aşadar, măcar în propriul nostru interes, dacă nu în interesul justiţiei, este indispensabil ca primul nostru pas să fie stabilirea identităţii dintre cadavru şi dispăruta Marie Rogêt.

Argumentele din *L'Étoile* au avut mare greutate la public; şi faptul că gazeta este convinsă de importanţa lor reiese din modul cum îşi începe ea unul dintre articolele despre acest subiect: „Cîteva ziare de dimineaţă, spune ea, vorbesc despre

articolul *edificator* din *L'Étoile* de luni“. Mie acest articol mi se pare prea puţin edificator, afară de zelul autorului său. Să nu uităm că în general scopul gazetelor noastre este mai degrabă acela de a crea senzaţie – de a aduce ceva nou – decît de a sluji cauza adevărului. Acest din urmă scop e urmărit numai dacă el pare să coincidă cu cel dintîi. Gazeta care nu face decît să-şi însuşească opinia comună (oricît de întemeiată ar fi această opinie) nu are nici un credit la public. Masa oamenilor îl consideră profund doar pe cel care sugerează *contradicţiile flagrante* ale ideii generale. În logică, nu mai puţin decît în literatură, e apreciată în modul cel mai direct şi mai universal *epigrama*. În amîndouă meritul ei ţine de ordinul cel mai de jos.

Vreau să spun că mai curînd amestecul de epigramă şi de melodramă conţinut în ideea însăşi că Marie Rogêt ar mai trăi încă decît vreo reală probabilitate a acestei idei a recomandat-o ziarului *L'Étoile*, asigurîndu-i o primire favorabilă din partea publicului. Să cercetăm punctele principale ale pledoariei din acest ziar, străduindu-ne să nu ţinem seama de incoerenţa cu care este ea prezentată la început.

Cel dintîi scop al autorului e să arate că, din cauza intervalului prea scurt dintre dispariţia lui Marie şi descoperirea cadavrului plutitor, acest cadavru nu poate fi al lui Marie. Reducerea acestui interval la dimensiunea lui cea mai mică cu putinţă devine astfel dintr-odată unul dintre scopurile analistului. În urmărirea nechibzuită a acestui scop, el se lansează de la bun început în simple presupuneri. „E o nebunie să presupunem“, afirmă el, „că omorul, dacă într-adevăr s-a comis un omor asupra ei, putea fi săvîrşit destul de iute ca să le permită ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii“. Ne întrebăm numaidecît şi foarte firesc: *de ce?* De ce-ar fi o nebunie să presupunem că omorul a fost comis *la cinci minute* după ce

fata a părăsit locuinţa mamei sale? De ce-ar fi o nebunie să presupunem că omorul a fost comis în oricare perioadă din zi? S-au mai întîmplat asasinate la orice oră. Însă, dacă omorul a avut loc în oricare moment între orele nouă din dimineaţa de duminică şi douăsprezece fără un sfert, noaptea, tot ar fi fost timp destul ca ei „să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii“. Această afirmaţie, aşadar, susţine anume acest lucru: că omorul nu a fost în nici un caz comis duminică – iar dacă îngăduim ziarului *L'Étoile* să susţină aşa ceva, îi putem permite orice fel de libertăţi. S-ar putea presupune că paragraful începînd cu: „E o nebunie să presupunem că omorul...“ etc., etc., deşi apare tipărit în acest fel în *L'Étoile*, de fapt a existat în creierul autorului *astfel*: „E o nebunie să presupunem că omorul, dacă într-adevăr s-a comis un omor asupra ei, putea fi săvîrşit destul de devreme ca să le permită ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii; e o nebunie, zicem noi, să presupunem toate acestea şi să presupunem în acelaşi timp (cum sîntem gata să facem) că trupul neînsufleţit *nu* a fost aruncat în apă decît *după* miezul nopţii“ – o frază destul de ilogică în sine, dar nu chiar atît de absurdă precum cea tipărită.

Dacă scopul meu nu ar fi altul decît acela de *a combate* acest pasaj din argumentaţia gazetei *L'Étoile*, continuă Dupin, aş putea foarte bine să las totul baltă. Însă noi nu cu *L'Étoile* avem treabă, ci cu adevărul. Fraza despre care e vorba, aşa cum este ea formulată, nu are decît un singur înţeles; iar acest înţeles l-am stabilit destul de bine: dar este important pentru noi să mergem dincolo de simplele cuvinte, să căutăm ideea pe care aceste cuvinte au încercat în mod vădit să o exprime şi nu au izbutit. Intenţia gazetarului a fost aceea de a spune că la orice oră din ziua sau din noaptea de duminică s-ar fi comis crima, era improbabil ca ucigaşii să fi riscat să transporte cadavrul pînă la

fluviu înainte de miezul nopţii. Iată de fapt ipoteza care mă nemulţumeşte. Se presupune că omorul ar fi fost comis într-un asemenea loc şi în astfel de împrejurări, încît *transportarea lui* pînă la fluviu a devenit necesară. Ei bine, asasinatul ar fi putut avea loc pe malul fluviului sau chiar pe fluviu; şi astfel s-ar fi putut recurge la aruncarea cadavrului în apă la orice oră din zi sau noapte, acesta fiind modul cel mai indicat şi mai la îndemînă de a scăpa de el. Înţelegi că nu sugerez aici nimic din ceea ce ar părea probabil sau ar coincide cu propria mea opinie. Deocamdată argumentul meu nu se referă deloc la *faptele* din acest caz. Aş dori doar să te avertizez în legătură cu întreg tonul *sugestiei* din *L'Étoile*, atrăgîndu-ţi atenţia asupra caracterului ei din capul locului *ex parte*[22].

După ce a stabilit astfel o limită care se împacă bine cu ideile lui preconcepute, după ce a presupus că, dacă acesta ar fi trupul neînsufleţit al lui Marie, el n-ar fi putut sta în apă decît un răstimp foarte scurt, ziarul afirmă mai departe:

„Întreaga experienţă ne arată că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de şase pînă la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de avansată ca să fie aduse la suprafaţă. Chiar şi atunci cînd se trage cu tunul într-un cadavru şi acesta se ridică la suprafaţă înainte de a fi stat în adînc cel puţin cinci sau şase zile, el se scufundă din nou dacă e lăsat în voia apei“.

Aceste afirmaţii au fost aprobate tacit de fiecare gazetă din Paris afară doar de *Le Moniteur*[23]. Ziarul acesta încearcă să combată acea parte a articolului care se referă numai la „cadavrele înecate“, citînd vreo cinci sau şase cazuri în care trupurile unor persoane despre care se ştia că s-au înecat au fost găsite plutind după o perioadă mai scurtă decît cea asupra căreia insista *L'Étoile*. Dar există ceva din cale-afară de nefilozofic în încercarea gazetei *Le Moniteur* de a

respinge afirmaţia generală din *L'Étoile* prin citarea unor cazuri particulare care militează împotriva acestei afirmaţii. Chiar dacă ar fi fost posibil să se aducă nu cinci, ci cincizeci de exemple de cadavre găsite plutind după două-trei zile, aceste cincizeci de exemple tot n-ar fi putut fi considerate decît ca excepţii de la regula enunţată de ziarul *L'Étoile*, atîta timp cît regula însăşi n-a fost infirmată. Admiţînd regula (iar pe aceasta *Le Moniteur* nu o neagă, ci insistă doar asupra excepţiilor ei), argumentul din *L'Étoile* îşi păstrează întreaga sa forţă; căci acest argument nu pretinde să ridice decît chestiunea *probabilităţii* ca trupul înecat să se fi putut ridica la suprafaţă în mai puţin de trei zile; iar această probabilitate va fi în favoarea poziţiei ziarului *L'Étoile* pînă cînd exemplele prezentate într-un mod atît de pueril vor fi în număr suficient pentru a stabili o regulă contrară.

Vei vedea îndată că orice argumentare asupra acestui aspect trebuie îndreptată, la o adică, împotriva regulii înseşi; iar în acest scop trebuie să cercetăm *raţiunea* însăşi a regulii. Ei bine, trupul omenesc, în general, nu-i nici mult mai uşor, nici mult mai greu decît apa Senei; adică greutatea specifică a trupului omenesc, în starea lui naturală, este aproximativ egală cu volumul de apă pe care îl dislocă. Trupurile persoanelor grase, puhave, cu oase mici şi, în general, ale femeilor, sînt mai uşoare decît cele ale persoanelor costelive şi ciolănoase, dar şi ale bărbaţilor; iar greutatea specifică a apei unui fluviu este oarecum influenţată de prezenţa fluxului marin. Lăsînd însă deoparte fluxul, se poate spune că *foarte* puţine trupuri omeneşti se vor duce *singure* la fund, chiar şi în apă dulce. Oricare dintre ele, căzînd într-un rîu, va reuşi să plutească, dacă se va stabili un echilibru între greutatea specifică a apei şi a sa proprie – adică dacă tot trupul va fi scufundat, rămînîndu-i afară cît mai puţin cu putinţă. Poziţia cea mai potrivită pentru cel care nu ştie să înoate este

poziţia verticală a celui care umblă pe uscat, cu capul dat pe spate şi cufundat în apă, numai gura şi nările rămînîndu-i deasupra. Într-o asemenea poziţie vom descoperi că plutim fără greutate şi fără sforţări. Este evident însă că greutatea trupului şi a volumului de apă dislocat se află într-un echilibru foarte precar şi că o nimica toată poate face ca oricare dintre ele să prevaleze. De pildă, un braţ scos din apă şi astfel lipsit de sprijinul său devine o greutate suplimentară, suficientă pentru a scufunda capul cu totul sub apă, pe cînd ajutorul întîmplător al unei scîndurele, fie ea cît de mică, ne va permite să ne ridicăm capetele ca să putem privi în jurul nostru. Ei bine, prin sforţările unuia care nu ştie să înoate, braţele sînt aruncate invariabil în sus în timp ce el încearcă să-şi ţină capul în obişnuita lui poziţie verticală. Urmarea este scufundarea gurii şi a nărilor şi absorbţia, din cauza eforturilor lui de a respira sub apă, a apei în plămîni. Stomacul primeşte şi el o bună parte şi întreg trupul devine mai greu prin diferenţa dintre greutatea aerului ce dilata iniţial aceste cavităţi şi cea a lichidului care le umple acum. Această diferenţă e suficientă pentru a face ca trupul să se scufunde ca regulă generală; dar e insuficientă în cazul unor persoane cu oase mici şi cu o cantitate anormală de materii gelatinoase sau grăsimi. Astfel de persoane plutesc chiar şi după ce s-au înecat.

Cadavrul, presupus a fi pe fundul rîului, va rămîne acolo pînă cînd, printr-un mijloc oarecare, greutatea sa specifică va deveni iar mai mică decît cea a volumului de apă pe care îl dislocă. Acest efect este produs fie prin descompunere, fie într-alt mod. Rezultatul descompunerii este degajarea de gaze care dilată ţesuturile celulare şi toate cavităţile şi care îi dă înfăţişarea aceea *puhavă* atît de respingătoare. Cînd această dilatare a progresat într-atît încît volumul cadavrului a crescut în mod semnificativ, însă fără o creştere corespunzătoare a *masei* sau a greutăţii, ponderea sa specifică devenind

mai mică decît cea a apei dislocate, el îşi va face numaidecît apariţia la suprafaţă. Dar descompunerea este determinată de o mulţime de împrejurări – ea este grăbită sau întîrziată de o sumedenie de factori; de pildă, de căldura sau de frigul de afară, de impregnaţia minerală sau de puritatea apei, de adîncimea ei mai mică sau mai mare, dacă e curgătoare sau stătătoare, de starea corpului, dacă era infectat de vreo boală sau era sănătos înainte de moarte. Aşadar, e limpede că nu putem stabili cu precizie perioada după care cadavrul se va ridica la suprafaţă în urma descompunerii sale. În anumite condiţii acest lucru se va produce într-o oră; într-altele s-ar putea ca el să nu aibă loc niciodată. Există unele combinaţii chimice prin care sistemul animal poate fi ferit *pe veci* de putrezire; aşa, de pildă, biclorura de mercur[24]. Dar, pe lîngă descompunere, mai poate avea loc, şi foarte adesea chiar are loc, producerea de gaze în stomac prin fermentarea acetică a materiilor vegetale (sau în alte cavităţi din alte cauze), suficiente pentru a provoca o dilatare ce va aduce trupul la suprafaţă. Efectul produs de folosirea unui tun e cel al unei simple vibraţii. Ea fie că va degaja cadavrul din mîlul moale sau din mocirla în care zace, permiţîndu-i astfel să se ridice atunci cînd alţi factori îl pregătiseră deja pentru acest lucru, fie că va birui aderenţa unor părţi putrezite din ţesutul celular, îngăduind astfel cavităţilor să se dilate sub influenţa gazelor.

Avînd astfel înaintea noastră întreaga filozofie asupra acestui subiect, prin ea putem uşor verifica afirmaţiile din *L'Étoile*. „Întreaga experienţă ne arată“, spune acest ziar, „că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de şase pînă la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de avansată ca să fie aduse la suprafaţa apei. Chiar şi atunci cînd se trage cu tunul într-un cadavru şi acesta se ridică la suprafaţă înainte de a fi stat în

adînc cel puţin cinci sau şase zile, el se scufundă din nou dacă e lăsat în voia apei“.

Întreg paragraful acesta trebuie să ne apară acum ca o înlănţuire de contradicţii şi de lucruri fără şir. *Nu* orice experienţă ne arată că „trupurile celor înecaţi“ *au nevoie* de şase pînă la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de avansată ca să le aducă la suprafaţă. Atît ştiinţa, cît şi experienţa ne arată că perioada ridicării lor la suprafaţă este şi în mod necesar trebuie să fie nedeterminată. Mai mult, dacă un cadavru se ridică la suprafaţă după ce s-a tras cu tunul în apă, el *nu* „se va scufunda din nou dacă e lăsat în voia apei“, pînă cînd descompunerea nu a progresat îndeajuns ca să permită degajarea gazelor produse. Aş vrea însă să-ţi atrag atenţia asupra deosebirii ce se face între „trupurile celor înecaţi“ şi „cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă“. Cu toate că autorul admite această deosebire, el le include pe toate în aceeaşi categorie. Ţi-am arătat cum se face că trupul unui înecat devine în mod specific mai greu decît volumul său de apă şi că el nu s-ar îneca deloc dacă n-ar fi zbaterile prin care îşi ridică braţele deasupra apei şi sforţările de a respira sub apă – sforţări ce umplu cu apă locul aerului iniţial din plămîni. Dar aceste zbateri şi sforţări nu se produc la un cadavru „aruncat în apă imediat după o moarte violentă“. Astfel că în acest din urmă caz *trupul, ca regulă generală, nu se scufundă deloc* – fapt despre care se vede bine că *L'Étoile* habar nu are. Cînd descompunerea a ajuns într-o stare foarte avansată – cînd carnea s-a luat în mare măsură de pe oase, atunci într-adevăr, dar nu *pînă* atunci, vedem cadavrul dispărînd.

Şi ce să mai credem acum despre argumentul că trupul găsit ar putea să nu fie cel al lui Marie Rogêt, întrucît, trecînd doar trei zile, trupul acesta a fost găsit plutind? Dacă s-a înecat, fiind vorba de o femeie, posibil ca ea să nu se fi scufundat

niciodată; sau, dacă s-a scufundat, posibil ca ea să fi reapărut în douăzeci şi patru de ore sau chiar mai puţin. Dar nimeni nu crede că ea s-ar fi înecat; şi, murind înainte de a fi aruncată în apă, ea ar fi putut fi găsită plutind oricînd după aceea.

Dar, zice *L'Étoile*, „dacă trupul ar fi fost ţinut în starea lui mutilată pe mal pînă în noaptea de marţi, s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigaşi“. Aici e greu la început să-ţi dai seama de intenţia autorului. El caută să preîntîmpine ceea ce îşi închipuie că ar putea fi o obiecţie la teoria lui – anume: că trupul a fost ţinut pe mal două zile la rînd, suferind o rapidă descompunere – *mai rapidă* decît dacă ar fi fost scufundat în apă. El presupune că, dacă aşa s-au petrecut lucrurile, corpul *ar fi putut* apărea la suprafaţă miercuri, şi crede că *numai* în astfel de împrejurări ar fi putut apărea astfel. Prin urmare, se grăbeşte să arate că el *nu a fost* ţinut pe mal; căci în acest caz „s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigaşi“. Bănuiesc că vei zîmbi la acest *sequitur*[25]. Nu reuşeşti să vezi de ce simplul *răstimp* cît cadavrul a stat pe mal ar putea duce *la înmulţirea urmelor* asasinilor. Nici eu.

„Şi mai mult decît atît“, continuă ziarul nostru, „pare cu totul improbabil ca nemernicii care au comis o asemenea crimă, cum se presupune în acest caz, să fi aruncat cadavrul în apă fără o greutate care să-l scufunde, cînd s-ar fi putut lua atît de uşor o asemenea măsură în acest caz de prevedere“. Observă aici ce confuzie ilară de idei! Nimeni – nici chiar *L'Étoile* – nu contestă crima comisă asupra trupului neînsufleţit *găsit*. Urmele de violenţă sînt prea vădite. Scopul autorului nostru e să arate numai că acest trup nu este al lui Marie. El nu vrea să demonstreze decît că *Marie* nu a fost asasinată – nu că n-ar fi existat acest cadavru. Totuşi, observaţia lui demonstrează numai ultimul punct. Aici se află un cadavru fără nici o greutate legată de el. Ucigaşii, dacă l-ar fi aruncat în apă, n-ar fi omis să lege de el o greutate. Prin urmare, el n-a fost

aruncat de ucigaşi. Acesta e singurul lucru dovedit, dacă se poate vorbi despre aşa ceva. Chestiunea identităţii nici măcar nu a fost atinsă, şi *L'Étoile* îşi dă acum întreaga osteneală să nege ce a afirmat doar cu un minut mai devreme: „Sîntem absolut convinşi“, spune el, „că trupul neînsufleţit găsit era al unei femei ucise“.

Nu este acesta singurul caz, fie şi numai în această parte a articolului său, unde autorul nostru, fără să-şi dea seama, raţionează împotriva lui însuşi. Scopul lui vădit, am spus deja, este acela de a reduce cît mai mult cu putinţă intervalul dintre dispariţia lui Marie şi descoperirea cadavrului. Cu toate acestea, îl vedem *insistînd* asupra faptului că nimeni nu a mai văzut-o pe fată din momentul în care ea a părăsit locuinţa mamei sale. „Nu avem nici o mărturie“, zice el, „că Marie Rogêt se mai afla încă printre cei vii după orele nouă, duminică, 22 iunie“. Întrucît argumentul său este evident *ex parte*, ar fi trebuit măcar să lase la o parte latura acestui aspect; căci, dacă s-ar găsi cineva care să o fi văzut pe Marie, să zicem luni sau marţi, intervalul în chestiune s-ar fi micşorat cu mult şi chiar prin raţionamentul său s-ar fi redus cu mult probabilitatea ca trupul neînsufleţit să fi fost cel al *grisette*-i. Totuşi, este amuzant să vezi că ziarul *L'Étoile* insistă asupra acestui punct pe deplin încredinţat că el va veni în sprijinul argumentului general.

Reciteşte acum şi partea acestui argument care se referă la identificarea cadavrului de către Beauvais. În privinţa *părului* de pe braţe, *L'Étoile* dovedeşte o vădită rea-credinţă. Monsieur Beauvais, nefiind un idiot, n-a putut în nici un caz să atragă atenţia la identificarea cadavrului numai asupra *părului de pe braţe.* Nu există braţ *fără* păr. *Generalitatea* exprimării din *L'Étoile* nu-i decît o pervertire a spuselor martorului. El trebuie să fi vorbit de o anume *particularitate* în privinţa acestui păr. Trebuie să fi

fost o particularitate care priveşte culoarea, sau cantitatea, sau lungimea, sau dispunerea lui.

„Avea picioare mici“, spune ziarul, „însă picioare mici sînt cu miile. Nici jartiera nu e o dovadă – şi nici pantoful –, căci pantofi şi jartiere se vînd cu toptanul. Acelaşi lucru se poate spune şi despre florile de la pălărie. Un lucru asupra căruia insista foarte tare monsieur Beauvais e acela că agrafa de la jartiera găsită a fost trasă pentru a o face mai strîmtă. Lucrul acesta nu dovedeşte nimic; întrucît multor femei li se pare mai firesc să ia acasă o pereche de jartiere şi să le potrivească după grosimea picioarelor pe care ele urmează să le cuprindă decît să le încerce în magazinul unde le cumpără“. Aici e greu de admis că autorul vorbeşte serios. Dacă monsieur Beauvais, căutînd trupul lui Marie, ar fi descoperit un cadavru corespunzînd ca statură şi întreagă înfăţişare cu fata dispărută, ar fi fost îndreptăţit (fără a fi deloc vorba de îmbrăcăminte) să tragă concluzia că cercetările sale au fost încununate de succes. Dacă pe lîngă acest aspect al staturii şi al înfăţişării generale va mai fi găsit pe braţ un anume fel de păr pe care-l zărise la Marie pe cînd ea se afla încă în viaţă, opinia lui va căpăta pe drept cuvînt mai multă greutate; iar certitudinea va spori în raport cu ciudăţenia sau particularitatea părului. Dacă, picioarele lui Marie fiind mici, cele ale cadavrului vor fi şi ele mici, probabilitatea ca acest cadavru să fie al lui Marie va creşte nu doar în proporţie aritmetică, ci într-una geometrică sau exponenţială. Adaugă la toate astea pantofi la fel cu cei despre care se ştia că ea îi purta în ziua dispariţiei ei şi, deşi pantofi ca aceştia se vînd cu toptanul, pînă aici n-ai făcut decît să sporeşti probabilitatea pînă la punctul ca ea să devină o certitudine. Ceea ce nu este în sine o dovadă de identitate devine, prin poziţia ei coroborativă, o probă dintre cele mai sigure. Dă-ne apoi florile de la pălărie la fel cu cele purtate de fata dispărută şi nu mai avem

nevoie de nimic. Chiar şi o *singură* floare şi nu ne mai trebuie nimic – dar două, trei sau mai multe? Fiecare unitate succesivă este o mărturie multiplă – nu-i o dovadă *adunată* cu altă dovadă, ci *înmulţită* de sute sau de mii de ori. Şi, dacă mai descoperim asupra moartei şi nişte jartiere ca acelea purtate de Marie atunci cînd era în viaţă, este aproape o nerozie să mai continui. Dar se constată că aceste jartiere au fost strîmtate prin ajustarea unei agrafe, exact aşa cum şi le strîmtase Marie pe ale ei cu puţin înainte de a pleca de acasă. Ar fi acum o nebunie sau o ipocrizie să te mai îndoieşti. Ceea ce spune *L'Étoile* cu privire la această strîmtare a jartierelor ca fiind o întîmplare obişnuită nu arată nimic altceva decît propria-i perseverenţă în eroare. Materialul elastic din care e confecţionată jartiera cu agrafă este el însuşi o dovadă despre *caracterul neobişnuit* al acestei strîmtări. Ceea ce este făcut să se ajusteze de la sine nu are nevoie decît arareori să fie ajustat. Trebuie să fi fost un accident în sensul său cel mai strict ca aceste jartiere ale lui Marie să fi avut nevoie de strîmtarea de care am vorbit. Ele singure ar fi stabilit cu prisosinţă identitatea ei. Dar nu atît faptul că asupra cadavrului au fost găsite jartierele fetei dispărute sau că au fost găsiţi pantofii ei, sau pălăria, sau florile de la pălărie, sau picioarele ei, sau vreun semn distinctiv de pe braţ, sau statura şi întreaga ei înfăţişare – ci faptul că asupra cadavrului găsim nu doar fiecare obiect în parte, ci *pe toate la un loc*. Dacă s-ar putea dovedi că redactorul gazetei *L'Étoile* a avut *într-adevăr* vreo îndoială, în această situaţie nu ar fi nevoie de o comisie *de lunatico inquirendo*[26]. El a crezut că e un lucru înţelept să se ia după balivernele avocaţilor care, în cea mai mare parte, se mulţumesc să se facă ecoul principiilor pătrate ale tribunalelor. Aş remarca aici că multe dintre dovezile pe care le respinge o curte sînt pentru intelect cea mai bună dovadă cu putinţă. Întrucît curtea, ghidîndu-se după principiile generale ale

mărturiilor – principii recunoscute şi *legiferate* –, este ostilă oricărei devieri în cazurile speciale. Iar această neclintită adeziune faţă de principiu, împreună cu dispreţul rigid pentru excepţia potrivnică, este un mod sigur de a atinge într-un lung răstimp *maximum* de adevăr tangibil. Prin urmare, acest procedeu este *în ansamblu* filozofic; dar nu-i mai puţin sigur că el duce la serioase erori în unele cazuri[27].

Cît despre insinuările la adresa lui Beauvais, vei dori să le spulberi dintr-o suflare. Ţi-ai dat seama deja de caracterul acestui om cumsecade. Îi place *să se afle în treabă,* e foarte romanţios şi nu prea isteţ. Oricine astfel constituit se va purta în aşa fel în faţa unei emoţii *adevărate*, încît va da de bănuit celor prea subtili sau răuvoitori. Monsieur Beauvais (după cum reiese din notele tale) a avut cîteva întrevederi personale cu redactorul de la *L'Étoile* şi l-a jignit, avansînd părerea că trupul neînsufleţit, în pofida teoriei redactorului, era fără doar şi poate cel al lui Marie. „El ţine morţiş“, spune ziarul, „că trupul neînsufleţit este al lui Marie, dar nu poate oferi nici o dovadă în plus faţă de cele pe care le-am comentat noi pentru a-i face şi pe alţii să creadă acest lucru“. Fără a mai vorbi de faptul că *niciodată* n-ar fi fost cu putinţă să fie aduse dovezi mai puternice „pentru a-i face şi pe alţii să creadă acest lucru“, se poate observa că e cu putinţă ca o persoană să creadă, într-un caz de acest fel, fără a avea capacitatea de a avansa măcar o singură explicaţie pentru a-l convinge pe un al doilea. Nimic mai vag decît impresiile privind identitatea unui individ. Fiecare om îşi recunoaşte vecinul, totuşi sînt puţine cazurile în care cineva este pregătit *să dea o explicaţie* despre felul cum l-a recunoscut. Redactorul de la *L'Étoile* nu avea nici un drept să fie jignit de credinţa nemotivată a lui monsieur Beauvais.

Se va vedea că împrejurările suspecte care planează asupra lui se potrivesc mult mai bine cu

ipoteza mea că ar fi un *romantic căruia îi place să se afle în treabă* decît cu insinuarea gazetarului că ar fi vinovat. Odată ce am adoptat interpretarea mai caritabilă, nu vom mai întîmpina nici o dificultate în a înţelege trandafirul din gaura cheii, numele „Marie“ de pe tăbliţă, „datul la o parte al bărbaţilor care se înrudeau cu ea“, „împotrivirea îndîrjită ca ei să fie lăsaţi să vadă cadavrul“, înştiinţarea dată lui madame B... să nu stea de vorbă cu jandarmul pînă la întoarcerea sa (a lui Beauvais); şi, în sfîrşit, hotărîrea lui fătişă ca „nimeni să nu aibă nimic de-a face cu ancheta în afară de dînsul“. Mi se pare indiscutabil că Beauvais era peţitorul lui Marie, că ea cochetase cu el şi că lui i-ar fi plăcut să se ştie că se bucură de toate favorurile şi de încrederea ei. Nu mai am nimic de zis asupra acestui punct; şi, întrucît dovezile dezmint întru totul afirmaţiile din *L'Étoile* privind acea *apatie* din partea mamei şi a celorlalte rude – apatie incompatibilă cu presupunerea lor că trupul neînsufleţit ar fi cel al vînzătoarei de la parfumerie –, vom trece acum mai departe, ca şi cînd chestiunea *identităţii* ar fi lămurită spre deplina noastră satisfacţie.

— Şi ce crezi, am întrebat acum, despre părerile exprimate de *Le Commerciel*?

— Că, în ce priveşte spiritul lor, ele sînt mult mai vrednice de atenţie decît oricare dintre cele care au mai fost enunţate despre acest subiect. Deducţiile din premise sînt logice şi profunde; însă premisele, în două cazuri cel puţin, se întemeiază pe observaţii greşite. *Le Commerciel* lasă să se înţeleagă că Marie ar fi fost răpită de o bandă de ticăloşi nu prea departe de casa mamei sale. „E imposibil“, afirmă gazeta, „ca o persoană cunoscută de mii de oameni aşa cum era această tînără, să fi străbătut trei străzi fără să fie văzută de nimeni“. Ideea aceasta este a unui om care a locuit multă vreme la Paris – un funcţionar –, un ins ale cărui drumuri încoace şi încolo prin oraş s-au mărginit cel mai

adesea la vecinătatea unor instituţii publice. *El* e conştient că rareori străbate mai mult de o duzină de străzi din vecinătatea *biroului* său fără să fie recunoscut şi oprit. Şi, cunoscînd numărul mare al celor pe care îi cunoaşte şi care îl cunosc pe el, compară notorietatea sa cu cea a vînzătoarei de parfumuri, nu vede mare deosebire între ele şi numaidecît ajunge la concluzia că şi ea, în plimbările ei, poate fi recunoscută la fel de uşor ca dînsul într-ale lui. Ar fi aşa numai dacă plimbările ei ar avea acelaşi caracter metodic, invariabil şi ar avea loc în acelaşi *tip* de teritoriu limitat cum sînt şi ale lui. El se preumblă încoace şi încolo, la intervale regulate, într-un perimetru restrîns, plin de oameni care îl vor băga în seamă mai mult prin interesul pentru natura îndeletnicirii lui, îndeletnicire înrudită cu a lor. Dar s-ar putea presupune în general că plimbările lui Marie erau un fel de hoinăreală. În acest caz anume, lucrul cel mai probabil este ca ea să o fi luat pe un traseu ce se abătea mai mult decît de obicei de la cele pe care era deprinsă să meargă. Paralela care ne imaginăm că a existat în mintea redactorului de la *Le Commerciel* nu s-ar putea susţine decît în împrejurarea în care cele două persoane străbat întreg oraşul. În acest caz, admiţînd că numărul cunoştinţelor personale ar fi egal, şansele de a realiza un număr egal de întîlniri ar fi, de asemenea, egale. Cît despre mine, înclin să cred nu atît că ar fi posibil, dar chiar mai mult decît probabil, ca Marie să fi mers în oricare clipă pe oricare dintre numeroasele trasee între locuinţa ei şi cea a mătuşii sale fără să întîlnească o singură persoană pe care să o cunoască sau care să o fi cunoscut pe ea. Pentru a privi această chestiune în deplina şi adevărata ei lumină, trebuie să păstrăm tot timpul în minte uriaşa disproporţie dintre cunoştinţele personale ale chiar şi celui mai de vază om din Paris şi întreaga populaţie a Parisului.

Dar oricîtă forţă ar părea să existe în argumentaţia lui *Le Commerciel*, ea îşi va pierde mult din valoare dacă vom lua în considerare *ora* la care fata a plecat de acasă. „A ieşit din casă exact cînd străzile erau mai înţesate de lume“, spune *Le Commerciel*. Dar nu este chiar aşa. Erau orele nouă dimineaţa. Ei bine, la orele nouă în fiecare zi din săptămînă, *cu excepţia duminicii*, străzile oraşului sînt, este adevărat, ticsite de oameni. La orele nouă duminica, lumea se află îndeobşte acasă, *pregătindu-se de biserică*. Nici unei persoane atente nu se poate să-i fi scăpat aspectul ciudat de pustiu al oraşului între orele opt şi zece în dimineaţa fiecărui sabat. Între zece şi unsprezece străzile sînt înţesate de lume, dar nu mai devreme decît perioada desemnată.

Mai este un aspect unde s-ar părea că există o deficienţă în ce priveşte *spiritul de observaţie* al ziarului *Le Commerciel*. „O bucată“, afirmă el, „dintr-una din jupele nefericitei fete, lungă de două picioare şi lată de un picior, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gîtului ei, probabil ca să o împiedice să ţipe. Aceasta nu putea fi decît fapta unor indivizi care nu aveau nici măcar o batistă în buzunar“. Dacă ideea aceasta este sau nu întemeiată, ne vom strădui să vedem numaidecît; dar prin „indivizi care nu aveau nici măcar o batistă în buzunar“ redactorul înţelege cele mai decăzute haimanale. Cu toate acestea, oamenii despre care e vorba sînt tocmai dintre cei care au o batistă, chiar dacă nu au o cămaşă pe ei. Ai avut pesemne ocazia să observi că în ultimii ani derbedeii nu se mai pot lipsi nici în ruptul capului de batistă.

— Şi ce trebuie să credem, am întrebat, despre articolul din *Le Soleil*?

— Că e păcat că autorul lui nu s-a născut papagal – în care caz, ar fi fost cel mai faimos papagal din toată seminţia lui. N-a făcut decît să repete datele unei opinii deja publicate; culegîndu-le cu o lăudabilă sîrguinţă de ici şi colo de prin

gazete. „*E limpede* că obiectele au stat acolo“, zice el, „cel puţin trei sau patru săptămîni“ şi „nu încape *nici o îndoială* că a fost descoperit locul acestei înfiorătoare crime“. Faptele reproduse aici de *Le Soleil* sînt într-adevăr foarte departe de a-mi risipi îndoielile asupra acestui subiect şi o să le cercetăm îndeaproape mai tîrziu, în legătură cu un alt aspect al problemei.

În momentul de faţă trebuie să ne ocupăm de alte investigaţii. Nu se poate să nu fi observat cu cîtă superficialitate a fost examinat cadavrul. Desigur, chestiunea identităţii a fost iute lămurită sau ar fi trebuit să fie; dar mai erau şi alte aspecte ce trebuiau stabilite. Cadavrul fusese oare *jefuit*? Să fi avut decedata articole de bijuterie asupra ei cînd a plecat de acasă? şi dacă da, le avea la ea cînd a fost descoperită? Acestea sînt chestiuni importante cu totul neatinse de anchetă; şi mai sînt şi altele de egală importanţă care n-au fost băgate în seamă. Trebuie să ne străduim să găsim un răspuns în ancheta noastră personală. Cazul lui St. Eustache trebuie reexaminat. N-am nici o bănuială în privinţa acestei persoane; însă se cade să procedăm metodic. Vom stabili dincolo de orice îndoială validitatea *mărturiilor* cu privire la locurile pe unde a umblat duminică. Mărturiile de acest fel pot deveni cu uşurinţă prilej de mistificare. Dar, dacă nu-i nimic greşit aici, îl vom scoate pe St. Eustache din cercetările noastre. Sinuciderea lui, oricît de mult ar întări bănuielile dacă s-ar descoperi că mărturiile sînt o înşelătorie, nu este, fără o asemenea înşelătorie, în nici un caz o circumstanţă de neînţeles şi nici ceva care să ne abată de la cursul analizei obişnuite.

În ce propun eu acum vom lăsa la o parte aspectele lăuntrice ale acestei tragedii şi ne vom concentra atenţia asupra celor periferice. De departe cea mai obişnuită eroare în investigaţii precum aceasta este aceea de a limita cercetarea la

evenimentele imediate, cu totala ignorare a celor colaterale sau întîmplătoare. Practica greşită a tribunalelor este aceea de a restrînge dovezile şi discuţiile la cadrul unei relevanţe aparent neîndoioase. Cu toate acestea, experienţa a arătat, şi o adevărată filozofie va arăta întotdeauna, că o mare parte, poate cea mai mare parte a adevărului se naşte din ceea ce pare irelevant. În spiritul acestui principiu, dacă nu chiar în litera lui[28], ştiinţa modernă a ajuns *să calculeze neprevăzutul.* Dar s-ar putea să nu mă înţelegi. Istoria cunoştinţelor omeneşti a arătat în mod neîntrerupt că descoperirile cele mai numeroase şi mai valoroase le datorăm unor evenimente colaterale, incidentale sau accidentale, încît în cele din urmă a devenit necesar, din orice perspectivă asupra progresului, să se ţină seama într-o mare măsură, ba chiar în cea mai mare măsură, de invenţiile ce se vor naşte din întîmplare şi cu totul în afara aşteptărilor obişnuite. Nu se mai cade, filozofic vorbind, să întemeiezi pe ceea ce a fost o viziune despre ceea ce va să fie. *Accidentul* este admis ca o parte a substructurii. Facem din hazard o problemă de calcul absolut. Aplicăm necăutatului şi neimaginatului *formulele* matematice ale şcolilor.

Repet, nu-i decît un fapt obişnuit că *marea* parte a întregului adevăr izvorăşte din colateral; şi în acord cu spiritul principiului implicat în acest fapt aş dori să abat cercetarea în cazul de faţă de pe terenul bătătorit şi infructuos al evenimentului în sine spre împrejurările contemporane care îl învăluie. În timp ce dumneata te vei asigura de validitatea mărturiilor, eu am să cercetez ziarele mai pe larg decît ai făcut-o dumneata pînă acum. Deocamdată noi nu am făcut decît o recunoaştere a cîmpului de investigaţie; dar ar fi într-adevăr ciudat ca o privire cuprinzătoare aruncată asupra tipăriturilor publice, aşa cum ţi-am propus, să nu

ne permită măcar cîteva repere mărunte care să stabilească o *direcţie* de cercetare.

Urmînd sugestia lui Dupin, am făcut o verificare scrupuloasă în chestiunea mărturiilor. Rezultatul a fost că m-am convins pe deplin de validitatea lor şi, în consecinţă, de nevinovăţia lui St. Eustache. Între timp, prietenul meu s-a ocupat cu ceea ce mie mi se părea o meticulozitate cu totul fără rost, cu răsfoitul diferitelor colecţii de ziare. La sfîrşitul săptămînii a pus înaintea mea următoarele extrase:

„Acum vreo trei ani şi jumătate o frămîntare aidoma celei de acum a fost pricinuită de dispariţia aceleiaşi Marie Rogêt din parfumeria lui monsieur Le Blanc de la Palais Royal. La capătul unei săptămîni însă, ea şi-a făcut din nou apariţia la obişnuitul ei *comptoir*[29], arătînd mai bine ca oricînd, afară doar de o uşoară paloare mai neobişnuită. Monsieur Le Blanc şi mama ei au dat de înţeles că a fost vorba doar de o vizită la o prietenă la ţară; şi afacerea a fost înăbuşită cu iuţeală. Presupunem că absenţa ei de acum e o toană de acelaşi fel şi că la capătul unei săptămîni sau poate a unei luni o vom avea iarăşi printre noi“. *O gazetă de seară*[30] *– luni, 23 iunie*

„O gazetă de seară, în numărul de ieri, se referă la o mai veche şi misterioasă dispariţie a lui mademoiselle Rogêt. E binecunoscut faptul că, în săptămîna cît a lipsit din parfumeria lui Le Blanc, ea s-a aflat în compania unui tînăr ofiţer de marină renumit pentru destrăbălarea sa. Se presupune că o ceartă a făcut-o în chip providenţial să se întoarcă acasă. Cunoaştem numele acestui Lothario[31], care în clipa de faţă se află la Paris, însă din motive evidente ne ferim să-l dăm publicităţii“. *Le Mercurie*[32] *– dimineaţa zilei de marţi, 24 iunie*

„O nelegiuire de o nemaipomenită grozăvie a fost comisă alaltăieri în împrejurimile acestui oraş. Pe înserat, un gentleman însoţit de soţia şi de fiica sa a angajat şase tineri care se plimbau alene cu

barca încoace şi încolo pe lîngă malul Senei să-i treacă rîul. Ajunşi pe malul celălalt, cei trei călători au coborît şi, după ce s-au îndepărtat de barcă, fata a descoperit că-şi uitase în ea umbrela de soare. Întorcîndu-se după ea, a fost răpită de bandă, dusă departe pe firul apei, i s-a astupat gura cu un căluş, a fost batjocorită şi, în cele din urmă, tîrîtă pe mal spre un loc nu prea îndepărtat de cel unde se urcase la început în barcă împreună cu părinţii ei. Între timp ticăloşii s-au făcut nevăzuţi, dar poliţia e pe urmele lor şi o parte din ei vor fi prinşi în curînd“. *O gazetă de dimineaţă* — *25 iunie*[33]

„Am primit cîteva scrisori ce pun această crimă îngrozitoare, petrecută recent, pe seama lui Mennais[34]; dar, întrucît acest gentleman a fost complet scos din cauză de ancheta oficială şi întrucît argumentele celor cîtorva corespondenţi ai noştri par mai mult zeloase decît profunde, nu credem că ar fi nimerit să le facem publice“. O *Gazetă de dimineaţă* — *28 iunie*[35]

„Am primit, din diverse surse, se pare, mai multe scrisori extrem de energice care merg pînă acolo încît dau ca o certitudine faptul că nefericita Marie Rogêt a devenit victima uneia dintre numeroasele bande de huligani ce mişună duminica prin împrejurimile oraşului. Părerea noastră este în mod hotărît în favoarea acestei ipoteze. Ne vom strădui să facem loc de aici încolo cîtorva dintre aceste argumente“. *Un ziar de seară* — *marţi, 31 iunie*[36]

„În ziua de luni, unul dintre barcagiii însărcinaţi cu încasarea taxelor a văzut o barcă goală plutind în josul Senei. Pînzele zăceau pe fundul bărcii. Barcagiul a remorcat-o pînă la biroul de navigaţie. A doua zi de dimineaţă ea a fost luată de acolo fără ştirea vreunuia dintre funcţionari. Cîrma se află acum la biroul de navigaţie“. *Le Diligence* — *joi, 26 iunie*[37]

Citind eu aceste felurite extrase, mi s-au părut nu doar irelevante, dar nu vedeam nici în ce fel ar

fi putut vreuna dintre ele să aibă o legătură cu chestiunea noastră. Am aşteptat unele lămuriri din partea lui Dupin.

— Nu am intenţia, mi-a spus el, *să zăbovesc* asupra primului şi a celui de-al doilea dintre aceste extrase. Le-am copiat în principal ca să-ţi arăt grava neglijenţă a poliţiei, care, din cîte-am înţeles eu de la prefect, nu şi-a dat nici cea mai mică osteneală să-l cerceteze pe ofiţerul de marină despre care s-a făcut aluzie. Totuşi, este curată nebunie să afirmi că între prima şi a doua dispariţie a lui Marie nu ar exista o *presupusă* legătură. Să admitem că prima escapadă a avut drept rezultat o ceartă între cei doi îndrăgostiţi şi întoarcerea acasă a celei seduse. Sîntem acum în măsură să privim a doua ei *escapadă* (dacă *am şti* că a avut loc o nouă escapadă) mai degrabă ca pe o dovadă că seducătorul şi-a reluat avansurile decît ca pe rezultatul vreunei noi propuneri din partea unui al doilea individ – sîntem în măsură să o privim ca pe o „împăcare“ a primului *amour* decît ca pe începutul unuia nou. Şansele sînt de zece la unu ca bărbatul care a fugit o dată cu Marie să-i propună acesteia să fugă din nou cu el decît ca aceea care a primit propuneri de a fugi din partea unuia să le mai fi primit şi din partea altuia. Iar acum dă-mi voie să-ţi atrag atenţia asupra faptului că timpul care s-a scurs între prima escapadă, dovedită ca atare, şi a doua, presupusă doar, întrece cu cîteva luni durata obişnuită a crucierelor[38] noastre. Să fi fost împiedicat amantul în prima lui încercare de obligaţia de a pleca pe mare şi să fi prins el primul moment al întoarcerii pentru a-şi reînnoi planurile josnice, neduse încă la bun sfîrşit – sau neduse cu totul încă *de către el*? Despre toate aceste lucruri nu ştim nimic.

— Ai să-mi spui însă că în al doilea caz n-a fost *nici un fel de* escapadă, aşa cum şi-a închipuit lumea. Fireşte că nu – dar sîntem noi oare în măsură să

spunem dacă n-a fost vorba de un plan eşuat? În afară de St. Eustache şi poate de Beauvais, nu avem alţi peţitori cunoscuţi, învederaţi şi onorabili ai lui Marie. Nu s-a vorbit despre nici unul. Cine atunci să fie tainicul iubit despre care rudele (*cel puţin majoritatea lor*) nu ştiu nimic, dar pe care Marie îl întîlneşte în dimineaţa zilei de duminică şi în care are atîta încredere încît nu ezită să rămînă cu el pînă cînd umbrele serii pogoară peste crîngurile singuratice de la Barrière du Roule? Cine să fie acest iubit misterios, mă întreb, despre care *majoritatea* rudelor nu ştiu nimic? Şi ce vrea să însemne ciudata prorocire a lui madame Rogêt din dimineaţa în care fata a plecat de acasă? – „Mi-e teamă că n-am să o mai revăd niciodată pe Marie“.

Dar, dacă nu ne-o putem închipui pe madame Rogêt la curent cu planul ei de a fugi, n-am putea presupune cel puţin că fata a pus la cale acest plan? Plecînd de acasă, ea a lăsat să se înţeleagă că se ducea în vizită la mătuşa ei din Rue des Drômes, iar St. Eustache a fost rugat să vină să o ia pe înserat. Ei bine, la prima vedere, acest fapt dezminte categoric părerea mea; dar să reflectăm niţel. Că ea s-a întîlnit *într-adevăr* cu un prieten şi că a traversat cu el Sena, ajungînd la Barrière du Roule pe la ora trei după-amiaza, e un fapt cunoscut. Însă, consimţind astfel să-l însoţească pe acest ins (*oricare va fi fost scopul – cunoscut sau necunoscut de către mama ei*), trebuie ca fata să se fi gîndit la intenţia exprimată de ea chiar la plecarea de acasă şi la uimirea şi bănuiala trezite în sufletul logodnicului ei, St. Eustache, cînd acesta, venind după ea în Rue des Drômes, la ora stabilită, ar fi aflat că ea nici n-a dat pe acolo, ba mai mult, cînd, întorcîndu-se la *pension* cu această veste îngrijorătoare, şi-ar fi dat seama de absenţa ei prelungită de acasă. Ea trebuie să se fi gîndit la toate aceste lucruri, zic eu. Trebuie să fi prevăzut suferinţa lui St. Eustache, bănuielile tuturor. Nu se putea gîndi să se întoarcă înfruntînd aceste

bănuieli; dar bănuielile devin pentru ea ceva lipsit de importanţă dacă vom presupune că ea avea intenţia de a *nu* se mai întoarce.

Ne-o putem închipui gîndind astfel: „Urmează să mă întîlnesc cu o anumită persoană cu scopul de a fugi împreună cu ea sau într-alt scop, cunoscut numai de mine. Nu trebuie să existe nici o piedică – trebuie să avem timp suficient să putem scăpa de orice urmărire –, voi da de înţeles că merg într-o vizită şi că am să-mi petrec ziua cu mătuşa mea din Rue des Drômes – am să-i spun lui St. Eustache să nu vină după mine decît spre seară –, în felul ăsta absenţa mea de acasă, oricît de mult ar dura, va putea fi justificată fără să dea naştere la bănuieli sau la nelinişte, iar eu aş cîştiga mai mult timp decît în oricare alt mod. Dacă îl rog pe St. Eustache să vină după mine pe înserat, cu siguranţă el nu va veni mai devreme; dar, dacă nu-l rog deloc să vină după mine, timpul care-mi va rămîne pentru fugă va fi scurtat, pentru că aş fi aşteptată să mă întorc mai devreme, iar absenţa mea ar trezi mai iute neliniştea. Dar, dacă am *totuşi* intenţia să mă reîntorc – dacă mă gîndesc doar la o simplă plimbare cu persoana respectivă –, n-ar fi în planul meu să-l rog pe St. Eustache să vină după mine; căci, venind, el ar rămîne *încredinţat* că l-am înşelat – fapt pe care l-aş putea ţine pe veci ascuns de el dacă aş pleca de acasă fără să-l mai anunţ de intenţia mea şi dacă m-aş întoarce înainte de a se însera, spunînd abia atunci că am fost în vizită la mătuşa mea din Rue des Drômes. Dar, întrucît intenţia mea este aceea de a nu mă mai întoarce *niciodată* – sau măcar cîteva săptămîni – sau pînă ce nu vor fi tăinuite unele lucruri –, nevoia de a cîştiga timp este singurul lucru de care trebuie să-mi pese“.

Ai făcut observaţia, în notele dumitale, că opinia cel mai larg răspîndită în legătură cu această tristă întîmplare este şi a fost de la bun început aceea că

fata a fost victima unei *bande* de huligani. Ei bine, opinia publică, în anumite împrejurări, nu-i de dispreţuit. Cînd ea se naşte de la sine – cînd ea se manifestă strict spontan –, ar trebui să o considerăm ca fiind analoagă *intuiţiei*, care este idiosincrasia omului de geniu. În nouăzeci şi nouă de cazuri dintr-o sută eu aş respecta decizia ei. Este însă important să nu găsim nici o urmă palpabilă de *influenţare*. Opinia trebuie să fie în mod riguros cea a *publicului însuşi*; iar deosebirea este adesea extrem de greu de perceput şi de menţinut. În cazul de faţă mi se pare că această „opinie publică“ în legătură cu *o bandă* a fost influenţată de evenimentul colateral detaliat în cel de-al treilea extras al meu. Întreg Parisul este tulburat de descoperirea cadavrului lui Marie, o femeie tînără, frumoasă şi bine cunoscută. Acest cadavru este descoperit avînd pe el urme de violenţă şi plutind pe apele fluviului. Dar tocmai acum se anunţă că în aceeaşi perioadă sau aproape în aceeaşi perioadă în care se presupune că ar fi fost asasinată fata, o nelegiuire aidoma celei îndurate de răposată, deşi mai puţin gravă, a fost comisă de o bandă de derbedei tineri asupra unei a doua femei tinere. E oare de mirare că o crimă cunoscută a putut influenţa judecata populară cît priveşte o alta, necunoscută? Această judecată aştepta o îndrumare şi nelegiuirea cea cunoscută părea să i-o ofere atît de bine! Marie a fost şi ea găsită în fluviu; iar nelegiuirea cunoscută fusese comisă pe acelaşi fluviu. Legătura dintre cele două evenimente avea ceva atît de palpabil, încît adevărata minune ar fi fost ca lumea *să nu*-şi dea seama de ea şi să nu recurgă la ea. Dar de fapt crima aceea, cunoscută ca fiind săvîrşită în acest fel, este, dacă nu altceva, măcar dovada că cealaltă, comisă aproape în acelaşi timp, *nu* a fost comisă în acest fel. Ar fi fost un miracol într-adevăr dacă, pe cînd o bandă de derbedei săvîrşea într-un loc dat o fărădelege nemaiauzită, să se fi

găsit o altă bandă similară, care, într-un loc similar, în acelaşi oraş, în aceleaşi împrejurări, cu aceleaşi mijloace şi metode, să comită o fărădelege întru totul asemănătoare şi tocmai în aceeaşi perioadă de timp! Totuşi, în ce altceva dacă nu tocmai în această nemaipomenită serie de coincidenţe ne pretinde să credem opinia, spontan *influenţată*, a publicului?

Înainte de a trece mai departe, să zăbovim niţel asupra presupusului loc al asasinatului, în crîngul de lîngă Barrière du Roule. Acest crîng, deşi stufos, era în imediata vecinătate a unui drum comunal. În el se aflau trei sau patru lespezi mari, alcătuind un fel de jilţ cu spătar şi taburet. Pe lespedea de sus a fost găsită o jupă albă; pe cea de-a doua, o eşarfă de mătase. Tot acolo s-au mai găsit o umbrelă de soare, o pereche de mănuşi şi o batistă. Batista avea brodat numele „Marie Rogêt“. Pe crengile dimprejur se vedeau fîşii de rochie. Pământul era frămîntat, tufişurile erau rupte şi era lucru vădit că avusese loc o luptă violentă.

În pofida interesului cu care presa a primit descoperirea din acest crîng şi a unanimităţii cu care, pasămite, s-ar fi indicat locul precis al nelegiuirii, trebuie admis că existau şi unele motive foarte bune de îndoială. Că acesta *era* într-adevăr locul cu pricina, puteam crede sau nu – dar existau motive excelente de îndoială. Dacă locul *adevărat* era, aşa cum sugera *Le Commerciel*, în apropiere de Rue Pavée Saint Andrée, autorii crimei, presupunînd că aceştia mai locuiesc încă la Paris, ar fi fost desigur cuprinşi de spaimă văzînd că atenţia publicului se îndrepta atît de stăruitor asupra cursului corect; iar în unele cugete ar fi apărut numaidecît necesitatea unui efort care să abată din nou această atenţie. Şi astfel, întrucît crîngul de la Barrière du Roule trezise deja bănuiala, ideea de a pune obiectele acolo unde ele au fost găsite trebuie să se fi născut în chipul cel

mai firesc. Nu există nici o dovadă reală, deşi *Le Soleil* presupune acest lucru, că obiectele descoperite ar fi stat mai mult de cîteva, foarte puţine, zile în crîng; există totuşi numeroase dovezi indirecte că ele n-ar fi putut rămîne acolo fără a atrage atenţia în răstimpul celor douăzeci de zile care s-au scurs între duminica fatală şi după-amiaza în care ele au fost descoperite de băieţi. „Erau toate *mucegăite*“, afirmă *Le Soleil*, preluînd opiniile predecesorilor săi, „de la acţiunea ploii şi lipite unele de altele din cauza *mucegaiului*. În jurul lor crescuse iarba, care acoperea o parte dintre ele. Mătasea umbrelei era trainică, însă pe dinăuntru firele se tăiaseră. În partea de sus, acolo unde fusese îndoită şi răsucită, era putredă şi plină de *mucegai* şi cînd au încercat să o deschidă, s-a sfîşiat“. În ce priveşte iarba care „crescuse în jurul lor şi acoperea o parte din ele“, e evident că acest lucru nu putea fi stabilit decît din vorbele şi, ca atare, din amintirile a doi băieţei; căci aceşti puşti au mişcat din loc obiectele şi le-au luat cu ei acasă înainte ca ele să fi fost văzute de un al treilea martor. Dar iarba creşte, mai ales pe vreme caldă şi umedă (cum a fost în perioada crimei), cam cu doi-trei ţoli într-o singură zi. O umbrelă de soare uitată într-un loc de curînd acoperit cu brazde de iarbă va fi într-o singură săptămînă complet ascunsă privirii de iarba crescută în jur. Iar cît priveşte *mucegaiul* asupra căruia redactorul de la *Le Soleil* insistă cu atîta obstinaţie, încît întrebuinţează cuvîntul nu mai puţin de trei ori în scurtul paragraf citat adineauri, nu-şi dă el seama de soiul acestui *mucegai*? Trebuie noi să-i spunem că este una dintre numeroasele specii de *fungus*[39], a cărui cea mai comună trăsătură e că apare şi dispare în douăzeci şi patru de ore?

Vedem astfel de la cea dintîi privire că tot ce s-a adus drept argument zdrobitor în sprijinul ideii că obiectele ar fi stat în crîng cel puţin trei sau patru săptămîni este, cît se poate de absurd, nul în ce

priveşte dovada acestui fapt. Pe de altă parte, e foarte greu de crezut că aceste lucruri ar fi putut rămîne în crîngul cu pricina o perioadă mai mare de o săptămînă încheiată – o perioadă mai mare decît de la o duminică la cealaltă. Cei care cunosc cît de cît împrejurimile Parisului ştiu cît de greu este să găseşti un loc mai *izolat*, şi asta doar la mare distanţă de suburbiile sale. Un lucru cum ar fi un colţişor neexplorat sau arareori vizitat în mijlocul pădurilor şi crîngurilor sale este ceva cu totul de neimaginat. Numai să încerce iubitorul pătimaş al naturii, pe care îndatoririle îl ţin înlănţuit în praful şi căldura acestei uriaşe metropole – numai să încerce vreunul, chiar şi într-o zi de lucru, să-şi astîmpere setea de solitudine în mijlocul priveliştilor naturii încîntătoare ce ne înconjoară. La fiecare al doilea pas va descoperi că farmecul crescînd se destramă la auzul glasului sau la apariţia vreunui derbedeu sau a unei bande de cheflii. Va căuta linişte în umbrarul cel mai des, dar totul în zadar. Tocmai aici sînt ungherele unde mişună toţi nespălaţii – aici sînt templele cele mai pîngărite. Cu durere în inimă călătorul va fugi înapoi în Parisul vicios ca spre o cloacă a viciului mai puţin odioasă, pentru că e mai puţin discordantă. Dar, dacă împrejurimile oraşului sînt cotropite astfel în zilele de lucru ale săptămînii, cu atît mai mult de sabat! În special acum cînd, scutit de obligaţia de a munci sau lipsit de obişnuitele prilejuri de a tîlhări, haimanaua de la oraş caută împrejurimile nu din iubire pentru viaţa la ţară, pe care în sufletul său o dispreţuieşte, ci ca să scape de restricţiile şi de convenţiile societăţii. Rîvneşte nu atît aerul proaspăt şi verdeaţa copacilor, cît deplina *libertate* a vieţii de la ţară. Aici, în hanul de la marginea şoselei sau sub frunzişul pădurii, se dedă, ferit de alţi ochi decît cei ai tovarăşilor săi de chef, tuturor exceselor nebuneşti ale falsei veselii – rodul libertăţii şi al romului. Nu spun nimic mai mult decît ceea ce trebuie să fie limpede pentru

orice observator imparţial atunci cînd repet că împrejurarea ca lucrurile cu pricina să fi rămas nedescoperite o perioadă mai lungă decît răstimpul dintre o duminică şi cealaltă, în *oricare* crîng din imediata vecinătate a Parisului, ar trebui socotită drept un miracol şi nimic mai mult.

Dar nu lipsesc nici alte temeiuri ca să bănuim că obiectele au fost puse în crîng pentru a distrage atenţia de la adevăratul loc al fărădelegii. Şi în primul rînd ia aminte, te rog, la *data* descoperirii obiectelor. Confruntă acest lucru cu data celui de-al cincilea extras copiat de mine din gazete. Vei afla că descoperirea a urmat aproape imediat după înştiinţările urgente trimise gazetei de seară. Aceste înştiinţări, deşi diferite şi provenind, pare-se, din diverse surse, tindeau toate spre acelaşi scop – anume: să îndrepte atenţia asupra unei *bande* ca fiind autoarea fărădelegii şi asupra împrejurimilor de lîngă Barrière du Roule ca fiind locul acesteia. Ei bine, nu e vorba, fireşte, de bănuiala cum că obiectele ar fi fost găsite de băieţi doar în urma acestor înştiinţări ori că atenţia publicului ar fi fost suscitată de ele; totuşi s-ar putea naşte, ba chiar se naşte, bănuiala că lucrurile n-au fost găsite de băieţi *mai devreme* pentru simplul motiv că lucrurile nu se aflau în crîng mai devreme, ele fiind puse acolo doar la data sau cu puţin înainte de data înştiinţărilor, chiar de către autorii vinovaţi ai acestor înştiinţări.

Acest crîng era ciudat – unul chiar foarte ciudat. Era din cale-afară de des. În îngrăditura zidită de natură se aflau trei pietroaie extraordinare, *formînd un jilţ cu spătar şi un taburet.* Iar crîngul, atît de plin de arta naturii, se afla în imediata vecinătate, *la cîteva aruncături de băţ*, de locuinţa doamnei Deluc, ai cărei băieţi aveau obiceiul de a cerceta cu grijă tufişurile dimprejur după coajă de sasafras[40]. Ar fi oare un rămăşag nesăbuit – pariu de o mie la unu – că nu trecea *o zi* pe deasupra capetelor acestor băieţi fără a-l găsi măcar pe unul

din ei pitit în adăpostul umbros, tolănit pe tronul său natural? Cei care s-ar codi să facă un asemenea rămăşag fie că n-au fost niciodată copii, fie că au uitat cum e felul de a fi al copiilor. Repet – e foarte greu de înţeles cum ar fi putut rămîne nedescoperite lucrurile în acest crîng mai mult de o zi-două; şi că astfel există motive temeinice de a bănui, în pofida ignoranţei dogmatice afişate de *Le Soleil*, că ele au fost puse la o dată relativ recentă în locul unde au şi fost găsite.

Dar mai sînt şi alte motive mai temeinice decît oricare dintre cele pe care le-am avansat deja să credem că ele au fost puse acolo în acest mod. Iar acum ia seama, te rog, la aşezarea cît se poate de artificială a lucrurilor. Pe piatra *de deasupra* zăcea o jupă albă; pe *a doua*, o eşarfă de mătase; risipite în jur, erau o umbrelă de soare, o pereche de mănuşi şi o batistă avînd brodat numele „Marie Rogêt“. E tocmai aşezarea pe care ar face-o *în mod firesc* o persoană nu prea isteaţă, care ar dori să dispună obiectele *în mod firesc*. Dar nu e în nici un caz o aşezare *cu adevărat* firească. Mai curînd m-aş fi aşteptat să văd *toate* lucrurile zăcînd pe jos şi călcate în picioare. În spaţiul îngust al acelui crîng ar fi fost aproape imposibil ca jupa şi eşarfa să-şi fi păstrat locul pe pietre, expuse fiind vînzolelii mai multor persoane care s-au încăierat. „Existau dovezi“, se spune, „că a avut loc o luptă; iar pămîntul era frămîntat, tufişurile erau rupte“, dar jupa şi eşarfa au fost găsite rînduite ca pe nişte rafturi. „Bucăţile din rochie rupte de tufişuri erau cam de trei palme lăţime şi de şase palme lungime. Una dintre ele era tivul rochiei, care fusese cîrpit. *Arătau ca nişte fişii smulse*“. Aici, din nebăgare de seamă, *Le Soleil* a utilizat o frază din cale-afară de suspectă. După felul în care sînt descrise, bucăţile într-adevăr „arată ca nişte fîşii smulse“; dar într-un anume scop şi cu mîna. Rareori se întîmplă ca o bucată dintr-o rochie, precum cea despre care e vorba acum, să fie

„smulsă“ de *un spin*. Din chiar felul unor asemenea ţesături, un spin sau un cui ce se agaţă în ele le rupe pe fir drept – le desparte în două fîşii longitudinale, în unghi drept una faţă de cealaltă, întîlnindu-se în punctul pe unde intră spinul –, dar este aproape cu neputinţă să concepi că bucata ar putea fi „smulsă“. Eu n-am văzut niciodată aşa ceva şi nici dumneata. Ca să *smulgi* o bucată dintr-o asemenea ţesătură este nevoie, aproape în fiecare caz, de două forţe distincte, acţionînd în direcţii diferite. Dacă ţesătura are două margini – dacă, de exemplu, ar fi vorba de o batistă şi cineva ar dori să rupă din ea o fîşie, atunci şi numai atunci ar fi de-ajuns o singură forţă. Dar în cazul de faţă e vorba de o rochie ce nu are decît o singură margine. Doar printr-un miracol ar fi putut fi sfîşiată de spini o bucată din interior, acolo unde nu era nici o margine şi unde *un singur* spin nu ar fi putut să facă acest lucru. Dar, chiar dacă ar exista o margine, tot ar fi nevoie de doi spini, acţionînd unul în două direcţii distincte, iar celălalt într-una singură. Iar asta presupunînd că marginea este netivită. Dacă este tivită, chestiunea aproape că iese din discuţie. Vedem astfel numeroasele şi marile obstacole în calea ipotezei cum că bucăţile ar fi fost „smulse“ pur şi simplu de „spini“; şi cu toate acestea, ni se cere să credem că nu doar o singură bucată, ci chiar mai multe ar fi fost rupte în acest mod. „Iar una dintre bucăţi *era tivul rochiei*! O altă bucată era *o parte din fustă, nu din tiv*“, adică a fost complet ruptă de spini din mijlocul fără margine al rochiei! Să avem iertare, zic eu, dar nu putem crede asemenea lucruri; totuşi, luate împreună, ele alcătuiesc poate motive mai puţin întemeiate de suspiciune decît împrejurarea surprinzătoare că obiectele ar fi fost lăsate în acest crîng de nişte *ucigaşi* care au avut suficientă precauţie ca să se gîndească la înlăturarea cadavrului. Dacă presupui însă că intenţia mea este *să neg* că acest crîng ar fi fost locul

nelegiuirii, înseamnă că nu m-ai înţeles corect. S-ar fi putut întîmpla *aici* ceva rău sau, mai probabil, un accident în locuinţa lui madame Deluc. Dar de fapt acesta este un aspect de mai mică însemnătate. Noi nu ne-am angajat să găsim locul, ci să-i descoperim pe făptaşii crimei. Tot ce-am prezentat aici, dincolo de felul amănunţit în care am prezentat, a fost cu intenţia mai întîi de a arăta absurditatea afirmaţiilor categorice şi hazardate din *Le Soleil*, dar în al doilea rînd, mai important, să te determin pe calea cea mai firească să arunci din nou o privire asupra faptului îndoielnic că acest asasinat a fost acţiunea unei *bande*.

Vom relua această întrebare referindu-ne doar la amănuntele revoltătoare ale chirurgului interogat la anchetă. E suficient să spun că *deducţiile* sale, publicate, privind numărul ticăloşilor au fost pe bună dreptate luate în rîs ca fiind eronate şi total lipsite de temei de către toţi anatomiştii cu reputaţie ai Parisului. Nu că lucrurile *nu ar fi putut* fi aşa cum le deduce el, dar nu exista nici un temei pentru o asemenea deducţie: oare nu exista tot atîta temei pentru o alta?

Să reflectăm acum asupra „urmelor unei lupte“; şi să întreb ce anume vor aceste urme să demonstreze. O bandă. Dar nu demonstrează ele mai degrabă absenţa unei bande? Ce *luptă* ar fi putut avea loc – ce luptă atît de violentă şi atît de îndelungată, încît să-şi lase „urmele“ în toate direcţiile – între o fată plăpîndă şi fără apărare şi presupusa *bandă* de ticăloşi? Încleştarea tăcută a cîtorva braţe vînjoase şi totul s-ar fi sfîrşit. Victima trebuie să fi fost absolut pasivă în mîinile lor. Îţi vei aduce aminte aici că argumentele formulate împotriva ipotezei că acest crîng ar fi locul crimei sînt aplicabile în mare parte doar împotriva ipotezei că el ar fi locul unei fărădelegi comise de *mai mulţi indivizi, şi nu doar de unul singur.* Dacă ne imaginăm că a fost *un singur* violator, atunci şi numai atunci vom putea

concepe că a avut loc o luptă atît de violentă şi atît de îndîrjită, încît să fi lăsat „urme“ vădite.

Şi încă ceva. Am menţionat deja bănuiala ce s-ar putea naşte din faptul că lucrurile cu pricina au fost lăsate *pur şi simplu* în crîngul unde au şi fost descoperite. Pare aproape imposibil ca aceste dovezi de vinovăţie să fi fost lăsate în mod accidental acolo unde ele au fost găsite. A existat suficientă prezenţă de spirit (se presupune) ca leşul să fie îndepărtat; şi, cu toate acestea, o dovadă chiar mai peremptorie decît cadavrul însuşi (ale cărui trăsături ar fi putut fi iute alterate prin descompunere) e lăsată să zacă la vedere la locul fărădelegii – mă refer la batista cu *numele* răposatei. Dacă asta a fost o greşeală, ea n-a fost greşeala unei *bande.* Ne-o putem imagina numai ca fiind greşeala unui singur individ. Să vedem. Un individ anume a comis crima. E singur cu strigoiul celei dispărute. E îngrozit de ceea ce zace nemişcat în faţa lui. Furia patimii lui a trecut, iar acum în inima lui e loc destul pentru grozăvia firească a faptei sale. Nu are nimic din acea încredere pe care inevitabil o inspiră prezenţa mai multora. E *singur* cu moarta. Tremură şi se înfioară. Totuşi trebuie să scape de cadavru. Îl tîrăşte pînă la rîu, însă lasă în urma sa celelalte dovezi de vinovăţie; căci e greu, dacă nu chiar imposibil, să care întreaga povară o dată, dar îi va fi uşor să se întoarcă pentru ceea ce a mai rămas. Însă în anevoioasa lui înaintare spre rîu, temerile sale se înteţesc. Zvonul vieţii îl însoţeşte în cale. De zeci de ori aude sau îşi închipuie că aude pasul cuiva care îl pîndeşte. Pînă şi luminile oraşului îl înspăimîntă. Totuşi, într-un tîrziu, după îndelungi şi dese opriri într-o cumplită agonie, ajunge la malul rîului şi scapă de groaznica lui povară – poate cu ajutorul unei bărci. *Ei bine*, ce comori posedă lumea – ce ameninţare cu răzbunarea ar putea veni de la ea – care să aibă puterea să-l îndemne pe acest ucigaş singuratic să

se întoarcă pe acest drum anevoios şi primejdios la crîngul plin de amintiri care îi îngheaţă sîngele în vine? Fie ce-o fi, el *nu* se întoarce. N-ar *putea* să se întoarcă chiar dacă ar *vrea*. Singurul lui gînd e să fugă numaidecît. Întoarce spatele *pe vecie* acelor tufişuri îngrozitoare şi fuge ca din faţa mîniei viitoare[41].

Dar cu o bandă? Numărul lor le-ar fi dat curaj; dacă într-adevăr curajul ar lipsi vreodată din pieptul unui nemernic înrăit; căci numai din astfel de nemernici înrăiţi sînt alcătuite aceste aşa-zise *bande*. Numărul lor, repet, ar fi stăvilit teroarea teribilă şi iraţională care, mi-am imaginat eu, l-ar fi putut paraliza pe un om singur. Dacă am presupune că unul sau doi sau chiar trei dintre ei ar fi scăpat ceva din vedere, această scăpare ar fi fost remediată de un al patrulea. Ei n-ar fi lăsat nimic în urma lor; căci numărul lor le-ar fi permis să transporte *totul* o singură dată. Nu ar mai fi fost nevoie *să se întoarcă.*

Consideră acum împrejurarea că, odată găsit cadavrul, din veşmîntul său exterior „o fîşie, lată cam de o palmă, fusese sfîşiată de la tiv la talie, înfăşurată de trei ori în jurul mijlocului şi prinsă într-un fel de nod la spate“. Acest lucru a fost înfăptuit cu văditul scop de a face *un ochi* cu ajutorul căruia să poată fi tîrît trupul. Dar *mai mulţi* oameni ar fi visat ei oare să recurgă la un asemenea expedient? Pentru trei-patru dintre ei, membrele cadavrului ar fi constituit un mijloc de transport nu doar suficient, ci chiar cel mai bun cu putinţă. Procedeul aparţine unui singur individ; şi asta ne duce la faptul că „între crîng şi rîu, gardurile au fost găsite doborîte, iar pe pămînt se vedeau urmele unei poveri foarte grele ce fusese tîrîtă pe acolo!“ Dar s-ar fi ostenit oare de pomană *mai mulţi* oameni să dea jos un gard numai ca să treacă prin el un cadavru pe care într-o clipă l-ar fi putut *trece pe*

deasupra oricărui gard? Mai mulţi oameni ar fi tîrît ei oare un cadavru astfel încît să lase urme vădite că l-au tîrît?

Şi aici trebuie să ne referim la o observaţie a gazetei Le Commerciel; o observaţie pe care într-o oarecare măsură am comentat-o deja. „O bucată“, spune această gazetă, „dintr-una din jupele nefericitei fete, lungă de două picioare şi lată de un picior, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gîtului ei, probabil ca să o împiedice să ţipe. Aceasta nu putea fi decît fapta unor indivizi care nu aveau nici măcar o batistă în buzunar“.

Am sugerat mai devreme că un huligan adevărat nu umblă niciodată fără batistă. Dar nu asupra acestui fapt atrag eu acum atenţia. Că nu din lipsa unei batiste a fost folosit acest bandaj pentru scopul imaginat de Le Commerciel e lucru dovedit chiar de batista lăsată în crîng; şi că intenţia n-a fost „să o împiedice să ţipe“ reiese aşijderea din faptul că a fost utilizat bandajul în locul a ceea ce ar fi răspuns mult mai bine acestui scop. Dar limbajul dovezilor vorbeşte despre fîşia cu pricina ca fiind „găsită în jurul gîtului, atîrnînd slobodă, prinsă într-un nod solid“. Cuvintele acestea sînt destul de vagi, dar ele diferă sensibil de cele din Le Commerciel. Fîşia era de optsprezece ţoli în lăţime şi, ca atare, deşi din muselină, putea alcătui o funie solidă, dacă era împăturită sau răsucită longitudinal. Şi ea a fost descoperită răsucită chiar în acest fel. Deducţia mea este aceasta. Ucigaşul singuratic, după ce a transportat cadavrul pe o distanţă anume (fie din crîng, fie de altundeva) cu ajutorul bandajului înnodat în jurul taliei, şi-a dat seama că greutatea, în felul acesta de a acţiona, era peste puterile sale. El a decis să tîrască povara – probele arată că ea a fost tîrîtă. În acest scop a trebuit să lege un fel de funie la una dintre extremităţi. Ea putea fi legată cel mai bine în jurul gîtului, unde capul ar fi împiedicat-o să lunece. Iar acum ucigaşul s-a gîndit fără doar şi poate la bandajul din jurul şalelor. L-ar fi folosit pe

acesta, dacă n-ar fi fost înfăşurat în jurul cadavrului, dacă n-ar fi fost *nodul* care îl stingherea şi gîndul că el nu fusese „smuls“ cu totul din veşmînt. Era mai uşor să rupă o altă fîşie din fustă. A rupt-o, a legat-o strîns în jurul gîtului şi astfel ş*i-a tîrît* victima pînă pe malul rîului. Că acest „bandaj“ obţinut cu multă trudă şi întîrziere şi care răspundea într-un chip imperfect scopului său – că acest bandaj a fost *totuşi* utilizat demonstrează că necesitatea utilizării sale s-a născut din împrejurări ce s-au ivit într-un moment în care batista nu mai era la îndemînă – adică s-au ivit, aşa cum ne-am imaginat noi, după părăsirea crîngului (dacă era într-adevăr crîngul), pe drumul dintre acesta şi rîu.

Dar vei spune că mărturia lui madame Deluc (!) indică mai ales prezenţa *unei bande* în vecinătatea crîngului în momentul crimei sau cam pe-atunci. Sînt de acord. Mă întreb dacă în chiar locul sau în apropiere de Barrière du Roule, la ora *sau în jurul* orei cînd a avut loc această tragedie, nu se aflau cumva *zece* bande precum cea descrisă de madame Deluc. Dar banda care şi-a atras asupră-şi mînia înverşunată din depoziţia, deşi cam tîrzie şi foarte suspectă, a lui madame Deluc este *singura* bandă despre care bătrîna asta cinstită şi cumsecade afirmă că i-ar fi mîncat cozonacii şi i-ar fi băut coniacul fără a-şi da osteneala să-i plătească. *Et hinc illae irae?*[42]

Dar care *este* mărturia precisă a lui madame Deluc? „Îşi făcu apariţia o bandă de secături care iscară tărăboi, mîncară şi băură fără să plătească, o luară pe acelaşi drum ca tînărul şi fata, se întoarseră la han *pe la asfinţit* şi traversară iar Sena aparent în mare grabă.“

Ei bine, e foarte posibil ca acest „în mare grabă“ să fi părut chiar *mai mare* în ochii lui madame Deluc, întrucît ea stăruia cu jale şi durere asupra berii şi cozonacilor[43] care îi fuseseră luaţi cu de-a sila –

berea şi cozonacii pentru care poate mai trăgea încă o slabă nădejde să fie despăgubită. Căci altminteri, cum era şi *pe înserat*, de ce-ar fi pomenit de *graba* lor? Nu-i de mirare de bună seamă că pînă şi o bandă de derbedei *se grăbeşte* să ajungă acasă atunci cînd are de trecut un rîu lat cu nişte bărcuţe, cînd se anunţă furtună şi cînd *se apropie* noaptea.

Am spus *se apropie;* căci noaptea *nu sosise încă.* Era de-abia *pe înserat*, cînd graba necuviincioasă a acestor „secături“ jignise privirile cumpătate ale lui madame Deluc. Dar ni se spune că în aceeaşi seară madame Deluc împreună cu băiatul ei cel mai mare „au auzit ţipete de femeie în apropierea hanului“. Şi cu ce cuvinte descrie madame Deluc ceasul din seară la care s-au auzit aceste ţipete? „*Curînd după lăsarea întunericului*“, spune ea. Dar „curînd *după* lăsarea întunericului“ este totuşi *întuneric;* şi *pe înserat* este încă lumină. Astfel, este cît se poate de limpede că banda părăsise Barrière du Roule *înainte* ca madame Deluc să audă (?) ţipetele acelea. Şi deşi în nenumăratele rapoarte ale anchetei expresiile cu pricina sînt întrebuinţate în mod clar şi invariabil, aşa cum le-am întrebuinţat şi eu în această discuţie cu dumneata, nici una dintre gazetele publice şi nici unul dintre lucrătorii de poliţie nu şi-a dat seama pînă acum de uriaşa discrepanţă dintre ele.

Am să mai adaug un singur argument împotriva ipotezei despre o *bandă*; dar acest argument are, după mintea mea cel puţin, o greutate absolut irefutabilă. În împrejurarea că se oferea o recompensă substanţială, precum şi deplina iertare a denunţătorului, nu se poate închipui nici o clipă ca vreun membru al *unei bande* de haimanale ordinare sau al oricărei cete de bărbaţi să nu-şi fi trădat de mult complicii. Pentru oricare ins dintr-o bandă de acest soi *teama de a fi trădat* e mai mare decît dorinţa de a scăpa cu faţa curată sau de a primi o recompensă. El trădează iute şi plin de zel *ca să nu fie el însuşi trădat.* Că

secretul nu a fost divulgat e cea mai bună dovadă că el este de fapt un secret. Ororile acestei fapte întunecate sînt cunoscute numai unei *singure* sau două fiinţe omeneşti şi lui Dumnezeu.

Să adunăm acum roadele sărace, dar sigure ale îndelungatei noastre analize. Am ajuns la ideea că e vorba fie de un accident fatal petrecut sub acoperişul lui madame Deluc, fie de un omor săvîrşit în crîngul de la Barrière du Roule de către un iubit sau cel puţin de către un prieten intim şi tainic al răposatei. Acest prieten este oacheş. Culoarea feţei, felul în care este „înnodat“ bandajul şi „nodul marinăresc“ cu care este prinsă panglica pălăriei indică un marinar. Legătura lui cu răposata, o fată uşuratică, dar nu decăzută, îl arată ca fiind mai presus de condiţia unui marinar de rînd. Aici scrisorile prompte şi bine scrise către ziare întăresc serios ipoteza noastră. Împrejurările primei escapade, aşa cum sînt ele menţionate în *Le Mercurie*, tind să amestece chipul acestui matelot cu cel al „ofiţerului de marină“ despre care se ştie că a fost primul care a împins-o pe nefericita fată la păcat.

Şi aici se cuvine să ţinem seama de absenţa prelungită a tînărului oacheş. Mă întrerup o clipă pentru a observa că tenul acestui om era închis şi negricios; nu era vorba de o culoare negricioasă obişnuită, care constituia *singura* particularitate de care îşi amintesc atît Valence, cît şi madame Deluc. Dar de ce este absent omul acesta? A fost el oare ucis de bandă? Dacă e aşa, de ce nu se găsesc decît *urmele fetei* asasinate? E firesc să se presupună că locul celor două fărădelegi a fost identic. Dar unde e cadavrul lui? E mai mult ca sigur că asasinii ar fi scăpat de amîndoi în acelaşi mod. Dar se poate afirma că acest om trăieşte şi se fereşte să se arate de teama de a nu fi acuzat de crimă. Se poate presupune că acest considerent acţionează asupra lui acum – după atîta timp –, întrucît s-a depus

mărturie că a fost văzut cu Marie – dar că el n-ar fi avut nici o putere în momentul faptei. Primul impuls al unui om nevinovat ar fi fost să anunţe fărădelegea şi să ajute la identificarea nemernicilor. Lucrul acesta i-ar fi fost sugerat de *raţiuni tactice*. Fusese văzut cu fata. Trecuse cu ea fluviul pe un bac deschis. Denunţarea asasinilor i s-ar fi părut chiar şi unui idiot singurul mijloc sigur de a îndepărta bănuielile. Nu putem presupune că în noaptea duminicii fatale el ar fi fost nevinovat şi în acelaşi timp că n-ar fi ştiut nimic despre fărădelegea comisă. Şi totuşi numai într-o astfel de împrejurare e cu putinţă să ne închipuim că el, în viaţă fiind, nu i-ar fi denunţat pe asasini.

Şi care sînt mijloacele noastre de a ajunge la adevăr? Vom vedea că aceste mijloace se înmulţesc şi capătă claritate pe măsură ce avansăm. Să cernem pînă la fund afacerea aceasta cu prima escapadă. Să lămurim întreaga poveste cu „ofiţerul“, locul unde se află el în clipa de faţă şi pe unde a umblat în momentul precis al crimei. Să comparăm cu grijă între ele diversele înştiinţări trimise ziarului de seară, în care scopul era acela de a inculpa *o bandă.* Isprăvind cu asta, să comparăm aceste înştiinţări, atît în ce priveşte stilul, cît şi scrisul, cu cele trimise mai de mult ziarului de dimineaţă şi care insistau cu atîta vehemenţă asupra vinovăţiei lui Mennais. Şi, isprăvind cu toate acestea, să comparăm iarăşi aceste diverse înştiinţări cu scrisul cunoscut al ofiţerului. Să încercăm să aflăm, prin repetate întrebări adresate lui madame Deluc şi fiilor ei, precum şi vizitiului omnibuzului, Valence, mai multe despre înfăţişarea şi purtările acelui „bărbat oacheş“. Nu se poate ca întrebările, dirijate cu pricepere, să nu smulgă de la vreunul dintre aceşti martori unele informaţii asupra acestui punct anume (sau asupra altora) – informaţii pe care nici martorii înşişi nu-şi dau seama că le posedă. Şi acum să căutăm *barca* recuperată de barcagiu în dimineaţa de luni, 23

iunie, şi care a fost luată de la biroul de navigaţie, fără ştirea ofiţerului de serviciu şi *fără cîrmă*, cu puţin timp înainte de descoperirea cadavrului. Cu băgare de seamă şi perseverenţă vom da negreşit de urma acestei bărci; nu doar pentru faptul că barcagiul care a recuperat-o o poate identifica, ci întrucît *cîrma este la dispoziţia noastră.* Cîrma unei *bărci cu pînze* n-ar fi fost nicidecum abandonată fără a naşte suspiciuni de către un om cu inima împăcată. Şi aici am să mă opresc ca să strecor o întrebare. Nu s-a dat nici o *înştiinţare* despre recuperarea acestei bărci. A fost adusă pe ascuns la biroul de navigaţie şi tot pe ascuns a fost dusă de acolo. Dar proprietarul sau patronul ei – *cum se face* că a fost informat încă de marţi dimineaţă, fără să se fi dat nici un anunţ, despre locul unde a fost găsită barca luni – decît dacă ne gîndim la vreo legătură cu *marina* – vreo legătură personală şi permanentă ce permite cunoaşterea micilor ei interese – a măruntelor ştiri de interes local?

Vorbind despre asasinul singuratic, tîrîndu-şi povara pînă la mal, am sugerat deja probabilitatea ca el să-şi fi făcut rost de *o barcă.* Trebuie să înţelegem acum că Marie Rogêt *a fost* aruncată dintr-o barcă. E firesc ca lucrul să se fi petrecut astfel. Cadavrul nu putea fi încredinţat apelor puţin adînci de la mal. Semnele ciudate de pe spatele şi umerii victimei vorbesc despre şipcile de pe fundul unei bărci. Faptul că trupul a fost găsit fără a avea legată de el vreo greutate de asemenea întăreşte această idee. Dacă ar fi fost aruncat de pe mal, ar fi fost legată de el o greutate. Putem explica absenţa acesteia doar presupunînd că ucigaşul a neglijat prevederea de a-şi face rost de ea înainte de a se depărta de mal. În clipa cînd a încredinţat cadavrul apei, fără îndoială că şi-a dat seama de această scăpare; dar atunci nu mai avea nici un remediu la îndemînă. Orice risc ar fi fost de preferat unei întoarceri pe malul acela blestemat. După ce s-a descotorosit de această povară macabră, ucigaşul se va fi grăbit

spre oraş. Acolo, în dreptul vreunui chei obscur, va fi sărit pe mal. Dar barca – o va fi priponit el oare? Va fi fost prea grăbit pentru lucruri cum ar fi priponirea unei bărci. Mai mult, legînd-o de chei, va fi crezut că lasă o dovadă împotriva lui însuşi. Gîndul lui firesc va fi fost să alunge cît mai departe cu putinţă tot ce avea legătură cu crima sa. Nu numai că va fi fugit de lîngă chei, dar nu va fi lăsat să rămînă nici *barca.* Cu siguranţă va fi lăsat-o să plutească în voia curentului. Să ne urmăm gîndul. Dimineaţa, nemernicul este cuprins de o groază nedescrisă cînd află că barca a fost găsită şi că este la adăpost într-un loc unde el are obiceiul de a se duce zilnic – într-un loc unde probabil îndatoririle lui îi impun să se ducă. În noaptea următoare, *fără a îndrăzni să ceară cîrma,* o sustrage. *Unde* se află acum acea barcă fără cîrmă? Asta va trebui să descoperim în primul şi în primul rînd. Cu prima rază de lumină aruncată aici, se vor ivi şi zorii izbînzii noastre. Această barcă ne va călăuzi cu o iuţeală care ne va surprinde chiar şi pe noi către cel care a folosit-o în miezul de noapte al sabatului fatal. O dovadă va veni să întărească o altă dovadă şi ucigaşului i se va da de urmă.

[Din motive pe care nu le vom specifica, dar care multor cititori li se vor părea evidente, ne-am luat libertatea de a omite din manuscrisul aflat în mîinile noastre acea parte care detaliază *urmările* indiciului aparent neînsemnat obţinut de Dupin. Socotim nimerit să spunem doar, pe scurt, că rezultatul dorit a fost atins; şi că prefectul a împlinit întocmai, deşi oarecum în silă, condiţiile înţelegerii sale cu cavalerul. Articolul domnului Poe se încheie cu următoarele cuvinte. – *Red.*][44]

Se înţelege că vorbesc despre coincidenţe *şi nimic alteceva.* Ce-am spus mai sus asupra acestui subiect e de-ajuns. În inima mea nu sălăşluieşte nici o credinţă în supranatural. Că Natura şi Dumnezeul ei sînt două, nici un om care cugetă nu va tăgădui.

Că acesta din urmă, creînd-o pe prima, poate, după voia sa, să o supravegheze şi să o modifice e de asemenea indiscutabil. Spun „după voia sa“; căci aici e vorba despre voinţă şi nu, cum pretinde sminteala logicii, despre putere. Nu că Divinitatea *nu şi-ar putea* schimba legile, ci că noi o jignim imaginîndu-ne o posibilă nevoie de schimbare. La origine, aceste legi au fost alcătuite pentru a îmbrăţişa *toate* întîmplările ce *ar putea* fi cuprinse în Viitor. Pentru Dumnezeu, totul este *Acum*[45].

Repet, aşadar, că vorbesc despre aceste lucruri ca despre nişte coincidenţe. Şi mai departe: din ce am să relatez se va vedea că între soarta nefericitei Mary Cecilia Rogers, atît cît ştim despre această soartă, şi soarta unei oarecare Marie Rogêt, pînă la o anumită perioadă din viaţa ei, există o paralelă atît de precisă încît raţiunea însăşi se sfieşte să şi-o imagineze. Spun că toate acestea se vor vedea. Dar să nu se presupună nici o clipă că, zugrăvind trista poveste a lui Marie din perioada adineauri menţionată şi urmărind pînă la deznodămîntul ei misterul ce o învăluia, intenţia mea ascunsă ar fi să extind paralela sau chiar să insinuez că măsurile adoptate la Paris pentru descoperirea asasinului unei *grisette* sau măsurile întemeiate pe vreun raţionament asemănător ar produce vreun rezultat asemănător.

Căci, în ce priveşte ultima parte a presupunerii, trebuie avut în vedere că pînă şi cea mai neînsemnată variaţie în faptele celor două cazuri ar putea da naştere celor mai importante erori de calcul, făcînd să devieze complet cele două cursuri ale evenimentelor; aproape la fel ca în aritmetică, unde o eroare, care în sine poate fi neînsemnată, produce în cele din urmă, în virtutea înmulţirii în toate punctele procesului, un rezultat în flagrantă contradicţie cu adevărul. Şi în ce priveşte prima parte, nu trebuie să pierdem din vedere că acelaşi calcul al probabilităţilor la care m-am referit

interzice orice idee de a extinde paralela: o interzice cu o străşnicie cu atît mai mare şi mai neclintită, cu cît această paralelă a fost mai de durată şi mai exactă. Aceasta este una dintre acele afirmaţii anormale care, părînd a se adresa unei gîndiri cu totul străine de matematică, e totuşi ceva pe deplin înţeles doar de un matematician. Nimic, de pildă, nu-i mai greu decît să-l convingi pe cititorul de rînd că, dacă un jucător la zaruri a dat dubla de şase de două ori la rînd, acesta este motiv suficient ca să pariezi pe oricît că dubla de şase nu va mai ieşi şi din a treia încercare. Un raţionament de acest tip este îndeobşte respins pe loc de intelect. Nu se vădeşte cum anume cele două aruncări de zar care s-au consumat şi care ţin acum cu totul de Trecut pot să aibă influenţă asupra unei aruncări ce nu există decît în Viitor. Şansa de a da dubla de şase pare să fie aceeaşi ca în oricare alt moment – adică supusă numai influenţei diferitelor alte aruncări ce se pot face la jocul cu zaruri. Şi acesta este un gînd ce apare atît de vădit, încît încercările de a-l combate sînt primite mai degrabă cu un surîs dispreţuitor decît cu respectuoasă luare-aminte. Eroarea implicată în acest caz – o eroare grosolană şi dăunătoare – nu pot pretinde să o expun în spaţiul care mi-a fost acordat aici; iar pentru minţile filozofice nu-i nevoie de nici o expunere. Este poate suficient să spun că ea face parte dintr-o serie infinită de greşeli ce răsar în calea Raţiunii din cauza tendinţei acesteia de a căuta adevărul *în detaliu.*

1 *La prima tipărire a *Misterului lui Marie Rogêt*, notele de subsol adăugate acum au fost socotite de prisos; dar, întrucît s-au scurs cîţiva ani de la tragedia pe care se bazează această povestire, este oportun să le oferim şi totodată să spunem cîteva cuvinte care să lămurească tema generală. O tînără, *Mary Cecilia Rogers*, a fost ucisă în apropiere de New York; şi, deşi moartea ei a stîrnit o emoţie puternică şi stăruitoare, misterul din jurul ei a rămas nedezlegat în perioada cînd a fost

scrisă şi publicată prezenta lucrare (noiembrie, 1842). În cele de faţă, sub cuvînt că relatează soarta unei *grisette* [Vînzătoare cochetă, uşuratică (fr.).] pariziene, autorul a urmărit în cele mai mici amănunte faptele esenţiale – pe cele neesenţiale oferindu-le doar ca termen de comparaţie – ale adevăratului asasinat comis asupra lui Mary Rogers. Astfel, orice argument întemeiat pe ficţiune este aplicabil adevărului: iar scopul l-a constituit cercetarea adevărului. *Misterul lui Marie Rogêt* a fost redactat departe de locul atrocităţii şi fără alte mijloace de cercetare decît cele relatate de gazete. Ca atare, autorului i-au scăpat numeroase lucruri pe care le-ar fi aflat dacă ar fi fost la faţa locului şi ar fi vizitat împrejurimile. Cu toate acestea, n-ar fi lipsit de sens să consemnăm că mărturisirile a *două* persoane (una din ele – madame Deluc din povestire), făcute în perioade diferite, mult după publicare, au confirmat întru totul nu doar concluzia generală, dar absolut *toate* detaliile ipotetice mai importante prin care s-a ajuns la această concluzie.) [Notele între paranteze rotunde aparţin autorului]

2 *Crimele din Rue Morgue*: nuvelă publicată în primul volum al ediţiei E.A. Poe, *Masca Morţii Roşii şi alte povestiri*, Editura Polirom, 2003, pp. 349-374.

3 **Nom de plume* al lui Von Hardenburg.

4 *Nassau Street.

5 *Anderson.

6 *Fluviul Hudson.

7 *Weehawken.

8 Una dintre juxtapunerile care l-au deranjat pe criticul francez E.D. Forgues, care, într-un comentariu la *Tales* (1845) în *Revue des deux mondes* (octombrie 1846), nota: „Cititorii francezi ar fi foarte surprinşi să găsească [...] Barrière du Roule pe malul Senei, pe malul opus străzii Pavée Saint André. Rue Pavée Saint André este o străveche stradă pariziană datînd din veacul al XIII-lea, iar Barrière du Roule, locul unde se percepeau taxele pentru marfurile ce intrau în oraş“.

9 Răzmeriţe (fr.).

10 *Evening Post* (12 august 1841): „La 11 august cetăţenii au adunat suma de patru sute patruzeci şi cinci de dolari ca premiu pentru prinderea criminalului, pe lîngă recompensa oferită de către autorităţile civile“. Pe 31 august recompensa anunţată de guvernatorul Seward era de şapte sute cincizeci de dolari, iar pe 4 septembrie de o mie trei sute cincizeci de dolari (*Brother Jonathan*, 4 septembrie).

11 În fiecare dintre cele trei nuvele poliţiste ale lui Poe, toate derulîndu-se în Paris, prefectul e numit G. Între 1831 şi 1836, prefect al poliţiei pariziene a fost Henri-Joseph Gisquet, identificat ca atare de Charles Baudelaire într-o notă de subsol la propria-i traducere a nuvelei. Poe va fi aflat despre Gisquet probabil de la prietenul său James Redder, care a petrecut un timp la Paris.

12 Ochelari verzi găsim şi în nuvelele *Bon-Bon* şi *Scrisoarea furată*.

13 *Payne.

14 *Crommelin.

15 **New York Mercury.*

16 **New York Brother Jonathan*, gazetă editată de H. Hastings Weld, Esq.

17 **Journal of Commerce* din New York

18 **Sat. Evening Post* din Philadelphia, gazetă editată de C.J. Peterson, Esq.

19 *Adam.

20 Exagerat (fr.).

21 *Vezi *Crimele din Rue Morgue*.

22 Părtinitor (lat.).

23 **N.Y. Commercial Advertiser*, gazetă editată de col. Stone.

24 Cf. *Cîteva vorbe cu o mumie*, unde această soluţie este folosită în procesul de mumificare a cadavrelor; în *Cărăbuşul de aur,* biclorura de mercur duce la mineralizarea cufărului ce ascunde comoara.

25 *Non sequitur* (lat.): „o concluzie ce nu derivă din argument sau din probe. Forma scurtă întrebuinţată de Dupin – *sequitur* – are mai degrabă sensul de «logică» sau «raţionament»“ (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.,* p. 247).

26 Pentru examenul medical al unui nebun (lat.).

27 *„O teorie bazată pe calităţile unui obiect o va împiedica să se deruleze potrivit obiectivelor sale; iar cel care ordonează faptele în raport cu cauzele lor va înceta să le evalueze potrivit rezultatelor lor. Astfel, jurisprudenţa fiecărei naţiuni va arăta că, atunci cînd legea devine o ştiinţă şi un sistem, ea încetează să mai fie justiţie. Erorile în care a căzut dreptul comun din cauza încrederii oarbe în *principiile* de clasificare se vor vedea observînd cît de frecvent a fost nevoită puterea legislativă să intervină pentru a restabili echitatea pe care schema ei o pierduse.“ – *Landor* [Notă preluată din *Stanley* (Philadelphia, 1838), vol. II, p. 78. Poe citează adesea din acest romanţ publicat anonim, al cărui autor, Horace Binney Wallace, îi era cunoscut sub pseudonimul *William Landor*.]

28 Pentru spiritul şi litera, vezi *Romani, 7: 6*: „...slujim lui Dumnezeu într-un duh nou, iar nu după vechea slovă“.

29 Tejghea (fr.).

30 **N.Y. Express.*

31 Numele unui personaj dintr-o piesă a dramaturgului englez Nicholas Rowe (veacul al XVII-lea), devenit sinonim cu seducător.

32 **N.Y. Herald.*

33 **N.Y. Courier and Inquirer.*

34 *Mennais a fost unul dintre primii suspecţi arestaţi, însă mai tîrziu a fost eliberat din lipsă totală de dovezi.)

35 **N.Y. Courier and Inquirer.*

36 **N.Y. Evening Post*

37 **N.Y. Standard.*

38 Expresie marinărească prin care sînt desemnate călătoriile mai lungi ale vaselor cu pînze.

39 Ciupercă (lat.).

40 Plantă înrudită cu dafinul, originară din Canada.

41 Cf. *Matei, 3: 7* şi *Luca, 3: 7*: „Pui de năpîrci, cine v-a învăţat să fugiţi de mînia viitoare?“

42 Şi de aici mînia ei (lat.). Poe mai foloseşte această expresie într-un editorial din *Broadway Journal* (1 noiembrie 1845). E o conflaţie între *tantaene animis caelestibus irae* din Vergiliu, *Eneida*, I, ii şi *hinc illae lacrimae*, citat de Horaţiu, *Epistolae*, I, XIX, 41 din *Andria* lui Terenţiu.

43 „berea şi cozonacii“ – cf. W. Shakespeare, *A douăsprezecea noapte*, Act. II, sc. 3, 124. Cf. de asemenea E.A. Poe, *Review of New Books,* în *Graham's* (ianuarie 1842, p. 69).

44 *Redacţia revistei în care articolul a fost publicat pentru prima dată.

45 Cf. *Grădina-peisaj*: „Arta va căpăta aerul unei Naturi intermediare sau secundare – o Natură care nu e nici Dumnezeu, nici emanaţia lui Dumnezeu, dar care totuşi e Natură în sensul că e opera îngerilor care planează între om şi Dumnezeu“, în *Masca Morţii Roşii şi alte povestiri*, Editura Polirom, 2003, p. 441.

Inima destăinuitoare

ADEVĂRAT! Nervos, foarte, îngrozitor de nervos am fost şi sînt încă; însă de ce să *susţii* că aş fi nebun? Boala mi-a ascuţit simţurile, nu mi le-a distrus, nu mi le-a tocit. Mai presus de toate, auzul îmi era ascuţit. Auzeam toate lucrurile din cer şi de pe pămînt. Auzeam multe lucruri din iad. Cum atunci să fiu nebun? Ascultă! Şi observă cît de normal, cît de calm îţi pot relata întreaga poveste.

Mi-e imposibil să spun cum a pătruns prima oară ideea asta în creierul meu; dar odată cuibărită, mă bîntuia zi şi noapte. Motiv nu era defel. Pasiune nu era defel. Ţineam la bătrîn. Nu-mi făcuse niciodată vreun rău. Nu mă jignise niciodată. Nu rîvneam la aurul lui. Cred că ochiul lui a fost de vină! da, el a fost! Unul din ochii lui semăna cu un ochi de vultur, ochi de un albastru spălăcit, cu o pieliţă pe deasupra. Ori de cîte ori se abătea asupra mea, sîngele îmi îngheţa în vine; şi astfel treptat, încetul cu încetul, mi-am pus în gînd să iau viaţa bătrînului şi astfel să scap de ochiul lui pentru totdeauna[46].

Ei bine, aici e aici. Vei crede că sînt nebun. Nebunii nu ştiu nimic. Dar ar fi trebuit să mă vezi pe *mine*. Ar fi trebuit să vezi cît de inteligent am procedat, cu cîtă precauţie, cu cîtă prevedere, cu cîtă prefăcătorie m-am pus pe treabă! Niciodată n-am fost mai drăguţ cu bătrînul ca în săptămîna aia de dinainte de a-l ucide. Şi în fiecare seară, pe la miezul nopţii, apăsam zăvorul uşii sale şi o deschideam, ah, atît de încet! Şi cînd o întredeschideam îndeajuns ca să-mi încapă capul, introduceam o lanternă oarbă, închisă bine, închisă astfel încît să nu scape afară nici o rază de lumină, şi apoi îmi vîram capul înăuntru. O, ai fi rîs dacă vedeai cît de şiret mi-l vîram înăuntru! Mi-l mişcam încet, foarte, foarte încet, ca să nu tulbur somnul bătrînului. Îmi lua un ceas să-mi vîr tot

capul prin deschizătură ca să-l pot vedea cum stă culcat în patul său. Ha! Un nebun ar fi fost atît de inteligent?[47] Şi pe urmă, cînd capul îmi intra de-a binelea în cameră, deschideam lanterna precaut, ah, cît de precaut, precaut (căci balamalele scîrţîiau), o deschideam doar cît să las să cadă o singură rază subţire pe ochiul de vultur. Şi am făcut treaba asta şapte nopţi lungi, de fiecare dată exact la miezul nopţii, însă găseam ochiul mereu închis; şi astfel era cu neputinţă să-mi isprăvesc lucrul; căci nu bătrînul mă deranja, ci Ochiul lui cel Rău. Şi în fiecare dimineaţă, cînd se crăpa de ziuă, intram cu îndrăzneală în odaie şi-i vorbeam deschis, rostindu-i numele pe un ton pornit din inimă şi interesîndu-mă de cum petrecuse noaptea[48]. Vezi, aşadar, că ar fi trebuit să fie un bătrîn într-adevăr foarte ager la minte ca să poată bănui că în fiecare noapte, exact la orele douăsprezece, intram şi mă uitam la el în timp ce dormea.

În cea de-a opta noapte am deschis uşa cu mai multă băgare de seamă decît de obicei. Minutarul ceasului se mişca mai iute decît mîna mea. Niciodată înainte de acea noapte nu mai *simţisem* întinderea puterilor mele, a agerimii mele. Anevoie îmi stăpîneam sentimentul de triumf. Să ştiu că mă aflam acolo şi că deschideam uşa încetişor, iar el nici măcar nu visa la faptele sau la gîndurile mele secrete. Pur şi simplu am rîs de ideea aceasta; şi poate că m-a auzit, căci deodată s-a mişcat în pat, ca şi cînd ar fi tresărit. Ei bine, ai putea crede că m-am retras, dar nici pomeneală. Odaia lui era neagră ca smoala de la întunericul gros (căci obloanele erau bine trase, de teama hoţilor) şi astfel ştiam că nu putea să vadă deschizătura uşii, încît n-am contenit să o împing întruna, întruna.

Aveam capul înăuntru şi eram pe punctul de a deschide lanterna, cînd degetul îmi alunecă pe închizătoarea de metal şi bătrînul se ridică iute în capul oaselor, strigînd: Cine-i acolo?

Am rămas nemişcat şi n-am scos o vorbă. Timp de un ceas n-am clintit un muşchi şi în tot acest răstimp nu l-am auzit să se fi culcat. Şedea în pat şi asculta; întocmai cum făcusem şi eu, noapte de noapte, ascultînd carii, ceasornicele morţii, din pereţi.

Deodată am auzit un geamăt firav şi am ştiut că era geamătul spaimei de moarte. Nu era un icnet de durere sau de suferinţă, o, nu! Era sunetul adînc şi înăbuşit ce se ridică din străfundul sufletului cuprins de teroare. Cunoşteam bine acest sunet. Multe nopţi, exact la miezul nopţii, cînd toată lumea dormea, acest sunet se ridica din pieptul meu, adîncind cu ecoul său îngrozitor spaimele ce mă scoteau din minţi. Spun că-l cunoşteam bine. Ştiam ce simte bătrînul şi-mi era milă de el, deşi rîdeam în sinea mea. Ştiam că stătuse treaz de la primul sunet slab, cînd se întorsese în pat. De atunci temerile lui crescuseră mereu. Încercase să-şi imagineze că erau neîntemeiate, însă nu reuşea. Îşi spunea în sinea lui: Nu-i decît vîntul din horn – e un şoarece care a traversat podeaua; ori – nu-i decît un greier care a ţîrîit o singură dată[49]. Da, încerca să se îmbărbăteze cu aceste presupuneri. Dar toate i se păreau inutile. *Toate inutile;* căci Moartea, apropiindu-se de el, păşise cu umbra ei neagră înaintea lui şi-şi învăluise victima. Şi numai funebra influenţă a nevăzutei umbre îl făcea să simtă, deşi nici nu vedea, nici nu auzea, să *simtă* prezenţa capului meu în odaie.

După ce am aşteptat vreme îndelungată, cu multă răbdare, fără să-l aud că se culcă la loc, m-am decis să deschid o mică, o foarte mică bortă în lanternă. Aşa că am deschis-o – nu-ţi poţi imagina cu cîtă precauţie – pînă cînd în cele din urmă o singură rază slabă, ca un fir de păianjen, ţîşni din bortă şi căzu pe ochiul de vultur.

Era deschis, larg, larg deschis şi m-am înfuriat cînd m-am uitat la el. Îl vedeam cu perfectă claritate, tot de un albastru spălăcit, acoperit de un

văl hidos ce-mi îngheţă măduva în oase; însă nu puteam vedea nimic altceva din chipul sau trupul bătrînului, căci îndreptasem instinctiv raza exact asupra locului blestemat.

Şi acum, nu ţi-am spus că ceea ce iei drept nebunie nu-i decît o mai mare ascuţime a simţurilor? Acum, repet, îmi ajunse la ureche un sunet adînc, înfundat, repezit, cum face un ceas învelit în bumbac. Cunoşteam bine şi *acest* sunet. Era bătaia inimii bătrînului. Ea îmi înteţi furia, aşa cum bătaia tobelor stimulează cutezanţa soldatului.

Dar şi acum m-am abţinut şi am rămas tăcut. Abia dacă respiram. Ţineam lanterna nemişcată. Mă străduiam să nu îndepărtez raza de pe ochi. În acest răstimp infernala bătaie a inimii se înteţi. Devenea cu fiecare clipă din ce în ce mai iute şi mai puternică. Teroarea bătrînului *trebuie* să fi fost extremă! Devenea tot mai puternică, repet, tot mai puternică cu fiecare clipă! Mă asculţi? Ţi-am spus că sînt nervos. Aşa sînt eu. Iar acum, în ceasul mort al nopţii, în tăcerea îngrozitoare a acelei case străvechi, un sunet straniu ca acesta trezea în mine o teroare incontrolabilă. Totuşi, vreme de alte cîteva minute, m-am abţinut şi am rămas liniştit. Însă bătaia creştea mai tare, tot mai tare! Credeam că-mi va plesni inima. Iar acum o nouă spaimă mă cuprinse. Dacă sunetul era auzit de un vecin! Ceasul din urmă al bătrînului sosise! Cu un urlet fioros am deschis lanterna şi am dat buzna în odaie. A strigat o dată, o singură dată. Într-o clipă l-am trîntit la podea şi am răsturnat patul greu peste el. Apoi am zîmbit vesel, văzînd treaba isprăvită. Dar multe minute după aceea inima lui bătea cu un sunet înfundat. Acest lucru însă nu mă deranja; nu avea cum să fie auzit prin perete. În cele din urmă, a încetat. Bătrînul era mort. Am tras patul şi am cercetat cadavrul. Da, era ţeapăn, era mort de-a binelea. Mi-am pus mîna pe inima lui şi am ţinut-o acolo cîteva minute. Nu bătea nici un

puls. Era mort de-a binelea. Ochiul lui nu avea să mă mai tulbure niciodată.

Dacă tot mă consideri nebun, n-ai să crezi cînd îţi voi descrie precauţiile înţelepte pe care le-am luat pentru a ascunde cadavrul. Noaptea era pe sfîrşite şi am lucrat cu iuţeală, dar în tăcere. Mai întîi de toate am îmbucătăţit cadavrul. Am tăiat capul, braţele şi picioarele.

Am scos trei scînduri din podeaua camerei şi am pus totul în căptuşeala de lemn. Apoi am aşezat la loc scîndurile, atît de inteligent, atît de şiret, încît nici un ochi omenesc, nici chiar al *lui,* n-ar fi putut detecta nimic în neregulă. Nimic nu trebuia spălat, nici un fel de urmă, nici o pată de sînge. Fusesem mult prea prevăzător în privinţa asta. O găleată dusese totul – ha! ha!

Cînd am isprăvit toate aceste treburi, se făcuse ora patru – tot beznă ca la miezul nopţii. Cînd clopotul bătu ora, se auzi o bătaie în uşa de la stradă. Am coborît să o deschid cu inima uşoară, căci de ce-ar fi trebuit să mă tem *acum*? Au intrat în casă trei bărbaţi, care s-au prezentat, cu perfectă politeţe, drept ofiţeri de poliţie. Un vecin auzise un strigăt în timpul nopţii; se născu bănuiala în legătură cu ceva necurat; fu depus un denunţ la secţia de poliţie, iar ei (poliţiştii) fuseseră însărcinaţi să cerceteze locuinţa.

Am zîmbit, căci *de ce* ar fi trebuit să mă tem? Le-am urat domnilor bun venit. Strigătul, am zis, a fost al meu, în vis. Bătrînul, am spus, era plecat la ţară. I-am condus pe oaspeţi prin toată casa. I-am rugat să caute, să caute *bine*. În cele din urmă i-am condus în camera *lui*. Le-am arătat comorile lui, aflate în siguranţă, neatinse. În entuziasmul încrederii mele am adus scaune în odaie şi i-am poftit să se odihnească *tocmai aici*, iar eu, cu curajul nebun al triumfului desăvîrşit, mi-am aşezat scaunul chiar pe locul sub care zăcea cadavrul victimei.

Poliţiştii au fost mulţumiţi. *Purtarea* mea îi convinsese. În ce mă priveşte, mă simţeam suspect de relaxat. Se aşezară şi, pe cînd eu le răspundeam vesel, ei flecăreau despre lucruri familiare. Dar nu mult după asta am simţit că mă îngălbenesc şi voiam să-i văd plecaţi. Mă durea capul şi aveam impresia că-mi vîjîie urechile: însă ei continuau să şadă şi să flecărească. Vîjîitul era tot mai desluşit: nu mai contenea, devenind tot mai greu de suportat: ca să scap de această senzaţie, am început să vorbesc din ce în ce mai tare: dar ea nu mă slăbea, ci se statornici, pînă cînd în cele din urmă am descoperit că zgomotul *nu* era în urechile mele.

Fără îndoială că mă făcusem acum *foarte* palid; însă vorbeam mai fluent şi pe un ton ridicat. Totuşi sunetul se înteţea – şi ce puteam eu face? Era *un sunet grav, înăbuşit, grăbit – aidoma sunetului scos de un ceas învelit în vată*. Am răsuflat din greu – şi cu toate acestea poliţiştii nu-l auzeau. Vorbeam tot mai iute, mai vehement; însă sunetul creştea neîncetat. M-am sculat în picioare şi am început să vorbesc despre tot felul de nimicuri, pe un ton ridicat şi cu gesturi mînioase; dar sunetul creştea neîncetat. De ce nu mai *voiau* să plece? Măsuram odaia în lung şi în lat cu paşi mari şi grei, ca şi cînd sporovăiala acestor bărbaţi m-ar fi enervat la culme, dar sunetul creştea neîncetat. O, Dumnezeule! Ce *puteam* face? Spumegam, deliram, blestemam! Am apucat scaunul pe care şezusem şi am început să-l hîrşîi pe podele, însă sunetul părea să vină de pretutindeni şi creştea întruna. Devenea mai tare, şi mai tare, *tot mai tare*! Şi cu toate acestea, bărbaţii flecăreau cu plăcere şi zîmbeau. Era cu putinţă ca ei să nu fi auzit? Dumnezeule atotputernic! Nu, nu! Auzeau! Bănuiau! *Ştiau!* Îşi băteau joc de groaza mea! Asta credeam eu atunci, şi asta cred şi acum. Dar orice era mai bine decît această agonie! Orice era mai suportabil decît această agonie! Orice era mai suportabil decît această batjocură! Nu mai puteam îndura acele

surîsuri ipocrite! Simţeam că trebuie să urlu sau să mor! Iar acum, iarăşi! Ascultă! Mai tare! Mai tare! Mai tare! *Mai tare!*

— Ticăloşilor! am ţipat, nu vă mai prefaceţi! Recunosc fapta! Desfaceţi scîndurile! Aici, aici bate inima lui hidoasă!

46 *Ochiul* – pelicula ce absoarbe şi refractă pulsiunile ucigaşe – exercită o fascinaţie uriaşă asupra personajelor poeşti – vezi *Metzengernstein, Berenice, Ligeia, Pisica neagră*.

47 În *Procesul lui James Wood* (*Alexander's Weekly Messenger*, 1 aprilie1840), Poe afirmă: „extraordinarul calm al ucigaşului acela, pe cînd îşi cumpăra un pistol ca să-şi ucidă fiica, arată că omul era nebun, întocmai cum l-a declarat şi juriul“.

48 În opinia lui Mabbott, faptul că naratorul i se adresează pe nume bătrînului exclude paricidul, cum afirmaseră unii critici literari. În urmă cu un secol copiii nu li se adresau pe nume părinţilor.

49 Cf. poemul *Corbul*, v. 36: „E doar vîntul călător”.

Cărăbuşul de aur

Văleu, văleu! Insul ăsta se zbîrţuie ca un apucat!

L-a muşcat o tarantulă.

Totul de-a-ndoaselea

Cu mulţi ani în urmă, m-am împrietenit cu un oarecare domn William Legrand[50]. Descindea dintr-o străveche familie de hughenoţi şi fusese cîndva bogat, dar o serie de nenorociri îl lăsaseră fără o lăscaie. Ca să evite umilinţele restriştilor abătute asupră-i, a părăsit New Orleans, oraşul de baştină al strămoşilor săi, şi s-a stabilit pe insula Sullivan, aproape de Charleston, în Carolina de Sud[51].

Insula asta e cu totul deosebită. În afară de nisip de mare, nu se găseşte pe ea mai nimic şi e lungă de aproape trei mile. Lăţimea ei nu trece nicăieri de un sfert de milă. E despărţită de continent printr-un pîrîiaş abia vizibil, care se strecoară printr-un hăţiş de trestii şi nămol – ţinutul preferat al găinuşelor de baltă. Vegetaţia, cum s-ar putea bănui, e rară sau mai bine zis pitică. Nici un arbore mai important nu se zăreşte prin preajmă. Aproape de capătul vestic, unde se înalţă Fort Moultrie şi cîteva clădiri prăpădite din şindrilă, închiriate pe timpul verii de cei care fug de praful şi frigurile de baltă din Charleston, poate fi văzut, într-adevăr, palmierul ţepos; dar cu excepţia acestei părţi apusene şi a unei plaje albe şi stîncoase de-a lungul ţărmului, întreaga insulă e brăzdată de pădurile dese de mirţi aromaţi, atît de preţuiţi de horticultorii din Anglia. Acest arbust atinge aici adesa înălţimea de cincisprezece sau chiar douăzeci de picioare, alcătuind un desiş aproape de nepătruns şi umplînd văzduhul cu miresmele sale.

Într-un cotlon ferit al crîngului, nu departe de capătul răsăritean – partea cea mai îndepărtată a insulei –, Legrand îşi ridicase singur o colibă, în

care l-am găsit locuind, cînd, din pură întîmplare, l-am cunoscut prima oară. Întîlnirea aceasta se va preschimba nu peste mult în amiciţie, căci sihastrul avea în el multe care să trezească interesul şi preţuirea. Am aflat că avusese parte de o educaţie aleasă, că mintea lui, deşi neobişnuit de ageră, suferea de mizantropie şi de unele stări capricioase, ba de entuziasm, ba de melancolie. Ţinea cu el numeroase cărţi, însă rareori se folosea de ele. Principalele lui distracţii erau vînătoarea şi pescuitul ori cutreieratul de-a lungul ţărmului şi prin crîngurile de mirţi în căutare de scoici sau insecte; colecţia lui entomologică ar fi putut stîrni invidia lui Swammerdamm[52] însuşi. În preumblările sale era însoţit cel mai adesea de Jupiter[53], un negru bătrîn care fusese eliberat înainte de-a se abate necazurile asupra familiei, dar care n-a putut fi convins, nici cu ameninţări, nici cu promisiuni, să renunţe la ceea ce el considera a fi dreptul său de a se ţine, pas cu pas, de mai tînărul său „*massa*[54] Will“. Nu-i exclus ca rudele lui Legrand, socotindu-l cam necopt la minte, să fi căutat să-i vîre în cap lui Jupiter îndărătnicia aceasta, numai cu gîndul de a-l ţine sub observaţie şi de a-l ocroti pe vagabond.

La latitudinea insulei Sullivan, iernile sînt arareori aspre şi, la sfîrşit de an, nu se prea întîmplă să fie nevoie de foc în sobă. Cam pe la mijloc de octombrie, în anul 18..., se nimeri totuşi să fie o zi nespus de friguroasă. Pe la asfinţit, mă sileam să străbat tufişurile veşnic înverzite ca să ajung la coliba prietenului meu, pe care nu-l mai văzusem de cîteva săptămîni, fiindcă locuiam pe atunci în Charleston, la vreo nouă mile distanţă de insulă, posibilităţile de traversare dintr-o parte într-alta fiind, pe vremea aceea, cu mult în urma celor de azi. Ajungînd la colibă, am bătut la uşă, după cum aveam obiceiul, şi, neprimind răspuns, am căutat cheia în locul unde ştiam eu că-i pitită, am descuiat şi am pătruns în odaie. În vatră ardea un

foc straşnic. Era o noutate pentru mine, şi cîtuşi de puţin neplăcută. Scoţîndu-mi degrabă paltonul, am tras un fotoliu lîngă buştenii trosnind şi m-am pus să aştept în tihnă venirea amfitrionilor mei.

Sosiră curînd după lăsarea întunericului şi-mi făcură o primire dintre cele mai prietenoase. Jupiter, rînjind cu gura pînă la urechi, se grăbi să pregătească de cină nişte găinuşe de baltă[55]. Legrand era într-unul din accesele lui – cum altfel să le zic? – de entuziasm. Găsise o cochilie bivalvă[56], nemaivăzută pînă atunci, dintr-un gen nou şi, mai mult de-atît, urmărise şi reuşise să prindă cu ajutorul lui Jupiter un *scarabaeus*[57], care, zicea el, era cu totul necunoscut, dar în privinţa căruia voia să afle părerea mea a doua zi dimineaţa.

— Şi de ce nu în seara asta? îl întrebai, frecîndu-mi mîinile deasupra focului şi, în sinea mea, trimiţînd la dracu' întreg neamul scarabeilor.

— Ah, de-aş fi ştiut că eşti aici! zise Legrand. Dar s-a scurs atîta amar de vreme de cînd nu te-am mai văzut; şi cum puteam să prevăd că o să treci pe la mine chiar în seara asta? Pe cînd mă întorceam acasă, am dat peste locotenentul G.[58], de la fort, şi, idiotul de mine, i-am împrumutat cărăbuşul, aşa că n-o să-l poţi vedea decît mîine dimineaţă. Rămîi aici peste noapte şi la răsăritul soarelui am să-l trimit pe Jup după el. E cel mai mirific lucru din lume!

— Ce? Răsăritul soarelui?

— Aiurea! Cărăbuşul! E viu colorat, în auriu, şi e cam cît o nucă mare, americană, cu două pete negre ca smoala la una din extremităţile spatelui şi încă una, ceva mai lungă, la cealaltă. Antenele...

— *Massa* Will, io v-am tot spus că n-are tenechele! îl întrerupse Jupiter. Scărăbuşu-i numa' din aur, fieşcare bucăţică, şi pe 'năuntru şi pe 'nafară, numa' l-aripă nu, da' io n-am văzut scărăbuş nici jumate pe-atîta de greu de cînd mă ştiu.

— Prea bine, Jup, să presupunem că aşa e, răspunse Legrand, parcă mai iritat decît era cazul. Ăsta să fie motivul pentru care ai lăsat să ţi se ardă galiţele? Culoarea – aici se întoarse spre mine – aproape că adevereşte spusele lui Jupiter. Nu cred să fi văzut cîndva un luciu metalic mai viu decît cel al elitrelor; dar despre asta n-ai cum să-ţi faci o părere decît mîine. Între timp, am să-ţi dau o idee aproximativă despre forma lui.

Şi zicînd acestea, se aşeză în dreptul unei măsuţe pe care se aflau un toc şi o călimară, însă nici o coală de hîrtie. Căută prin sertar, dar nu găsi nici una.

— Nu contează, zise el în cele din urmă, e bună şi asta, şi din buzunarul jiletcii scoase ceea ce mi se păru a fi un petic de hîrtie aspră şi soioasă, şi cu tocul schiţă ceva la repezeală. Pe cînd se îndeletnicea cu treaba asta, am rămas în fotoliul de lîngă foc, fiindcă mai dîrdîiam încă de frig. După ce isprăvi desenul, mi-l dădu, fără să se ridice. Tocmai voiam să pun mîna pe el, cînd se auzi un mîrîit straşnic, însoţit de nişte zgîrieturi în uşă. Cînd Jupiter o deschise, un cîine imens, din rasa Newfoundland, al lui Legrand, se năpusti înăuntru, îşi propti labele pe umerii mei şi mă potopi cu dezmierdări; asta pentru că în precedentele mele vizite îi arătasem prea multă afecţiune. Sfîrşindu-se zbenguiala, aruncai o privire asupra peticului de hîrtie şi, drept să spun, nu mică mi-a fost mirarea văzînd schiţa prietenului meu.

— Măi-măi! exclamai, după ce l-am privit cîteva minute, într-adevăr, trebuie să mărturisesc că-i un scarabeu cam neobişnuit, ceva absolut nou pentru mine; nicicînd n-am mai văzut aşa ceva, doar dacă n-o fi cumva vreo tigvă sau un cap de mort, căcidin tot ce-am văzut eu pînă acum, cu asta seamănă cel mai tare.

— Cap de mort! reluă Legrand. A, da, păi, fără îndoială, pe hîrtie aduce cu ceva în genul ăsta. Cele două pete negre de pe spate arată ca nişte

ochi, nu-i aşa? iar ailaltă mai lungă de pe burtă, parcă-i o gură; şi apoi toată înfăţişarea-i ovală.

— Tot ce se poate, am spus, însă tare mă tem, Legrand, că nu prea ai stofă de artist. Dacă e să-mi fac o idee de cum arată, trebuie să aştept pînă ce văd şi eu gîndacul.

— Păi, nu ştiu, zise el, niţel iritat, desenez rezonabil, cel puţin aşa *s-ar cuveni,* căci am avut parte de nişte maeştri buni şi-mi place să cred că nu-s chiar tolomac.

— Dragul meu, atunci pesemne că glumeşti, intervenii eu, e o *tigvă* cît se poate de reuşită; la drept vorbind, aş putea spune că-i un *craniu* de-a dreptul excelent, după standardele obişnuite privind fiziologia acestor specimene, iar gîndacul tău trebuie că-i cel mai ciudat scarabeu din lume, dacă într-adevăr e vorba de el. Crede-mă, pe baza acestei schiţe, am putea născoci o povestioară palpitantă, plină de mister. Presupun că vei boteza gîngania *scarabaeus caput hominis*[59] sau ceva de soiul ăsta – există multe nume de-astea în cărţile de ştiinţe naturale. Dar unde-s antenele de care vorbeai?

— *Antenele!* exclamă Legrand, pe care subiectul părea să-l învioreze nespus. Sînt convins că ar trebui să-i vezi antenele. Le-am redat exact aşa cum sînt ele la insecta originară şi bănuiesc că asta-i destul.

— Bine, bine, am zis, poate că le-ai redat, dar eu unul nu le văd.

Şi i-am întins peticul de hîrtie, fără nici un comentariu, nevrînd să-l enervez; eram însă foarte surprins de întorsătura pe care o luaseră lucrurile; mă nedumerea proasta lui dispoziţie; şi cît priveşte schiţa gîndacului, pur şi simplu nu se vedeau nici un fel de antene, iar toată înfăţişarea lui, într-adevăr, semăna leit cu forma obişnuită a unui cap de mort.

Negru de supărare, apucă peticul de hîrtie şi era cît pe ce să-l mototolească, probabil cu intenţia de

a-l zvîrli în foc, cînd o privire întîmplătoare asupra desenului păru să-i atragă brusc luarea-aminte. Într-o clipă, faţa i se înroşi grozav, apoi se îngălbeni de tot. Cîteva minute bune cercetă desenul cu mare băgare de seamă, din locul unde şedea. În cele din urmă, se ridică, luă o lumînare de pe masă şi se duse să se aşeze pe un cufăr în ungherul cel mai îndepărtat al încăperii. Acolo, se apucă iarăşi să studieze cu înfrigurare hîrtia, întorcînd-o în toate direcţiile. Nu zise însă nimic şi purtarea lui reuşi să mă uimească de-a binelea; totuşi chibzuii că era mult mai înţelept să nu-i zgîndăr prin vreo remarcă starea crescîndă de surescitare. Numaidecît scoase din buzunarul hainei un portofel, puse cu grijă peticul în el şi pe amîndouă le încuie în sertarul mesei de scris. Arăta acum mult mai încrezător în sine, dar parcă îi dispăruse aerul de voioşie de la început. Cu toate astea, părea nu atît ursuz, cît preocupat. Pe măsură ce afară se întuneca, amicul meu era tot mai adîncit în reverie, din care vorbele mele de duh nu reuşeau nicicum să-l trezească. Intenţia mea fusese să-mi petrec noaptea la cabană, cum mai făcusem deseori înainte, dar, văzînd-o pe gazda mea în această stare sufletească, socotii de cuviinţă să-mi iau rămas-bun de la ea. Nu insistă să rămîn, însă la plecare îmi strînse mîna cu mai multă afecţiune decît de obicei.

La vreo lună după asta (răstimp în care nu l-am mai întîlnit deloc pe Legrand), în Charleston, am primit vizita lui Jupiter, sluga lui. Nicicînd nu-l mai văzusem pe bunul şi venerabilul negru atît de abătut şi de aceea mă temeam să nu-l fi ajuns pe prietenul meu vreo mare nenorocire.

— Bună, Jup, am zis, care-i treaba? Cum o duce stăpînul tău?

— Apăi, să zic pe cinstite, *massa*, nu-i aşa de bine cum s-ar cădea.

— Nu-i bine! Îmi pare sincer rău să aud asta. Dar de ce se plînge?

— Chiar asta-i! În veci nu se plînge de nimic, da' d-aia-i foarte beteag.

— *Foarte* beteag, Jupiter! De ce n-ai zis aşa de la bun început? A căzut la pat?

— Vai, nu! Nu-l loveşte nimica, asta-i buba, mă doare sufleţelu' de bietu' *massa* Will!

— Jupiter, aş vrea să-nţeleg ce spui. Zici că stăpînul tău e bolnav. Nu ţi-a zis ce-l mîhneşte?

— Văleu, *massa*, nu vă grijiţi de-asta. *Massa* Will zice că nimica nu-l mîhneşte, zău, d'atuncea de ce hojbăie de colo-colo cu capu' jos, gîrbov şi coliliu ca un moroi?[60] Ş-atuncea de ce sămăluieşte neostoit?

— Ce face, Jupiter?

— Sămăluieşte cu ţîfruri pe răboj, cel' mai dihai ţîfruri ce-am văzut. Mă trec năduşeli de spaimă, să vă spui cinstit... Veşnic îs cu ochii pe el. Deunăz' m-a dus cu cobza 'nainte să se crape de ziuă şi dus a fost cît fu ziua de lungă. Am cioplit o botă zdravănă ca să-i 'vineţez spinarea cînd s-o întoarce, da' prostu' de mine, pîn' la urmă nu m-a lăsat inima; arăta ca vai ş-amar de el.

— Cum? Ce? A, da! La drept vorbind, cred că n-ar trebui să fii prea sever cu sărmanul om. Să nu-l baţi, Jupiter, s-ar putea să nu suporte. Dar n-ai idee ce anume i-a cauzat boala asta sau, cum să zic?, această schimbare de comportament? I s-a întîmplat ceva dezagreabil de cînd nu ne-am întîlnit?

— Nu, *massa*, nimica 'zagreabil; da' mie tare mi-i frică c-a fost *mai 'nainte;* cînd ai fost matale pe la noi.

— Cum? Ce insinuezi?

— Păi, *massa*, 'sinuez că goanga aia...

— Ce?

— Goanga... mi-s foarte sigur că pe *massa* Will l-a muşcat de căpăţînă scărăbuşu' ăla din aur.

— Şi ce motiv ai, Jupiter, să presupui lucrul ăsta?

— Foarfecile, *massa*, şi mestecău'. În vecii vecilor n-am mai văzut scărăbuş aşa-mpieliţat care numa' ce-nhaţă şi muşcă orişice se nimăreşte. *Massa* Will l-a 'şfăcat năprasnic, da' vă spui eu c-a trebuit ca să-l lese numaişicît, că poate c-atuncea l-o fi muşcat. Pfui, ce mai mestecău' la scărăbuşu' ăla, că d-aia n-am vrut să-l prinz cu deştu', da' l-am 'şfăcat c-un papir. L-am învălit în papir şi i-am astupat mestecău' cu papir, iac-aşa am făcut.

— Şi socoţi, prin urmare, că stăpînul tău a fost într-adevăr muşcat de goanga aia şi că de la muşcătură i se trage boala?

— Nu socoţ nimica, numa' că ştiu. Ce-l tot înghimpă că visează auru' ăla dacă nu d-aia, că l-a muşcat goanga? Nu-i de prima oară c-am auzit io de scărăbuşii ăştia din aur...

— Dar de unde ştii tu că visează aur?

— De unde? Păi, d-acolo fincă vorbeşte-n somn de aur, d-acolo ştiu!

— Fie, Jup, s-ar putea să ai dreptate; dar cărei împrejurări fericite ar trebui să-i atribui onoarea vizitei tale de astăzi?

— Ce ziceţi, *massa*?

— Mi-ai adus vreun mesaj din partea domnului Legrand?

— Nu, *massa*, am adus 'pistola asta.

Şi aici Jupiter îmi înmînă un bileţel care suna astfel:

> Dragul meu,
>
> Oare de ce nu te-am mai văzut de atîta timp? Nădăjduiesc că n-ai fost chiar atît de naiv încît să te fi simţit jignit de vreun gest de-al meu cam *necugetat*; dar nu, e puţin probabil să fie aşa ceva.
>
> De cînd ne-am întîlnit ultima oară, am avut motive serioase de îngrijorare. Am ceva

anume să-ţi comunic, însă habar n-am cum să-ţi spun sau dacă ar trebui de fapt să-ţi spun.

Nu mă simt prea bine de cîteva zile şi bietul Jup aproape mă scoate din sărite cu atenţiile lui binevoitoare. Să vezi şi să nu crezi! Deunăzi a făcut rost de o nuia zdravănă cu care să mă altoiască, fiindcă i-am scăpat de sub ochi şi mi-am petrecut întreaga zi *solus*[61], hoinărind pe colinele din partea cealaltă a insulei. Cred sincer că numai starea mea deplorabilă m-a ferit de o chelfăneală.

N-am mai reuşit să adăug nimic la colecţie de cînd nu ne-am mai întîlnit.

Dacă ai putea cumva să-ţi faci timp, vino pe la mine împreună cu Jupiter. Vino, te rog. Vreau să ne întîlnim diseară, într-o afacere importantă. Te asigur că-i de cea mai mare importanţă.

Mereu al dumitale, William Legrand

Era ceva în tonul acestui mesaj care îmi produse o vie nelinişte. Stilul său era complet diferit de al lui Legrand. Oare la ce putea să viseze? Ce altă bazaconie să fi pus stăpînire pe creierul lui înfierbîntat? Ce „afacere de cea mai mare importanţă“ ar putea *el* să încheie? Relatarea lui Jupiter nu prevestea nimic bun. Mă temeam că, sub veşnica povară a nenorocului, prietenul meu să nu-şi fi ieşit pînă la urmă din minţi. De aceea, fără să ezit o clipă, m-am pregătit să-l urmez pe negru.

Ajungînd pe chei, am observat o coasă şi trei cazmale, pare-se toate noi, zăcînd pe fundul luntrei în care urma să ne urcăm.

— Ce-nseamnă toate astea, Jup? l-am întrebat.

— Coasă şi cazmăi, *massa.*

— Foarte adevărat; dar ce caută ele aici?

— Coasa şi cazmăile care m-a pus *massa* Will să le cumpăr din oraş, ş-am dat pă ele a’ dracului de mult.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce are de gînd să facă „*massa* Will“ al tău cu coasa şi cu cazmalele astea?

— Asta nu pot şti şi să mă ia dracu’ dacă nu crez că *massa* Will nici dumnealui nu ştie. Da’ sigur toate se trag de la scărăbuş.

Văzînd că nu mă puteam înţelege cu Jupiter, a cărui minte părea cu totul absorbită de „scărăbuş“, m-am urcat în barcă şi am înălţat pînza. Cu vînt prielnic şi puternic, am intrat degrabă în golfuleţul situat la nord de Fort Moultrie, iar după o plimbare de vreo două mile am ajuns la colibă. Era în jur de trei după-amiaza. Legrand ne aştepta arzînd de nerăbdare. Îmi apucă mîna cu o *surescitare* nervoasă care-mi produse nelinişte şi-mi întări suspiciunile pe care le nutrisem deja. Chipul lui avea o paloare cadaverică, iar ochii, adînciţi în orbite, scînteiau cu un luciu nefiresc. După ce m-am interesat de sănătatea lui, neştiind ce altceva mai bun să zic, l-am întrebat dacă îşi recuperase deja scarabeul de la locotenentul G.

— O, da, îmi răspunse el, roşind straşnic, l-am luat de la el chiar a doua zi. Nimic n-o să mă despartă de acest scarabeu. Ştiai că Jupiter are perfectă dreptate în privinţa lui?

— În ce fel? am întrebat, cu sufletul străbătut de o presimţire tristă.

— Cînd pretinde că-i un cărăbuş din *aur veritabil.*

Rosti aceste cuvinte cu un aer grav, serios, ceea ce mă şocă nespus.

— Cărăbuşul ăsta e sortit să mă facă bogat, continuă el cu un surîs triumfător, să-mi restituie averea părintească. E de mirare atunci că-l preţuiesc? Fiindcă Norocul s-a gîndit să mi-l ofere mie, trebuie doar să-l folosesc cum se cuvine şi am să ajung la aurul al cărui indiciu pare să fie. Jupiter, adu-mi scarabeul!

— Ce? Scărăbuşu’, *massa*? Nu voi să dau de belea cu goanga ăsta; dumneavoastră s-o luaţi, dac-o vreţi.

Atunci, Legrand se sculă cu un aer grav şi maiestuos şi îmi aduse gîndacul din caseta de sticlă în care-l vîrîse. Era un scarabeu superb şi la vremea aceea necunoscut naturaliştilor – de bună seamă un trofeu preţios din punct de vedere ştiinţific. La una din extremităţile spatelui avea două pete negre şi rotunde, iar la cealaltă, o pată de formă alungită. Elitrele erau extrem de dure şi luceau ca aurul vechi[62]. Greutatea insectei era de-a dreptul impresionantă şi, ţinînd cont de toate astea, mai că nu-l mai puteam învinui pe Jupiter pentru părerea lui, deşi în ruptul capului nu puteam pricepe cum se făcea că Legrand însuşi era de acord cu ea.

— Am trimis după dumneata, zise el pe un ton pompos, după ce sfîrşii de cercetat gîndacul, ca să-ţi cer sfatul şi ajutorul, astfel încît să se poată împlini hotărîrile Sorţii şi ale cărăbuşului...

— Dragul meu Legrand, am strigat eu întrerupîndu-l, de bună seamă eşti bolnav şi ar trebui să iei oareşce măsuri! Întinde-te pe pat, iar eu o să rămîn cu dumneata cîteva zile pînă cînd îţi revii. Ai febră şi...

— Ia-mi pulsul, spuse el.

I l-am luat şi, la drept vorbind, n-am găsit nici cel mai mic indiciu de febră.

— Dar se poate să fii bolnav şi totuşi să n-ai febră. Îngăduie-mi numai de data asta să-ţi dau cîteva sfaturi medicale. În primul rînd, întinde-te în pat. Apoi...

— Greşeşti, interveni el, mă simt cît de bine se poate în starea asta de surescitare, care nu-mi dă pace. Dacă-mi doreşti într-adevăr binele, alungă-mi această stare.

— Şi cum aş putea face treaba asta?

— Foarte simplu. Jupiter şi cu mine vom porni într-o expediţie în munţii de pe ţărmul continental, şi în expediţia asta o să avem nevoie de ajutorul cuiva în care să ne putem încrede. Dumneata eşti singura persoană în care avem încredere. De-o fi

sau nu să reuşim, în orice caz, se va mai potoli starea de surescitare în care mă vezi acum.

— Sînt dornic să te ajut oricînd, am răspuns; doar nu vrei să zici că goanga aia blestemată are vreo legătură cu expediţia voastră în munţi?

— Ba da.

— Atunci, Legrand, eu, unul, n-am cum să vă însoţesc într-o aventură atît de absurdă.

— Îmi pare rău, foarte rău, dar va trebui să încercăm singuri.

— Să încercaţi singuri! Omul ăsta e sigur nebun! Stai puţin! Cît timp crezi că veţi fi plecaţi?

— Probabil toată noaptea. Pornim la drum imediat şi, orice s-ar întîmpla, vom fi înapoi pe la răsăritul soarelui.

— Şi îmi promiţi pe cuvîntul dumitale de onoare că după ce-ţi faci damblaua şi-ţi iese afacerea cu cărăbuşul (Doamne, Dumnezeule!), o să te întorci acasă şi o să-mi asculţi întocmai sfaturile, aşa cum le asculţi pe ale medicului dumitale?

— Da, promit; şi acum hai s-o luăm din loc, că n-avem timp de pierdut.

Cu inima grea, îmi urmai prietenul. O luarăm din loc pe la orele patru, Legrand, Jupiter, cîinele şi subsemnatul. Jupiter avea la el coasa şi cazmalele, asta după ce ţinuse morţiş să le care pe toate de unul singur, mai mult din teama – din cîte mi se părea – de-a nu lăsa vreuna dintre aceste unelte la cheremul stăpînului său decît dintr-un exces de hărnicie sau complezenţă. Era într-o dispoziţie cît se poate de proastă şi „blestematu' ăla de scărăbuş“ fură singurele cuvinte care îi scăpară din gură pe toată durata călătoriei. Cît despre mine, aveam în grijă două lămpaşe, pe cînd Legrand se mulţumise doar cu scarabeul, pe care-l purta legat de capătul unei biciuşti şi pe care-l legăna în mers dintr-o parte într-alta, cu aere de vrăjitor. Văzînd şi această ultimă şi peremptorie dovadă a nebuniei amicului meu, cu greu mi-am reţinut lacrimile. Am chibzuit însă că lucrul cel

mai bun era să-i înghit toanele, măcar pe moment sau pînă cînd puteam lua nişte măsuri mai energice, cu oareşce sorţi de izbîndă. Între timp, m-am străduit, în zadar însă, să-l descos în legătură cu scopul expediţiei. După ce reuşise să mă înduplece să-l însoţesc, părea prea puţin dispus să discute despre un subiect atît de neînsemnat, şi la toate întrebările mele nu catadicsea să răspundă decît printr-un: „O să vedem!“

Străbăturăm cu schiful golfuleţul din buza insulei şi, urcînd costişele de pe ţărmul continental, o luarăm în direcţia nord-vest printr-o porţiune de teren teribil de sălbatic şi de pustiu, pe unde nu se zărea nici urmă de picior omenesc. În frunte mergea neabătut Legrand, oprindu-se ici şi colo, doar pentru o clipă, ca să cerceteze ceea ce păreau repere lăsate de el însuşi cu un prilej anterior.

Umblarăm astfel vreo două ore şi soarele tocmai scăpăta cînd am ajuns într-un ţinut infinit mai lugubru decît tot ce văzusem pînă atunci. Era un soi de platou, lîngă un vîrf de munte aproape inaccesibil, străbătut de la poale pînă pe culme de o pădure deasă şi presărat ici-colo cu steiuri uriaşe, care păreau vag priponite de sol, multe dintre ele fiind împiedicate să o ia la vale doar de arborii de care se propteau. Adînci ponoare, în diverse direcţii, dădeau peisajului un aer de o şi mai sumbră solemnitate.

Platforma naturală pe care ne căţăraserăm era năpădită de mărăcini, printre care – aveam să aflu curînd – ar fi fost imposibil să ne croim drum fără o coasă; şi Jupiter, la ordinul stăpînului său, se apucă să ne deschidă o cărăruie pînă la rădăcina unui tulipier grozav de înalt ce se înălţa pe podiş, alături de vreo opt sau zece stejari, întrecîndu-i însă cu mult, ca de altfel pe toţi ceilalţi arbori pe care-i văzusem vreodată, prin splendoarea frunzişului şi a formei lui, prin amplitudinea ramurilor şi prin măreţia întregii sale înfăţişări.

Ajunşi în dreptul copacului, Legrand se întoarse spre Jupiter şi-l întrebă dacă se simţea capabil să se urce în el. Bătrînul păru niţel descumpănit de întrebare şi, preţ de cîteva clipe, nu răspunse. În cele din urmă, se apropie de trunchiul uriaş, îi dădu agale un ocol şi-l cercetă cu luare-aminte. Cînd isprăvi cercetarea, zise doar:

— Da, *massa*, Jup s'urcă pe orişicare pom din veaţa lui.

— Atunci sus cu tine cît mai iute cu putinţă, căci nu peste mult va fi prea întuneric să mai vedem ce avem de făcut.

— Cît de sus trebui' s'urc, *massa*? întrebă Jupiter.

— Suie-te mai întîi pe trunchi şi-o să-ţi zic eu pe urmă în ce direcţie s-o iei. Aşteaptă numai! Ia şi gîndacul ăsta cu tine.

— Scărăbuşu', *massa* Will! Scărăbuşu' din aur! icni bătrînul negru, trăgîndu-se înapoi îngrozit. De ce trebui' să ieu scărăbuşu' sus în pom? Să mă ia dracu' dacă-l ieu!

— Jup, dacă unui jarcalete negru ca tine i-e frică să se atingă de o biată gînganie moartă, foarte bine, o poţi sui cu sfoara asta, dar, dacă n-o iei cu tine sus, voi fi silit să-ţi crăp ţeasta cu cazmaua asta.

— Acu' ce necaz, *massa*? zise Jup pe un ton mieros, vădit ruşinat – to'deauna gata să-l certaţi pe sărmanu' negru. Am făcut numa' haz. *Mie,* frică de scărăbuş! Ce-mi pasă mie de scărăbuş?

Aici, apucă precaut capătul sforii şi, ţinînd insecta departe de el, pe cît permiteau împrejurările, se pregăti să urce în copac.

În tinereţea sa, tulipierul sau *Liriodendron tulipiferum*[63], cel mai semeţ arbore din pădurile Americii, are un trunchi nespus de neted, deseori ajungînd la o înălţime apreciabilă, fără să dezvolte crengi laterale; la maturitate însă, scoarţa lui devine inegală şi noduroasă, şi pe trunchi îşi fac apariţia o sumedenie de ramuri scurte. Astfel, greutatea

urcuşului, în cazul de faţă, era mai mult aparentă decît reală. Încolăcind uriaşul cilindru, cît mai strîns cu putinţă, cu braţele şi cu genunchii, şi ţinîndu-se cu mîinile de unele proeminenţe, iar de altele sprijinindu-şi tălpile goale, Jupiter, după ce o dată sau în două rînduri reuşi ca prin minune să evite căderea, în cele din urmă se sui pînă la prima mare bifurcaţie şi păru să considere întreaga afacere ca şi încheiată. La drept vorbind, dispăruse de-acum orice *risc,* deşi căţărătorul se găsea la vreo şaizeci-şaptezeci de picioare de sol.

— 'Cotro s-o iau acu', *massa* Will? întrebă el.

— Ia-o pe creanga cea mai groasă, aia din partea asta, zise Legrand.

Negrul se conformă pe dată şi aparent fără prea mare efort; urcînd tot mai sus, pînă cînd trupul lui îndesat dispăru cu totul în frunzişul des ce-l învăluia. Numaidecît i se auzi glasul, ca un fel de scîncet:

— Cît trebui' să mai sui?

— Cît de sus eşti? întrebă Legrand.

— Atîtica de sus, răspunse negrul, că pot să văz ceriul prin vîrfu' pomului.

— Dă-i pace cerului, ascultă la ce-ţi zic eu. Priveşte-n josul copacului şi numără crăcile de sub tine, din partea asta. De cîte crăci ai trecut?

— Un', doi, trei, patru, şinci. Am trecut de şinci crăci mari, *massa*, din partea asta.

— Atunci mai urcă una.

După cîteva minute i se auzi iarăşi glasul, anunţînd că ajunsese pe a şaptea cracă.

— Acuma, Jup, strigă Legrand, evident emoţionat la culme, vreau s-o iei tot înainte pe craca aia cît poţi tu de departe. Dă-mi de ştire dacă vezi ceva ciudat.

Bruma de îndoială pe care-aş mai fi avut-o privind nebunia bietului meu amic se risipi şi ea pînă la urmă. Nu aveam altă cale decît să constat că i se tulburaseră minţile şi eram nespus de îngrijorat de cum să-l duc acasă. Pe cînd

chibzuiam cum ar trebui să procedez, se auzi din nou glasul lui Jupiter.

— Tare frică mi-i să m-aventur pe craca asta, o cracă moartă cît de lungă-i.

— Spui că-i o creangă *moartă,* Jupiter? strigă Legrand cu o voce tremurătoare.

— Da, *massa*, moartă-coaptă, dusă la rogoz, făr' pic de suflare.

— Pentru numele lui Dumnezeule, ce mă fac? întrebă Legrand, pare-se în culmea disperării.

— Ce să faci! am zis, bucuros de ocazia de-a strecura şi eu o vorbă. Păi, să vii acasă şi să te bagi în pat. Acum, haide, fii băiat cuminte! Se face tîrziu şi în plus aminteşte-ţi de promisiune.

— Jupiter, strigă el, fără să mă bage deloc în seamă, m-auzi?

— Da, *massa* Will, te auz bin'şor.

— Încearcă atunci lemnul cu briceagul şi vezi dacă-i *foarte* putred.

— Putred, *massa*, putred destul, răspunse negrul după cîteva clipe, da' nu putred chiar de tot. Să spui cinstit, pot să mă 'ventur niţeluş pe cracă singur.

— Singur! Ce vrei să spui?

— Păi, spui de scarăbuş. *Tare*-i greu, scarăbuşu'! Spui că mai 'ntîi să-l las jos ş-atunci craca n-o să se rupă subt un negru singur.

— Japiţă afurisită! strigă Legrand, parcă mai bine dispus, ce înseamnă vorbele astea fără noimă? Fii sigur că, dacă-i dai drumul gîndacului, am să-ţi frîng gîtul! Ia seama, Jupiter, m-auzi?

— Da, *massa*, da' nu trebui' să zberaţi aşa la sărmanu' negru.

— Fie! Ascultă-mă acum! Dacă mergi pe cracă pînă unde crezi tu că se poate şi nu-i dai drumul gînganiei, am să-ţi fac cadou un dolar de argint de cum te dai jos.

— Mi-s dus, *massa* Will, zău, răspunse negrul numaidecît, 'proape pînă-n capăt.

— *Capăt!* ţipă Legrand, spui c-ai ajuns la capătul crăcii?

— Acuşica-n capăt, *massa*, o-o-o-o-o! Ai milă, Doamne! Ce-i aicea-n pom?

— Hai, zi odată, strigă Legrand în culmea bucuriei, ce este?

— Păi, nu-i decît o căpăţînă; vreunu' care şi-a lăsat capu-n pom şi ciorile i-au 'fulecat toată carnea de pe el.

— O căpăţînă, spui! Foarte bine! Cum e prinsă de cracă? Ce-o ţine?

— Bine'nţeles, *massa* Will; trebui' să văz. Păi, p-onoarea mea, i-o treabă tare poznaşă, i-un cui mare-n căpăţînă, care-l ţine fix de pom.

— În regulă, Jupiter, acum fă exact ce-ţi spun eu, m-auzi?

— Da, *massa*!

— Bagă de seamă atunci! Caută ochiul stîng al căpăţînii.

— Hm! Aoleu! Asta-i bună! Păi, n-are nicicum ochiu' cel stîng.

— Blestemată-ţi fie prostia! Tu ştii care-i mîna dreaptă şi care-i stînga?[64]

— Da, ştiu asta, ştiu tot; mîna cea stîngă-i aia cu care crap io lemnele.

— De bună seamă! Fiindcă eşti stîngaci; iar ochiul tău stîng e pe aceeaşi parte ca şi mîna ta stîngă. Socot acum c-ai să poţi găsi ochiul stîng al căpăţînii sau locul unde a fost ochiul stîng. L-ai găsit?

Urmă o îndelungă tăcere. Într-un tîrziu, negrul întrebă:

— Ochiu' cel stîng a' căpăţînii e tot pe partea aia cu mîna cea stîngă a căpăţînii? Findcă n-are căpăţîna asta nicidecît mînă. Mare scofală! Acu' am găsit ochiu' cel stîng, aicea-i ochiu' cel stîng, ce trebui' să fac cu el?

— Dă drumul gîndacului în jos prin el, cît e sfoara de lungă, dar ia aminte să n-o scapi din

mînă.

— Gata, ’sprăvită, *massa* Will, lesne să bag pe scarăbuş prin bortă. Ia uite-l cum se sloboade-n jos!

În răstimpul acestei conversaţii, nu ieşise la iveală nici o părticică din trupul lui Jupiter; însă cărăbuşul pe care-l lăsase în jos se putea vedea acum la capătul sforii, scînteind ca un glob de aur vechi în razele tîrzii ale asfinţitului de soare, unele dintre aceste raze luminînd încă slab dîmbul pe care stăteam. Scarabeul atîrna nestingherit printre ramuri şi, lăsat liber, ar fi căzut la picioarele noastre. Legrand luă numaidecît coasa şi curăţă cu ea o porţiune rotundă, de vreo trei-patru iarzi în diametru, chiar dedesubtul insectei şi, isprăvind treaba, îi porunci lui Jupiter să dea drumul sforii şi să coboare din copac.

După ce înfipse cu mare precizie un ţăruş în pămînt, exact în locul unde căzuse gîndacul, amicul meu scoase din buzunar o panglică de măsurat. Legînd unul din capetele ei de partea de trunchi a copacului care era cea mai aproape de ţăruş, o desfăşură pînă cînd ajunse la ţăruş, iar de acolo o întinse şi mai departe în direcţia dată deja de cele două puncte: copacul şi ţăruşul, pe o distanţă de cincizeci de paşi, în timp ce Jupiter reteza cu coasa tufişurile de mărăcini. În porţiunea astfel curăţată înfipse un al doilea ţăruş, iar în jurul său, luat ca centru, descrise un cerc cam rudimentar, cu un diametru de vreo patru picioare. Punînd apoi mîna pe o cazma şi dîndu-ne una lui Jupiter şi alta mie, Legrand ne rugă să ne punem pe săpat cît mai iute cu putinţă.

Ca să spun adevărul, niciodată nu m-am dat în vînt după o asemenea îndeletnicire şi, în acele momente mai ales, aş fi renunţat la ea cu dragă inimă, căci se însera şi mă simţeam nespus de ostenit după efortul pe care-l depusesem; nu vedeam însă nici un prilej de a scăpa şi mă temeam să nu care cumva să zdruncin liniştea sufletească a

bietului meu prieten printr-un refuz. Dacă într-adevăr m-aş fi putut bizui pe ajutorul lui Jupiter, n-aş fi ezitat o clipă să încerc să-l aduc pe nebun acasă cu de-a sila; cunoşteam însă prea bine firea bătrînului negru ca să pot spera că, la o adică, m-ar fi susţinut într-o încleştare directă cu stăpînul său. Nu aveam nici un dubiu că acesta din urmă se molipsise de una dintre nenumăratele superstiţii sudiste despre bani îngropaţi în pămînt şi că această închipuire îi fusese confirmată de găsirea scarabeului sau poate de obstinaţia cu care Jupiter susţinea că „scărăbuşu' e din aur curat". O minte predispusă la nebunie putea lesne fi ademenită de asemenea insinuări, mai ales dacă ele se potriveau cu unele idei preconcepute; şi atunci îmi veniră în minte cuvintele bietului meu amic despre cărăbuşul care era „indiciul îmbogăţirii sale". Luînd totul în considerare, eram contrariat şi descumpănit, însă în cele din urmă am hotărît să fac haz de necaz, adică să sap cu sîrg şi astfel să-l conving mai iute pe vizionar, printr-o demonstraţie pe viu, în legătură cu opiniile eronate pe care le împărtăşea.

Aprinzînd felinarele, ne-am apucat de treabă cu un zel vrednic de o cauză mai înţeleaptă; iar cînd lumina sticloasă cădea pe trupurile şi pe uneltele noastre, nu puteam să nu mă gîndesc la grupul pitoresc pe care-l alcătuiam, la cît de stranii şi suspecte vor fi părut caznele noastre vreunui intrus care, din întîmplare, ar fi dat peste noi.

Am săpat fără încetare vreme de două ceasuri. Abia dacă am vorbit; şi cel mai tare ne deranja lătratul cîinelui, care părea din cale-afară de interesat de îndeletnicirea noastră. La un moment dat, deveni atît de zgomotos, încît ne era frică să nu dea cumva de ştire vreunor derbedei aflaţi prin preajmă; mai bine zis, aceasta era temerea lui Legrand, căci, în ce mă priveşte, m-aş fi bucurat de orice întrerupere care mi-ar fi permis să-l duc pe vagabond acasă. Într-un tîrziu, hărmălaia fu

curmată extrem de eficient de către Jupiter, care, ieşind din groapă cu un aer decis şi neînduplecat, legă botul zăvodului cu una din bretelele sale, după care, cu un rînjet solemn pe chip, se întoarse la sarcina lui.

Cînd s-a scurs răstimpul pomenit, ajunseserăm la o adîncime de cinci picioare şi totuşi nu se arătase nici un semn de vreo comoară. Urmă un repaus general şi am început să sper că farsa se sfîrşise. Legrand însă, deşi în mod vădit foarte derutat, îşi şterse fruntea îngîndurat şi-şi reluă lucrul. Am săpat întreg cercul cu diametrul de patru picioare, i-am lărgit apoi marginile un pic şi ne-am dus pînă la adîncimea de două picioare. Nu ieşi însă nimic la iveală. Într-un tîrziu, căutătorul de aur, pe care sincer îl compătimeam, se căţără afară din groapă, purtînd pe fiecare trăsătură a chipului pecetea unei amare deziluzii, şi greoi şi parcă în silă îşi puse haina pe care şi-o dăduse jos la începutul lucrului. În tot acest răstimp n-am scos o vorbă. La un semn din partea stăpînului său, Jupiter începu să-şi adune uneltele. Odată treaba isprăvită şi după ce eliberă botul cîinelui, o luarăm într-o tăcere deplină înapoi spre casă.

Făcuserăm poate doisprezece paşi în direcţia respectivă, cînd, cu o înjurătură straşnică, Legrand se repezi la Jupiter şi-l prinse de guler. Uluit, negrul căscă gura, făcu nişte ochi cît cepele, scăpă din mîini cazmalele şi căzu în genunchi.

— Netrebnicule! izbucni Legrand, şuierînd silabele printre dinţii încleştaţi, tu, negru infam şi blestemat! Vorbeşte, cînd îţi zic! Răspunde-mi numaidecît şi fără şmecherii! Care, care-i ochiul tău stîng?

— O, Sfinte Doamne, *massa* Will! Nu-i ăst aci ochiu' mieu stîng, taman el? urlă Jupiter înspăimîntat, aşezîndu-şi mîna pe organul *drept* al văzului şi ţinînd-o acolo cu disperată îndărătnicie, de parcă s-ar fi temut că stăpînul său o să încerce să i-l scoată numaidecît.

— Bănuiam eu! Ştiam eu! Ura! răcni Legrand, dîndu-i negrului drumul, sărind apoi şi ţopăind de zor, spre imensa uimire a valetului său, care, ridicîndu-se din genunchi, privea, fără grai, cînd la stăpînul său, cînd la mine.

— Haideţi! Trebuie să ne întoarcem, zise el, încă nu-i pierdută partida; şi ne conduse iar pînă la tulipier.

— Jupiter! zise el cînd am ajuns la piciorul arborelui. Ia vino-ncoa'! Tigva aia era prinsă cu faţa spre exterior sau cu faţa spre cracă?

— Cu faţa spre 'terior, *massa*, ca s-ajungă lesne ciorile pîn' la ochi.

— Atunci prin care ochi ai strecurat gîndacul? Prin ăsta sau prin ăla?

Şi Legrand atinse pe rînd amîndoi ochii lui Jupiter.

— Ochiu' ăsta, *massa,* ochiu' stîng, fix cum mi-aţi zis, şi aici negrul arătă spre ochiul său drept.

— Ajunge! Trebuie să încercăm din nou.

Aici, amicul meu, în a cărui nebunie vedeam acum, sau îmi închipuiam că văd, unele indicii de metodă, mută ţăruşul ce marca locul unde căzuse gîndacul cu vreo trei ţoli mai la vest faţă de poziţia lui anterioară. Desfăşurînd apoi panglica din punctul cel mai aproape de pe trunchi şi pînă la ţăruş, ca mai înainte, şi continuînd să o întindă în linie dreaptă pe o distanţă de cincizeci de picioare, marcă un alt loc, la cîţiva coţi de cel unde săpasem[65].

În jurul acestui punct nou descrise acum un cerc puţintel mai mare decît prima oară şi ne apucarăm iarăşi de lucru cu cazmalele. Eram îngrozitor de obosit, dar, fără să înţeleg prea bine ce anume prilejuise o schimbare în felul meu de-a gîndi, nu mai simţeam o aşa mare repulsie faţă de corvoada la care fusesem silit. În mod inexplicabil, aceasta începuse să mă intereseze, ba chiar să mă pasioneze. Pesemne că mai era ceva, pe lîngă toate aceste apucături ciudate ale lui Legrand – un aer

de profeţie, de premeditare, care mă impresiona. Săpam cu rîvnă şi în răstimpuri mă surprindeam, ca să zic aşa, căutînd, cu un sentiment ce aducea mai mult a speranţă, închipuita comoară, a cărei fantasmă îl scosese din minţi pe nefericitul meu tovarăş. La un moment dat, cînd astfel de gînduri năzdrăvane puseseră stăpînire deplină asupra mea, şi după ce trudiserăm vreo oră şi jumătate, furăm iarăşi întrerupţi de lătrăturile furioase ale dulăului. Neliniştea lui de prima oară fusese de bună seamă doar rodul unei stări de voioşie sau al capriciului, dar acum tonul său era aspru şi grav. Cînd Jupiter încercă să-i lege din nou botul, cîinele opuse o aprigă rezistenţă şi, sărind în groapă, se apucă să scurme furibund pămîntul cu ghearele. În cîteva secunde scoase la lumină un morman de oseminte omeneşti, alcătuind două schelete complete, amestecate cu cîţiva nasturi de metal şi cu ceea ce mi se părea a fi nişte scame de lînă putredă. Una sau două lovituri de cazma dezveliră lama unui pumnal mare, spaniol, şi, pe cînd săpam mai departe, ieşiră la lumină, risipite, trei sau patru monede de aur şi de argint.

La vederea acestora, Jupiter abia îşi mai putu stăpîni bucuria, însă pe chipul stăpînului său se întipărise o cruntă dezamăgire. Acesta ne îndemnă însă să ne continuăm străduniile şi nu apucă să-şi sfîrşească bine vorba, că m-am împiedicat şi am căzut în faţă, după ce vîrful ghetei mi se agăţase într-un inel mare de fier, îngropat pe jumătate în solul afînat.

Lucram acum cu înverşunare şi niciodată nu mai trăisem zece minute atît de intense şi de palpitante. În acest interval, dezgroparăm pe de-a-ntregul un sipet lung de lemn, care, după starea lui de perfectă conservare şi minunata-i rezistenţă, în mod vădit trecuse prin vreun procedeu de mineralizare, poate cu biclorură de mercur[66]. Lada aceasta era lungă de trei picioare şi jumătate, lată de trei şi înaltă de două şi jumătate. Era trainic

ferecată cu cercuri din fier forjat, nituite, alcătuind un soi de leasă împrejurul ei. De fiecare latură a sipetului, aproape de capac, erau prinse cîte trei inele de fier, şase în total, cu ajutorul cărora putea fi transportat în siguranţă de şase persoane. Toate sforţările noastre reunite abia de reuşiră să-l clintească niţel din loc. Ne lămurirăm numaidecît că era cu neputinţă să ducem aşa o mare greutate. Din fericire, capacul era prins doar cu două buloane glisante. Am tras de ele, tremurînd şi gîfîind de emoţie. Într-o clipă, un tezaur de o inestimabilă valoare se lăfăia, sclipind, înaintea noastră. Şi cînd razele lămpaşelor căzură în groapă, din purcoiul nedesluşit de aur şi pietre preţioase fulgerară spre noi sticliri şi scînteieri care pur şi simplu ne luau privirile.

Nu voi pretinde să descriu sentimentele ce mă stăpîneau în timp ce priveam. Eram, desigur, în primul rînd uluit. Legrand părea cu totul vlăguit din cauza emoţiilor şi abia reuşi să îngaime cîteva vorbe. Chipul lui Jupiter căpătase, răstimp de cîteva minute, o paloare cadaverică, în măsura în care firea lucrurilor îngăduie aşa ceva unui chip de negru. Părea de-a dreptul stupefiat, ca trăsnit. Deodată căzu în genunchi în groapă şi, afundîndu-şi braţele goale în aur pînă la coate, şi le lăsă acolo o vreme, de parcă ar fi trăit voluptatea unei băi. Într-un tîrziu, cu un oftat adînc, exclamă, de parcă şi-ar fi vorbit sieşi:

— Şi totu' vine numa' de la scărăbuşu' din aur! Drăguţu', săracu' scărăbuş, şi cum l-am mai suduit cu vorbe aşa rele. Nu-ţi crapă obrazu' de ruşine, negrule? Poftim, răspunde-mi!

M-am văzut nevoit în cele din urmă să-i trezesc la realitate atît pe stăpîn, cît şi pe valet, amintindu-le de nevoia urgentă de a transporta comoara. Se făcea tîrziu şi s-ar fi cuvenit să ne îngrijim să punem totul la adăpost înainte să se crape de ziuă. Era greu de spus ce trebuia făcut; şi am pierdut o grămadă de timp tot deliberînd – atît de confuze

erau gîndurile fiecăruia dintre noi. Pînă la urmă am mai uşurat lada, scoţînd două treimi din conţinutul ei şi astfel am reuşit, cu ceva trudă, să o ridicăm din groapă. Am ascuns obiectele scoase afară printre mărăcini şi le-am lăsat în paza dulăului, cu ordin strict de la Jupiter ca, sub nici un motiv, să nu se clintească din loc şi nici să nu-şi deschidă gura pînă la întoarcerea noastră. Ne-am îndreptat după aceea în grabă spre casă, cu sipetul la noi; am ajuns cu bine la colibă, deşi după multă osteneală, pe la orele unu dimineaţa. Istoviţi cum eram, ar fi fost cu neputinţă, omeneşte vorbind, să facem mai mult atunci. Ne-am odihnit pînă pe la orele două şi am cinat. Imediat după aceea, am luat-o din loc spre coline, înarmaţi cu trei saci rezistenţi pe care am avut norocul să-i descoperim în debara. Am ajuns la groapă cu puţin înainte de orele patru, am împărţit între noi cît se poate de frăţeşte restul din pradă şi, lăsînd neastupate gropile, am pornit din nou spre colibă, unde, pentru a doua oară, ne-am deşertat poverile de aur, chiar în momentul în care primele dîre ale zorilor licăreau peste vîrful arborilor de la răsărit.

Eram acum la capătul puterilor, însă emoţiile intense ale momentului ne împiedicau să dormim. După un somn agitat de vreo trei-patru ore, ne-am deşteptat deodată, de parcă ne-am fi înţeles, ca să vedem de comoară.

Sipetul era plin ochi şi ne petrecurăm toată ziua şi mare parte din noaptea următoare cercetîndu-i conţinutul. Nu domnea în el nici un fel de ordine sau rînduială. Toate fuseseră azvîrlite alandala. După ce am sortat totul cu băgare de seamă, ne-am trezit stăpîni peste o avere chiar mai mare decît bănuiserăm la început. În monede, era cu ceva mai mult de patru sute cincizeci de mii de dolari, calculînd valoarea banilor cît mai precis cu putinţă, după indicatorii de atunci. Nu era nici măcar o fărîmă de argint. Totul era aur vechi şi de o mare varietate – monede franceze, spaniole şi germane,

cîteva guinee englezeşti şi nişte imitaţii din care nu mai văzuserăm înainte. Cîteva monede foarte mari şi grele erau atît de tocite, încît n-am reuşit să le descifrăm inscripţiile. Bani americani nu erau deloc. Valoarea bijuteriilor era o treabă şi mai greu de stabilit. Existau diamante, unele dintre ele extraordinar de mari şi de frumoase – o sută zece cu totul – şi nici unul nu era mic; optsprezece rubine de o remarcabilă strălucire; trei sute zece smaralde, toate nespus de frumoase; douăzeci şi unu de safire şi un opal. Toate aceste pietre preţioase fuseseră smulse din monturile lor şi azvîrlite de-a valma în sipet. Monturile însele, pe care le-am separat de celelalte piese de aur, păreau strivite cu ciocanul, ca să nu permită identificarea lor. Pe lîngă toate acestea, mai era şi o uriaşă cantitate de podoabe din aur masiv; aproape două sute de inele şi cercei masivi; lanţuri grele, în număr de treizeci, dacă-mi amintesc bine; optzeci şi trei de crucifixe foarte mari şi grele; cinci cădelniţe de aur de mare valoare; un bol uriaş de aur, pentru punci, ornat cu frunze de viţă-de-vie şi figuri de bacante, cizelate cu migală; două mînere de sabie, splendid decorate, şi o sumedenie de alte obiecte mai mărunte de care nu-mi mai aduc aminte. Greutatea acestor avuţii depăşea trei sute cincizeci de pfunzi; iar în acest calcul n-am inclus o sută nouăzeci şi şapte de splendide ceasuri de aur, trei dintre ele valorînd fiecare cîte cinci sute de dolari, dacă nu mai mult. Multe dintre ele erau foarte vechi şi lipsite de valoare ca instrumente de măsurat timpul, suferind mai mult sau mai puţin din pricina ruginei, însă toate erau bogat încrustate cu pietre preţioase şi ţinute în cutii de mare preţ. În acea noapte, am apreciat întreg conţinutul sipetului la un milion şi jumătate de dolari; şi, după ce, mai tîrziu, am mai vîndut din podoabe şi din bijuterii (păstrînd cîteva pentru propria noastră folosinţă), am aflat că subestimasem foarte mult tezaurul.

Cînd, într-un tîrziu, am sfîrşit de cercetat şi cumplitul neastîmpăr al acelor clipe se domolise într-o oarecare măsură, Legrand, care vedea că muream de nerăbdare să aflu răspunsul la această enigmă extraordinară, se lansă într-o relatare amănunţită asupra tuturor împrejurărilor legate de ea[67].

— Îţi aduci aminte, zise el, de seara cînd ţi-am dat schiţa aia, făcută în grabă, cu cărăbuşul. Ţii minte poate şi că m-am simţit destul de ofensat cînd insistai că desenul meu semăna cu un cap de mort. Cînd ai spus prima oară acest lucru, eram convins că glumeai; după aceea însă, mi-am amintit de petele alea ciudate de pe spatele insectei şi, în sinea mea, am admis că observaţia dumitale avea o oarecare bază reală. Mă deranja totuşi atitudinea dumitale dispreţuitoare faţă de talentele mele într-ale desenului, nu de alta, dar lumea mă consideră un artist bunicel şi, ca atare, cînd mi-ai pus în mînă foaia de pergament, era cît pe ce să o mototolesc şi să o arunc mînios în foc.

— Vrei să spui peticul de hîrtie, zisei eu.

— Nu; semăna bine cu hîrtia şi la început am şi presupus că aşa era, dar cînd am vrut să desenez pe ea, am văzut numaidecît că era o foiţă de pergament foarte subţire. Era destul de slinoasă, dacă-ţi mai aduci aminte. Ei bine, cînd eram chiar pe punctul de-a o crîmpoţi, privirea mi-a căzut pe schiţa la care te uitaseşi dumneata, şi poţi să-ţi imaginezi uimirea mea cînd, la drept vorbind, am desluşit figura unui cap de mort acolo unde aveam impresia că desenasem gîndacul. Pentru o clipă am fost mult prea surprins ca să pot chibzui limpede. Ştiam că, în ce priveşte detaliile, desenul meu era foarte diferit de acesta, deşi, în privinţa aspectului general, exista o oarecare asemănare. Numaidecît am luat o lumînare şi, aşezîndu-mă în capătul celălalt al încăperii, m-am apucat să cercetez pergamentul mai îndeaproape. Întorcîndu-l, am zărit pe revers propria-mi schiţă, exact aşa cum o

făcusem eu. Prima mea impresie a fost aceea de surpriză, văzînd asemănarea într-adevăr remarcabilă în privinţa conturului – ciudata coincidenţă constînd în faptul că, fără să ştiu, pe partea cealaltă a pergamentului era un craniu, chiar sub scarabeul schiţat de mine, şi că acest craniu aducea atît de bine cu desenul meu nu doar în privinţa conturului, dar şi a mărimii. Repet, ciudăţenia acestei coincidenţe pur şi simplu m-a năucit o bucată de timp. Acesta e obişnuitul efect al unor asemenea coincidenţe. Mintea se zbate să stabilească o conexiune, o relaţie de cauză şi efect şi, fiind incapabilă de aşa ceva, suferă un soi de paralizie temporară. Dar cînd mi-am revenit din starea de năuceală, încetul cu încetul prinse viaţă în cugetul meu o convingere care mă uimi mai abitir decît această coincidenţă. Am început să-mi aduc aminte clar şi precis că nu existase *nici un* desen pe pergament cînd am făcut schiţa scarabeului. Eram absolut sigur de acest lucru, deoarece ţineam minte că-l întorsesem mai întîi pe-o parte, apoi pe cealaltă, ca să caut un loc mai curat. Dacă tigva ar fi fost atunci acolo, bineînţeles că aş fi remarcat-o. Într-adevăr, era vorba aici de un mister pe care nu mă simţeam în stare să-l lămuresc; dar chiar şi în acele clipe de început, părea să pîlpîie, anemic, în ungherele cele mai îndepărtate şi mai ascunse ale creierului meu, aidoma unui licurici, o întrezărire a adevărului pe care expediţia noastră din noaptea trecută a demonstrat-o într-un chip atît de strălucit. M-am sculat de-ndată şi, punînd pergamentul într-un loc sigur, am izgonit orice alt gînd pînă cînd aveam să fiu singur.

După plecarea ta, în timp ce Jupiter dormea buştean, m-am apucat să studiez mai sistematic întreaga afacere. În primul rînd voiam să aflu modul în care a intrat pergamentul în posesia mea. Locul unde am descoperit scarabeul era pe ţărmul continental, cam la o milă est de insulă şi doar la mică distanţă de cota maximă a fluxului. Cînd l-

am apucat cu mîna, mi-a tras o muşcătură zdravănă, drept care i-am dat numaidecît drumul. Jupiter, cu obişnuitul său simţ de prevedere, înainte să înhaţe insecta, care zburase spre el, căutase prin jur o frunză sau ceva de genul ăsta cu care să o prindă. Chiar în acel moment, ochii lui, dar şi ai mei căzură pe foaia de pergament despre care presupuneam atunci că era hîrtie. Era pe jumătate îngropată în nisip, un colţ ieşindu-i afară. Aproape de locul unde am găsit-o, am observat nişte resturi de carenă din ceea ce fusese, pare-se, barca de salvare a unei corăbii. Epava părea să fi zăcut acolo de foarte mult timp, căci cu greu se mai putea desluşi asemănarea cu lemnăria unei bărci.

Ei bine, Jupiter luă de jos pergamentul, înfăşură în el gîndacul şi mi-l dădu mie. Curînd după aceea, o pornirăm înapoi spre casă şi pe drum l-am întîlnit pe locotenentul G. I-am arătat insecta, iar acesta m-a rugat să-l las s-o ia cu el în fort. Am fost de acord, iar el a vîrît-o numaidecît în buzunarul vestei, fără pergamentul în care fusese înfăşurată şi pe care-l ţinusem în mînă în răstimpul cît dumnealui o cercetase. Poate că se temuse să nu-mi schimb părerea şi chibzuise că era mai bine să se asigure de pradă cît mai iute – doar ştii cît e de pasionat de orice subiect legat de ştiinţele naturii. În acelaşi timp, fără să-mi dau seama, trebuie că am băgat în buzunar pergamentul.

Îţi aminteşti că, atunci cînd m-am dus la masă să desenez cărăbuşul, n-am găsit hîrtie acolo unde o păstrez de obicei. Am căutat în sertare şi n-am găsit nici una. Am scotocit prin buzunare, sperînd să nimeresc peste vreo scrisoare veche, şi atunci am dat de bucata de pergament. Îţi detaliez modul exact în care ea a ajuns în posesia mea, fiindcă acele împrejurări mi s-au întipărit în minte cu o forţă deosebită.

Fără îndoială că mă vei lua drept un exaltat, dar deja stabilisem un soi de *conexiune.* Pusesem cap la cap

două verigi dintr-un lanţ uriaş. Iată, o corabie eşuată pe un ţărm de mare şi nu departe de ea un pergament – *nu o hîrtie* – cu un craniu desenat pe el. O să mă întrebi, bineînţeles: Unde-i conexiunea? Şi-am să-ţi răspund că acel craniu, sau capul de mort, e binecunoscuta emblemă a piraţilor. Flamura cu capul de mort e arborată în toate luptele.

Ţi-am spus că era un petic de pergament, şi nu de hîrtie. Pergamentul e durabil, aproape nepieritor. Treburile de mai mică însemnătate rareori sînt consemnate pe pergament, întrucît pentru nevoile obişnuite ale scrisului sau desenului pergamenul nu e chiar la fel de potrivit ca hîrtia. Această reflecţie îmi sugera că acel cap de mort ar avea un înţeles, o semnificaţie anume. În acelaşi timp, nu mi-a scăpat din vedere nici *forma* pergamentului. Deşi întîmplarea făcuse ca unul dintre colţuri să fie distrus, se putea vedea că, iniţial, avusese o formă dreptunghiulară. Într-adevăr, era o coală ce putea sluji ca document oficial, pentru consemnarea în scris a unui lucru vrednic de a fi ţinut minte şi păstrat cu grijă.

— Totuşi, am intervenit, spui că tigva *nu* se afla pe pergament cînd ai făcut schiţa gîndacului. Cum stabileşti atunci conexiunea dintre corabie şi craniu, dacă acesta, după cum recunoşti chiar dumneata, trebuie să fi fost desenat (numai Dumnezeu ştie cum şi de cine) cîndva după ce dumneata ai desenat scarabeul?

— A, iată cheia întregului mister, deşi pînă în acest punct am avut destul de puţine greutăţi cu desluşirea lui. Progresam cu paşi siguri şi nu-mi puteam permite decît un singur rezultat. Iată, de exemplu, raţionamentul meu: cînd am desenat scarabeul, nu se vedea nici urmă de craniu pe pergament. După ce-am terminat desenul, ţi l-am dat dumitale şi am fost cu ochii pe dumneata pînă cînd mi l-ai dat înapoi. Prin urmare, nu dumneata ai desenat acel craniu şi nimeni altul nu era de faţă

ca să-l poată realiza. Aşadar, nu fusese făcut de o fiinţă omenească. Şi totuşi fusese făcut.

În acest stadiu al cugetărilor mele, m-am străduit să-mi amintesc, şi într-adevăr mi-am amintit, cu toată claritatea, fiecare eveniment petrecut în perioada respectivă. Era o vreme rece afară (ah, o rară şi fericită întîmplare!) şi în vatră ardea focul. Mă încălzisem de la efort şi şedeam la masă. Dumneata însă ţi-ai tras un scaun lîngă şemineu. Tocmai cînd îţi dădusem în mînă pergamentul şi te apucaseşi să-l cercetezi, a intrat Wolf, cîinele de Newfoundland, şi a sărit cu labele pe umerii dumitale. Cu mîna stîngă îl mîngîiai şi-l ţineai la distanţă, în timp ce mîna dreaptă, în care ţineai pergamentul, ţi-o lăsaseşi să atîrne lejer între genunchi şi foarte aproape de foc. La un moment dat, am crezut chiar că-l atinsese flacăra şi eram pe punctul să te previn, dar, înainte să apuc să vorbesc, îl trăseseşi înapoi şi erai ocupat cu cercetarea lui. După ce am luat în calcul toate aceste împrejurări, nu m-am îndoit o clipă că, de fapt, *căldura* fusese agentul ce adusese la lumină, pe pergament, craniul pe care-l vedeam desenat pe el. Ştii prea bine că există preparate chimice – şi ele au existat din timpuri imemoriale – cu ajutorul cărora poţi scrie, pe hîrtie sau pe pergament, astfel încît caracterele să devină vizibile numai după ce au fost expuse acţiunii focului. Uneori se foloseşte oxidul de cobalt, dizolvat în *aqua regis*[68] şi diluat în apă, de patru ori greutatea sa; rezultă o culoare verde. Minereul de cobalt, dizolvat în spirt de salpetru, dă o culoare roşie. După un timp mai lung sau mai scurt, cînd s-a răcit materialul pe care s-a scris, aceste culori dispar, însă devin iarăşi vizibile dacă sînt ţinute aproape de căldură.

Cu băgare de seamă am cercetat acum capul de mort. Contururile exterioare ale desenului, contururile aflate cel mai aproape de colţul pergamentului, erau mult mai *distincte* decît celelalte. Era clar că acţiunea căldurii fusese imperfectă sau

inegală. Am aprins numaidecît focul şi am expus fiecare porţiune a pergamentului unei călduri excesive. La început, singurul efect a fost acela de-a întări dungile firave ale craniului; perseverînd însă cu acest experiment, se putea zări, în colţul peticului, diagonal opus locului unde era desenat capul de mort, figura a ceea ce crezusem iniţial că-i o capră. Cercetînd-o însă mai îndeaproape, m-am lămurit că se voia a fi un ied.

— Ha! Ha! am exclamat. Fireşte că n-am nici un drept să rîd de dumneata; un milion şi jumătate de dolari sînt o treabă mult prea serioasă ca să te ţii de şotii; doar n-ai de gînd să stabileşti acum o a treia verigă în lanţul dumitale; n-ai cum să descoperi vreo legătură specială între piraţii dumitale şi o capră – piraţii, ştii dumneata, n-au nimic de-a face cu caprele; ele ţin de interesul fermierilor.

— Dar tocmai ţi-am spus că *nu* era figura unei capre.

— Bun, atunci a unui ied, cam tot aia-i.

— Cam, dar nu tot, zise Legrand. Vei fi auzit pesemne de un anume căpitan Kidd[69]. De la bun început am considerat figura animalului de care vorbeam ca pe un soi de calambur, de semnătură hieroglifică. Zic semnătură, fiindcă poziţia sa pe pergament îmi sugera această idee. Cît despre capul de mort din colţul diagonal opus, părea şi el un fel de ştampilă sau sigiliu. Eram însă teribil de necăjit de absenţa restului, a corpului presupusului meu instrument, a textului contextului meu.

— Presupun că te aşteptai să găseşti o scrisoare între sigiliu şi semnătură.

— Ceva de genul ăsta. Fapt e că simţeam povara irezistibilă a unei premoniţii în legătură cu un iminent şi colosal noroc. N-aş putea spune de ce. Poate că, la urma urmelor, era mai degrabă o dorinţă de-a mea decît o credinţă adevărată; dar ştii că pînă şi vorbele neroade ale lui Jupiter cum că gîngania ar fi din aur masiv au avut un efect nemaipomenit asupra imaginaţiei mele? Şi pe

urmă seria de întîmplări şi coincidenţe – toate acestea au fost de-a dreptul extraordinare. Remarci oare faptul că doar hazardul a făcut ca toate aceste evenimente să se petreacă în *singura* zi din tot anul cînd era sau putea fi destul de rece ca să aprindem focul, şi că fără foc, sau fără intervenţia cîinelui chiar în momentul cînd a intrat, n-aş fi aflat niciodată despre capul de mort şi, astfel, n-aş fi ajuns nicicînd stăpînul tezaurului?

— Dar zi odată, fierb de nerăbdare!

— Ei bine, ai auzit, fireşte, numeroasele poveşti care circulă, miile de zvonuri despre bani îngropaţi undeva pe coasta Atlanticului de către Kidd şi tovarăşii săi. Zvonurile astea trebuie să fi avut o bază reală. Şi faptul că ele persistă fără întrerupere de atîta amar de vreme se datorează, după părerea mea, doar împrejurării că tezaurul îngropat *a rămas* încă în pămînt. Dacă acest Kidd şi-ar fi ascuns prada o bucată de vreme şi apoi şi-ar fi recuperat-o, zvonurile n-ar mai fi ajuns la noi în forma lor prezentă şi neschimbată. Observi că toate poveştile sînt numai despre căutători, nu şi despre descoperitorii de comori. Dacă piratul şi-ar fi recuperat banii, întreaga afacere ar fi fost lămurită. Mie, unul, mi se pare că vreun ghinion, de pildă pierderea documentului ce indica locul banilor, îl păgubise de orice mijloc de a-i regăsi şi că despre acest ghinion aflaseră însoţitorii lui, care pesemne că altminteri n-ar fi auzit niciodată de o comoară ascunsă şi care, trudind de pomană – căci n-aveau nici un fel de reper – ca s-o găsească, dăduseră, ei primii, naştere şi mai apoi răspîndiseră prin lume poveştile ce ne sînt atît de familiare acum. Ai auzit dumneata cîndva de vreun tezaur, cît de cît însemnat, care să fi fost dezgropat pe ţărm?

— Niciodată.

— Dar e lucru bine ştiut că avuţiile lui Kidd erau imense. Prin urmare, am luat-o a bună că pămîntul le mai adăpostea încă; şi n-o să te surprindă prea tare dacă-ţi voi spune că simţeam în

mine o speranţă, care era aproape o certitudine, că pergamentul găsit în împrejurări atît de stranii cuprindea o însemnare pierdută despre locul unde era ascuns tezaurul.

— Dar cum ai procedat?

— Am apropiat iarăşi bucata de pergament de foc, după ce l-am înteţit bine; n-a apărut însă nimic. Am socotit atunci că pesemne stratul de murdărie era de vină pentru această nereuşită, drept care am şters cu băgare de seamă pergamentul, turnînd peste el apă călduţă, şi, isprăvind cu asta, l-am pus într-un vas de tinichea, cu craniul în jos, şi am aşezat vasul pe un cuptor cu cărbuni aprinşi. Cîteva minute mai tîrziu, după ce vasul s-a încălzit de tot, am scos foaia şi, spre imensa mea bucurie, am observat că era marcată, în cîteva locuri, cu ceea ce păreau nişte semne aranjate pe rînduri. Am pus din nou pergamentul în vas şi l-am mai lăsat un minut. După ce l-am scos, arăta exact aşa cum îl vezi acum.

Aici, Legrand, după ce reîncălzi pergamentul, mi-l dădu să-l cercetez. Între capul de mort şi capră erau însemnate, cam rudimentar, cu cerneală roşie, următoarele caractere[70]:

53 ‡ ‡ † 305))6*; 4826)4 ‡ .)4 ‡); 806*; 48†8¶60))85;;]8*; : ‡*8†
83 (88)5* † ; 46 (; 88*96*?; 8)* ‡ (; 485); 5*†2: *‡ (; 4956*2 (5*–4)
8¶8*; 4069285);)6†8)4‡‡; 1 (‡9; 48081; 8: 8‡1; 48†85; 4)
485†528806*81 (‡9; 48; (88; 4 (‡? 34; 48)4‡; 161; : 188; ‡?;

— Dar, am zis înapoindu-i foaia, am rămas la fel de nelămurit ca şi mai înainte. Chiar de-aş primi toate giuvaierurile Golcondei[71] drept răsplată pentru rezolvarea acestei enigme, şi tot n-aş fi în stare să le dobîndesc.

— Cu toate astea, zise Legrand, soluţia nu-i deloc atît de complicată, pe cît ţi-ai putea imagina dintr-o primă şi fugară cercetare a caracterelor. Aceste semne, cum lesne s-ar putea ghici, alcătuiesc un cifru, adică transmit un mesaj; dar atunci, din ceea ce se ştie despre Kidd, eu, unul, nu l-aş putea socoti capabil să-şi construiască o criptogramă ceva mai complicată. De la bun început eram convins că-i vorba de una dintre cele mai simple, una totuşi care să pară inteligenţei mai greoaie a unui marinar ceva absolut insolubil în lipsa cheii.

— Şi-ai rezolvat-o, într-adevăr?

— Cu rapiditate; am rezolvat şi altele de zece mii de ori mai încîlcite. Împrejurările, dar şi o anume aplecare a minţii, mi-au trezit interesul pentru asemenea ghicitori, şi pe bună dreptate am putea să ne îndoim că ingeniozitatea omenească ar fi în stare să construiască o enigmă de felul aceleia pe care aceeaşi ingeniozitate omenească, cu răbdarea cuvenită, să n-o poată şi dezlega. De fapt, după ce-am reuşit să identific cîteva caractere lizibile şi legate între ele, aproape că nici nu m-am mai gîndit la dificultatea de-a le descoperi înţelesul.

În cazul de faţă – într-adevăr, în toate cazurile de scriere secretă – prima întrebare care se ridică priveşte *limba* cifrului; căci principiile de soluţionare, deocamdată, mai ales cînd e vorba de cifruri mai simple, depind şi variază în funcţie de spiritul limbii respective. În general, cel care caută soluţia nu are altă alternativă decît să experimenteze (ghidîndu-se după probabilităţi) în fiecare limbă pe care o cunoaşte, pînă cînd va da peste cea adevărată. Cît despre cifrul pe care-l avem acum în faţă, semnătura înlătură orice dificultate. Calamburul pe seama cuvîntului *Kidd*[72] nu poate fi gustat în nici o altă limbă decît în cea engleză. Fără acest considerent, aş fi încercat mai întîi cu spaniola şi cu franceza, limbi în care un secret de

acest gen ar fi fost cel mai nimerit să fie notat de către un pirat al ţinuturilor spaniole. În situaţia dată, am presupus că-i vorba de o criptogramă englezească.

Observi că nu sînt defel spaţii între cuvinte. Dacă ar fi existat aceste spaţii, sarcina mea ar fi fost simţitor mai uşoară. În acest caz, aş fi început cu o colaţionare şi o analiză ale cuvintelor mai scurte şi, dacă s-ar fi nimerit vreun cuvînt dintr-o singură literă, cum e foarte probabil – de exemplu, *a* sau *I*[73] –, aş fi considerat dezlegarea ca şi garantată. În lipsa spaţiilor însă, primul meu pas a fost să stabilesc literele predominante, precum şi pe cele mai puţin frecvente. Numărîndu-le pe toate, am alcătuit următorul tabel:

Semnul 8 apare de 33 de ori

”	;	“	26	”
”	4	“	19	”
”	‡)	“	16	”
”	*	“	13	”
”	5	“	12	”
”	6	“	11	”
”	†1	“	8	”
”	0	“	6	”
”	92	“	5	”
”	:3	“	4	”
”	?	“	3	”
”	¶	“	2	”
”	]—.	“	1	”

Ei bine, în engleză, litera care apare cel mai frecvent este *e*. După aceea, ordinea arată astfel: *a o i d h n r s t u y c f g l m w b k p q x z. E* predomină însă atît de pregnant, încît rareori vei vedea o propoziţie, indiferent de lungimea ei, în care să nu fie litera precumpănitoare.

Iată aşadar că de la bun început avem un fundament pentru ceva mai mult decît o simplă ghicitoare. Folosul general ce poate fi obţinut din acest tabel e cît se poate de vădit, dar cît priveşte acest cifru anume, vom avea nevoie de el doar într-o foarte mică măsură. Întrucît semnul nostru

predominant este 8, vom începe prin a-l lua drept litera e din alfabetul obişnuit. Ca să verificăm această supoziţie, să vedem dacă 8 apare deseori dublat, căci în limba engleză e se dublează cu o mare frecvenţă, de exemplu în cuvinte ca meet, fleet, speed, seen, been, agree etc. În cazul de faţă, îl vedem dublat nu mai puţin de cinci ori, deşi criptograma e scurtă.

Hai să-l socotim atunci pe 8 drept e. Ei bine, dintre toate cuvintele limbii, the este cel mai uzual; să vedem, prin urmare, dacă nu se repetă, în aceeaşi ordine, combinaţii de cîte trei caractere, dintre care ultimul să fie 8. Dacă vom descoperi repetări ale unor asemenea litere, astfel dispuse, e foarte probabil ca ele să reprezinte cuvîntul the. Verificînd, vom găsi nu mai puţin de şapte asemenea aranjamente, caracterele respective fiind; 48. Putem deci presupune că; îl reprezintă pe t, 4 îl reprezintă pe h, iar 8 îl reprezintă pe e, ultimul fiind de-acum pe deplin confirmat. Şi astfel s-a realizat un mare pas înainte.

După ce însă am stabilit un singur cuvînt, sîntem în măsură să stabilim un aspect cu mult mai important: adică unele începuturi şi terminaţii ale altor cuvinte. Să ne referim, de exemplu, la penultimul caz, în care combinaţia ;48 se produce nu departe de capătul cifrului. Ştim că semnul; care urmează este începutul unui cuvînt şi că, dintre cele şase caractere succedînd acestui the, am identificat nu mai puţin de cinci. Să înlocuim aşadar aceste caractere cu literele pe care ştim că le reprezintă, lăsînd un spaţiu liber pentru cea necunoscută:

t eeth.

Iată că vom putea renunţa degrabă la th, ca nefăcînd parte din cuvîntul ce începe cu primul t, întrucît, căutînd prin tot alfabetul după o literă care s-o poată înlocui pe cea lipsă, ne dăm seama că nu

putem alcătui nici un cuvînt din care să facă parte acest [th.] Ne vom restrînge aşadar la

t ee,

şi, parcurgînd, dacă-i nevoie, întreg alfabetul, ca şi mai înainte, vom ajunge la cuvîntul [tree] ca singura interpretare posibilă. Vom obţine astfel o altă literă, [r], reprezentată prin semnul [(.] cu cele două cuvinte juxtapuse: [the tree74.]

Privind dincolo de aceste cuvinte, puţintel mai departe, vom vedea iarăşi combinaţia [: 48] şi o vom folosi ca [terminaţie] la ceea ce stă chiar înaintea ei. Vom avea astfel următoarea alcătuire:

the tree; 4 (‡? 34 the,

sau, substituind literele naturale, adică pe cele pe care le cunoaştem, se va citi astfel:

the tree thr✢✢? 3h the.

Acum, dacă în locul caracterelor necunoscute vom lăsa spaţii goale sau le vom înlocui cu cîte un punct, vom citi astfel:

the tree thr...h the,

unde cuvîntul [through75] se impune de la sine. Dar această descoperire ne dă trei noi litere, [o, u] şi [g], reprezentate prin ‡[?] şi [3.]

Căutînd acum cu atenţie în cifru combinaţiile unor caractere cunoscute, vom descoperi, nu prea departe de început, următoarea alcătuire:

83(88, adică egree,

care, evident, este sfîrşitul cuvîntului [degree76] şi care ne dă o altă literă, reprezentată prin †.

La patru litere după cuvîntul [degree] vom observa combinaţia

;46(;88.*

Traducînd caracterele cunoscute şi reprezentîndu-le pe cele necunoscute prin puncte,

ca şi mai înainte, vom citi astfel:

th. rtee.

o alcătuire ce sugerează numaidecît cuvîntul *thirteen*[77], oferindu-ne iarăşi două noi litere, *i* şi *n*, reprezentate prin *6* şi ***.

Revenind acum la începutul criptogramei, vom găsi combinaţia:

53‡‡†.

Traducînd, ca şi mai înainte, obţinem

.good,

care ne asigură că prima literă este *A* şi că primele două cuvinte sînt: *A good*[78].

Ca să evităm orice confuzie, e timpul să rînduim cele descoperite pînă acum sub o formă tabulară. Iată cum va arăta aceasta:

5	reprezintă	a
†	”	d
8	”	e
3	”	g
4	”	h
6	”	i
*	”	n
‡	”	o
(	”	r
;	”	t

Avem aşadar nu mai puţin de zece dintre cele mai importante litere reprezentate şi nu va mai fi nevoie să urmărim toate detaliile modului de rezolvare. Ţi-am spus destul ca să te conving că asemenea cifruri sînt uşor de dezlegat şi ca să-ţi faci o idee despre *raţionamentul* alcătuirii lor. Fii însă încredinţat că tipul pe care îl avem în faţa noastră ţine de una dintre cele mai simple specii ale criptografiei. Nu-mi mai rămîne acum decît să-ţi ofer traducerea integrală a caracterelor de pe pergament, după descifrarea lor. Iat-o:

A good glass in the bishop's hostel in the devil's seat forty-one degrees and thirteen minutes northeast and by north main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the death's head a bee line from the tree through the shot fifty feet out.

[O sticlă bună la hanul episcopului în jilţul diavolului patruzeci şi unu grade şi treisprezece minute nord-est cart nord ramura principală a şaptea creangă latura estică trage prin ochiul stîng al capului de mort o linie oablă din copac spre ţintă la cincizeci paşi depărtare.]

— Dar, am spus, enigma asta pare mai încurcată ca oricînd. Cum poţi extrage vreun sens din toată poliloghia asta cu „jilţul diavolului“, „capul de mort“, „hanul episcopului“?

— Mărturisesc, răspunse Legrand, că problema pare încă destul de serioasă, dacă o priveşti la modul superficial. Întîi de toate, am încercat să desfac fraza în părţile ei fireşti, aşa cum le-a menit însuşi criptograful.

— Adică să pui semnele de punctuaţie?

— Ceva de genul ăsta.

— Dar cum ai reuşit să faci treaba asta?

— M-am gîndit că pentru autor toată *chestia* era să înşiruie cuvintele unul după altul, fără spaţii între ele, ca să îngreuneze descifrarea lor. Ei bine, un om nu prea ager, urmărind un asemenea scop, aproape sigur că va umfla lucrurile. Cînd, în cursul redactării, va ajunge la o întrerupere de sens, ceea ce, desigur, ar necesita o pauză sau un punct, insul va fi din cale-afară de doritor să înghesuie literele în chiar locul acela mai abitir decît de obicei. Dacă vei cerceta manuscrisul, în cazul de faţă, lesne vei putea detecta cinci asemenea cazuri de neobişnuită îngrămădeală. Pornind de la acest indiciu, iată cum am făcut împărţirea:

O sticlă bună la hanul episcopului, în jilţul diavolului, patruzeci şi unu grade şi treisprezece minute nord-est cart nord, ramura principală, a şaptea creangă, latura estică, trage, prin ochiul stîng al capului de mort, o linie oablă din copac, spre ţintă, la cincizeci paşi depărtare.

— Chiar şi împărţirea asta, am spus, mă lasă tot în beznă.

— Şi pe mine m-a lăsat cîteva zile, răspunse Legrand, răstimp în care am umblat întruna ca să aflu, prin vecinătatea insulei Sullivan, de vreo clădire cu numele *Bishop's Hotel*[79], căci, bineînţeles, am exclus din capul locului vechea-i denumire, aceea de *hostel*. Neprimind nici o informaţie în acest sens, eram pe punctul de a-mi extinde sfera de cercetare şi de a proceda într-un mod mai sistematic, cînd, într-o bună dimineaţă, mi-a trecut prin cap, aşa, ca din senin, că acest „han al episcopului“ ar putea avea vreo legătură cu o străveche familie, pe nume Bessop[80], şi care familie, din vremuri imemoriale, stăpînise un vechi conac, la vreo patru mile nord de insulă. Drept urmare, m-am dus pînă la plantaţia respectivă şi mi-am reluat cercetările printre negrii mai în etate de prin partea locului. În cele din urmă, una dintre femeile foarte bătrîne mi-a spus că ar fi auzit de un loc cu numele de *Castelul lui Bessop* şi era încredinţată că m-ar putea îndruma pînă acolo, numai că nu era nici castel şi nici han, ci o stîncă înaltă.

M-am oferit să-i dau o sumă frumuşică pentru osteneală şi, după ce se codi o vreme, consimţi să mă însoţească pînă la locul cu pricina. L-am găsit fără prea mare greutate şi, după ce m-am despărţit de femeie, am început să-l cercetez. „Castelul“ consta într-o formaţiune neregulată de roci şi stînci, una dintre acestea fiind de-a dreptul impresionantă prin înălţimea ei, dar şi prin înfăţişarea ei stingheră şi oarecum artificială. M-am căţărat pînă pe vîrful ei şi apoi am simţit o mare disperare, neştiind ce trebuia să fac pe mai departe.

Pe cînd eram adîncit în gînduri, ochii îmi căzură pe o teşitură îngustă în peretele estic al stîncii, cam la un iard sub piscul pe care stăteam. Cornişa ieşea în afară cu vreo optsprezece ţoli şi nu era mai lată

de un picior, o nişă în steiul chiar de deasupra ei făcînd-o să aducă de departe cu unul dintre scaunele acelea cu spetează scobită pe care le foloseau strămoşii noştri. Nu aveam nici un dubiu că acolo se afla „jilţul diavolului“ pomenit în manuscris şi în acel moment mi s-a părut că pătrunsesem întregul secret.

„O sticlă bună“, ştiam că nu putea să însemne nimic altceva decît o lunetă marină, căci cuvîntul „sticlă“ rareori e întrebuinţat cu alt sens de către marinari. Ei bine, am văzut numaidecît că trebuia să mă folosesc de o lunetă şi de un anumit unghi de vedere, *absolut invariabil,* din care să privesc. Şi n-am ezitat o clipă să cred că expresiile „*patruzeci şi unu grade şi treisprezece minute*“ şi „*nord-est cart nord*“ trebuiau luate ca nişte indicaţii despre cum anume să fie orientată luneta. Tulburat peste măsură de aceste descoperiri, m-am dus degrabă acasă, mi-am procurat o lunetă şi am revenit la stîncă.

M-am lăsat să lunec în jos pînă în dreptul cornişei şi am văzut că nu se putea sta pe ea decît într-o anumită poziţie. Acest fapt confirma presupunerea mea. M-am gîndit atunci să folosesc luneta. Bineînţeles, cele „*patruzeci şi unu grade şi treisprezece minute*“ nu puteau însemna altceva decît înălţimea aflată deasupra orizontului vizibil, întrucît direcţia orizontală era clar indicată prin cuvintele „*nord-est cart nord*“. Această ultimă direcţie am stabilit-o de-ndată cu ajutorul unei busole de buzunar; apoi, îndreptînd luneta, mai mult pe ghicite, într-un unghi cît mai aproape de patruzeci şi unu de grade înălţime, am mişcat-o cu grijă în sus şi în jos, pînă cînd atenţia îmi fu reţinută de un soi de scobitură rotundă sau spărtură în frunzişul unui copac uriaş care îşi domina fîrtaţii pînă departe. În mijlocul acestei scobituri am observat o pată albă, însă la început nu puteam desluşi ce era. Ajustînd focarul lunetei, am privit din nou, şi de data asta mi-am dat seama că era un craniu omenesc.

După această descoperire, am devenit atît de încrezător în mine însumi, încît am socotit enigma ca şi dezlegată; întrucît expresia *„ramura principală, a şaptea creangă, latura estică“* nu se putea referi decît la poziţia craniului din copac, iar *„trage prin ochiul stîng al capului de mort“*, la fel, nu admitea decît o singură interpretare, legată de descoperirea unui tezaur îngropat. Mi-am dat seama că schema era să trag un glonţ prin ochiul stîng al craniului şi că *„o linie oablă“,* cu alte cuvinte o linie dreaptă, trasă de la *„ţintă“* (adică de unde a căzut glonţul), din cel mai apropiat punct al copacului, şi de acolo desfăşurată apoi pe o distanţă de cincizeci de picioare, ar putea indica un punct precis, şi sub acest punct, gîndeam în sinea mea, era măcar *posibil* să zacă ascuns un tezaur de valoare.

— Totul e cît se poate de clar, am zis, şi, deşi ingenios, e simplu şi explicit. Ce s-a mai întîmplat după ce-ai plecat de la „hanul episcopului“?

— Bun, după ce mi-am notat cu grijă poziţia copacului, am luat-o înapoi spre casă. Dar, în clipa cînd am părăsit *„jilţul diavolului“*, scobitura rotundă a dispărut, iar după aceea n-am mai putut-o zări, oricît m-am învîrtit. După mine, lucrul extraordinar în toată treaba asta e faptul (căci repetarea experimentului m-a convins că într-adevăr e vorba de un *fapt*) că spărtura cu pricina nu-i vizibilă din nici un alt unghi de vedere decît din cel situat pe cornişa îngustă din peretele stîncii.

În expediţia asta pînă la „hanul episcopului“ fusesem însoţit de Jupiter, care de cîteva săptămîni bune remarcase fără îndoială starea mea de apatie şi era foarte grijuliu să nu mă lase de unul singur. A doua zi însă, sculîndu-mă dis-de-dimineaţă, am reuşit să-i dau plasă şi m-am dus în munţi să caut copacul. Cu chiu şi vai, l-am găsit. Cînd m-am întors acasă, noaptea, sluga mea îşi pusese în cap să-mi tragă o chelfăneală. Cît despre restul aventurii noastre, cred că eşti la fel de bine informat ca şi mine.

— Presupun, am zis, că n-ai nimerit locul de prima dată cînd am săpat din cauza neghiobiei lui Jupiter, care a lăsat în jos cărăbuşul prin ochiul drept, în loc să-i fi dat drumul prin ochiul stîng al craniului.

— Exact. Această eroare a dat diferenţa de doi ţoli şi jumătate faţă de *ţintă*, adică faţă de poziţia ţăruşului de lîngă copac; şi, dacă tezaurul s-ar fi aflat chiar sub *„ţintă“,* eroarea ar fi fost neînsemnată; dar *„ţinta“,* laolaltă cu punctul cel mai apropiat al copacului erau numai două repere care să ne permită să stabilim o linie de direcţie; fireşte, eroarea, oricît de măruntă la început, creştea pe măsură ce ne îndepărtam cu linia şi, după ce-am făcut cincizeci de paşi, ne abătuserăm cu totul de obiectivul nostru. Dacă n-ar fi fost convingerea mea adînc înrădăcinată că pe aici, pe undeva, era îngropat de fapt un tezaur, toate silinţele noastre ar fi fost poate în van.

— Pesemne că ideea trăsnită cu *craniul,* cu tragerea unui glonţ prin ochiul hîrcii, i-o fi venit lui Kidd chiar de la flamura piraţilor. Şi fără îndoială că un soi de simţ poetic l-a îmboldit să încerce să-şi recupereze banii recurgînd la acest simbol macabru.

— Tot ce se poate; dar nu pot deloc alunga gîndul că în toată treaba asta bunul-simţ a jucat un rol la fel de mare ca şi simţul poetic. Ca să se vadă din *„jilţul diavolului“,* trebuia ca obiectul, dacă era mai mititel, să fie neapărat *alb;* şi nimic nu-şi păstrează, ba chiar îşi sporeşte albeaţa, mai bine ca un craniu omenesc, atunci cînd este expus intemperiilor de tot felul[81].

— Însă grozav te mai făleai şi bălăngăneai cărăbuşul ăla! Eram sigur că ai luat-o razna. Şi de ce-ai ţinut morţiş să slobozi din craniu, în loc de glonţ, un cărăbuş?

— Ca să fiu sincer, mă cam enervau bănuielile dumitale vădite în legătură cu sănătatea mea

mintală şi, ca atare, mi-am zis să te pedepsesc, pe tăcute, în felul meu, printr-o mică şmecherie bine ticluită. De-asta bălăngăneam gîngania şi i-am dat drumul din copac. Chiar remarca dumitale despre greutatea ei neobişnuită mi-a sugerat această din urmă idee.

— Aha, pricep; dar un singur lucru îmi mai dă bătaie de cap. Cum e cu scheletele găsite în groapă?

— Iată o întrebare la care nu sînt mai în măsură să răspund decît dumneata. S-ar părea însă că nu există decît o singură explicaţie plauzibilă, şi totuşi ar fi cumplit să crezi în ororile pe care ea le presupune. E limpede că insul ăsta, Kidd, dacă într-adevăr Kidd a ascuns tezaurul, iar eu, unul, n-am nici o îndoială, e limpede, zic, că în toată treaba asta trebuie să fi avut ajutoare. Isprăvind însă cu partea cea mai grea, posibil ca omul să fi chibzuit că-i mai bine să-i elimine pe toţi cei care-i cunoşteau secretul. Poate că două lovituri de sapă să fi fost de ajuns, pe cînd ajutoarele lui trudeau în groapă; poate că a fost nevoie de vreo zece... cine să ne spună?

50 Numele unei familii hughenote din Charleston. Posibil ca Poe să-l fi cunoscut pe John C. Legrand, orator şi judecător din Baltimore. Un naturalist francez, pe nume Antoine Legrand, a trăit în veacul al XVII-lea.

51 Poe cunoştea bine insula Sullivan şi împrejurimile sale, căci fusese încartiruit în Fort Moultrie din noiembrie 1827 pînă în decembrie 1828.

52 Entomologul olandez *Jan Swammerdamm* (1637-1680) a scris *Biblia naturae, sive Historia insectorum*, publicată postum în 1737-1738 şi tradusă în engleză în anul 1758, cu titlul *A General History of Insects*.

53 *Jupiter*, ca mulţi negri din Sudul american, poartă un falnic nume roman.

54 Forma stîlcită în care negrii din sudul Statelor Unite pronunţau apelativul englezesc *master*: stăpîn.

55 Poe ieşea uneori la vînătoare de găinuşe. Pe cînd locuia în Philadelphia, l-a rugat pe Benjamin Detwiler, băiatul vecinului său, să meargă cu el la vînătoare de păsări de baltă şi au venit acasă cu traista plină (Phillips, *Poe the Man*, I, 745-749).

56 Cochilie cu două valve.

57 *scarabaeus*: (lat.) – vezi E.A. Poe, *Cîteva vorbe cu o mumie*, n. 27. O discuţie despre această insectă apare la p. 128 din *Synopsis of Natural History* de Wyatt, compilaţie la care a colaborat şi Poe. După Stuart şi Susan Levine, adevăratul „cărăbuş de aur", denumit *Callichroma splendidum*, şi care nu face parte din familia scarabeilor, muşcă de-adevăratelea.

58 E vorba probabil de *Henry Griswold* (m. 1834), căpitan la Fort Moultrie, care i-a dat lui Poe o scrisoare de recomandare la eliberarea sa din armată.

59 Scarabeul cu hîrcă de om (lat.).

60 *alb... ca un moroi*: „*as white as a gose*" (strigoi). Baudelaire traduce expresia cu *comme un oie* (ca o gîscă), aceasta fiind, în opinia lui Mabbott, o îmbunătăţire involuntară a originalului, care i-ar fi plăcut lui Poe. Vorbirea dialectală a lui Jupiter e redată de Baudelaire în limba franceză standard.

61 Singur (lat.).

62 Cărăbuşul lui Poe e imaginar, însă el reuneşte trăsături ale unor insecte reale ce se găseau pe Insula Sullivan: *Callichroma splendidum*, de un galben auriu, cu aripioare verzi, şi *Alaus oculatus*, care are pe protorax două pete negre ovale încadrate de alb, semănînd cu un steag de piraţi (Ellison A. Smyth Jr., *Sewanee Review*, ianuarie 1910, citat de Hervey Allen, *Israfel*, 1926, I, p. 216).

63 *Liriodendron tulipiferum*: numele ştiinţific al arborelui de lalele (tulipier). Poe era îndrăgostit de acest arbore, care poate atinge dimensiuni uriaşe; cf. E.A. Poe, *Dimineaţă pe Wissahiccon* şi *Cabana lui Landor*. Acest arbore nu creştea însă pe insula Sullivan.

64 Cf. *Iona 4: 11*: „...se află mai mult de o sută douăzeci de mii de oameni, cari nu ştiu să deosebească dreapta de stînga lor".

65 Calculele matematice par a fi greşite (Dana C. Hill, *Poe's Error*, *Northwestern Magazine*, ianuarie 1916). După Edward Wagenknecht (*Edgar Allan Poe*, p. 103), „Poe era preocupat nu atît să fie precis, cît să dea aparenţa preciziei".

66 Poe vorbeşte de biclorura de mercur ca agent pentru păstrarea lemnului în articolul *Street Paving*, publicat în *Broadway Journal* (19 aprilie 1845).

67 Aici se sfîrşea primul foileton din *The Dollar Newspaper* (21 iunie 1842).

68 Apă regală (lat.); un amestec de acid azotic şi acid clorhidric. Numele şi-l trage de la faptul că dizolvă orice metal, chiar şi aurul.

69 *William Kidd* (1645-1701), pirat englez spînzurat pentru fărădelegile sale.

70 Cifrul e cît se poate de corect în prima tipărire a nuvelei, dar în versiunile revizuite există o oarecare inconsecvenţă cît priveşte cifrul, transliterarea şi lista caracterelor de cod. După Wimsatt (*PMLA*, septembrie 1943), sursele autorului ar fi putut fi articolul despre *Cifru* din *Cyclopaedia* (1819) a lui Abraham Rees, altul perfect identic din *Encyclopaedia Britannica* (ediţia a III-VI-a, 1798-1836), precum şi *Cryptography* din *Encyclopaedia Americana* (1836).

71 Vechi oraş indian, vestit centru al şlefuitorilor de diamante.

72 Cuvîntul englezesc *kid* înseamnă „ied“.

73 În engl. *a* – „un“, „una“; *I* – „eu“.

74 Copacul (engl.).

75 Prin (engl.).

76 Grad (engl.).

77 Treisprezece (engl.).

78 Un bun, o bună (engl.).

79 Hanul episcopului.

80 *Bishop* şi *Bessop* au pronunţii foarte apropiate.

81 Aceste două paragrafe lipsesc în *A, B* şi *D.*

Pisica neagră

Pentru povestioara incredibilă şi totuşi cît se poate de obişnuită pe care am să o încredinţez condeiului nu aştept şi nici nu pretind crezare. Nebun de-a binelea aş fi dacă aş face-o într-un caz în care pînă şi simţurile-mi resping propria lor dovadă. Totuşi nebun nu sînt – şi în mod sigur nici nu visez. Însă mîine voi fi mort, iar astăzi vreau să-mi descarc sufletul. Scopul meu imediat este acela de a pune înaintea lumii, simplu, succint şi fără comentarii, o serie de întîmplări strict domestice. Cît priveşte consecinţele, aceste evenimente m-au înspăimîntat – m-au torturat – m-au distrus. Cu toate acestea, n-am să încerc să le explic. Pentru mine ele nu au însemnat altceva decît Oroare – multora nu li se vor părea mai teribile decît nişte *barroques*[82]. Mai tîrziu se va găsi poate o minte care să reducă fantasma mea la un loc comun – o minte mai calmă, mai logică şi mai puţin înfierbîntată decît a mea, care va înţelege, din împrejurările pe care le detaliez cu atîta oroare, doar o succesiune obişnuită de cauze şi efecte dintre cele mai naturale.

Din copilărie eram recunoscut pentru firea mea docilă şi omenoasă. Bunătatea mea era atît de vădită, încît devenisem obiectul de batjocură al colegilor mei. Îmi plăceau mai ales animalele, iar părinţii mei mă răsfăţau adeseori cu asemenea prieteni. Cea mai mare parte a timpului mi-o petreceam cu ele şi nu eram mai fericit decît atunci cînd le hrăneam şi le dezmierdam. Această ciudăţenie a firii mele se dezvolta odată cu mine, iar la maturitate am găsit în ea una dintre sursele mele principale de bucurie. Celor care au nutrit afecţiune pentru un cîine credincios şi inteligent nu-i nevoie să le explic natura sau intensitatea plăcerii astfel dobîndite. În dragostea altruistă şi dezinteresată a unui animal există ceva ce îi merge drept la inimă celui care a avut adesea prilejul de a

pune la încercare prietenia meschină şi frivola fidelitate a *Omului*.

M-am însurat de timpuriu şi am fost fericit să descopăr la soţia mea o fire asemănătoare cu a mea. Văzîndu-mi preferinţa pentru animalele domestice, nu pierdea nici un prilej să-mi procure unele dintre cele mai drăgălaşe specii. Aveam păsări, peştişori aurii, un cîine splendid, iepuri, o maimuţică şi *un motan*.

Acesta din urmă era un animal foarte mare şi frumos, complet negru şi uimitor de inteligent. Vorbind de inteligenţa lui, soţia mea, care în adîncul sufletului era cam superstiţioasă, făcea deseori aluzie la vechea credinţă populară după care toate pisicile negre ar fi nişte vrăjitoare deghizate. Nu că ar fi vorbit vreodată *la modul serios* despre acest lucru – şi menţionez asta doar pentru că mi-a venit în minte acum.

Pluto[83] – acesta era numele motanului – era prietenul şi tovarăşul meu de joacă preferat. Îl hrăneam numai eu, iar el mă urma pretutindeni prin casă. Abia reuşeam să-l împiedic să nu se ţină după mine pe stradă.

Prietenia noastră dură astfel cîţiva ani la rînd, răstimp în care temperamentul şi firea mea în general – prin acţiunea Demonului Necumpătării – suferiră (roşesc să mărturisesc) o radicală schimbare în rău. Din zi în zi eram tot mai ursuz, mai irascibil, mai nepăsător faţă de sentimentele celorlalţi. Îmi permiteam să uzez de un limbaj necuviincios în faţa soţiei mele. Pînă la urmă am ajuns să fiu chiar violent faţă de ea. Evident, şi animalele mele aveau să simtă schimbarea petrecută în firea mea. Nu numai că le neglijam, dar le şi chinuiam. Totuşi, pentru Pluto păstram destulă consideraţie ca să nu-l chinui, însă nu-mi făceam nici un scrupul din a chinui iepurii, maimuţa sau chiar cîinele, atunci cînd, din întîmplare sau pentru a-şi manifesta afecţiunea, se

nimereau în calea mea. Dar boala tot creştea în mine – căci ce boală este ca Alcoolul! – şi în cele din urmă chiar şi Pluto, care îmbătrînise de-acum şi de aceea era cam posac – chiar şi Pluto începuse să simtă efectele proastei mele dispoziţii.

Într-o seară, întorcîndu-mă acasă cam băut dintr-una din escapadele mele prin oraş, mi se păru că motanul se ferea de prezenţa mea. L-am prins; cînd, speriat de violenţa mea, îmi făcu cu dinţii o rană uşoară la mînă. Pe dată m-a cuprins o furie drăcească. Nu mai ştiam de mine. Sufletul meu originar părea să-şi fi luat dintr-odată zborul din trupul meu; şi o răutate mai ceva decît diavolească, alimentată de gin, îmi scutura fiecare fibră a corpului. Din buzunarul jiletcii am scos un briceag, l-am deschis, am apucat biata creatură de beregată şi cu premeditare i-am scos un ochi din orbită! Roşesc, ard, mă cutremur, cînd aştern pe hîrtie această condamnabilă atrocitate.

Cînd, odată cu zorile, îmi reveni şi raţiunea – după ce somnul alungă aburii dezmăţului de peste noapte –, am încercat un sentiment pe jumătate de oroare, pe jumătate de remuşcare, pentru nelegiuirea de care mă făcusem vinovat; dar în cel mai bun caz era un sentiment plăpînd şi echivoc, iar sufletul rămase neatins. M-am dedat iarăşi exceselor şi curînd am înecat în vin orice amintire a faptei.

În acest răstimp, motanul îşi revenea încetul cu încetul. Orbita ochiului pierdut avea, este adevărat, o înfăţişare fioroasă, însă el nu mai părea să sufere nici o durere. Umbla prin casă ca de obicei, însă, cum era de aşteptat, la apropierea mea fugea cuprins de o spaimă cumplită. În inima mea bătrînă mai aveam destul ca să fiu la început mîhnit de această vădită antipatie din partea unei creaturi care mă iubise atîta cîndva. Însă acest sentiment făcu loc curînd iritării. Iar apoi veni, ca un fel de prăbuşire finală şi irevocabilă, spiritul PERVERSITĂŢII. Acest spirit filozofia nu-l ia în

seamă. Şi totuşi nu sînt mai sigur că sufletul meu este viu decît că perversitatea este unul dintre impulsurile primare ale inimii omeneşti – una dintre facultăţile sau sentimentele primare indivizibile care dau sens caracterului Omului[84]. Cine oare nu s-a trezit de o sută de ori comiţînd un act josnic sau prostesc nu pentru alt motiv decît că ştia că *nu* ar fi trebuit să-l comită? Nu avem în noi o înclinaţie perpetuă, în pofida judecăţii noastre, de a viola ceea ce se cheamă *Legea* numai pentru că o înţelegem ca atare? Acest spirit al perversităţii, spun, mi-a adus prăbuşirea finală. Această insondabilă dorinţă a sufletului *de a se tortura pe sine* – de a-şi violenta propria natură – de a face rău doar de dragul răului – fu cea care mă îndemnă să continui şi în final să desăvîrşesc răul pe care îl pricinuisem inofensivului dobitoc. Într-o dimineaţă, cu sînge rece, i-am petrecut un laţ în jurul gîtului şi l-am spînzurat de ramura unui copac; l-am spînzurat, cu lacrimile şiroindu-mi din ochi şi cu cele mai amarnice remuşcări în inimă; l-am spînzurat *pentru că* ştiam că mă iubise şi *pentru că* simţeam că nu-mi dăduse nici un motiv de supărare; l-am spînzurat *pentru că* ştiam că, făcînd astfel, comiteam un păcat – un păcat de moarte ce-mi primejduia într-atît sufletul nemuritor, încît îl punea – dacă este posibil un asemenea lucru – chiar dincolo de infinita milă a Celui Mai Milostiv şi Mai Teribil Dumnezeu.

În noaptea zilei în care a fost săvîrşită această cumplită faptă am fost trezit din somn cu strigăte de „foc!“. Perdelele de la pat erau în flăcări. Întreaga casă ardea. Cu mare greutate am reuşit soţia mea, un servitor şi cu mine să scăpăm din incendiu. Prăpădul a fost total. Întreaga mea avere lumească fu înghiţită de foc şi din acea clipă m-am abandonat disperării.

Nu sînt atît de slab încît să caut să stabilesc o relaţie între cauză şi efect, între dezastru şi atrocitate. Însă acum detaliez o înlănţuire de fapte

– şi n-aş vrea să las nici o verigă imperfectă. În ziua ce urmă focului m-am dus să văd ruinele. Pereţii, cu o singură excepţie, se prăbuşiseră. Această excepţie era un perete de sprijin, nu prea gros, aflat în mijlocul casei, şi de care se rezema căpătîiul patului meu. Aici tencuiala rezistase în mare măsură acţiunii focului, fapt pe care l-am atribuit aplicării sale recente. O mare mulţime se adunase în jurul acestui perete, iar mai multe persoane păreau să cerceteze cu încordată atenţie o anumită porţiune a sa. Cuvinte ca *straniu*, *bizar*, precum şi alte expresii similare îmi treziră curiozitatea. Apropiindu-mă, am văzut, parcă sculptată în *basorelief*, pe suprafaţa albă, conturul unei *pisici* gigantice. Imaginea era redată cu o acurateţe absolut remarcabilă. În jurul gîtului animalului era o frînghie.

Zărind pentru prima oară această arătare – căci nu o puteam socoti altfel –, uimirea şi spaima mea au fost extreme. Însă judecata îmi veni pînă la urmă în ajutor. Pisica, mi-am amintit, fusese spînzurată într-o grădină învecinată cu casa. La alarma focului grădina se umpluse imediat de o mulţime de oameni, dintre care posibil ca vreunul să fi tăiat frînghia şi să fi aruncat animalul prin fereastra deschisă în camera mea. Probabil că o făcuse cu intenţia de a mă trezi din somn. Prăbuşirea celorlalţi pereţi strivise victima cruzimii mele în substanţa tencuielii proaspete, iar varul, flăcările şi amoniacul din hoit desăvîrşiră apoi imaginea pe care o văzusem eu.

Cu toate că raţiunii, dacă nu pe deplin şi conştiinţei, i-am explicat astfel iute uimitorul fapt detaliat adineauri, el nu încetă să producă o adîncă impresie asupra imaginaţiei mele. Luni de zile n-am putut scăpa de fantasma pisicii, răstimp în care se întoarse în spiritul meu un vag sentiment ce părea, chiar dacă nu era, de remuşcare. Am ajuns pînă acolo încît să regret dispariţia animalului şi să caut prin crîşmele ordinare pe care le frecventam

acum destul de regulat un animal din aceeaşi rasă şi eventual cu aceeaşi înfăţişare cu care să-l înlocuiesc.

Într-o seară, şezînd năucit de băutură într-unul din birturile cele mai ordinare, atenţia îmi fu atrasă deodată de un obiect negru stînd pe capacul unuia dintre butoaiele uriaşe cu gin sau cu rom ce alcătuiau principalul mobilier din încăpere. Minute în şir am privit întruna capacul acestui butoi, şi ceea ce mă surprindea acum era faptul că nu observasem mai devreme obiectul de deasupra. M-am apropiat de el şi l-am atins cu mîna. Era un motan negru, foarte mare, la fel de mare ca Pluto, şi semănînd leit cu el în toate privinţele afară de una. Pluto nu avusese păr alb pe nici o porţiune a trupului, pe cînd acest motan avea o pată mare, albă, deşi cam neclară, care îi acoperea aproape întreaga regiune a pieptului.

Atingîndu-l, acesta se sculă imediat şi începu să toarcă zdravăn, frecîndu-mi-se de mînă şi părînd bucuros de atenţia mea. Iată, aşadar, exact animalul pe care-l căutam. Pe dată m-am oferit să-l cumpăr de la cîrciumar, însă omul ridică din umeri – nu ştia nimic de el – nu-l mai văzuse niciodată înainte.

Am continuat să-l mîngîi şi, pe cînd mă pregăteam să merg acasă, animalul îşi manifestă dorinţa de a mă însoţi. L-am lăsat să o facă, iar pe drum mă aplecam din cînd în cînd şi îl mîngîiam. Ajuns acasă, se domestici repede, devenind imediat marele favorit al soţiei mele.

Cît despre mine, curînd am descoperit trezindu-se în mine o repulsie faţă de el. Era exact reversul a ceea ce anticipasem; însă nu ştiu cum sau de ce – vădita lui afecţiune pentru mine mai mult mă dezgusta şi mă enerva. Încet-încet aceste senzaţii de dezgust şi de enervare se preschimbară în amarul urii. Evitam creatura; un anume sentiment de ruşine şi amintirea vechiului meu act de cruzime mă împiedicau să o chinui fizic. Cîteva

săptămîni n-am lovit-o şi nici n-am fost violent cu ea; dar încet-încet – foarte încet – am ajuns să o privesc cu o ură nespusă şi să fug pe tăcute de odioasa sa prezenţă ca de suflarea unei molime.

Ceea ce fără îndoială se adăugă urii mele faţă de animal a fost descoperirea, a doua zi după ce îl adusesem acasă, că, la fel ca Pluto, fusese şi el lipsit de un ochi. Această împrejurare însă o făcu pe nevastă-mea să-l îndrăgească şi mai mult, căci, aşa cum am spus deja, poseda în cel mai înalt grad acel sentiment de umanitate care fusese cîndva trăsătura mea caracteristică şi sursa multora dintre bucuriile mele cele mai simple şi mai curate.

Dar odată cu aversiunea mea faţă de această pisică, părea să crească şi ataşamentul ei pentru mine. Mă urmărea cu o stăruinţă pe care greu aş putea să i-o explic cititorului. Cînd mă aşezam pe un scaun, se ghemuia sub el sau îmi sărea pe genunchi, copleşindu-mă cu mîngîierile sale scîrboase. Dacă mă ridicam să plec, mi se vîra printre picioare, încît eram gata-gata să mă împiedic sau, înfigîndu-şi ghearele lungi şi ascuţite în haina mea, mi se căţăra în acest fel pe piept. În asemenea clipe, deşi simţeam dorinţa să o nimicesc dintr-o lovitură, mă reţinea totuşi pe de o parte amintirea vechii mele nelegiuiri, dar îndeosebi – trebuie să o mărturisesc pe dată – absoluta *groază* pe care mi-o inspira animalul.

Această groază nu era exact groaza de un rău fizic – şi totuşi mi-e cu neputinţă să o definesc altfel. Mi-e aproape ruşine să mărturisesc – da, chiar şi în celula asta de criminal, mi-e aproape ruşine să mărturisesc – că teroarea şi oroarea pe care mi le inspira animalul erau accentuate de una dintre cele mai fantastice himere ce pot fi concepute. Soţia mea îmi atrăsese atenţia în mai multe rînduri asupra petei de păr alb despre care am mai vorbit şi care constituia singura diferenţă vizibilă dintre animalul ăsta ciudat şi cel pe care îl omorîsem. Cititorul îşi va aminti că această pată,

deşi destul de mare, la început era nedesluşită; însă încetul cu încetul – în urma unor prefaceri aproape imperceptibile, pe care multă vreme Raţiunea mea se luptase să le respingă ca pe nişte închipuiri – ea căpătase în cele din urmă un contur precis. Era acum reprezentarea unui obiect pe care mă înfior să îl rostesc – şi iată de ce, înainte de toate, detestam şi mă temeam şi m-aş fi scăpat de acest monstru *dacă aş fi îndrăznit* – acum era, spuneam, imaginea unui lucru hidos – îngrozitor – a unei SPÎNZURĂTORI! – o, lugubră şi cumplită unealtă a Ororii şi Crimei – a Agoniei şi a Morţii!

Şi cu adevărat eram acum mai nenorocit decît întreaga nenorocire a Omenirii. Şi *o bestie de animal* – al cărui semen îl omorîsem cu dispreţ – *o bestie de animal* să-mi producă *mie* – mie, om făcut după chipul Înaltului Dumnezeu[85] – o suferinţă atît de cumplită! Vai! nici ziua, nici noaptea nu mai ştiam de binecuvîntarea Odihnei! Ziua, creatura nu mă lăsa un moment singur; iar noaptea, mă trezeam, din oră în oră, din vise de negrăită spaimă, ca să descopăr suflarea fierbinte a *acestui obiect* pe faţa mea şi imensa-i greutate – Coşmar întrupat pe care nu aveam puterea să îl scutur de pe mine – de-a pururi apăsîndu-mă pe *inimă*!

Sub povara atîtor chinuri, firavele resturi ale binelui din mine se năruiră. Gîndurile rele deveniră singurii mei tovarăşi – cele mai negre şi mai rele dintre toate gîndurile. Obişnuita mea stare de iritare se preschimbă într-o ură faţă de toţi şi de toate; iar în crizele de furie, bruşte, frecvente şi incontrolabile, cărora mă abandonam acum orbeşte, tăcuta mea soţie era – vai! – cea mai obişnuită şi mai răbdătoare dintre victime.

Într-o zi, mă însoţi cu o treabă de gospodărie în beciul casei vechi în care sărăcia ne silea să locuim. Pisica mă urmă pe scările abrupte şi, fiind cît pe ce să mă duc de-a berbeleacul din cauza ei, mă aduse în pragul nebuniei. Ridicînd o secure şi

uitînd în furia mea de teama copilărească ce-mi reţinuse pînă atunci mîna, am îndreptat lovitura asupra animalului, care desigur s-ar fi dovedit fatală, dacă ar fi nimerit acolo unde voiam eu. Însă lovitura fu reţinută de mîna soţiei mele. Cuprins de o furie mai ceva decît diavolească la această intervenţie, mi-am smuls braţul din strînsoarea ei şi am îngropat securea în creierul ei. A căzut moartă pe loc, fără un geamăt.

Odată înfăptuită această crimă hidoasă, m-am apucat numaidecît, cu premeditare, de sarcina de a ascunde cadavrul. Ştiam că nu-l puteam scoate din casă, nici ziua, nici noaptea, fără riscul de a fi observat de vecini. Prin minte mi se perindară mai multe planuri. La un moment dat m-am gîndit să tai cadavrul în bucăţi şi să le distrug prin ardere. Într-altul m-am gîndit să-i sap mormîntul sub podeaua beciului. Iarăşi am plănuit să-l azvîrl în puţul din curte – să-l vîr într-o ladă, ca pe o marfă, după metoda obişnuită, şi să chem un hamal să o scoată din casă. În cele din urmă, m-am oprit la ceea ce am socotit eu a fi o soluţie mult mai bună decît oricare dintre acestea. M-am hotărît să-l zidesc în beci – aşa cum se spune că-şi zideau victimele călugării din Evul Mediu[86].

Pentru un asemenea scop beciul era cît se poate de potrivit. Zidurile sale erau prost construite şi nu demult ele fuseseră date peste tot cu o tencuială ceva mai zgrunţuroasă, pe care umezeala din aer o împiedicase să se întărească. Mai mult, unul dintre pereţi avea o ieşitură, un fel de horn mascat sau o vatră care era astupată şi făcută să semene cu restul beciului. Nu aveam nici o îndoială că puteam desprinde uşor cărămizile din acest loc, puteam vîrî cadavrul şi zidi totul la loc ca mai înainte, astfel încît nici un ochi să nu poată detecta ceva suspect.

Şi nu m-am înşelat în aceste calcule. Cu o rangă am dislocat uşor cărămizile şi după ce am depus cu grijă cadavrul şi l-am rezemat de zidul interior, l-

am proptit bine în această poziţie, după care, fără prea multă trudă, am refăcut întreaga structură aşa cum fusese ea la început. Făcînd rost de mortar, nisip şi păr, am preparat, cu cele mai mari precauţii, o tencuială care să nu poată fi deosebită de cea veche şi am trecut-o foarte atent peste noua zidărie[87]. Isprăvind, m-am simţit mulţumit că totul era perfect. Zidul nu arăta nici cea mai vagă urmă de intervenţie. Am adunat cu cea mai mare grijă molozul de pe jos. M-am uitat în jur triumfător şi mi-am zis în sinea mea: „Aşadar, măcar aici truda mea n-a fost în zadar“.

Următorul pas a fost să caut animalul care fusese cauza unei nenorociri atît de mari; căci în cele din urmă eram ferm decis să-l ucid. Dacă aş fi reuşit să dau de el în momentul acela, n-ar fi existat nici o îndoială cît priveşte soarta lui; dar se pare că vicleanul animal, alarmat de violenţa furiei mele anterioare, se ferea să-şi facă apariţia în starea în care mă aflam. E imposibil de descris sau de imaginat sentimentul adînc de fericire, de uşurare, pe care mi l-a adus în suflet absenţa detestatei creaturi. Nu-şi făcu apariţia nici în timpul nopţii – şi astfel, măcar pentru o noapte de cînd se aciuise în casa mea, am putut dormi adînc şi liniştit; da, *am dormit* chiar şi cu povara crimei pe sufletul meu!

Trecură a doua şi a treia zi; şi călăul meu încă nu sosise. Am răsuflat iarăşi ca un om liber. De spaimă monstrul fugise din aceste locuri pentru totdeauna! N-am să-l mai văd niciodată! Eram în culmea fericirii! Vinovăţia întunecatei mele fapte mă deranja prea puţin. Se întreprinseră unele cercetări, însă ele primiră repede răspuns. Se dispuse chiar şi o percheziţie – însă, firește, nu aveau să descopere nimic. Viitorul fericit îmi apărea ca absolut sigur.

Într-a patra zi de la asasinat, pe neaşteptate descinse la mine acasă o echipă de poliţişti care iarăşi s-a apucat să facă o riguroasă cercetare a

locuinţei. Încrezător însă în ascunzătoarea mea de nepătruns, nu mă simţeam cîtuşi de puţin stingherit. Poliţiştii îmi cerură să-i însoţesc în căutările lor. Nu lăsară nici un ungher sau colţişor necercetat. La urmă, pentru a treia sau a patra oară, coborîră în beci. Nu-mi tresărea nici un muşchi. Inima îmi bătea calm, ca unuia care doarme un somn nevinovat. Umblam prin beci dintr-un capăt în celălalt. Cu braţele încrucişate pe piept mă plimbam sprinten încoace şi încolo. Poliţiştii erau cît se poate de mulţumiţi şi se pregăteau să plece. În inima mea bucuria era prea mare ca să o pot struni. Ardeam de nerăbdare să rostesc măcar un cuvînt în semn de triumf şi să-i asigur îndoit de nevinovăţia mea.

— Domnilor, am zis într-un sfîrşit, pe cînd poliţiştii urcau scările, îmi pare bine că v-am risipit bănuielile. Vă doresc tuturor sănătate şi ceva mai multă politeţe. În treacăt fie zis, domnilor, casa – casa asta este foarte bine construită. [În dorinţa mea turbată de a vorbi cît mai firesc, nu mai ştiam deloc ce spuneam.] Aş zice o casă *excelent* construită. Zidurile acestea – plecaţi, domnilor? –, zidurile acestea sînt solid durate; şi zicînd acestea, din simpla frenezie a bravadei, am izbit tare cu bastonul pe care îl ţineam în mînă chiar în porţiunea de zidărie dinapoia căreia se afla cadavrul nefericitei mele soţii.

Dar Dumnezeu să mă ferească şi să mă scape din ghearele Tartorului! Nici nu se stinse bine ecoul loviturilor mele că-mi răspunse un glas din mormînt! – un plînset, la început înfundat şi întretăiat, ca scîncetul unui copil, devenind iute apoi un ţipăt prelung, puternic şi continuu, absolut anormal şi neomenesc – un urlet – un răcnet jeluitor, jumătate de oroare, jumătate de triumf, cum numai din iad ar fi putut veni, din gîturile celor osîndiţi la chinuri şi deopotrivă dintr-ale demonilor care exultă în osîndă.

Despre propriile mele gînduri ar fi o prostie să mai vorbesc. Aproape leşinat, m-am dus clătinîndu-mă spre zidul opus. O clipă, poliţiştii rămaseră încremeniţi pe scări, cuprinşi de o spaimă şi oroare de necuprins. În clipa următoare, o duzină de braţe vînjoase lucrau de zor la zid. Zidul căzu cu totul. În faţa ochilor spectatorilor stătea ţeapăn cadavrul, deja aproape putred şi năclăit de sînge. Pe capul lui, cu gura roşie larg deschisă şi un singur ochi de foc, şedea hidosul animal a cărui viclenie mă împinsese la omor şi al cărui glas denunţător m-a dat pe mîna călăului. Zidisem monstrul în mormînt!

82 Bizarerii (fr.)

83 Nume simbolic, de la stăpînul Hadesului.

84 Temă abordată de Poe în *Demonul perversităţii*.

85 Cf. *Facerea, 1 : 27*: „Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său“ şi E.A. Poe, *Model Verses*: „Divinitatea... / A făcut un manechin după chipul său“. În poemul *Al Aaraaf*, I, 104-105 şi n. 20, Poe respinge antropomorfismul literal: „Umanitariştii susţineau că Dumnezeu trebuie înţeles ca avînd într-adevăr o formă omenească“ (*AL*, p. 358).

86 Cf. *Butoiul de Amontillado* – idee probabil preluată din Walter Scott. În poemul *Marmion*, n. 33, acesta afirmase că în Evul Mediu ereticii o sfîrşeau zidiţi în perete.

87 După Mabbott, se observă la Poe un interes cel puţin ciudat şi profesional pentru zidărie: cf. *Butoiul de Amontillado*, *Doings of Gotha*, Scrisoarea a V-a şi eseul său despre „Pavajul străzilor“. În *Scribner's Magazine* (noiembrie 1875), R.T.P.A[llen], absolvent al Academiei Militare West Point, promoţia 1834, declara că l-ar fi zărit odată pe Poe lucrînd la o fabrică de cărămizi din Baltimore.

Dimineaţă pe Wissahiccon

Decorul natural al Americii a fost adesea comparat, atît în trăsăturile generale, cît şi în ce priveşte detaliile, cu peisajul Lumii Vechi, mai ales al Europei, şi pe cît de mare entuziasmul, pe atît de adîncă prăpastia dintre partizanii fiecărei regiuni. Discuţia nu e de natură să se încheie prea curînd, întrucît, deşi s-au afirmat multe de ambele părţi, un cuvînt tot mai rămîne de spus.

Cei mai de seamă turişti britanici, dintre cei care au îndrăznit o astfel de comparaţie, par să considere litoralul nostru de nord şi de est, comparativ vorbind, la fel întreaga Americă, Statele Unite cel puţin, demne de toată consideraţia. Despre măreţul decor al cîtorva dintre ţinuturile noastre din vest şi din sud – despre întinsa vale a Louisianei, de pildă –, împlinirea celor mai îndrăzneţe visuri ale paradisului, ei nu spun multe, fiindcă au văzut prea puţin. În mare măsură aceşti călători se mulţumesc cu o inspecţie grăbită a *curiozităţilor* naturale ale ţinutului – Hudson, Niagara, Catskills, Harper's Ferry, lacurile New Yorkului, Ohio, preriile şi fluviul Mississippi. Sînt cu adevărat lucruri demne de contemplaţie, chiar şi pentru cel care a colindat mai recent pe Rhinul străjuit de castele sau a hoinărit

> *Pe lîngă albastra şerpuire a năvalnicului Rhon*[88];

însă ele nu sînt *tot* ce ar putea constitui motiv de laudă pentru noi; şi într-adevăr, nu voi ezita să afirm că între hotarele Statelor Unite există nenumărate cotloane liniştite, ferite şi nu îndeajuns explorate, pe care adevăratul artist sau iubitorul cultivat al măreţului şi frumosului între lucrările lui Dumnezeu le va prefera oricărui, *ba chiar tuturor* peisajelor amintite şi mai bine acreditate la care m-am referit.

În fapt, adevăratele Edenuri ale ţării se întind departe chiar şi de traseul celor mai temerari dintre turiştii noştri – cît de departe atunci de traseul străinilor care, avînd contract cu editorii lor de acasă pentru o anume carte cu impresii despre America, cu termen fix de predare, nu pot spera să-şi ţină făgăduiala decît călătorind cu carneţelul în mînă cu vreun vapor pe cele mai bătute artere fluviale ale ţării!

Chiar mai sus am pomenit de valea Louisianei[89]. Dintre toate regiunile întinse şi bogate în frumuseţi naturale, aceasta este poate cea mai frumoasă. Nici o operă literară nu s-a apropiat de ea. Chiar şi cea mai aprinsă imaginaţie s-ar putea inspira din luxurianta ei spledoare. Căci într-adevăr *splendoarea* e trăsătura sa definitorie. Posedă puţin, ba chiar deloc, din sublim. Gingaşe învăluriri ale solului, străbătute de fantastice izvoare cristaline, flancate de povîrnişuri înflorite, iar în fundal o vegetaţie silvestră, gigantică, sclipitoare, multicoloră, răsunînd de ciripitul vesel al păsărilor şi grea de arome – iată elementele ce alcătuiesc în valea Louisianei cel mai încîntător decor natural de pe pămînt.

Dar pînă şi aici, în regiunea asta fermecătoare, la locurile mai atractive se ajunge doar pe cărări ocolite. Într-adevăr, în America, în general, călătorul care ar dori să contemple peisajele cele mai atractive n-ar trebui să le caute pe calea ferată, nici cu vaporul, cu diligenţa ori cu propria-i trăsură, nici chiar călare, ci pe jos. Ar trebui *să umble pe jos*, ar trebui să sară peste hîrtoape, ar trebui să-şi rişte gîtul printre piscuri, altminteri va fi nevoit să lase nevăzute cele mai autentice, bogate şi negrăite splendori ale pămîntului.

Ei bine, mai peste tot în Europa nu există această necesitate. În Anglia ea nu există cîtuşi de puţin. Acolo chiar şi cel mai simandicos turist îşi poate permite să viziteze orice colţişor demn de

renumele său fără să-şi strice ciorapii de mătase, atît de cunoscute sînt toate locurile de atracţie şi atît de perfecţionate mijloacele de a ajunge la ele. Aprecierea aceasta n-a primit nicicînd greutatea cuvenită în comparaţiile ce s-au făcut între decorul natural al Lumii Vechi şi al celei Noi. Întreaga frumuseţe a celei dintîi e asociată doar cu aspectele cele mai populare şi nicidecum cu cele autentice, ţinînd de frumuseţea generală a celei de-a doua.

Indiscutabil, peisajul fluvial posedă în sine toate elementele de bază ale frumosului şi el a constituit din vremuri imemoriale tema preferată a poeţilor. Dar faima aceasta se datorează în mare măsură frecvenţei mai mari a călătoriilor în regiunile riverane decît în cele montane. În mod analog, marile fluvii, fiind în toate ţările căile principale de comunicaţie, au trezit o admiraţie exagerată. Ele sînt văzute mai des şi prin urmare devin mai frecvent subiect de conversaţie decît rîurile mai puţin importante, dar nu rareori mai interesante.

Un bun exemplu în sensul observaţiilor mele pe această temă îl oferă Wissahiccon, un pîrîiaş (căci cu greu l-ai putea numi altfel) care se varsă în Schuylkill[90], la o distanţă de vreo şase mile la vest de Philadelphia. Ei bine, Wissahiccon este atît de frumos, încît, dacă ar fi în Anglia, ar deveni tema fiecărui bard şi subiectul preferat al fiecărei conversaţii, dacă, bineînţeles, malurile sale n-ar fi parcelate, iar loturile vîndute, la preţuri exorbitante, ca terenuri pentru vilele bogătaşilor. Cu toate acestea, despre Wissahiccon nu s-a auzit decît de foarte puţini ani, pe cînd fluviul în care se varsă, mai mare şi mai propice navigaţiei, e de multă vreme considerat drept unul dintre cele mai perfecte exemple de peisaj fluvial american. Schylkill, ale cărui frumuseţi au fost mult exagerate şi ale cărui maluri, cel puţin în apropiere de Philadelphia, sînt la fel de mlăştinoase ca acelea ale fluviului Delaware, nu se poate defel compara,

ca obiect de contemplaţie, cu rîuleţul mult mai umil şi mai obscur despre care vorbesc.

Pînă cînd Fanny Kemble, în nostima ei carte despre Statele Unite, nu le-a arătat philadelphienilor rara frumuseţe a acestui pîrîiaş, care curge prin dreptul caselor lor, această frumuseţe abia dacă a fost bănuită de puţinii şi temerarii excursionişti din zonă. Dar, după ce *Jurnalul* le-a deschis tuturor ochii, brusc Wissahiccon a căpătat o oarecare notorietate[91]. Spun „oarecare", întrucît în fapt adevărata frumuseţe a pîrîului se află ceva mai sus de traseul iubitorilor de natură din Philadelphia, care arareori se avîntă mai mult de o milă-două de gura pîrîului, pentru motivul foarte bun că aici se opreşte drumul căruţelor. Pe excursionistul doritor să-i vadă locurile cele mai atractive l-aş sfătui să o ia pe Ridge Road, spre vestul oraşului şi, odată ajuns la a doua cărare, imediat după a şasea bornă, să meargă pînă la capătul ei. În acest fel va descoperi unul dintre cursurile cele mai interesante ale Wissahicconului şi, cu o luntre sau ţinîndu-se de-a lungul malului, va putea urca sau coborî după pofta inimii pe firul apei, căci în oricare direcţie va fi răsplătit din plin.

Am spus deja, sau s-ar fi cuvenit să spun, că pîrîul este îngust. Malurile sale sînt în general rîpoase aproape peste tot, constînd în coline înalte, în apropierea apei, înveşmîntate de arbuşti nobili, iar mai sus, încununate de cîţiva dintre cei mai impunători arbori de pădure din America, dintre care se distinge în mod deosebit *liriodendron tulipiferum*. Dar malurile imediate sînt din granit, colţuros în unele locuri, iar în altele acoperit de muşchi, între care apa străvezie leneveşte în curgerea ei molcomă, aidoma valurilor albastre ale Mediteranei pe treptele palatelor sale de marmură. Din loc în loc, în faţa stîncilor, se întinde cîte un mic *plateau* bine reliefat, de pămînt bogat în vegetaţie, oferind o poziţie dintre cele mai pitoreşti pentru vreo cabană

cu grădină, cum numai cea mai vie imaginaţie ar putea concepe. Meandrele pîrîului sînt numeroase şi abrupte, cum se întîmplă îndeobşte atunci cînd malurile sînt prăpăstioase, şi astfel impresia transmisă ochiului călătorului, pe măsură ce acesta înaintează, e cea a unui şir nesfîrşit de heleştee de o infinită varietate sau, mai exact, iezere. Cu toate acestea, Wissahiccon ar trebui vizitat nu ca „frumosul Melrose“, pe clar de lună[92] sau chiar pe o vreme înnorată, ci în lumina orbitoare a soarelui de amiază; căci defileul îngust prin care el se strecoară, colinele înalte de pe ambele maluri şi frunzişul des conspiră în a produce melancolie, ba chiar un efect de absolută tristeţe, care, atunci cînd nu e atenuat de vreo lumină mai puternică, te-ar putea distrage de la frumuseţea naturală a peisajului.

Nu demult am vizitat pîrîul pe ruta descrisă mai sus şi am petrecut cea mai mare parte a unei zile caniculare plutind cu o luntre pe sînul apei. Încet-încet am fost doborît de arşiţă şi, abandonîndu-mă influenţei peisajului şi a vremii, precum şi blînd curgătorului curent, m-am cufundat în reverie, răstimp în care imaginaţia mea se desfăta cu imaginile de odinioară ale Wissahicconului, din „fericitele zile de demult,“ cînd Demonul Maşinii încă nu se născuse, cînd picnicurile nu existau nici în vis, cînd încă nu se vindeau şi nici nu se cumpărau „privilegiile asupra apelor“ şi cînd omul roşu străbătea de unul singur, doar cu elanii, crestele înalte dimprejur. Şi pe cînd aceste închipuiri puneau stăpînire pe cugetul meu, pîrîul leneş mă aduse, centimetru cu centimetru, în apropierea unui promontoriu şi în plină vedere a încă unuia care mărginea orizontul la o depărtare de patruzeci-cincizeci de iarzi. Era o stîncă pietroasă şi abruptă, coborînd departe în pîrîu şi semănînd mai mult ca oricare porţiune a malului pe care-l străbătusem deja cu stilul picturilor lui Salvator[93]. Ceea ce am văzut pe stînca asta, deşi în

mod sigur ceva cu totul extraordinar, considerînd locul şi anotimpul, la început nu m-a surprins şi nici nu m-a uimit, atît de bine şi de deplin se armoniza cu închipuirile pe jumătate adormite ce mă învăluiau. Am văzut sau am visat că văd, stînd pe buza prăpastiei, cu gîtul întins şi cu urechile ciulite, întreaga lui atitudine sugerînd o vie şi melancolică curiozitate, unul dintre cei mai bătrîni şi mai îndrăzneţi elani pe care închipuirea mea îi asociase cu pieile-roşii.

Mărturisesc că preţ de cîteva minute această arătare nu m-a surprins, nici nu m-a uimit. În acest întreg interval sufletul îmi fu cuprins doar de o vie simpatie. Mi-l imaginam pe acest elan plîngîndu-se şi nu mai puţin mirîndu-se de văditele schimbări în rău operate asupra pîrîului şi a împrejurimilor sale, chiar şi în ultimii cîţiva ani, de mîna neînduplecată a utilitariştilor. Dar o uşoară mişcare din cap a animalului îmi alungă starea de reverie şi mă făcu pe deplin conştient de noutatea aventurii mele. M-am ridicat într-un genunchi în luntre şi, pe cînd ezitam dacă să-mi opresc înaintarea sau să mă las să plutesc mai aproape de obiectul contemplaţiei mele, am auzit cuvintele: „Haide! Haide!“ rostite repede, însă prudent, dinspre tufărişul de deasupra. Din crîng apăru numaidecît un negru care dădu deoparte cu grijă tufele, venind tiptil. Într-o mînă ţinea un drob de sare şi, pe cînd i-l întindea elanului, se apropia cu blîndeţe, dar cu hotărîre. Nobilul animal, deşi un pic cam neliniştit, nu făcu nici o încercare de a scăpa. Negrul înaintă, îi oferi sarea şi îi spuse cîteva cuvinte de încurajare sau de împăciuire. Deodată elanul se aplecă şi bătu din picior, după care se culcă la pămînt, lăsîndu-se priponit cu un juvăţ.

Astfel se sfîrşi idila mea cu elanul. Era un animal de o vîrstă apreciabilă şi cu deprinderi domestice, aparţinînd familiei de englezi care locuia în vila din apropiere.

88 *By the blue rushing of the arrowy Rhone* (Byron, *Childe Harold*, Cîntul al treilea, LXXI, 3.

89 Descrierea acestei regiuni provine probabil din vreo carte, căci Poe n-a vizitat-o niciodată.

90 Rîu ce traversează oraşul Philadelphia.

91 Iată descrierea acestui pîrîiaş în *Jurnalul* lui Fanny Kemble (18 octombrie 1832; 2 vol., Londra, 1835, II, p. 92)): „M-am oprit multă vreme în faţa pîrîiaşului Wissihiccon [*sic*]. Podul de piatră [...] perdeaua de spumă căzînd ca o cortină de aur peste baraj, pe pietrele sure de pe fund, pe malurile brune lumina roşcată şi apa scînteietoare cădeau ca nişte aşchii de lumină [...] cîmpul deschis, neted, udat de apele pîrîului, după ce-l primeşte în sînul lor pe acest copil al munţilor [...] alcătuia cel mai senin şi încîntător obiect al contemplaţiei“.

92 Menţionat de sir Walter Scott în *Lay of the Last Minstrel*, II, i, 1-2: *If thou would'st view fair Melrose aright, /Go visit it by the pale moonlight*.

93 *Salvator Rosa* (1615-1673), pictor din şcoala napolitană, faimos pentru peisajele sale din Apenini; cf. *Cabana lui Landor.*

Escrocheria considerată ca una dintre ştiinţele exacte

Pfui, hoţul şi hoaţa,

Mîţa şi scîrţa.

De cînd a început lumea au fost doi Ieremia. Unul a scris o *Ieremiadă* despre cămătărie şi se numea Jeremy Bentham. Era mult admirat de domnul John Neal[94] şi era un om însemnat într-un fel oarecum neînsemnat. Celălalt a dat numele celei mai importante dintre ştiinţele exacte[95] şi era un om însemnat într-un fel oarecum *foarte însemnat* – aş putea chiar zice în cel mai însemnat fel.

Escrocheria – sau ideea abstractă sugerată de verbul *a escroca* – este suficient de bine înţeleasă. Cu toate acestea, faptul – fapta – obiectul *escrocheriei* este destul de greu de definit. Vom putea ajunge însă la o concepţie suficient de clară asupra problemei în discuţie dacă vom încerca să definim nu obiectul, escrocheria în sine – ci omul ca un animal care escrochează. Dacă Platon ar fi descoperit acest lucru, ar fi fost scutit de afrontul cu cocoşul jumulit.

În mod foarte pertinent i s-a cerut lui Platon să explice de ce cocoşul jumulit, care neîndoielnic este un „biped fără pene“[96], nu este, potrivit definiţiei sale, om? Dar eu nu mă las influenţat de astfel de întrebări. Omul este un animal care escrochează şi, *cu excepţia* omului, nu există *nici un* alt animal care să escrocheze. Ne-ar trebui un întreg coteţ de cocoşi jumuliţi ca să lămurim acest lucru.

Ceea ce constituie esenţa, sîmburele, principiul escrocheriei este de fapt caracteristic speciei de creaturi care poartă haine şi pantaloni. Cioara fură, vulpea păcăleşte, nevăstuica înşală, omul escrochează. Escrocheria este destinul său. „Omul

a fost făcut ca să jelească“, zice poetul[97]. Dar nu este aşa: omul a fost făcut ca să escrocheze. Iată scopul său – obiectivul său – *ţelul* său. Iată de ce, atunci cînd un om este escrocat, spunem că e *lucrat*.

Judecînd cinstit, escrocheria este un compozit ale cărui ingrediente sînt migăleala, interesul, perseverenţa, ingeniozitatea, îndrăzneala, *nonchalance*[98], originalitatea, impertinenţa şi *rînjetul*.

Migăleala: Escrocul este migălos. Operaţiunile sale se desfăşoară la scară mică. Afacerile lui sînt cu amănuntul, contra bani lichizi sau bancnote, totul la vedere. Dacă i se iveşte cumva prilejul unei speculaţii grandioase, îi dispar brusc trăsăturile definitorii şi devine ceea ce numim „bancher“. Acest din urmă cuvînt acoperă sub toate aspectele ideea de escrocherie, exceptîndu-l pe cel de magnitudine. Escrocul poate fi socotit, aşadar, un bancher *in petto*[99] – „operaţiunea financiară“, o escrocherie în Brobdingnag[100]. Una faţă de cealaltă este precum Homer faţă de Flaccus[101] – precum mastodontul faţă de şoarece – precum coada unei comete faţă de cea a porcului.

Interesul: Escrocul este condus de interesul personal. Dispreţuieşte escrocheria practicată doar de *dragul* escrocheriei. Are în vedere un obiectiv – buzunarul său – şi al tău. Calculează întotdeauna prima şansă. Caută să fie *Number One*. Tu eşti *Number Two*[102], şi silit să-ţi cauţi de propria persoană.

Perseverenţa: Escrocul perseverează. Nu se descurajează uşor. Chiar dacă băncile ar da faliment, lui nu-i pasă cîtuşi de puţin. Îşi urmăreşte cu tenacitate ţelul şi

Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto[103],

aşadar nu lasă niciodată pasărea din mînă.

Ingeniozitatea: Escrocul este ingenios. Posedă un spirit constructiv dezvoltat. Se pricepe la intrigi. Inventează şi întinde curse. Cînd nu-i Alexandru,

vrea să fie Diogene[104]. Dacă n-ar fi escroc, ar fi meşter la curse pentru şobolani sau la cîrlige pentru păstrăvi.

Îndrăzneala: Escrocul este îndrăzneţ. Este un bărbat curajos. Ar purta război pînă şi în Africa. Cucereşte totul prin asalt. Nu se teme de pumnalele Frey Herrenilor. Cu ceva mai multă prudenţă, Dick Turpin ar fi fost un excelent escroc; Daniel O'Connell, cu ceva mai puţină linguşeală; Carol al XII-lea, cu unul sau doi pfunzi mai mult creier[105].

Nonchalance: Escrocul este *nonchalant*. Nu-i defel nervos. N-a avut *niciodată* nervi. Nu-şi pierde niciodată capul. Nu poate fi niciodată scos din fire – eventual poate fi scos afară pe uşă. Are sînge rece – rece ca un castravete. Este calm – „calm ca surîsul doamnei Bury". Este larg la suflet – larg ca o mănuşă veche sau ca domnişoarele din anticul Baiae[106].

Originalitatea: Escrocul este original – în mod conştient astfel. Are idei personale. I-ar fi silă să le folosească pe ale altuia. Dispreţuieşte glumele răsuflate. Sînt convins că, dacă ar şti că a pus mîna pe un portmoneu printr-o escrocherie lipsită de originalitate, l-ar înapoia imediat.

Impertinenţa: Escrocul este impertinent. Face pe fudulul. Îşi propteşte mîinile în şolduri. Îşi vîră mîinile în buzunarele pantalonilor şi îţi rîde în faţă. Te calcă pe bătături. Îţi înfulecă mîncarea, îţi bea vinul, îţi ia cu împrumut banii, te trage de nas, îţi bate căţeluşa, îţi sărută nevasta.

Rînjetul: *Adevăratul* escroc îşi încununează întreaga afacere cu un rînjet. Dar nimeni nu-l vede, afară de dînsul. Rînjeşte după ce îşi încheie ziua de muncă, după ce-şi duce la bun sfîrşit sarcinile, seara în odaia lui, menită distracţiei sale. Se duce acasă. Încuie uşa. Îşi scoate hainele. Suflă în lumînare. Se suie în pat. Îşi reazemă capul de pernă. Odată isprăvite toate acestea, escrocul *rînjeşte*. Nu este vorba de o simplă ipoteză de-a mea. Este vorba de ceva

obişnuit. Raţionez *a priori*[107], însă escrocheria fără un rînjet n-ar mai fi escrocherie.

Originea escrocheriei se află în copilăria rasei umane. Poate că primul escroc a fost Adam. În orice caz, putem coborî pe urmele acestei ştiinţe pînă la cea mai îndepărtată perioadă a antichităţii. Modernii sînt însă cei care au dus-o la o perfecţiune nicicînd visată de strămoşii noştri mai grei de cap. Fără a zăbovi asupra „vechilor pilde“, mă voi mulţumi, bunăoară, cu o expunere succintă a cîtorva dintre „cazurile mai moderne“.

Iată o escrocherie extrem de reuşită. Vezi, de pildă, cum o gospodină care are nevoie de o canapea colindă prin mai multe magazine de mobilă. Într-un tîrziu ajunge la unul care expune o gamă impresionantă. Un ins politicos şi volubil o întîmpină la uşă şi o invită înăuntru. Femeia găseşte o canapea pe gustul ei şi, întrebînd de preţ, e surprinsă şi încîntată să audă un preţ cu cel puţin 20% mai mic decît se aşteptase. Se grăbeşte să încheie tîrgul, primeşte bon şi chitanţă, îşi lasă adresa cu rugămintea ca mobila să-i fie expediată acasă cît mai repede cu putinţă, după care pleacă însoţită de numeroasele plecăciuni ale vînzătorului. Se lasă noaptea şi nici urmă de canapea. Trece ziua următoare şi tot nimic. Este trimis un servitor care să se intereseze de motivul întîrzierii. Întreaga tranzacţie e tăgăduită. Nu s-a vîndut nici o canapea – nimeni n-a primit nici un ban – exceptîndu-l pe escrocul care pentru cîteva clipe s-a dat drept vînzător.

Magazinele noastre de mobilă sînt într-o vraişte totală, dîndu-se astfel prilejuri pentru asemenea şiretlicuri. Clienţii intră, se uită la mobilă şi pleacă neîntrebaţi şi nevăzuţi. Dacă vreunul dintre ei ar dori să cumpere sau să se intereseze de preţul vreunui articol, îi stă la dispoziţie un clopoţel, lucrul acesta fiind socotit cu totul suficient.

Iată o altă escrocherie cu adevărat onorabilă. Un tip bine îmbrăcat intră într-un magazin şi cumpără

bunuri în valoare de un dolar. Dar spre marea lui enervare descoperă că şi-a uitat portmoneul în buzunarul celuilalt costum, drept care îi zice vînzătorului:

— Domnul meu, îmi pare rău! V-aş fi foarte îndatorat dacă mi-aţi trimite pachetul acasă. Dar staţi puţin! Am impresia că nici *acasă* n-am decît o bancnotă de cinci dolari, aşa că vă rog să puneţi în pachet şi restul de patru dolari.

— Foarte bine, domnule, îi răspunde vînzătorul, care, de la bun început, şi-a format o părere extrem de bună despre onestitatea clientului său. Îşi zice în sinea lui: Îi ştiu eu pe cei care-ar fi plecat cu marfa sub braţ, promiţînd că-mi vor aduce dolarul după-masă.

Băiatul de la magazin este trimis cu pachetul şi cu restul de bani. Pe drum, acesta îl întîlneşte, din pură întîmplare, pe cumpărător, care exclamă:

— Vai, din cîte-mi dau seama e pachetul meu – credeam că ai ajuns cu el de mult. Dă-i bice! Soţia mea, doamna Trotter, are să-ţi dea cei cinci dolari – i-am lăsat vorbă în privinţa asta. Restul mi-l poţi da mie, căci îmi trebuie nişte mărunţiş la poştă. Foarte bine! Unu, doi – e bună moneda asta? – trei, patru – în regulă! Spune-i doamnei Trotter că m-ai întîlnit şi vezi, nu zăbovi pe drum!

Băiatul nu zăboveşte cîtuşi de puţin, însă îi ia cam multişor pînă să se întoarcă din misiune, fiindcă nu-i chip să găsească nicăieri o doamnă cu numele Trotter. Se consolează totuşi cu gîndul că n-a fost chiar atît de fraier încît să dea marfa pe gratis. Revenind la magazin cu un aer satisfăcut, se simte profund jignit, ba chiar indignat, cînd patronul îl întreabă de rest.

Iată o escrocherie cît se poate de simplă. Căpitanul unui vapor aflat pe punctul de a ridica ancora este vizitat de o persoană cu aer de oficial, care îi prezintă o notă de plată extrem de modestă în legătură cu taxele municipale. Bucuros să scape atît de ieftin şi năucit de sumedenia de treburi pe

care trebuie să le rezolve toate deodată, omul achită pe loc suma. După vreo cincisprezece minute i se remite o altă notă de plată mai puţin rezonabilă de către o persoană care îl lămureşte numaidecît că primul perceptor fusese un escroc, iar prima taxă o escrocherie.

Iată un alt caz întru cîtva asemănător. Un vapor se pregăteşte să se desprindă de chei. Spre chei aleargă cît îl ţin picioarele un călător cu un geamantan în mînă. Dintr-odată se opreşte, se apleacă şi ridică ceva de jos gesticulînd cu aprindere. E un portmoneu, drept care omul începe să strige:

— Care gentleman şi-a pierdut portmoneul?

Nimeni nu poate afirma cu certitudine că şi-ar fi pierdut portmoneul; dar cînd se descoperă că acesta este burduşit cu bani, pe vapor se iscă o agitaţie nemaipomenită. Totuşi vaporul nu poate întîrzia.

— Timpul şi fluxul nu aşteaptă pe nimeni, spune căpitanul.

— Pentru Dumnezeu, staţi numai cîteva minute, strigă găsitorul portmoneului – adevăratul proprietar va apărea numaidecît!

— Nu mai putem aştepta! răspunde omul de la comandă; dezlegaţi parîma, n-auziţi?

— Ce să mă fac? întreabă găsitorul cu adîncă mîhnire. Trebuie să plec din ţară pentru cîţiva ani şi conştiinţa nu mă lasă să păstrez asupra mea atîta bănet. Vă cer iertare, domnule [adresîndu-se unui gentleman de pe ţărm], dar, întrucît păreţi un om cinstit, v-aş fi îndatorat dacă aţi binevoi să luaţi asupra dumneavoastră acest portmoneu – *ştiu* că mă pot încrede în dumneavoastră – şi daţi, vă rog, un anunţ în legătură cu el! Vedeţi dumneavoastră, bancnotele se ridică la o sumă considerabilă. Fără îndoială că proprietarul va insista să vă recompenseze pentru deranj...

— Pe *mine*! Nu, pe *dumneata*! *Dumneata* ai găsit portmoneul!

— Fie, dacă aşa doriţi dumneavoastră! Am să iau o mică recompensă doar aşa, pentru a vă satisface scrupulele. Să vedem – ia te uită, pentru Dumnezeu! Hîrtiile astea sînt toate de o sută! O sută e prea mult – sînt convins că ar ajunge şi cincizeci...

— Dezlegaţi parîma! strigă căpitanul.

— Dar n-am rest de la sută şi, la drept vorbind, s-ar cuveni ca *dumneata*...

— Dezlegaţi parîma! strigă căpitanul.

— În regulă! strigă domnul de pe ţărm, care, preţ de un minut sau două, şi-a scotocit propriul portmoneu, în regulă! rezolv eu – poftim o bancnotă de cincizeci emisă de Bank of North America[108] – aruncaţi-mi portmoneul.

Şi ultraconştiinciosul găsitor ia bancnota de cincizeci cu evidentă reţinere şi îi aruncă domnului portmoneul, conform înţelegerii, pe cînd vaporul se urneşte din loc şuierînd şi fumegînd. După vreo jumătate de oră de la plecarea vaporului „suma uriaşă“ se dovedeşte a fi „un fals în toată regula“, iar întreaga afacere, o escrocherie perfectă.

Iată o escrocherie îndrăzneaţă. Într-un oarecare loc, unde nu poţi ajunge decît pe un pod scutit de taxă, urmează să se ţină o adunare religioasă sau ceva în genul acesta. Escrocul se instalează pe pod şi cu respect îi informează pe toţi trecătorii în legătură cu noua lege comunală care prevede o taxă de un cent pentru fiecare călător, doi cenţi pentru cai şi măgari etc., etc. Unii încep să bombăne, dar cu toţii se supun, iar escrocul pleacă acasă mai bogat cu vreo cincizeci-şaizeci de dolari cîştigaţi pe cinstite, căci a percepe o taxă de la atîta norod e o treabă din cale-afară de anevoioasă.

Iată o escrocherie curată. Un amic ţine în păstrare una dintre poliţele escrocului, completată şi semnată, conform uzanţelor, pe un formular tipărit cu cerneală roşie. Escrocul cumpără vreo două-trei duzini din aceste formulare şi în fiecare zi înmoaie cîte unul în farfuria cu supă, apoi

începe să-şi întărîte cu el cîinele şi în cele din urmă i-l dăruieşte de *bonne bouche*[109]. Apropiindu-se ziua scadenţei, escrocul, împreună cu cîinele escrocului, îi face o vizită amicului cu pricina, unde vine vorba despre făgăduiala lui de a-şi achita datoria. Amicul scoate poliţa din *escritoire*[110] şi, cînd să i-o întindă escrocului, ţîşneşte numaidecît cîinele escrocului şi o devorează cît ai bate din palme. Escrocul nu-i atît surprins, cît de-a dreptul contrariat şi furios pe reacţia absurdă a cîinelui, exprimîndu-şi acordul deplin cu amînarea datoriei pînă în clipa în care va apărea dovada datoriei.

O foarte subtilă escrocherie este următoarea. O domnişoară este insultată pe stradă de complicele escrocului. Escrocul în persoană îi sare în ajutor şi, după ce îi arde o mamă de bătaie amicului său, insistă să o conducă pe domnişoară pînă acasă. În faţa uşii îi face fetei o plecăciune, cu mîna pe inimă şi, extrem de respectuos, îşi ia rămas-bun de la dînsa. Ea îşi invită salvatorul înăuntru pentru a-l prezenta fratelui ei mai mare şi lui tăticu'. El refuză cu un oftat.

— Atunci, domnule, murmură ea, nu există *nici o* cale prin care aş putea să-mi exprim recunoştinţa?

— Vai, cum să nu, domnişoară! Sînteţi drăguţă să-mi împrumutaţi vreo doi şilingi?[111]

În prima clipă de emoţie domnişoara decide să leşine pe loc. Gîndindu-se mai bine însă, deznoadă sfoara de la pungă şi îi întinde monedele. Ei bine, repet: asta este o escrocherie „curată", întrucît jumătate din suma împrumutată urmează a-i fi remisă domnului care s-a ostenit cu insulta şi care a fost apoi nevoit să îndure pe tăcute chelfăneala.

Iată o escrocherie măruntă şi cu toate acestea ştiinţifică. Aflat într-o cîrciumă, escrocul se apropie de tejghea şi cere două pungi cu tutun. După ce îi sînt aduse, le cercetează iute şi zice:

— Nu-mi place deloc tutunul ăsta. Poftim, ia pungile înapoi şi dă-mi în locul lor un pahar cu

coniac şi o apă minerală.

Coniacul şi apa sînt servite şi ingurgitate, după care escrocul se îndreaptă spre uşă. Dar îl reţine glasul cîrciumarului.

— Domnule, mă tem că aţi uitat să plătiţi pentru coniac şi pentru apa minerală.

— Să plătesc pentru coniac şi pentru apa minerală! Nu ţi-am dat tutunul pentru coniac şi apă? Ce altceva mai doreşti?

— Vă rog, domnule, dar nu-mi amintesc să-mi fi plătit pentru tutun!

— Ce vrei să spui, nemernicule? Nu ţi-am înapoiat tutunul? *Cel de colo* nu-i tutunul dumitale? Vrei să plătesc pentru ce n-am luat?

— Dar, domnule, îngaimă birtaşul, incapabil acum să mai adauge ceva, dar, domnule...

— Fără nici un dar, domnule, îl întrerupe escrocul, pare-se supărat foc, trîntind uşa în urma lui şi luînd-o din loc. Fără nici un dar, domnule, şi fără şmecherii pe seama clienţilor.

Iată acum o altă escrocherie foarte inteligentă, a cărei simplitate nu-i şi cea mai neînsemnată recomandare. Pierdut fiind într-adevăr un portmoneu sau o pungă, păgubaşul dă un anunţ detaliat într-unul din ziarele care apar într-un oraş mare. În care scop escrocul nostru copiază *datele* anunţului, schimbîndu-i titlul, exprimarea în general şi *adresa*. Originalul, de pildă, care-i lung şi prolix, este intitulat *Pierdut un portmoneu!* rugînd ca obiectul găsit să fie adus pe Tom Street nr. 1. Copia sa este scurtă, intitulată simplu: *Pierdut*, indicînd Dick Street nr. 2, sau Harry Street nr. 3, drept locul unde poate fi găsit proprietarul. Mai mult, anunţul este dat în cel puţin cinci-şase cotidiene, iar cît priveşte momentul apariţiei sale, el are loc la numai cîteva ceasuri după original. Dacă s-ar întîmpla ca el să fie citit de către păgubaş, acestuia i-ar fi greu să ghicească vreo legătură cu necazul său. Însă, firește, şansele sînt de cinci sau şase la unu ca

găsitorul să se prezinte la adresa dată de escroc şi nu la cea indicată de adevăratul proprietar. Escrocul plăteşte recompensa, bagă în buzunar restul banilor şi-şi ia tălpăşiţa.

Iată o escrocherie asemănătoare. O doamnă din înalta societate pierde undeva pe stradă un inel cu diamante, de mare valoare. Pentru recuperarea lui oferă o recompensă de vreo patruzeci-cincizeci de dolari, dînd, în anunţul publicat, o descriere foarte amănunţită a diamantelor, a monturii şi declarînd că în momentul restituirii sale la cutare stradă, cutare număr, recompensa va fi plătită *pe loc*, fără a i se pune nici o întrebare. După o zi sau două, cînd doamna este plecată de acasă, sună clopoţelul la uşa de la cutare stradă, cutare număr; apare lacheul; este chemată doamna, care, se răspunde, este plecată în oraş, la care vizitatorul, foarte surprins, îşi exprimă cel mai sincer regret. Treaba pentru care venise este importantă şi o priveşte exclusiv pe doamna. De fapt, a avut marele noroc de a găsi inelul dînsei cu diamante. Dar poate ar fi bine să revină. „Cîtuşi de puţin!“ zice lacheul; şi „Cîtuşi de puţin!“ zice sora doamnei şi cumnata doamnei, care sînt chemate degrabă. Cu urale, inelul este identificat, e achitată recompensa, iar găsitorul cît pe ce să fie dat afară din casă. Se întoarce doamna şi nu mică este nemulţumirea ei cînd află că sora şi cumnata au plătit patruzeci sau cincizeci de dolari pentru un *fac-simil* al inelului ei cu diamante – un *fac-simil* alcătuit din crisocol autentic şi, indiscutabil, stras[112].

Dar, întrucît escrocheria nu are într-adevăr sfîrşit, nici această schiţă nu poate avea unul, chiar dacă aş trece în revistă jumătate din variaţiile sau inflexiunile de care e susceptibilă aceasta ştiinţă. Vrînd-nevrînd, trebuie să ajung la o concluzie, iar acest lucru se poate face cel mai bine prezentînd rezumatul unei escrocherii foarte decente, dar extrem de elaborate, al cărei teatru de operaţiuni s-

a nimerit să fie chiar tîrguşorul nostru, nu cu mult timp în urmă, şi care a fost repetată ulterior cu succes în alte localităţi chiar mai „verzi“ ale Uniunii. Un gentleman între două vîrste poposeşte în oraş venind de pe meleaguri necunoscute. Are un comportament deosebit de corect, atent, cumpătat şi chibzuit. Hainele îi sînt scrupulos de îngrijite, dar simple, lipsite de ostentaţie. Poartă o cravată albă, jiletcă largă, croită exclusiv pentru confort, pantofi comozi cu talpă groasă şi pantaloni fără curea. De fapt, întreaga lui înfăţişare trădează pe „omul de afaceri“ *par excellence* prosper, sobru, exact şi respectabil – unul dintre tipii în aparenţă duri şi neînduplecaţi, dar, în fond, nişte sentimentali, dintre cei pe care îi vedem în celebrele comedii de moravuri – indivizi ale căror vorbe sînt tot atîtea angajamente şi care sînt cunoscuţi pentru dărnicia cu care dau pomană cîteva guinee cu o mînă, în timp ce cu cealaltă te storc de ultima leţcaie, doar aşa, de dragul afacerii.

Face mare caz pînă să fie mulţumit de una dintre pensiuni. Îi displac copiii. S-a obişnuit să se bucure de linişte. Tot ce face, face cu metodă şi ar prefera să intre într-o familie restrînsă, respectabilă şi evlavioasă. Cît priveşte condiţiile, nu are nici o obiecţie – atîta doar că *insistă* ca nota de plată să-i fie remisă pe data de întîi al fiecărei luni (acum sîntem pe doi) şi o roagă pe gazdă, după ce, în sfîrşit, a găsit una pe placul său, ca sub *nici un* motiv să nu uite de instrucţiunile sale asupra acestei chestiuni şi să-i prezinte nota de plată *şi* chitanţa la ora zece fix pe data de *întîi* a fiecărei luni, şi în *nici un* caz să nu o amîne pînă pe doi.

Odată încheiate aceste formalităţi, omul nostru de afaceri închiriază un birou într-o zonă nu atît mondenă, cît respectabilă a oraşului. Nimic nu dispreţuieşte dînsul mai tare ca snobismul. — Unde-i multă paradă, zice el, arareori găseşti o bază solidă – observaţie ce impresionează atît de

profund cugetul gazdei sale, încît aceasta şi-o însemnează numaidecît în Biblia familiei, pe marginea lată cu proverbele lui Solomon.

Pasul următor este să dea un anunţ, după modelul de mai jos, într-unul din principalele cotidiene ale oraşului – unul de şase şi nu de un peni, întrucît acestea din urmă nu au „firmă“, ba mai şi cer pentru toate anunţurile plata înainte. Pentru omul nostru de afaceri este o profesiune de credinţă ca munca să nu fie niciodată plătită înainte ca ea să fie săvîrşită.

ANGAJĂM: Autorii acestui anunţ, întrucît sînt pe punctul de a iniţia operaţiuni comerciale pe scară largă în acest oraş, solicită serviciile a trei-patru funcţionari inteligenţi şi competenţi în schimbul unor salarii extrem de generoase. Sînt necesare recomandări cît mai favorabile privind nu atît capacitatea profesională, cît integritatea morală a solicitanţilor. Dat fiind că îndatoririle ce urmează a fi îndeplinite implică într-adevăr răspunderi mari: prin mîinile celor angajaţi vor trece necesarmente sume mari de bani, s-a crezut de cuviinţă ca fiecare funcţionar angajat să depună suma de cincizeci de dolari. În consecinţă, cei care nu sînt dispuşi să încredinţeze această sumă autorilor anunţului, precum şi cei care nu pot aduce dovezi satisfăcătoare de moralitate sînt sfătuiţi să nu se înscrie. Preferăm tinerii cu înclinaţii evlavioase. Înscrierile se fac între orele zece şi unsprezece dimineaţa şi patru şi cinci după-amiaza la domnii

BOGGS, HOGS, LOGS, FROGS & Co.[113]

No. 110 Dog Street

Pînă în a treizeci şi una zi a lunii acest anunţ a adus în biroul domnilor Boggs, Hogs, Logs, Frogs & Company vreo cincisprezece-douăzeci de tineri cu înclinaţii evlavioase. Dar omul nostru de afaceri

nu se grăbeşte să încheie contract cu nici unul dintre ei – un om de afaceri nu se precipită *niciodată* – şi pînă cînd nu sînt verificate înclinaţiile evlavioase ale fiecărui candidat, după cel mai riguros catehism, nu sînt acceptate nici serviciile sale şi nu sînt încasaţi nici cei cincizeci de dolari de către onorabila firmă a domnilor Boggs, Hogs, Logs, Frogs & Company, *pur şi simplu* din motive de justificată prudenţă. În dimineaţa celei dintîi zile a lunii următoare gazda *nu* îşi prezintă nota de plată, conform promisiunii – o dovadă de neglijenţă pentru care comodul stăpîn al oficiului, avînd terminaţiile în *-ogs*, ar fi certat-o sever dacă, în acest scop, şi-ar mai fi amînat plecarea cu o zi-două.

Astfel stînd lucrurile, agenţii de poliţie au avut o misiune din cale-afară de ingrată, trebuind să alerge încoace şi încolo, în cele din urmă neavînd altceva de făcut decît să-l declare pe omul de afaceri, cu absolută autoritate, drept un „nimenea evaporat instantaneu“ – prin care unii îşi închipuie că ei ar vrea să spună de fapt că dumnealui este un n. e. i. – prin care iarăşi se presupune că ar fi vorba de clasica expresie *non est inventus*[114]. În acest răstimp, tinerii noştri gentlemani sînt toţi pînă la unul ceva mai puţin evlavioşi ca înainte, în vreme ce gazda cumpără de un şiling o radieră de cea mai bună calitate şi cu multă grijă şterge însemnarea cu creionul, pe care nu ştiu ce smintit a făcut-o în Biblia familiei, pe marginea lată cu proverbele lui Solomon.

94 *John Neal* (1793-1876), corespondentul lui Poe, a devenit prietenul filozofului utilitarist Jeremy Bentham (1748-1832). Nr. 79 (iulie 1829) al revistei lui Neal, *The Yankee; and Boston Literary Gazette*, conţinea un medalion despre Bentham, cu un *motto* din opera acestuia. „Autorul“ acestei povestiri pare să fie Neal, ea fiind, în opinia lui Claude Richard, una dintre povestirile Cenaclului In-Folio, urmînd a fi povestită de „domnul Haţ“, o parodie a lui John Neal.

95 În prima versiune Poe l-a botezat pe Jeremy, Diddler, personajul principal din *Raising the Wind* de James Kenney.

96 Vezi Diogenes Laertios, *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, Cartea a VI-a, cap. II, 40: „Platon definise omul «un animal biped și fără pene» și fusese aplaudat. Diogene jumuli un cocoș și-l aduse în sala de conferință, spunînd: «Acesta este omul lui Platon». Ca urmare la acesta s-a adăugat la definiție: «care are unghii late»“ – trad. C.I. Balmuș, Ed. Academiei RPR, București, 1963, p. 305.

97 Versul provine din poezia *Man Was Made to Mourn* de Robert Burns (1759-1796), poet scoțian. Iată versurile originale:

Nature's law

That man was made to mourn.

98 Nonșalanță (fr.).

99 În secret; ascuns la sîn (it.) – expresie la adresa cardinalilor romano-catolici ce nu au o eparhie sau prebendă.

100 Adeseori ortografiat *Brobdignag*, tărîmul uriașilor din *Călătoriile lui Gulliver* (1726), celebrul roman al scriitorului irlandez Jonathan Swift (1667-1745).

101 *Homer*: autorul poemelor epice *Iliada* și *Odiseea*. *Flaccus*: pseudonimul poetului Thomas Ward (1807-1873), al cărui *Passaic, a Group of Poems touching that river* (1842) a fost desființat de Poe în *Graham's* (martie 1843).

102 Numărul unu, respectiv doi (engl.).

103 Horațiu, *Satire*, II, v, 83. Poe a adăugat cuvîntul *Ut* [ca] pentru a construi comparația: „Ca un cîine care nu poate fi alungat dintr-o vizuină unsuroasă“ (lat.).

104 Vezi Diogenes Laertios, *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, cartea a VI-a, cap. al II-lea, „Diogene“, VI [32]: „Se povestește că Alexandru cel Mare ar fi spus: «Dacă nu eram Alexandru, aș fi vrut să fiu Diogene»“ – trad. C.I. Balmuș, Ed. Academiei RPR, 1963, p. 303. Cf. *Duc de l'Omelette*, *PCU*, p. 64.

105 Scipio l-a învins pe Hannibal (202 î. Hr.), mutînd războiul în Africa. *Frey Herren* dă bătaie de cap specialiștilor. Mabbott crede că expresia s-ar putea traduce cu „Domnii liberi“; Stuart și Susan Levine susțin că Poe ar fi cunoscut lucrarea lui José Francisco de Isla (1703-1781), *Historia del famoso predicator Fray Gerundio de Campazas, alias Zotes* (1758), despre un preot netot, al cărui nume, Frey Gerundio, seamănă întru cîtva cu Herren [în spaniolă, *g* se pronunță aproape la fel ca *h*]. Părintele Gerundio nu are cuțite, dar se pricepe de minune să „măcelărească“ latina și istoria. *Dick Turpin* (1706-1739), tîlhar englez

executat pentru furt de cai, a devenit eroul a numeroase balade. *Daniel O'Donnell* (1775-1847), patriot irlandez şi aboliţionist, faţă de care Poe, antiabolitionist convins, arată totuşi simpatie. *Carol al XII-lea*, rege al Suediei (1697-1718), a făcut greşeala fatală de a ataca Rusia în 1709. Altminteri a fost un rege luminat.

106 Sursa citatului despre doamna *Charlotte Susan Maria Bury* (1775-1861), romancieră şi doamnă de onoare a prinţesei (mai tîrziu regina) Carolina, n-a fost identificată; „larg ca o mănuşă veche" (*Easy as an old glove*) e un citat uşor modificat din W. Shakespeare, *Totu-i bine cînd sfîrşeşte bine*, Act. V, sc. 3: Lafen: „Femeia asta e-o mănuşă largă" (*This woman's an easy glove*) – trad. Ion Frunzetti, în Shakespeare, *Opere complete*, vol. 6, ediţie îngrijită şi comentarii de Leon D. Levitchi, note de Virgiliu Ştefănescu-Drăgăneşti, Editura Univers, 1987, p. 237. *Baiae*: staţiune balneară lîngă Neapole, renumită din Antichitate pentru viaţa de desfrîu.

107 Înainte de experienţă (lat.); procesul logic al raţionamentului de la cauză la efect (lat.); cf. *Demonul perversităţii*, n. 4, şi *Bon-Bon*, *PCU*, n. 19, p. 616.

108 Bancă fondată în Philadelphia în 1781.

109 Gust plăcut (fr.).

110 Masă de scris (fr.).

111 Doi şilingi, adică un sfert de dolar.

112 *crisocol*: silicat de cupru hidratat, care se prezintă ca o piatră fină de culoarea albastră; *stras*: sticlă şlefuită, conţinînd plumb, folosită ca imitaţie de pietre preţioase.

113 *Boggs, Hogs, Logs, Frogs...*: cf. „*Tu eşti omul acela*". Stuart şi Susan Levine (*op. cit.*, p. 436) explică astfel alăturarea de nume: *log*: Clark [Lewis Gaylord şi Willis Gaylord Clark, redactori ai revistei literare *Knickerbocker Magazine* (1834-1861)]; *dog*: Carlyle [istoricul englez Thomas Carlyle (1795-1881)]; *hog*: Hogg [James Hogg, poet scoţian minor (1770-1835), supranumit „Păstorul Ettrick" – vezi *Mellonta Tauta*, n. 28]; *frog*: transcendentaliştii.

114 De negăsit (lat.); expresia apare frecvent în a doua parte a eseului despre crimă al lui Thomas de Quincey.

Ochelarii

Era obiceiul odinioară să iei în derîdere aşa-zisa „dragoste la prima vedere“; dar cei cu minte, nu mai puţin cei cu simţire adîncă, totdeauna susţinuseră existenţa ei. Într-adevăr, descoperirile moderne în ceea ce s-ar putea numi magnetismul etic sau magnetoestetică dau apă la moară ideii cum că simţămintele omeneşti cele mai fireşti şi, în consecinţă, cele mai intense şi mai autentice ar fi cele ce încolţesc în inimă parcă printr-un soi de simpatie electrică – într-un cuvînt, cele mai luminoase şi mai trainice legături sufleteşti ar fi cele declanşate de o privire. Mărturisirea pe care am s-o fac va mai adăuga un caz la deja nenumăratele care există despre adevărul acestei afirmaţii.

Povestea mea îmi cere să dau o serie de amănunte. Sînt încă un bărbat foarte tînăr – n-am împlinit douăzeci şi doi de ani. Numele meu în prezent e unul foarte comun şi mai curînd plebeu: Simpson. Spun „în prezent“, fiindcă doar de puţin timp mă numesc aşa, adoptînd legal acest nume de familie anul trecut, ca să pot primi o însemnată moştenire lăsată mie de o rudă bărbătească îndepărtată, Adolphus Simpson, Esq[115]. Moştenirea era condiţionată de însuşirea de către subsemnatul a numelui testatorului: numele de familie, nu cel de botez; numele meu de botez e Napoleon Bonaparte sau, mai exact, acestea sînt primul meu apelativ şi cel din mijloc.

Mi-am luat numele de Simpson cu oareşce împotrivire, întrucît simţeam pentru adevăratul meu patronimic, Froissart, o mîndrie cît se poate de scuzabilă, nădăjduind că mi-aş putea dovedi descendenţa din nemuritorul autor al *Cronicilor*[116]. Vorbind despre nume, aş putea pomeni în treacăt o stranie coincidenţă de sunete privind numele cîtorva dintre strămoşii mei cei mai apropiaţi. Tatăl

meu era un oarecare monsieur Froissart din Paris. Soţia lui, adică maică-mea, cu care se însurase pe cînd ea avea cincisprezece ani, era o oarecare mademoiselle Croissart, fiica cea mai mare a lui Croissart, bancherul, a cărui nevastă, aşijderea, avînd doar şaisprezece ani cînd se măritase, era fiica cea mai mare a unuia Victor Voissart. Monsieur Voissart – chestie foarte ciudată – se căsătorise cu o domnişoară cu nume asemănător: o oarecare mademoiselle Moissart. Şi ea fusese aproape o copilă cînd s-a măritat; iar mama ei, madame Moissart, de asemenea, avusese doar paisprezece ani cînd fusese condusă la altar[117]. Aceste căsătorii fragede sînt cît se poate de obişnuite în Franţa. Iată-i însă pe Moissart, Voissart, Croissart şi Froissart, cu toţii în directă linie descendentă[118]. Cu toate acestea, numele meu, după cum ziceam, a devenit Simpson, printr-un act legalizat şi cu atîta repulsie din partea mea, încît, la drept vorbind, o bună perioadă de timp am ezitat dacă să accept moştenirea ce prevedea această clauză supărătoare şi fără rost.

Cît despre însuşirile mele personale, nu-mi lipsesc cîtuşi de puţin. Dimpotrivă, socot că sînt bine făcut şi posed ceea ce nouă oameni din zece ar numi un chip frumos. Măsor cinci picioare şi unsprezece în înălţime. Am păr negru şi ondulat. Nasul mi-e destul de reuşit. Ochii-mi sînt mari şi cenuşii; şi, deşi de fapt sînt slăbiţi într-o măsură cît se poate de neplăcută, totuşi nimeni n-ar putea bănui din înfăţişarea lor vreun defect de această natură. Slăbiciunea lor însă m-a indispus întotdeauna; şi, ca atare, am recurs la fel de fel de remedii, afară de cel de a purta ochelari. Fiind tînăr şi chipeş, bineînţeles că-mi displac şi am refuzat categoric să-i folosesc. Nu cunosc nimic, într-adevăr, care să sluţească într-atît înfăţişarea unei persoane tinere sau care să imprime fiecărei trăsături un aer atît de grav, dacă nu chiar unul de prefăcută evlavie şi bătrîneţe. Un monoclu, pe de

altă parte, aduce pur şi simplu a înfumurare şi a scliviseală. Pînă acum am reuşit cît de cît să mă descurc atît fără ochelari, cît şi fără monoclu. Dar ele sînt amănunte de o natură mult prea intimă şi, la urma urmelor, de mică importanţă. Mă voi mulţumi să adaug că am un temperament sanguin, nechibzuit, înflăcărat, entuziast şi că toată viaţa am fost un admirator fidel al femeilor.

Într-o seară din iarna trecută am pătruns într-o lojă a Teatrului P.[119], însoţit de un amic, domnul Talbot. Era o seară de operă şi afişele anunţau un spectacol extrem de atractiv, motiv pentru care sala era arhiplină. Am ajuns însă la timp ca să ocupăm locurile din faţă, cele ce ne fuseseră rezervate şi spre care ne-am croit drum din greu cu coatele.

Timp de două ceasuri, tovarăşul meu, un fanatic al muzicii, îşi concentră întreaga atenţie asupra scenei, răstimp în care mă delectam cercetînd cu privirea auditoriul, alcătuit în mare parte din însăşi elita oraşului. Mulţumit de acest lucru, eram tocmai pe punctul de a-mi îndrepta ochii spre *prima donna*, cînd aceştia fură atraşi, rămînînd pironiţi asupra unui chip dintr-una din lojile private care scăpase privirilor mele.

Chiar de-ar fi să trăiesc o mie de ani şi tot nu voi putea uita vreodată adînca emoţie cu care am contemplat acel chip. Era al unei femei – cea mai desăvîrşită din cîte văzusem la viaţa mea. Faţa ei era atît de mult întoarsă spre scenă, încît, preţ de cîteva minute, n-am reuşit s-o văd, însă trupul ei era *divin;* nici un alt cuvînt n-ar putea exprima îndeajuns minunatele lui proporţii, şi chiar şi cuvîntul „divin“ mi se pare ridicol de anemic acum cînd îl scriu.

Magia unui trup încîntător de femeie, vraja gingăşiei femeieşti au însemnat întotdeauna o putere căreia îmi era cu neputinţă să-i rezist; aici însă era vorba de însăşi frumuseţea personificată, întrupată, acel *beau idéal*[120] din visele mele cele mai

năstruşnice şi mai înflăcărate. Trupul, pe care forma lojii îmi permitea să-l văd aproape în întregime, era cu puţin peste înălţimea medie şi, dacă nu de tot, în orice caz aproape maiestuos. Rotunjimile-i perfecte, o anumită *tournure*[121], erau de-a dreptul delicioase. Capul, vizibil doar din spate, rivaliza prin conturul lui cu acela al grecoaicei Psyche[122], fiind mai curînd pus în lumină decît umbrit de o bonetă elegantă din *gaze aérienne*[123], care mă duse cu gîndul la *ventum textilem* al lui Apuleius[124]. Braţul drept îi atîrna peste balustrada lojii, desăvîrşita-i simetrie înfiorînd fiecare nerv al fiinţei mele. Partea lui superioară era acoperită de una din mînecile largi şi desfăcute aflate acum la modă. Aceasta se întindea doar puţintel mai jos de cot. Sub ea purta o alta mai strîmtă, dintr-un material subţire, terminată cu o manşetă de dantelă bogată, ce se revărsa graţios peste încheietura mîinii, descoperindu-i doar degetele delicate, la unul dintre ele strălucind un inel de diamant care – am observat numaidecît – era de o valoare extraordinară. Admirabila rotunjime a încheieturii era bine evidenţiată de o brăţară ce o încingea şi care era totodată împodobită şi închisă cu o splendidă agrafă din pietre preţioase, povestind în cuvinte inconfundabile despre bogăţia şi deopotrivă gustul rafinat ale purtătoarei.

Am admirat această imperială apariţie cel puţin o jumătate de ceas, de parcă dintr-odată aş fi fost preschimbat în stană de piatră; iar în acest răstimp am simţit întreaga forţă şi adevăr a tot ce s-a spus ori s-a cîntat despre „dragostea la prima vedere“. Simţămintele mele erau complet diferite de oricare dintre trăirile mele de pînă atunci, fie şi în prezenţa celor mai celebre specimene de frumuseţe femeiască. O inexplicabilă şi – ceea ce sînt nevoit să consider – o *magnetică* simpatie de la suflet la suflet părea să-mi ţintuiască nu doar privirea, ci întreaga putere de cuget şi simţire asupra admirabilei

făpturi din faţa mea. Vedeam, simţeam, ştiam că sînt îndrăgostit, profund, nebuneşte, irevocabil, iar aceasta înainte măcar să fi apucat să zăresc chipul persoanei iubite. Într-adevăr, atît de mistuitoare era pasiunea care mă consuma, încît înclin să cred că ea s-ar fi diminuat prea puţin sau chiar deloc dacă trăsăturile ei, încă nevăzute, s-ar fi dovedit dintre cele mai obişnuite, atît de contradictorie e natura singurei iubiri adevărate: dragostea la prima vedere, şi atît de puţin depinde ea de împrejurările exterioare, care numai par să-i dea naştere şi să o ţină în frîu.

Pe cînd eram astfel căzut în admiraţia acestei splendide apariţii, un freamăt neaşteptat printre spectatori o făcu să-şi întoarcă niţel capul spre mine, astfel încît i-am zărit întreg conturul chipului. Frumuseţea lui depăşea chiar şi aşteptările mele şi totuşi avea ceva ce mă dezamăgea, fără să fiu în stare să spun ce anume. Am spus „mă dezamăgea“, însă nu acesta-i cuvîntul nimerit. Sentimentele mele erau senine şi deopotrivă exaltate, nutrite nu atît din elan, cît dintr-o stare de entuziasm reţinut, de tihnă însufleţită. Această stare de spirit se datora, poate, expresiei maiestuoase a chipului ei de madonă; şi totuşi am priceput numaidecît că ea nu putea izvorî în întregime din asta. Era vorba de altceva, de un mister pe care nu-l puteam desluşi, de o anume trăsătură a privirii ei care, într-un fel, mă tulbura şi totodată îmi atîţa enorm curiozitatea. De fapt, eram în acea stare de spirit anume care îl îndeamnă pe bărbatul tînăr şi sensibil la fapte dintre cele mai necugetate. Dacă doamna ar fi fost singură, neîndoielnic că aş fi pătruns în loja ei şi aş fi abordat-o, cu orice risc; însă, din fericire, dumneaei era însoţită de două persoane, un domn şi o femeie de o rară frumuseţe, din cîte se părea, cu cîţiva ani mai tînără decît dînsa.

Am tot copt în minte o mie şi unu de planuri prin care să pot fi prezentat cîndva doamnei mai

vîrstnice sau, în orice caz, să-i pot admira, pentru moment, mai de-aproape frumuseţea. Aş fi vrut să-mi schimb locul cu un altul mai aproape de dînsa, însă sala înţesată de lume făcea cu neputinţă acest lucru; şi, de la o vreme, regulile aspre ale modei interziceau categoric folosirea binoclului într-un caz precum acesta, chiar dacă aş fi avut norocul să am unul asupra mea; neavînd însă nici unul, eram de-a dreptul disperat.

Într-un tîrziu, m-am gîndit să apelez la amicul meu.

— Talbot, *dumneata* ai un binoclu, am zis. Dă-mi-l mie!

— Un binoclu! Nici vorbă! Ce crezi c-aş putea face cu un binoclu? După care se întoarse nerăbdător spre scenă.

— Dar, Talbot, am reluat, trăgîndu-l de mînecă, ascultă-mă, te rog. Vezi loja aia de lîngă scenă? Colo! Nu, următoarea! Ai mai văzut vreodată o femeie atît de încîntătoare?

— Foarte frumoasă, fără îndoială, zise el.

— Mă întreb cine ar putea fi?

— Vai, în numele a tot ce-i îngeresc, nu ştii cine-i? Să n-o cunoşti înseamnă să fii dumneata însuţi un necunoscut. E celebra madame Lalande[125], frumuseţea zilei *par excellence*, despre care vuieşte tot oraşul. Şi pe deasupra putred de bogată – văduvă – o partidă pe cinste, tocmai a descins de la Paris.

— O cunoşti?

— Da. Am onoarea asta.

— N-ai vrea să mă prezinţi?

— Desigur, cu cea mai mare plăcere. Cînd?

— Mîine, la unu, am să te caut la B.

— Foarte bine; iar acum fă bine şi ţine-ţi gura.

În această privinţă am fost nevoit să ascult de sfatul lui Talbot; căci el rămase surd de-a binelea la orice altă întrebare ori propunere, preocupat fiind tot restul serii exclusiv de ceea ce se întîmpla pe scenă.

În acest răstimp, îmi pironisem ochii asupra lui madame Lalande şi în cele din urmă am avut marele noroc să-i pot vedea întreg chipul. Era nespus de fermecător, lucru pe care, de bună seamă, mi-l spusese inima mai înainte, chiar dacă Talbot nu m-ar fi lămurit pe deplin asupra sa; şi totuşi acel ceva ininteligibil nu-mi dădea pace. Într-un tîrziu, am conchis că simţurile mele erau tulburate de un anume aer de gravitate, de tristeţe sau, mai potrivit spus, de oboseală, care îi răpea ceva din tinereţea şi prospeţimea chipului, înzestrîndu-l în schimb cu o serafică blîndeţe şi măreţie, şi astfel, bineînţeles, făcîndu-l de zece ori mai interesant pentru temperamentul meu entuziast şi romantic.

Pe cînd îmi delectam astfel ochii, în sfîrşit am observat, străbătut de un fior adînc, dintr-o tresărire aproape imperceptibilă a femeii, că brusc devenise conştientă de focul din privirea mea. Eu însă eram absolut fascinat şi nu puteam să-mi dezlipesc ochii de ea nici măcar o clipă. Îşi întoarse faţa şi iarăşi văzui doar din spate conturul dăltuit al capului. După cîteva minute, parcă mînată de curiozitatea de a vedea dacă mă mai uitam, îşi întoarse din nou faţa încetişor spre mine şi iarăşi întîlni privirea mea arzătoare. Ochii ei mari şi întunecaţi se plecară numaidecît şi o adîncă roşeaţă i se aşternu pe obraji. Dar ce uimit am fost văzînd că a doua oară nu numai că nu-şi mai întoarce capul, ba chiar că-şi scoate de la brîu un lornion cu două lentile, îl înalţă, îl ajustează şi apoi mă priveşte prin el fix şi fără nici o jenă preţ de cîteva minute.

Trăsnetul să fi căzut la picioarele mele şi tot nu puteam fi mai năucit – *doar* năucit – nu jignit ori dezgustat, cîtuşi de puţin, cu toate că un gest atît de temerar din partea oricărei alte femei ar fi putut jigni sau dezgusta. Toată treaba însă fusese făptuită cu atîta calm, cu atîta *nonşalanţă,* cu atîta cumpătare, pe scurt, cu un aer atît de vădit de aleasă creştere,

încît nu se vedea nici urmă de obrăznicie şi singurele mele simţăminte fură de admiraţie şi de surpriză.

Am observat că, înălţîndu-şi prima oară lornionul, păruse satisfăcută să mă cerceteze sumar şi că şi-l lăsase în jos, cînd deodată, parcă îmboldită de un alt gînd, şi-l duse din nou la ochi, continuînd să mă inspecteze cu multă băgare de seamă preţ de cîteva minute, cel puţin cinci minute, sînt convins.

Această acţiune, atît de neobişnuită într-un teatru american, atrase atenţia tuturor, iscînd un freamăt difuz şi *şoapte* printre spectatori, lucruri care pentru moment mă puseră în încurcătură, dar care nu produseră nici un efect vădit asupra chipului doamnei Lalande.

Satisfăcîndu-şi curiozitatea – dacă despre asta era vorba –, lăsă jos lornionul şi-şi mută alene privirile din nou asupra scenei, avînd acum, ca şi mai înainte, profilul îndreptat spre mine. Continuam să o privesc întruna, cu toate că eram pe deplin conştient de gestul meu necuviincios. Observai de-ndată cum îşi schimbă încet şi uşor poziţia capului; şi curînd m-am convins că, prefăcîndu-se că privea scena, doamna mă urmărea de fapt cu mult interes pe mine. E zadarnic să spun ce efect avu această purtare a unei femei atît de fascinante asupra cugetului meu impetuos.

După ce mă cercetă astfel aproape un sfert de ceas, frumoasa destinatară a patimii mele i se adresă domnului care o însoţea şi, în timp ce-i vorbea, mi-am dat limpede seama, după privirile amîndurora, că vorbeau despre mine.

După ce-şi încheiară discuţia, madame Lalande se întoarse iar spre scenă, părînd pentru cîteva minute absorbită de spectacol. După această perioadă de timp însă, mă cuprinse un zbucium grozav văzînd-o că-şi deschide pentru a doua oară lornionul ce-i atîrna la brîu, se pune drept cu faţa spre mine, ca şi mai înainte şi, ignorînd şoaptele

reînnoite ale spectatorilor, mă măsoară din cap pînă-n picioare cu aceeaşi miraculoasă stăpînire de sine care înainte mă încîntase şi-mi răscolise sufletul.

Acest comportament extraordinar, care mă aruncă într-o stare de cumplită frămîntare, într-un delir absolut al iubirii, în loc să mă descumpănească, îmi dădu puteri. În focul nebun al pasiunii mele, uitai totul, afară de prezenţa şi falnica frumuseţe a viziunii ce se înfăţişa privirii mele. Profitînd de ocazie, cînd socotii că spectatorii erau cu totul absorbiţi de spectacolul de operă, am prins la un moment dat privirile lui madame Lalande şi pe dată am schiţat un salut vag, însă mai presus de orice îndoială.

Dînsa se făcu roşie ca racul, apoi îşi întoarse ochii, privi în jur încet şi cu sfială, vrînd parcă să vadă dacă gestul meu cam nesăbuit fusese băgat în seamă, după care se aplecă spre domnul care şedea lîngă dînsa.

Mă simţeam acum groaznic de ruşinat de indecenţa pe care o comisesem şi nu mă aşteptam la nimic altceva decît să fiu pe dată demascat, pe cînd în creierul meu se derula cu repeziciune şi ameninţător imaginea unor pistoale în zori de zi. Numaidecît însă am avut o imensă uşurare văzînd-o pe doamnă doar întinzîndu-i domnului de lîngă ea programul, fără să scoată o vorbă; cititorul însă şi-ar putea face o idee vagă despre uimirea mea – *stupefacţia* mea – deliranta tulburare ce puse stăpînire pe inima şi pe sufletul meu cînd, în clipa imediat următoare, privind iarăşi pe furiş în jur, îşi aţinti ochii luminoşi cu totul şi stăruitor asupra alor mei şi pe urmă, cu un surîs uşor, care îi dezveli şiragul de dinţi sclipitori ca mărgăritarele, îşi înclină de două ori capul într-un mod cît se poate de vădit, limpede şi fără echivoc.

E inutil, desigur, să mai zăbovesc asupra bucuriei, patimii, neţărmuritului extaz al inimii mele. Dacă a existat vreodată bărbat nebun de prea

multă fericire, eu eram acela în acea clipă. Iubeam. Era *prima* mea iubire – aşa simţeam eu. Era dragostea supremă, indescriptibilă. Era „dragostea la prima vedere“ şi tot la prima vedere fusese ea apreciată şi *împărtăşită.*

Da, împărtăşită. Cum şi de ce m-aş îndoi o clipă? Ce altă lămurire puteam găsi pentru o asemenea purtare din partea unei doamne aşa de frumoase, aşa de bogate, evident aşa desăvîrşite, cu aşa o creştere aleasă, cu aşa o poziţie înaltă în societate, în toate privinţele atît de respectabilă, cum eram eu convins că era madame Lalande? Da, mă iubea, răspundea avîntului iubirii mele cu un avînt la fel de orb, sincer, tranşant, nestăpînit şi nemărginit ca al meu! Aceste delicioase închipuiri şi reflecţii fură însă întrerupte acum de căderea cortinei. Spectatorii se ridicară în picioare şi imediat se iscă obişnuitul freamăt. Părăsindu-l în grabă pe Talbot, mă străduiam din răsputeri să ajung cît mai aproape de madame Lalande. Eşuînd în treaba asta, din cauza forfotei, în cele din urmă am renunţat la urmărire şi mi-am îndreptat paşii spre casă, consolîndu-mă, în dezamăgirea mea că nu izbutisem nici măcar să-i ating tivul mantiei[126], cu gîndul că a doua zi aveam să fiu prezentat, potrivit uzanţelor, de către Talbot.

Sosi pînă la urmă şi a doua zi; adică într-un tîrziu mijiră zorile după o îndelungă şi epuizantă noapte de nelinişte; şi după aceea orele pînă la „unu“ se scurseră cu viteza melcului, terne şi fără număr. Dar chiar şi Istanbulul – se zice – trebuie să aibă un capăt, şi sosi şi sfîrşitul acestei prelungite amînări. Bătu orologiul. Cînd se stinse şi ultimul ecou, intrai la B. şi întrebai de Talbot.

— A ieşit, zise valetul, chiar valetul lui Talbot.

— A ieşit! am răspuns, dîndu-mă înapoi cîţiva paşi împleticiţi. Îngăduie-mi să-ţi zic, băiete, că lucrul ăsta e cu totul imposibil şi iraţional. Domnul Talbot *n-a ieşit*. Ce-ai vrut să zici?

— Nimic, domnule: numai că domnul Talbot nu-i acasă. Asta-i tot. S-a dus călare pînă la S. numaidecît după micul dejun şi a lăsat vorbă că va lipsi din oraş timp de o săptămînă.

Am rămas împietrit de oroare şi de furie. Mă chinuiam să-i răspund, însă limba refuza să-şi facă datoria. Într-un tîrziu, m-am întors pe călcîie, livid de mînie şi expediind în sinea mea întreaga stirpe a lui Talbot în cele mai întunecate cotloane ale Erebului[127]. Era limpede că prevăzătorul meu amic, *il fanatico*, uitase cu totul de întîlnirea noastră, uitase de ea în chiar clipa cînd ne înţeleseserăm. De altfel, niciodată nu fusese dumnealui un bărbat care să se ţină morţiş de cuvînt. Nu mai era nimic de făcut, drept care, înăbuşindu-mi năduful cît puteam de bine, am început să colind străzile, negru de supărare, întrebînd aiurea despre madame Lalande pe toţi cunoscuţii care se perindau în calea mea. Am aflat că din auzite o ştia toată lumea, mulţi din vedere, dar cum dînsa locuia în oraş doar de cîteva săptămîni, foarte puţini pretindeau că ar fi cunoscut-o personal. Aceşti puţini însă, fiindu-i aproape străini, nu-şi permiteau sau nu voiau să facă oficiile de a mă prezenta într-o vizită de dimineaţă. Pe cînd în disperarea mea stăteam astfel de vorbă cu trei amici despre făptura care îmi cucerise cu totul inima, se nimeri ca tocmai această făptură să treacă pe lîngă noi.

— Pe viaţa mea, uite-o! strigă unul dintre ei.

— Nespus de frumoasă! exclamă al doilea.

— Un înger pe pămînt! zise al treilea.

Mă uitai şi eu; şi într-o trăsură deschisă ce se apropia de noi agale din susul străzii şedea încîntătoarea apariţie de la Operă, alături de cucoana mai tînără care ocupase un fotoliu în loja ei.

— Însoţitoarea ei se ţine şi dînsa grozav de bine, zise cel care vorbise primul dintre cei trei.

— Uimitor! spuse al doilea; un aer încă sclipitor; dar arta face minuni. Pe cuvîntul meu,

arată mai bine decît la Paris în urmă cu cinci ani! O femeie încă frumoasă, nu crezi, Froissart? Simpson, vreau să zic.

— *Încă?* am spus; şi de ce n-ar fi? Dar în comparaţie cu amica ei e ca o feştilă faţă de luceafărul de seară, ca un licurici faţă de Antares[128].

— Ha! ha! ha! Zău, Simpson, te pricepi minunat să faci descoperiri, adică descoperiri originale!

Şi aici ne despărţirăm, pe cînd unul dintre cei trei se porni să fredoneze o arie veselă, din care nu am reţinut decît stihurile:

Ninon, Ninon, Ninon, à bas –

À bas Ninon De L'Enclos![129]

În răstimpul acestei scurte scene însă, un singur lucru avu darul să mă consoleze enorm, deşi hrănea patima de care eram mistuit. Cînd caleaşca lui madame Lalande trecu prin faţa grupului nostru, observai că mă recunoscuse; ba mai mult, mă blagoslovi cu surîsul cel mai serafic din cîte se pot imagina – o recunoaştere fără nici o umbră de îndoială.

Cît despre faptul de a-i fi prezentat, eram nevoit să abandonez orice speranţă pînă cînd Talbot nu găsea de cuviinţă să revină de la ţară. În acest răstimp, frecventam asiduu orice local de distracţie onorabil; şi, în sfîrşit, la teatrul unde o văzusem prima oară am avut fericirea supremă de a o întîlni şi de a schimba cu ea din nou cîteva priviri. Acest lucru însă nu s-a petrecut decît după ce se scurseseră două săptămîni. În vremea aceasta îl căutasem pe Talbot în fiecare zi la hotel şi în fiecare zi mă apuca un spasm de furie la veşnicul „Încă n-a venit acasă!“ al valetului său.

În seara aceea eram, aşadar, într-o stare vecină cu nebunia. Madame Lalande, din cîte mi se povestise, era pariziană – sosise nu demult de la Paris – n-ar fi putut ea să se întoarcă pe neaşteptate? – să se întoarcă înainte ca Talbot să revină – şi oare n-aş fi putut astfel să o pierd

pentru totdeauna? Un gînd prea cumplit ca să-l pot îndura. Şi, fiindcă era în joc fericirea mea viitoare, mi-am propus să iau o decizie bărbătească. Într-un cuvînt, după sfîrşitul piesei, am urmărit-o pe doamna aceasta pînă la dînsa acasă, mi-am notat adresa şi a doua zi dimineaţa i-am trimis o scrisoare lungă şi elaborată în care mi-am vărsat toată inima.

I-am vorbit curajos, deschis – într-un cuvînt, i-am vorbit cu patimă. Nu i-am ascuns nimic, nici chiar slăbiciunea mea. I-am amintit împrejurările romantice ale primei noastre întîlniri, chiar şi privirile schimbate între noi. Am mers pînă acolo încît să-i mărturisesc că eram convins de dragostea ei, oferindu-i această convingere şi focul pasiunii mele ca două scuze ale purtării mele, altminteri impardonabilă. Ca o a treia scuză, i-am vorbit de teama mea că va părăsi oraşul înainte să am ocazia să-i fiu prezentat oficial. Am încheiat cea mai înfocată şi mai entuziastă epistolă din cîte s-au scris vreodată cu o declaraţie onestă despre situaţia mea socială, despre averea mea, oferindu-i inima şi mîna mea.

În agonia speranţei, am aşteptat răspunsul. După ceea ce mi se păru a fi un veac, el sosi.

Da, *într-adevăr sosi.* Oricît de romantic ar părea totul, am primit într-adevăr o scrisoare de la madame Lalande, frumoasa, bogata, idolatrizata madame Lalande. Ochii – ochii ei magnifici nu-i dezminţiseră nobila-i inimă. Ca o adevărată franţuzoaică ce era, se supusese imperativelor sincere ale cugetului, impulsurilor generoase ale firii ei, dispreţuind prefăcătoriile convenţionale ale lumii. *Nu-*mi desconsiderase propunerile. *Nu* se refugiase în tăcere. *Nu-*mi returnase scrisoarea nedesfăcută. Ba chiar îmi trimisese, ca răspuns, una scrisă cu degetele ei desăvîrşite. Iat-o:

Monsieur Simpson va ierta pe mine pentru că eu nu compus în limbă minunată a patriei lui aşa bine cum se poate.

Eu numai curînd venit şi nu avut ocaziunea pentru a studia pe ea.

Cu acest scuz pentru maniere, acum eu voi spune, hélas! Monsieur Simpson a ghicit numai adevăr. Trebuie eu spun mai mult? Hélas! Nu sînt eu gata a spune prea mult?

EUGÉNIE LALANDE

Am sărutat de un milion de ori acest bileţel pătruns de nobleţe şi am comis, fără îndoială, din pricina lui, o mie de alte năzbîtii ce scapă acum memoriei mele. Cu toate acestea, Talbot *nu mai* venea. Vai! De-ar fi putut să-şi facă pînă şi cea mai vagă idee despre suferinţa pe care lipsa lui o prilejuia amicului său, n-ar fi sărit oare firea lui simţitoare numaidecît în ajutorul meu? Cu toate acestea, *nu* venea! I-am scris. Mi-a răspuns. Era reţinut de nişte afaceri urgente, însă avea să revină curînd. Mă ruga să nu fiu nerăbdător, să-mi strunesc elanul, să citesc cărţi ce alină sufletul, să nu beau nimic mai tare decît Hock[130] şi să-mi caut consolarea în filozofie. Imbecilul! Dacă nu putea veni el însuşi, de ce, în numele raţiunii, n-ar fi putut să anexeze o scrisoare de prezentare? I-am scris din nou, rugîndu-l să-mi trimită una degrabă. Scrisoarea mi-o returnă însuşi valetul, cu următoarea însemnare, notată cu creionul. Nemernicul îşi urmase stăpînul la ţară:

Plecat din S. ieri, în direcţie necunoscută, n-a zis încotro, nici cînd vine înapoi, drept care am crezut de cuviinţă să înapoiez scrisoarea, cunoscîndu-vă scrisul şi că domnul este mereu mai mult sau mai puţin grăbit.

Al dumneavoastră cu sinceritate,

STUBBS

E inutil să spun că după asta i-am trimis atît pe stăpîn, cît şi pe lacheu la toţi zeii gheenei; dar nu-mi era de mare folos supărarea şi nici lamentările nu-mi aduceau cîtuşi de puţin consolare.

Mai aveam însă o resursă: firea mea curajoasă. Pînă acum mă slujise cu credinţă, şi atunci am decis să mă folosesc de ea pînă la capăt. De altminteri, după corespondenţa schimbată între

noi, ce act de impoliteţe *aş fi putut* comite, în limitele cuvenite, care să fie privit ca atare de către madame Lalande? De la chestia cu scrisoarea, m-am apucat să-i supraveghez locuinţa şi astfel am aflat că pe la asfinţit avea obiceiul să iasă la plimbare, însoţită doar de un negru în livrea, într-un parc public spre care dădeau ferestrele ei. Aici, printre arborii luxurianţi şi umbroşi, în lumina cenuşie a unei splendide seri din miez de vară, am prins ocazia să o abordez.

Ca să-l păcălesc mai bine pe slujitorul care o însoţea, am procedat cu siguranţa de sine a unei vechi şi apropiate cunoştinţe. Cu o prezenţă de spirit cu adevărat pariziană, dînsa s-a prins numaidecît şi în semn de salut mi-a întins o mînuţă absolut fermecătoare. Valetul a rămas degrabă în urmă; şi atunci, cu inimile preapline şi gata să se reverse, am sporovăit pe îndelete şi fără oprelişti despre iubirea noastră.

Întrucît madame Lalande vorbea engleza chiar mai puţin fluent decît scria, conversaţia noastră avu loc inevitabil în franceză. În această dulce limbă, atît de adecvată pasiunilor, dădui frîu liber nestăvilitului entuziasm al firii mele şi cu întreaga elocinţă de care dispuneam o implorai să consimtă la căsătoria noastră grabnică.

Această nerăbdare o făcu să surîdă. Îmi aminti de vechea poveste a bunei-cuviinţe – acea gogoriţă care îi îndepărtează pe atîţia de la fericire pînă cînd şansa fericirii dispare pentru totdeauna. Îmi zise că le împărtăşisem prietenilor mei într-un mod cît se poate de imprudent dorinţa mea de a face cunoştinţă cu dînsa, reieşind astfel faptul că n-o cunoşteam şi nemaiputînd astfel să tăinuim data primei noastre întîlniri. Şi apoi, îmbujorîndu-se, îmi dădu de înţeles că această dată avusese loc prea de curînd. A ne căsători imediat ar fi un lucru deplasat, ar fi nelalocul său, ar fi *outré*[131]. Toate acestea le spuse cu un aer de încîntătoare *naïveté,* care mă subjugă şi totodată mă întristă şi mă convinse.

Merse chiar pînă acolo încît să mă acuze, rîzînd, de nechibzuinţă, de imprudenţă. Îmi ceru să-mi amintesc că eu nici măcar nu ştiam cine era dînsa, care erau perspectivele, relaţiile, poziţia ei în societate. Suspinînd, mă rugă să chibzuiesc la propunerea mea, denumindu-mi dragostea o orbire, un foc de paie, o iluzie sau o toană de moment, o plăsmuire nestatornică şi fără temei a imaginaţiei mai curînd decît a inimii. Rostea aceste lucruri pe cînd umbrele dulcelui asfinţit se adunau întunecate, tot mai întunecate, în jurul nostru – şi atunci, cu o blîndă apăsare a mîinii ei de zînă nărui, într-o singură şi gingaşă clipă, întregul eşafodaj de argumente pe care-l înălţase.

I-am răspuns cît am putut de bine, cum i-ar putea răspunde doar un îndrăgostit lulea. I-am vorbit pe îndelete şi cu ardoare despre iubirea, devotamentul meu, despre neasemuita ei frumuseţe şi despre admiraţia mea înfocată. În final, am zăbovit cu o elocventă energie asupra pericolelor ce însoţesc calea iubirii, acea cale a iubirii adevărate ce n-a fost nicicînd netedă, conchizînd astfel asupra neîndoioasei primejdii de a prelungi inutil această cale.

Acest din urmă argument păru într-un tîrziu să mai atenueze din severitatea hotărîrii ei. Parcă se înduplecase; dar mai era un obstacol, zise ea, pe care era convinsă că nu-l luasem destul în considerare. Era vorba de un aspect delicat, mai ales pentru o femeie. Amintind de el, vădea că trebuie să-şi sacrifice sentimentele; pentru *mine* însă merita făcut orice sacrifiu. Pomeni în treacăt de vîrstă. Realizam eu oare, îmi dădeam eu seama pe deplin de discrepanţa dintre noi? Faptul că vîrsta bărbatului o întrece pe cea a soţiei sale cu cîţiva ani, ba chiar cu cincisprezece sau douăzeci, e recunoscut de toată lumea ca fiind admisibil şi, într-adevăr, ca fiind chiar lucrul potrivit; dumneaei însă dintotdeauna împărtăşise credinţa că anii soţiei n-ar trebui *niciodată* să-i depăşească pe cei ai

soţului ei. O asemenea discrepanţă, atît de nefirească, a dat naştere prea adesea – vai! – unei vieţi nefericite. Ei bine, ea era conştientă că vîrsta mea nu depăşea douăzeci şi doi de ani; iar eu, dimpotrivă, poate nu ştiam că anii iubitei mele Eugénie se întindeau considerabil peste această sumă.

Din toate acestea se degajau o nobleţe sufletească, o candoare plină de demnitate, care mă încîntau, mă vrăjeau, mă înlănţuiau de-a pururi. Cu greu îmi puteam înfrîna avîntul năvalnic ce mă stăpînea.

— Scumpa mea Eugénie, am strigat, ce sînt toate lucrurile astea de care-mi vorbeşti? Vîrsta ta o întrece pe a mea doar cu cîţiva ani. Şi ce dacă? Datinile lumii sînt tot atîtea neghiobii convenţionale. Pentru cei care se iubesc ca noi, în ce fel se deosebeşte un an de o oră? Spui că am douăzeci şi doi; recunosc: la drept vorbind, ai putea spune de-acum la fel de bine că am douăzeci şi trei. Iar dumneata, draga mea Eugénie, trebuie că ai adunat nu mai mult de... ai adunat nu mai mult de... nu mai mult de... de... de...

Aici m-am oprit o clipă, aşteptînd ca madame Lalande să mă întrerupă, dîndu-mi adevărata ei vîrstă. O franţuzoaică însă rareori e directă şi mereu are, ca răspuns la vreo întrebare incomodă, cîte o mică replică iscusită de-a ei. În împrejurarea de faţă, Eugénie, care preţ de cîteva clipe păruse să caute ceva la sîn, în cele din urmă lăsă să-i cadă în iarbă o miniatură pe care o ridicai numaidecît şi i-o dădui.

— Păstreaz-o! spuse ea, cu unul dintre surîsurile ei cele mai fermecătoare. Păstreaz-o de dragul meu, de dragul celei pe care o reprezintă mult prea măgulitor. În plus, pe spatele acestui flecuşteţ vei descoperi poate chiar amănuntul pe care se pare că-l doreşti. Acum, bineînţeles, e cam întuneric, dar o să-l poţi cerceta pe îndelete mîine dimineaţă. Deocamdată, astă-seară mă vei însoţi pînă acasă.

Amicii mei vor da o mică serată muzicală[132]. Pot să-ţi promit şi nişte cîntece grozave. Noi, francezii, nu sîntem chiar atît de scrupuloşi ca voi, americanii, şi n-o să am nici o dificultate în a te băga pe şest, ca o veche cunoştinţă de-a mea.

Cu asta, mă luă de braţ şi am condus-o pînă acasă. Casa era destul de arătoasă şi, socot eu, mobilată cu bun-gust. Cît despre asta însă, nu sînt cel mai îndreptăţit să judec; căci se întunecase cînd am ajuns şi în locuinţele americanilor mai înstăriţi, cît ţine căldura verii, luminile îşi fac rareori apariţia acum, în cea mai plăcută perioadă a zilei. La vreo oră după sosirea mea, desigur, fu aprinsă o singură lampă Argand, cu abajur[133], în salonul principal; şi astfel putui vedea că apartamentul era aranjat cu deosebit gust, ba chiar cu lux; însă alte două încăperi ale locuinţei, şi în care se strînsese majoritatea musafirilor, rămaseră pe toată durata serii într-o foarte agreabilă obscuritate. Iată un obicei bine chibzuit, permiţîndu-le invitaţilor să aleagă măcar între lumină şi umbră, un obicei pe care prietenii noştri de peste Ocean ar face bine să-l adopte numaidecît.

Seara astfel petrecută fu indiscutabil cea mai plăcută din viaţa mea. Madame Lalande nu supraestimase capacităţile muzicale ale prietenilor ei; iar ariile auzite aici nu le mai auzisem întrecute niciodată în vreun cerc monden, afară doar de Viena. Instrumentiştii erau numeroşi şi extrem de talentaţi. Vocaliştii erau în majoritatea lor femei, şi nu era unul care să cînte mai puţin decît bine. Într-un tîrziu, la solicitarea energică pentru „doamna Lalande“, ea se ridică numaidecît, fără sfială sau pic de afectare, de pe *chaise longue*-ul pe care şezuse lîngă mine şi, urmată de unul sau doi gentlemani şi de prietena ei de la Operă, se îndreptă spre pianul din salonul principal. Aş fi însoţit-o şi eu, dar socoteam că, date fiind împrejurările aducerii mele în casă, era mai bine să rămîn neobservat acolo

unde mă aflam. Am fost astfel lipsit de plăcerea de a o vedea, deşi nu şi de aceea de a o auzi cîntînd.

Impresia pe care dînsa o produse asupra auditoriului părea de-a dreptul electrizantă; însă efectul asupra mea fu şi mai puternic. Nu ştiu cum aş putea să-l descriu mai adecvat. El se datora în parte, fără îndoială, sentimentului de iubire de care eram cuprins; dar mai ales convingerii mele cît priveşte sensibilitatea extraordinară a cîntăreţei. E cu neputinţă ca arta să poată da o mai pătimaşă *expresivitate* unei arii sau unui recitativ. Interpretarea romanţei din *Otello*[134], tonul imprimat cuvintelor *„Sul mio sasso“* în *Capuletti*[135] îmi mai răsună încă în amintire. Notele ei joase erau absolut miraculoase. Vocea ei cuprindea trei octave complete, întinzîndu-se de la *re* de contraltă pînă la *re* acut de soprană şi, deşi îndeajuns de puternică încît să umple San Carlos[136], executa cu cea mai fină precizie orice parte dificilă a compoziţiei vocale, game ascendente şi descendente, cadenţe şi *fioriturі*[137]. În finalul *Somnambulei*[138] izbuti un efect absolut remarcabil la cuvintele:

Ah! non giunge uman pensiero

Al contento ond 'io son piena[139].

Aici, imitînd-o pe Malibran[140], modifică fraza originală a lui Bellini, astfel încît vocea să-i coboare pînă la *sol*-ul tenorului, după care, printr-o trecere rapidă, îl luă pe *sol* superacut, din partea de sus a portativului, sărind peste un interval de două octave.

Ridicîndu-se de la pian după aceste miracole de execuţie vocală, îşi reluă locul alături de mine, moment în care îmi exprimai, în cuvinte pătrunse de cel mai adînc entuziasm, încîntarea faţă de măiestria ei. Nu-i spusei nimic despre surprinderea mea şi totuşi eram sincer surprins, căci o anume slăbiciune, mai bine zis o anume nesiguranţă pe care glasul ei tremurător o trăda în conversaţia

obişnuită, mă făcuse să bănuiesc că, în ce priveşte cîntatul, nu avea cine ştie ce aptitudini deosebite.

Vorbirăm acum îndelung şi cu patos, fără întreruperi, complet deschişi unul faţă de celălalt. Mă rugă să-i istorisesc multe dintre întîmplările anterioare ale vieţii mele şi ascultă cu sufletul la gură fiecare cuvînt din cele istorisite. Nu-i ascunsei nimic – simţeam că n-am dreptul să ascund nimic iubirii ei încrezătoare. Încurajat de candoarea ei în treaba delicată a vîrstei, intrai cu perfectă sinceritate nu doar în relatarea amănunţită a multor şi neînsemnatelor mele cusururi, dar făcui o mărturisire completă asupra acelor defecte morale, ba chiar fizice, a căror divulgare, necesitînd mai abitir curaj, e cu mult mai sigur o dovadă de iubire. Îi amintii de năzbîtiile mele din facultate, ciudăţeniile, petrecerile, datoriile, amorurile mele. Mersei pînă acolo încît să-i vorbesc de o tuse cu febră uşoară ce mă supărase oarecînd, de un reumatism cronic, de un acces de gută ereditară şi, la urmă, de incomoda şi dezagreabila slăbiciune a ochilor mei, pînă acum însă ascunsă cu mare grijă.

— Cît despre acest din urmă aspect, zise madame Lalande rîzînd, cu siguranţă, te-ai cam grăbit cu mărturisirea; căci, fără ea, recunosc că nimeni nu te-ar fi acuzat de acest delict. Apropo, continuă ea, îţi mai aminteşti – şi aici mi se păru, chiar şi în obscuritatea încăperii, că obrajii i se îmbujorară foarte vizibil – îţi mai aminteşti, *mon cher ami,* de acest mic ajutor ocular ce-mi atîrnă acum la gît?

Pe cînd vorbea, răsucea între degete acelaşi lornion ce-mi produsese atîta tulburare la Operă.

— Vai! Şi încă foarte bine! am exclamat, strîngînd cu pasiune mîna delicată ce-mi oferea ochelarii ca să-i inspectez.

Alcătuiau o jucărie complexă şi magnifică, bogat gravată şi filigranată, sclipind de pietre preţioase de care, chiar şi în lumina chioară, nu se putea să nu-mi dau seama că erau de mare valoare.

— *Eh bien, mon ami*, reluă ea cu un oarecare *empressement*[141] care, la drept vorbind, mă surprinse, *eh bien, mon ami*, mi-ai cerut cu ardoare o favoare pe care ai binevoit s-o numeşti nepreţuită. Mi-ai cerut mîna, chiar pentru a doua zi. Dacă aş ceda rugăminţilor dumitale – şi, aş putea adăuga, imboldului propriei mele inimi – n-aş fi oare îndreptăţită să-ţi solicit în schimb un mic, un foarte mic hatîr?

— Numeşte-l! exclamai eu cu o energie ce aproape că atrase asupra noastră luarea-aminte a celor de faţă, şi doar prezenţa lor mă împiedică să mă arunc impetuos la picioarele ei.

— Numeşte-l, draga mea Eugénie, numeşte-l, iubita mea! Numeşte-l! Dar, vai! E dăruit deja înainte de a fi numit.

— Atunci, *mon ami*, spuse ea, de dragul acelei Eugénie pe care o iubeşti, trebuie să-ţi învingi acea măruntă slăbiciune despre care-mi mărturiseai mai devreme – acea slăbiciune mai mult morală decît fizică – şi care, ţin să te asigur, e atît de nepotrivită cu nobleţea firii tale adevărate, atît de departe de candoarea caracterului tău obişnuit, şi care, dacă-i lăsată să te mai domine, cu siguranţă te va băga, mai devreme sau mai tîrziu, într-o belea cît se poate de dezagreabilă. Trebuie să învingi, de dragul meu, orgoliul ce te îmboldeşte, cum singur recunoşti, să negi, tacit sau implicit, boala ochilor dumitale; căci, la drept vorbind, dumneata negi această infirmitate atunci cînd refuzi să apelezi la mijloacele obişnuite care ar putea-o uşura. Mă vei înţelege, aşadar, cînd îţi spun că aş vrea să porţi ochelari: ah! taci! ai consimţit deja să-i porţi, *de dragul meu*. Trebuie să accepţi jucărioara pe care o ţin acum în mînă şi care, deşi un admirabil ajutor pentru văz, nu are, de fapt, o valoare prea mare ca giuvaier. Observă că, printr-o mică modificare – aşa sau aşa – ea poate fi adaptată pentru ochi sub formă de ochelari ori purtată în buzunarul vestei ca

lornion. Dar ai consimţit deja să o porţi, *de dragul meu*, îndeobşte în primul fel.

Rugămintea aceasta – se cade oare s-o mărturisesc? – mă tulbură nu în mică măsură. Condiţia de care însă era legată bineînţeles că înlătură din discuţie orice şovăială.

— S-a făcut! am strigat cu tot entuziasmul de care eram în stare în acel moment. S-a făcut! Accept cu cea mai mare bucurie. Sacrific orice sentiment de dragul tău. În seara asta voi purta acest scump lornion *ca* lornion, chiar pe inima mea; însă odată cu zorii dimineţii ce-mi va dărui plăcerea de a te numi soţia mea, am să-l pun pe... pe nas, şi apoi am să-l port acolo de-a pururi, în modul mai puţin romantic şi mai puţin distins, dar cu siguranţă mai util, pe care-l doreşti.

Discuţia noastră se mută acum asupra detaliilor privind pregătirile pentru a doua zi. Talbot – aflai de la logodnica mea – tocmai se întorsese în oraş. Trebuia să-l văd numaidecît şi să fac rost de o trăsură. Petrecerea[142] nu avea cum să se încheie înainte de două; iar la ora aceea vehiculul trebuia să fie la poartă; răstimp în care, în forfota iscată de plecarea musafirilor, madame Lalande putea cu uşurinţă să se urce în el pe neobservate. Trebuia apoi să mergem la locuinţa unui preot, care ne aştepta; acolo urma să ne căsătorim, să ne despărţim de Talbot şi să plecăm într-o scurtă călătorie pe coasta de est, lăsînd lumea mondenă de acasă să facă orice comentarii va fi dorit asupra evenimentului.

După ce plănuiserăm toate acestea, îmi luai degrabă rămas-bun şi plecai în căutarea lui Talbot, însă pe drum nu mă putui abţine să nu intru într-un local, cu gînd să cercetez miniatura; şi făcui acest lucru cu ajutorul vîrtos al ochelarilor. Chipul era de o frumuseţe extraordinară! Acei ochi mari şi luminoşi! Acel nas mîndru, grecesc! Acele cosiţe negre, învoalte! „Ah“, am exclamat, în culmea bucuriei, „iată cu adevărat icoana vie a iubitei

mele!“ Întorcînd-o, descoperii cuvintele: „Eugénie Lalande, la vîrsta de douăzeci şi şapte de ani şi şapte luni“.

Îl găsii pe Talbot acasă şi numaidecît îl pusei la curent cu marele meu noroc. Se arătă din cale-afară de uimit, de bună seamă, însă mă felicită extrem de cordial şi-mi oferi tot sprijinul de care era în stare. Într-un cuvînt, isprăvirăm pregătirile ca la carte; şi la două dimineaţa, exact la zece minute după ceremonie, mă trezii într-un cupeu, alături de madame Lalande – mai bine zis doamna Simpson – şi gonind cu mare iuţeală afară din oraş, în direcţia nord-est cart-nord.

Talbot hotărîse pentru noi ca, întrucît urma să rămînem treji toată noaptea, să facem primul popas în C., sat la vreo douăzeci de mile de oraş, iar acolo să luăm micul dejun şi să ne odihnim puţintel înainte să purcedem la drum. La patru fix, aşadar, cupeul trase în faţa porţii hanului cel mai de vază din sat. O ajutai pe adorata mea soţie să iasă şi comandai pe loc dejunul. În acest răstimp furăm poftiţi într-un mic salon şi ne aşezarăm.

Se crăpase de ziuă, deşi nu se luminase încă de-a binelea; şi, în timp ce priveam fermecat îngerul de lîngă mine, brusc îmi trecu prin minte gîndul straniu că, de cînd făcusem cunoştinţă cu vestita frumuseţe a lui madame Lalande, era într-adevăr primul prilej cînd aveam plăcerea de a cerceta mai îndeaproape acea frumuseţe la lumina zilei.

— Iar acum, *mon ami*, zise ea, luîndu-mi mîna şi întrerupînd şirul reflecţiilor mele, iar acum, *mon cher ami*, de cînd sîntem indisolubil legaţi unul de altul, de cînd am cedat rugăminţilor tale pătimaşe şi mi-am îndeplinit partea mea din înţelegerea noastră, presupun că n-ai uitat că şi dumneata trebuie să-mi faci o mică favoare... o mică promisiune pe care ai de gînd s-o ţii! Ah! Să văd! Să-mi amintesc! Da! Îmi aduc foarte bine aminte cuvintele exacte ale promisiunii pe care ai făcut-o dragei tale Eugénie seara trecută. Ascultă! Ai zis aşa: „S-a făcut!

Accept cu cea mai mare bucurie. Sacrific orice sentiment de dragul tău. În seara asta voi purta acest scump lornion *ca* lornion, chiar pe inima mea; însă odată cu zorii dimineţii ce-mi va dărui plăcerea de-a te numi soţia mea, am să-l pun pe... pe nas, şi apoi am să-l port acolo de-a pururi, în modul mai puţin romantic şi mai puţin distins, dar cu siguranţă mai util, pe care-l doreşti“. Scumpul meu soţ, astea au fost cuvintele exacte, nu-i aşa?

— Întocmai, am zis, ai o memorie excelentă şi, bineînţeles, frumoasa mea Eugénie, n-am cîtuşi de puţin intenţia de a mă eschiva de la împlinirea promisiunii cu totul neînsemnate pe care ele o cuprind. Uite! Priveşte! Îmi vin bine, destul de bine, nu-i aşa?

Iar aici, potrivind lentilele în forma lor obişnuită de ochelari, le pusei cu băgare de seamă la locul cuvenit, în timp ce madame Simpson, aranjîndu-şi pălăria şi încrucişîndu-şi braţele, se proţăpi în fotoliu într-o poziţie cam rigidă şi băţoasă şi, la drept vorbind, oarecum lipsită de demnitate.

— Doamne sfinte! am exclamat chiar în clipa în care rama ochelarilor se sprijinea pe nasul meu. Văleu! Doamne sfinte! Care o fi necazul cu ochelarii ăştia?

Şi scoţîndu-i iute, îi ştersei atent cu o batistă de mătase şi-i pusei iarăşi la loc.

Dacă însă în primul moment se petrecuse ceva ce-mi prilejui mirarea, în cel de-al doilea, mirarea se prefăcu în uimire; iar uimirea aceasta era profundă, era extremă, într-adevăr, aş putea spune că era de-a dreptul oribilă. În numele a tot ce-i hidos, ce-o fi însemnînd asta? Puteam oare să-mi cred ochilor? *Puteam?* Aceasta era întrebarea. Să fie ăsta... să fie ăsta... să fie ăsta *ruj*? Şi să fie astea... să fie astea... să fie astea *zbîrcituri* pe chipul lui Eugénie Lalande? Şi, o, pe Jupiter! Şi pe toţi zeii şi zeiţele mari şi mici! Ce... ce... *ce* s-a întîmplat cu dinţii ei? Zvîrlii cu putere ochelarii jos şi, ţîşnind în

picioare, rămăsei ţeapăn în mijlocul podelei, fixînd-o pe doamna Simpson cu privirea, cu mîinile în şolduri, rînjind şi spumegînd, dar în acelaşi timp mut de-a binelea, copleşit de mînie şi teroare.

Acum, am spus deja că madame Eugénie Lalande, adică Simpson, vorbea engleza doar cu puţin mai bine decît o scria: şi din acest motiv, pe bună dreptate, nici nu încercase vreodată s-o folosească în ocaziile obişnuite. Dar mînia o poate împinge pe o doamnă să treacă de orice limită; iar în cazul de faţă o împinse pe doamna Simpson pînă la limita extraordinară de a încerca să susţină o conversaţie într-o limbă pe care n-o înţelegea prea bine.

— *Bien*, monsieur, zise ea, după ce mă cercetă cu aparentă uimire preţ de cîteva clipe, *bien*, monsieur! Ce atunci? Ce problemă acum? V-a molipsit „danţul Sfîntului Vitus?“[143] Dacă nu placeţi pe mine, de ce cumpărat pisica în traistă?

— Tu, japiţă! am îngăimat, cu răsuflarea tăiată. Tu, tu, hoaşcă bătrînă şi afurisită!

— Oaşcă? Bătrînă? Eu nu aşa tare bătrînă, la drept vorbă! Eu nici una zi mai mult de optzeci şi doi.

— Optzeci şi doi! am icnit, sprijinindu-mă de perete. Optzeci şi două de sute de mii de babuini! Miniatura zicea douăzeci şi şapte de ani şi şapte luni!

— *Bien* înţeles! Întocmai! Foarte just! Însă, în fapt, portretul făcut cincizeci şi cinci ani în urmă. Cînd căsătorit cu soţul doi, monsieur Lalande, făcut la timpul acel portretul pentru fiica mea de la soţul primul, monsieur Moissart.

— Moissart! am gemut.

— Da, Moissart! zise ea, maimuţărindu-mi pronunţia, care, drept să spun, nu era una dintre cele mai reuşite. Şi care problema? Ce ştii *dumneata* de Moissart?

— Nimic, scorpie bătrînă, nu ştiu absolut nimic despre el; doar că am avut odată un străbun cu numele ăsta.

— Numele ăsta! Şi ce-ai de spus de numele ăsta? Nume tare bun. Şi şi Voissart e nume tare bun. Fiica mea, mademoiselle Moissart, căsătorit cu un monsieur Voissart; şi amîndouă nume tare *respectables.*

— Moissart! exclamai. Şi Voissart! Cum? Ce vrei să zici?

— Ce vreau să zici? Zic Moissart şi Voissart; şi în această chestion zic şi Croissart şi Froissart, dacă eu cred că e bun să zic. Fiica fiicei mele, mademoiselle Voissart, căsătorit cu un monsieur Croissart, şi apoi iar nepoata fiicei mele, mademoiselle Croissart, căsătorit cu un monsieur Froissart, şi cred că nu spui că ăsta nu e nume tare *respectable*.

— Froissart! îngăimai, simţind că mă ia cu leşin. Cum? Fireşte că nu vrei să spui Moissart şi Voissart şi Croissart şi Froissart?

— Da! răspunse ea, lăsîndu-se pe spate în fotoliu şi întinzîndu-şi picioarele cît erau de lungi. Da, Moissart şi Voissart şi Croissart şi Froissart. Dar monsieur Froissart, el era un *tare* mare ce la voi se numeşte idiot – un tare mare imbecil, ca şi dumneata, pentru că lăsat *la belle France* şi venit în America asta stupid, şi cînd venit aici, avut un băiat tare, tare stupid, aşa auzit, deşi nu avut încă *plaisir* să întîlnesc cu dînsul, nici eu, nici companioana meu, madame Stéphanie Lalande. Dînsul are numele de Napoleon Bonaparte Froissart şi cred că veţi spune că nici *ăsta* nu e nume tare *respectable.*

Fie întinderea, fie natura acestei discuţii avu efectul de a-i produce doamnei Simpson o tulburare într-adevăr fără seamăn: şi cînd, după nespusă trudă, isprăvi, ţîşni din fotoliu, ca una fermecată, şi în momentul cînd sări în sus, se împrăştiară pe podea bucăţi de stofă din falnica ei

turnură. Odată în picioare, scrîşni din dinţi, îşi flutură braţele, îşi suflecă mînecile, îmi vîrî pumnul sub nas şi-şi sfîrşi numărul smulgîndu-şi pălăria de pe cap şi, împreună cu ea, o perucă imensă din cel mai frumos şi mai de preţ păr negru, şi cu un răcnet le zvîrli pe toate pe jos, după care le călcă în picioare şi ţopăi pe ele în ritm de *fandango*[144], într-un acces de furie şi de extaz absolut.

În acest răstimp, mă afundai înspăimîntat în fotoliul din care tocmai se ridicase dînsa.

— Moissart şi Voissart! repetam eu îngîndurat, pe cînd ea executa un salt. Croissart şi Froissart! în vreme ce ea tocmai sfîrşea un altul. Moissart şi Voissart şi Croissart şi Napoleon Bonaparte Froissart! Tu, viperă bătrînă şi pocită, apoi *eu* sînt ăla! *Eu* sînt ăla! Mă auzi? *Eu* sînt ăla! Aici începui să urlu din rărunchi: *E-e-e-u-u-u* sînt ăla! Eu sînt Napoleon Bonaparte Froissart! Şi afurisit să fiu în vecii vecilor dacă nu m-am însurat cu stră-străbunica mea!

Madame Eugénie Lalande, recte Simpson, fostă Moissart, era, la drept vorbind, stră-străbunica mea. În tinereţea ei fusese frumoasă, şi chiar şi la optzeci şi doi de ani îşi mai păstra încă statura maiestuoasă, conturul sculptural al capului, ochii minunaţi, nasul grecesc al fetişcanei de odinioară. Cu ajutorul acestora, al albului de bismut, al rujului, al părului fals, al dinţilor falşi şi al falsei *tournure,* precum şi al tuturor celor mai pricepute modiste din Paris, reuşea să ţină pasul cît se poate de onorabil printre frumuseţile *un peu passées*[145] din metropola franceză. În această privinţă, într-adevăr, putea fi considerată ca nefiind cu nimic mai prejos decît celebra Ninon de l'Enclos.

Era putred de bogată şi, lăsată fiind pentru a doua oară văduvă, fără copii, îşi aminti de existenţa mea în America şi, cu gîndul de a mă face moştenitorul ei, sosi în vizită în Statele Unite, însoţită de o rudă îndepărtată şi din cale-afară de

frumuşică a soţului ei de-al doilea, o oarecare madame Stéphanie Lalande.

La Operă, atenţia stră-străbunicii mele fu atrasă de privirile mele; şi cercetîndu-mă cu lornionul, fu izbită de o anume asemănare între mine şi dînsa. Devenind astfel curioasă şi ştiind că moştenitorul pe care-l căuta se afla într-adevăr în oraş, îl întrebă pe cel care o însoţea în legătură cu mine. Gentlemanul de lîngă dînsa mă cunoştea şi-i spuse cine eram. Informaţiile obţinute astfel o îndemnară să-şi reia cercetarea; şi tocmai această nouă cercetare mă îmboldi să mă port în modul absurd despre care am vorbit deja în amănunt. Dînsa îmi întoarse însă salutul, sub impresia că, prin vreo întîmplare stranie, pesemne că-i descoperisem identitatea. Cînd, amăgit de vederea mea slabă şi de arta cu care se îmbrăca în ce priveşte vîrsta şi farmecele acelei femei ciudate, îl rugai cu atîta entuziasm pe Talbot să-mi spună cine era, el crezu, pe drept cuvînt, că mă referam la frumuseţea mai tînără şi ca atare mă informă – lucru perfect adevărat – că era „celebra văduvă, madame Lalande“.

În dimineaţa următoare, pe stradă, stră-străbunica mea îl întîlni pe Talbot, o veche cunoştinţă de-a ei de la Paris, iar conversaţia lor, în mod firesc, se opri asupra mea. Slăbiciunea vederii mele fu atunci lămurită; căci ea era notorie, cu toate că eu unul habar nu aveam de notorietatea ei; iar buna şi venerabila mea rubedenie descoperi, spre marea ei amărăciune, că se înşelase presupunînd că eram la curent cu identitatea ei şi că de fapt îmi bătusem joc de mine însumi făcînd curte în văzul lumii, la teatru, unei femei în vîrstă şi încă necunoscute. Ca să mă pedepsească pentru această imprudenţă, urzi cu Talbot un complot. Intenţionat se ţinu departe de mine, ca să nu trebuiască să mă prezinte. Se înţelege că întrebările mele, pe stradă, despre „încîntătoarea văduvă, madame Lalande“ o vizau pe femeia mai tînără; şi

astfel conversaţia cu cei trei gentlemani pe care i-am întîlnit curînd după ce-am părăsit locuinţa lui Talbot avea să fie explicată cu uşurinţă, ca şi aluzia lor la Ninon De l'Enclos. Nu avui ocazia s-o văd pe madame Lalande de aproape, la lumina zilei, iar la serata ei muzicală, stupida mea slăbiciune de a refuza ajutorul ochelarilor efectiv mă împiedică să-i descopăr vîrsta. Cînd „madame Lalande" fu rugată să cînte, era vorba de femeia mai tînără, şi ea fu cea care se ridică să onoreze invitaţia; şi pentru a-i reuşi înşelătoria, stră-străbunica mea se ridică în aceeaşi clipă şi o însoţi pînă la pianul din salonul principal. Dacă aş fi decis să o urmez într-acolo, planul ei era să-mi sugereze că era mai nimerit să rămîn acolo unde eram; însă prudenţa mea făcu inutil acest lucru. Cîntecele pe care le-am admirat atîta şi care îmi confirmau impresia despre tinereţea iubitei mele fuseseră interpretate de madame Stéphanie Lalande. Lornionul îmi fusese dăruit pentru a adăuga o notă de reproş acestei farse – un ghimpe muşcător la epigrama decepţiei mele. Darul în sine oferi ocazia unei lecţii asupra preţiozităţii pe care o manifestasem atît de vădit. E aproape de prisos să adaug că sticlele instrumentului purtat de venerabila doamnă fuseseră schimbate de ea cu o pereche mai bine adaptată anilor mei. De fapt, mi se potriveau de minune.

Preotul, care doar se prefăcuse că ne uneşte cu acea legătură fatală, era un tovarăş de chefuri al lui Talbot şi cîtuşi de puţin popă. Era însă un excelent surugiu; şi, dîndu-şi jos sutana, ca să pună pe el un palton, mînă cupeul ce ducea „fericitul cuplu" afară din oraş. Talbot se aşeză alături de el pe capră. În acest chip, cei doi netrebnici asistară la „scena execuţiei mele" şi printr-o ferestruică întredeschisă a salonului din spate al hanului se distrară copios urmărind deznodămîntul dramei. Am impresia că voi fi nevoit să-i provoc la duel.

Cu toate acestea, eu *nu* sînt soţul stră-străbunicei mele; iar gîndul acesta îmi produce o nespusă uşurare; dar *sînt* soţul lui madame Lalande, al lui madame Stéphanie Lalande, cu care buna şi venerabila mea rubedenie, pe lîngă aceea că mă făcuse singurul ei moştenitor la moartea ei – dacă se va decide vreodată să moară – se zbătuse să-mi găsească o pereche. În concluzie: am pus cruce pe vecie răvaşelor de amor[146] şi n-o să mă mai vadă nimeni fără OCHELARI.

115 Speranţa unei moşteniri, probabil din partea tatălui său adoptiv John Allan, stăruia în mintea lui Poe. Mărturie stau nuvelele *Grădina-Peisaj, Domeniul Arnheim, Cărăbuşul de aur, Descoperirea lui von Kempelen*.

116 *Jean Froissart* (1338-1404), autor al unor *Chroniques* (1370-1400). Cf. E.A. Poe, *Hopa-Hop*. Posibil ca Poe să fi avut în vedere pretenţia amicului său, Richard Adams Locke, că s-ar trage din filozoful englez John Locke.

117 Poe s-a căsătorit cu Virginia Clemm, verişoara sa, înainte ca aceasta să împlinească paisprezece ani.

118 *Moissart...Croissart...Voissart*: în opinia lui Donna E. Schafer, Poe n-a ales la întîmplare aceste nume. „Eliminînd ultima silabă a numelor franţuzeşti obţinem: *moi* = eu; *vois*, de la verbul *voir* = a vedea; *crois*, de la verbul *croire* = a crede. Întrucît nuvela se ocupă de diferenţa dintre realitate şi aparenţă, postularea unui motiv ascuns, ceva în genul «a vedea înseamnă a crede» cu condiţia să vezi «bine» are sens şi este demnă de un detectiv precum Dupin“ (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.*, p. 348).

119 *Park Theatre*: cel mai important din New York la vremea respectivă.

120 Frumuseţe ideală (fr.).

121 Ţinută, formă (fr.).

122 În mitologia greacă, fecioară de o neasemuită frumuseţe, iubită de Eros, zeul Amorului.

123 Pînză de in sau mătase transparentă.

124 *ventum textilem*: văl aerian (lat.). Sursa lui Poe e Isaac Disraeli, *Curiosities of Literature*, dar expresia nu apare în romanul *Măgarul de aur* al filozofului latin *Lucius Apuleius* (secolul al II-lea), ci în romanul *Satyricon* [în opinia lui Eugen Cizek, scris între 61 şi 63 e. n.] al lui *Titus Petronius Arbiter*, atunci

cînd Trimalchio, lăudînd versurile lui Publius Syrus, citează: *Acquum est induere nuptam/ventum textilem, / palam prostare nudam in nebula/linea?* (LV): „E drept ca o soţie să poarte voal subţire/Şi să apară goală în norul cel de in?“ – trad. Eugen Cizek, Petroniu, *Satyricon*, Chişinău, Editura Hyperion, 1991, p. 103. În opinia lui Stuart şi Susan Levine, eroarea lui Disraeli s-ar putea datora traducerii franceze *Pétrone, Apulée, Aulu-Gelle, œuvres complètes avec la traduction en français publiées sous la direction de M. Nisard* (Paris, J.J. Dubochet et comp., 1842), volum cuprinzînd operele ambilor scriitori latini.

125 *Lalande*: de la celebra cîntăreaţă de operă *Henriette Clementine Lalande* (1797-1867), menţionată de Contesa de Merlin în *Memories and Letters of Madame Malibran*, Philadelphia, 1840. Poe a recenzat cartea în *Burton's* (mai 1840).

126 Cf. *Matei 14: 36*: „Bolnavii îl rugau să le dea voie numai să se atingă de poala hainei Lui“.

127 *Erebul*: Poe vrea să zică Iadul, deşi în mitologia greacă, el desemna regiunea întunecată pe care trebuiau să o traverseze sufletele în drumul lor spre Iad.

128 Astru de întîia mărime, situat în centrul constelaţiei Racului.

129 *Anne de Ninon de Lenclos* (1620-1705), curtezană franceză renumită atît pentru agerimea minţii ei, cît şi pentru numeroasele sale legături cu bărbaţi celebri. La bătrîneţe a fost prietena junelui Voltaire. Traducerea versurilor: „Jos, Ninon, Ninon, Ninon! Jos cu Ninon de l'Enclos!“

130 *Hock*: forma anglicizată a lui *Hochheimer*, marca sub care era importat vinul alb de Rhin în Anglia veacului al XIX-lea.

131 Ciudat, anormal (fr.).

132 *serată muzicală*: în orig. *levée* (fr.).

133 *lampă Argand:* după inventatorul ei, Aimé Argand, avînd un fitil tubular ce permite pătrunderea curentului de aer la flacără (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.,* p. 349).

134 *Otello*. E vorba de *Otello* (1816), opera compozitorului italian *Gioacchino Rossini* (1792-1868). Mult mai cunoscuta operă a lui Giuseppe Verdi a fost compusă în 1887 (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.,* p. 349).

135 *sul mio sasso...Capuletti*: „Pe piatra-mi de mormînt“ (it.), vers rostit de Romeo în ultimul duet al operei *Montecchi e Capuletti* (1830), act. IV, sc. 1, de compozitorul italian *Vincenzo Bellini* (1801-1835), inspirată de piesa shakespeariană *Romeo şi Julieta*.

136 *San Carlos*: celebra operă din Neapole.

137 Ornamente adăugate frazei muzicale (it.).

138 *La Sonnambula* (1831), opera lui Bellini.

139 „Ah! Nu poate cuprinde mintea omenească / Bucuria de care sînt plină“ (it.) – din aria *Capa letta*, către finalul operei.

140 *Maria Felicia Garcia Malibran* (1808-1836), celebră primadonă franceză.

141 Atitudine binevoitoare (fr.).

142 În orig. *soirée* (fr.).

143 Adică epilepsia, denumită în unele ţări „boala Sfîntului Vitus“.

144 Dans spaniol.

145 Niţel cam trecute (fr.).

146 În orig. *billets doux* (fr.). „Iată un moment interesant cînd să isprăveşti nuvela, căci Ninon de Lenclos i-a scris într-adevăr un faimos *billet* unui iubit de-al ei, pe nume La Chatre, cînd acesta a plecat la oaste. Femeia i-a jurat să-i rămînă credincioasă, promisiune încălcată degrabă cu vorbele: «*Le bon billet qu'à la Chatre* – Minunatul răvaş pe care-l are La Chatre» – proverb despre o promisiune ce nu va fi onorată“ (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.,* p. 350).

Lada dreptunghiulară

Cu cîţiva ani în urmă, mi-am reţinut loc din Charleston, S.C., spre oraşul New York, pe minunatul pachebot *Independence*[147] al căpitanului Hardy. Urma să ridicăm ancora pe cincisprezece ale lunii (iunie), dacă vremea era favorabilă; şi pe paisprezece m-am dus la bord să-mi aranjez unele lucruri în cabină.

Am aflat că urma să avem foarte mulţi pasageri, printre care un număr mai mare de doamne decît de obicei. Pe listă erau şi cîteva dintre cunoştinţele mele; iar printre alte nume m-am bucurat să-l văd pe cel al domnului Cornelius Wyatt, tînăr artist pentru care nutream sentimente de caldă prietenie. Fusese coleg cu mine la Universitatea C.[148], unde petreceam foarte mult timp împreună. Avea temperamentul obişnuit al omului de geniu, un amestec de mizantropie, sensibilitate şi entuziasm. Acestor calităţi le adăuga inima cea mai caldă şi mai credincioasă ce a bătut vreodată într-un piept omenesc.

Am observat că numele lui era trecut pe *trei* cabine; şi uitîndu-mă din nou pe lista pasagerilor, am aflat că reţinuse locuri pentru sine, soţie şi două surori – de-ale sale. Cabinele erau destul de încăpătoare şi fiecare avea două paturi, unul deasupra celuilalt. Aceste paturi, de bună seamă, erau atît de înguste, încît nu ajungeau decît unei singure persoane; totuşi nu puteam înţelege de ce erau *trei* cabine pentru aceste patru persoane. În acea perioadă eram într-una din acele stări de spirit precare ce-l fac pe om anormal de curios faţă de orice nimicuri; şi mărturisesc cu ruşine că m-am lansat în tot felul de presupuneri absurde şi nelalocul lor în legătură cu această chestiune a cabinei de rezervă. Nu era treaba mea, de bună seamă; dar insistam nu cu mai puţină îndărătnicie în încercările mele de a dezlega enigma. Într-un

tîrziu am tras o concluzie ce-mi produse mare mirare cum de nu ajunsesem la ea mai înainte. „E o servitoare, desigur“, mi-am zis; „ce neghiob sînt că nu m-am gîndit mai devreme la o soluţie atît de evidentă!“ Şi iar m-am întors la listă – dar aici am văzut lămurit că nu avea să vină *nici o* servitoare cu grupul; cu toate că, în fapt, planul iniţial fusese acela de a fi adusă una – căci cuvintele „şi servitoarea“ au fost scrise o dată şi apoi şterse. „O, vreun bagaj suplimentar, de bună seamă“, mi-am zis atunci – ceva ce el n-ar dori să fie pus în cală – ceva care să fie ţinut sub ochii lui – a, ştiu – vreun tablou sau ceva de acest gen – asta trebuie să fi tîrguit el cu Nicolino,[149] evreul italian“. Ideea aceasta mă mulţumi şi pentru moment am încetat să mai fiu curios.

Pe cele două surori ale lui Wyatt le cunoşteam foarte bine şi într-adevăr erau fete foarte simpatice şi deştepte. Cu soţia se căsătorise abia de curînd şi încă n-o văzusem. Însă vorbise despre ea adeseori în prezenţa mea şi cu obişnuitul său ton entuziast. O descria ca fiind de o rară frumuseţe, inteligenţă şi desăvîrşire. Eram, prin urmare, extrem de nerăbdător să fac cunoştinţă cu dînsa.

În ziua în care am vizitat corabia (pe paisprezece), Wyatt şi familia sa urmau şi ei să o viziteze – după cum m-a informat căpitanul – şi am aşteptat pe punte cu un ceas mai mult decît socotisem eu, în speranţa că voi fi prezentat soţiei; dar veniră apoi scuzele. Doamna W. era niţel indispusă şi prefera să-şi amîne sosirea la bord pînă mîine, la ora plecării.

Sosind ziua de mîine, tocmai eram pe drum de la hotel spre chei cînd căpitanul Hardy mă întîlni şi-mi spuse că, „date fiind împrejurările“ (o expresie idioată, dar convenabilă), înclina să creadă că *Independence* nu va ridica ancora vreme de o zi sau două şi că, de îndată ce totul va fi gata, va trimite pe cineva să mă înştiinţeze. Lucrul acesta mi se păru ciudat, căci bătea un vînticel tare

dinspre sud; dar, întrucît „împrejurările“ nu se mai vădeau, cu toate că m-am străduit cu multă perseverenţă să le dau de capăt, n-am avut ce face decît să mă întorc acasă şi să-mi mistui nerăbdarea pe îndelete.

N-am primit mesajul aşteptat de la căpitan timp de aproape o săptămînă. Totuşi, în cele din urmă, acesta sosi şi numaidecît m-am dus la bord. Corabia era înţesată de călători şi totul era cuprins de febra pregătirilor de plecare. Familia lui Wyatt îşi făcu apariţia la vreo zece minute după mine. Erau cele două surori, soţia şi artistul – acesta din urmă într-unul din obişnuitele lui accese de sumbră mizantropie. Dar eu eram prea obişnuit cu ele ca să le dau atenţie specială. Nici măcar nu m-a prezentat soţiei sale, acest gest de curtoazie revenindu-i, vrînd-nevrînd, surorii sale Marian – o fată foarte drăgălaşă şi inteligentă, care, în cîteva cuvinte grăbite, ne făcu cunoştinţă.

Doamna Wyatt îşi pusese un văl gros pe faţă; şi cînd îşi ridică vălul, ca răspuns la plecăciunea mea, mărturisesc că am fost profund uimit. Aş fi fost însă mult mai uimit dacă o îndelungată experienţă nu m-ar fi sfătuit să nu mă încred, cu o prea implicită naivitate, în descrierile entuziaste ale prietenului meu, artistul, cînd se lansa în comentarii despre frumuseţea unei femei. Cînd subiectul era frumuseţea, ştiam bine cu cîtă uşurinţă se avînta pe tărîmurile idealului pur.

Adevărul e că nu m-am putut împiedica să o consider pe doamna Wyatt o femeie cu o înfăţişare cu totul obişnuită. Dacă nu de tot urîtă, ea nu era, cred eu, nici prea departe de asta. Totuşi era îmbrăcată cu gust desăvîrşit – şi apoi nu aveam nici o îndoială că va fi cucerit inima prietenului meu prin graţiile mult mai trainice ale intelectului şi sufletului. Abia dacă a zis cîteva cuvinte şi a trecut numaidecît în cabina ei împreună cu domnul W.

Vechea mea curiozitate îmi reveni acum. Nu exista *nici o* servitoare – *acesta* era un lucru stabilit. Am căutat de aceea din priviri bagajul suplimentar. După un timp sosi pe chei o căruţă, cu o ladă de brad dreptunghiulară, care părea să fie chiar lucrul aşteptat. Imediat după venirea ei am ridicat ancora şi în scurt timp am ieşit cu bine din radă şi ne-am îndreptat spre larg.

Lada în chestiune era, după cum am zis, dreptunghiulară. Era de vreo şase picioare lungime şi două şi jumătate lăţime; am cercetat-o cu atenţie şi-mi place să fiu precis. Ei bine, forma aceasta era *stranie*; numai ce am văzut-o, şi am fost încredinţat că era aşa cum ghicisem eu. Ajunsesem la concluzia, amintiţi-vă, că bagajul suplimentar al prietenului meu, artistul, se va dovedi a consta în nişte tablouri sau măcar un tablou; întrucît ştiam că de cîteva luni acesta se tîrguise cu Nicolino: iar acum iată, o ladă care, după forma ei, nu *putea* să conţină nimic altceva decît o copie după *Cina cea de taină* a lui Leonardo; iar o copie chiar a acestei *Cine de taină*, executată de Rubini cel Tînăr[150], la Florenţa, ştiam de cîtăva vreme că se afla în posesia lui Nicolino. Am considerat prin urmare că acest lucru era îndeajuns lămurit. Am rîs cu poftă cînd m-am gîndit la spiritul meu de observaţie. Era pentru prima oară cînd aflam că Wyatt îmi ascundea unul dintre secretele sale artistice; dar aici evident el urmărea să mă păcălească şi să introducă prin contrabandă, în New York, un tablou de valoare, chiar pe sub nasul meu; aşteptîndu-se ca eu să nu ştiu nimic despre această chestiune. Am decis să-i joc şi eu o festă acum şi în vecii vecilor.

Un lucru însă mă deranja nu puţin. Lada *nu* s-a dus în cabina de rezervă. Ea a fost aşezată în cea a lui Wyatt; şi acolo a şi rămas, ocupînd aproape întreaga suprafaţă a podelei – fără îndoială spre marele disconfort al artistului şi al soţiei sale; asta cu atît mai mult cu cît smoala sau vopseaua cu care

fusese inscripţionată cu litere mari, lăbărţate emitea un miros puternic, dezagreabil şi, în opinia *mea*, extrem de respingător. Pe capac erau vopsite cuvintele – *Doamna Adelaide Curtis, Albany, New York. În seama lui Cornelius Wyatt, Esq. Cu partea asta sus. A se transporta cu grijă.*

Acum ştiam că doamna Adelaide Curtis, din Albany, era mama soţiei artistului; dar consideram toată această adresă drept o mistificare, avîndu-mă pe mine ca ţintă specială. Bineînţeles, am ajuns la concluzia că lada şi conţinutul ei nu vor ajunge niciodată mai la nord de atelierul amicului meu mizantrop, în Chambers Street[151], New York.

În primele trei-patru zile am avut parte de vreme frumoasă, deşi, spre probă, vîntul era mort; după ce-şi schimbase brusc direcţia bătînd înspre nord de îndată ce n-am mai zărit coasta. Pasagerii erau de aceea într-o dispoziţie bună şi dornici de tovărăşie. *Trebuie* însă să-i exceptez pe Wyatt şi pe surorile sale, care se purtau băţos şi, nu puteam să nu remarc, necurtenitor faţă de restul grupului. Purtarea lui *Wyatt* nu mi-a reţinut prea mult atenţia. Era închis în sine, chiar mai mult decît era în obiceiul său – de fapt era *ursuz* –, însă în privinţa lui eram pregătit pentru orice ciudăţenie. Pentru surori însă nu puteam găsi nici o scuză. S-au izolat în cabinele lor în cea mai mare parte a călătoriei şi au refuzat categoric, deşi le-am rugat în repetate rînduri, să stea de vorbă cu alte persoane de la bord.

Doamna Wyatt era mult mai agreabilă. Adică era *vorbăreaţă;* şi a fi vorbăreţ pe mare nu-i o recomandare obişnuită. Ea a devenit *extrem* de intimă cu majoritatea doamnelor; şi, spre marea mea uimire, a arătat o deloc echivocă dispoziţie de a cocheta cu bărbaţii. Ne-a amuzat pe toţi foarte tare. Zic „*amuzat*“ – şi nu ştiu cum să mă explic. Adevărul e că am descoperit curînd că erau mult mai dese ocaziile în care se rîdea *de* şi nu *cu* doamna W[152]. Bărbaţii vorbeau puţin despre ea; dar doamnele, în

scurt timp, s-au pronunţat în privinţa ei: „O fată de treabă, cu o înfăţişare cam ştearsă, complet needucată şi în mod vădit vulgară“. Marea mirare era cum de se lăsase Wyatt prins într-o astfel de cursă. Averea ei, fu concluzia generală – însă ştiam că acesta nu era cîtuşi de puţin răspunsul; căci Wyatt îmi spusese că ea nu-i adusese nici măcar un dolar şi nici vreo speranţă din vreo altă sursă. „Se căsătorise“, zicea el, „din dragoste şi numai din dragoste; şi soţia sa era mai mult decît vrednică de dragostea lui“. Pe cînd cugetam la aceste cuvinte din partea prietenului meu, mărturisesc că mă simţeam nespus de uimit. Era posibil să-şi fi pierdut minţile? Ce altceva puteam să cred? *El*, atît de rafinat, atît de intelectual, atît de exigent, cu un simţ atît de ascuţit al imperfecţiunii şi cu o înţelegere atît de adîncă a frumosului! Negreşit, doamna părea nespus de îndrăgostită de *el* – mai ales în absenţa lui – cînd se făcea ridicolă prin desele citate despre ce spusese „iubitul ei soţ, domnul Wyatt“. Cuvîntul „soţ“ părea să-i stea întruna „pe vîrful limbii“, ca să folosesc una dintre gingaşele ei expresii. În acest răstimp, fu observat de către toţi cei de la bord că el *o* evita într-un mod cît se poate de evident şi în cea mai mare parte a timpului se închidea de unul singur în cabină, unde, de fapt, s-ar putea spune că locuia în exclusivitate, lăsîndu-şi soţia să se distreze în voie, după cum socotea ea de cuviinţă, în societatea din salonul principal.

Concluzia mea, din ce-am văzut şi ce-am auzit, era că artistul, printr-un inexplicabil capriciu al sorţii sau poate dintr-un acces de entuziastă şi bizară pasiune, fusese silit să-şi lege viaţa de o persoană cu mult mai prejos decît dînsul şi că urmase rezultatul firesc: dezgust rapid şi total. Îl compătimeam din străfundul inimii mele – însă nu puteam din acea pricină să-i iert cu totul lipsa de

comunicare în chestiunea *Cinei de taină*. Pentru aceasta am decis să mă răzbun.

Într-o zi el veni pe punte şi, luîndu-l de braţ, aşa cum obişnuiam, m-am plimbat cu el în sus şi în jos. Tristeţea lui însă (pe care o socoteam absolut firească în acele împrejurări) părea cu totul neabătută. Vorbi puţin, şi chiar şi atunci cu tristeţe şi cu vădit efort. Am îndrăznit o glumă, două, iar el schiţă un zîmbet chinuit. Bietul om! – cînd mă gîndeam la *soţia lui*, mă miram că mai avea inimă să pară vesel cît de cît. În cele din urmă, am încercat o lovitură la ţintă. Am decis să încep cu o serie de insinuări voalate sau aluzii despre lada dreptunghiulară – numai ca să-l las să înţeleagă, încet-încet, că *nu* eram chiar ţinta sau victima măruntei şi nevinovatei sale mistificări. Prima mea observaţie a fost un fel de-a da în vileag „o baterie mascată“. Am zis cîte ceva despre „forma ciudată a *acelei* lăzi“; şi în timp ce rosteam aceste cuvinte am zîmbit cu înţeles, am făcut cu ochiul şi l-am împuns uşurel cu degetul arătător între coaste.

Felul în care Wyatt primi această glumă nevinovată mă convinse numaidecît că era nebun. Mai întîi mă privi ţintă ca şi cînd i-ar fi fost imposibil să înţeleagă tîlcul remarcei mele; dar, pe măsură ce poanta părea să-şi facă drum, încetul cu încetul, în creierul său, în aceeaşi măsură ochii săi păreau să-i iasă din orbite. Apoi se făcu roşu foarte la faţă – apoi îngrozitor de palid –, apoi, ca şi cînd l-ar fi amuzat teribil ceea ce insinuasem eu, pufni într-un rîs puternic şi zgomotos, care, spre uimirea mea, ţinu, cu o vigoare mereu crescîndă, vreme de zece minute şi mai bine. În cele din urmă se prăbuşi greoi pe punte. Cînd m-am repezit să-l ridic, după toate aparenţele era *mort.*

Am strigat după ajutor şi cu mare greutate l-am readus în simţiri. Venindu-şi în fire, vorbi incoerent cîtăva vreme. În cele din urmă i-am luat sînge şi l-am pus în pat. În dimineaţa următoare îşi

reveni cu totul, cel puţin cît priveşte sănătatea trupească. Despre starea lui mintală nu zic nimic, desigur. L-am evitat pe tot restul călătoriei, la sfatul căpitanului, care părea să fie cu totul de acord cu mine cît priveşte părerile mele despre nebunia lui, dar mă preveni să nu spun nimănui de la bord nimic despre această întîmplare.

Apărură cîteva situaţii imediat după această criză a lui Wyatt, care avură darul de a spori curiozitatea de care eram deja stăpînit. Între altele, aceasta: eram nervos – beam prea mult ceai verde tare şi dormeam prost noaptea –, de fapt, de două nopţi aş putea spune că nu dormisem deloc. Ei bine, cabina mea dădea în salonul principal sau sufragerie, la fel ca acelea ale tuturor bărbaţilor neînsuraţi de la bord. Cele trei cabine ale lui Wyatt se aflau în dunetă, care era despărţită de salonul principal printr-o uşă mică glisantă, niciodată încuiată, nici chiar noaptea. Întrucît eram aproape în mod constant cu vînt strîns, iar briza era destul de puternică, vasul se banda considerabil cu partea sub vînt; şi, ori de cîte ori tribordul era sub vînt, uşa glisantă dintre cabine se deschidea lunecînd şi rămînea aşa, neostenindu-se nimeni să se scoale şi să o închidă. Dar patul meu se afla într-o asemenea poziţie încît, atunci cînd uşa cabinei mele era deschisă, precum şi uşa glisantă în chestiune (iar uşa mea era *întotdeauna* deschisă din cauza căldurii), puteam vedea foarte clar cabina din fund şi în acelaşi timp chiar porţiunea unde erau situate cabinele domnului Wyatt. Ei bine, pe parcursul a două nopţi (*nu* consecutiv) în care am stat treaz, am văzut-o bine pe doamna Wyatt, pe la orele unsprezece în fiecare noapte, cum se furişa cu băgare de seamă din cabina domnului Wyatt şi intra în cabina de rezervă, unde rămînea pînă în zorii zilei, cînd era chemată de soţul ei şi se înapoia. Că erau efectiv despărţiţi era limpede. Aveau apartamente separate – fără îndoială în aşteptarea unui divorţ mai de durată; şi aici, la

urma urmelor, gîndeam în sinea mea, era tot misterul cabinei de rezervă.

Mai era încă o împrejurare care mă preocupa mult. În răstimpul celor două nopţi de nesomn în chestiune şi imediat după ce doamna Wyatt dispărea în cabina de rezervă, eram atras de nişte zgomote ciudate, precaute, înfundate, din cea a soţului ei. După ce le-am ascultat o bucată de timp cu multă luare-aminte, în cele din urmă am reuşit perfect să le tălmăcesc semnificaţia. Erau sunete produse de artist în timp ce încerca să deschidă lada dreptunghiulară cu ajutorul unei dălţi şi al unui ciocan de lemn – acesta din urmă, pare-se, înfofolit sau înăbuşit cu o cîrpă moale de lînă sau de bumbac în care îi era înfăşurat capul.

În acest fel, îmi închipuiam eu, aş fi putut distinge momentul precis în care el desfăcea uşurel capacul – la fel aş fi putut determina cînd anume îl îndepărta cu totul şi cînd îl punea pe patul de jos din cabina lui; acest din urmă moment îl ştiam, de exemplu, după nişte pocnete uşoare pe care le făcea capacul cînd se lovea de marginile de lemn ale patului, pe cînd el se străduia să-l aşeze *foarte* încet – nefiind loc pentru el pe podea. După asta urma o tăcere de moarte şi în nici una din cele două dăţi n-am mai auzit nimic pînă aproape de zorii zilei; afară poate numai dacă aş menţiona un sunet înfundat, un murmur sau suspin, atît de înăbuşit, încît era aproape inaudibil – dacă într-adevăr toate aceste ultime zgomote nu erau mai degrabă produse de propria mea imaginaţie. Spun că păreau *să semene* cu un suspin sau oftat – dar desigur nu puteau fi nici una, nici alta. Mai curînd cred că-mi ţiuiau mie urechile. Domnul Wyatt, fără îndoială, potrivit obiceiului, dădea doar frîu liber uneia dintre toanele sale – îngăduindu-şi unul dintre accesele sale de entuziasm artistic. Deschisese lada dreptunghiulară ca să-şi răsfeţe ochii pe comoara de pictură dinăuntru. Totuşi nu era nimic în asta care să-l facă *să plîngă*. Repet, aşadar,

că trebuie să fi fost o simplă părere a închipuirii mele, aţîţată de ceaiul verde al bunului căpitan Hardy. Chiar înaintea zorilor, în fiecare din cele două nopţi de care vorbesc, am auzit clar cum domnul Wyatt punea capacul la loc pe lada dreptunghiulară şi bătea cuiele în găurile vechi cu ajutorul ciocanului învelit în cîrpe. După ce sfîrşea cu asta, ieşea din cabina sa, gata îmbrăcat, şi o chema pe doamna Wyatt dintr-a ei.

Eram de şapte zile în largul mării şi ne aflam acum în dreptul Capului Hatteras[153], cînd se porni un vînt cumplit dinspre sud-vest. Eram totuşi într-o oarecare măsură pregătiţi pentru asta, căci de cîtva timp vremea ne tot amenințase. Toate velele de sus şi pînă jos fuseseră strînse; şi cînd vîntul porni să se întărească, în cele din urmă ne lăsarăm să plutim în derivă, cu randa şi zburătorul, ambele strînse cu două terţarole[154].

Cu pînzele astfel orientate plutirăm în destulă siguranţă vreme de patruzeci şi opt de ore – corabia dovedindu-se o navă excelentă, în multe privinţe, şi neprimind valuri prea mari pe punte. Dar la sfîrşitul acestui răstimp furtuna se înteţi, transformîndu-se într-un uragan, şi brigantina se rupse în fîşii, tîrîndu-ne atît de aproape de piciorul valului, încît furăm măturaţi de cîteva talazuri uriaşe, unul după altul. În acest accident pierdurăm trei oameni peste bord, împreună cu cambuza şi aproape întreaga copastie de la babord[155]. Nu apucarăm bine să ne venim în fire că zburătorul se făcu bucăţi, moment în care am întins velastraiul[156], şi cu acesta ne-am descurcat binişor cîteva ceasuri, corabia înfruntînd marea cu mult mai mare siguranţă decît înainte.

Totuşi furtuna ţinea, şi nu vedeam nici un semn că s-ar domoli. Velatura se dovedi a fi fost prost alcătuită şi solicitată peste măsură; în a treia zi a furtunii, pe la cinci după-amiaza, arborele artimon[157], înclinîndu-se cumplit în direcţia

vîntului, se prăbuşi peste punte. Vreme de un ceas şi mai bine ne zbăturăm în zadar să scăpăm de el, din pricina ruliului[158] nemaipomenit al corabiei; şi, înainte să fi reuşit noi, veni la pupa dulgherul să ne anunţe că în cală apa era de patru picioare. Şi, ca să ne complice situaţia, am descoperit că pompele erau înfundate şi aproape inutile.

Totul era acum confuzie şi disperare – dar făcurăm eforturi să uşurăm nava aruncînd peste bord încărcătura la care am putut ajunge şi retezînd cele două catarge care mai rămăseseră. În cele din urmă izbutirăm să facem acest lucru – dar încă nu eram în stare să facem nimic cu pompele; şi, în acest răstimp, luam tot mai multă apă.

La asfinţitul soarelui, violenţa furtunii scăzuse simţitor şi, cum odată cu ea se potolise şi marea, mai nutream vagi speranţe de a ne salva cu bărcile. La opt seara, norii se destrămară în bătaia vîntului şi ne bucuram de lună plină – un adevărat noroc, care avu darul în chip minunat să ne ridice moralul scăzut.

După o trudă incredibilă reuşirăm într-un tîrziu să coborîm peste bord barca cea mare fără vreun accident serios şi în ea am îngrămădit întreg echipajul şi pe cei mai mulţi dintre pasageri. Grupul acesta se îndepărtă numaidecît şi, după ce îndură nenumărate suferinţe, ajunse în cele din urmă cu bine la Ocracoke Inlet[159], a treia zi după naufragiu.

Paisprezece pasageri, împreună cu căpitanul, rămaseră pe bord, hotărîţi să-şi încredinţeze sorţile iolei de la pupa. Am coborît-o fără dificultate, deşi numai printr-un miracol am împiedicat-o să nu se răstoarne cînd veni în atingere cu apa. Se aflau în ea, pe mare, căpitanul şi soţia sa, domnul Wyatt şi familia sa, un ofiţer mexican, soţia, patru copii şi eu însumi, cu un valet negru.

Nu aveam loc, desigur, pentru nimic altceva decît cîteva instrumente absolut necesare, unele provizii şi hainele de pe noi. Nimeni nu se gîndise

să încerce măcar să mai salveze ceva. De aceea nu mică fu uimirea noastră a tuturor cînd, după ce ne depărtaserăm de corabie cale de cîteva braţe, domnul Wyatt se ridică în picioare între parîmele de la pupa şi foarte calm îi ceru căpitanului Hardy să întoarcă barca pentru a-şi recupera lada dreptunghiulară!

— Stai jos, domnule Wyatt, răspunse căpitanul cu oarecare asprime; ai să ne răstorni dacă nu şezi liniştit. Copastia aproape că a ajuns în apă acum.

— Lada! strigă domnul Wyatt, tot în picioare – lada, vă zic! Căpitane Hardy, nu poţi, nu *vrei* să mă refuzi. Greutatea ei nu-i decît un fleac – e nimic – e o nimica toată. În numele mamei care te-a născut – în numele iubirii de Dumnezeu – în numele speranţei de mîntuire, *te implor* să ne întoarcem după ladă!

Pentru o clipă căpitanul păru mişcat de rugăminţile fierbinţi ale artistului, însă îşi recăpătă înfăţişarea aspră şi zise doar atît:

— Domnule Wyatt, eşti *nebun*. Nu te pot asculta. Stai jos, îţi zic, ai să răstorni barca. Stai – ţineţi-l – opriţi-l! E în stare să sară peste bord! Iată-l – ştiam eu – a sărit!

În timp ce căpitanul rostea aceste cuvinte, domnul Wyatt de fapt sări din barcă şi, întrucît eram încă la adăpost de vînt lîngă epavă, reuşi printr-un efort aproape supraomenesc să se apuce de o frînghie ce atîrna de lanţul ancorei. În momentul următor era la bord, repezindu-se înnebunit jos în cabină.

Între timp furăm mînaţi îndărătul navei şi, nemaifiind deloc la adăpostul ei, eram la cheremul grozavei mări, care continua să se frămînte. Făcurăm un efort hotărît să ne întoarcem, însă bărcuţa noastră era ca un fulg în bătaia furtunii. Am văzut dintr-o privire că soarta nefericitului artist era pecetluită.

Pe cînd distanţa faţă de epavă creştea cu iuţeală, nebunul (căci numai astfel îl puteam considera) fu

văzut sub scara dintre cele două punţi, unde, cu o forţă ce părea gigantică, trăgea în sus, cu tot trupul său, lada dreptunghiulară. Pe cînd ne uitam în culmea mirării, el petrecu rapid de cîteva ori o frînghie groasă de trei ţoli mai întîi în jurul lăzii şi apoi în jurul trupului său. În clipa următoare atît trupul, cît şi lada erau în mare – dispărînd pe loc, o dată şi pentru totdeauna.

Zăbovirăm o vreme, întristaţi, cu mîinile pe vîsle, cu ochii aţintiţi asupra locului. Într-un tîrziu ne îndepărtarăm vîslind. Tăcerea rămase netulburată vreme de un ceas. În cele din urmă, m-am încumetat să fac o remarcă.

— Căpitane, ai băgat de seamă cît de iute s-a scufundat? N-a fost lucrul acesta ceva cu totul ieşit din comun? Mărturisesc că mai nutream o vagă nădejde că va scăpa cu viaţă pînă la urmă, cînd l-am văzut că se leagă cu funia de ladă şi se aruncă în mare.

— S-au scufundat cum era şi firesc, ca o ghiulea, răspunse căpitanul. Totuşi se vor ridica în curînd – *însă nu înainte să se topească sarea*.

— Sarea! am exclamat.

— Sst! zise căpitanul, arătînd spre soţia şi surorile răposatului. Vom vorbi despre aceste lucruri într-un moment mai prielnic.

———

Am suferit mult şi am scăpat ca prin minune; dar norocul ne-a surîs nouă, precum şi tovarăşilor noştri din barca cea mare. Am debarcat, în cele din urmă, mai mult morţi decît vii, după patru zile de cumplită nefericire, pe plaja din faţa insulei Roanoke[160]. Am rămas aici o săptămînă, n-am fost trataţi rău de către hoţii de epave şi într-un tîrziu am reuşit să ne îmbarcăm spre New York.

Cam la o lună după naufragiul lui *Independence* l-am întîlnit din întîmplare pe căpitanul Hardy pe Broadway. Conversaţia noastră se opri, firește, asupra nenorocirii şi în special asupra tristei sorţi a

bietului Wyatt. Astfel am aflat următoarele amănunte.

Artistul reţinuse locuri pentru sine, soţie, două surori şi o servitoare. Soţia lui era într-adevăr, aşa cum fusese descrisă, o femeie fermecătoare şi desăvîrşită. În dimineaţa de 14 iunie (ziua în care am mers pentru prima oară pe corabie), femeia se îmbolnăvi subit şi muri. Tînărul soţ era înnebunit de durere – dar împrejurările îi interziceau imperativ să-şi amîne călătoria la New York. Trebuia neapărat să-i ducă mamei sale trupul neînsufleţit al adoratei sale soţii, iar, pe de altă parte, este bine cunoscută prejudecata universală care l-ar fi împiedicat să facă aşa ceva în mod deschis. Nouă zecimi dintre pasageri ar fi părăsit corabia mai degrabă decît să călătorească împreună cu un cadavru.

În această dilemă căpitanul Hardy a dat dispoziţii ca trupul neînsufleţit, după ce fusese mai întîi parţial îmbălsămat şi împachetat cu o mare cantitate de sare, într-o ladă de dimensiuni corespunzătoare, să fie transportat pe bord ca marfă. Nimic nu trebuia spus despre moartea femeii; şi, întrucît era bine ştiut că domnul Wyatt reţinuse un loc pentru soţia sa, era nevoie neapărat ca cineva să o înlocuiască în timpul călătoriei. Camerista răposatei fu uşor de convins să facă acest lucru. Cabina suplimentară, iniţial reţinută pentru această fată, pe cînd stăpîna ei mai trăia încă, fu acum doar păstrată. Fireşte, pretinsa soţie era cea care dormea în această cabină în fiecare noapte. În timpul zilei ea juca, cum se pricepea mai bine, rolul stăpînei sale – a cărei persoană, se încredinţaseră cu grijă, nu era cunoscută nici unuia dintre pasagerii de la bord.

Greşelile mele decurgeau, destul de firesc, dintr-un temperament prea uşuratic, prea curios şi prea impulsiv. Însă de la o vreme rareori se întîmplă să pot dormi liniştit noaptea. Este un chip care mă

urmăreşte oriunde m-aş întoarce. Este un rîs isteric care îmi va suna de-a pururi în urechi.

147 După Mabbott, din 1834 exista un pachebot cu numele *Independence*, care făcea cursa între New York şi Liverpool.

148 *C.* ar putea fi Universitatea Charlottesville, cum era numită uneori *Alma Mater* a lui Poe; eroul nuvelei lui John Frost s-a dus la *Cambridge*, adică Harvard.

149 Numele negustorului de antichităţi ar fi putut fi sugerat de *Giuseppe Nicolini* (1788-1856), poetul italian care a tradus poemele lui Byron şi *Macbeth* al lui W. Shakespeare, menţionat de Poe într-o recenzie în *Southern Literary Messenger* (ianuarie 1836).

150 *Rubini*: probabil de la Giovanni Battista Rubini (1795-1854), celebru tenor italian. Poe va fi dat peste acest nume în *Memoirs of Malibran*, carte pe care a recenzat-o.

151 Stradă potrivită să adăpostească atelierul lui Wyatt, căci lada lui Colt de aici şi-a început călătoria.

152 Cf. *Hopa-Hop*, „un mascărici *cu care* să rîdă şi un pitic *de care* să rîdă“ (sublinierile aparţin autorului).

153 *Capul Hatteras:* cap pe insula cu acelaşi nume, la est de Pamlico Sound, statul Carolina de Nord, renumit pentru furtunile sale, de obicei dinspre sud-vest.

154 *randă*: velă triunghiulară ridicată în faţa catargului de la prova; *sburător*: velă dreptunghiulară ridicată pe catarg deasupra velei mari; *terţarolă:* porţiune dintr-o velă ce poate fi strînsă prin înfăşurare pentru a-i reduce suprafaţa expusă vîntului puternic.

155 *brigantina:* velă trapezoidală ridicată pe catargul de la pupa; *cambuza:* magazie de alimente pe o navă; *copastie:* bordură de lemn sau metal montată la partea superioară a parapetului sau bordajului unei nave; *babord:* partea stîngă a unei nave după direcţia înaintării.

156 *velastraiul:* velă triunghiulară ridicată la pupa pe vreme rea.

157 *arborele artimon:* catarg situat la pupa unei corăbii.

158 *ruliul:* oscilaţia de rotaţie a unei nave în jurul axei sale longitudinale provocată de acţiunea valurilor.

159 *Ocracoke Inlet:* canal între Pamlico Sound şi Oceanul Atlantic, la vreo 40 km sud-vest de Capul Hatteras. E locul unde, la 9 octombrie 1837, a naufragiat *Home*, vasul care făcea cursa dintre New York şi

Charlottesville – unul dintre cele mai mari dezastre pe coasta statului Carolina.

160 *insula Roanoke*: situată în largul coastei Carolinei de Nord, locul unde a luat fiinţă colonia lui sir Walter Raleigh. Majoritatea locuitorilor acestei insule trăiau din resturile salvate de pe navele zdrobite de furtuni.

Poveste din Munţii Colţuroşi

În toamna anului 1827, pe cînd locuiam în apropiere de Charlottesville, Virginia, am făcut cunoştinţă, din întîmplare, cu domnul Augustus Bedloe[161]. Acest tînăr gentleman era deosebit în toate privinţele, încît îmi trezi un profund interes şi curiozitate. Îmi era imposibil să-l înţeleg atît sub aspect moral, cît şi fizic. Despre familia sa n-am putut obţine nici o relatare satisfăcătoare. De unde venea, nu aveam să aflu niciodată. Chiar şi în privinţa vîrstei – deşi îl numesc tînăr gentleman – era ceva ce mă uimea nu într-o mică măsură. Sigur *părea* tînăr – şi nu uita să amintească de tinereţea sa –, şi totuşi erau momente cînd lesne mi-l puteam imagina de o sută de ani. Dar în nici o privinţă nu era mai ciudat ca la înfăţişare. Era neobişnuit de înalt şi de slab. Era bine adus de spate. Membrele-i erau extrem de lungi şi complet emaciate. Fruntea-i era lată şi joasă. Tenul său era absolut anemic. Gura îi era mare şi mobilă, iar dinţii, deşi sănătoşi, erau îngrozitor de neregulaţi, dinţi cum nu mai văzusem niciodată la vreo fiinţă omenească. Cu toate acestea, expresia zîmbetului său nu era defel neplăcută, cum s-ar putea presupune; însă nu varia cîtuşi de puţin. Era de o profundă melancolie, de o negrăită şi neîncetată tristeţe. Ochii îi erau anormal de mari şi rotunzi, ca de pisică. Pupilele, la fel, ori de cîte ori creştea sau scădea lumina, se contractau sau se dilatau, cum se poate observa la rasa felinelor. În momentele de agitaţie, orbitele îi străluceau aproape incredibil, de parcă ar fi emis nişte raze luminoase, de un lustru nu atît reflectat, cît intrinsec, cum face o lumînare sau soarele; cu toate acestea, starea lor obişnuită era atît de complet ştearsă, ceţoasă şi nebuloasă, încît dădeau impresia unor ochi de cadavru îngropat demult.

Aceste ciudăţenii ale omului păreau să-i pricinuiască multă supărare, căci făcea întruna

aluzie la ele pe un ton jumătate de justificare, jumătate de scuză, care, cînd l-am auzit prima oară, m-a impresionat nespus de dureros. Curînd însă m-am obişnuit cu el şi neliniştea mea a dispărut. Intenţia lui părea mai degrabă aceea de a insinua decît de a afirma direct că, din punct de vedere fizic, nu fusese dintotdeauna aşa cum era, ci că o prelungită serie de atacuri nevralgice îl reduseseră, de la condiţia unei frumuseţi mai mult decît obişnuite, la ceea ce vedeam eu. Cu mulţi ani în urmă fusese îngrijit de un medic pe nume Templeton, un venerabil gentleman, probabil în vîrstă de şaptezeci de ani, pe care l-a întîlnit prima oară la Saratoga[162] şi a cărui îngrijire, în răstimpul petrecut acolo, fie că i-a adus, fie îşi închipuia numai că i-ar fi adus mult folos. Rezultatul a fost că Bedloe, care era bogat, a făcut un tîrg cu doctorul Templeton prin care acesta consimţea, în schimbul unei substanţiale rente anuale, să-şi dedice timpul şi experienţa medicală exclusiv îngrijirii invalidului.

Doctorul Templeton călătorise mult în anii tinereţii, iar la Paris devenise în mare măsură un adept al doctrinelor lui Mesmer[163]. Doar cu ajutorul remediilor magnetice reuşise să aline durerile acute ale pacientului său; iar acest succes, în chip cît se poate de firesc, îi inspiră acestuia din urmă o oarecare încredere în opiniile din care se trăgeau aceste remedii. Totuşi doctorul, ca toţi entuziaştii, se luptase din răsputeri să facă din elevul său un adept convins, şi în cele din urmă îşi atinsese scopul, reuşind să-l convingă pe suferind să se supună la numeroase experimente. Prin frecventa repetare a acestora s-a ajuns la un rezultat care în ultimul timp a devenit atît de obişnuit, încît nu mai trezeşte decît prea puţin interes sau chiar deloc, dar care în perioada despre care scriu era foarte puţin cunoscut în America. Vreau să spun că între doctorul Templeton şi Bedloe se înfiripase încetul cu încetul un *rapport*[164] sau o relaţie magnetică foarte

distinctă şi puternic individualizată. Nu sînt pregătit însă să afirm că acest *rapport* ar fi depăşit limitele simplei puteri generatoare a somnului; dar în sine această putere atinsese o mare intensitate. La prima încercare de a induce somnolenţa magnetică, mesmeristul eşuă cu totul. La a cincea sau a şasea reuşi numai parţial şi după un efort îndelung şi susţinut. Abia la a douăsprezecea fu triumful complet. După asta voinţa pacientului cedă rapid celei a medicului, astfel că la data cînd am făcut cunoştinţă prima oară cu cei doi somnul se producea aproape instantaneu prin simpla voinţă a operatorului, chiar şi atunci cînd invalidul nu era conştient de prezenţa sa. Abia acum, în anul 1845, cînd asemenea miracole sînt atestate zilnic cu miile îndrăznesc să consemnez această aparentă imposibilitate ca pe un fapt serios[165].

Temperamentul lui Bedloe era sensibil, excitabil, entuziast în cel mai înalt grad. Imaginaţia lui era neobişnuit de viguroasă şi de creatoare; şi neîndoielnic îşi extrăgea forţa suplimentară de la porţia obişnuită de morfină pe care o consuma în mari cantităţi şi fără de care i-ar fi fost imposibil să trăiască. Avea obiceiul să ia o doză foarte mare imediat după micul dejun, în fiecare dimineaţă – sau mai exact imediat după ceaşca de cafea tare, căci nu mînca nimic pînă la prînz –, iar apoi o pornea de unul singur sau însoţit doar de cîine într-o preumblare prin lanţul de coline pustii şi mohorîte ce se întindeau la vest şi la sud de Charlottesville, şi care acolo sînt cinstite cu numele de Munţii Colţuroşi.

Într-o zi ceţoasă, caldă, tulbure, spre sfîrşitul lui noiembrie, şi în straniul *interregnum*[166] dintre anotimpuri, care în America se cheamă *vara indiană*[167], domnul Bedloe o porni ca de obicei în direcţia colinelor. Trecu ziua şi el încă nu se întorsese.

Pe la orele opt seara, foarte îngrijoraţi de prelungita lui absenţă, eram pe punctul de a porni

în căutarea lui, cînd pe neaşteptate îşi făcu apariţia, nu mai puţin sănătos ca de obicei şi într-o stare de spirit oarecum neobişnuită. Relatarea pe care ne-o oferi despre expediţia sa şi despre evenimentele ce-l reţinuseră fu cît se poate de ciudată.

— Îţi vei aminti, zise el, că era în jur de nouă dimineaţa cînd am plecat din Charlottesville. Mi-am îndreptat paşii imediat în direcţia munţilor şi pe la nouă am pătruns într-un defileu cu totul nou pentru mine. Am urmat şerpuirile acestei trecători cu mult interes. Peisajul care mi se înfăţişa din toate părţile, deşi cu greu l-ai putea numi măreţ, avea un aspect indescriptibil, iar pentru mine, de-a dreptul încîntător, de tristă pustietate. Sălbăticia părea absolut neîntinată. Nu-mi venea să cred că iarba şi pietrele cenuşii pe care păşeam nu mai fuseseră călcate niciodată de picior de om. Atît de complet izolată şi în fapt inaccesibilă este intrarea în viroagă, decît printr-o serie de locuri accidentate, încît nu e cîtuşi de puţin imposibil ca într-adevăr eu să fi fost primul călător – cel dintîi şi singur călător care a pătruns vreodată în ungherele sale.

Ceaţa sau aburul dens şi straniu ce deosebeşte *vara indiană* şi care plutea acum greu deasupra tuturor lucrurilor servea neîndoielnic la adîncirea impresiilor vagi pe care le creau aceste lucruri. Atît de deasă era această ceaţă plăcută, încît în nici un moment nu puteam vedea poteca mai departe de doisprezece iarzi înaintea mea. Poteca[168] aceasta era extraordinar de încîlcită şi, cum nu se zărea soarele, curînd am pierdut orice noţiune despre direcţia în care mergeam. În acest răstimp morfina îşi făcea efectul obişnuit – acela de a conferi întregii lumi exterioare un interes sporit. În tremurul unei frunze, în nuanţa unui fir de iarbă, în forma unui trifoi, în bîzîitul unei albine, în sclipirea unui bob de rouă, în respiraţia vîntului, în blîndele arome ce răzbăteau dinspre pădure venea

un întreg univers de sugestii – un şir vesel şi pestriţ de gînduri rapsodice şi fără de orînduială.

Ocupat cu asta, m-am mai plimbat vreo cîteva ceasuri pînă cînd ceaţa din jurul meu deveni atît de deasă, încît în cele din urmă am ajuns pur şi simplu să bîjbîi drumul. Iar acum puse stăpînire pe mine o nelinişte indescriptibilă – un soi de ezitare şi tremur nervos. Îmi era frică să păşesc, nu care cumva să cad în vreo prăpastie. Mi-am amintit, de asemenea, de ciudatele poveşti care circulau despre aceşti Munţi Colţuroşi şi despre triburile primitive şi feroce care sălăşluiau în dumbrăvile şi peşterile lor. O mie de închipuiri vagi mă apăsau şi mă tulburau – închipuiri cu atît mai chinuitoare, cu cît erau vagi. Pe neaşteptate atenţia îmi fu reţinută de un răpăit puternic de tobe.

Uimirea mea fu desigur extremă. O tobă pe aceste coline era un lucru necunoscut. Nici la sunetul trîmbiţei Arhanghelului[169] n-aş fi fost mai surprins. Însă apăru o nouă şi mai uimitoare sursă de interes şi de nedumerire. Se auzi un fel de zăngănit sau zornăit violent, ca de la o legătură de chei mari – şi în aceeaşi clipă se năpusti pe lîngă mine, cu un urlet, un bărbat cu chipul întunecat şi pe jumătate gol. Venise atît de aproape de mine, încît am simţit pe chip răsuflarea lui fierbinte. Într-o mînă ţinea un instrument compus dintr-o legătură de inele de oţel pe care le scutura cu vigoare în timp ce alerga. De-abia dispăruse în ceaţă că în urma lui, gîfîind, cu gura deschisă şi cu ochi sticloşi, ţîşni un animal uriaş. Nu mă puteam înşela asupra naturii sale. Era o hienă.

Priveliştea acestui monstru, în loc să-mi sporească teroarea, mai mult mi-o domoli – căci acum eram sigur că visasem şi mă sforţam să-mi recapăt conştiinţa trează. Am păşit înainte sprinten şi cu îndrăzneală. M-am frecat la ochi. Am scos un strigăt. Mi-am pişcat membrele. Înaintea ochilor îmi apăru un mic izvor de apă, iar aici, aplecîndu-mă, mi-am spălat mîinile, capul şi gîtul. Asta păru

să alunge senzaţiile tulburi ce mă chinuiseră pînă atunci. M-am trezit, cum socoteam eu, un om nou, şi am pormit mai departe, hotărît şi mulţumit, pe drumul meu necunoscut.

În cele din urmă, extenuat de efort şi de o anume apropiere sufocantă a atmosferei, m-am aşezat sub un copac. Deodată apăru o vagă lucire de soare şi umbra frunzelor arborelui căzu uşor, dar distinct pe iarbă. La umbra asta m-am uitat mirat minute în şir. Aspectul ei mă uluia. Am privit în sus. Arborele era un palmier.

M-am sculat acum degrabă şi într-o stare de cumplită agitaţie – căci impresia că visam nu-mi mai era de folos. Vedeam – simţeam că am control perfect asupra simţurilor – şi aceste simţuri aduceau acum în sufletul meu o lume de noi şi neobişnuite senzaţii. Căldura devenise dintr-odată insuportabilă. Un miros ciudat îngreuna briza. Un murmur grav şi continuu, aidoma celui ce se înalţă dintr-un rîu plin, dar blînd curgător, îmi ajungea la urechi, amestecat cu zumzetul ciudat al unei mulţimi de glasuri omeneşti.

Pe cînd ascultam cu nemaipomenită uimire, pe care nu-i nevoie să încerc să o descriu, o scurtă şi puternică rafală de vînt împrăştie ceaţa apăsătoare întocmai ca bagheta unui vrăjitor.

M-am trezit la poalele unui pisc înalt, privind jos la o cîmpie vastă prin care şerpuia un rîu maiestuos. Pe malul acestui rîu se înălţa un oraş cu aspect oriental, aidoma celor despre care citim în *O mie şi una de nopţi*[170], însă de un caracter chiar mai ciudat decît oricare dintre cele descrise acolo. Din poziţia mea, care era mult deasupra nivelului oraşului, puteam să-i văd fiecare ungher şi colţişor, ca şi cînd ar fi fost desenat pe o hartă. Străzile păreau fără de număr, intersectîndu-se neregulat în toate direcţiile, însă erau mai degrabă nişte alei lungi şi întortocheate decît străzi, şi literalmente viermuiau de locuitori. Casele erau de un pitoresc extraordinar. De fiecare parte erau puzderie de

balcoane, verande, minarete, sanctuare şi foişoare fantastic sculptate. Abundau bazarurile, iar în acestea erau expuse belşug de mărfuri de o infinită varietate şi bogăţie – mătăsuri, museline, cele mai orbitoare tacîmuri, cele mai splendide giuvaieruri şi nestemate. Pe lîngă aceste lucruri se mai vedeau în toate părţile steaguri şi palanchine, lectici cu femei de rang, bine voalate, elefanţi cu cioltare minunate, idoli ciopliţi grotesc, tobe, drapele şi gonguri, suliţe şi buzdugane de argint şi de aur. Iar în mijlocul norodului, în larma, învălmăşeala şi confuzia generală, printre miile de bărbaţi negri şi galbeni, cu turbane şi robe, şi cu bărbile în vînt, se plimba o nesfîrşită procesiune de tauri sacri, în timp ce uriaşe legiuni de maimuţe, murdare, dar sacre se căţărau, sporovăind şi ţipînd, pe cornişele moscheelor[171] sau se agăţau de minarete şi de foişoare. Din străzile înţesate şi pînă la malul rîului coborau nenumărate scări ce duceau spre nişte băi, rîul însuşi părînd să-şi croiască cu greu drum printre flotele de corăbii, încărcate ochi, care-i înnegreau în lung şi în lat suprafaţa. Dincolo de hotarele oraşului se înălţau, în dese şi maiestuoase pîlcuri, palmierul şi cocotierul, împreună cu alţi arbori gigantici şi ciudaţi, foarte bătrîni; iar ici-colo se puteau zări cîte un cîmp de orez, coliba de stuf a vreunui ţăran, un bazin, un templu rătăcit, o tabără de ţigani sau o fată graţioasă, singură, îndreptîndu-se, cu un urcior pe cap, spre malurile rîului magnific.

Acum vei zice desigur că am visat; dar nu-i aşa. Ce-am văzut – ce-am auzit – ce-am simţit – ce-am gîndit – n-are nimic de-a face cu inconfundabila idiosincrazie a visului. Totul era de o riguroasă consecvenţă. La început, îndoindu-mă că aş fi cu adevărat treaz, am trecut printr-un şir de încercări care m-au convins numaidecît că eram treaz de-adevăratelea. Ei bine, cînd cineva visează şi în visul său are impresia că visează, impresia *nu încetează nicicînd să se confirme*, iar cel adormit se trezeşte aproape

imediat. Astfel, Novalis nu greşeşte cînd spune că „sîntem aproape de trezie atunci cînd visăm că visăm“[172]. Dacă viziunea mi s-ar fi întîmplat mie aşa cum o descriu, fără să bănuiesc că e vis, atunci ar fi fost vis adevărat, însă, petrecîndu-se în felul în care s-a petrecut, bănuită şi testată cum a fost, sînt nevoit să o clasez printre alte fenomene.

— În privinţa asta nu sînt sigur că nu greşeşti, observă doctorul Templeton, dar continuă. Te-ai sculat şi ai coborît în oraş.

— M-am sculat, urmă Bedloe, privindu-l pe doctor cu un aer de profundă uimire, m-am sculat, precum zici, şi am coborît în oraş. Pe drum m-am amestecat cu mulţimea norodului care înţesa toate bulevardele, mergînd cu toţii în aceeaşi direcţie şi manifestînd, prin fiecare gest, cea mai vie emoţie. Cu totul pe neaşteptate şi dintr-un impuls de neconceput, am fost cuprins de un aprig interes pentru tot ce se întîmpla. Parcă simţeam că am de jucat un rol important, fără să înţeleg exact care anume. Totuşi faţă de mulţimea care mă înconjura simţeam un sentiment profund de animozitate. M-am desprins de ea şi cu iuţeală, pe un drum ocolit, am ajuns şi am intrat în oraş. Aici totul era o sfadă şi o zarvă cumplite. Un mic grup de bărbaţi îmbrăcaţi în straie pe jumătate indiene, pe jumătate europene şi condus de nişte gentlemani în uniforme parţial britanice se lupta, în mare inferioritate, cu mulţimea ce invadase aleile. M-am alăturat grupului mai slab, luînd armele unui ofiţer căzut şi bătîndu-mă habar n-am cu cine, cu apriga ferocitate a disperării. Curînd am fost copleşiţi de numărul lor şi siliţi să căutăm refugiu într-un soi de pavilion. Aici ne-am baricadat şi pentru moment am fost în siguranţă. Printr-un crenel aproape de vîrful pavilionului am văzut o gloată uriaşă, în mare fierbere, înconjurînd şi asaltînd un palat impunător ce se înălţa deasupra rîului. Deodată, de la fereastra de sus a acestui palat, un personaj cu alură efeminată coborî cu ajutorul unei

frînghii confecţionate din turbanele slujitorilor săi. O barcă se afla în preajmă, cu care omul reuşi să scape pe partea cealaltă a rîului.

Iar acum un nou obiectiv puse stăpînire pe sufletul meu. Însoţitorilor mei le-am spus cîteva cuvinte grăbite, dar energice şi, izbutind să-i cîştig de partea mea pe cîţiva, am dat iureş din pavilion. Ne-am croit drum prin mulţimea care-l împresura. Mai întîi s-au retras din faţa noastră. S-au regrupat, au atacat cu înverşunare şi iarăşi s-au retras. În acest răstimp ne-am îndepărtat mult de pavilion, pierzîndu-ne şi rătăcindu-ne pe uliţele înguste, cu case înalte înclinîndu-se şi de o parte, şi de alta, în ale căror unghere soarele nu reuşise nicicînd să strălucească. Mulţimea se năpusti impetuos asupra noastră, hărţuindu-ne cu suliţele şi împroşcîndu-ne cu o ploaie de săgeţi. Acestea din urmă erau absolut remarcabile, semănînd în unele privinţe cu pumnalele răsucite ale malaiezilor. Erau făcute să imite trupul unui şarpe ce se tîrăşte şi erau lungi şi negre, cu vîrful otrăvit. Una din ele mă izbi în tîmpla dreaptă. M-am clătinat şi am căzut. M-a cuprins un rău instantaneu şi de moarte. M-am zbătut – mi s-a tăiat răsuflarea – am murit.

— N-ai să insişti *acum*, am zis zîmbind, că toată aventura ta n-a fost vis. Doar nu vrei să susţii că eşti mort?

Spunînd aceste cuvinte, mă aşteptam, fireşte, la o replică viguroasă din partea lui Bedloe; dar, spre uimirea mea, acesta ezită, începu să tremure, deveni înfiorător de palid şi rămase tăcut. Am aruncat o privire spre Templeton. Stătea drept şi rigid pe scaun – dinţii îi clănţăneau, iar ochii îi ieşiseră din orbite.

— Continuă! îi zise el răguşit lui Bedloe într-un tîrziu.

— Multe minute, urmă acesta, singura mea senzaţie – singurul meu sentiment – era de întuneric şi de nonentitate, cu conştiinţa morţii. În cele din urmă, prin sufletul meu păru să treacă un

şoc violent şi brusc, ca acela produs de electricitate. Cu el veni senzaţia de elasticitate şi de lumină. Pe aceasta din urmă am simţit-o, n-am văzut-o. Într-o clipă, mi se păru că mă ridic de pe pămînt. Dar nu aveam nici o prezenţă corporală, vizibilă, audibilă ori palpabilă. Mulţimea se îndepărtase. Tumultul încetase. Oraşul era în repaus relativ. Sub mine zăcea propriul meu cadavru, cu o săgeată în tîmplă, tot capul umflat îngrozitor şi desfigurat. Dar toate aceste lucruri le simţeam – nu le vedeam. Nu mă interesa nimic. Chiar şi cadavrul părea o treabă ce nu mă interesa deloc. Voinţă nu aveam deloc, dar ea părea constrînsă la mişcare şi zbură vioi din oraş, refăcînd drumul ocolit pe care intrasem în el. Cînd am atins acel punct al defileului din munţi unde întîlnisem hiena, am simţit iarăşi un şoc ca de la o baterie galvanică[173]; revenise senzaţia de greutate, de voinţă, de substanţă. Am devenit sinele meu originar şi mi-am îndreptat nerăbdător paşii spre casă – însă trecutul nu-şi pierduse însufleţirea realului – şi nici acum, chiar şi pentru o clipă, nu-mi pot constrînge raţiunea să-l considere vis.

— Nici n-a fost, zise Templeton, cu un aer de adîncă solemnitate, şi totuşi ar fi dificil de spus cum altfel ar trebui numit. Să presupunem numai că sufletul omului de azi se află la răspîntia unei fantastice descoperiri psihice. Să ne mulţumim cu această presupoziţie. Cît despre restul, am de dat cîteva explicaţii. Iată o acuarelă pe care ar fi trebuit să v-o arăt mai înainte, dar pe care un inexplicabil sentiment de oroare m-a împiedicat pînă acum să o fac.

Ne-am uitat la tabloul pe care ni l-a prezentat. N-am văzut în el nimic ce să aibă un caracter extraordinar; dar efectul său asupra lui Bedloe fu nemaipomenit. Era cît pe ce să leşine cînd l-a văzut. Şi totuşi nu era decît un portret în miniatură – neîndoielnic unul miraculos de precis – al

propriilor sale trăsături cu totul remarcabile. Cel puţin asta fu reflecţia mea cînd l-am privit.

— Veţi observa, zise Templeton, data acestui tablou – este aici, abia vizibilă, în acest colţişor – 1780. În anul acela a fost realizat portretul. E portretul unui prieten mort – un oarecare domn Oldeb[174] – de care m-am legat foarte tare în Calcutta pe vremea administraţiei lui Warren Hastings. Nu avea decît douăzeci de ani pe atunci. Cînd te-am văzut prima oară, domnule Bedloe, la Saratoga, asemănarea miraculoasă dintre dumneata şi tablou m-a făcut să te abordez, să-ţi caut prietenia şi să pun la cale acele aranjamente ce au rezultat în faptul că am devenit însoţitorul dumitale constant. Pentru împlinirea acestui lucru eram îndemnat în parte, şi poate în principal, de amintirea regretată a dispărutului, însă în parte şi de o curiozitate neliniştită şi nu cu totul lipsită de oroare în ce te priveşte.

— În relatarea dumitale despre viziunea pe care ai avut-o printre coline, descriai cu cea mai mare precizie oraşul indian Benares, pe Rîul Sfînt. Tulburările, luptele, masacrul erau evenimentele reale ale insurecţiei lui Cheyte Sing, care a avut loc în 1780, cînd Hastings a fost pus în pericolul iminent de a-şi pierde viaţa[175]. Omul care a scăpat cu frînghia confecţionată din turbane era însuşi Cheyte Sing. Detaşamentul din pavilion erau cipai şi ofiţeri britanici conduşi de Hastings. Mă aflam şi eu în acest detaşament şi am făcut tot ce mi-a stat în putinţă să împiedic atacul impetuos şi fatal asupra ofiţerului care a căzut, pe aleile ticsite, de săgeata otrăvită a unui bengalez. Acel ofiţer era prietenul meu cel mai drag. Era Oldeb. Veţi înţelege din aceste manuscrise (aici vorbitorul scoase un carneţel din care cîteva pagini păreau să fi fost scrise de curînd) că tocmai în perioada în care ţi-ai imaginat aceste lucruri printre coline eram ocupat cu punerea lor pe hîrtie aici, acasă.

La vreo săptămînă de la această conversaţie, într-o gazetă din Charlottesville apărură următoarele paragrafe:

„Avem trista datorie de a anunţa moartea domnului AUGUSTUS BEDLO, un gentleman ale cărui maniere amiabile şi nenumărate virtuţi l-au făcut drag cetăţenilor din Charlottesville.

Domnul B. suferise în ultimii ani de nevralgie care ameninţa deseori să se termine fatal; dar ea nu poate fi socotită decît cauza intermediară a decesului său. Cauza imediată este una extrem de ciudată. Într-o excursie în Munţii Colţuroşi, în urmă cu cîteva zile, dînsul contractă o uşoară răceală şi febră, însoţite de o mare acumulare de sînge în cap. Pentru a-i aduce alinare, doctorul Templeton recurse la obişnuita sîngerare. Fură aplicate lipitori la tîmple. Într-un răstimp înfiorător de scurt pacientul muri, căci se pare că în borcanul cu lipitori fusese introdusă accidental una dintre veninoasele *sangsues vermiculare*[176] ce se mai găsesc uneori în iazurile din vecinătate. Această creatură se fixă pe o mică arteră din tîmpla dreaptă. Marea ei asemănare cu lipitoarea medicinală a făcut ca greşeala să fie ignorată pînă prea tîrziu.

N.B. Veninoasa *sangsue* din Charlottesville poate fi întotdeauna deosebită de lipitoarea medicinală prin culoarea ei neagră şi mai ales prin mişcările ei contorsionate sau vermiculare, care seamănă foarte mult cu acelea ale şarpelui“.

Vorbind cu editorul gazetei în chestiune despre acest accident nemaipomenit, îmi trecu prin minte să-l întreb cum de s-a întîmplat ca numele decedatului să fie dat ca Bedlo.

— Presupun, am zis, că aveţi împuternicire pentru această ortografiere, dar eu întotdeauna am crezut că numele acesta se încheie cu *e*.

— Împuternicire? – nu, răspunse el. Nu-i decît o eroare tipografică. Numele este Bedloe cu *e*, clar ca

bună ziua, şi în viaţa mea n-am ştiut să se fi ortografiat altfel.

— Atunci, am bolborosit eu, răsucindu-mă pe călcîie, atunci într-adevăr s-a întîmplat ca un singur adevăr să fie mai straniu decît orice ficţiune[177] – căci ce este Bedloe fără *e*, dacă nu Oldeb inversat? Iar omul ăsta îmi spune că-i o eroare tipografică!

161 *The Ragged Mountains:* munţi la sud-est de Charlottesville, statul Virginia. Poe umblase prin Charlottesville cu un an înaintea celui amintit în nuvelă şi probabil a colindat aceşti munţi. Numele „Bedloe“ l-a preluat probabil din eseul lui Macaulay, unde el apare alături de numele „Oats“ – de unde palindromul „Bedlo[e]-Oldeb“ (Pollin, p. 5). O anume familie Bedloe a dat numele insulei Bedloe, pe care se află acum Statuia Libertăţii, străjuind intrarea în insula Manhattan. Un alt Bedloe, William, duşman al papistaşilor şi informator englez din veacul al XVI-lea, e menţionat în eseul istoricului englez T.B. Macaulay (1800-1859).

162 *Saratoga Springs*, statul New York: staţiune celebră încă din perioada colonială pentru efectele terapeutice ale apelor sale minerale. Poe a petrecut aici vara lui 1843, unde se pare că ar fi compus celebrul poem *Corbul* (Mabbott, *op. cit.,* I, p. 358).

163 *Franz Anton Mesmer* (1733-1815): medic german, inventatorul terapiei bazate pe „magnetismul animal“. Din teoriile sale, extrem de populare în Franţa şi în America, s-a dezvoltat hipnoza modernă.

164 Relaţia mesmerică dintre medic şi pacient (fr.).

165 După cum observă Sidney Lind, la vremea aceea mesmerismul „plutea în aer şi era logic ca Poe, gazetar atent la gustul publicului, să-l fi exploatat“. Cf. *Revelaţie mesmerică* şi *Faptele în cazul domnului Valdemar*.

166 Interregn (lat.).

167 Cf. *Cabana lui Landor*: „O ceaţă fumurie, ca în verile indiene, învăluia totul, firește, sporindu-mi deruta“.

168 Dacă Bedloe e primul călător prin acest ţinut, de ce ar mai exista o potecă? (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.,* p. 150)

169 Cf. *Tesaloniceni, 4: 16*: „Căci însuşi Domnul, cu un strigăt, cu glasul arhanghelului şi cu trîmbiţa lui Dumnezeu, Se va pogorî din cer....“

170 *O mie şi una de nopţi*: ciclu de poveşti arabe ce devin cunoscute europenilor în urma traducerii franceze a lui Antoine Galland în veacul al XVIII-lea – cf. *A o mie şi doua poveste a Şeherezadei*, notele introductive.

171 Marea moschee din Benares a fost construită de împăratul mongol Aurunzebe (1678-1707) pentru a-i umili pe hinduşi în cel mai sacru oraş al lor. Numele împăratului înseamnă literal „podoaba tronului".

172 Poe va fi găsit citatul din poetul german *Novalis* [Friedrich Leopold von Hardenberg] (1772-1801) în Sarah T. Austin, *Fragments from German Prose Writers*, New York, 1841, p. 21, carte recenzată de el în *Graham's* (decembrie 1841). Un alt citat din Novalis, preluat din cartea lui Austin, îl constituie *motto*-ul la *Misterul lui Marie Rogêt.*

173 Cîte o baterie galvanică apare şi în *Respiraţie pierdută, Manuscris găsit într-o sticlă*, *Portretul oval*, *Cîteva vorbe cu o mumie*.

174 A existat într-adevăr o indiană americană, pe nume „Old Deb", care a dezlegat misterul uciderii lui Waldegrave din romanul *Edgar Huntly* al lui Charles Brockden Brown (B. Pollin, *Discoveries in Poe*, p. 26).

175 *Cheyte Sing,* sau *Chait Singh*, era rajahul din Benares, răsculat împotriva taxelor instituite de Warren Hastings, guvernatorul Indiei Britanice. Evenimentele descrise au avut loc de fapt în 1781.

176 Zoologia nu cunoaşte o asemenea *sangsue* (lipitoare) veninoasă. Autorul va fi preluat termenul franţuzesc din romanul *Notre-Dame de Paris* (1831) de Victor Hugo sau direct din naturalistul francez Georges Cuvier (1769-1832), *Le Règne Animal*, 1817, II, 531-532, pe cînd Poe lucra împreună cu Thomas Wyatt la *Synopsis of Natural History,* Philadelphia, 1839; cf. *Crimele din Rue Morgue, PCU*, n. 40, p. 700. Textul lui Wyatt despre lipitori e preluat din Cuvier.

177 „Adevărul e mai straniu decît ficţiunea", din Byron, *Don Juan*, XIV, CI, 1-2, pasaj frecvent invocat de Poe. E ideea principală din *A o mie şi doua poveste a Şeherezadei*.

Îngropat de viu

Există anumite subiecte de interes arzător, însă mult prea oribile pentru scopurile unei povestiri legitime. Pe acestea simplul romancier ar trebui să le evite dacă nu vrea să jignească sau să dezguste. Ele sînt tratate cum se cuvine doar atunci cînd severitatea şi măreţia Adevărului le consfinţeşte şi le susţine. Ne simţim înfioraţi, de pildă, de cea mai intensă dintre „plăcutele dureri“ la relatările despre traversarea Berezinei, cutremurul din Lisabona, ciuma de la Londra, masacrul din noaptea Sfîntului Bartolomeu sau asfixierea celor o sută douăzeci şi trei de prizonieri în Hruba Neagră din Calcutta[178]. Dar ce tulbură în aceste relatări este faptul în sine – este realitatea – este adevărul istoric. Ca simple invenţii, n-ar trebui să le privim decît cu silă.

Am menţionat doar cîteva dintre cele mai însemnate şi teribile calamităţi înscrise pe răboj; însă ce impresionează la ele într-atît închipuirea este nu atît întinderea, cît felul calamităţii. Nu-i nevoie să-i aduc aminte cititorului că, din lungul şi ciudatul catalog al mizeriilor omeneşti, aş fi putut alege numeroase alte cazuri mai pline de suferinţă esenţială decît oricare dintre aceste vaste generalizări ale dezastrului. Adevărata nenorocire, pe drept cuvînt – suferinţa supremă – este specifică, nu difuză. Că extremele cumplite ale agoniei le îndură omul luat ca unitate şi niciodată omul ca masă – pentru asta ar trebui să-i mulţumim Dumnezeului cel milostiv!

A fi îngropat de viu este, dincolo de orice îndoială, cea mai terifiantă dintre aceste extreme ce au fost hărăzite vreodată bieţilor muritori. Că acest lucru s-a petrecut frecvent, chiar foarte frecvent, nu poate fi negat de nici unul dintre cei care gîndesc. Hotarele ce despart Viaţa de Moarte sînt în cel mai bun caz vagi şi nebuloase. Cine ar putea spune unde se termină una şi unde începe

cealaltă? Ştim că sînt unele boli în care se produc opriri totale ale tuturor funcţiunilor aparente ale vieţii şi în care totuşi aceste opriri sînt, la drept vorbind, doar simple întreruperi. Sînt numai nişte pauze temporare în mecanismul incomprehensibil. Trece o perioadă anume şi un principiu nevăzut şi misterios pune iarăşi în mişcare pinioanele magice şi rotiţele vrăjite. N-a fost ruptă pe vecie funia de argint, nici ireparabil sfărîmat potirul de aur.[179] Dar unde a fost sufletul în acest răstimp?

Totuşi, în afară de concluzia inevitabilă, *a priori*[180], că anumite cauze trebuie să producă anumite efecte, că binecunoscuta ocurenţă a unor asemenea cazuri de întrerupere a vieţii în chip firesc trebuie să ducă din cînd în cînd la înhumări premature – afară de acest considerent, avem dovada peremptorie a experienţei medicale şi a celei obişnuite pentru a demonstra că nenumărate asemenea îngropări au avut într-adevăr loc. La nevoie, aş putea aminti pe loc o sută de cazuri bine autentificate. Unul de un fel cu totul remarcabil şi ale cărui împrejurări s-ar putea să fie încă proaspete în memoria unora dintre cititorii mei se petrecuse nu cu mult timp în urmă în oraşul învecinat, Baltimore, unde stîrni o vie, dureroasă şi pe larg împărtăşită nelinişte. Soţia unuia dintre cei mai respectabili cetăţeni, un eminent jurist şi membru al Congresului, fu lovită pe neaşteptate de o boală inexplicabilă ce sfida întreaga iscusinţă a medicilor ei. După multe suferinţe, ea muri sau s-a crezut că ar fi murit. Într-adevăr, nimeni nu bănuia şi nici nu avea motive de a bănui că nu era moartă de-a binelea. Femeia prezenta toate aspectele comune ale morţii. Chipul luase obişnuitul contur subţiat şi scofîlcit. Buzele aveau obişnuita paloare marmoreană. Ochii erau lipsiţi de strălucire. Căldura dispăruse. Pulsul încetase. Trei zile trupul fu ţinut neîngropat, răstimp în care căpătase o rigiditate ca de piatră. Pe scurt, fu grăbită

înmormîntarea, dată fiind rapida avansare a ceea ce se credea a fi descompunerea.

Femeia fusese depusă în cavoul familiei, care, în următorii trei ani, rămase netulburat. La sfîrşitul acestei perioade fu deschis pentru aducerea unui sarcofag; însă, vai! ce şoc îngrozitor îl aştepta pe soţul care, el însuşi, deschise uşa. Cînd canaturile se dădură în spate, un fel de obiect înveşmîntat în alb îi căzu zornăind în braţe. Era scheletul soţiei sale în linţoliul încă neputrezit.

O cercetare atentă adeveri că femeia înviase la două zile după înmormîntare, că sforţările ei în sicriu îl făcuseră să cadă din nişă sau de pe raft pe podea, unde se sfărîmase atît de tare, încît îi permise să iasă. O candelă, care din întîmplare fusese lăsată plină cu seu în cavou, fu găsită goală; totuşi ea s-ar fi putut consuma prin evaporare. Pe cea mai înaltă dintre treptele ce duceau în această încăpere a groazei era o bucată mare din sicriu, cu care s-ar părea că se zbătuse să atragă atenţia izbind în uşa de fier. Pe cînd se chinuia astfel, probabil că leşinase sau posibil să fi murit pur şi simplu de spaimă; iar în cădere, giulgiul i se agăţase în grilajul de fier care era proiectat înspre interior. Astfel rămase şi astfel putrezi, în picioare.

În anul 1810 a avut loc în Franţa un caz de înhumare prematură, însoţit de unele împrejurări ce dovedesc îndeajuns aserţiunea după care adevărul este, la drept vorbind, mai straniu decît ficţiunea[181]. Eroina întîmplării era o oarecare mademoiselle Victorine Lafourcade, o fată dintr-o familie ilustră, cu avere şi de o neasemuită frumuseţe. Printre numeroşii ei peţitori era şi Julien Bossuet, un *littérateur*[182] sau gazetar sărac, din Paris. Însuşirile şi purtarea lui mereu curtenitoare atraseră atenţia moştenitoarei, de care s-ar părea că era iubit cu adevărat; însă, mîndră de stirpea ei, ea se decise în cele din urmă să-l refuze şi să se mărite cu un anume monsieur Renelle, bancher şi diplomat cu oarecare notorietate. După căsătorie

însă acest gentleman o neglija şi, poate chiar mai sigur, o maltrata. După ce petrecu cu el cîţiva ani de chin, muri – în tot cazul, starea ei aducea atît de mult cu cea a unei moarte, încît îi păcăli pe toţi cei care o văzură. Fu înmormîntată nu într-un cavou, ci într-o groapă obişnuită, în satul unde se născuse. În culmea disperării şi chinuit încă de amintirea iubirii sale nemărginite, îndrăgostitul purcede din capitală spre îndepărtata regiune unde se află satul, stăpînit de dorinţa romantică de a deshuma cadavrul şi de a-şi însuşi cosiţele ei învoalte. Soseşte la mormînt. În miez de noapte dezgroapă sicriul, îl deschide şi începe să taie părul fetei, cînd este reţinut de ochii dragi care se deschid. În realitate, fata fusese îngropată de vie. Viaţa nu o părăsise cu totul; şi fu trezită de mîngîierile iubitului ei din letargia ce fusese confundată cu moartea. Ca un nebun, el o duse în braţe pînă la locuinţa lui din sat. Îi dădu cîteva întăritoare puternice dintre cele sugerate de cunoştinţele sale medicale deloc neînsemnate. Într-un tîrziu, ea îşi reveni. Îşi recunoscu salvatorul. Rămase cu el pînă cînd, încetul cu încetul, îşi recăpătă pe deplin sănătatea de dinainte. Inima ei de femeie nu era de piatră, şi această ultimă lecţie de dragoste fu de ajuns ca să i-o înmoaie. I-o dărui lui Bossuet. Nu se mai întoarse la soţul ei, ci, ascunzîndu-i faptul că înviase, fugi cu iubitul ei în America. Douăzeci de ani mai tîrziu cei doi se întoarseră în Franţa cu convingerea că timpul schimbase atît de mult înfăţişarea femeii, încît prietenii ei nu o vor mai putea recunoaşte. Se înşelară însă, întrucît, de la prima întîlnire, monsieur Renelle o recunoscu pe dată şi-şi revendică soţia. Ea se împotrivi acestei cereri, iar tribunalul o susţinu în împotrivirea ei, hotărînd că, după trecerea atîtor ani, împrejurările cu totul speciale anulaseră, nu doar cît priveşte echitatea, dar şi legea, autoritatea soţului.

Revista de chirurgie din Leipzig, un periodic cu mare merit şi autoritate[183], pe care editorii americani, indiferent

care, ar face bine să-l traducă şi să-l republice, consemnează într-un număr recent un eveniment foarte întristător de felul celor în cauză.

Un ofiţer de artilerie, bărbat de statură gigantică şi cu o sănătate robustă, trîntit fiind de pe un cal nărăvaş, se alese cu o foarte severă contuzie la cap, care îl făcu să-şi piardă numaidecît cunoştinţa. Craniul îi era uşor fracturat, însă nu se observa nici o primejdie imediată. Trepanaţia reuşi de minune. I se luă sînge şi fură aplicate multe altele dintre obişnuitele mijloace de alinare. Treptat însă el căzu într-o stare de amorţeală tot mai gravă şi în final s-a crezut că ar fi murit.

Vremea era caldă; şi el fu îngropat cu o grabă indecentă într-unul din cimitirele comunale. Înmormîntarea avu loc într-o joi. Duminica următoare, ca de obicei, aleile cimitirului erau înţesate de vizitatori; şi pe la amiază se iscă un freamăt nemaipomenit la spusele unui ţăran cum că, stînd pe mormîntul ofiţerului, simţi cît se poate de clar o zguduitură în pămînt, ca şi cînd ar fi fost produsă de cineva care se zbătea dedesubt. La început se dete prea puţină atenţie spuselor omului, însă vădita lui teroare şi încăpăţînarea cu care persista în relatarea lui îşi făcură în cele din urmă efectul firesc asupra mulţimii. Fură procurate degrabă nişte lopeţi şi în cîteva clipe groapa, care era ruşinos de puţin adîncă, fu răscolită atît de tare, încît apăru capul celui ce sălăşluia în ea. Atunci părea mort, însă stătea aproape în capul oaselor în sicriu, al cărui capac în sforţările sale furioase îl săltase niţel în sus.

Fu transportat numaidecît la cel mai apropiat spital, iar acolo fu declarat încă în viaţă, deşi în stare de asfixie. După cîteva ceasuri îşi reveni în simţiri, recunoscu unele dintre cunoştinţele sale şi în fraze întretăiate vorbi despre agonia sa din mormînt.

Din ce povesti era limpede că, îngropat fiind, trebuie să fi fost conştient mai bine de un ceas că

era viu, înainte să cadă în nesimţire. Groapa fusese astupată neglijent şi la repezeală cu pămînt din cale-afară de afînat; şi astfel putea să pătrundă în ea puţin aer. Auzea deasupra capului paşii mulţimii şi se zbătuse la rîndul său să se facă auzit. Şi tocmai tumultul din incinta cimitirului, zise el, pare să-l fi trezit dintr-un somn adînc – dar nu apucase bine să se trezească şi-şi dete seama perfect de cumplita grozăvie a situaţiei sale.

Pacientul acesta – faptul este consemnat – se simţea binişor şi părea să se însănătoşească pe deplin, cînd căzu victimă experimentelor medicale ale unor şarlatani. Îi fu aplicată bateria galvanică[184] şi brusc îşi dete sfîrşitul într-una din crizele paroxistice pe care aceasta le provoacă uneori.

Menţionarea bateriei galvanice îmi aduce aminte însă de un caz bine cunoscut şi absolut extraordinar, în care acţiunea ei se dovedise a fi mijlocul prin care fu readus la viaţă un tînăr avocat din Londra, care fusese îngropat cu două zile înainte. Asta s-a întîmplat în 1831 şi la vremea aceea a produs o senzaţie nemaipomenită orişiunde devenea subiect de conversaţie[185].

Pacientul, domnul Edward Stapleton, murise, pare-se, de febră tifoidă, însoţită de unele simptome neobişnuite, care treziră curiozitatea medicilor săi. După moartea sa aparentă, prietenii lui fură rugaţi să încuviinţeze un examen *post mortem,* însă aceştia refuzară acest lucru. Cum se întîmplă adesea în cazul unor asemenea refuzuri, medicii hotărîră să dezgroape cadavrul şi să-l disece în voia lor pe furiş. S-a ajuns uşor la o înţelegere cu una dintre numeroasele bande de hoţi de cadavre ce infestează Londra; şi în a treia noapte după funeralii, presupusul cadavru fu dezgropat dintr-un mormînt adînc de opt picioare şi depus în sala de operaţie a unuia dintre spitalele private.

În fapt, i se făcu o incizie destul de adîncă în abdomen, cînd înfăţişarea fragedă şi nevătămată a subiectului sugeră aplicarea bateriei electrice.

Experienţele urmară una după alta şi se arătară efectele obişnuite, fără nimic caracteristic cît de cît, cu excepţia, o dată sau de două ori, a ceva din activitatea musculară care semăna cu viaţa într-un grad mai mare decît de obicei.

Se făcuse tîrziu. Se crăpa de ziuă; şi socotiră de cuviinţă ca, în sfîrşit, să se purceadă numaidecît cu disecţia. Un student însă ţinea în mod special să-şi testeze o teorie proprie şi insistă să se aplice bateria la unul dintre muşchii pectorali. S-a făcut o tăietură adîncă şi o bucată de sîrmă fu pusă iute în contact, cînd pacientul, cu o mişcare grăbită, dar nicidecum convulsivă, se ridică de pe masă, se duse pînă spre mijlocul încăperii, privi neliniştit în jur cîteva secunde şi apoi... vorbi. Ce spunea era ininteligibil; dar erau rostite cuvinte; silabisirea era clară. După ce vorbi, se prăbuşi pe podea.

Cîteva momente fură cu toţii paralizaţi de groază, dar urgenţa cazului le-a redat iute prezenţa de spirit. S-a văzut că domnul Stapleton era viu, deşi în stare de leşin. Sub influenţa eterului îşi reveni şi fu repede vindecat şi redat tovărăşiei prietenilor săi, cărora însă li s-a ascuns vestea învierii sale, pînă ce nu dispăru primejdia unei recidive. Se poate închipui mirarea, negrăita lor uimire.

Totuşi aspectul cel mai tulburător al acestei întîmplări este cuprins în cele afirmate de însuşi domnul S. Acesta a declarat că în nici o perioadă n-a fost cu totul insensibil, că în mod vag şi confuz a fost conştient de tot ce i s-a întîmplat, din clipa în care a fost declarat *mort* de către medicii săi pînă în aceea în care a căzut leşinat pe podeaua spitalului. „Sînt viu“, fură cuvintele neînţelese pe care în disperarea sa se străduia să le rostească de îndată ce recunoscuse sala de disecţie.

Ar fi o treabă uşoară să înmulţeşti istorisiri precum acestea, însă mă abţin, căci într-adevăr nu-i nevoie să demonstrăm faptul că au loc înmormîntări înainte de vreme. Dacă ne gîndim,

din natura cazului, cît de rar este în puterea noastră să le detectăm, trebuie să admitem că ele se pot petrece *frecvent* fără cunoştinţa noastră. Într-adevăr, rareori se întîmplă să fie răscolit un mormînt, indiferent de scop, indiferent de întinderea sa, fără a nu se descoperi schelete în poziţii ce sugerează cele mai cumplite bănuieli.

Cumplită într-adevăr bănuiala, dar şi mai cumplită osînda! Se poate afirma fără ezitare că *nici o* întîmplare nu este atît de teribil de potrivită ca să inspire suprema suferinţă trupească şi mentală cum este îngroparea de viu. Insuportabila apăsare asupra plămînilor, miasmele înăbuşitoare ale pămîntului jilav, strînsoarea veşmintelor morţii, rigida îmbrăţişare a îngustului locaş, întunericul Nopţii absolute, tăcerea ca o mare copleşitoare, prezenţa nevăzută, dar palpabilă a Viermelui Biruitor[186] – aceste lucruri, laolaltă cu gîndul la aerul şi iarba de deasupra, cu amintirea prietenilor dragi care ar sări să ne salveze numai să ştie de soarta noastră, şi cu conştiinţa că despre soarta asta ei nu vor putea fi informaţi *niciodată*, că partea noastră fără speranţă este a celor morţi cu adevărat – aceste consideraţii, zic, strecoară în inima care încă mai palpită o oroare atît de cumplită şi de insuportabilă, încît pînă şi cea mai îndrăzneaţă imaginaţie se dă îndărăt dinaintea ei. Nu cunoaştem nimic mai chinuitor pe Pămînt, nici în tărîmurile cele mai întunecate ale Iadului nu putem visa la ceva mai hidos. Şi astfel toate istorisirile despre acest subiect sînt de un profund interes; un interes care, prin sfînta oroare a subiectului însuşi, depinde totuşi, în chip cît se poate de potrivit şi de ciudat, de convingerea noastră despre *adevărul* celor istorisite. Ce am să povestesc acum este din propriile mele cunoştinţe, din experienţa mea proprie şi adevărată.

Cîţiva ani am suferit de atacurile acelei stranii boli căreia, în lipsa unui termen mai exact, medicii

au convenit să-i dea numele de catalepsie. Deşi cauzele imediate şi cele care predispun şi chiar diagnosticul acestei boli sînt încă un mister, caracterul ei aparent şi evident este suficient de bine cunoscut. Variaţiile ei par să fie îndeosebi de grad. Uneori bolnavul zace doar o zi sau chiar o perioadă mai scurtă, într-un fel de extremă letargie. Este în nesimţire şi cu totul nemişcat; însă bătăile inimii sînt totuşi uşor perceptibile; mai dăinuie o urmă de căldură; o uşoară culoare persistă în miezul obrajilor; şi, apropiindu-i o oglindă de buze, putem detecta activitatea slabă, neregulată şi oscilantă a plămînilor. Apoi din nou durata transei este de săptămîni – sau chiar luni de zile; pe cînd observaţia cea mai atentă şi cele mai riguroase teste medicale nu reuşesc să stabilească vreo deosebire substanţială între starea bolnavului şi ce concepem noi a fi moartea absolută. Cel mai adesea el scapă de o îngropare de viu doar prin aceea că prietenii lui ştiu că înainte vreme suferise de catalepsie, datorită bănuielilor astfel trezite şi, mai presus de toate, neapariţiei descompunerii. Evoluţia bolii este, din fericire, treptată. Primele manifestări, deşi vădite, sînt neîndoielnice. Crizele devin tot mai pronunţate şi fiecare durează o perioadă mai lungă decît precedenta. În asta constă principala măsură de prevenire a îngropării. Nefericitul al cărui *prim* atac ar avea acest caracter extrem, care se poate vedea uneori, aproape inevitabil ar fi osîndit de viu mormîntului.

Propriul meu caz nu se deosebea prin nici un aspect mai important de cele menţionate în tratatele de medicină. Uneori, fără vreo cauză aparentă, mă cufundam încet-încet într-o stare de semisincopă sau semileşin; şi rămîneam în starea asta, fără vreo durere, fără capacitatea de a mă mişca sau, strict vorbind, de a gîndi, ci cu conştiinţa amorţită şi letargică a vieţii şi a prezenţei celor din jurul patului meu, pînă ce criza bolii mă readucea brusc şi deplin în simţiri. Alteori

mă lovea fulgerător şi impetuos. Mi se făcea rău, amorţeam, mă treceau fiorii, ameţeam şi dintr-odată mă prăbuşeam la pămînt. Apoi, săptămîni în şir, totul era neant, întuneric şi tăcere, şi universul devenea Nimic. O anihilare mai totală nu putea fi. Din aceste din urmă atacuri mă trezeam însă la fel de încet şi de treptat pe cît de bruscă fusese criza. Aşa cum răsar zorile pentru cerşetorul fără prieteni şi fără adăpost, şi care colindă străzile în nopţile lungi şi pustii ale iernii – la fel de tîrzie – la fel de înceată – la fel de veselă se reîntorcea lumina Sufletului către mine.

Afară de această tendinţă spre transă, sănătatea mea părea totuşi în general bună; nici nu puteam observa că ea ar fi fost în vreun fel afectată de acea unică maladie prevalentă – doar dacă într-adevăr idiosincrazia în *somnul* meu obişnuit n-ar putea fi privită ca o consecinţă a ei. Trezindu-mă din somn, nu-mi puteam niciodată recîştiga dintr-odată deplina posesiune a simţurilor, ci întotdeauna rămîneam multe minute în adîncă buimăcire şi perplexitate; facultăţile mentale în general, dar memoria în special, fiind într-o stare de absolută suspensie.

În tot ce înduram nu era nici o suferinţă fizică, dar cît despre suferinţa morală, o infinitate. Imaginaţia mea devenise macabră. Vorbeam „de viermi, morminte şi epitafuri“[187]. Mă abandonam reveriilor morţii, iar ideea îngropării de viu punea continuă stăpînire asupra creierului meu. Oribilul Pericol la care eram expus mă bîntuia zi şi noapte. În timpul celei dintîi, tortura meditaţiei era excesivă – în timpul celei de-a doua, supremă. Cînd Întunericul înfiorător cuprindea Pămîntul, atunci, la oroarea nemaipomenită a gîndului tremuram – tremuram ca penele fîlfiitoare de pe dric. Cînd Firea nu mai putea îndura veghea, doar după sforţări consimţeam să adorm – căci mă cutremuram la gîndul că, trezindu-mă, aveam să mă aflu locatarul unui mormînt. Şi cînd, într-un

tîrziu, mă cufundam în somn, nu făceam decît să mă avînt dintr-odată într-o lume de fantasme, deasupra căreia, cu aripi uriaşe, negre, adumbrind totul, plutea atotputernică acea unică Idee sepulcrală.

Dintre nenumăratele imagini ale întunericului ce mă chinuiau astfel în visele mele, aleg ca mărturie doar o viziune solitară. Se făcea că eram cufundat într-o transă cataleptică de o durată şi profunzime mai mari ca de obicei. Deodată am simţit pe frunte o mînă ca un sloi de gheaţă, şi un glas nerăbdător, nedesluşit, îmi şopti în ureche cuvintele „Ridică-te!“.

M-am ridicat în capul oaselor. Întunericul era total. Nu puteam vedea figura celui care mă trezise. Nu-mi aduceam aminte nici de perioada cînd căzusem în transă, nici de locul în care zăceam atunci. Pe cînd rămăsesem nemişcat şi mă străduiam să-mi adun gîndurile, mîna rece mă apucă feroce de încheietură, scuturînd-o cu mînie, în timp ce vocea bolborosi din nou:

— Ridică-te! Nu ţi-am poruncit să te ridici?

— Şi cine eşti tu? am întrebat.

— Eu n-am nici un nume în regiunile unde locuiesc, răspunse glasul cu jale; am fost muritor, dar sînt un demon. Am fost neîndurător, dar sînt milos. Tu simţi doar că mă cutremur. Dinţii-mi clănţăne cînd vorbesc, totuşi nu de la răcoarea nopţii – a nopţii fără sfîrşit. Dar această hidoşenie este insuportabilă. Cum poţi *tu* dormi liniştit? Eu nu mă pot odihni de plînsetul acestor chinuri cumplite. Aceste imagini sînt mai mult decît pot eu îndura. Scoală-te! Vino cu mine în Noaptea de afară şi-ţi voi dezveli mormintele. Nu-i acesta un spectacol al suferinţei? Priveşte!

Am privit; şi nevăzuta figură ce mă ţinea încă strîns de încheietură făcu să se deschidă mormintele întregii omeniri; şi din fiecare se strecura palida lucire fosforescentă a putreziciunii; astfel încît puteam vedea în cele mai ascunse

cotloane, iar acolo să contemplu trupurile înfăşurate în linţoliu în somnul lor trist şi solemn laolaltă cu viermele. Dar – vai! – cei care se odihneau cu adevărat erau mai puţini, cu multe milioane, decît cei care nu dormeau deloc; şi era o zbatere uşoară; şi era o tristă nelinişte generală; şi din adîncurile nenumăratelor hrube venea foşnetul melancolic al veşmintelor celor îngropaţi. Şi dintre cei care păreau a se odihni în pace am văzut că un mare număr îşi schimbase, într-un grad mai mare sau mai mic, poziţia rigidă şi stingheritoare în care fuseseră iniţial îngropaţi. Şi glasul îmi spuse din nou, pe cînd priveam:

— Nu e – o, *nu* e asta o privelişte de jale? Însă, înainte să pot găsi cuvinte să-i răspund, silueta contenise să mă strîngă de încheietură, luminile fosforescente se stinseră, iar mormintele se închiseră cu o bruscă violenţă, pe cînd din ele se ridica un tumult de glasuri disperate, zicînd din nou: Nu e, o, Dumnezeule! *nu* e asta o privelişte de jale?

Închipuiri precum acestea, arătîndu-mi-se noaptea, îşi întindeau influenţa teribilă departe în orele mele de veghe. Nervii mei deveneau cu totul şubrezi şi cădeau pradă ororii perpetue. Ezitam să călăresc sau să mă plimb sau să-mi permit orice exerciţiu care m-ar fi îndepărtat de casă. De fapt, nu mai îndrăzneam să ies din prezenţa imediată a celor care ştiau de înclinaţia mea spre catalepsie, nu care cumva, avînd unul dintre obişnuitele mele accese, să fiu înmormîntat înainte de a fi fost stabilită starea mea reală. Mă îndoiam de grija, fidelitatea prietenilor mei cei mai dragi. Mă temeam că, în vreo transă de o durată mai mare decît cea obişnuită, aceştia ar putea fi convinşi să mă considere irecuperabil. Am mers chiar pînă acolo încît să mă tem că, întrucît le cauzam atîta bătaie de cap, ar fi bucuroşi să considere orice criză mai prelungită o scuză suficientă pentru a scăpa cu totul de mine. În zadar se străduiau să mă

asigure cu cele mai solemne promisiuni. Le-am cerut sub cele mai sfinte jurăminte ca în nici un caz să nu mă îngroape pînă cînd procesul de descompunere nu va fi ajuns în punctul în care ar fi fost imposibil să mă mai ţină neîngropat. Şi chiar şi atunci spaimele mele de moarte refuzau să asculte de raţiune, refuzau să accepte orice consolare. Am început să iau un şir de măsuri de prevedere elaborate. Printre alte lucruri am dispus să fie refăcut cavoul familial astfel încît să permită deschiderea uşii pe dinăuntru. Cea mai slabă apăsare pe un levier lung ce ajungea pînă departe în criptă făcea ca porţile de fier să se dea în lături. Mai erau şi alte dispozitive care să lase să pătrundă aerul şi lumina, şi recipiente potrivite pentru mîncare şi apă, în imediata apropiere a sicriului destinat să mă primească. Acest sicriu avea o căptuşeală caldă şi moale şi era dotat cu un capac, construit după acelaşi principiu ca uşa cavoului, în plus nişte arcuri astfel concepute, încît cea mai slabă mişcare a corpului să fie suficientă pentru a-l deschide. Pe lîngă toate acestea, de acoperişul mormîntului era suspendat un clopot mare, a cărui frînghie trecea printr-o gaură a sicriului şi era prinsă de una din mîinile cadavrului[188]. Însă – vai! – la ce foloseşte vigilenţa împotriva Destinului omului? Nici măcar aceste bine concepute măsuri de securitate nu fură suficiente pentru a-l cruţa de cele mai cumplite agonii ale îngropării de viu pe nefericitul sortit acestor agonii!

Sosi o epocă, cum mai sosise adesea înainte, în care m-am trezit revenind dintr-o totală inconştienţă la cel dintîi uşor şi nedefinit sentiment al existenţei. Încet, cu paşi de broască-ţestoasă, se apropiară zorile slabe şi cenuşii ale zilei psihice. O nelinişte somnolentă. O suferinţă apatică a unei dureri surde. Nici o grijă, nici o speranţă, nici un efort. Apoi, după un lung interval, un ţiuit în urechi; apoi, după o perioadă şi mai lungă, o senzaţie de înţepături sau furnicături la extremităţi;

apoi o perioadă aparent eternă de repaus plăcut, în timpul căruia sentimentele trezite se luptau să devină gîndire; apoi o scurtă recădere în nonentitate; apoi o revenire bruscă. Într-un tîrziu, tremurul uşor al unei pleoape; şi imediat după asta şocul electric al unei terori, mortale şi nedefinite, ce trimite sîngele în torente de la tîmple spre inimă. Şi acum primul efort real de a gîndi. Şi acum prima încercare de a-mi aminti. Şi acum un succes parţial şi evanescent. Şi acum memoria şi-a cîştigat supremaţia încît, într-o oarecare măsură, sînt conştient de starea mea. Simt că nu mă trezesc dintr-un somn obişnuit. Mi-amintesc că eram suferind de catalepsie. Şi acum, în cele din urmă, spiritul meu cutremurat este copleşit, ca de revărsarea unui ocean, de acea cumplită Primejdie – de acea spectrală şi precumpănitoare Idee.

Cîteva minute după ce această închipuire puse stăpînire pe mine am rămas locului nemişcat. Şi de ce? Nu găseam destul curaj să mă mişc. Nu îndrăzneam să fac efortul care să mă mulţumească de soarta mea – şi totuşi în inimă ceva îmi şoptea că *era un lucru sigur*. Disperarea – cum nici un alt fel de nenorocire n-a născut vreodată – doar disperarea mă îndemnă, după multă şovăire, să ridic pleoapele grele ale ochilor. Le-am ridicat. Era întuneric – pretutindeni întuneric. Ştiam că atacul se sfîrşise. Ştiam că criza bolii mele trecuse de mult. Ştiam că-mi reveniseră acum deplin facultăţile văzului – şi totuşi era întuneric – pretutindeni întuneric – intensa şi desăvîrşita beznă a Nopţii ce durează de-a pururi.

Am încercat să ţip; şi buzele, şi limba uscată se mişcau convulsiv împreună în această încercare – dar nici un sunet nu ieşi din plămînii cavernoşi, care, apăsaţi parcă de greutatea unui munte suprapus, icneau şi palpitau, laolaltă cu inima, cu fiecare respiraţie mai trudnică şi mai anevoioasă.

Mişcarea fălcilor, în efortul de a striga, îmi dovedi că ele erau legate, cum se obişnuieşte la

morţi. Am simţit de asemenea că eram întins pe ceva tare; şi că ceva asemănător mă înghesuia şi din laturi. Pînă acum nu îndrăznisem să-mi mişc picioarele – dar acum mi-am repezit în sus, din răsputeri, braţele, care stătuseră întinse de-a lungul trupului, cu mîinile încrucişate. Ele se loviră de un material solid şi lemnos, ce se întindea deasupra mea la o înălţime nu mai mare de şase ţoli de faţa mea. Nu mai aveam nici o îndoială că mă odihneam, în sfîrşit, într-un coşciug.

Şi acum, alături de toate nenorocirile mele fără de margini, veni duios îngerul Speranţei – căci mă gîndeam la măsurile de prevedere ce luasem. M-am zvîrcolit şi am făcut mişcări spasmodice să deschid capacul; acesta nu voia să se clintească. Am pipăit după frînghia clopotului; nu era de găsit nicăieri. Şi acum Mîngîietorul zbură pentru vecie şi o Disperare şi mai sumbră domnea triumfătoare; căci nu puteam să nu observ absenţa căptuşelii ce-o pregătisem cu atîta grijă – şi apoi, aşijderea, mă lovi în nări dintr-odată mireasma puternică şi specifică a pămîntului jilav. Concluzia era inevitabilă. *Nu* mă aflam în cavou. Căzusem în transă pe cînd eram plecat de acasă – pe cînd mă aflam printre străini – cînd sau cum, nu-mi puteam aminti – şi aceştia fură cei care mă îngropară ca pe un cîine – într-un sicriu ordinar bătut în cuie – şi azvîrlit adînc, adînc şi pentru vecie, în vreo *groapă* ordinară şi fără nume.

Pe cînd această cumplită convingere îşi făcea drum astfel în cele mai ascunse cotloane ale sufletului meu, m-am zbătut din nou să strig. Şi în această a doua încercare am reuşit. Un urlet sau răcnet prelung, sălbatic şi continuu, de agonie, răsună în tărîmurile Nopţii subterane.

— Hei! Ascultă! grăi un glas răguşit drept răspuns.

— Ce dracu’ te-a apucat? zise un al doilea.

— Ia mai termină odată! zise un al treilea.

— Ce-ţi veni să urli în halul ăsta, ca un coiot? zise un al patrulea; şi pe loc am fost apucat şi scuturat fără ceremonial cîteva minute în şir de o şleahtă de indivizi cam aspri la înfăţişare. Ei nu mă treziră din somn – căci eram treaz de-a binelea cînd am ţipat –, însă mă aduseră în deplina stăpînire a memoriei mele.

Această întîmplare avusese loc în apropiere de Richmond, în Virginia. Însoţit de un prieten, pornisem într-o expediţie de vînătoare de-a lungul rîului James, cîteva mile în aval. Se apropia noaptea şi furăm surprinşi de o furtună. Singurul adăpost la îndemînă era cabina plină de mucegai a unei mici şalupe ancorate pe rîu. Ne-am descurcat cum am putut şi am petrecut noaptea pe puntea ei. Eu am dormit într-una din cele două cuşete ale vasului – şi nu-i nevoie să descriu cuşeta unei şalupe de şaizeci-şaptezeci de tone. Cea pe care am ocupat-o eu nu avea nici un fel de aşternut. Lăţimea ei maximă era de optsprezece ţoli. Distanţa de la podea pînă la punte era exact aceeaşi. Era o treabă extrem de dificilă, am descoperit, să mă strecor în ea. Totuşi, am dormit tun; şi întreaga mea viziune – căci nu era nici vis, nici coşmar – se născu firesc din împrejurările situaţiei mele – din obişnuita predispoziţie a gîndurilor mele – şi din dificultatea, la care m-am referit deja, de a-mi concentra simţurile, şi în special de a-mi recîştiga memoria, mult timp după trezirea mea din somn. Oamenii care mă scuturau erau echipajul şalupei şi cîţiva muncitori hamali angajaţi să o descarce. De la încărcătură venea mirosul de pămînt. Bandajul din jurul fălcilor era o batistă de mătase cu care mă legasem la cap în lipsa obişnuitei mele tichii de noapte.

Chinurile îndurate erau însă indubitabil aceleaşi, în răstimpul acela, cu cele ale unei înmormîntări adevărate. Ele fură cumplite – ele fură incredibil de hidoase; dar din Rău izvorăşte Binele; căci însăşi grozăvia lor treziră în spiritul meu o

inevitabilă repulsie. Sufletul meu prinse puteri – prinse vigoare. Am plecat în străinătate. Am făcut exerciţii fizice viguroase. Am respirat aerul liber al Cerului. M-am gîndit la alte subiecte decît Moartea. Am renunţat la cărţile mele de medicină. Pe Buchan l-am ars[189]. N-am mai citit *Gînduri despre noapte*[190] – nici un cuvinţel despre cimitire – nici o poveste cu gogoriţe – *precum aceasta*. Pe scurt, am devenit un om nou şi am trăit o viaţă de bărbat. Din acea memorabilă noapte am alungat pentru vecie temerile mele funerare şi odată cu ele dispăru şi tulburarea cataleptică ce fusese, poate, mai mult consecinţa decît cauza lor.

Există momente cînd, chiar şi pentru ochiul sobru al Raţiunii, lumea tristei noastre Umanităţi poate căpăta aparenţa Iadului – însă imaginaţia omului nu e Carathis ca să-i exploreze nepedepsită toate cavernele. Vai! sumbra legiune a terorilor sepulcrale nu poate fi socotită întru totul fictivă – ci, precum Demonii în a căror tovărăşie Afrasiab a făcut călătoria pe Oxus, ele trebuie să doarmă, altminteri ne devoră – ele trebuie lăsate să doarmă, altminteri pierim[191].

178 Napoleon a pierdut cam 20000 de oameni la traversarea Berezinei. Cutremurul din Lisabona din 1 noiembrie 1755 a ucis peste 30000 oameni. Ciuma a lovit Londra în 1665; Daniel Defoe a scris despre ea o relatare, în parte fictivă, intitulată *Jurnal din anul ciumei* (1722). Masacrul protestanţilor din noaptea Sfîntului Bartolomeu, 24 august 1572, a fost ordonat de regele Carol al IX-lea la sfatul mamei sale, Catherina de Médicis. Suraj-ud-Dowlah, nababul Bengalului, a ucis o sută de prizonieri englezi la Calcutta în 1756.

179 *Eclesiastul, 12: 6*: „pînă nu se rupe funia de argint, pînă nu se sfarmă vasul de aur....“

180 . Înainte de experienţă (lat.); cu sau fără intenţie, Poe abuzează de accente; cf. *Îngerul bizarului*, n. 1, şi *Mellonta Tauta*, n. 26.

181 Killis Campbell (*MLN*, mai 1917) a descoperit sursa lui Poe pentru această naraţiune în revista Philadelphia *Casket* (septembrie

1827). Bucata, intitulată *The Lady Buried Alive*, prezintă două versiuni ale unei poveşti mai vechi, una atribuind-o „cauzelor celebre“ (Gayot de Pitevol, *Causes célebres et intéressantes*, vol. VII, 1737, pp. 434-437), cealaltă lui Domenico Maria Manni (1690-1788), autor al *Istoria del Decameron di Giovanni Boccaccio*, Florenţa, 1742), care pretindea că întîmplarea ar fi avut loc în Florenţa în timpul ciumei din 1460. Poe a utilizat ambele versiuni, luînd din prima evenimentele, iar din a doua *happy end*-ul. Singurul nume propriu din versiunea lui Pitavol e *rue Saint Honoré*; Manni îşi botează eroina Ginevra de Bmiera, iar pe iubitul ei, Antonio Rondinelli, însă nu-l numeşte pe soţ.

182 Om de litere (fr.).

183 Sursa n-a fost identificată.

184 Pentru bateria galvanică vezi *Respiraţie pierdută, Manuscris găsit într-o sticlă*, *Portretul oval*, *Cîteva vorbe cu o mumie*.

185 Acest „caz extraordinar“ este adaptat după *Buried Alive* (*Blackwood's Magazine*, octombrie 1821, pp. 262-264), *apud* Margaret Alterton, *Origins*, 1925, pp. 11, 18-20, 23, citat în legătură cu motivul vieţii-în-moarte din nuvelele lui Poe.

186 „Viermele biruitor“ e preluat din Spencer Wallace Cone, *Proud Ladye* (New York, 1840); cf. poemul *Viermele biruitor*, *AL*, pp. 131-132.

187 W. Shakespeare, *Richard al II-lea*, III, 2, 145: „Hai să vorbim de morminte“.

188 Cf. N.P. Willis, *New Mirror*, 18 noiembrie 1843, p. 111, retipărit printre ale sale *Ephemera* din *Prose Works*, 1845, pp. 639, 640: „*Sicriul salvator*, expus recent la tîrgul Institutului, e construit în aşa fel încît să se poată deschide la prima mişcare a ocupantului său şi totodată atît de confortabil pe dinăuntru, încît pare destinat unei locuiri temporare. Proprietarul său recomandă [...] mijloace corespunzătoare pentru a ieşi din criptă, precum şi dispozitive pentru asigurarea luminii şi a aerului proaspăt – pe scurt, tot ce ar asigura confortul celui care se trezeşte [...]. În Frankfurt, Germania, răposatul e depus într-o odaie bine aerisită, cu mîna legată vreme de trei zile de un clopoţel“. În iunie 1843, *The Rover* (I, 249) retipărea un articol al lui Thomas Hood, *The Death Watch*, care relata că în Frankfurt-am Main un „mort“ a înviat şi a tras de clopoţel, iar groparul, om în etate, a murit de inimă. Inventatorul acestui sicriu e domnul Eisenbrant din Baltimore (New York *Columbian Lady's and Gentleman's Magazine*, iunie 1844).

189 William Buchan (1729-1805), autor al tratatului *Domestic Medicine; or The Family Physician* (1769), manual care în 1854 ajunsese la a 29-a ediţie.

190 E vorba de volumul de poeme al medicului Edward Young (1683-1765), *Night Thoughts, of Death, Time and Immortality* (1742-45), extrem de popular în vremea lui Poe.

191 În acest paragraf Poe rescrie două fraze din romanul *Stanley* (1838) al lui Horace Binney Wallace. *Afrasiab*: legendarul rege din Turîn, duşmanul lui Rustem din poemul epic *Shah Nameh* al persanului Firdusi (950-1020). *Carathis*, mama califului Haroun Vathek Billah (842-847 e. n.).

Scrisoarea furată

Nil sapientiae odiosius acumine nimio.

Seneca[192]

La Paris, într-o seară furtunoasă din toamna anului 18..., curînd după lăsarea întunericului, mă delectam cu îndoitul lux al meditaţiei şi al unei pipe din spumă de mare, în tovărăşia prietenului meu C. Auguste Dupin, în mica şi retrasa lui bibliotecă sau cabinet de lucru, *au troisième, No. 33, Rue Dunôt, Faubourg St. Germain*[193]. De mai bine de un ceas păstram amîndoi o adîncă tăcere, iar unui privitor de ocazie am fi părut fiecare adînc şi exclusiv preocupaţi de rotocoalele ondulate de fum ce împovărau atmosfera din încăpere. Cît despre mine însă, frămîntam în minte anumite chestiuni ce fuseseră subiectul conversaţiei noastre ceva mai devreme în acea seară; mă refer la cazul din Rue Morgue şi la misterul din jurul uciderii lui Marie Rogêt. Iată de ce mi s-a părut o treabă de coincidenţă cînd uşa apartamentului nostru fu dată în lături, lăsînd să intre vechea noastră cunoştinţă, monsieur G., prefectul poliţiei pariziene.

I-am urat din inimă bun-venit; căci omul era aproape tot atît de amuzant pe cît de vrednic de dispreţ, şi nu-l mai văzusem de cîţiva ani. Stătuserăm pînă atunci pe întuneric şi Dupin se sculă acum să aprindă o lampă, dar se aşeză din nou, fără să mai facă acest lucru, la spusele lui G. cum că venise să se consulte cu noi sau mai degrabă să-i ceară prietenului meu părerea, în legătură cu o anume problemă oficială ce prilejuise multe necazuri.

— Dacă e un lucru care cere gîndire, observă Dupin, renunţînd să mai aprindă fitilul, îl vom examina cu mai mult folos pe întuneric.

— Asta este încă una dintre noţiunile dumitale bizare, zise prefectul, care avea obiceiul să numească „bizar“ orice lucru care depăşea înţelegerea lui, trăind astfel în mijlocul unei întregi legiuni de „bizarerii“.

— Foarte adevărat, zise Dupin, oferindu-i o pipă musafirului său şi împingînd spre el un fotoliu confortabil.

— Şi care e acum dificultatea? am întrebat. Sper că nu e iarăşi vorba de vreun asasinat?

— O, nu, nimic de felul ăsta. Fapt este că afacerea este într-adevăr *foarte* simplă şi nu mă îndoiesc că şi noi i-am putea da de capăt destul de bine; dar pe urmă m-am gîndit că i-ar face plăcere lui Dupin să audă amănuntele ei, fiind nemaipomenit de *bizară*.

— Simplă şi bizară, zise Dupin.

— Mda, cam aşa şi nu prea. Fapt este că sîntem cu toţii foarte nedumeriţi, întrucît afacerea este într-adevăr atît de simplă, şi totuşi ne depăşeşte cu totul.

— Poate că tocmai simplitatea acestui lucru vă face să greşiţi, zise prietenul meu.

— Ce absurditate spui dumneata! exclamă prefectul, rîzînd din toată inima.

— Poate că misterul e un pic *prea* vădit, zise Dupin.

— O, ceruri! Cine a mai auzit o asemenea idee?

— Un pic *prea* evident.

— Ha! ha! ha! – ha! ha! ha! – ho! ho! ho! hohoti musafirul nostru, amuzat la culme, o, Dupin, mă faci să mor, zău!

— Şi la urma urmei, despre ce e vorba? am întrebat.

— Cum să nu, am să vă povestesc, răspunse prefectul îngîndurat, scoţînd o trîmbă de fum lungă şi deasă şi aşezîndu-se mai bine în fotoliu. Am să vă povestesc în cîteva cuvinte; dar, înainte să încep, daţi-mi voie să vă atrag atenţia că afacerea

asta reclamă cel mai desăvîrşit secret şi aproape sigur că mi-aş pierde postul ce-l deţin acum dacă s-ar afla că l-am divulgat cuiva.

— Dă-i drumul, am zis.

— Sau nu, spuse Dupin.

— Bine, atunci; am fost informat personal, dintr-un mediu foarte înalt, că din apartamentele regale a fost sustras un document de cea mai mare importanţă. Se ştie cine este individul care l-a sustras; asta fără nici un dubiu; a fost văzut luîndu-l. Se ştie şi că el se mai află încă în posesia lui.

— De unde se ştie asta?

— Se deduce clar din natura documentului, răspunse prefectul, precum şi din neapariţia unor anumite consecinţe care ar decurge imediat ce el n-ar mai fi în posesia hoţului, adică din utilizarea lui în scopul în care el are de gînd să-l utilizeze pînă la urmă.

— Fii niţel mai explicit, zise Dupin.

— Bine, tot ce pot spune este că documentul îi dă deţinătorului său o anumită putere într-un anumit cerc, unde o asemenea putere are o valoare imensă.

Prefectului îi era drag jargonul diplomaţiei.

— Totuşi nu prea înţeleg, zise Dupin.

— Nu? Ei bine, dezvăluirea documentului unei a treia persoane, care trebuie să rămînă anonimă, ar pune în joc onoarea unui personaj de cel mai înalt rang; iar acest fapt îi dă deţinătorului documentului o ascendenţă asupra ilustrului personaj, ale cărui onoare şi linişte ar fi astfel primejduite.

— Dar această ascendenţă, am intervenit, ar presupune ca hoţul să ştie că păgubaşul îl ştie pe hoţ. Cine ar îndrăzni...?

— Hoţul, zise G., este ministrul D., care îndrăzneşte orice, tot ce este nevrednic şi tot ce este vrednic de un om. Metoda acestei sustrageri a fost pe cît de ingenioasă, pe atît de îndrăzneaţă. Documentul în chestiune – vorbind deschis, o

scrisoare – a fost primit de persoana căreia i-a fost sustras în timp ce aceasta se afla singură în *boudoir*-ul regal. Pe cînd o citea, a fost brusc întreruptă de intrarea celuilalt înalt personaj de care ţinea în mod deosebit să o ascundă. După o grabnică şi zadarnică încercare de a o arunca într-un sertar, a fost nevoită să o lase, deschisă cum era, pe masă. Adresa însă era deasupra, iar cuprinsul nedezvăluit, astfel că scrisoarea scăpă atenţiei. În acest moment intră ministrul D. Ochiul lui de linx vede imediat documentul, recunoaşte scrisul de pe adresă, observă tulburarea persoanei în cauză şi îi descoperă secretul. După cîteva discuţii pe chestiuni de afaceri, în felul său grăbit dintotdeauna, scoate la iveală o scrisoare întru cîtva asemănătoare cu cea în discuţie, o deschide, se preface că o citeşte, iar pe urmă o pune în imediata apropiere a celeilalte. Iarăşi mai discută vreo cincisprezece minute despre treburi obşteşti. Într-un tîrziu, luîndu-şi rămas-bun, ia de pe masă şi scrisoarea ce nu-i aparţinea. Proprietara de drept l-a văzut, dar bineînţeles n-a îndrăznit să atragă atenţia asupra acestui fapt în prezenţa celui de-al treilea personaj care stătea lîngă dînsa. Ministrul o şterse, lăsînd pe masă propria lui scrisoare, una fără nici o importanţă.

— Prin urmare, îmi zise Dupin, ai acum exact ce-ţi trebuie pentru ca ascendenţa asta să fie completă: hoţul ştie că păgubaşul îl ştie pe hoţ.

— Da, răspunse prefectul; şi puterea astfel dobîndită a fost exercitată, în ultimele cîteva luni, într-o măsură extrem de primejdioasă, în scopuri politice. Cu fiecare zi păgubaşa este tot mai convinsă de necesitatea de a-şi recupera scrisoarea. Dar, fireşte, acest lucru nu se poate face pe faţă. În fine, mînată de disperare, mi-a încredinţat această afacere mie.

— Decît care, presupun, zise Dupin, din mijlocul unui vîrtej perfect de fum, nu se putea

dori şi nici măcar imagina un agent mai perspicace.

— Mă flataţi, răspunse prefectul, dar este posibil să se fi avut în vedere o asemenea părere.

— E clar, am zis, precum vedeţi, că scrisoarea se află încă în posesia ministrului; întrucît tocmai această posesie şi nu vreo altă întrebuinţare a scrisorii e ceea ce conferă puterea. Odată cu întrebuinţarea dispare şi puterea.

— Adevărat, zise G., şi exact după această convingere ne-am călăuzit. Prima mea grijă a fost să fac o cercetare amănunţită a locuinţei ministrului; iar aici treaba cea mai neplăcută pentru mine era că trebuia să o cercetez fără ştirea lui. Dincolo de toate, fusesem prevenit de pericolul care s-ar naşte dacă i-aş da motive să bănuiască planul nostru.

— Dar cît priveşte aceste investigaţii sînteţi absolut *au fait*[194], am zis. Poliţia pariziană a mai făcut acest lucru adeseori.

— O, da! Şi tocmai din acest motiv n-am disperat. În plus, obiceiurile ministrului îmi dădeau un mare avantaj. Lipseşte frecvent de acasă toată noaptea. Servitorii lui nu sînt deloc numeroşi. Ei dorm la oarecare distanţă de apartamentul stăpînului lor şi, fiind mai toţi napolitani, pot fi uşor îmbătaţi. După cum ştiţi, am chei cu care pot deschide orice cameră sau birou din Paris. De trei luni încoace n-a trecut noapte din care să nu fi petrecut cea mai mare parte scotocind eu însumi casa D. Este în joc onoarea mea şi, să vă spun un mare secret, răsplata este enormă. Aşa că n-am abandonat căutările pînă ce nu m-am convins pe deplin că hoţul este un ins mai viclean decît mine. Cred că am cercetat fiecare ungher al casei unde ar fi putut fi ascunsă scrisoarea.

— Dar nu s-ar putea, am sugerat, ca scrisoarea, deşi încă în posesia ministrului, cum neîndoielnic şi este, să fi fost ascunsă de el altundeva decît în propria sa locuinţă?

— E puţin probabil, zise Dupin. Actuala stare cam ciudată a treburilor de la curte şi îndeosebi intrigile în care se ştie că D. este implicat ar face din imediata disponibilitate a documentului – adică din posibilitatea de a fi arătat pe loc – un aspect de o importanţă aproape egală cu însuşi faptul posesiei sale.

— Posibilitatea de a fi arătat pe loc? am întrebat.

— Adică de a fi *distrus*, zise Dupin.

— Adevărat, am observat; în mod clar, scrisoarea e în casă. Cît despre posibilitatea ca ea să se afle asupra persoanei ministrului, o putem considera în afara oricărei discuţii.

— Absolut, zise prefectul. A fost ambuscat de două ori, chipurile de nişte tîlhari, şi riguros cercetat chiar sub ochii mei.

— Aţi fi putut să vă cruţaţi de această trudă, zise Dupin. Presupun că D. nu e nebun de-a binelea şi, cum nu este, trebuie să fi anticipat aceste ambuscade ca pe ceva firesc.

— Nu nebun *de-a binelea*, zise G., ci poet, pe care îl socot a fi doar la un pas de nebun[195].

— Adevărat, zise Dupin îngîndurat, după ce scoase o trîmbă lungă de fum din pipa lui din spumă de mare, cu toate că şi eu m-am făcut vinovat de unele versuri.

— Ar fi bine să detaliezi amănuntele cercetării dumitale.

— Prea bine; fapt este că am luat-o pe îndelete şi am *căutat* pretutindeni. Am o experienţă îndelungată în acest gen de treburi. Am luat toată clădirea, încăpere cu încăpere, rezervînd fiecăreia nopţile unei întregi săptămîni. Mai întîi am examinat mobilierul din fiecare apartament. Am deschis fiecare sertar; şi ştiţi, presupun, că pentru un agent de poliţie bine instruit nu există ceea ce se cheamă sertar *secret*. E un dobitoc cel care lasă să-i scape vreun sertar „secret“ într-o cercetare de acest

gen. Treaba este *atît de* simplă. Există un anume volum – spaţiu – ce trebuie luat în calcul la fiecare şifonier. Avem apoi reguli precise. Nu ne poate scăpa nici a cincizecea parte dintr-o linie. După şifoniere am luat scaunele. Pernele le-am încercat cu ace lungi şi subţiri, cum m-aţi mai văzut folosind. De pe mese am desprins tăbliile.

— De ce asta?

— Uneori tăblia unei mese, sau oricare altă piesă de mobilier de formă similară, este demontată de persoana care doreşte să ascundă un obiect; este scos apoi piciorul, depozitat obiectul în scobitură şi aşezată tăblia la loc. Tălpile şi vîrfurile stîlpilor patului sînt folosite în acelaşi fel.

— Dar nu s-ar putea detecta scobitura după sunet? am întrebat.

— Sub nici o formă, dacă, după ce a fost depozitat obiectul, în jurul său s-a pus o cantitate suficientă de vată. În plus, în cazul nostru, eram siliţi să acţionăm fără zgomot.

— Dar nu puteaţi desprinde – nu puteaţi desface în bucăţi *toate* piesele de mobilier în care s-ar fi putut pune ceva în modul pe care l-aţi menţionat. O scrisoare poate fi răsucită într-un sul subţire, spiralat, care nu se deosebeşte mult, ca formă sau volum, de o andrea mai mare; şi sub forma asta ar putea fi vîrîtă, de exemplu, în braţul unui scaun. Că doar n-aţi desfăcut în bucăţi toate scaunele?

— Fireşte că nu; dar am procedat chiar mai bine – am cercetat braţele fiecărui scaun din casă şi, desigur, încheieturile fiecărei piese de mobilier, cu ajutorul unui microscop dintre cele mai puternice. Dacă ar fi rămas vreo urmă de intervenţie recentă, n-am fi omis să o detectăm numaidecît. Un singur firicel de rumeguş de la burghiu, de exemplu, ar fi fost tot atît de evident ca un măr. Orice neglijenţă cît priveşte încleierea, orice fisură mai neobişnuită la încheieturi ar fi fost destul pentru a fi detectată.

— Presupun că v-aţi uitat la oglinzi, între panouri şi plăci şi că aţi verificat paturile şi

aşternuturile, precum şi perdelele şi covoarele.

— Bineînţeles; şi după ce am isprăvit în felul ăsta cu absolut fiecare piesă de mobilier, am cercetat şi casa. Am împărţit întreaga ei suprafaţă în compartimente, pe care le-am numerotat, nu care cumva să ne scape vreunul; am cercetat apoi cu microscopul, ca mai înainte, fiecare centimentru pătrat din toată clădirea, inclusiv cele două case din imediata vecinătate.

— Cele două case învecinate! am exclamat; trebuie că aţi avut multă bătaie de cap.

— Am avut; însă recompensa oferită este nemaipomenită.

— Aţi inclus şi *terenul* din jurul caselor?

— Întreg terenul este pavat cu cărămizi. Ne-a dat puţină bătaie de cap, comparativ vorbind. Am cercetat muşchiul dintre cărămizi şi l-am găsit neatins.

— V-aţi uitat desigur şi printre hîrtiile lui D. şi în cărţile din bibliotecă?

— Bineînţeles; am deschis fiecare dosar, fiecare plic; am deschis nu numai fiecare carte, dar am întors fiecare filă din fiecare volum, nemulţumindu-ne doar să le scuturăm, cum fac unii dintre ofiţerii noştri de poliţie. Am măsurat, de asemenea, cu cele mai precise măsurători, grosimea fiecărei *coperte* de carte şi am supus-o pe fiecare celui mai atent examen la microscop. Dacă s-ar fi umblat recent pe la legători, ar fi fost cu totul imposibil ca faptul să scape observaţiei. Vreo cinci sau şase volume, tocmai ieşite din mîinile legătorului, le-am verificat cu grijă, pe transversală, cu ace.

— Aţi cercetat podelele de sub covoare?

— Fără îndoială. Am scos fiecare covor şi am cercetat scîndurile cu microscopul.

— Şi tapetul de pe pereţi?

— Da.

— V-aţi uitat în pivniţe?

— Ne-am uitat.

— Atunci, am zis, aţi făcut o socoteală greşită şi scrisoarea *nu* se află în locuinţă, aşa cum presupuneţi.

— Mă tem că ai dreptate aici, zise prefectul. Şi acum, Dupin, ce mă sfătuieşti să fac?

— Să faci o nouă cercetare amănunţită a locuinţei.

— Este absolut inutil, răspunse G.. Nu sînt mai sigur că respir decît că scrisoarea nu se află în locuinţă.

— N-am alt sfat mai bun să-ţi dau, zise Dupin. Ai, desigur, o descriere precisă a scrisorii?

— O, da! şi, scoţînd un carneţel, prefectul începu să citească cu glas tare un raport minuţios asupra înfăţişării interioare şi mai ales a celei exterioare a documentului dispărut. De îndată ce sfîrşi de citit această descriere, îşi luă rămas-bun, într-o stare de spirit mult mai proastă decît mi-a fost dat să văd vreodată la acest domn cumsecade.

După vreo lună de zile ne făcu o nouă vizită şi ne găsi ocupaţi aproape la fel ca înainte. Îşi luă o pipă şi un scaun şi intră în vorbă despre una-alta. Într-un tîrziu am zis:

— Dar ce se mai aude, G., cu scrisoarea furată? Presupun că în cele din urmă te-ai convins că nu e chip să-l birui pe ministru?

— Să-l ia naiba, într-adevăr; am făcut totuşi o nouă percheziţie, cum mi-a sugerat Dupin, dar totul a fost trudă zadarnică, aşa cum ştiam de altfel că se va întîmpla.

— Cît de mare ai spus că e recompensa oferită? întrebă Dupin.

— Păi, foarte mare... o recompensă *foarte* mare... nu-mi place să spun cît anume, precis; dar ţin să spun un lucru, că nu mi-ar părea rău să dau din propriul buzunar cincizeci de mii de franci celui care mi-ar putea obţine această scrisoare. Fapt este că, pe zi ce trece, ea devine tot mai importantă, iar recent recompensa a fost dublată. Dar, chiar dacă

ar fi triplată, tot n-aş putea face mai mult decît am făcut.

— Mda, într-adevăr, zise Dupin, cu glas tărăgănat, dintre rotocoalele de fum ale pipei sale, totuşi, G., cred că în problema asta nu ţi-ai dat silinţa... prea tare. Ai putea... cred eu... să te mai străduieşti un pic, eh?

— Cum? În ce fel?

— Păi... puf, puf... ai putea... puf, puf... să te consulţi cu cineva în problema asta, eh?... puf, puf, puf. Îţi aminteşti povestea care circula în legătură cu Abernethy?[196]

— Nu. Ducă-se naibii Abernethy!

— Desigur! Ducă-se naibii şi basta. Dar odinioară un oarecare bogătaş zgîrcit concepu planul de a-i smulge acestui Abernethy un sfat medical. Provocînd în acest scop o conversaţie obişnuită într-un grup restrîns, îi strecură doctorului cazul său ca pe cel al unui individ imaginar. Să presupunem, zise zgîrcitul, că simptomele lui sînt cutare şi cutare; ei bine, doctore, ce l-ai sfătui *dumneata* să ia? Să ia! zise Abernethy, să ia nişte *sfaturi*, bineînţeles.

— Dar eu, zise prefectul, un pic cam stingherit, sînt *perfect* de acord să iau nişte sfaturi şi să plătesc pentru ele. Aş da bucuros cincizeci de mii de franci celui care ar binevoi să mă ajute în problema asta.

— În acest caz, răspunse Dupin, deschizînd un sertar şi scoţînd un carnet de cecuri, ai putea foarte bine să-mi completezi un cec cu suma menţionată. După ce îl semnezi, am să-ţi înmînez scrisoarea.

Eram uluit. Prefectul părea ca şi trăsnit. Cîteva minute rămase fără grai şi nemişcat, uitîndu-se neîncrezător la prietenul meu cu gura căscată şi cu nişte ochi ce păreau să-i iasă din orbite; apoi, venindu-şi parcă în fire niţel, apucă o pană şi, în sfîrşit, după mai multe ezitări şi căutături buimace, completă şi semnă un cec de cincizeci de mii de franci pe care îl întinse peste masă lui Dupin.

Acesta îl cercetă cu grijă şi îl puse în portofelul său; apoi, descuind un *escritoire*, scoase de acolo o scrisoare şi i-o dădu prefectului. Funcţionarul o apucă, într-o perfectă agonie a fericirii, o deschise cu o mînă tremurîndă, aruncă o privire rapidă asupra cuprinsului ei, iar apoi, zbătîndu-se şi luptîndu-se să ajungă la uşă, o zbughi, într-un tîrziu, fără nici un fel de ceremonie, afară din încăpere şi din casă, fără să fi rostit o silabă din clipa în care Dupin îi ceruse să completeze cecul.

După ce plecă, prietenul meu îmi dădu cîteva explicaţii.

— Poliţiştii parizieni, zise el, sînt extrem de abili în meseria lor. Sînt perseverenţi, ingenioşi, vicleni şi profund versaţi în cunoştinţele pe care par să le reclame în principal îndatoririle lor. Astfel, cînd G. ne-a detaliat modul în care a cercetat toate încăperile din locuinţa lui D., am avut deplină încredere că a făcut o percheziţie mulţumitoare, pe măsura strădaniilor lui.

— Pe măsura strădaniilor lui? am zis.

— Da, spuse Dupin. Măsurile adoptate erau nu doar cele mai bune de acest fel, dar ele au fost îndeplinite absolut la perfecţie. Dacă scrisoarea ar fi fost ascunsă undeva în perimetrul cercetărilor lor, fără îndoială că aceşti indivizi ar fi găsit-o.

Am rîs doar, însă el părea foarte serios în tot ce spunea.

— Măsurile, aşadar, urmă el, erau bune în felul lor şi bine executate; defectul lor consta în faptul că ele erau inaplicabile acestui caz şi acestui om. Un anume set de stratageme extrem de ingenioase sînt, pentru prefect, un soi de pat al lui Procust[197], după care îşi adaptează cu de-a sila planurile. Dar el greşeşte mereu prin aceea că e fie prea profund, fie prea superficial în chestiunea respectivă; şi sînt numeroşi şcolari chiar mai buni analişti decît dînsul. L-am cunoscut pe unul, în vîrstă de vreo opt ani, al cărui succes la jocul „Cu sau fără soţ“ stîrnea admiraţia tuturor. Jocul e simplu şi se joacă

cu bile. Un jucător ţine în mînă un număr oarecare dintre aceste jucării şi îl întreabă pe celălalt dacă acest număr e cu sau fără soţ. Dacă ghiceşte corect, cîştigă o bilă; dacă greşeşte, pierde una. Băiatul la care mă refer cîştiga toate bilele din şcoală. Bineînţeles, avea el un anume principiu de a ghici, iar acesta consta în simpla observare şi măsurare a perspicacităţii adversarilor săi. Adversarul său, de pildă, e un prostănac notoriu, care, ridicîndu-şi pumnul închis, îl întreabă: „Cu sau fără soţ?“. Şcolarul nostru îi răspunde: „Fără“ şi pierde; dar la a doua încercare cîştigă, fiindcă de data asta îşi zice în sinea lui: „La prima încercare prostănacul le-a avut cu soţ, şi cîtă şiretenie are el numai bine o să-l facă să le aibă fără soţ şi a doua oară; am să spun, aşadar, «fără»“; spune „fără“ şi cîştigă. Ei bine, cu un prostănac aflat cu un grad deasupra primului ar fi raţionat astfel: „Tipul ăsta ştie că prima oară am ghicit «fără» şi astfel a doua oară îşi va propune, sub primul impuls, o simplă variaţie de la cu soţ la fără soţ, aşa cum a procedat prostănacul dintîi; dar apoi un al doilea gînd îi va sugera că aceasta e o variaţie prea simplă şi astfel, în final, va decide să aleagă «cu soţ» ca mai înainte. Am să spun deci «cu soţ»“; răspunde „cu soţ“ şi cîştigă. Ei bine, acest gen de raţionament la şcolarul nostru, căruia colegii îi spuneau „norocosul“, ce este el, în ultimă analiză?

— Nu e decît o identificare a intelectului analistului cu cel al adversarului său, am spus.

— Aşa e, zise Dupin; şi cînd l-am întrebat pe băiat prin ce mijloace realiza *acea identificare completă* în care consta succesul său, am primit răspuns precum urmează: „Cînd vreau să descopăr cît de deştept, sau de prost, sau de bun, sau de rău e cineva, sau care sînt gîndurile sale în acel moment, îmi compun expresia feţei cît mai exact cu putinţă după expresia feţei lui, iar pe urmă aştept să văd ce gînduri sau sentimente se nasc în mintea sau inima mea, ca şi cînd s-ar potrivi sau ar corespunde

acestei expresii“[198]. Acest răspuns al elevului stă la baza întregii aşa-zise profunzimi ce a fost atribuită lui Rochefoucault, La Bruyère, Machiavelli şi Campanella[199].

— Iar această identificare, am zis, a intelectului analistului cu cel al adversarului său depinde, dacă te înţeleg bine, de precizia cu care e măsurat intelectul adversarului.

— Pentru că valoarea sa practică depinde de acest lucru, răspunse Dupin, iar prefectul şi cohorta lui greşesc atît de frecvent, mai întîi, din lipsa acestei identificări şi, în al doilea rînd, prin greşita măsurare sau, mai exact, nemăsurare a intelectului cu care sînt confruntaţi. Ei ţin seama numai de *propriile* lor idei despre ingeniozitate, şi dacă e vorba să caute un obiect ascuns, nu se gîndesc decît la modul în care ei *înşişi* l-ar fi ascuns. Au dreptate doar în aceasta: că propria lor ingeniozitate e o reprezentare fidelă a celei a *masei;* dar cînd şiretenia unui anumit răufăcător se deosebeşte în caracter de a lor, răufăcătorul îi păcăleşte, bineînţeles. Asta se întîmplă întotdeauna cînd ea se află mai sus decît a lor, şi foarte des atunci cînd se află sub a lor. În cercetările lor nu recurg la nici o variaţie a principiului; cel mult, atunci cînd sînt mînaţi de vreo urgenţă mai neobişnuită, de vreo răsplată extraordinară, amplifică sau exagerează vechile lor metode de *lucru*, fără a se atinge de principiile lor. Ce s-a făcut, de exemplu, în cazul lui D. pentru a varia principiul acţiunii? Ce sînt toate aceste perforări, măsurători, sondări şi examene la microscop şi împărţirea suprafeţei clădirii în pătrăţele numerotate, ce sînt toate acestea decît o exagerare în *aplicarea* unui singur principiu sau set de principii de cercetare, care se bazează pe un singur set de noţiuni privind ingeniozitatea umană, cu care fusese obişnuit prefectul în îndelungatul exerciţiu al funcţiilor sale? Nu vezi că lui i se pare firesc ca *toţi* oamenii să

vrea să ascundă o scrisoare, dacă nu exact într-o gaură făcută cu burghiul într-un picior de scaun, măcar într-o gaură sau ungher secret sugerat de acelaşi gen de raţionament care l-ar îndemna pe cineva să dosească o scrisoare într-o gaură sfredelită într-un picior de scaun? Şi nu vezi, de asemenea, că nişte ascunzători atît de *recherchés*[200] sînt adaptate numai pentru ocazii obişnuite, fiind adoptate doar de intelectele obişnuite; căci în toate cazurile de dosire pitirea obiectului de ascuns, o pitire în această manieră *recherché*, dă de bănuit şi chiar este bănuită din prima clipă; şi astfel descoperirea sa nu depinde deloc de discernămîntul, ci numai şi numai de atenţia, răbdarea şi stăruinţa celor care îl caută; iar cînd e vorba de un caz mai important sau, ceea ce în ochii poliţiei înseamnă cam acelaşi lucru, cînd recompensa e mare, calităţile în chestiune, aşa cum s-a văzut, n-au dat greş *niciodată*. Vei înţelege acum ce voiam să spun cînd sugeram că, dacă scrisoarea furată ar fi fost ascunsă undeva în perimetrul cercetărilor prefectului, cu alte cuvinte dacă principiul ascunderii ei ar fi fost înţeles în cadrul principiilor prefectului, descoperirea ei ar fi fost o treabă absolut indiscutabilă. Acest funcţionar însă s-a înşelat cu totul; iar cauza îndepărtată a înfrîngerii sale stă în presupunerea că ministrul ar fi nebun, întrucît şi-a cîştigat renumele de poet. Toţi nebunii sînt poeţi[201]; prefectul *simte* acest lucru şi nu se face vinovat decît de *non distributio medii*[202] atunci cînd deduce de aici că toţi poeţii sînt nebuni.

— Dar asta o fi într-adevăr poetul? am întrebat. Ştiu că sînt doi fraţi şi amîndoi şi-au dobîndit reputaţia în domeniul literelor. Cred că ministrul a scris erudit despre calculul diferenţial. E matematician, nu poet.

— Greşeşti; îl cunosc bine: e şi una, şi alta. Ca poet *şi* matematician ar raţiona bine; ca simplu

matematician, n-ar fi putut raţiona deloc, şi astfel ar fi fost la discreţia prefectului.

— Mă uimeşti cu aceste opinii care au fost contrazise de glasul lumii, am zis. Nu intenţionezi, desigur, să reduci la nimic o idee statornicită de-a lungul secolelor. Raţiunea matematică e de mult timp considerată drept raţiunea *par excellence.*

— *Il y a à parier*, răspunse Dupin, citînd din Chamfort, *que toute idée publique, toute convention reçue, est une sottise, car elle a convenu au plus grand nombre*[203].

Matematicienii, sînt şi eu de acord, au făcut tot ce le-a stat în putinţă să răspîndească eroarea populară la care te referi şi care nu e mai puţin eroare chiar dacă este decretată drept adevăr. Cu o artă vrednică de o cauză mai bună, de exemplu, ei au strecurat termenul de „analiză“ în operaţiunile de algebră. Francezii sînt autorii acestei înşelătorii anume; dar, dacă un termen are cît de cît importanţă, dacă cuvintele îşi capătă valoarea din aplicabilitatea lor, atunci cel de „analiză“ îl sugerează pe cel de „algebră“ cam tot atît cît în latină *ambitus* presupune „ambiţie“, *religio*, „religie“ sau *homines honesti*, un grup de oameni „onorabili“[204].

— Văd că ai ceva de împărţit cu unii dintre algebricienii Parisului; dar continuă.[205]

— Contest eficacitatea şi astfel şi valoarea unei raţiuni cultivate în oricare altă formă specială decît cea abstract logică. Contest mai ales raţiunea derivată din studiul matematic. Matematicile sînt ştiinţa formei şi a cantităţii; raţionamentul matematic nu e altceva decît logica aplicată cercetării formei şi cantităţii. Marea eroare constă în presupunerea că pînă şi adevărurile a ceea ce se cheamă algebră *pură* sînt adevăruri abstracte sau generale. Iar această eroare e atît de evidentă, încît sînt uimit de universalitatea cu care a fost îmbrăţişată. Axiomele matematice *nu* sînt axiome de adevăr general. Ce este adevărat cît priveşte *relaţia* – de formă şi de cantitate – adesea este absolut fals în ce priveşte moravurile, de exemplu. În această

ştiinţă, de cele mai multe ori este *ne*adevărat că părţile componente sînt egale cu întregul. În chimie, aşijderea, axioma dă greş. În considerarea forţei motrice, dă greş; căci două forţe, fiecare de o valoare dată, cînd sînt unite, nu au necesarmente o valoare egală cu suma valorilor lor separate. Există numeroase alte adevăruri matematice care sînt adevăruri doar în limitele *relaţiei*. Dar matematicianul argumentează cu *adevărurile sale finite*, din obişnuinţă, ca şi cînd ele ar avea o aplicabilitate absolut generală – cum, într-adevăr, şi le imaginează lumea. Bryant, în foarte erudita sa *Mitologie,* menţionează o sursă analoagă de erori atunci cînd afirmă că „deşi miturile păgîne nu sînt crezute, totuşi mereu uităm de noi şi facem deducţii din ele ca din nişte realităţi existente“[206]. Cu algebricienii însă, care sînt şi ei păgîni, „miturile păgîne“ ajung să fie crezute, iar deducţiile se fac nu atît din lipsa memoriei, cît dintr-o inexplicabilă tulburare a creierului. Pe scurt, încă n-am întîlnit matematicianul pur căruia, odată scos din rădăcinile pătrate, să-i pot da crezare, nici pe vreunul care să susţină, pe ascuns, drept un punct propriu de credinţă, că $x^2 + px$ este în mod absolut şi necondiţionat egal cu q. Spune unuia dintre aceşti gentlemani, ca simplu experiment, că dumneata crezi că se pot ivi ocazii în care $x^2 + px$ *nu* este chiar egal cu q, şi după ce l-ai făcut să înţeleagă ce vrei să spui, dispari din faţa lui cît poţi de iute, căci, fără îndoială, va încerca să te facă una cu pămîntul.

Vreau să spun, continuă Dupin, în timp ce eu doar rîdeam de ultimele lui observaţii, că, dacă ministrul nu era decît un simplu matematician, prefectul n-ar fi fost nevoit să-mi dea acest cec. Eu însă îl ştiam deopotrivă matematician şi poet, şi măsurile mele fură adaptate după capacitatea lui, în funcţie de împrejurările în care se afla. Îl ştiam şi curtean, şi *intriguant* îndrăzneţ. Un astfel de om,

socoteam eu, nu putea să nu fie conştient de metodele de lucru obişnuite ale poliţiei. Nu putea să nu anticipeze – iar evenimentele au dovedit că nu putea să nu anticipeze – capcanele ce i s-au întins. Trebuie să fi prevăzut, am reflectat, percheziţiile la locuinţa sa. Frecventele sale absenţe de acasă, noaptea, care au fost salutate de prefect ca nişte ajutoare sigure în vederea succesului său, eu nu le-am considerat decît un fel de *şiretlicuri* menite să dea poliţiştilor prilejul unei cercetări mai temeinice şi să-i aducă astfel mai devreme la convingerea la care G. a şi ajuns, de fapt, în cele din urmă – convingerea că scrisoarea nu se află în casă. Simţeam, de asemenea, că tot lanţul ăsta de idei, pe care m-am străduit din răsputeri să ţi-l detaliez adineauri, în legătură cu principiul invariabil de acţiune al poliţiei aflate în căutarea unor obiecte ascunse – simţeam că tot acest lanţ de idei va fi trecut necesarmente şi prin mintea ministrului. Obligatoriu îl va fi condus să dispreţuiască toate *ascunzătorile* obişnuite. Nu putea fi, reflectam eu, atît de slab de minte încît să nu vadă că ungherul cel mai tainic şi mai îndepărtat din locuinţa sa va fi tot atît de deschis ca orice odaie obişnuită ochilor, sondelor, burghielor şi microscoapelor prefectului. În fine, am văzut că el va fi fost mînat – o chestie firească – spre *simplitate*, dacă nu chiar deliberat atras de ea – o chestie de gust. Poate îţi aminteşti cu cîtă poftă rîdea prefectul cînd i-am sugerat, la prima noastră întîlnire, că e foarte posibil ca acest mister să-l deranjeze aşa de tare tocmai din pricină că era *atît de* evident.

— Da, am zis, îmi amintesc bine de veselia lui. Mă şi gîndeam că o să se strice de atîta rîs.

— Lumea materială, continuă Dupin, abundă în analogii foarte precise cu cea imaterială; şi astfel i s-a dat o anume nuanţă de adevăr dogmei retorice după care metafora sau comparaţia poate întări un

argument sau poate înfrumuseţa o descriere. Principiul *vis inertiae*[207], de pildă, pare a fi identic în fizică şi în metafizică. Nu e mai adevărat în cea dintîi că un corp mare este pus în mişcare cu mai multă greutate decît unul mai mic şi că *impulsul* său subsecvent este direct proporţional cu această greutate, decît în a doua că inteligenţele de o mai mare capacitate, deşi mai viguroase, mai constante şi mai productive în mişcările lor decît cele de grad inferior, sînt totuşi mai greu de urnit, mai stingherite şi mai pline de ezitare în primii cîţiva paşi ai progresului lor. Altceva: ai observat vreodată care dintre firmele de pe stradă, cele de deasupra uşilor prăvăliilor, atrag cel mai mult atenţia?

— Nu m-am gîndit niciodată la asta, am zis.

— Există un joc de-a ghicitul, continuă el, care se joacă pe o hartă. Un partener de joc îi cere celuilalt să găsească un cuvînt dat – nume de oraş, rîu, stat sau imperiu – pe scurt, orice cuvînt, pe suprafaţa pestriţă şi încîlcită a hărţii. Un începător într-ale jocului caută în general să-şi încurce adversarii dîndu-le numele scrise cu cele mai mărunte litere; dar cunoscătorul selectează cuvintele ce se întind, cu caractere mari, de la un capăt la altul al hărţii. Acestea, întocmai ca firmele şi afişele cu litere uriaşe de pe stradă, scapă atenţiei prin aceea că sînt mult prea vădite; şi aici eroarea fizică e perfect analoagă uşurinţei morale cu care intelectul lasă să treacă neobservate consideraţiile ce sînt în chip prea agasant sau prea palpabil evidente. Dar se pare că acesta este un lucru oarecum mai presus sau mai prejos de înţelegerea prefectului. Nici măcar o dată acesta nu s-a gîndit că ar fi probabil sau posibil ca ministrul să fi pus scrisoarea chiar sub nasul întregii lumi – cel mai bun mijloc de a împiedica pe oricare membru al acestei lumi să o observe.

Dar, cu cît reflectam mai mult la ingeniozitatea îndrăzneaţă, impetuoasă şi subtilă a lui D., la

faptul că documentul trebuie să fi fost tot timpul *la îndemînă*, dacă avea de gînd să-l folosească cu succes, şi la dovezile decisive, obţinute de prefect, că el nu era ascuns între hotarele cercetării obişnuite a acestui demnitar, cu atît mai satisfăcut eram că, pentru a ascunde scrisoarea, ministrul recursese la soluţia simplă şi inteligentă de a nu încerca să o ascundă deloc.

Plin de aceste idei, m-am înarmat cu o pereche de ochelari verzi[208] şi, într-o frumoasă dimineaţă, m-am înfiinţat, ca din întîmplare, la reşedinţa ministrului. L-am găsit pe D. acasă, căscînd, trîndăvind şi pierzîndu-şi vremea, ca de obicei, şi pretinzînd a fi în ultimul grad de *ennui*[209]. Poate că este realmente cel mai energic om din cîţi există, dar asta numai cînd nu-l vede nimeni.

Ca să fiu pe picior de egalitate cu el, m-am văitat de ochii mei slăbiţi şi m-am plîns de nevoia de a purta ochelari, la adăpostul cărora am cercetat, prudent şi cu de-amănuntul, întreg apartamentul, părînd totuşi a fi atent numai la conversaţia amfitrionului meu.

Am dat atenţie în special unei mese de lucru mari, la care şedea şi pe care zăceau în dezordine nişte scrisori miscelanee şi alte hîrtii, unul sau două instrumente muzicale şi cîteva cărţi. Totuşi, după o îndelungă şi foarte decisă cercetare, n-am văzut aici nimic care să-mi trezească vreo bănuială.

În cele din urmă, dînd ocol încăperii, ochii mi-au căzut pe o mapă de carton în filigran, ponosită, ce atîrna prinsă cu o panglică albastră şi murdară de un mîner mic de alamă, chiar la mijloc sub consola şemineului. În această mapă, care avea trei sau patru despărţituri, erau cinci sau şase cărţi de vizită şi o scrisoare solitară. Aceasta din urmă era foarte soioasă şi mototolită. Era aproape ruptă în două, pe la mijloc, ca şi cînd intenţia, în primul moment, de a o rupe în bucăţele, ca pe un lucru

fără valoare, ar fi fost schimbată sau anulată în cel de-al doilea. Avea un sigiliu mare, negru, purtînd iniţiala D., *foarte* vizibil, şi era adresată, cu un scris diminutiv de femeie, lui D., ministrul însuşi. Era vîrîtă neglijent şi, din cîte se părea, chiar cu dispreţ, într-una din despărţiturile de sus ale mapei.

De cum am zărit această scrisoare am conchis că era cea pe care o căutam. Bineînţeles că era, după toate aparenţele, radical diferită de cea despre care prefectul ne-a citit o descriere atît de amănunţită. Aici sigiliul era mare şi negru, cu iniţiala D; acolo, el era mic şi roşu, cu blazonul ducal al familiei S. Aici, adresa ministrului era diminutivă şi feminină; acolo, adresa către un anume personaj regal era extrem de îndrăzneaţă şi hotărîtă; singură mărimea prezenta un punct de asemănare. Dar atunci *radicalismul* acestor diferenţe, care era excesiv, murdăria, condiţia hîrtiei, soioasă şi ruptă, atît de nepotrivite cu *adevăratele* habitudini metodice ale lui D. şi atît de sugestive cît priveşte planul de a-l amăgi pe privitor cu ideea lipsei de valoare a documentului, aceste lucruri, împreună cu poziţia de-a dreptul ostentativă a acestui document, în văzul oricărui vizitator, şi astfel exact în acord cu concluziile la care ajunsesem anterior, aceste lucruri, repet, întăreau din plin suspiciunea unuia venit cu intenţia de a suspecta.

Mi-am prelungit vizita cît am putut mai mult şi, în timp ce purtam cu ministrul o discuţie dintre cele mai animate despre un subiect care ştiam bine că n-a încetat nicicînd să-l intereseze şi să-l pasioneze, mi-am pironit, de fapt, atenţia asupra scrisorii. În decursul acestei examinări mi-am întipărit în memorie înfăţişarea exterioară şi poziţia ei în mapă şi, într-un tîrziu, am mai făcut o descoperire care a risipit orice urmă de îndoială aş mai fi avut. Uitîndu-mă cu luare-aminte la marginile hîrtiei, am observat că ele erau mai *uzate*

decît s-ar fi cuvenit. Prezentau aspectul *frînt* al unei coli rigide, care, după ce a fost îndoită o dată şi apăsată cu un cuţit de tăiat hîrtie, a fost reîndoită în direcţia opusă, pe aceleaşi cute sau margini ce alcătuiseră prima împăturire. Această descoperire mi-a fost de ajuns. Era clar pentru mine că scrisoarea fusese întoarsă ca o mănuşă, cu partea dinăuntru spre afară, readresată şi resigilată. Mi-am luat rămas-bun de la ministru şi am plecat de îndată, lăsînd o tabacheră de aur pe masă.

Dimineaţa următoare m-am dus după tabacheră şi am reluat, cu aceeaşi însufleţire, conversaţia din ziua precedentă. Dar pe cînd eram astfel ocupaţi, o puternică detunătură, ca de pistol, se auzi chiar sub ferestrele clădirii, care fu urmată de o serie de ţipete de spaimă şi de strigătele unei mulţimi îngrozite. D. se repezi la un geam, îl deschise şi se uită afară. În acest răstimp eu m-am apropiat de mapă, am luat scrisoarea, am pus-o în buzunar şi am înlocuit-o cu un *facsimil* (cît priveşte aspectul exterior) pe care îl pregătisem cu grijă de acasă, imitînd foarte bine monograma lui D. cu ajutorul unui sigiliu din miez de pîine.

Zarva de pe stradă fusese iscată de purtarea nechibzuită a unui om cu o muschetă. O descărcase în aer, în mijlocul unei mulţimi de femei şi de copii. Totuşi ea se dovedi a fi fost fără glonţ şi individul fu lăsat să-şi urmeze drumul, ca un nebun sau beţiv ce era. După plecarea lui, D. a venit de la fereastra unde îl urmasem şi eu imediat ce pusesem mîna pe obiectul dorit. Curînd după asta mi-am luat rămas-bun de la dînsul. Pretinsul nebun era un om plătit de mine.

— Dar ce scop urmăreai, am întrebat, prin înlocuirea scrisorii cu un *facsimil*? N-ar fi fost mai bine, de la prima vizită, să o fi înşfăcat pe faţă şi să fi plecat?

— D., răspunse Dupin, este un om disperat şi un bărbat nestăpînit. Locuinţa lui, de asemenea, nu e fără slujitori devotaţi intereselor sale. Dacă aş fi

făcut încercarea nebunească pe care o sugerezi, s-ar putea să nu mai fi părăsit niciodată viu locuinţa ministrului. Posibil ca vrednicii locuitori ai Parisului să nu mai fi auzit de mine. Dar pe lîngă aceste consideraţiuni aveam un scop anume. Cunoşti convingerile mele politice. În această problemă acţionez ca partizan al doamnei în cauză. Vreme de optsprezece luni ministrul a avut-o în puterea lui. Acum îl are ea într-a ei, întrucît, neştiind că scrisoarea nu se mai află în posesia lui, el va continua cu ameninţările sale ca şi cînd ar mai fi încă. Drept care o să se implice numaidecît şi inevitabil în propria-i ruină politică. De asemenea, căderea lui va fi nu mai puţin neaşteptată decît jenantă. Poţi foarte bine vorbi de *facilis descensus Averni*[210], însă în orice gen de suiş, cum zicea Catalani despre cîntat, e mult mai uşor să urci decît să cobori[211]. În cazul de faţă n-am nici o simpatie, nici măcar milă, pentru cel care coboară. El este acel *monstrum horrendum*[212], un om de geniu fără principii. Mărturisesc însă că mi-ar plăcea foarte mult să cunosc natura precisă a gîndurilor sale cînd, înfruntat de cea pe care prefectul o numeşte „un anumit personaj“, va fi nevoit să deschidă scrisoarea pe care i-am lăsat-o în mapă.

— Cum? Ai scris ceva anume în ea?

— Mda, nu mi se părea întru totul corect să las partea dinăuntru goală, ar fi fost o insultă. Odată, la Viena, D. mi-a jucat o festă urîtă, pe care i-am spus, cît se poate de vesel, că am să o ţin minte. Prin urmare, ştiind că va simţi o oarecare curiozitate pentru identitatea persoanei care îl păcălise, m-am gîndit că ar fi păcat să nu-i dau un indiciu. Îmi cunoaşte bine scrisul şi tocmai de aceea am copiat pe mijlocul paginii goale cuvintele:

— Un dessein si funeste,

S'il n'est digne d'Atrée, est digne de Thyeste.

Ele se găsesc în *Atrée* a lui Crébillon[213].

192 *Motto*: „Nimic mai nesuferit înţelepciunii decît despicarea firului în patru“, citat latin atribuit lui Seneca, dar rămas neidentificat. Poe l-a mai folosit în varianta din 1843 a *Crimelor din Rue Morgue*, însă l-a omis din variantele ulterioare.

193 La etajul trei, în strada Dunôt nr. 33, cartierul St. Germain (fr.). Numele străzii e fictiv.

194 În cunoştinţă de cauză (fr.).

195 Vezi William Shakespeare, *Visul unei nopţi de vară*, V, 1: „Lunatecul, poetu, ’- ndrăgostitul, /Sunt întruparea-nchipuirii goale“ (trad. Dan Grigorescu, BPT, 1981, vol. III, p. 87).

196 Povestea circula nu pe seama chirurgului englez John Abernethy (1764-1831), ci în legătură cu chirurgul sir Isaac Pennington (1745-1817).

197 *pat al lui Procust*: de la Procustes, legendarul tîlhar atic, care îşi ţintuia victimele într-un pat, lungindu-i pe cei scunzi sau retezînd din picioarele celor înalţi. A fost ucis de Tezeu.

198 Această metodă de citire a gîndurilor celuilalt a fost atribuită filozofului italian Tommaso Campanella (1568-1639), adeptul metodei experimentale. O relatare despre felul în care acesta a descifrat gîndurile inchizitorului apare în *Voyage to the Moon* [*L’Histoire comique des Etats et Empires de la Lune*, 1657], cartea scriitorului francez Cyrano de Bergerac (1619-1655), menţionată de Poe în nuvela *Hans Pfaall*. În *Stanley*, 1838 (II, 242), roman din care Poe citează frecvent, Horace Binney Wallace scrie: „Fu remarcat de către ingeniosul Campanella că atunci cînd dorea să descopere principalele trăsături de caracter ale unui om [...], îşi potrivea mimica după cea a omului respectiv şi apoi era atent la emoţiile ce se năşteau în propriul său suflet...“

199 [François de la] *Rochefoucauld*: moralist francez (1630-1680). În variantele *A, B, C, D*, în locul numelui La Bruyère apare „La Bougive“, probabil o eroare de tipar, ulterior corectată de editorul Mabbott. Poe dă numele corect în *motto*-ul la *Omul mulţimii* (*PCU*, p. 385). (Niccolo) *Machiavelli* apare şi în *Afacere pierdută* şi *Bon-Bon*. Pentru (Tommaso) *Campanella* (1568-1639), vezi *Prăbuşirea Casei Usher*.

200 Căutate (fr.).

201 În *Vedetism* (*PCU*, p. 132), sir Paradoxul Absolut „observă că toţi nebunii sînt filozofi şi toţi filozofii nebuni“.

202 Distribuirea eronată a termenului mediu al silogismului (lat.). Silogismul ar suna astfel:

Toţi nebunii sînt poeţi.

Ministrul e poet.

Deci ministrul e nebun.

Concluzia este ilogică, întrucît silogismul nu exclude posibilitatea ca unii poeţi să nu fie nebuni. Ar fi potrivit să spunem:

Toţi poeţii sînt nebuni.

Ministrul e poet.

Deci ministrul e nebun.

În argumentaţia sa, Dupin trişează niţel, întrucît prefectul afirmă de fapt că poeţii sînt „doar la un pas“ de nebunie. Aşadar, Dupin nu are cum şti că, dacă prefectul ar fi recurs într-adevăr la un silogism, chiar şi unul cu o premisă la fel de dubioasă ca în cele două exemple de mai sus, ar fi ales versiunea incorectă (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.,* p. 248).

203 „Se poate pune pariu că orice idee publică, orice punct de vedere acceptat, este o prostie, întrucît a fost pe placul celor mulţi“ (fr.) – citat din *Maximes et Pensées*, II, p. 42, ale filozofului cinic francez Sébastien-Roch Nicolas, zis de Chamfort (1740-1794). Poe a mai folosit această referinţă în recenziile sale la J.P. Robertson, *Solomon Seasaw* (*Burton's*, septembrie 1839), *Writings of Charles Stragne* (*Graham's*, mai 1841) şi H.W. Longfellow, *Ballads and Other Poems* (*Graham's*, martie 1842); îl va relua în *Marginalia*, nr. 250 (*Southern Literary Messenger*, iunie 1849).

204 *homines honesti* e termenul lui Cicero pentru oamenii din partidul său.

205 J.J. Cohane a identificat sursa argumentului lui Dupin în romanul *Stanley* al lui H.B. Wallace, citat la n. 7, *supra*.

206 Remarca lui *Jacob Bryant* (1715-1804) provine din *A New System of Antient Mythology* (Third Edition, 1807), II, 173. Poe va reveni la ea în *Eureka*.

207 Forţa inerţiei (lat.).

208 *Ochelari verzi*: atribuiţi de Poe studenţilor la teologie (vezi *Clubul In-Folio*, *PCU*, n. 10, p. 595); găsim ochelari verzi şi în *Bon-Bon* şi *Misterul lui Marie Rogêt*.

209 *ennui*: plictiseală (fr.).

210 Din Vergilius, *Eneida*, VI, 126. George Coşbuc traduce cu „uşor e să mergi în Avernus“ – vezi ediţia îngrijită de Stella Petecel, Editura Univers, 1980, p. 193. *Avernus* era un crater activ din Italia, socotit a fi poarta Infernului. Poe mai folosise acest citat într-un comentariu asupra volumului *Tales and Sketches* de dra Sedgwick (*Southern Literary Messenger*, ianuarie 1836).

211 Nu se ştie unde a rostit aceste cuvinte *Angelica Catalani* (1779-1849), celebra cîntăreaţă italiană de operă.

212 Monstru respingător (lat.), din Vergilius, *Eneida*, III, 658, cu referire la Polyphem. George Coşbuc traduce cu „groaznic la chip“. Cf. *Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană*.

213 „Un plan atît de funest, dacă nu-i vrednic de Atreu, atunci e vrednic de Thyeste“ (fr.); din *Atrée et Thyeste* (1707), V, iv, 13-15, de poetul francez *Prosper-Jolyot de Crébillon* (1674-1762).

Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană

În toamna anului 18..., pe cînd făceam o excursie prin regiunile din sudul extrem al Franţei, drumul mă aduse la cîteva mile de o anume *maison de santé*[214] sau ospiciu privat de nebuni despre care auzisem multe la Paris de la amicii mei medici. Şi cum nu vizitasem niciodată un asemenea loc, mă gîndeam că ocazia era mult prea bună ca s-o pierd, drept care i-am propus tovarăşului meu de călătorie (un gentleman cu care făcusem întîmplător cunoştinţă cu cîteva zile mai înainte) să ne abatem din drum un ceas-două şi să vizităm aşezămîntul. El se împotrivi propunerii mele, motivînd în primul rînd cu graba, iar în al doilea rînd cu oroarea ce îndeobşte o resimţea la vederea unui nebun. Mă rugă totuşi să nu renunţ la a-mi satisface curiozitatea din simplă curtoazie faţă de el, şi-mi spuse că va călări mai departe la pas, ca să-l pot ajunge din urmă în aceeaşi zi sau, în orice caz, în ziua următoare. Pe cînd îşi lua rămas-bun de la mine, m-am gîndit că s-ar putea să întîmpin unele dificultăţi cu accesul în incintă şi i-am amintit de temerile mele în acest sens. Îmi răspunse că de fapt în caz că nu-l cunoşteam personal pe administrator, pe domnul Maillard[215], şi nu aveam eventual o scrisoare de recomandare, s-ar fi putut ivi o piedică, fiindcă regulamentele acestor case de nebuni particulare erau mai severe decît rînduielile din ospiciile publice. Adăugă însă că, în ce-l priveşte, făcuse cunoştinţă cu Maillard în urmă cu cîţiva ani şi că-mi va fi de folos doar cît să mă însoţească pînă la poartă şi să mă prezinte, dar părerile lui cît priveşte nebunia nu-i îngăduiau să intre în casă.

I-am mulţumit şi, abătîndu-ne din drumul principal, intrarăm pe o cărare lăturalnică, năpădită

de ierburi, care, după vreo jumătate de ceas, se pierdea aproape de tot în sihla deasă ce înveşmînta poalele muntelui. Călărirăm vreo două mile prin această pădure jilavă şi întunecoasă pînă cînd în faţa noastră răsări acea *maison de santé.* Era un *château*[216] fantastic, foarte dărăpănat şi, la drept vorbind, aproape de nelocuit din pricina vechimii şi părăginirii. Înfăţişarea lui îmi trezi o groază cumplită şi, oprind calul, mai că eram decis să mă întorc din drum. Numaidecît însă m-am ruşinat de slăbiciunea mea şi am pornit-o mai departe.

Pe cînd ne îndreptam călare spre poarta principală, am observat că era întredeschisă şi prin ea un chip de bărbat se zgîia la noi. O clipă mai tîrziu acest bărbat veni în întîmpinarea noastră, îl abordă pe nume pe însoţitorul meu, îi strînse cordial mîna şi-l rugă să descalece. Era chiar monsieur Maillard, un gentleman falnic şi arătos, de şcoală veche, cu purtări alese şi un anume aer de gravitate, demnitate şi autoritate ce făcea o vie impresie.

După ce mă prezentă şi-i pomeni de dorinţa mea de a vizita ospiciul, iar monsieur Maillard îl asigură că-mi va da întreaga atenţie, prietenul meu îşi luă acum rămas-bun şi de atunci nu l-am mai văzut niciodată.

După plecarea lui, administratorul mă conduse într-un salon mic şi extrem de îngrijit care adăpostea, printre alte indicii ale unui gust rafinat, numeroase cărţi, tablouri, vase cu flori şi instrumente muzicale. Un foc vesel ardea în şemineu. La pian şedea şi cînta o arie de Bellini[217] o femeie tînără şi nespus de frumoasă care, la intrarea mea, se opri din cîntat şi mă primi cu o plecăciune plină de graţie. Vorbea în şoaptă şi întreaga ei purtare trăda smerenie. Mi se păru totodată că observ urme de tristeţe pe chipul ei de o paloare exagerată, deşi, după gustul meu, nu lipsit de farmec. Era îmbrăcată în haine de mare

doliu şi ea trezi în sufletul meu un sentiment în care se amestecau respectul, interesul şi admiraţia.

Auzisem la Paris că instituţia lui monsieur Maillard era condusă după ceea ce se cheamă îndeobşte „metoda blîndă“, că era evitată orice pedeapsă, că pînă şi la încarcerare se recurgea arareori, că pacienţii, supravegheaţi pe ascuns, păreau să se bucure de multă libertate şi că cei mai mulţi dintre ei aveau voie să umble prin casă şi prin curte în hainele obişnuite ale celor cu mintea întreagă.

Ţinînd cont de aceste impresii, am fost precaut în tot ce am spus în prezenţa tinerei domnişoare, întrucît nu puteam fi sigur că era chiar sănătoasă. Şi, de fapt, în ochii ei licărea un anume neastîmpăr care aproape mă făcea să cred că nu era. Prin urmare, mi-am limitat remarcele la chestiunile generale, adică la ceea ce socoteam eu că n-ar fi displăcut ori indispus nici chiar pe un nebun. Ea răspundea perfect raţional la tot ce-i spuneam; şi pînă şi observaţiile ei „originale“ se caracterizau prin cel mai desăvîrşit bun-simţ. Totuşi contactul meu îndelung cu studiul *maniei* mă învăţase să nu mă încred în asemenea dovezi de sănătate şi am continuat să păstrez pe toată durata convorbirii aceeaşi precauţie cu care începusem.

Numaidecît un lacheu chipeş, în livrea, aduse o tavă cu fructe, vin şi alte gustări, din care m-am înfruptat, domnişoara părăsind încăperea curînd după aceea. După ce plecă, mi-am întors privirea întrebătoare spre gazda mea.

— Nu, zise el, o, nu – o membră a familiei mele – nepoata mea, o femeie cu totul desăvîrşită!

— Îmi cer o mie de scuze pentru bănuială, i-am răspuns, dar nu mă îndoiesc că o să mă iertaţi. Excelenta administrare a afacerilor dumneavoastră de aici e bine cunoscută în Paris şi am crezut că ar fi cu putinţă, ştiţi dumneavoastră...

— Da, da, nu vă mai scuzaţi, de fapt eu ar trebui să vă mulţumesc pentru lăudabila prudenţă de care

aţi dat dovadă. Arareori găsim la tineri atîta prevedere, şi nu o dată a avut loc cîte un *contre-temps*[218] nefericit ca urmare a nesocotinţei vizitatorilor noştri. Pe cînd funcţiona vechiul meu sistem şi pacienţii mei se bucurau de privilegiul de a se putea preumbla ici şi colo după bunul lor plac, aceştia erau deseori aduşi într-o stare de periculoasă frenezie de către unele persoane nechibzuite care veneau să viziteze ospiciul. Drept urmare, am fost nevoit să introduc un regim aspru de oprelişti; şi de atunci nimeni, în afară de cei pe al căror bun-simţ mă pot bizui, n-a mai căpătat învoirea de a pătrunde aici.

— Pe cînd funcţiona *vechiul* dumneavoastră sistem, am spus, repetînd cuvintele lui, dacă vă înţeleg bine, vreţi să spuneţi că „metoda blîndă“ despre care am auzit atîtea nu mai e în vigoare?

— Se împlinesc cîteva săptămîni, răspunse el, de cînd am decis să renunţăm la ea pentru totdeauna.

— Adevărat? Mă uimiţi!

— Am găsit, domnul meu, zise el cu un oftat, că e absolut necesar să ne întoarcem la vechile sisteme. *Pericolul* metodei blînde a fost dintotdeauna înfricoşător, iar avantajele ei mult supraevaluate. Cred, domnule, că în această instituţie s-a făcut o încercare onestă, ca nicăieri altundeva. Am făcut tot ce ne-a indicat raţiunea omenească. Regret că nu ne-aţi putut face o vizită mai devreme ca să vă daţi singur seama. Presupun însă că sînteţi la curent cu metoda blîndă în toate detaliile ei.

— Nu chiar. Ceea ce am auzit eu provine de la a treia sau a patra mînă.

— Aş putea atunci descrie în termeni generali această metodă ca fiind una în care pacienţii erau *ménagés*[219], lăsaţi de capul lor. Nu ne opuneam cîtuşi de puţin fanteziilor ce înfierbîntau creierul vreunui nebun. Din contra, nu numai că le încuviinţam, dar le şi încurajam; şi multe dintre vindecările noastre

cele mai durabile s-au înfăptuit în acest fel. Nu există argument care să impresioneze mai grozav raţiunea firavă a nebunului ca *reductio ad absurdum*[220]. Am avut de pildă bărbaţi ce se credeau pui de găină. Tratamentul consta în recunoaşterea faptului în sine, în învinuirea bolnavului de prostie dacă nu-şi dădea îndeajuns de bine seama de acest lucru şi ca atare refuzîndu-i timp de o săptămînă orice altă hrană decît cea care i se cuvine unui pui de găină. În acest mod cîteva grăunţe şi un pumn de nisip puteau face minuni.

— Dar oare totul consta în acest gen de recunoaştere?

— Cîtuşi de puţin. Aveam mare încredere în distracţii cît mai simple, precum muzica, dansul, în genere exerciţiile de gimnastică, jocurile de noroc, lectura anumitor cărţi şi aşa mai departe. Ne prefăceam că-l tratăm pe fiecare individ în parte de o boală fizică obişnuită, iar cuvîntul „nebunie“ nu era niciodată întrebuinţat. Un aspect esenţial era să-l facem pe fiecare nebun să supravegheze acţiunile tuturor celorlalţi. Să acorzi încredere înţelegerii ori discernămîntului unui nebun înseamnă să-l cîştigi trup şi suflet. În acest fel am reuşit să ne lipsim de un corp de îngrijitori destul de costisitor.

— Şi nu aveaţi pedepse de nici un fel?

— Nici una.

— Şi nu-i închideaţi niciodată pe pacienţi?

— Foarte rar. Cîteodată, cînd boala vreunuia ajungea la o criză sau brusc îl apucau pandaliile, îl trimiteam într-o celulă secretă, nu care cumva dereglarea lui să-i molipsească şi pe ceilalţi, şi-l ţineam acolo pînă cînd îl puteam lăsa în grija prietenilor săi, fiindcă nu aveam ce face cu nebunii furioşi. De obicei îi trimitem la spitalele publice.

— Iar acum aţi schimbat toate acestea, şi credeţi că-i mai bine?

— Indiscutabil. Metoda îşi avea dezavantajele ei, ba chiar unele pericole. Din fericire, ea e acum

abandonată în toate *maisons de santé* din Franţa.

— Sînt foarte surprins de ceea ce-mi spuneţi, i-am zis; fiindcă eram convins că în clipa de faţă nu există nicăieri în ţară o altă metodă de tratare a nebuniei.

— Amice, sînteţi încă tînăr, îmi răspunse amfitrionul meu, însă va veni vremea cînd veţi învăţa să judecaţi de unul singur ce se întîmplă în lume, fără să vă mai aplecaţi urechea la cleveteli. Să nu credeţi nimic din ceea ce auziţi şi doar pe jumătate din ceea ce vedeţi. Ei bine, cît despre aceste *maisons de santé*, e limpede că vreun ignorant şi-a bătut joc de dumneavoastră. După cină însă, cînd vă veţi fi odihnit destul după truda călătoriei, voi fi bucuros să vă însoţesc prin casă şi să vă prezint o metodă care, în opinia mea şi a tuturor celor care au văzut cum funcţionează, e de departe cea mai eficientă dintre toate cele concepute pînă acum.

— A dumneavoastră proprie? l-am întrebat. Invenţia dumneavoastră?

— Sînt mîndru să recunosc acest lucru, cel puţin într-o oarecare măsură, zise el.

Am stat astfel de vorbă cu monsieur Maillard preţ de un ceas-două, răstimp în care mi-a arătat grădina şi serele aşezămîntului.

— Nu vă pot lăsa să-mi vedeţi pacienţii în momentul de faţă, zise el. Pentru o minte sensibilă o asemenea privelişte e întotdeauna mai mult sau mai puţin şocantă; şi n-aş vrea să vă stric pofta de mîncare. Vom cina împreună. Pot să vă ofer nişte viţel *à la St. Menehoult*, cu conopidă în *sauce velouté*, iar după aceea un pahar de *Clos de Vougeôt*[221] – toate acestea vă vor întări nervii.

La orele şase fu anunţată cina; iar gazda mea mă conduse într-o încăpătoare *salle à manger*[222], unde se adunase o grămadă de lume, vreo douăzeci şi cinci-treizeci de persoane cu totul. Erau, din cîte se părea, oameni de vază, bineînţeles cu purtări alese, deşi straiele lor erau, după părerea mea, de o

bogăţie extravagantă, amintind mult prea vădit de rafinamentul ostentativ de la *vieille cour*[223]. Am remarcat faptul că dintre aceşti oaspeţi cel puţin două treimi erau doamne; iar cîteva dintre ele nu erau îmbrăcate cîtuşi de puţin după ceea ce un parizian ar considera drept bunul-gust al zilei. De pildă, multe dintre femei, a căror vîrstă nu putea fi mai mică de şaptezeci de ani, erau împopoţonate cu fel de fel de giuvaieruri: inele, brăţări şi cercei, dezvelindu-şi fără pic de ruşine pieptul şi braţele. Am mai observat că foarte puţine rochii erau bine croite sau, în orice caz, foarte puţine erau pe măsura celor care le purtau. Aruncînd o privire în jur, am descoperit-o pe domnişoara interesantă căreia mă prezentase monsieur Maillard în micul salon; mare îmi fu însă mirarea să o văd purtînd o fustă lungă cu crinolină, pantofi cu tocuri înalte şi o bonetă slinoasă din dantelă de Bruxelles, atît de largă încît trăsăturile feţei ei apăreau ridicol de mici. Cînd o văzusem prima oară, era îmbrăcată cum nu se poate mai decent, în mare doliu. Pe scurt, veşmintele întregii adunări degajau un aer cît se poate de ciudat, lucru care mă făcu să revin la prima mea idee despre „metoda blîndă“ şi să-mi închipui că monsieur Maillard voise doar să mă amăgească pînă după masă, ca să nu mă simt prost în timpul ospăţului, trezindu-mă că cinez printre nebuni; mi-am adus însă aminte de ce mi se povestise la Paris despre provincialii din Sud, cum că ar fi nişte oameni cam excentrici de felul lor, cu o grămadă de idei demodate; după aceea însă, discutînd cu cîţiva dintre comeseni, temerile mele fură pe loc şi în întregime spulberate.

Sufrageria însăşi, deşi poate că îndeajuns de confortabilă şi spaţioasă, nu avea nimic din ceea ce se cheamă „eleganţă“. De pildă, pe jos nu era aşternut nici un covor; în Franţa însă, adeseori covoarele lipsesc. Ferestrele, de asemenea, erau fără perdele; obloanele, fiind închise, erau zdravăn ferecate cu drugi de fier, puşi de-a curmezişul,

după moda prăvăliilor obişnuite de la noi. Această încăpere, mi-am dat seama, alcătuia de una singură o aripă a întregului *château* şi astfel ferestrele erau dispuse pe cele trei laturi ale paralelogramului, uşa aflîndu-se pe cealaltă. Erau nu mai puţin de zece ferestre cu totul.

Masa era superb servită. Dichisită cu tot soiul de platouri, pur şi simplu gemea de delicatese. Răsfăţul era absolut barbar. Se găseau destule preparate din carne ca să-i poţi îndestula chiar şi pe fiii lui Anac[224]. De cînd mă ştiu, niciodată nu-mi fusese dat să fiu martor la aşa o dezmăţată şi costisitoare risipă de bunătăţi de-ale vieţii lumeşti. Toate aceste aranjamente însă păreau cu totul lipsite de gust; iar ochii mei, obişnuiţi cu lumina mai blîndă, se chinuiau amarnic din pricina sclipirii grozave a puzderiei de lumînări de ceară din candelabrele de argint înşirate pe masă şi pretutindeni prin încăpere, orişiunde se mai putea găsi vreun loc. Cîţiva slujitori sîrguincioşi se ocupau de servit; iar pe o masă întinsă, undeva în fundul încăperii, şedeau vreo şapte-opt bărbaţi cu viori, fluiere, tromboane şi o tobă. În răstimpuri, pe durata ospăţului, aceşti indivizi m-au enervat la culme cu infinita lor varietate de zgomote, menite drept muzică, şi care păreau să-i încînte nemaipomenit pe toţi cei prezenţi, cu excepţia mea.

Pe scurt, nu puteam să nu mă gîndesc la faptul că tot ce vedeam era nespus de *bizar;* însă la drept vorbind, lumea e alcătuită din tot soiul de oameni, cu diverse moduri de gîndire şi cu tot felul de apucături. În plus, călătorisem atît de mult, încît ajunsesem aproape un adept al lui *nil admirari*[225]; drept care, impasibil, mi-am luat în primire scaunul din dreapta gazdei mele şi, vădind o straşnică poftă de mîncare, am onorat pe cinste bunătăţile aşezate înaintea mea.

În acest răstimp, toată lumea lua parte cu însufleţire la conversaţie. Doamnele, ca de obicei, sporovăiau fără contenire. Curînd am descoperit că aproape toţi comesenii avuseseră parte de o educaţie aleasă şi însuşi amfitrionul meu era un adevărat tezaur de anecdote cît se poate de hazlii. Acesta părea extrem de doritor să vorbească despre poziţia lui de director al unei *maison de santé*; şi, într-adevăr, spre marea mea surprindere, nebunia devenise subiectul preferat al tuturor celor prezenţi. O sumedenie de poveşti amuzante fură spuse în legătură cu „hachiţele“ pacienţilor.

— Am avut odată pe unul, zise un domn mic şi dolofan care şedea la dreapta mea, pe un ins care se credea samovar; şi, între noi fie vorba, nu-i oare nespus de ciudat că această specie de gărgăun intră atît de des în capul unui diliman? În Franţa, aproape nu găseşti azil de nebuni care să nu-ţi poată arăta samovarul său cu chip omenesc. Domnul *nostru* era unul de fabricaţie britanică şi avea mare grijă să se lustruiască în fiecare dimineaţă cu o piele de căprioară şi cu praf de cretă.

— Şi pe urmă, zise un bărbat înalt care şedea în faţa noastră, se nimerise pe aici unul, nu demult, care-şi vîrîse în cap că-i măgar, ceea ce, vorbind metaforic, veţi spune că-i perfect adevărat. Omul era un pacient din cale-afară de nărăvaş, dîndu-ne mult de furcă să-l ţinem în frîu. Vreme îndelungată n-a vrut să mănînce nimic altceva decît scaieţi; însă l-am vindecat de damblaua asta insistînd nu care cumva să mănînce altceva. Şi apoi dădea întruna din copite, uite-aşa, uite-aşa!

— Domnule de Kock[226], v-aş rămîne îndatorată dacă v-aţi astîmpăra! îl întrerupse o doamnă în etate, care şedea lîngă cel ce luase cuvîntul. Vă rog, ţineţi-vă gaibele acasă. Mi-aţi şifonat rochia de brocart. E neapărat necesar, rogu-vă, să vă ilustraţi remarcele printr-un stil atît de vioi? Amicul nostru, aici de faţă, în mod sigur poate pricepe şi fără toate acestea. Pe cuvîntul meu,

sînteţi un măgar aproape la fel de mare pe cît se imagina şi nenorocitul ăla. Demonstraţia dumneavoastră e cît se poate de naturală, pe legea mea!

— *Mille pardons! Ma'm'selle!*[227] răspunse monsieur de Kock, astfel admonestat. O mie de scuze. N-am avut intenţia să vă jignesc. Ma'm'selle Laplace[228], monsieur de Kock îşi va permite onoarea să bea un pahar de vin cu dumneata!

Aici, monsieur de Kock făcu o plecăciune adîncă, îşi sărută ceremonios propria mînă şi bău un pahar de vin cu ma'm'selle Laplace.

— Îngăduiţi-mi, *mon ami*, mi se adresă atunci domnul Maillard, îngăduiţi-mi să vă ofer o bucată din acest viţel *à la St Menehoult.* O să-l găsiţi nespus de gustos!

În acea clipă trei ospătari voinici tocmai isprăviră de aşezat cu bine pe masă o tavă uriaşă sau fund de lemn, conţinînd ceea ce bănuiam a fi un „*monstrum, horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum*".[229] Cercetîndu-l mai îndeaproape, m-am dumirit însă că nu era decît un viţeluş fript întreg şi proptit pe genunchi, cu un măr în gură, aşa cum obişnuiesc englezii să dichisească un iepure.

— Nu, mulţumesc, i-am răspuns. Drept să vă spun, nu prea mă omor după viţel *à la sfîntul...* şi mai cum? căci nu găsesc că-mi prieşte. Totuşi o să-mi schimb farfuria, ca să gust un pic din friptura de iepure.

Erau cîteva feluri de mîncare pe masă, conţinînd ceea ce părea să fie obişnuitul iepure de casă, gătit în stil franţuzesc, un *morceau*[230] nespus de delicios pe care l-aş recomanda oricui.

— Pierre, strigă gazda, schimbă farfuria domnului şi oferă-i o bucată din acest iepure *au-chat*![231]

— Cu ce? am întrebat eu.

— Iepure *au-chat*.

— Sincer... vă mulţumesc... dacă stau să mă gîndesc, mai bine nu... Am să iau niţică şuncă.

Nu se ştie niciodată ce mănînci, mi-am zis în sinea mea, pe la mesele unor provinciali ca ăştia. Nici gînd să iau din iepurele lor *au-chat* şi din acelaşi motiv nici din pisica lor cu iepure.

— Iar după aceea, zise un personaj cu alură cadaverică de la capătul mesei reluînd firul conversaţiei de unde fusese întrerupt, iar după aceea, între alte drăcovenii, am avut odinioară un pacient care susţinea cu tărie că-i brînză de Cordova şi umbla cu un cuţit în mînă, invitîndu-şi amicii să guste o felioară din pulpa piciorului.

— Un mare cretin, fără îndoială, interveni un altul, însă nici nu se compară cu un anume individ pe care-l cunoaştem cu toţii, cu excepţia acestui domn venit de pe alte meleaguri. Mă refer la omul care se închipuia o sticlă de şampanie şi exploda tot timpul cu un pocnet şi un fîsîit cam în maniera asta...

Aici cel care vorbea îşi vîrî cît se poate de necuviincios, după părerea mea, degetul mare de la mîna dreaptă în gură sub obrazul stîng şi şi-l retrase cu un sunet aidoma pocnetului unui dop, iar apoi, cu o mişcare abilă a limbii peste dinţi, scoase un şuierat strident şi un fîsîit ce dură cîteva minute, imitînd sfîrîitul şampaniei. Acest comportament, am văzut limpede, nu fu tocmai pe placul lui monsieur Maillard. Domnul acesta însă nu spuse nimic şi conversaţia fu reluată de o aschimodie cu o perucă mare pe cap.

— Şi pe urmă a mai fost şi un nătărău, zise el, care se închipuia broscoi; cu care, vorba vine, semăna nu puţin. M-aş bucura să fi avut prilejul să-l cunoaşteţi. Domnule – aici vorbitorul mi se adresă mie –, v-ar fi săltat inima în piept văzîndu-l cu ce aere fireşti se exprima. Domnule, dacă omul acela *nu* era broscoi, doar atît pot spune: păcat că nu era! Orăcăitul lui, cam aşa: „O-o-o-oac! O-o-o-oac!“, era cel mai dulce sunet din lume – un *si bemol;* iar cînd îşi punea coatele pe masă, aşa, după ce dădea pe gît un pahar-două de vin şi-şi deschidea

gura, aşa, şi-şi dădea ochii peste cap, uite-aşa, şi clipea cu nemaipomenită iuţeală, uite-aşa, apoi atunci, domnul meu, îndrăznesc să spun că fără doar şi poate aţi fi rămas mut de admiraţie în faţa geniului acestui om.

— N-am nici o îndoială, am încuviinţat.

— Şi pe urmă, zise careva, pe urmă a mai fost şi Petit-Gaillard[232], care se credea priză de tabac şi era sincer deprimat că nu se putea apuca pe sine însuşi între două degete.

— Şi a mai fost şi Jules Desoulières, un geniu pe drept cuvînt nespus de ciudat, care s-a ţăcănit, obsedat de ideea că era dovleac. Nu-l mai slăbea pe bucătar, cerîndu-i să facă din el plăcinte, treabă pe care acesta o respingea indignat. În ce mă priveşte, nu sînt deloc sigur că o plăcintă de dovleac *à la Desoulières* n-ar fi fost o mîncare nemaipomenită, zău!

— Mă uimiţi! am zis eu uitîndu-mă întrebător la monsieur Maillard.

— Ha! ha! ha! izbucni acest domn – he! he! he! – hi! hi! hi! – ho! ho! ho! – hu! hu! hu! – foarte reuşită, într-adevăr! Nu fi surprins, *mon ami*, prietenul nostru de faţă e un hîtru, un *drôle*[233], nu trebuie să iei a bună chiar tot ce-ţi spune.

— Şi pe urmă, zise un alt comesean, a mai fost şi Bouffon Le Grand[234], alt personaj extraordinar în felul său. Omul se scrîntise din dragoste, închipuindu-şi că are două căpăţîni. Una din ele, susţinea el, era capul lui Cicero; pe cealaltă şi-o imagina ca fiind dublă: Demostene de la scăfîrlie pînă la gură şi lordul Brougham[235] de la gură pînă la bărbie. Nu-i imposibil să se fi înşelat; însă v-ar fi convins că avea dreptate, căci era un om înzestrat din plin cu darul elocinţei. Avea o pasiune absolută pentru oratorie şi nu se putea abţine să nu şi-o arate. De pildă, sărea pe masă, uite-aşa, şi...

Aici, un prieten de lîngă cel care vorbea îi puse o mînă pe umăr şi-i şopti cîteva cuvinte la ureche;

după care acesta se opri numaidecît din povestit şi se lăsă înapoi pe scaun.

— Şi pe urmă, zise prietenul care vorbise în şoaptă, a mai fost şi Boullard[236], titirezul. Îi spun titirezul pentru că de fapt îi încolţise în minte ideea trăsnită, deşi nu chiar lipsită de sens, cum că fusese preschimbat într-un titirez. Ai fi murit de rîs văzîndu-l cum se mai rotila. Se răsucea pe cîte un călcîi ore în şir în stilul ăsta, uite-aşa...

Aici, prietenul pe care tocmai îl întrerupsese în şoaptă execută la rîndul său exact aceeaşi mişcare.

— Dar atunci, zbieră din rărunchi o doamnă în vîrstă, monsieur Boullard al dumitale era un smintit şi în cel mai bun caz un smintit tare nerod; căci, dacă-mi permiţi să te întreb, cine a mai auzit vreodată de un om-titirez? E un lucru absurd. După cum ştii, madame Joyeuse[237] era o persoană mai cu scaun la cap. Avea şi ea bîzdîcul ei, însă era o femeie cu bun-simţ, care îi impresiona plăcut pe toţi cei ce aveau onoarea de-a o cunoaşte. După o matură chibzuinţă, aflase că printr-un accident fusese preschimbată în cocoş; însă la drept vorbind se purta cu multă decenţă. Îşi flutura aripile cu un efect extraordinar, uite-aşa! Cît despre cucurigul ei, era de-a dreptul delicios! „Cucurigu! – cucurigu! – cucurigu-u-u-u-u-u-u!“

— Madame Joyeuse, o întrerupse foarte mînios gazda noastră, ţi-aş fi recunoscător dacă te-ai potoli. Fie te porţi cum se cade să se poarte o doamnă, fie pleci numaidecît de la masă. Alege!

Doamna (căreia am fost foarte surprins să aud că i se adresase cu madame Joyeuse, după descrierea pe care tocmai o făcuse despre madame Joyeuse) roşi pînă în albul ochilor şi păru din cale-afară de ruşinată de acest reproş. Îşi puse capul în pămînt şi nu mai scoase o vorbă. Însă o altă doamnă mai tînără reluă firul discuţiei. Era fetişcana mea frumoasă din micul salon.

— O, madame Joyeuse *era* nebună! exclamă ea; dar la urma urmelor părerea lui Eugénie Salsafette

conţinea într-adevăr mult bun-simţ. Era o tînără foarte frumoasă şi nespus de modestă, căreia i se păreau de-a dreptul indecente veşmintele obişnuite şi mereu voia să se îmbrace ieşind în loc să intre în straiele ei. E un lucru foarte lesne de făcut, la urma urmelor. N-ai decît să faci aşa şi apoi aşa, aşa, aşa şi pe urmă aşa... şi pe urmă...

— *Mon Dieu*![238] *Ma'm'selle* Salsafette! strigară în cor vreo zece glasuri. Ce ţi-a venit? Abţine-te! Destul! Vedem foarte limpede cum se face! Stai! Stai! Şi cîţiva inşi deja ţîşniseră de pe scaune ca să o împiedice pe *ma'm'selle* Salsafette să apară înaintea noastră precum Venus de Medicis[239], cînd treaba a fost împlinită numaidecît şi extrem de eficient în urma unor ţipete sau urlete grozave venind de undeva din corpul principal al *château*-ului.

Nervii mei au fost bineînţeles puşi la grea încercare de aceste urlete, însă îmi era sincer milă de restul comesenilor. În viaţa mea nu mai văzusem o adunare de oameni întregi la minte care să fie atît de înspăimîntaţi. Deveniseră cu toţii palizi ca nişte cadavre şi, chircindu-se pe scaune, şedeau tremurînd şi bolboroseau cuprinşi de groază, aşteptîndu-se să audă iarăşi acel zgomot. Acesta sosi din nou, mai tare şi parcă mai aproape, iar apoi a treia oară *foarte* tare; şi pe urmă, a patra oară, cu o energie vădit diminuată. După ce larma părea să se fi potolit, mesenii îşi veniră de-ndată în fire şi ca mai înainte domneau veselia şi glumele. M-am încumetat atunci să aflu cauza acestei tulburări.

— O bagatelă, zise monsieur Maillard. Sîntem obişnuiţi cu aceste lucruri şi, la drept vorbind, nu prea le băgăm în seamă. Nebunii se apucă din cînd în cînd să urle toţi deodată, întărîtîndu-se unul pe celălalt, cum e cazul uneori noaptea cu o haită de cîini. Cîteodată se întîmplă însă ca acest concert de urlete să fie urmat şi de o încercare din partea lor

de a se elibera; cînd, desigur, s-ar putea ivi o oareşce primejdie.

— Şi cîţi aveţi în grijă?

— În prezent nu avem mai mult de zece cu totul.

— În principal femei, presupun?

— O, nu! Toţi sînt bărbaţi, şi încă nişte zdrahoni, vă asigur.

— Zău? Şi eu care am crezut întotdeauna că majoritatea nebunilor aparţin sexului mai slab.

— Îndeobşte aşa e, însă nu întotdeauna. Cu ceva timp în urmă erau aici în jur de douăzeci şi şapte de bolnavi, iar din acest număr nu mai puţin de optsprezece erau femei; dar în ultima vreme lucrurile s-au schimbat foarte mult, după cum vedeţi.

— Da, s-au schimbat foarte mult, după cum vedeţi, interveni aici gentlemanul care o lovise peste fluierele picioarelor pe ma'm'selle Laplace.

— Da, s-au schimbat foarte mult, după cum vedeţi! reluă în cor întreaga adunare.

— Ţineţi-vă limbile, fiecare dintre voi! zbieră gazda mea, mînioasă la culme; la care întreaga adunare păstră o tăcere de mormînt vreme de aproape un minut. Cît despre una dintre doamne, aceasta îl ascultă întocmai pe monsieur Maillard şi, scoţîndu-şi limba, care era nemaipomenit de lungă, o ţinu cu amîndouă mîinile, adînc resemnată, pînă la sfîrşitul petrecerii.

— Iar această distinsă doamnă, i-am zis lui monsieur Maillard, aplecîndu-mă şi vorbindu-i în şoaptă, această doamnă de treabă, care a luat adineauri cuvîntul şi a dat-o pe cucurigu, presupun că-i inofensivă, complet inofensivă, eh?

— Inofensivă! exclamă el cu neprefăcută uimire. Cum? De ce? Ce vreţi să spuneţi?

— Doar vag atinsă? am zis eu, ducîndu-mi mîna la cap. Nădăjduiesc că nu-i în mod deosebit... grav afectată, eh?

— *Mon Dieu!* Ce vă trece prin minte? Doamna aceasta, buna şi vechea mea prietenă madame Joyeuse, e absolut la fel de sănătoasă ca şi mine. Are şi ea micile ei bîzdîganii, desigur... însă, la urma urmelor, ştiţi şi dumneavoastră că toate femeile bătrîne, toate femeile *foarte* bătrîne, sînt mai mult sau mai puţin sucite.

— Desigur, am zis, desigur... şi atunci restul doamnelor şi domnilor...

— Sînt prietenii şi paznicii mei, mă întrerupse monsieur Maillard, semeţindu-se pe scaun, prietenii şi ajutoarele mele foarte apropiate.

— Cum? Toţi? am întrebat eu. Chiar şi femeile?

— Evident, zise el, n-am putea realiza nimic fără femei; în cazul nebunilor, sînt cele mai bune îngrijitoare din lume; au felul lor specific de a proceda, după cum ştiţi, ochii lor luminoşi au un efect minunat, ceva ca fascinaţia unui şarpe, ştiţi dumneavoastră...

— Desigur, am zis, desigur. Se poartă cam aiurea, nu-i aşa? Sînt niţel cam tra-la-la, nu credeţi?

— Aiurea? Tra-la-la? Cum? Chiar credeţi aşa ceva? Noi cei din Sud, desigur, nu sîntem nişte prefăcuţi, facem doar ce ne place şi ne bucurăm de viaţă şi de toate cele, ştiţi dumneavoastră...

— Desigur, am zis, desigur...

— Şi pe urmă, posibil ca acest *Clos de Vougeôt* să se urce iute la cap; ştiţi dumneavoastră, puţintel cam *tare*, mă înţelegeţi, eh?

— Desigur! am zis, desigur. Că veni vorba, monsieur v-am înţeles bine cînd aţi spus că sistemul pe care l-aţi adoptat în locul celebrei metode „blînde“ e unul de maximă severitate?

— Cîtuşi de puţin. Detenţiunea e necesarmente strictă; însă tratamentul, am în vedere tratamentul medical, e mai degrabă agreabil pentru bolnavi, ca să nu zic altfel.

— Şi noul sistem e una dintre invenţiile dumneavoastră?

— Nu pe de-a-ntregul. Unele aspecte i se pot atribui profesorului Catran, despre care trebuie că aţi auzit; şi, iarăşi, sînt unele modificări în metoda mea, modificări care, sînt fericit să recunosc, îi aparţin de drept celebrului Pană, pe care, dacă nu mă înşel, aveţi onoarea să-l cunoaşteţi îndeaproape.

— Mi-e şi ruşine să mărturisesc, i-am răspuns, că nici măcar n-am auzit vreodată de numele acestor gentlemani.

— Dumnezeule mare! exclamă gazda mea, trăgîndu-şi brusc scaunul în spate şi înălţîndu-şi braţele. Desigur, nu v-am auzit bine! Nu cumva vreţi să spuneţi, nu-i aşa, că n-aţi *auzit* niciodată de învăţatul doctor Catran şi nici de celebrul profesor Pană?

— Sînt silit să-mi recunosc ignoranţa, i-am răspuns, însă adevărul trebuie aşezat mai presus de toate! Totuşi mă simt groaznic de umilit să n-am habar de lucrările acestor oameni fără îndoială extraordinari. Voi căuta scrierile lor numaidecît şi am să le studiez cu multă luare-aminte. Într-adevăr, monsieur Maillard, trebuie să mărturisesc, m-aţi făcut să-mi fie ruşine de mine însumi.

Şi, la drept vorbind, aşa şi era.

— Destul cu vorbele, bunul şi tînărul meu prieten, zise el afectuos, strîngîndu-mi mîna, haideţi, beţi cu mine un pahar de Sauterne[240].

Băurăm. Cei de faţă ne urmară pilda, fără nici o măsură. Sporovăiau, glumeau, se hlizeau, făceau o mie şi una de năzbîtii, viorile scîrţîiau, tobele bubuiau, tromboanele mugeau ca tot atîţia tauri de bronz ai lui Falaris[241], şi scena toată, încingîndu-se din ce în ce mai aprig, pe măsură ce se suia vinul la cap, sfîrşi în cele urmă într-un soi de pandemoniu *in petto*. În acest răstimp, monsieur Maillard şi cu mine, cu cîteva sticle de Sauterne şi

Vougeôt între noi, ne continuam conversaţia răcnind din răsputeri. O vorbă rostită pe tonul obişnuit nu avea mai multă şansă de a fi auzită decît glasul unui peşte din albia Cascadei Niagara.

— Şi, domnule, am zis zbierînd în urechea lui, înainte de masă aţi amintit ceva de pericolul pe care-l prezintă vechea metodă „blîndă“. Cum vine asta?

— Da, răspunse el, cîteodată exista într-adevăr un foarte mare pericol. N-ai cum să-ţi dai seama de capriciile nebunilor; şi, în opinia mea, ca şi în cea a doctorului Catran şi a profesorului Pană, nu-i *niciodată* un lucru prudent să-i laşi să umble de capul lor. Un nebun poate fi „îmblînzit“, cum se spune, o perioadă de timp, însă pînă la urmă e în stare să devină turbulent. Iar şiretenia lui e proverbială şi fără limite. Dacă şi-a pus ceva în gînd, îşi ascunde intenţia cu o nemaipomenită iscusinţă; iar dexteritatea cu care mimează sănătatea psihică reprezintă pentru filozofi una dintre cele mai delicate probleme ale studiului minţii. Cînd un nebun pare *pe deplin* sănătos, ei bine, e momentul să-l bagi în cămaşa de forţă.

— Însă *pericolul*, dragul meu domn, pericolul de care vorbeaţi? Din propria dumneavoastră experienţă, de cînd conduceţi acest ospiciu, aţi avut vreun motiv serios să credeţi că libertatea e riscantă în cazul unui nebun?

— Aici? Din propria mea experienţă? Păi, aş putea spune că da. De exemplu, chiar în acest aşezămînt s-a petrecut nu cu mult timp în urmă o întîmplare stranie. Pe atunci funcţiona, după cum ştiţi, „metoda blîndă“ şi bolnavii erau lăsaţi în deplină libertate. Se comportau nemaipomenit de bine, atît de bine, încît orice om cu mintea întreagă ar fi trebuit să-şi dea seama că puseseră la cale un plan diabolic din însuşi faptul că indivizii se purtau *nemaipomenit* de bine. Şi bineînţeles, într-o bună dimineaţă paznicii se treziră legaţi de mîini şi de

picioare şi zvîrliţi în celule, unde fură puşi sub supraveghere, de parcă *ei* ar fi fost nebunii, de către nebunii înşişi, care preluară îndatoririle de paznici.

— Nu mai spuneţi! În viaţa mea n-am mai auzit ceva atît de absurd!

— E adevărat! Totul s-a petrecut din cauza unui cretin – un nebun – care, nu ştiu prin ce mijloace, îşi vîrîse în cap ideea că ar fi inventat un sistem de guvernare mai bun decît tot ce se auzise vreodată înainte – adică o guvernare a nebunilor. Presupun că voia să-şi încerce invenţia şi ca atare îi convinse pe ceilalţi bolnavi să i se alăture într-un complot menit să răstoarne puterea conducătoare.

— Şi a reuşit într-adevăr?

— Nu încape îndoială. Paznicii şi păziţii fură curînd nevoiţi să-şi schimbe locurile. Nu chiar ca înainte, căci nebunii fuseseră liberi, în timp ce paznicii fură închişi numaidecît în celule şi trataţi, îmi pare rău s-o spun, într-un mod de-a dreptul nesăbuit.

— Însă presupun că a avut loc curînd o contrarevoluţie. Această stare de lucruri nu putea dura mult timp. Sătenii din împrejurimi, musafirii sosiţi să vadă ospiciul ar fi dat alarma.

— Aici sînteţi cu totul pe dinafară. Căpetenia rebelilor era un ins prea viclean pentru aşa ceva. Nu mai dădu voie nici unui vizitator, decît într-o bună zi unui tînăr gentleman cu o mutră cam nătăfleaţă, de care n-avea nici un motiv să-i fie frică. Îl lăsă înăuntru să vadă aşezămîntul, asta ca variaţie, şi ca să se distreze niţel pe seama lui. După ce i-a turnat destule gogoşi, îl lăsă să plece, trimiţîndu-l în treaba lui.

— Şi atunci *cît* timp au domnit nebunii?

— O, un răstimp foarte lung, într-adevăr – o lună de zile în mod sigur... cît în plus, n-aş putea spune precis. Între timp, ai putea să juri că nebunii s-au distrat pe cinste. Şi-au scos de pe ei straiele jerpelite şi au dat iama în garderoba şi podoabele de familie. Pivniţele *château*-ului erau bine burduşite cu

vin; iar dilimanii ăştia sînt exact diavolii care ştiu cum să-l dea pe gît. Tot ce pot să vă spun e că au dus-o împărăteşte.

— Şi tratamentul? Care era tratamentul mai special pe care-l pusese în aplicare căpetenia răsculaţilor?

— Păi, cît despre asta, un nebun nu-i neapărat şi idiot, după cum v-am mai zis; iar părerea mea sinceră e că tratamentul lui era un tratament cu mult mai bun decît cel pe care-l înlocuise. Era într-adevăr un sistem cu totul nemaipomenit, simplu, precis, fără complicaţii... de fapt era încîntător, era...

Aici, remarcele gazdei mele fură întrerupte de un alt rînd de urlete, de felul celor ce ne înspăimîntaseră mai devreme. De data asta însă ele păreau să vină de la nişte fiinţe care se apropiau cu iuţeală.

— Doamne Sfinte! am exclamat. Nu încape îndoială că au scăpat nebunii!

— Tare mă tem că aşa e! răspunse monsieur Maillard, cuprins brusc de o paloare fără seamăn.

Abia îşi isprăvise vorba, că sub ferestrele noastre se auziră nişte strigăte şi înjurături vajnice; şi imediat după aceea se adeveri că nişte oameni de afară se străduiau să intre în încăpere. Uşa era izbită cu ceea ce părea să fie un baros, iar obloanele erau scuturate şi smulse din loc cu o sălbăticie grozavă.

Urmă o vînzoleală de nedescris. Monsieur Maillard, spre marea mea uimire, se aruncă sub bufet. Eu unul mă aşteptasem la mai multă fermitate din partea lui. Membrii orchestrei, care în ultimele cincisprezece minute păreau să fie mult prea trosniţi ca să-şi mai poată face datoria, ţîşniră toţi deodată în picioare şi la instrumentele lor şi, căţărîndu-se pe masă, atacară într-un glas *Yankee Doodle*[242], pe care-l cîntară, dacă nu în cea mai deplină armonie, în orice caz cu o energie supraomenească pe toată durata zarvei iscate.

Între timp, ajunse pe masa principală din sufragerie, printre sticle şi pahare, domnul ce fusese împiedicat cu atîta greutate să sară pe ea mai devreme. De îndată ce-şi află locul, începu o cuvîntare care, fără îndoială, ar fi fost de o covîrşitoare importanţă dacă ar fi putut fi auzită. Taman în acel moment, omul care făcuse pasiune pentru titirezi începu să se învîrtă prin încăpere cu o energie extraordinară şi cu braţele întinse în unghi drept faţă de corp, încît aducea întru totul cu un titirez adevărat şi trîntea jos pe oricine se nimerea în calea lui. Şi tot acum, auzind pocnete incredibile şi fîsîieli ca de şampanie, am descoperit în cele din urmă că ele veneau de la omul care în timpul ospăţului jucase rolul sticlei ce conţinea această straşnică băutură. Şi pe urmă, iarăşi, omul-broscoi se porni să orăcăie de zor, de parcă izbăvirea sufletului său depindea de fiecare notă pe care o scotea. Şi din mijlocul acestora se înălţa deasupra tuturor răgetul nesmintit al unui măgar. Cît despre bătrîna mea prietenă, madame Joyeuse, aş fi putut plînge într-adevăr de mila sărmanei femei, căci aceasta părea complet năucă. Tot ce putea face dînsa era să stea în picioare într-un colţ lîngă şemineu şi să cînte necontenit cît o ţineau puterile: „Cucuriguuuuuuu!“

Şi atunci sosi punctul culminant, sfîrşitul teribil al întregii drame. Şi, fiindcă dincolo de nişte răcnete, urlete şi cotcodăceli nu se înfiripase nici o altă rezistenţă împotriva asalturilor celor de afară, cele zece ferestre fură sparte cît ai clipi din ochi şi aproape simultan. Dar n-am să uit niciodată sentimentul de uimire şi oroare cu care priveam ceea ce mi se păru a fi o întreagă oştire de cimpanzei, urangutani sau babuini mari şi negri de la Capul Bunei Speranţe, sărind de pe aceste ferestre şi dînd năvală printre noi într-o hărmălaie cum nu s-a mai văzut, luptînd, zgîriind, răcnind şi călcînd totul în picioare.

M-am ales cu o bătaie soră cu moartea, după care m-am rostogolit sub o sofa şi am rămas locului nemişcat. Dar, după ce am stat acolo vreo cincisprezece minute, răstimp în care am ciulit amîndouă urechile la tot ce se petrecea în încăpere, am ajuns la un deznodămînt satisfăcător al acestei tragedii. S-ar părea că monsieur Maillard, relatîndu-mi despre diliul ce-şi îndemnase tovarăşii la rebeliune, nu făcuse decît să-şi istorisească propriile-i isprăvi. Acest gentleman fusese într-adevăr cu vreo doi-trei ani în urmă directorul ospiciului, însă se scrîntise la cap şi astfel deveni şi el pacient. Faptul acesta nu-i era cunoscut tovarăşului meu de călătorie, care mă prezentase. Supraveghetorii, zece la număr, fiind copleşiţi pe neaşteptate, fură mai întîi unşi bine cu smoală, apoi acoperiţi peste tot cu pene de pasăre şi pe urmă încuiaţi în celulele subterane. Stătură întemniţaţi mai mult de o lună de zile, perioadă în care monsieur Maillard i-a aprovizionat foarte generos nu doar cu smoală şi pene (care constituiau „sistemul“ său), ci şi cu niţică pîine şi apă din belşug. Aceasta din urmă era pompată asupra lor zi de zi. Într-un tîrziu, unul dintre ei, reuşind să scape printr-un canal, îi eliberase pe toţi ceilalţi.

„Metoda blîndă“, cu cîteva importante modificări, a fost reluată la *château;* totuşi nu pot să nu fiu de acord cu monsieur Maillard că propriul lui „tratament“ era absolut remarcabil în felul său. După cum bine observase el, era „simplu, precis şi nu pricinuia nici un fel de încurcătură, cîtuşi de puţin“.

Mai am doar de adăugat că, deşi am căutat în toate bibliotecile din Europa după operele doctorului Catran şi ale profesorului Pană, pînă în momentul de faţă toate strădaniile mele de a-mi procura o ediţie au eşuat lamentabil.

214 Casă de nebuni (fr.).

215 Numele *Maillard* e purtat de unul dintre cei trei căpitani din piesa *The Revenge of Bussy D'Ambois* (1607) de George Chapman (1559? -1634); Stanislas-Marie Maillard (1763-1794) a fost în fruntea răsculaţilor care au scăpat din Bastillia (Mabbott). Un joc asemănător cu „de-a baba oarba“ e numit în limba franceză *colin-maillard*, sugestiv pentru tema nuvelei (Susan şi Stuart Levine).

216 Castel (fr.).

217 *Vincenzo Bellini* (1801-1835), compozitor italian, autor al operelor *La Sonnambula* şi *Norma*, ambele din 1831; cf. *Ochelarii*, n. 21 şi 24. Poe, care frecventa asiduu teatrul şi opera, pare să fi fost familiarizat cu operele lui Bellini.

218 Accident (fr.).

219 Menajaţi (fr.).

220 *reductio ad absurdum* (lat.): în logică, demonstrarea falsităţii unui punct de vedere prin ducerea lui pînă la consecinţele sale ultime (şi absurde).

221 *Viţel à la St. Menehoult*, prăjit în unt şi pesmet, era o specialitate a regiunii Champagne din Franţa (Mabbott); *sauce velouté*: sos de vin alb preparat din unt, făină, pătrunjel şi nucşoară; *Clos-Vougeôt*: vin alb de Burgundia.

222 Sufragerie (fr.).

223 Vechea curte (fr.).

224 Cf. *Numeri 13: 33*: „Apoi am mai văzut în ea pe uriaşi, pe copiii lui Anac, cari se trag din neamul uriaşilor: înaintea noastră şi faţă de ei parcă eram nişte lăcuste“.

225 Să nu te miri de nimic (lat.) – maximă a filozofiei stoice în formularea lui Horaţiu, *Epistole*, I, VI, 1.

226 *Paul de Kock* (1794-1871), autor al unor romane publicate în foiletoane despre viaţa pariziană.

227 Mii de scuze, domnişoară! (fr.).

228 Aluzie la matematicianul şi astronomul francez *Pierre-Simon, Marquis de Laplace* (1749-1827).

229 Monstru groaznic, diform, gigantic şi orb (lat.). Pasaj ce-l descrie pe Polyphem, ciclopul orbit de Ulise. Citat din Vergilius, *Eneida*, Cartea a III-a, v. 658. George Coşbuc traduce: „Groaznic la chip şi pocit şi cu ochiul strivit în orbită“.

230 Fel (fr.).

231 *au-chat* [în textul original este ortografiat greşit *au-chát*]: (fr.) garnisit cu pisică. Carnea de pisică seamănă cu cea de iepure şi era consumată în vremuri de asediu sau foamete. Mulţi francezi sînt de părere că restaurantele adesea servesc carne de pisică în preparatele de iepure (Susan şi Stuart Levine).

232 Un ins de-o şchioapă (fr.).

233 Caraghios (fr.).

234 *Georges-Louis Leclerc de Buffon* (1707-1788): celebru naturalist francez; *bouffon*: bufon (fr.).

235 *Demostene*: om de stat atenian şi orator (cca 384-322 î. Hr.). Poe a recenzat culegerea *Sketches* a lui *Henry Lord Brougham* (1778-1868), orator, jurist şi om politic englez, în revista *Burton's* din iulie 1839, în care erau incluse şi cîteva dintre traducerile acestuia din Demostene. În recenzie Poe afirmă: „intelectul [lui Brougham], în esenţă demostenian în forţa aproape brutală, directeţea şi impetuozitatea operaţiunilor sale“. În numărul din decembrie 1839 al revistei, recenzînd *An Address* de Joseph R. Chandler, Poe îl numeşte pe Brougham un orator care ar încînta un auditoriu modern mai mult chiar decît Demostene sau Cicero, dacă ar fi în viaţă (Mabbott).

236 *Boulard*: de la *boule*: bulgăre (fr.).

237 Damă veselă (fr.).

238 Dumnezeule! (fr.)

239 *Venus de Medicis*: celebră statuie nud a zeiţei Venus, păstrată în muzeul din Neapole.

240 Vin alb franţuzesc.

241 *taurul de bronz al lui Falaris*: *Phalaris*: tiran (565-549 î. Hr.) din Agrigent (Sicilia) din a cărui poruncă Perillus a construit un taur din bronz în al cărui pîntece erau fripţi de vii condamnaţii la moarte, urletele lor imitînd parcă răgetele taurului. Cel dintîi sacrificat a fost însuşi Perillus.

242 *Yankee Doodle*: veche arie americană; a căpătat o deosebită răspîndire în anii Războiului de Independenţă (1775-1783) al coloniilor engleze din America de Nord.

Revelaţie mesmerică

Orice îndoială ar mai persista în jurul *ideii* de mesmerism, *faptele* ei uimitoare sînt de acum acceptate aproape în unanimitate. Cît priveşte aceste fapte, cei care se îndoiesc nu sînt decît scepticii de profesie – o şleahtă de puturoşi şi de famelici. Nu-i pierdere mai mare de timp decît încercarea de *a dovedi* în ziua de azi că prin simplul exerciţiu al voinţei omul îşi poate impresiona tovarăşul pînă la a-l aduce într-o stare anormală, ale cărei simptome seamănă foarte mult cu cele ale *morţii* sau, în cel mai bun caz, seamănă cu ele mai mult decît cu ale oricărei alte stări normale dintre acelea pe care le cunoaştem; că persoana astfel impresionată nu-şi poate folosi organele externe ale simţului decît cu unele eforturi, destul de slabe, reuşind totuşi să perceapă, cu o percepţie extrem de rafinată şi pe canale aparent necunoscute, lucruri aflate dincolo de sfera organelor fizice; ba mai mult, că facultăţile sale intelectuale sînt extraordinar de exaltate şi de învigorate; că solidaritatea sa cu persoana care îl impresionează în acest mod este profundă; şi în sfîrşit că predispoziţia sa la impresionare creşte odată cu frecvenţa acesteia, simptomele ciudate care apar fiind şi ele în aceeaşi proporţie tot mai extinse şi mai *pronunţate*.

Cred că ar fi exces de zel din partea mea să încerc să demonstrez toate acestea – care sînt, de fapt, legile mesmerismului în trăsăturile lui generale; nici nu doresc să impun cititorilor mei o demonstraţie atît de inutilă astăzi. Scopul meu în momentul de faţă este, la drept vorbind, cu totul altul. Mă simt dator, în pofida atîtor prejudecăţi, să detaliez, fără nici un comentariu, conţinutul absolut remarcabil al unei convorbiri dintre un somnambul[243] şi mine însumi.

De mai multă vreme obişnuiam să mesmerizez persoana în chestiune (domnul Vankirk), survenind acea predispoziţie şi exaltare caracteristice percepţiei mesmerice. De mai multe luni se lupta cu ftizia care îi fusese depistată, ale cărei efecte mai neplăcute erau alinate prin intervenţiile mele; iar în noaptea de miercuri, pe cincisprezece curent, am fost chemat la căpătîiul lui.

Invalidul suferea de o durere acută în regiunea inimii; şi respira cu mare greutate, prezentînd toate simptomele obişnuite ale astmei. În spasme precum acestea se simţea de obicei mai bine dacă i se aplica muştar pe centrii nervoşi, dar astă-seară acest procedeu fu încercat în zadar.

Intrînd eu în odaia lui, el mă întîmpină cu un surîs vesel şi cu toate că în mod vădit suferea groaznic, din punct de vedere mental părea destul de relaxat.

— Am trimis după tine în seara asta, zise el, nu ca să mă vindeci de durerea trupească, ci să mă lămureşti în legătură cu unele impresii psihice care mi-au produs multă îngrijorare şi emoţie în ultimul timp. Nu-i nevoie să-ţi spun cît de sceptic am fost pînă acum în ce priveşte nemurirea sufletului. Nu pot nega că a existat dintotdeauna, în chiar sufletul pe care l-am negat, o vagă semiconştienţă a existenţei sale. Dar această semiconştienţă n-a fost nici o clipă convingere. Raţiunea mea nu avea nimic de-a face cu ea. Toate încercările mele de a găsi o explicaţie logică au avut darul, fireşte, de a mă face şi mai sceptic decît înainte. Am fost sfătuit să-l studiez pe Cousin[244]. I-am studiat operele, precum şi ecourile lor europene şi americane. De pildă, mi s-a pus în braţe *Charles Elwood* al domnului Brownson[245]. L-am citit cu multă atenţie. L-am găsit cu totul logic, dar porţiunile *nu tocmai* logice erau din nefericire argumentele iniţiale ale neîncrezătorului erou al cărţii. Mi se părea evident că, în concluziile sale, analistul nu reuşise să se

convingă nici pe sine. Finalul său îşi uitase de-a binelea începutul, întocmai ca guvernul lui Trinculo[246]. Pe scurt, nu mi-a trebuit mult să înţeleg că, dacă e să convingi pe cineva în mod logic de propria-i nemurire, nu-l vei putea niciodată convinge prin simple abstracţiuni, aşa cum procedează cam de multişor moraliştii Angliei, Franţei şi Germaniei. Abstracţiunile pot amuza şi antrena, dar ele nu pot pune stăpînire pe cuget. Sînt convins că aici, pe pămînt cel puţin, filozofia în zadar ne va cere mereu să considerăm calităţile drept lucruri. Este posibil ca voinţa să consimtă – sufletul – intelectul, niciodată.

Repet, aşadar, că simţeam doar pe jumătate, dar niciodată nu credeam la modul logic. Totuşi în ultimul timp s-a produs o anume adîncire a sentimentului, acesta ajungînd să semene într-atît cu consimţămîntul raţiunii, încît mi-e greu să disting între cele două. De asemenea, pot merge înapoi pe urmele acestui efect pînă la influenţa mesmerică. Nu pot explica mai bine această idee a mea decît prin ipoteza că exaltarea mesmerică îmi permite să percep un şir de raţionamente, care, în starea mea anormală, conving, dar care, în deplin acord cu fenomenele mesmerice, nu se răsfrîng asupra condiţiei mele normale decît prin *efectul* lor. În somnambulism, raţionamentul şi produsul său – cauza şi efectul ei – sînt prezente laolaltă. În starea mea obişnuită, dispărînd cauza, rămîne numai efectul, şi poate şi el numai parţial.

Aceste considerente m-au făcut să cred că, dacă mi s-ar pune o serie de întrebări bine dirijate în răstimpul cît sînt mesmerizat, s-ar putea naşte cîteva concluzii interesante. Ai observat adesea profunda cunoaştere de sine demonstrată de un somnambul – bogatele sale cunoştinţe privind toate aspectele legate de condiţia mesmerică însăşi; iar din această cunoaştere de sine s-ar putea deduce unele învăţăminte în vederea unui catehism mai eficient.

Am consimţit, bineînţeles, să fac acest experiment. Cîteva pase l-au cufundat pe domnul Vankirk într-un somn mesmeric. Respiraţia lui a devenit imediat mai uşoară şi nici nu părea să sufere vreun disconfort de ordin fizic. S-a înfiripat apoi următoarea conversaţie: în dialog, V îl reprezintă pe pacient, iar P pe subsemnatul.

P. Dormi?

V. Da... nu; aş vrea să dorm mai adînc.

P. [*După alte cîteva pase*.] Dormi acum?

V. Da.

P. Cum crezi că se va sfîrşi boala ta actuală?

V. [*După o lungă ezitare şi vorbind parcă cu efort*.] Trebuie să mor.

P. Te chinuie ideea morţii?

V. [*Foarte repede*.] Nu, nu!

P. Eşti mulţumit de această perspectivă?

V. Dacă aş fi treaz, aş vrea să mor, dar acum nu mai are importanţă. Condiţia mesmerică este atît de aproape de moarte, încît mă simt mulţumit.

P. Aş dori să te explici, domnule Vankirk.

V. Sînt dornic să fac acest lucru, dar efortul mă depăşeşte. Nu-mi pui întrebări potrivite.

P. Ce să te întreb atunci?

V. Trebuie să începi cu începutul.

P. Începutul! Dar care-i începutul?

V. Ştii că începutul este DUMNEZEU[247]. [*Acestea au fost rostite pe un ton grav, ezitant şi cu toate însemnele celei mai adînci veneraţii.*]

P. Atunci ce este Dumnezeu?

V. [Ş*ovăind mai multe minute.*] Nu pot spune.

P. Nu e Dumnezeu spirit?[248]

V. Treaz fiind, ştiam ce vrei să spui prin „spirit“, însă acum el nu-mi pare decît un cuvînt – aşa cum este adevărul, frumosul, de pildă – o calitate adică.

P. Nu este Dumnezeu imaterial?

V. Nu există imaterialitate; ea nu-i decît un cuvînt. Ceea ce nu e materie nu există deloc – decît în cazul în care calităţile ar fi lucruri.

P. Atunci Dumnezeu este material?

V. Nu. [*Acest răspuns m-a surprins foarte mult.*]

P. Ce este el atunci?

V. [*După o pauză lungă, murmurînd.*] Văd... dar este ceva greu de povestit. [O *altă pauză lungă.]* El nu este duh, căci există. Nici materie nu e, *cum o înţelegi tu*. Însă există *gradaţii* ale materiei despre care omul nu ştie nimic; mai densul impulsionînd mai finul, mai finul împînzind mai densul. Atmosfera, de pildă, impulsionează principiul electric, în timp ce principiul electric împînzeşte atmosfera. Aceste gradaţii ale materiei cresc în raritate sau fineţe, pînă ce ajungem la materia *neparticulată* – fără particule – indivizibilă – *una*; iar aici legea impulsionării şi a împînzirii se modifică. Materia ultimă sau neparticulată nu numai că împînzeşte toate lucrurile, dar totodată impulsionează toate lucrurile; şi astfel totul este cuprins în ea. Această materie este Dumnezeu. Ceea ce încearcă oamenii să întrupeze în cuvîntul „gîndire“ este această materie în mişcare[249].

P. Metafizicienii susţin că orice acţiune se reduce la mişcare şi gîndire şi că a doua constituie originea celei dintîi.

V. Da; şi acum văd imprecizia acestei idei. Mişcarea este acţiunea *inteligenţei*, nu a *gîndirii*. Materia neparticulată sau Dumnezeu în repaus este (în măsura în care o putem concepe noi) ceea ce oamenii numesc *inteligenţă*. Iar puterea automişcării (echivalentă, în fapt, cu voinţa umană) este, la materia neparticulată, rezultatul unităţii şi omniprezenţei sale; *cum*, nu ştiu, iar acum văd limpede că nu voi şti niciodată. Dar materia neparticulată, pusă în mişcare de o lege sau calitate existînd în sine, este gîndirea.

P. Nu-mi poţi da o idee mai precisă despre ceea ce numeşti materie neparticulată?

V. Lucrurile pe care le ştie omul scapă simţurilor în gradaţie. Avem, de exemplu, un metal, o bucată

de lemn, un strop de apă, atmosfera, un gaz, căldura, electricitatea, eterul luminescent. Ei bine, numim toate aceste lucruri materie şi cuprindem întreaga materie într-o singură definiţie generală; dar, în pofida acestui lucru, nu pot exista două idei mai radical diferite decît cea pe care o legăm de un metal şi cea pe care o legăm de eterul luminescent. Cînd ajungem la a doua, simţim o pornire aproape irezistibilă de a o asocia cu spiritul sau cu nihilitatea. Singurul considerent ce ne reţine este concepţia noastră despre constituţia sa atomică; şi chiar şi aici sîntem siliţi să căutăm ajutor în concepţia noastră despre atom ca fiind ceva ce posedă infinită micime, soliditate, palpabilitate, greutate. Desfiinţează ideea de constituţie atomică şi n-am mai putea considera eterul ca o entitate sau măcar ca materie. În absenţa unui cuvînt mai bun, l-am putea numi spirit. Să facem acum un pas dincolo de eterul luminescent; să concepem o materie tot atît de rară ca eterul faţă de un metal şi vom ajunge dintr-odată (în ciuda tuturor dogmelor şcolii) la o masă unică – o materie neparticulată. Căci, deşi la atomii înşişi am putea admite o micime infinită, la spaţiile dintre ei infinitudinea micimii este o absurditate. Va fi un punct – va fi un grad de raritate în care, dacă atomii sînt suficient de numeroşi, interspaţiile trebuie să dispară, iar masa să funcţioneze în mod absolut. Dar eliminînd acest considerent al constituţiei atomice, natura masei glisează inevitabil spre ceea ce concepem a fi spiritul. E limpede totuşi că el este materie ca înainte. Adevărul este că e imposibil să concepi spiritul[250], întrucît este imposibil să imaginezi ceea ce nu există. Iluzionîndu-ne că am fi reuşit să ajungem la o concepţie despre el, nu facem decît să ne amăgim cunoştinţele cu acest considerent al materiei infinit rarefiate.

P. Cred că există o obiecţie insurmontabilă la ideea fuzionării absolute – şi anume, rezistenţa foarte mică întîmpinată de corpurile cereşti în

revoluţia lor prin spaţiu – o rezistenţă, este adevărat, demonstrată acum ca fiind de un grad *anume*, dar care totuşi este atît de mică, încît a fost complet ignorată chiar şi de perspicacitatea lui Newton. Ştim că rezistenţa corpurilor este în primul rînd direct proporţională cu densitatea lor. Fuzionare absolută înseamnă densitate absolută. Unde nu există interspaţii nu poate exista nici maleabilitate. Un eter de o densitate absolută ar constitui o stavilă infinit mai mare împotriva deplasării unui astru decît un eter dur ca granitul sau ca fierul.

V. Răspunsul la obiecţia ta este pe cît de uşor, pe atît de imposibil în aparenţă. Cît priveşte deplasarea astrului, nu este nici o diferenţă dacă astrul trece prin eter *sau eterul prin astru*. Nu există eroare astronomică mai inexplicabilă decît cea care încearcă să explice bine cunoscuta încetinire a cometelor prin aceea că ele se deplasează prin eter; căci, oricît de rar am concepe noi acest eter, el ar pune capăt întregii revoluţii siderale într-un timp mult mai scurt decît au admis acei astronomi care au preferat să treacă peste un aspect pe care nu l-au putut nicidecum înţelege. Încetinirea efectivă este, pe de altă parte, aproximativ cea la care ar trebui să ne aşteptăm din *frecarea* eterului în decursul deplasării instantanee pe orbită. În primul caz, forţa de încetinire este temporară şi completă în sine – în celălalt, ea este infinit cumulativă.

P. Dar toată această – toată această identificare a simplei materii cu Dumnezeu nu e oare un sacrilegiu? [*Am fost silit să repet întrebarea pentru ca somnambulul să priceapă pe deplin înţelesul meu*.]

V. Poţi spune *de ce* materia ar trebui venerată mai puţin decît inteligenţa? Dar uiţi că materia despre care vorbesc este, cît priveşte înaltele ei însuşiri, însăşi „inteligenţa“ sau „spiritul“ acestor şcoli, fiind totodată şi „materia“ acestor şcoli.

Dumnezeu, cu toate puterile atribuite spiritului, nu este decît perfecţiunea materiei.

P. Susţii, aşadar, că gîndirea este materia neparticulată în mişcare.

V. În general, această mişcare este gîndirea universală a inteligenţei universale. Această gîndire creează. Toate lucrurile create nu sînt decît gîndurile lui Dumnezeu.

P. Ai spus „în general“.

V. Da. Inteligenţa universală este Dumnezeu. Pentru noi individualităţi *materia* este necesară.

P. Dar acum vorbeşti despre „inteligenţă“ şi „materie“ exact ca metafizicienii.

V. Da – ca să evit vreo confuzie. Cînd spun „inteligenţă“, mă refer la materia neparticulată sau ultimă; prin „materie“ înţeleg tot restul.

P. Spuneai că „pentru noi individualităţi materia este necesară“.

V. Da: căci inteligenţa, existînd neincorporată, nu este decît Dumnezeu. Pentru a crea fiinţe individuale, gînditoare, au trebuit să fie incarnate porţiuni ale inteligenţei divine. Astfel a fost individualizat omul. Privat de învestitură corporală, el ar fi Dumnezeu. Ei bine, această mişcare specifică a porţiunilor incarnate ale materiei neparticulate este gîndirea omului; aşa cum mişcarea întregului este cea a lui Dumnezeu.

P. N-ai afirmat că, privat de trup, omul va fi Dumnezeu?

V. [*După o lungă ezitare*.] Nu puteam afirma aşa ceva; este o absurditate.

P. [*Citînd din notiţele mele*.] Ai afirmat totuşi că „privat de învestitură corporală, omul ar fi Dumnezeu“.

V. Şi acest lucru este adevărat. Astfel privat, omul *ar fi* Dumnezeu – ar fi neindividualizat. Dar el nu poate fi niciodată astfel privat – în orice caz, *nu va fi* niciodată – altminteri ar trebui să ne imaginăm o acţiune a lui Dumnezeu întorcîndu-se asupra ei

înseşi – o acţiune lipsită de sens şi inutilă. Omul este fiinţă. Fiinţele sînt gîndurile lui Dumnezeu. Este în natura gîndului să fie irevocabil.

P. Nu înţeleg. Vrei să spui că omul nu se va lepăda niciodată de trup?

V. Spun că niciodată nu va fi fără trup.

P. Explică.

V. Există două corpuri – cel elementar şi cel complex, corespunzător celor două condiţii ale viermelui şi fluturelui[251]. Ceea ce numim „moarte“ nu este decît metamorfoza dureroasă. Incarnarea noastră prezentă este progresivă, pregătitoare, temporară. Viitorul nostru este desăvîrşit, ultim, veşnic. Viaţa ultimă este proiectul deplin.

P. Dar de metamorfoza viermelui sîntem întru totul conştienţi.

V. *Noi* în mod sigur – dar nu şi viermele. Materia din care este alcătuit corpul nostru elementar se află în sfera de cunoaştere a organelor acestui corp; sau, mai exact, organele noastre elementare sînt adaptate la materia din care este format acest corp elementar; dar nu şi la cea din care este compus corpul ultim: corpul ultim scapă astfel simţurilor noastre elementare, iar noi percepem numai cochilia ce se desprinde, în urma descompunerii, de forma interioară; nu forma interioară însăşi; dar această formă interioară, la fel şi cochilia sînt percepute de cei care au dobîndit deja viaţa ultimă.

P. Ai afirmat adesea că starea mesmerică seamănă foarte mult cu moartea. Cum vine asta?

V. Cînd spun că seamănă cu moartea, înţeleg că seamănă cu viaţa ultimă; căci, atunci cînd sînt în transă, simţurile mele elementare sînt suspendate, iar eu percep lucrurile exterioare în mod direct, nu cu ajutorul organelor, ci printr-un mediu pe care îl voi întrebuinţa în viaţa ultimă, neorganizată.

P. Neorganizată?

V. Da; organele sînt alcătuiri prin care omul este pus în relaţie sensibilă cu anumite clase şi forme ale materiei, fiind excluse astfel alte clase şi forme. Organele omului sînt adaptate la această, şi numai la această, condiţie elementară; condiţia sa ultimă, fiind neorganizată, are o cuprindere nelimitată în toate punctele cu excepţia unuia singur: natura voinţei lui Dumnezeu – adică mişcarea materiei neparticulate. Vei avea o idee mai clară asupra corpului ultim dacă îl vei concepe ca fiind exclusiv creier. El *nu* este aşa ceva; dar o astfel de concepţie îţi va permite să înţelegi mai bine ce *este* el. Un corp luminos transmite vibraţii eterului luminescent. Vibraţiile generează pe retină altele similare; acestea la rîndul lor comunică nervului optic altele similare. Nervul optic transmite creierului altele similare; creierul, de asemenea, altele similare către materia neparticulată care îl permeează. Mişcarea acestuia este gîndirea, a cărei percepţie constituie prima ondulaţie. Iată modul prin care inteligenţa vieţii elementare comunică cu lumea exterioară; iar această lume exterioară este, cît priveşte viaţa elementară, limitată la idiosincrasia organelor sale. Dar în viaţa ultimă, neorganizată, lumea exterioară cuprinde întreg corpul (care este, după cum am spus, dintr-o substanţă avînd afinităţi cu creierul) fără nici o altă intervenţie decît cea a unui eter infinit mai rar chiar decît cel luminescent; iar împreună cu acest eter – în unison cu el – vibrează întreg corpul, punînd în mişcare materia neparticulată care îl împînzeşte. Prin urmare, absenţei organelor idiosincrasice trebuie să-i atribuim percepţia aproape nelimitată a vieţii ultime. Pentru fiinţele elementare, organele sînt nişte colivii necesare care să le ţină închise pînă ce vor învăţa să zboare.

P. Vorbeşti de „fiinţele“ elementare. În afara omului există şi alte fiinţe gînditoare elementare?

V. Diversa conglomerare a materiei rare în nebuloase, planete, sori şi alte corpuri care nu sînt nici nebuloase, nici sori, nici planete se face cu unicul scop de a oferi *pabulum*[252] organelor idiosincrasice ale unui număr infinit de fiinţe elementare. Fără necesitatea vieţii elementare, anterioare celei ultime, n-ar fi existat corpuri ca acestea. Fiecare dintre ele este locuit de o varietate distinctă de fiinţe organice, elementare, gînditoare. Odată cu moartea sau metamorfoza, aceste fiinţe, bucurîndu-se de viaţa ultimă – de nemurire – şi ştiutoare a tuturor secretelor în afară de *unul*, acţionează toate lucrurile şi cutreieră pretutindeni doar prin simpla lor voinţă: – locuind nu aştrii, care ne par singurele realităţi, şi pentru a căror acomodare, socotim noi în orbirea noastră, ar fi fost creat spaţiul – ci însuşi acest SPAŢIU – această infinitate, a cărei vastitate cu adevărat substanţială înghite stelele-umbre – ştergîndu-le ca nonentităţi din percepţia îngerilor.

P. Afirmi că „fără *necesitatea* vieţii elementare n-ar fi existat nici o «stea»“. Dar de ce această necesitate?

V. În viaţa anorganică, întocmai ca în materia anorganică în general, nu există nimic care să împiedice acţiunea unei legi unice – Voinţa Divină. Cu scopul de a se ridica un obstacol, au fost create viaţa organică şi materia (complexă, substanţială şi supusă legilor).

P. Dar revin: de ce trebuia creat acest obstacol?

V. Rezultatul legii neviolate este perfecţiunea – adevărat – perfecţiunea negativă. Rezultatul legii violate este imperfecţiunea, durerea reală, inutilă. Prin obstacolele ridicate de numărul, complexitatea şi substanţialitatea legilor vieţii organice şi ale materiei, violarea legii devine, într-o anumită măsură, accesibilă. Astfel, durerea, care este imposibilă în viaţa anorganică, este posibilă în cea organică.

P. Dar în ce scop devine posibilă durerea?

V. Toate lucrurile sînt, prin comparaţie, bune sau rele. O analiză cît de simplă ne arată că în toate cazurile plăcerea nu e decît contrastul durerii. Plăcerea *în sine* este o simplă idee. Ca să fii fericit într-un moment anume trebuie totodată să suferi. A nu fi suferit niciodată înseamnă a nu fi fost binecuvîntat niciodată. Dar s-a demonstrat că în viaţa anorganică nu poate exista durere; de aici necesitatea organicului. Durerea vieţii primitive a Pămîntului este singura bază a fericirii vieţii ultime a Raiului.

P. Totuşi mi-e imposibil să înţeleg una dintre exprimările tale: „vastitatea cu adevărat *substanţială* a infinităţii“.

V. Probabil pentru că ai o concepţie oarecum generală despre termenul însuşi de „*substanţă*“. Nu trebuie să o considerăm o calitate, ci un sentiment: – ea este percepţie, la fiinţele gînditoare, a adaptării materiei la propria lor organizare. Există nenumărate lucruri pe Pămînt care pentru locuitorii lui Venus n-ar fi decît nihilitate – nenumărate lucruri vizibile şi tangibile pe Venus, de a căror existenţă n-am putea fi convinşi sub nici o formă. Dar pentru fiinţele anorganice – pentru îngeri – întreaga materie neparticulată este substanţă; adică tot ce numim „spaţiu“, pentru ele este cea mai autentică substanţialitate – pînă una-alta, aştrii, prin ceea ce socotim a fi materialitatea lor, scăpînd simţului angelic, tot aşa cum materia neparticulată, prin ceea ce considerăm a fi imaterialitatea ei, eludează organicul.

Pe cînd somnambulul rostea aceste ultime cuvinte, pe un ton anemic, am observat pe chipul său o expresie ciudată care m-a alarmat întru cîtva şi m-a determinat să-l trezesc imediat. De-abia am isprăvit, cînd acesta, cu un surîs luminos iradiindu-i toate trăsăturile, căzu înapoi pe pernă şi-şi dete sufletul. Am observat că în mai puţin de un minut cadavrul său căpătase rigiditatea dură a pietrei[253].

Fruntea îi era rece ca gheaţa. Aşa ceva ar fi trebuit să apară în mod obişnuit doar după îndelunga apăsare a mîinii lui Azrael[254]. Oare într-adevăr în ultima parte a discursului său somnambulul mi se adresase din tărîmul umbrelor?

243 Aici *somnambul* trimite la o persoană în transă mesmerică. Chauncey Hare Townshend, una dintre sursele lui Poe despre mesmerism, a utilizat exclusiv termenul de „somnambulism“, „pe motiv că somnabulismul, strict vorbind, nu a fost întotdeauna şi nici în mod necesar o proprietate a condiţiei pe care doream s-o descriu“ (*Facts in Mesmerism*, Harper, New York, 1841, p. vi). Poe îl urmează pe Townshend, insistînd asupra distincţiei dintre vechiul şi noul termen; cf. *Marginalia*, nr. 200 (*Graham's Magazine*, mar. 1848, p. 178).

244 *Victor Cousin* (1792-1867): filozof francez, traducător al lui Platon şi editor al operelor lui Proclus şi Descartes. Îndemnul vizează neîndoielnic al său eclectic *Cours de l'histoire de la philosophie* în 8 volume (1815-29). Din 1840 Cousin era *ministre de l'instruction publique*.

245 *Orestes Augustus Brownson* (1803-1876), autor al romanţului semiautobiografic *Charles Elwood, or The Infidel Converted* (1840), în care eroul necredincios este convertit la unitarianism graţie filozofiei lui Cousin; cf. *X-înd un palaglab*.

246 *guvernul lui Trinculo*: aluzie greşită la Shakespeare, *Furtuna*, II, i, 154. Antonio afirmă acest lucru nu despre Trinculo, ci despre descrierea lui Gonzalo privind o împărăţie ideală, descriere ce evocă admiraţia lui Montaigne pentru societatea americană primitivă. Nr. 273 din *Marginalia* reia aceeaşi referinţă greşită.

247 Cf. *Facerea, 1: 1*: „La început, Dumnezeu a făcut cerurile şi pămîntul“.

248 Cf. *Ioan, 4: 24*: „Dumnezeu este Duh“.

249 „Elucubraţiile filozofice“ (G. Woodberry, *op. cit.*, 1885, p. 214) din paragrafele următoare privind natura lui Dumnezeu, imaterialitatea, materia particulată şi neparticulată fac obiectul scrisorilor lui Poe către J.R. Lowell (2 iulie) şi doctorul T.H. Chivers (10 iulie), temă reluată în *Eureka* (1848).

250 Poe îi scrie lui Lowell: „De fapt nimeni nu are o concepţie despre spirit. Nu ne putem imagina ceea ce nu este“. Ideea este reluată în epistola către Chivers: „Nu există un lucru precum

spiritualitatea. Dumnezeu este material. Toate lucrurile sînt materiale; totuşi, materia lui Dumnezeu are toate calităţile pe care le atribuim spiritului: astfel diferenţa constă doar în cuvinte. Există o materie fără particule – fără o compoziţie atomică: aceasta este Dumnezeu. Ea permeează şi impulsionează toate lucrurile, şi astfel *este* toate lucrurile în sine. Mişcarea ei e gîndul lui Dumnezeu şi ea creează. Omul şi celelalte fiinţe (locuitorii stelelor) sînt părţi ale acestei materii neparticulate, individualizaţi prin faptul că sînt incorporaţi în materia obişnuită sau particulată. Astfel, ei există într-un mod rudimentar. Moartea e metamorfoza dureroasă". Iată că disputa lui Poe cu transcendentaliştii bostonieni se purta de fapt în jurul unei ambiguităţi pur verbale (H. Beaver, *op. cit.,* p. 378).

251 Cf. *Întîia epistolă a lui Pavel către Corinteni, 15: 44*: „Dacă este un trup firesc, este şi un trup duhovnicesc". Analogia cu viermele şi fluturele apare în scrisorile din 2 şi 10 iulie către Lowell şi Chivers, menţionate în n. 7 şi 8, *supra*. Townshend afirmă (p. 355): „Pretutindeni vedem că o stare include embrionul următoarei, nu metafizic vorbind, ci din punct de vedere materialist; iar intrarea pe o nouă scenă a existenţei nu e atît o schimbare cît o continuare a ceea ce a fost înainte [...].

Aripile ce alcătuiesc

Fluturele zac nedesfăcute în vierme".

252 Hrană (lat.).

253 Prima variantă a povestirii se încheie aici. Următoarele trei propoziţii au fost adăugate, probabil, ca o concesie făcută cititorului incredul.

254 Cf. Azrael, îngerul musulman al morţii.

„Tu eşti omul acela!“

În enigma[255] din Rattleborough[256] am să-l joc acum pe Oedip. Am să dau în vileag – aşa cum numai eu sînt în stare – secretul şmecheriei care a produs miracolul din Rattleborough, singurul, autenticul, acceptatul, necontestatul, incontestabilul miracol ce a pus definitiv capăt necredinţei printre locuitorii din Rattleborough şi a convertit la dreapta credinţă a cucoanelor pe toţi cei înrobiţi cărnii, păcătoşii care îndrăzniseră să fie sceptici înainte.

Această întîmplare – despre care mi-ar părea rău să discut pe un ton de o deplasată uşurinţă – s-a petrecut în vara lui 18... Domnul Barnabas Shuttleworthy[257], unul dintre cei mai bogaţi şi mai onorabili cetăţeni ai oraşului, dispăruse de cîteva zile în împrejurări ce alimentau suspiciunea că ar fi fost vorba de o treabă necurată. Domnul Shuttleworthy o pornise călare din Rattleborough într-o sîmbătă, în zorii zilei, cu intenţia declarată de a se duce în oraşul..., la vreo cincisprezece mile distanţă şi de a reveni în seara aceleiaşi zile. Două ore însă după plecarea sa, calul se întorsese fără el şi fără desagii care-i fuseseră agăţaţi în spinare la pornire. Animalul mai era pe deasupra şi rănit, şi plin de noroi. Aceste împrejurări fireşte că născură numeroase temeri printre prietenii omului dispărut; şi cînd duminică dimineaţa se constată că acesta nu-şi făcuse încă apariţia, întreg oraşul se porni *en masse*[258] să-i caute trupul.

Cel mai vajnic şi mai energic în iniţierea acestei cercetări era amicul de suflet al domnului Shuttleworthy, un anume gentleman Charles Goodfellow[259] sau, cum îl ştia toată lumea, Charley Goodfellow ori „moş Charley“ Goodfellow. Acum, fie că-i vorba de o splendidă coincidenţă, fie că numele însuşi are un efect imperceptibil asupra caracterului, n-am fost încă în stare să lămuresc,

însă e neîndoios faptul că n-a existat niciodată vreo persoană cu numele Charles care să nu aibă o fire deschisă, vitează, cinstită, darnică şi inimoasă, înzestrată cu o voce clară, pătrunzătoare şi cît se poate de plăcută auzului şi cu un ochi care să te privească întotdeauna drept în faţă, ca şi cînd ţi-ar spune: „Eu, unul, am conştiinţa curată; nu mă tem de nimeni şi sînt cu totul străin de orice faptă reprobabilă“. Şi astfel, toţi aceşti oameni cinstiţi şi de bine, actori pe scena vieţii, poartă negreşit numele de Charles.

Ei bine, deşi „moş Charles“ Goodfellow se afla în Rattleborough doar de vreo şase luni şi ceva şi deşi nimeni nu aflase nimic despre el înainte ca dînsul să vină şi să locuiască în vecinătate, nu întîmpinase nici cea mai mică dificultate în a face cunoştinţă cu toţi oamenii respectabili ai urbei. Nu era unul care, la o adică, să nu-i dea cu împrumut, în orice clipă, şi numai pe cuvîntul lui de onoare, chiar şi o mie de parale; cît despre femei, nu se poate spune ce n-ar fi fost ele dispuse să facă pentru a-l îndatora. Şi toate acestea proveneau din faptul că fusese botezat Charles şi că, pe cale de consecinţă, era înzestrat cu acel chip onest care în mod proverbial constituia „cea mai bună scrisoare de recomandare“[260].

Am spus deja că domnul Shuttleworthy era unul dintre cei mai respectabili, şi neîndoielnic cel mai bogat om din Rattleborough, iar „moş Charley“ Goodfellow era în relaţii extrem de strînse cu dumnealui, ca şi cînd ar fi fost propriul său frate. Cei doi gentlemani se învecinau uşă în uşă şi, deşi domnul Shuttleworthy rareori îl vizita pe „moş Charley“, şi nu se ştie ca el să fi luat vreodată masa în casa lui, acest lucru nu-i împiedica pe cei doi prieteni să fie cît se poate de apropiaţi, aşa cum spuneam adineauri; căci „moş Charley“ nu lăsa să treacă o zi fără să intre de trei-patru ori să vadă cum îi merge vecinului său şi foarte des rămînea la micul dejun sau la ceai şi aproape întotdeauna la

cină; şi atunci cantitatea de vin îngurgitată de cei doi fîrtaţi la o singură masă ar fi fost într-adevăr o treabă greu de stabilit. Băutura preferată a lui „moş Charley“ era *Château-Margaux*[261] şi se părea că domnului Shuttleworthy îi sălta inima de bucurie văzîndu-l pe venerabilul jupîn cum dădea pe gît pahar după pahar; încît într-o bună zi, cînd vinul i se cam urcase *la cap,* iar mintea – o consecinţă firească – o cam luase *razna*, îi zise cumătrului său, bătîndu-l pe spate: „Ca să-ţi spun drept, bătrîne Charley, orice s-ar povesti, eşti cel mai de treabă moşneag pe care l-am întîlnit din ziua în care m-am născut, şi pentru că-ţi place să bei pe rupte din vinul ăsta, să fiu a’ naibii dacă nu te cadorisesc cu o ladă mare de *Château-Margaux*! Să mă bată Dumnezeu! (Domnul Shuttleworthy avea tristul năravde a jura pe cele sfinte, deşi rareori mergea dincolo de „Să mă bată Dumnezeu!“ sau „Să fiu a’ naibii!“ sau „Drace!“) „Să mă bată Dumnezeu“, zise el, „dacă nu trimit comandă în urbe chiar în după-amiaza asta pentru o ladă dublă din cel mai bun vin ce s-o găsi şi am să ţi-o fac cadou, pe legea mea! Tacă-ţi fleanca! Jur c-am să ţi-o fac şi gata! Aşa că, bagă de seamă, o să-ţi pice pleaşca într-una din zilele-astea, exact cînd o să te aştepţi mai puţin!“ Amintesc acest gest de dărnicie din partea domnului Shuttleworthy doar ca să vă arăt cît de *apropiată* era relaţia dintre cei doi amici.

Ei bine, în acea dimineaţă de duminică, cînd lumea pricepu cît se poate de limpede că domnul Shuttleworthy dăduse de belea, n-am văzut niciodată pe cineva mai adînc mişcat ca pe „moş Charley“ Goodfellow. Cînd auzi mai întîi cum se întorsese acasă calul fără stăpîn şi fără desagii acestuia şi plin de sînge de la o împuşcătură de pistol ce perforase pieptul bietului animal fără însă a-l omorî, cînd auzi toate acestea, se îngălbeni atît de tare, de parcă omul dispărut era propriul său

frate sau părinte drag, şi tremura şi se scutura de parcă ar fi fost cuprins de friguri.

La început fu prea copleşit de durere ca să poată face ceva ori să se hotărască asupra vreunui plan de acţiune; astfel încît un lung răstimp se strădui să-i convingă pe ceilalţi prieteni ai domnului Shuttleworthy să nu mai facă atîta caz în toată chestia asta, socotind că era mai bine să aştepte o bucată de vreme – să zicem o săptămînă-două sau o lună-două – să vadă dacă nu apărea ceva nou la orizont sau dacă domnul Shuttleworthy nu avea să vină pe propriile-i picioare şi să explice motivele pentru care-şi trimisese calul înainte. Mi-aş permite să spun că la oamenii chinuiţi de o adîncă suferinţă aţi observat poate această tendinţă de a temporiza, de a tărăgăna lucrurile. Acuitatea minţii pare să le fie toropită, încît au oroare de orice acţiune şi nimic pe lume nu le place mai mult decît să stea cuminţi în pat şi să-şi „oblojească durerile“, cum zic babele, adică să-şi rumege necazul.

Oamenii din Rattleborough aveau într-adevăr o părere atît de bună despre înţelepciunea şi discernămîntul lui „moş Charley“, încît cei mai mulţi dintre ei erau dispuşi să fie de acord cu el şi să nu facă tărăboi în toată afacerea asta „pînă cînd nu apărea ceva nou la orizont“, cum se exprimase acest domn venerabil şi de treabă; şi cred că, la urma urmelor, aceasta ar fi fost hotărîrea tuturor, dacă n-ar fi intervenit, într-un mod cît se poate de suspect, nepotul domnului Shuttleworthy, un tînăr cu apucături neruşinate şi de altminteri cu un caracter cam depravat. Acest nepot, care se numea Pennifeather, nu voia cîtuşi de puţin să asculte de vocea raţiunii şi să „stea cuminte“, ci ţinu morţiş să pornească numaidecît să caute „cadavrul omului ucis“. Aşa se exprimase el; iar domnul Goodfellow remarcă în acel moment, cu multă acuitate, că era „o expresie *bizară*, ca să nu spun mai mult“. Această remarcă a lui „moş Charley“ avu şi ea un efect profund asupra mulţimii; iar careva din grup fu

auzit întrebînd foarte răspicat: „cum se poate ca tînărul domn Pennifeather să fie atît de bine informat asupra tuturor împrejurărilor legate de dispariţia bogatului său unchi, încît să se simtă îndreptăţit să afirme clar şi fără echivoc că unchiul său era «omul ucis»?“ Drept care avu loc un schimb de replici şi de injurii între diverse persoane din mulţime şi îndeosebi între „moş Charley“ şi domnul Pennifeather, cu toate că această din urmă confruntare nu era cîtuşi de puţin o noutate, fiindcă între cei doi nu prea domnise buna-înţelegere în ultimele trei-patru luni; iar lucrurile merseseră atît de departe, încît domnul Pennifeather îl doborîse cu un pumn pe amicul unchiului său, deoarece, chipurile, şi-ar fi permis prea multe libertăţi în casa unchiului, unde locuia şi nepotul. Cît priveşte această întîmplare, se spune că „moş Charley“ se purtase cu o reţinere exemplară şi cu o cuviosenie de-a dreptul creştinească. Se ridică de jos după pumnul încasat, îşi potrivi hainele şi se abţinu de la orice încercare de ripostă; molfăi doar cîteva cuvinte despre „o răzbunare sumară cu prima ocazie potrivită“ – o firească şi foarte îndreptăţită răbufnire de mînie, care însă nu însemna nimic şi, fără îndoială, numai cît fusese rostită, şi fu pe loc uitată.

Oricum ar sta lucrurile (care n-au nici o legătură cu aspectul pe care-l ridic acum), e absolut sigur că locuitorii din Rattleborough, în principal sub înrîurirea domnului Pennifeather, luară în cele din urmă hotărîrea să se răsfire pe terenurile învecinate în căutarea dispărutului domn Shuttleworthy. Repet, ajunseră la această hotărîre din primul moment. După ce a fost pe deplin hotărît să se înceapă căutările, deveni un lucru aproape de la sine înţeles ca oamenii să se împrăştie, adică să se împartă în grupuri pentru o cît mai amănunţită cercetare a ţinutului înconjurător. Nu ţin minte însă prin ce raţionament ingenios îi înduplecă „moş Charley“ în cele din urmă pe cei adunaţi că planul

acesta era cel mai nesăbuit dintre cîte puteau fi urmate. De convins însă reuşi să-i convingă pe toţi, cu excepţia domnului Pennifeather; şi într-un tîrziu fu stabilit ca această căutare să fie întreprinsă cu multă băgare de seamă şi foarte temeinic de către toţi cetăţenii *en masse*, avîndu-l în frunte pe „moş Charley“.

Cît despre o treabă ca asta, nici că s-ar fi putut un ghid mai bun ca „moş Charley“, despre care toată lumea ştia că are ochi de linx; dar, deşi îi conduse prin fel de fel de rîpe şi cotloane neumblate, pe nişte rute despre care nici măcar nu se bănuia că ar exista prin apropiere, şi, deşi căutările ţinură zi şi noapte fără întrerupere timp de aproape o săptămînă, nu se descoperi nici urmă de domnul Shuttleworthy. Cînd spun „nici urmă“, nu trebuie totuşi să se înţeleagă că aş vorbi la modul literal, căci ceva urme bineînţeles că au fost. Au dat de urma bietului gentleman după potcoavele calului său (care erau mai neobişnuite) pînă la un loc aflat la vreo trei mile est de tîrguşor, pe drumul principal ce ducea la oraş. Aici urmele se abăteau pe o potecă ce străbătea o zonă împădurită, poteca ieşind din nou la drumul principal şi scurtînd cam cu o jumătate de milă distanţa obişnuită. Mergînd tot pe urmele copitelor, pe această cărare, oamenii ajunseră într-un tîrziu la o baltă cu apă stătătoare, pe jumătate ascunsă de nişte tufe de mure, pe latura dreaptă a cărăruii, iar de partea cealaltă a bălţii dispăruse orice urmă a paşilor. Se părea însă că avusese loc un fel de încăierare, ca şi cînd un trup mare şi greu, mult mai mare şi mai greu decît al unui om, ar fi fost tîrît de pe drumeag pînă la mlaştină. Aceasta din urmă fu dragată cu atenţie în două rînduri, dar nu se descoperi nimic; şi, dezamăgiţi de rezultat, oamenii erau pe punctul de-a o lua din loc, cînd Providenţa îi sugeră domnului Goodfellow ideea de a drena toată apa din baltă. Planul acesta fu primit cu urale şi cu o sumedenie de alese

complimente cît priveşte judecata şi perspicacitatea lui „moş Charley“. Şi cum mulţi dintre tîrgoveţi îşi aduseseră hîrleţele, bănuind că ar putea fi chemaţi să dezgroape un cadavru, drenarea se făcu cu mare uşurinţă şi iuţeală; şi, îndată ce fundul ieşi la iveală, drept în mijlocul nămolului rămas fu descoperită o vestă de catifea neagră pe care aproape toţi cei prezenţi o recunoscură pe loc ca fiind proprietatea domnului Pennifeather. Această vestă era sfîşiată rău şi pătată cu sînge, şi cîteva persoane din ceată îşi aminteau perfect că ea fusese purtată de proprietarul ei chiar în dimineaţa plecării la oraş a domnului Shuttleworthy, în vreme ce alţii, la rîndul lor, erau gata să depună mărturie, sub jurămînt, dacă li s-ar fi cerut, cum că domnul P. *nu* mai purtase haina respectivă nicicînd în *restul* acelei zile de pomină; şi nu se găsi nimeni care să afirme că ar fi zărit-o pe domnul P. cîndva după dispariţia domnului Shuttleworthy.

Lucrurile luaseră acum o întorsătură foarte serioasă pentru domnul Pennifeather şi s-a văzut, ca o indubitabilă confirmare a suspiciunilor îndreptate împotriva lui, că acesta pălise îngrozitor, iar cînd a fost întrebat ce avea de zis în apărarea sa, nu a fost în stare să scoată nici măcar un cuvînt. Ca un făcut, pînă şi puţinii amici pe care traiul său desfrînat îi mai păstrase prin preajma sa îl părăsiră numaidecît, pînă la unul[262], şi aceştia erau chiar mai vehemenţi decît duşmanii săi vechi şi recunoscuţi în a cere să fie arestat pe loc. Dar, pe de altă parte, generozitatea domnului Goodfellow căpătă prin contrast o strălucire şi mai grozavă. Cu ardoare şi adîncă elocinţă el luă apărarea domnului Pennifeather, făcînd nu o dată aluzie la faptul că-l iertase sincer pe acest tînăr nebunatic, „moştenitorul vrednicului domn Shuttleworthy“ pentru insulta pe care dînsul (tînărul domn) găsise de cuviinţă – neîndoielnic în febra pasiunii – să i-o aducă (domnului Goodfellow). „Îl iertase pentru

asta“, spunea el, „din adîncul inimii sale; iar în ce-l privea pe dînsul (pe domnul Goodfellow), departe de a împinge bănuielile pînă la extrem, care bănuieli – îi părea rău s-o spună – *se adunaseră* într-adevăr împotriva domnului Pennifeather, dînsul (domnul Goodfellow) va face tot ce-i va sta în putere, va recurge la bruma de elocvenţă de care dispune ca să... ca să... ca să mai atenueze, în măsura în care-i permitea conştiinţa, aspectele mai neplăcute ale acestei afaceri într-adevăr nespus de încurcate“.

Domnul Goodfellow o tot ţinu pe acest ton vreo jumătate de ceas, spre lăudabila cinste a minţii şi inimii sale deopotrivă; însă oamenii voştri cu inimă mare rareori spun ceea ce se cuvine – comit fel de fel de gafe, *contre-temps* şi *mal apropos*-uri[263], în zelul lor pripit de a sări în ajutorul unui prieten, astfel încît, adeseori, cu cele mai bune intenţii din lume, fac infinit mai mult rău decît bine întru cauza lui.

Aşa şi în împrejurarea de faţă, cu toată elocinţa lui „moş Charley“. Căci, deşi se străduia din răsputeri în favoarea celui suspectat, totuşi se întîmplă, într-un fel sau altul, ca fiecare silabă pe care o rostea, a cărei intenţie vădită deşi nemărturisită nu era aceea de a-l înălţa şi mai mult pe vorbitor în opinia auditorului, să aibă efectul de a adînci bănuielile ce deja planau asupra celui a cărui cauză o pleda şi de a atîţa furia mulţimii împotriva sa.

Una dintre cele mai inexplicabile erori comise de orator fu aluzia sa la faptul că suspectul era „moştenitorul vrednicului domn Shuttleworthy“. Într-adevăr, oamenii nu se gîndiseră niciodată la treaba asta. Îşi aminteau doar de unele ameninţări cu dezmoştenirea rostite în urmă cu un an-doi de către unchiul (care nu avea alte rude în viaţă cu excepţia nepotului) şi ca atare, fiind tîrgoveţii din Rattleborough un aşa neam de capete seci, întotdeauna consideraseră această dezmoştenire drept un fapt împlinit; însă remarca lui „moş

Charley“ îi îndemnă să ia de-ndată în consideraţie acest aspect, făcîndu-i astfel să întrezărească posibilitatea ca ameninţarea să nu fi fost nimic *altceva* decît o ameninţare. Şi numaidecît se ridică firească întrebare: *cui bono*?[264] – o întrebare ce tindea, chiar mai mult decît vesta, să pună acea teribilă crimă în cîrca tînărului. Şi aici, ca să nu fiu greşit înţeles, permiteţi-mi să mă abat o clipă, doar ca să observ că expresia latinească, extrem de scurtă şi simplă pe care am întrebuinţat-o, este invariabil prost tradusă şi greşit interpretată. *Cui bono?* din toate romanele de succes sau de aiurea, de pildă în cele ale doamnei Gore (autoarea lui *Cecil*[265]), o cucoană care citează din toate limbile, de la chaldeeană la chickasaw[266], şi a cărei erudiţie e ajutată „după nevoi“, şi după un plan sistematic, de către domnul Beckford[267], repet, în *toate* romanele de succes de la cele ale lui Bulwer şi Dickens[268] pînă la cele ale lui Turnappeny şi Ainsworth[269], cele două scurte cuvinte latineşti: *cui bono?* sînt redate cu „în ce scop?“ sau (de parcă ar fi vorba de *quo bono*) cu „La ce bun?“ Totuşi adevăratul lor înţeles este „În folosul cui?“ *Cui*, adică cui; *bono*, îi este de folos. E o expresie pur juridică, aplicabilă riguros doar în cazuri precum cel pe care-l avem acum în vedere, unde probabilitatea privind făptuitorul să depindă de probabilitatea folosului tras de acel individ sau de cel rezultat din săvîrşirea faptei. Ei bine, în cazul de faţă, întrebarea *cui bono?* îl inculpa cît se poate de clar pe domnul Pennifeather. Unchiul său îl ameninţase cu dezmoştenirea, după ce făcuse un testament în favoarea lui. Dar, de fapt, nu dăduse curs ameninţării; s-ar părea că testamentul iniţial nu fusese modificat. *Dacă* ar fi fost modificat, singurul mobil al crimei atribuibil suspectului ar fi fost obişnuitul mobil al răzbunării, şi chiar şi acesta ar fi fost contracarat de speranţa lui de a reintra în graţiile unchiului. Testamentul însă fiind

nemodificat, pe cînd ameninţarea cu schimbarea continua să atîrne deasupra capului nepotului, se întrezăreşte numaidecît mobilul cel mai plauzibil cu putinţă al acelei atrocităţi. Aşa conchiseră, cu multă perspicacitate, vrednicii cetăţeni ai oraşului Rattle.

Domnul Pennifeather fu, prin urmare, arestat pe loc, iar mulţimea, după alte cîteva căutări, se îndreptă spre casă, ţinîndu-l sub pază. Dar pe drum se ivi o altă împrejurare tinzînd să confirme bănuielile. Domnul Goodfellow, al cărui zel îl îndemna să fie mereu puţintel înaintea celorlalţi, fu zărit deodată alergînd cîţiva paşi, aplecîndu-se şi parcă ridicînd un mic obiect din iarbă. După ce-l cercetă în fugă, fu văzut făcînd totodată un fel de încercare de a-l ascunde în buzunarul hainei; dar gestul său fu observat, cum zic, şi în consecinţă zădărnicit, moment în care se descoperi că obiectul ridicat de pe jos era un pumnal spaniol pe care vreo duzină de persoane îl recunoscură imediat ca aparţinînd domnului Pennifeather. Ba mai mult, iniţialele sale erau gravate pe mîner. Lama acestui pumnal era deschisă şi însîngerată.

Nu mai rămînea nici o îndoială privind vinovăţia nepotului şi, imediat ce-au ajuns în Rattleborough, acesta fu dus în faţa unui magistrat pentru a fi luat la întrebări.

Aici, iarăşi, lucrurile luară o întorsătură cît se poate de nefavorabilă. Fiind întrebat pe unde umblase în dimineaţa dispariţiei domnului Shuttleworthy, arestatul avu – fapt absolut incredibil – îndrăzneala de a recunoaşte că în dimineaţa respectivă ieşise cu puşca la vînătoare de căprioare în imediata vecinătate a bălţii unde, graţie perspicacităţii domnului Goodfellow, fusese descoperită vesta însîngerată.

Atunci acesta din urmă se apropie şi cu lacrimi în ochi ceru permisiunea să fie audiat. El zise că simţul neînduplecat al datoriei faţă de Creatorul său, nu mai puţin faţă de semenii săi, nu-i mai

îngăduia să rămînă tăcut. Pînă atunci, afecţiunea sinceră pentru tînărul Pennifeather (în pofida răului tratament pe care el, domnul Goodfellow, îl suferise din partea lui) îl îndemnase să-şi imagineze, pe cît era în stare, tot soiul de ipoteze în încercarea de a lămuri ceea ce părea suspect în împrejurările ce pledau atît de serios împotriva domnului Pennifeather; dar că aceste împrejurări erau acum, una peste alta, *mult prea* convingătoare, *mult prea* incriminante ca el să mai stea pe gînduri; va spune tot ce ştie, chiar dacă inima lui (a domnului Goodfellow) ar crăpa de-a binelea în urma acestui efort. Începuse apoi să relateze cum, în după-amiaza zilei anterioare plecării la oraş a domnului Shuttleworthy, acel venerabil gentleman îi amintise nepotului său, cît să audă *şi el* (domnul Goodfellow), că obiectul călătoriei la oraş în acea dimineaţă era acela de a depune o sumă neobişnuit de mare de bani la „Farmers and Mechanics' Bank"[270] şi că atunci numitul domn Shuttleworthy îi împărtăşise limpede numitului nepot hotărîrea sa irevocabilă de a anula testamentul făcut iniţial şi de a nu-i lăsa nici un sfanţ. El (martorul) îi cerea acum solemn acuzatului să spună dacă ceea ce el (martorul) tocmai declarase era sau nu adevărul gol-goluţ. Spre uimirea tuturor celor prezenţi, domnul Pennifeather recunoscu deschis că *aşa era*.

Magistratul socoti atunci de datoria lui să trimită doi poliţişti să cerceteze odaia acuzatului din casa unchiului său. Poliţiştii se întoarseră aproape numaidecît de la această cercetare cu bine cunoscutul portmoneu din piele cafenie şi cu marginile de oţel, pe care bătrînul gentleman obişnuise să-l poarte asupra sa de ani de zile. Preţiosul lui conţinut însă fusese sustras, iar magistratul se strădui în van să descoasă pe arestat în legătură cu întrebuinţarea pe care i-o dăduse sau cu locul unde-l pitise. Tînărul tăgăduia cu obstinaţie că ar şti ceva despre treaba asta.

Poliţiştii mai descoperiseră între patul şi salteaua nefericitului tînăr o cămaşă şi o batistă, ambele însemnate cu iniţialele numelui său şi ambele oribil mînjite cu sîngele victimei.

În acel moment sosi vestea că tocmai murise calul omului ucis, în grajd, de pe urma rănii primite, şi domnul Goodfellow veni cu propunerea ca să fie efectuat de-ndată examenul *post mortem* al animalului în vederea descoperirii, dacă era cu putinţă, a glonţului. Se procedă întocmai; şi, parcă pentru a demonstra dincolo de orice dubiu vinovăţia acuzatului, domnul Goodfellow, după o îndelungă cercetare a cavităţii toracice, izbuti să descopere şi să extragă un glonţ de o mărime extraordinară, care, după testare, se dovedi a fi exact pe potriva ţevii de la puşca domnului Pennifeather, glonţul fiind mult prea mare pentru puşca oricărei alte persoane din oraş sau din vecinătate. Însă, pentru o şi mai mare siguranţă în treaba asta, se descoperi că acest glonţ avea un defect, o cută în unghi drept faţă de sutura obişnuită; iar la cercetare această cută corespundea exact unei crestături sau gîlme aparent întîmplătoare dintr-o pereche de matriţe despre care însuşi acuzatul recunoscu că i-ar aparţine. După găsirea glonţului, magistratul refuză să mai asculte şi alte mărturii, ci îl deferi pe acuzat numaidecît tribunalului, împotrivindu-se categoric, în cazul de faţă, unei eliberări pe cauţiune, cu toate că domnul Goodfellow protestă foarte energic împotriva severităţii deciziei, oferindu-se garant pentru orice sumă s-ar fi cerut. Această generozitate din partea lui „moş Charley“ nu era decît în deplin acord cu purtarea sa amiabilă şi cavalerească pe toată perioada şederii sale în tîrguşorul Rattle. În împrejurarea de faţă, acest om cumsecade se lăsase atît de mult purtat de excesiva căldură a simpatiei sale, încît părea să fi uitat cu totul, cînd se oferise să depună cauţiune pentru tînărul său prieten, că el însuşi (domnul

Goodfellow) nu avea pe întreaga suprafaţă a pământului bunuri care să valoreze măcar un dolar.

Se poate lesne ghici rezultatul procesului judiciar. Înconjurat de blestemele asurzitoare ale întregului Rattleborough, domnul Pennifeather fu judecat în următoarea şedinţă a instanţei, cînd lanţul de dovezi (întărit de adaosul cîtorva fapte acuzatoare, pe care conştiinţa simţitoare a domnului Goodfellow nu-i îngăduise să le ascundă curţii) părea să fie atît de solid, atît de pe deplin convingător, încît juraţii, fără să-şi mai părăsească scaunele, îşi deteră pe loc verdictul: „*Vinovat de omor deosebit de grav*“. Curînd după aceea nefericitul om primi sentinţa de moarte şi fu dus înapoi în închisoarea districtuală, în aşteptarea implacabilei răzbunări a legii.

În tot acest răstimp, nobila purtare a lui „moş Charley Goodfellow“ făcuse ca onorabilii cetăţeni ai urbei să-l îndrăgească încă o dată pe atît. Devenise de zece ori mai răsfăţat ca oricînd; şi – urmare firească a ospitalităţii cu care era tratat – o lăsă mai moale, cum s-ar spune, vrînd-nevrînd, cu obiceiurile exagerat de meschine pe care sărăcia îl silise să şi le cultive pînă atunci, şi foarte adesea dădea, la el acasă, cîte un mic chef, unde domneau glumele şi voia-bună, umbrite niţeluş, *desigur*, de amintirea întîmplătoare a tristei şi vitregei sorţi ce-l aştepta pe nepotul răposatului prieten de suflet al generosului amfitrion.

Într-o bună zi, acest venerabil şi mărinimos gentleman fu plăcut surprins la primirea următoarei epistole:

Charles Goodfellow, Esq.271, Rattleborough

De la H.F.B. & Co.

Chat. Mar. A - Nr. 1 - 6 duz. sticle (½ gros)

Charles Goodfellow, Esquire:

Dragă domnule,

În conformitate cu comanda transmisă firmei noastre cu vreo două luni în urmă de către stimabilul nostru client, domnul Barnabas Shuttleworthy, avem onoarea de a expedia, în această dimineaţă, la adresa dumneavoastră, o ladă dublă de Château-Margaux, sortul antilopă, cu sigiliu violet. Ladă numerotată şi marcată, aşa cum se vede pe margine.

Rămînem, domnule,

Ai dumneavoastră devotaţi slujitori,

HOGGS, FROGS, BOGS & CO.[272]

Oraşul .....21 iunie ...18...

P.S. Lada va sosi cu poştalionul la o zi după primirea acestei scrisori. Salutările noastre domnului Shuttleworthy.

H.F.B. & Co.

Fapt e că, după moartea domnului Shuttleworthy, domnul Goodfellow pierduse orice speranţă de a mai primi vreodată promisul vin de Château-Margaux şi de aceea îl socotea *acum* ca pe un fel de dar special al Providenţei faţă de dînsul. Fu nespus de încîntat, bineînţeles, şi în culmea bucuriei invită o grămadă de prieteni la un *petit souper*[273] a doua zi, cu scopul de a desfunda ploconul bunului domn Shuttleworthy. Nu că ar fi *zis* ceva despre „bunul domn Shuttleworthy“ atunci cînd lansase invitaţiile. La drept vorbind, chibzuise mult şi conchise să nu spună nimic. *Nu* pomeni nimănui – dacă bine îmi aduc aminte – că ar fi primit *cadou* nişte Château-Margaux. Doar cît le zise amicilor lui să vină să-l ajute să bea un sortiment de o calitate cu totul deosebită, cu un buchet splendid, pe care-l comandase din oraş cu două luni în urmă şi pe care avea să-l primească a doua zi. M-am zbătut nu o dată să-mi explic *de ce* „moş Charley“ ajunsese la concluzia să nu spună nimic despre faptul că primise vinul de la vechiul său

prieten, însă niciodată n-am putut înţelege clar motivul tăcerii sale, deşi fără îndoială că avea *unul* – un motiv excelent şi nespus de generos.

În fine, sosi şi acea zi, şi împreună cu ea sobor de oameni cît se poate de onorabili la locuinţa domnului Goodfellow. Pe bune, venise acolo jumătate din urbe – numărîndu-mă şi eu printre ei –, însă, spre necazul amfitrionului, vinul de Château-Margaux nu sosi decît la o oră tîrzie, cînd grandioasa cină oferită de „moş Charley“ fusese deja cinstită cum se cuvenea de către oaspeţi. Totuşi el sosi în cele din urmă – un lădoi de-a dreptul monstruos, şi fiindcă toată lumea era extrem de bine dispusă, se luă decizia într-un glas[274] ca acesta să fie suit pe masă, iar conţinutul său deşertat pe dată.

Zis şi făcut. Dădui şi eu o mînă de ajutor; şi, cît ai clipi din ochi, lada se lăfăia pe masă în mijlocul sticlelor şi paharelor, dintre care nu puţine se făcuseră ţăndări la grămădeală. „Moş Charley“, cam aghesmuit şi din cale-afară de roşu la faţă, cu un aer de hazlie demnitate apucă atunci un scaun din capul mesei şi începu să izbească în el cu o carafă, cerînd adunării să păstreze liniştea „pe durata ceremoniei de dezgropare a comorii“.

După oareşce larmă, ordinea fu în cele din urmă restabilită şi, cum se întîmplă foarte des în asemenea cazuri, se aşternu o adîncă şi remarcabilă tăcere. Fiind rugat apoi să dau la o parte capacul, de bună seamă că m-am conformat, „cu o plăcere infinită“. Am vîrît o daltă şi, aplicîndu-i cîteva lovituri uşoare cu ciocanul, capacul lăzii sări brusc şi cu putere şi în acelaşi moment ţîşni în capul oaselor, drept cu faţa spre amfitrion, cadavrul stîlcit, însîngerat şi aproape putred al ucisului domn Shuttleworthy însuşi. Cu ochii lui descompuşi şi lipsiţi de strălucire, acesta îl privi cîteva clipe în faţă, fix şi trist, pe domnul Goodfellow, rosti încet, dar clar şi răspicat, cuvintele: „Tu eşti omul acela!“, după care, parcă

pe deplin satisfăcut, se prăbuşi peste marginea lăzii şi-şi întinse pe masă membrele-i tremurînde.

Scena ce a urmat nu poate fi nicidecum descrisă. Iureşul spre uşi şi ferestre fu terifiant şi mulţi dintre cei mai vînjoşi bărbaţi din încăpere leşinară pe loc, numai din pricina spaimei. Însă, după această primă izbucnire sălbatică de urlete de groază, toţi ochii se îndreptară spre domnul Goodfellow. Şi, dacă ar fi să trăiesc o mie de ani, tot nu voi fi în stare să uit vreodată agonia, mai cumplită decît moartea, ce se putea citi pe acel chip dezgustător, pînă nu demult radios şi rumen de la vinul îngurgitat şi de la sentimentul triumfului. Preţ de cîteva minute rămase ţeapăn ca o statuie de marmură, ochii lui părînd, în golul intens al privirii, să se fi întors spre interior, absorbiţi de contemplarea propriului său suflet netrebnic şi criminal. În cele din urmă, expresia lor păru să fulgere spre lumea exterioară, cînd, cu un salt rapid, el ţîşni de pe scaun şi, prăbuşindu-se greoi cu capul şi umerii pe masă, în contact cu cadavrul, făcu la iuţeală şi cu vigoare o mărturisire detaliată a hidoasei crime pentru care domnul Pennifeather stătea atunci întemniţat şi condamnat la moarte.

Ceea ce relată el era, în esenţă, cam asta: îşi urmărise victima pînă în apropierea bălţii; acolo îi împuşcase cu pistolul calul; îl omorîse pe călăreţ cu patul pistolului; îşi însuşise portmoneul; şi, presupunînd că animalul murise, îl tîrî cu mare greutate pînă la mărăcinişurile de lîngă baltă. Puse cadavrul domnului Shuttleworthy pe propriul său cal şi îl duse astfel într-o ascunzătoare sigură, la mare distanţă în pădure.

Vesta, cuţitul, portmoneul şi glonţul fuseseră aşezate de el acolo unde fuseseră găsite, cu intenţia de a se răzbuna pe domnul Pennifeather. Tot el ticluise descoperirea batistei şi a cămăşii pătate cu sînge.

Spre sfîrşitul acestei înfiorătoare istorisiri, cuvintele nemernicului vinovat deveneau tot mai incoerente şi mai găunoase. După ce isprăvi relatarea, se ridică, se depărtă clătinîndu-se de masă şi se prăbuşi... *mort*.

———

Mijloacele prin care fusese smulsă această mărturisire în cel mai fericit moment, deşi eficiente, erau cît se poate de simple. Excesul de sinceritate al domnului Goodfellow mă dezgustase şi de la bun început îmi trezise bănuielile. Eram prezent cînd domnul Pennifeather îl lovise şi expresia diavolească care i se întipărise atunci pe chip, deşi fugară, mă încredinţase că ameninţarea lui cu răzbunarea avea să fie, dacă i se ivea prilejul, împlinită nesmintit. Eram pregătit astfel să privesc *manevrele* lui „moş Charley“ într-o lumină cu totul diferită de cea în care erau ele văzute de către stimabilii cetăţeni din Rattleborough. Am observat numaidecît că toate descoperirile incriminatoare, directe sau indirecte, proveneau de la el însuşi. Însă ceea ce-mi deschise de-a binelea ochii în legătură cu adevărata stare de lucruri era chestia cu glonţul *găsit* de domnul G. în leşul calului. Eu, unul, nu uitasem, spre deosebire de cei din Rattleborough, că exista o gaură prin care glonţul pătrunsese în cal şi o alta prin care *ieşise*. Dacă a fost găsit în animal după ce el ieşise, mi-am dat prea bine seama că el fusese pus acolo de persoana care l-a găsit. Cămaşa şi batista însîngerate mi-au confirmat ideea sugerată de glonţ; căci, cercetîndu-l, sîngele se dovedi a fi un vin roşu excelent, şi nimic mai mult. Cînd am ajuns să chibzuiesc la aceste lucruri şi de asemenea la excesul de dărnicie şi de cheltuială în ultimul timp din partea domnului Goodfellow, se trezi în mine o bănuială care nu era mai puţin puternică doar fiindcă am păstrat-o pentru mine.

În acest răstimp, am pornit o riguroasă căutare de unul singur a cadavrului domnului Shuttleworthy şi, din motive întemeiate, am cercetat prin locuri cît mai depărtate cu putinţă de cele pe unde îşi condusese ceata domnul Goodfellow. Rezultatul a fost că, după cîteva zile, am dat de o fîntînă veche şi secată, a cărei gură era mascată aproape de tot de tufe; iar acolo, pe fundul ei, am descoperit ceea ce căutam.

Ei bine, se nimerise să aud discuţia dintre cei doi fîrtaţi, cînd domnul Goodfellow plănuise să se dea bine pe lîngă amfitrionul său, obţinînd promisiunea acestuia pentru o ladă de Château-Margaux. Am acţionat pornind de la acest episod. Am procurat un os tare de balenă, l-am băgat pe gîtlejul cadavrului, iar pe acesta l-am vîrît într-o ladă veche de vin, avînd grijă să îndoi trupul în aşa fel încît să îndoi şi osul de balenă. Procedînd astfel, a trebuit să apăs straşnic capacul care să-l împingă în jos, în timp ce fixam capacul cu cuiele; şi anticipam, fireşte, că, de îndată ce ele vor fi scoase, capacul va sări *în lături*, iar trupul *în sus*.

Potrivind astfel lada, am marcat-o, am numerotat-o şi am expediat-o la adresă, aşa cum am spus deja; iar după aceea, scriind o scrisoare în numele comercianţilor de vinuri cu care trata domnul Shuttleworthy, am dat instrucţiuni servitorului meu să aducă lada, într-o roabă, pînă la uşa domnului Goodfellow, la un anume semnal al meu. Cît priveşte cuvintele pe care intenţionam să le pun în gura cadavrului, aveam deplină încredere în capacităţile mele de ventriloc; cît despre efectul lor, contam pe conştiinţa bestiei ucigaşe.

Socot că nu mai e nimic de lămurit. Domnul Pennifeather a fost numaidecît eliberat, moşteni averea unchiului său, profită de învăţămintele acestei experienţe, întoarse o pagină nouă şi-şi trăi noua viaţă în deplină fericire pînă la capăt.

255 După legenda greacă, Oedip a devenit regele Tebei după ce a dezlegat ghicitoarea Sfinxului.

256 *Rattleborough*: în engl. *to rattle*: a zornăi, *borough*: tîrg. În estul Statelor Unite sînt cîteva oraşe cu nume asemănătoare: *Brattleboro, Attleboro.* Nuvela e printre primele satire la adresa mentalităţii provinciale.

257 *Barnabas[-us]*: unul dintre cei doisprezece apostoli. În eng. *shuttle* = suveică. Numele său sugerează că omul se ocupa cu stofele.

258 Buluc (fr.).

259 *Robin Goodfellow*: alt nume al lui Puck, spiriduşul din piesa *Visul unei nopţi de vară* a lui William Shakespeare. Deşi literal înseamnă „băiat de treabă“, numele său conotează pe omul pus pe glume.

260 Cf. Francis Bacon, *Apophthegmas*, nr. 99 (74): „Regina Isabella a Spaniei obişnuia să spună: «Cine face o impresie bună şi are purtări alese poartă mereu cu sine scrisori de recomandare»“. Gabriel Varden din romanul *Barnaby Rudge* al lui Charles Dickens spune şi el: „Nu porţi pe chip o scrisoare de recomandare“.

261 Vin roşu de Bordeaux, unul dintre cele mai scumpe la vremea aceea.

262 Cf. *Luca 15: 13:* fiul risipitor „a plecat într-o ţară depărtată, unde şi-a risipit averea, ducînd o viaţă destrăbălată“.

263 *contretemps... mal apropos:* greşeli şi vorbe nelalocul lor (fr.).

264 Din Cicero, *Pro Roscio Amerino*, XXX, 84, expresie latină explicată corect de Poe. Byron era cunoscut ca poetul *cui bono* (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.,* p. 347).

265 *Doamna Catherine Gore* (1799-1861), autoare engleză de mîna a doua, al cărei roman, *Cecil, or the Adventures of a Coxcomb* (1841), descrie aspecte intime ale vieţii de club.

266 Dialectul tribului indian din rezervaţiile statului Oklahoma.

267 În *A New Spirit of the Age* (1843) de R.H. Horne, cu care Poe se afla în corespondenţă, se sugerează că Catherine Gore s-ar fi inspirat din William Beckford, autorul romanului *Vathek.*

268 *Edward Lytton-Bulwer* (1803-1873), autor de romane istorice. *Charles Dickens* (1812-70), romancier englez pe care Poe l-a întîlnit în Philadelphia.

269 *Turnappeny:* autor fictiv, al cărui nume derivă din expresia idiomatică *Turn an honest penny*: a agonisi cinstit (engl.). Aici e vorba însă de un scriitoraş lipsit de har care scrie pentru bani. Poe s-a plîns de latina precară a scriitorului englez *William Harrison Ainsworth* (1805-1882) în

Marginalia, nr. 12 (*Democratic Review*, noiembrie 1844, p. 486). Ainsworth este naratorul *Farsei cu balonul* din volumul de faţă.

270 *The Farmers' and Mechanics' Bank*: Banca fermierilor şi mecanicilor (engl.), fondată în 1824 şi situată pe atunci la intersecţia străzilor Chestnut Street şi Fourth Street din Philadelphia.

271 *Esquire*: domn (engl.).

272 Pentru *Hoggs, Frogs, Bogs & Co.* vezi *Escrocheria ca una dintre ştiinţele exacte*.

273 Mică serată (fr.).

274 *într-un glas: nem. con.:* forma contrasă a lui *nemine contradicente*, expresie latină greşită pentru *nullo contradicente* = fără nici o opoziţie.

POVESTIRI
1844-1845

Farsa cu balonul

[Ştiri senzaţionale prin expres, *via* Norfolk! Atlanticul străbătut în trei zile! Extraordinarul succes al aparatului de zbor al domnului Monck Mason! Sosirea în insula Sullivan, lîngă Charleston, S.C., a domnilor Mason, Robert Holland, Henson, Harrison Ainsworth şi alţi patru, cu dirijabilul *Victoria*, după o traversare de şaptezeci şi cinci de ore de la un ţărm la altul! Detalii complete asupra călătoriei![1]

Acest *jeu d'esprit*, tipărit în cele ce urmează cu titlul de mai sus şi cu majuscule semeţe, bine presărat cu semne de exclamaţie, a fost publicat prima oară, ca un fapt petrecut aievea, în *New-York Sun*, gazetă cotidiană, şi prin asta şi-a slujit pe deplin scopul: acela de a produce un aliment nedigerabil pentru nişte gură-cască în răstimpul celor cîteva ceasuri scurse între perechea de curieri din Charleston. Bătaia pentru „singura gazetă care dădea ştirea“ a fost ceva dincolo de orice închipuire; şi, de fapt, dacă (după cum spun unii) *Victoria* n-a realizat la modul absolut călătoria anunţată, va fi dificil de găsit un motiv pentru care *să n-o fi* realizat.]

Problema cea mare a fost în sfîrşit rezolvată! Aerul, precum pămîntul şi oceanul, a fost aservit ştiinţei, urmînd să devină o cale de acces obişnuită şi avantajoasă pentru omenire. *Atlanticul a fost străbătut de-adevăratelea într-un balon!* Iar acest lucru fără prea multă greutate, pare-se fără prea mare pericol, cu un aparat perfect controlat şi în răstimpul necrezut de scurt de şaptezeci şi cinci de ore de la un ţărm la altul! Prin

strădaniile unui corespondent din Charleston, S.C., sîntem primii în măsură să-i oferim publicului o relatare detaliată asupra acestei extraordinare călătorii, realizată între sîmbătă, 6 curent, orele unsprezece dimineaţa şi marţi, 9 curent, orele două după-amiaza, de către sir Everard Bringhurst, domnul Osborne, nepotul lordului Bentinck[2], domnul Monck Mason şi domnul Robert Holland, faimoşii aeronauţi, domnul Harrison Ainsworth, autorul romanului *Jack Sheppard*[3] etc. şi domnul Henson, proiectantul recentei şi nereuşitei maşini de zburat, împreună cu doi mateloţi din Woolwich – în total opt persoane. Amănuntele furnizate mai jos pot fi luate ca fiind autentice şi exacte în toate privinţele, întrucît, cu o mică excepţie, ele au fost copiate *verbatim* din jurnalele ţinute împreună de domnul Monck Mason şi domnul Harrison Ainsworth, cărora corespondentul nostru le este îndatorat şi pentru amabilitatea cu care i-au transmis informaţii verbale privind balonul însuşi, construcţia sa şi alte lucruri de interes. Singura intervenţie în manuscrisul primit a fost operată în scopul de a da o formă legată şi inteligibilă relatării compuse în pripă de către corespondentul nostru, domnul Forsyth[4].

BALONUL

Două recente eşecuri cît se poate de clare – cele ale domnului Henson şi sir George Cayley – avură darul de a reduce considerabil interesul publicului faţă de subiectul privind navigaţia aeriană[5]. Proiectul domnului Henson (care la început era socotit perfect realizabil pînă şi de oamenii de ştiinţă) se baza pe principiul unui plan înclinat, pornind de la o oarecare înălţime cu ajutorul unei forţe exterioare, aplicînd şi continuînd cu rotirea unor palete propulsoare semănînd, ca formă şi număr, cu aripile unei mori de vînt. Însă în toate experimentele cu modele realizate la Adelaide Gallery se constatase că efectul acestor palete nu

numai că nu propulsa aparatul, ci, de fapt, îl împiedica să zboare. Singura forţă propulsoare rezultată era *impulsul* dobîndit ca urmare a coborîrii planului înclinat; iar acest *impuls* ducea aparatul mult mai departe atunci cînd paletele erau oprite decît atunci cînd ele erau în mişcare – fapt ce demonstrează îndeajuns inutilitatea lor; iar în lipsa propulsiei, care constituia şi forţa de *sustentaţie,* întreaga maşinărie era nevoită să coboare. Acest considerent îl făcu pe sir George Cayley să aibă în vedere un propulsor pe care numai să-l adapteze la un aparat avînd prin el însuşi o forţă autonomă de sustentaţie, într-un cuvînt, un balon; ideea lui sir George Cayley fiind nouă sau originală doar cît priveşte modul ei de punere în practică. El prezentă un model al invenţiei sale la Institutul Politehnic. Principiul, sau forţa propulsoare, se aplica şi aici asupra unor suprafeţe discontinue sau palete puse în mişcare. Aceste palete erau în număr de patru, însă ele se dovediră cu totul incapabile de a deplasa balonul sau de a ajuta forţei lui ascendente. Întreg proiectul fu de aceea un eşec total.

În acest moment critic, domnului Monck Mason (a cărui călătorie de la Dover la Weilburg în balonul *Nassau* a stîrnit aşa vîlvă în 1837) îi veni ideea de a recurge la principiul şurubului lui Arhimede în scopul propulsiei în aer, atribuind eşecul proiectului domnului Henson şi al lui sir George Cayley, pe bună dreptate, suprafeţelor discontinue ale paletelor autonome. Prima demonstraţie publică a realizat-o la Willis’s Rooms, însă după aceea şi-a mutat modelul la Adelaide Gallery[6].

Ca şi balonul lui George Cayley, aparatul său era un elipsoid. Lungimea lui era de treisprezece picioare şi şase ţoli, iar înălţimea de şase picioare şi opt ţoli. Conţinea în jur de trei sute douăzeci de picioare cubice de gaz, care, în caz că era hidrogen pur, ar fi putut susţine douăzeci şi una de livre

după prima lui umflare, înainte ca gazul să se deterioreze sau să scape. Greutatea întregii maşini şi a aparatului era de şaptesprezece livre, rămînînd o rezervă de vreo patru livre. Dedesubtul balonului, la mijloc, se afla un cadru din lemn uşor, cam de nouă picioare lungime, prins de balon cu o plasă, în maniera obişnuită. De acest cadru era suspendat un coş de răchită sau o nacelă.

Şurubul[7] constă dintr-un ax alcătuit dintr-un tub de alamă, gol pe dinăuntru, lung de optsprezece ţoli, prin care, pe o semispirală înclinată la cincisprezece grade, trec o serie de sîrme de oţel de două picioare lungime, dispuse radial, ieşind astfel în afară de fiecare parte cu cîte un picior. Aceste sîrme radiale sînt legate la capetele exterioare cu două benzi de sîrmă turtită, totul formînd în acest mod cadrul şurubului, cadru care este completat cu un înveliş de mătase îmbibată cu ulei, tăiată în clini şi întinsă astfel încît să alcătuiască o suprafaţă cît mai uniformă. La fiecare capăt al axului său acest şurub se sprijină pe nişte suporţi din tuburi goale de alamă coborînd din inel. În partea de jos a acestor tuburi sînt prevăzute nişte găuri în care se învîrtesc pivoţii axului. De la capătul axului, aflat chiar lîngă nacelă, porneşte un cilindru de oţel ce leagă şurubul de pinionul unei piese din mecanismul cu resort fixat în nacelă. Sub acţiunea acestui resort şurubul se roteşte cu mare iuţeală, transmiţînd o mişcare de înaintare întregului ansamblu. Cu ajutorul cîrmei, aparatul putea fi lesne întors în oricare direcţie. La dimensiunile sale, resortul era extrem de puternic, fiind capabil să ridice, după prima rotaţie, patruzeci şi cinci de pfunzi pe un tambur cu diametrul de patru ţoli, o greutate ce putea creşte cu fiecare rotire a resortului. Cîntărea cu totul opt pfunzi şi şase uncii[8]. Cîrma era o construcţie uşoară din trestie, îmbrăcată în mătase, semănînd întru cîtva cu un mai, avînd vreo trei picioare lungime şi unul lăţime şi o greutate de vreo două

uncii. Aceasta putea să stea *orizontal,* să fie îndreptată în sus sau în jos, aşijderea la dreapta ori la stînga, permiţîndu-i aeronautului să transfere rezistenţa aerului produsă de poziţia ei înclinată în oricare parte ar fi vrut, orientînd astfel balonul chiar şi în direcţia opusă.

Acest model (pe care, din lipsă de timp, a trebuit să-l descriem la repezeală) a fost testat la Adelaide Gallery, unde atinse o viteză de cinci mile pe oră, deşi, fapt ciudat, trezi prea puţin interes în comparaţie cu mai vechiul şi complexul aparat al domnului Henson – lumea fiind obişnuită să dispreţuiască orice lucru aparent simplu. Ca să poţi împlini marele deziderat al navigaţiei aeriene – se credea îndeobşte – trebuie să pui în aplicare într-un mod foarte complicat nişte principii de dinamică neobişnuit de profunde.

Domnul Mason era însă atît de încîntat de ultimul succes al invenţiei sale, încît decise să construiască numaidecît, în măsura posibilităţilor, un balon îndeajuns de mare pentru a tranşa problema printr-o călătorie ceva mai lungă – scopul iniţial fiind acela să traverseze Canalul Mînecii, ca mai înainte cu balonul *Nassau*. Pentru a-şi duce la bun sfîrşit proiectul, ceru şi obţinu patronajul lui sir Everard Bringhurst şi al domnului Osborne, doi gentlemani bine cunoscuţi pentru realizările lor ştiinţifice şi îndeosebi pentru interesul ce-l arătaseră faţă de progresul aerostaticii. La dorinţa domnului Osborne, proiectul fu păstrat în mare taină faţă de public, singurele persoane cărora le-a fost încredinţat fiind cele angajate propriu-zis în realizarea aparatului, care fu construit (sub supravegherea domnului Mason, a domnului Holland, a lui sir Everard Bringhurst şi a domnului Osborne) la reşedinţa acestuia din urmă, lîngă Penstruthal, în Ţara Galilor. Domnului Henson, însoţit de prietenul său, domnul Ainsworth, i se permise să vadă balonul sîmbăta trecută, cînd cei doi gentlemani făcură

ultimele pregătiri ca să ia şi dînşii parte la aventură. Nu sîntem informaţi din ce motiv au fost incluşi şi cei doi marinari, însă în decurs de o zi-două, vom pune la dispoziţia cititorilor noştri cele mai mici amănunte legate de această extraordinară călătorie.

Confecţionat din mătase şi lăcuit cu cauciuc lichid, balonul avea dimensiuni uriaşe, conţinînd mai mult de 40000 de picioare cubice de gaz; întrucît în loc de hidrogen, mai scump şi mai incomod, s-a folosit gaz de huilă, forţa de sustentaţie a aparatului, cînd acesta este complet umflat şi imediat după umflare, nu-i mai mare de 2500 de pfunzi. Gazul de huilă nu numai că-i mai ieftin, dar este şi mai uşor de procurat şi de manevrat.

Îi sîntem îndatoraţi domnului Charles Green pentru utilizarea acestui gaz pentru nevoile aerostaticii. Pînă la descoperirea sa, procedeul de umflare a balonului era nu doar extrem de costisitor, dar şi foarte nesigur. Deseori se pierdeau două sau chiar trei zile în încercări zadarnice de a procura o cantitate suficientă de hidrogen pentru umplerea unui balon, din care hidrogenul avea tendinţa să iasă din pricina subtilităţii sale excesive şi a afinităţii lui cu atmosfera înconjurătoare. Într-un balon îndeajuns de perfect să reţină nealterat, răstimp de şase luni, conţinutul său de gaz de huilă, atît în ce priveşte calitatea, cît şi cantitatea, o cantitate egală de hidrogen nu se poate menţine în aceeaşi stare de puritate nici şase săptămîni.

Forţa de sustentaţie fiind estimată la 2500 de pfunzi, iar greutatea totală a aeronauţilor ridicîndu-se abia la 1200, rămînea un surplus de 1300, din care iarăşi 1200 de pfunzi erau ocupaţi de lest, depozitat în saci de diferite mărimi, pe fiecare dintre ei fiind marcată greutatea respectivă, precum şi de frînghii, barometre, telescoape, lăzi cu provizii pentru două săptămîni, butoiaşe cu apă, mantale, genţi de voiaj şi alte lucruri

indispensabile, inclusiv o cafetieră ce încălzea cafeaua cu ajutorul varului nestins, pentru a se putea renunţa cu totul la foc, dacă s-ar fi socotit necesară o asemenea măsură de prevedere. Toate aceste obiecte, cu excepţia lestului şi a cîtorva mărunţişuri, erau suspendate de inelul de deasupra capului. Nacela este mult mai mică şi mai uşoară în comparaţie cu cea ataşată de model, fiind alcătuită dintr-o împletitură uşoară de răchită, uimitor de rezistentă pentru o maşinărie aparent atît de fragilă. Cadrul ei are în jur de patru picioare adîncime. Cîrma este, de asemenea, mult mai mare decît cea a modelului, iar şurubul elicei este cu mult mai mic. Balonul mai este dotat şi cu o ancoră şi o ghidropă, aceasta din urmă fiind de o covîrşitoare importanţă. Cîteva cuvinte, drept lămurire, vor fi necesare pentru acei dintre cititorii noştri care nu sînt la curent cu detaliile aerostaticii.

De îndată ce balonul părăseşte pămîntul, el este supus influenţei a numeroşi factori ce tind să creeze o diferenţă în greutatea lui, amplificîndu-i sau micşorîndu-i forţa ascensională. S-ar putea, de pildă, ca pe învelişul de mătase să se depună roua, care să atingă o greutate chiar şi de cîteva sute de pfunzi, şi atunci trebuie aruncat din lest, altminteri e cu putinţă ca aparatul să coboare. După ce va fi azvîrlit lestul, iar căldura soarelui va face ca roua să se evapore, mărind în acelaşi timp volumul gazului din burduful de mătase, întregul aparat se va înălţa din nou cu repeziciune. Ca să împiedici această ascensiune, singurul mijloc este (sau mai bine zis *era*, pînă cînd domnul Green n-a inventat ghidropa[9]) să laşi să iasă gaz printr-o supapă; însă orice pierdere de gaz înseamnă o pierdere proporţională de forţă ascensională; astfel încît, într-un răstimp relativ scurt, chiar şi cel mai bine construit balon îşi va epuiza toate resursele şi va coborî pe pămînt. Acesta era marele obstacol la călătoriile de durată.

Ghidropa înlătură dificultăţile în maniera cea mai simplă cu putinţă. E o simplă frînghie foarte lungă, lăsată să atîrne din nacelă, al cărei efect este să împiedice balonul să-şi schimbe în mod substanţial nivelul. Dacă, de exemplu, s-ar depune umezeală pe mătase şi în consecinţă aparatul ar începe să coboare, nu va fi nevoie să se arunce lest pentru a remedia creşterea în greutate, deoarece ea este remediată sau contracarată în exact aceeaşi proporţie, prin lăsarea pe pămînt a capătului de frînghie atît cît este necesar. Dacă, pe de altă parte, unele împrejurări ar cauza o neaşteptată pierdere în greutate, ducînd la o înălţare, această pierdere va fi numaidecît contracarată de greutatea suplimentară a frînghiei ridicate de pe pămînt. Astfel, balonul nu poate nici să urce, nici să coboare, decît în limite foarte înguste, iar resursele lui, fie în privinţa gazului ori a lestului, rămîn oarecum neştirbite. Cînd se trece peste o întindere de apă, este necesar să se recurgă la butoiaşe de aramă sau de lemn, umplute cu un lest lichid mai uşor decît apa. Plutind pe apă, ele slujesc aceloraşi scopuri ca şi simpla frînghie pe pămînt. Un alt rol cît se poate de însemnat al ghidropei este acela de a indica *direcţia* balonului. Frînghia se *tîrăşte* pe sol sau pe suprafaţa mării, în timp ce balonul este liber; în consecinţă, acesta din urmă o ia mereu înainte atunci cînd se produce cît de cît o înaintare: comparînd aşadar cu ajutorul unei busole poziţiile relative ale celor două obiecte, vom găsi întotdeauna *direcţia.* În acelaşi fel, unghiul format de frînghie cu axul vertical al aparatului indică *viteza*. Cînd nu există *nici un* unghi, cu alte cuvinte cînd frînghia atîrnă perpendicular, întreg aparatul stă pe loc; însă, cu cît este mai mare unghiul, altfel spus cu cît balonul precede capătul frînghiei, cu atît este mai mare viteza; şi invers.

Întrucît scopul iniţial era acela de a traversa Canalul Mînecii şi de a coborî cît mai aproape de Paris, călătorii avură prevederea de a-şi face rost

de paşapoarte pentru toate ţările continentului, specificînd natura expediţiei, ca şi în cazul zborului *Nassau* şi scutindu-i astfel pe aceşti aventurieri de obişnuitele formalităţi birocratice; întîmplări neprevăzute însă au făcut ca aceste paşapoarte să fie de prisos.

Umflarea balonului începu în desăvîrşită tăcere în zori de zi, sîmbătă, la orele şase dimineaţa, în curte la Wheal-Vor House[10], reşedinţa domnului Osborne, cam la o milă de Penstruthal, în nordul Ţării Galilor; iar la unsprezece şi şapte minute, fiind gata de plecare, i se dete drumul. Se înălţă lent dar sigur, în direcţia sud, în prima jumătate de ceas neîntrebuinţîndu-se nici elicea, nici cîrma. Acum vom trece la jurnal, aşa cum a fost el transcris de către domnul Forsyth după manuscrisele domnilor Monck Mason şi Ainsworth. Jurnalul ca atare, după cum arată, este scris de mîna domnului Mason, fiindu-i adăugat în fiecare zi cîte un post-scriptum de către domnul Ainsworth, care are în pregătire şi va da curînd publicităţii o relatare mai amănunţită şi neîndoielnic de un interes şi mai mare asupra călătoriei.

JURNALUL

Sîmbătă, 6 aprilie. Isprăvind peste noapte cu toate pregătirile ce ne-ar fi putut da bătaie de cap, ne apucarăm de umflarea balonului în zorii acestei dimineţi; însă, din cauza unei neguri dese ce îngreuna cutele învelitorii de mătase, făcînd-o impracticabilă, nu ne-am putut urni din loc pînă aproape de orele unsprezece. Abia atunci am tăiat frînghiile şi, zburdînd de fericire, ne înălţarăm lin, dar constant, ajutaţi de o briză uşoară dinspre nord, care ne purta în direcţia Canalului Bristol. Am descoperit că forţa ascensională era mai mare decît ne aşteptaserăm; şi, pe cînd ne ridicam tot mai sus şi, trecînd de stînci, ajungeam în bătaia razelor de soare, ascensiunea noastră devenea extrem de

rapidă. Totuşi nu voiam să pierdem din gaz chiar de la începutul aventurii noastre, drept care am decis ca pe moment să ne continuăm ascensiunea. Curînd ni se termină ghidropa; însă, chiar şi după ce o desprinsesem de pămînt, continuam să ne înălţăm cu mare iuţeală. Balonul era neobişnuit de stabil şi arăta nemaipomenit. La vreo zece minute de la pornire, barometrul indica o altitudine de 15 000 de picioare. Vremea era nespus de frumoasă, iar priveliştea ţinutului de sub noi – unul dintre cele mai romantice de oriunde ai fi privit – era mai ales acum de-a dreptul sublimă. Numeroasele hăuri adînci păreau nişte lacuri din pricina vaporilor denşi ce le învăluiau, iar steiurile şi stîncile către sud-est, îngrămădite într-un vălmăşag de nepătruns, aduceau cu nimic altceva decît cu uriaşele cetăţi din basmele orientale. Ne apropiam rapid de munţii din partea de sud; însă altitudinea noastră era mai mult decît suficientă ca să ne permită să trecem peste ei în deplină siguranţă. În cîteva minute pluteam pe deasupra lor cu infinită graţie; iar domnul Ainsworth laolaltă cu marinarii fură surprinşi de aparenta lor micime cînd erau priviţi din nacelă, marea înălţime la care se deplasa balonul tinzînd să reducă inegalităţile suprafeţei de sub el la un nivel aproape uniform. La unsprezece şi jumătate, ţinînd-o tot către sud, zărirăm pentru întîia dată Canalul Bristol; iar cincisprezece minute mai tîrziu apăru sub noi linia brizanţilor de pe coastă şi numaidecît ne aflam deja în largul mării. Am decis atunci să dăm drumul la gaz, doar cît să permită ghidropei de care erau prinse balizele să ajungă în apă. Isprăvind acest lucru, începurăm de îndată să coborîm, încetul cu încetul. La vreo douăzeci de minute se scufundă prima noastră baliză şi curînd după ce atinse apa şi cea de-a doua ne-am menţinut la o înălţime constantă. Eram cu toţii nerăbdători să testăm eficienţa cîrmei şi a şurubului-elice şi le-am pus îndată în funcţiune, în scopul de a o lua mai spre est, în

direcţia Parisului. Cu ajutorul cîrmei am schimbat numaidecît direcţia şi cursul nostru a fost adus aproape în unghi drept cu cel al vîntului; după care am pus în mişcare resortul şurubului şi ne-am bucurat constatînd că ne propulsa rapid încotro doream noi. Am strigat atunci din toată inima de nouă ori: „Ura!“ şi am aruncat în mare o sticlă conţinînd o bucată de pergament cu o scurtă prezentare a principiului invenţiei[11]. Nici n-am sfîrşit însă bine cu aceste semne de bucurie că se ivi un accident neprevăzut, care ne descurajă nu în mică măsură. Vergeaua de oţel legînd propulsorul de resort sărise brusc din locul ei undeva la capătul nacelei (prin aplecarea nacelei ca urmare a mişcării făcute de unul dintre marinarii pe care-i luaserăm cu noi) şi într-o clipă rămase suspendată, la oarecare distanţă, desprinsă de pivotul axei elicei. Pe cînd ne chinuiam să o recuperăm, atenţia noastră fiind complet absorbită, nimerirăm într-un curent puternic de vînt dinspre est, care ne purta, cu o forţă şi o iuţeală tot mai mari, spre Atlantic. Curînd ne trezirăm gonind în largul mării cu o viteză care neîndoios nu putea fi mai mică de cincizeci-şaizeci de mile pe oră, astfel încît am atins Capul Clear[12], cam la patruzeci de mile spre nord, înainte să fi reuşit să fixăm la loc vergeaua şi să fi avut timp să chibzuim ce era de făcut. În acea clipă domnul Ainsworth făcu o propunere extraordinară, care, în opinia mea, nu era cîtuşi de puţin necugetată sau himerică, fiind pe dată secondat de domnul Holland – anume: să ne folosim de puternica furtună care ne mîna înainte şi, în loc să o luăm înapoi spre Paris, să încercăm să ajungem pe coasta Americii de Nord. După o scurtă reflecţie, mi-am dat şi eu cu dragă inimă consimţămîntul la această propunere îndrăzneaţă, care (fapt ciudat) întîmpină împotrivire doar din partea celor doi marinari. Fiind noi însă în majoritate, trecurăm peste temerile lor şi ne ţinurăm fermi pe direcţie. Ne îndreptam către vest;

dar, întrucît tîrîrea balizelor ne îngreuna serios înaintarea şi întrucît aveam control deplin asupra balonului, atît pentru înălţare, cît şi pentru coborîre, aruncarăm mai întîi cincizeci de pfunzi din lest, iar apoi, cu ajutorul unui troliu, ridicarăm puţintel frînghia, cît să o scoatem din apă. Am simţit numaidecît efectul acestei manevre printr-o viteză mult sporită; şi cum vîntul prinsese putere, zburam cu o iuţeală aproape incredibilă; ghidropa flutura în urma nacelei ca siajul unei corăbii. E de prisos să adaug că în foarte scurt timp pierdurăm din vedere coasta. Trecurăm pe deasupra unui mare număr de vase de tot soiul, unele dintre ele sforţîndu-se să înainteze, însă cele mai multe lăsîndu-se în voia valurilor. Stîrnirăm pe bordul lor un entuziasm de nedescris – entuziasm împărtăşit din plin şi de noi şi îndeosebi de cei doi oameni care, acum sub influenţa unui dram de rachiu de ienupăr, păreau gata să-şi spulbere în vînt orice scrupul sau temere. Multe dintre aceste nave traseră salve de tun drept semnalizare; şi toţi ne salutau cu puternice urale (pe care le auzeam cu o surprinzătoare claritate) şi fluturîndu-şi beretele şi batistele. Am ţinut-o în acest fel toată ziua, fără incidente majore, şi cînd umbrele nopţii se închiseră în jurul nostru am făcut un calcul aproximativ asupra distanţei străbătute. Ea nu putea fi mai mică de cinci sute de mile, fiind probabil cu mult mai mare. Propulsorul fu ţinut tot timpul în funcţiune şi, fără îndoială, ne ajuta în chip substanţial la înaintare. După ce soarele a apus, vîntul s-a înteţit, devenind un adevărat uragan, iar oceanul de sub noi se vedea nespus de clar datorită fosforescenţei sale. Vîntul a bătut toată noaptea dinspre est, dîndu-ne cele mai luminoase prevestiri de izbîndă. Suferam nu puţin de frig, iar umezeala atmosferei era cît se poate de neplăcută; însă spaţiul mare din nacelă ne îngăduia să ne întindem şi, cu ajutorul mantalelor şi al cîtorva pături, ne-am descurcat de minune.

P.S. (de domnul Ainsworth). Ultimele nouă ore au fost indiscutabil cele mai palpitante din viaţa mea. Nu pot concepe nimic mai sublim decît primejdia stranie şi noutatea unei aventuri ca aceasta. Să dea Domnul să reuşim! Nu doresc succesul doar pentru siguranţa neînsemnatei mele persoane, ci de dragul cunoaşterii omeneşti – al măreţiei triumfului. Şi totuşi isprava este în mod atît de vădit realizabilă, încît singurul semn de întrebare ar fi de ce oamenii nu s-au încumetat să o încerce mai de mult. O singură vîntoasă, ca şi cea care ne însoţeşte acum – fie ca un vînt puternic să mîne înainte balonul vreme de patru-cinci zile (aceste vîntoase ţin uneori mai mult), şi călătorul va fi purtat cu uşurinţă, în acest răstimp, de la o coastă la alta. Pe o asemenea vîntoasă, nemărginitul Atlantic devine un simplu lac. Acum însă sînt mai frapat de suprema tăcere ce domneşte pe marea de sub noi, cu toată frămîntarea ei, decît de orice alt fenomen. Apele nu dau glas către ceruri. Imensul şi învăpăiatul ocean se zbate în chinuri fără să se plîngă. Valuri cît munţii te duc cu gîndul la nenumăraţi demoni uriaşi şi muţi zbuciumîndu-se într-o neputincioasă agonie. Într-o noapte aşa cum este aceasta pentru mine, un om trăieşte aievea – trăieşte cît un secol întreg de viaţă obişnuită – şi n-aş da această clipă de răpitoare încîntare pentru un întreg secol de viaţă obişnuită.

Duminică, 7. (Manuscrisul domnului Mason.) În această dimineaţă, pe la orele zece, vîntoasa scăzuse, devenind o briză de opt-nouă noduri (pentru o navă pe mare) care ne poartă poate cu treizeci de mile pe oră sau mai mult. A virat-o însă considerabil mai spre nord; iar acum, în amurg, ne urmăm cursul spre vest, în principal cu ajutorul elicei şi al cîrmei, care răspund admirabil menirii lor. Consider proiectul nostru ca fiind pe deplin reuşit, iar navigarea lesnicioasă prin aer în orice direcţie (deşi nu chiar împotriva furtunii) ca nemaifiind problematică. N-am fi putut face faţă

vîntului puternic de ieri, însă înălţîndu-ne, am fi putut ieşi de sub influenţa lui, în caz de nevoie. Împotriva unei brize mai puternice sînt convins că putem înainta cu propulsorul. Azi, la amiază, zvîrlind din lest ne-am înălţat la o altitudine de aproape 25000 de picioare. Am făcut acest lucru ca să căutăm un curent mai direct, însă n-am găsit nici unul la fel de favorabil ca acela în care ne aflăm acum. Avem gaz din abundenţă ca să ne treacă peste acest iaz mititel, chiar de-ar fi să ţină călătoria trei săptămîni încheiate. N-am nici cea mai mică temere cît priveşte rezultatul. Dificultăţile au fost în chip ciudat exagerate şi prost înţelese. Îmi pot alege singur curentul, şi chiar dacă *toţi* curenţii ar sta împotriva mea, tot voi putea să înaintez cît de cît cu propulsorul. N-am avut incidente vrednice de a fi consemnate. Noaptea promite să fie frumoasă.

P.S. (de domnul Ainsworth). Am prea puţine de spus în afară de faptul (pentru mine destul de surprinzător) că, la o înălţime egală cu cea a Cotopaxiului[13], nu simţeam nici frigul pătrunzător, nici durere de cap, nici dificultate la respiraţie; şi aflu că nici domnul Mason, nici domnul Holland, nici sir Everard. Domnul Osborne se plîngea de o apăsare pe piept, însă ea dispăru curînd. Zburarăm cu mare iuţeală în timpul zilei şi trebuie să fi parcurs mai mult de jumătate din drumul peste Atlantic. Am trecut peste vreo douăzeci-treizeci de vase de tot felul şi toate păreau plăcut impresionate. Traversarea oceanului într-un balon nu este la urma urmelor o treabă atît de dificilă. *Omne ignotum pro magnifico*[14]. *Notă*: La 25000 de picioare înălţime cerul pare aproape negru, iar stelele se văd desluşit; în vreme ce marea nu pare convexă (cum s-ar putea bănui), ci, absolut şi în mod neechivoc, concavă[15].

Luni, 8. (Manuscrisul domnului Mason.) În această dimineaţă am avut din nou ceva necazuri cu axul propulsorului, care trebuie refăcut complet de

teama vreunui accident serios – vreau să spun vergeaua de oţel, nu paletele. Acestea din urmă nu puteau fi îmbunătăţite. Un vînt zdravăn dinspre nord-est a bătut necontenit toată ziua; şi pînă acum norocul pare să fie de partea noastră. Înainte să se crape de ziuă, ne-am alarmat cu toţii de unele zgomote ciudate şi de zdruncinăturile balonului, însoţite de o vădită micşorare a vitezei întregului aparat. Aceste fenomene erau cauzate de expansiunea gazului, prin creşterea temperaturii atmosferei şi prin desprinderea micilor bucăţi de gheaţă ce se încrustaseră pe învelişul balonului în timpul nopţii. Am zvîrlit cîteva sticle spre vasele de sub noi şi am văzut cum una din ele a fost pescuită de o navă mare – pare-se unul dintre pacheboturile de pe linia New York. Am încercat să-i aflăm numele, însă nu puteam fi siguri. Telescopul domnului Osborne ne arăta ceva ce aducea cu *Atalanta*[16]. Acum sînt orele douăsprezece noaptea şi mergem tot aproape spre vest cu mare iuţeală. Marea este neobişnuit de fosforescentă.

P.S. (de domnul Ainsworth). Sînt orele două a.m. şi, din cît pot judeca, vremea pare aproape calmă – dar mi-e foarte greu să stabilesc acest lucru cu precizie, fiindcă ne mişcăm atît de complet *odată cu* aerul. N-am dormit deloc de cînd am plecat din Wheal-Vor, însă nu mai rezist şi va trebui să aţipesc niţel. Nu putem fi prea departe de coasta americană.

Marţi, 9. (Manuscrisul domnului Ainsworth.) *Ora unu* p.m. *Se vede cît se poate de clar coasta joasă a Carolinei de Sud.* Marea problemă e înfăptuită. Am traversat Atlanticul – l-am trecut iute şi *uşor* într-un balon! Domnul fie lăudat! Cine să mai poată spune după asta că vreun lucru ar fi cu neputinţă?

Jurnalul se încheie aici. Unele amănunte legate de coborîre au fost totuşi comunicate domnului Forsyth de către domnul Ainsworth. Domnea un calm aproape mormîntal cînd călătorii au zărit

prima dată coasta, pe care amîndoi marinarii au recunoscut-o de-ndată; domnul Osborne, la fel. Întrucît acest gentleman avea unele cunoştinţe în Fort Moultrie, am luat pe loc hotărîrea să coborîm undeva în apropiere. Balonul a fost adus deasupra plajei (fiind perioada refluxului, iar nisipul tare şi neted, admirabil pentru aterizare) şi am dat drumul ancorei, care numaidecît s-a prins zdravăn. Locuitorii insulei şi ai fortului fireşte că au dat fuga să vadă balonul; însă cu greu le venea să creadă că într-adevăr izbutiserăm această călătorie: *traversarea Atlanticului*. Ancora s-a înfipt în pămînt la orele două p.m. fix; şi astfel întreaga călătorie a fost realizată în şaptezeci şi cinci de ore[17] sau chiar mai puţin, socotind de la o coastă la alta. Nu se petrecuse nici un accident serios. În nici o clipă nu ne ameninţase vreo primejdie adevărată. Balonul a fost dezumflat şi pus la păstrare fără nici o problemă; iar cînd manuscrisul după care s-a compilat această naraţiune a fost trimis la Charleston, aeronauţii se găseau încă la Fort Moultrie. Despre intenţiile lor viitoare nu se ştie nimic; însă putem sigur promite cititorilor noştri informaţii suplimentare fie pe luni, fie cel tîrziu în cursul zilei următoare.

Aceasta este indiscutabil cea mai uimitoare, cea mai interesantă şi cea mai importantă întreprindere din cîte a înfăptuit sau măcar a îndrăznit vreodată omul. Ar fi de prisos să încercăm să vorbim acum despre măreţele evenimente ce vor urma.

1 Acest paragraf repetă cuvînt de cuvînt anunţul editorial din *Extra Sun*. *Thomas Monck Mason* l-a însoţit pe aeronautul Charles Green (1785-1870) în celebrul zbor al balonului *Great Nassau* din Vauxhall Gardens, Londra, la Weilburg, Nassau, Germania, între 7 şi 8 noiembrie 1836. Green plănuia să efectueze curse regulate cu *Atlantic Balloon*, un balon acţionat de propulsoare mecanice. Mason a construit un dirijabil ce efectua zboruri la viteza de 9 km/oră în uriaşa Royal Adelaide Gallery unde

a fost expus în 1843. *Robert Hollond* (m. 1870), membru al Parlamentului englez, l-a susţinut financiar pe Green, participînd şi el la celebrul zbor pînă la Nassau. Poe sau poate tipograful îi dă greşit numele. *William Samuel Henson* (1805-1888), fondatorul companiei Aerial Steam Transportation, a construit un monoplan acţionat de un motor cu aburi de 25 caiputere, aparat ce nu s-a desprins niciodată de sol. *William Harrison Ainsworth* (1805-1882), autor de bestselleruri, al cărui roman *Guy Fawkes, or the Gunpowder Treason* a fost recenzat nefavorabil de Poe în *Graham's Magazine* (noiembrie 1841), nu pare să fi nutrit interes pentru zboruri.

2 *Sir Everard Bringhurst*: personaj imaginar; *domnul Osborne*, la fel. *Lordul William George Bentinck* (1802-1848), fiul celui de-al patrulea duce de Portland.

3 *Jack Sheppard* (1839), roman al lui H. Ainsworth despre viaţa lumii interlope londoneze, desfiinţat de Poe într-o recenzie din *Graham's Magazine* (martie 1841).

4 *Domnul Forsyth*: pare-se, personaj imaginar (după editorul B. Pollin).

5 *Sir George Cayley* (1773-1857), cunoscut drept „părintele aeronauticii britanice“, a propus în 1809 un model de aparat de zbor cu aripă fixă. Aparatul său hibrid, un soi de elicopter şi aeroplan, a fost un eşec.

6 *Willis's Rooms*, din King Street, construite de William Almack, a cărui nepoată, soţia poetului N.P. Willis, le-a moştenit în 1781. Ele adăposteau celebrele „baluri de la Almack“, menţionate de Poe în *Vedetism*. După R.S. Winkinson („*Poe's «Balloon-Hoax» Once More*“, *American Literature*, XXXII, noiembrie, 1960, pp. 313-317), „în 1843 Monck Mason şi-a expus propriul aparat, un balon dirijabil, la Royal Adelaide Gallery din Londra“.

7 Din descrierea ce urmează reiese că e vorba de o maşină construită după principiul şurubului lui Arhimede (nota lui Ioan Comşa).

8 *Pfund*: aprox. 0,5 kg; *uncie*: aprox. 35 g.

9 *Ghidropă:* Frînghie legată de nacela unui balon şi lăsată să se tîrască pe sol pentru a menţine balonul la o înălţime constantă (*Micul dicţionar academic*).

10 *Weal-Vor House* este, aidoma proprietarului ei, fictivă.

11 Găsim asemenea mesaje în *Manuscris găsit într-o sticlă*, *Mellonta Tauta* şi *Povestea lui Arthur Gordon Pym*.

12 *Capul Clear*, situat la extremitatea de sud-vest a Irlandei.

13 *Muntele Cotopaxi* (5897 m): în Anzi, statul Ecuador.

14 „Tot ce e necunoscut este luat drept minunat“ (lat.) – din istoricul latin Tacit, *Agricola*, XXX.

15 *Domnul Ainsworth n-a încercat să explice acest fenomen, care totuşi poate fi lămurit. O linie trasată de la o înălţime de 25000 de picioare, perpendicular faţă de suprafaţa pămîntului (sau a mării), ar forma latura perpendiculară a unui triunghi dreptunghic, a cărui bază s-ar întinde de la unghiul drept pînă la orizont, iar ipotenuza, de la orizont pînă la balon. Însă aceste 25000 de picioare înseamnă puţin sau chiar nimic în comparaţie cu întinderea perspectivei. Cu alte cuvinte, baza şi ipotenuza presupusului triunghi ar fi aşa de lungi în comparaţie cu perpendiculara, încît primele două ar putea fi considerate ca fiind aproape paralele. În acest mod, orizontul i-ar apărea aeronautului *la acelaşi nivel* cu nacela. Dar, întrucît punctul aflat imediat sub el pare şi chiar este la mare distanţă sub el, firește, va apărea totodată ca fiind la mare distanţă de orizont. De aici impresia de *concavitate;* iar această impresie va rămîne pînă cînd înălţimea se va afla într-un raport atît de mare cu întinderea perspectivei, încît aparentul paralelism dintre bază şi ipotenuză va dispărea – cînd reala convexitate a pămîntului va deveni vădită.

16 Un pachebot a sosit într-adevăr în New York din Liverpool în sîmbăta de 13 aprilie, însă e vorba de *Sheridan* – probabil o eroare deliberată, strecurată pentru „efectul realului“.

17 Mabbott, citîndu-l pe Victor Paltsits (*New York Sun*, 14 iulie 1919), observă că dirijabilul R 34 a traversat Atlanticul în iulie 1919, drumul său înapoi durînd şaptezeci şi cinci de ore, exact cît prevăzuse Poe! Hervey Allen, biograful lui Poe, remarcă în *Israfel* (1926, II, p. 588) faptul că Poe „a anticipat ştirile cu aproape un secol“.

Contribuţii nesemnate la revista Public Ledger

[I]

UN SUBIECT MOBIL. *Omnibuzul* poate fi definit ca o locuinţă mobilă de uz public, sprijinindu-se strictamente pe nişte principii de abstinenţă şi pe cele patru roţi. Cuvîntul „omnibuz“ este derivat sau, mai bine zis, preluat aproape cu totul din limba latină; şi în virtutea acestui fapt am întreprins o investigaţie pe cît de anevoioasă, pe atît de serioasă asupra obiceiurilor locomotoare ale romanilor ca să aflăm dacă aceştia aveau omnibuzuri. După cercetări temeinice însă, care n-ar fi dezonorat nici chiar zelul lui Niebuhr[18], n-am ajuns la nici o concluzie satisfăcătoare. Prin urmare, sîntem nevoiţi să lăsăm această chestiune în seama cluburilor anticarilor. În timpurile moderne, descoperirea omnibuzului datează după cea a vaporului cu aburi şi înaintea celei a telegrafului magnetic[19]. Toate trei se unesc într-o cauză măreaţă: transportul rapid al persoanelor sau al ideilor; totuşi primele două adesea transportînd persoane fără idei, iar ultimul mărginindu-se pînă acum exclusiv la transportul ideilor fără persoane. Iată însă că am devenit subiectivi şi idealişti în remarcele noastre, cu toate că obiectivul nostru este să fim cît mai factuali cu putinţă. Ca atare, nu vom mai insista asupra acestui punct.

Cînd a fost pus în mişcare (literal vorbind) pentru prima oară în Philadelphia, omnibuzul era menit exclusiv deservirii unor domni care cîntăreau fiecare cîte 280 de livre – preşedinţi ai unor trusturi prospere, bărbaţi care în mod iremediabil puseseră pe ei osînză şi care, în pornirea lor omenească, erau încredinţaţi că era mai onorabil să le omoare pe amărîtele gloabe

comunale ce se opinteau să tragă pe caldarîmul uliţelor povara trupurilor lor mătăhăloase decît să-şi sacrifice periodic propria pereche de telegari în acest sens. Totuşi, datorită dezvoltării acestui serviciu public (socotim că acesta este cuvîntul întrebuinţat) se puteau bucura de el şi alte persoane; iar uşa (vorbim acum la modul figurat – pe zăpuşeală omnibuzul nu are uşă) sta deschisă şi pentru indivizi mai puţin trupeşi. Mamele sau doicile aşijderea, cu bebeluşii dormind în braţele lor, reuşeau să se strecoare în omnibuz, astfel încît pentru tînărul domn însărcinat să perceapă cei şase penny şi să bifeze biletele de călătorie devenea o treabă destul de delicată dacă plodul *plătitoarei* trebuia taxat la jumătate sau la preţul întreg. Noi însă sîntem încredinţaţi, deşi nu avem informaţii precise, întrucît n-am fost încă mame şi nici măcar doici, că şoşoii călătoresc acum pe veresie. În privinţa tînărului domn, pare un lucru de-a dreptul necinstit să reduci greutatea morală şi fizică a bebeluşului la nimic, cînd nici a lui nu e prea mare. Pe urmă, tinerele domnişoare, care nu aveau copii, intrau cu sfială în omnibuz; de regulă bărbaţilor tineri li se muiau brusc picioarele odată ajunşi în acest mijloc de locomoţie, convertindu-şi energia în inerţie. Astfel încît toate vîrstele, sexele şi stările călătoresc acum cu omnibuzul, adică toţi cei care înainte mergeau pe jos; şi n-am fi deloc surprinşi dacă vechea obişnuinţă de a ne folosi mădularele (picioarele) s-ar limita în cele din urmă la poştaşi, hamali şi cîţiva pietoni.

E mai bine să călătoreşti cu omnibuzul decît cu propria-ţi brişcă, fiindcă omnibuzul nu poate fi răsturnat, aşa cum nu poţi răsturna o bilă de biliard; în plus, caii n-o pot lua razna. Istoria n-a consemnat pînă acum nici un caz în care cailor înhămaţi la omnibuz să le treacă prin minte o asemenea trăsnaie. Nu citim oare prea ades relatări despre cîte un om de vază care şi-a dat obştescul sfîrşit într-un şanţ sau care, după o expresie

gazetărească, „a fost turtit de caldarîm şi a decedat pe loc?“ Dar acest lucru se petrece căzînd nu dintr-un omnibuz, ci dintr-o trăsură particulară. Aşa încît, oameni buni, cu sau fără creieri de terciuit, gîndiţi-vă la asta atunci cînd vreţi să înhămaţi la trăsură o pereche de năbădăioşi.

Aranjamentul din interiorul unui omnibuz este superior celui din demodata diligenţă. Într-o diligenţă pe jumătate goală nu te poţi întinde pe jos. Dar într-un omnibuz în care nu-i ocupată decît o singură parte te poţi tolăni pe cealaltă parte şi poţi dormi cu pălăria pusă alături şi cu cizmele scoase din picioare. Practic, poţi respinge întreaga teorie susţinută de poeţi şi prozatori despre liniştea necesară somnului. Monotonia şi nu liniştea e cea care te adoarme. Liniştea e cea care te trezeşte atunci cînd se opreşte trăsura. Am auzit odată despre unul care adormise în timpul unei furtuni năprasnice şi nu s-a trezit decît la ultima bubuitură (cea care i-a trăsnit casa). Acest fapt simplu lămureşte întrebarea, dacă într-adevăr e vorba de o întrebare, ceea ce iarăşi este o întrebare. Dacă nu reuşeşti să adormi într-un omnibuz, se cade să fii atent la felul cum te porţi, căci, tradus, cuvîntul *omnibuz* înseamnă fiecare pentru sine[20]. Dacă în el se află o fată frumoasă şi cumsecade, fă tot posibilul să te aşezi în faţa ei. Atunci bărbatul cinstit va avea parte de o vedere cinstită; ca atare, cinsteşte-o, pînă cînd cinstea o va face să se simtă prost[21]. Dacă în omnibuz se află o femeie bătrînă şi infirmă, nu-ţi trage picioarele cînd aceasta încearcă să treacă pe lîngă tine; dar, dacă se va împiedica de tine, n-ar fi rău să-i aminteşti de anii şi puterile ei firave, ajutînd-o astfel să se împace cu soarta. Dacă se află vreun copil bolnav care plînge, plînge-te şi tu de cei care aduc în omnibuz copii bolnavi. Dacă sînt prea mulţi pasageri, întîrzie-i cît poţi la urcare şi la coborîre. Un plan foarte bun e să-i ceri tînărului însoţitor să-ţi schimbe o bancnotă de cinci dolari chiar cînd eşti pe punctul de a coborî şi

de a-ţi achita biletul. O umbrelă udă şi un cîine murdar sînt lucruri absolut utile într-un omnibuz aglomerat. Cînd urci sau cobori, calcă-i pe ceilalţi pe pantofi; gestul acesta îi va jigni, însă va face totuşi impresie. Omnibuzul este foarte util în momentul de faţă. Dacă se iscă pe undeva vreo răzmeriţă, poţi ajunge în toiul ei doar în cîteva minute[22]; de asemenea, poţi lua omnibuzul pînă în Fairmount Park[23] ca să bei apa pură şi fierbinte care ţîşneşte din rezervor. Dar, întrucît se apropie ora de masă, vom întrerupe scrisul şi vom face o plimbare cu omnibuzul.

[II]

UN SUBIECT MOBIL – CONTINUARE. În legătură cu aceste vremuri de agitaţie populară, ieri ne-am încumetat să spunem cîteva cuvinte despre careta oamenilor: omnibuzul. Reluînd acest subiect, cu permisiunea cititorului vom oferi acum un succint comentariu despre *cab*[24], adică birjă. A cere însă permisiunea cititorului, după ce lucrul a fost tipărit şi vîrît sub nasul său, aduce nespus a şarlatanie – mă rog, aşa se poartă.

Etimologia cuvîntului *cab* nu e chiar sigură. După doctorul Capsec de la Universitatea Gutt-stuffin[25], cuvîntul ar veni din araba antedeluviană, recent descoperită. În această limbă, *caba* înseamnă „a merge înainte“ – de unde *cab*, un obiect ce merge înainte. Dar, cu toată consideraţia faţă de erudiţia doctorului, sîntem înclinaţi să credem că acest cuvînt provine din greacă. Pe insula Naxos, cuvîntul *kabos*[26] înseamnă *hîrdău*. Ei bine, unii socot, şi ne numărăm şi noi printre dînşii, că hîrdăul lui George Munday al Greciei, Diogene[27], nu era unul din hîrdaiele obişnuite de baie, ci o ladă rotundă pe roţi, trasă probabil de un măgar – eventual de un cîine din rasa Newfoundland. Aşa stînd lucrurile, greutatea mărturiilor înclină spre limba greacă;

căci cuvîntul *kabos* se află în Schrevilius[28] şi nu s-a pierdut, după cum v-am arătat, în dialectul modern. Probabil că a fost purtat pe valuri, cu veacuri în urmă, de pe continent pe insulă, unde a rămas în uz pînă în ziua de azi. Cuvîntul *cab* însă pare a fi englezesc, în măsura în care el exprimă natura lucrului însuşi, întrucît are un sunet îndesat, ca din topor – *cab! Carriage*[29], un sunet uşor; *omnibuz*, un înţeles greu. În această chestiune a sunetului cuvintelor, care se face ecoul înţelesului lor, engleza e o limbă cu totul remarcabilă. De pildă, *Christchurchsteeple*[30]: un sunet înalt şi ascuţit; *sugarhousemolasses*[31]: „dulceaţă plină, extrasă mai de mult“, gîdilă urechea.

Te poţi băga oricînd într-o belea pe gratis, dar îţi trebuie douăzeci şi cinci de centi ca să te bagi într-o birjă. Omnibuzul este alcătuit din linii drepte, ca la un regiment; birjele, dimpotrivă, au tot felul de forme: pătrate, romburi, conuri, cercuri – tot ce vrei cînd eşti dispus să plăteşti. Ştiut fiind că birjarii, imitîndu-şi iluştrii strămoşi, pe surugii, sînt toţi pe o mînă cînd e vorba să facă rost de cît mai mulţi bani cu putinţă, în care privinţă se deosebesc complet de restul lumii, edilii oraşului au hotărît să-i pună cu botul pe labe sub acest aspect; ca atare, preţurile lor sînt stabilite printr-o hotărîre a Consiliilor Comunale şi Speciale; astfel încît domnii care agonisesc zece mii pe an nu riscă să fie ruinaţi dacă pentru închirierea unei birje nota lor de plată va fi supraîncărcată cu 12 centi.

Considerînd că toţi birjarii, fără excepţie, sînt milionari (am fost asiguraţi de acest lucru în mod confidenţial), se vădeşte întru totul înţelepciunea acestei hotărîri. Toată aristocraţia aceea – vînzătoarele de mere şi porumb fiert, cărbunarii, insul care face zgomotul ăla asurzitor cu „tralala! îngheţată de lămîie şi vanilie!“ – ar trebui să vadă în acest lucru o lecţie dură, anume că Legea îi poate proteja de jecmăneală pe oamenii săraci care

locuiesc pe Chestnut, Walnut şi Arch Street[32]. Iată însă că vrem să producem elocinţă dintr-un sentiment de indignare, cînd de fapt dorinţa noastră este să fim pur şi simplu analitici.

Vom schiţa numaidecît caracterul birjarului. Cînd te apropii la patruzeci de paşi de unul dintre ei, acesta va răcni în urechi: „Birjă, dom'le!“, deşi s-ar putea ca în clipa aceea tu să te uiţi în cealaltă parte după o eclipsă sau după un breloc pierdut pe undeva. În pofida averii sale, birjarul se îmbracă de parcă ar fi un om nevoiaş. Zgîrcenia lui se vădeşte şi în felul său de a se purta, vrînd parcă să arate că nu primeşte destul pentru munca lui. Îmboldit de o tainică iubire pentru rădăcina întregului rău, e dispus să iasă pe orice vreme, ba chiar de seara pînă în zori, ca paznicii de noapte, fără să aibă o laviţă pe care să aţipească şi nici plăcerea de a-ţi împuia capul cu versuri execrabile despre lapoviţă şi ninsoare, hoţi şi chestii de genul ăsta tocmai de Crăciun[33]. Birjarul mînă îndeobşte un singur cal. Evident, să poţi pune un cal să facă treaba a doi cai înseamnă o economie de mijloace de muncă. De aceea, în cazul unei penurii de cai, ar fi bine să fie votată o lege a cailor, lege care să fie valabilă pentru toate vehiculele trase de doi cai şi prin care să poată fi rechiziţionat unul, adică un cal. Pierderea unui cal probabil l-ar face pe om să-şi piardă minţile; şi atunci acesta ar putea fi executat potrivit articolului despre hidrofobie.

Fiind birja cam grea, şi nici bogatul birjar nefiind el prea uşor, pe timp de noapte (după ce calul a stat la datorie şaisprezece ore), s-ar cădea ca din capătul lui Chestnut Street pînă pe Broad să nu călătorească cu ea mai mult de cinci persoane, cu tot cu bagaje. Cîţiva domni şi-au pus în gînd să înfiinţeze o „Societate pentru ocrotirea animalelor împotriva cruzimii“[34]şi vrînd să afle, cu titlu de experiment ştiinţific, de cîţi pasageri ar fi nevoie pentru a omorî un cal într-un anumit interval de timp, s-au urcat în birjă vreo patru inşi în plus,

rezultatul fiind că birja s-a răsturnat pe spate. Ei bine, dacă sus-pomeniţii domni ar fi fost scoşi, după accident, precum soţia lui Adam, printr-o latură, s-ar putea vorbi de un experiment profund uman; cum însă uşa din spate era lipită de pămînt, oamenii au rămas întemniţaţi în lăcaşul acela singuratic pînă ce fură aduse nişte braţe vînjoase care să-i scoată de acolo.

E simplu de povestit ce fel de maniere ar trebui să adopte cei care circulă cu birja. La urcare, mai ales pe timp de noapte, ar fi bine să porţi nişte bocanci murdari; pune-ţi-i numaidecît pe locul din faţa ta, astfel încît următorul pasager, presupunînd că va fi o domnişoară care merge la bal îmbrăcată într-o rochie albă de satin, îşi va aminti mereu de această birjă chiar dacă nu-i va fi reţinut numărul. Şi fiindcă tocmai acum americanismul înseamnă în mare măsură a sfida legea, ai face bine să zvîrli pe fereastră decretul înrămat cu cele douăzeci şi cinci de articole[35]. În timpul zilei, dacă te crezi chipeş, ai face bine să te strîmbi în faţa oglinjoarei din birjă. Ar fi o lecţie bună despre firea omenească, fire ce-şi arată nenumăratele chipuri în funcţie de împrejurări. Cît priveşte afrontul pe care-l suferi din partea birjarului prin aceea că te expulzează ca pe o grămadă de gunoi prin spatele birjei, ai face foarte bine să refuzi să-i mai plăteşti chiar şi un cent. Dacă va îndrăzni să ridice problema în faţa autorităţilor, el va fi cel care va trebui să plătească costurile, întrucît simpatiile puterii republicane nu sînt niciodată de partea aristocraţiei şi a celor care jecmănesc.

[III]

NOTE SPORADICE DESPRE PISICI. Pisicile au fost inventate pentru prima oară în grădina Edenului. Potrivit rabinilor, Eva avea o pisică, botezată Pusey, iar din această împrejurare a apărut la popoarele din Răsărit o sectă de adoratori ai

pisicilor, numiţi puseyiţi, o sectă care, se spune, mai există şi astăzi pe undeva[36]. Cînd şobolanii au ajuns să fie o pacoste, Adam i-a dat primei perechi de pisici şase lecţii în arta de a prinde şobolani, învăţătură ce s-a păstrat de atunci încoace. Grecii pronunţau cuvîntul *cat* cu *k*, iar francezii au adăugat un *h*[37]; puriştii englezi nu vor băga în seamă o asemenea ignoranţă, ci se vor ţine de ortografia corectă. Pe vremea lui Chaucer[38], cuvîntul *cataract* era pronunţat *cat-erect*[39]; însă e greu de spus ce analogie ar putea exista între o pisică ce se ridică în două picioare şi apa ce cade de sus. Folosirea cuvîntului *cat* în cat-aplasmă, cat-egorie etc. este neautorizată; ea s-a făcut fără ştiinţa sau consimţămîntul părţilor implicate şi de fapt nu are nici o noimă. *Cat-nip*[40], dimpotrivă, are un înţeles; are aceeaşi legătură cu constituţia anatomică a pisicii ca aceea pe care o are drajeul de voronic al lui Pease cu constituţia anatomică a omului[41]. Se spune că un gentleman dornic să acceadă la cunoaştere în condiţii de dificultate voia să ştie de ce pisicile, care au în ele ceva ce naşte o melodie de-a dreptul divină, produc ele însele o muzică execrabilă? Răspunsul la întrebare e poate simplu. Pisicile sînt modeste. Ele nu fac caz de însuşirile lor. N-ai să auzi niciodată de o pisică educată. E ceva obişnuit să auzi de porci, urşi şi cîini educaţi, care îţi pot spune cît e ceasul şi cîţi spectatori au venit (acest din urmă răspuns e uşor de dat, spre tristeţea prezentatorului). Dar cine a auzit vreodată de o pisică educată? Pisica pretinde că nu se pricepe la nimic, nici la pian, nici la cîntatul din gură. Dacă o omori, poţi prepara din ea o esenţă, cum s-ar spune, fizică, esenţă care, dacă e întinsă bine şi dată cu răşină, poate avea un efect divin. Probabil că e duhul plecat şi devenit, prin rafinare, o singură coardă, care scoate o melodie simplă, în vreme ce, în forma lor originară, corzile erau prinse între ele şi încîlcite, astfel încît ieşeau din

ele, în chip inevitabil, nişte sunete discordante; ca să nu spun nimic despre faptul că erau îngrozitor de vioaie în starea lor crudă.

Această explicaţie pare destul de clară. Pisica tînără, sau pisicuţa, este graţioasă, principala ei ocupaţie fiind să-şi prindă codiţa; însă codiţa nu se lasă prinsă. Copiii foarte mici adoră pisicile foarte mici. Dar cînd copiii, dacă e vorba de băieţi, cresc mari şi învaţă la şcoală umanioarele, totul despre Draco, Alexandru şi Cezar[42], ei îşi schimbă atitudinea faţă de pisici şi încep să le ucidă ori de cîte ori îi apucă cheful să facă acest lucru. Există un proverb după care persecuţia n-ar face decît să încurajeze ceea ce de fapt şi-a propus să reducă la tăcere. Iată o mică eroare. În cazul şobolanilor, care sînt persecutaţi de pisici, persecuţia ajunge totuşi să le răărească numărul. Numai cînd persecuţia se realizează pe jumătate sau cînd conţine în ea şi un dram de caritate face ceea ce spune proverbul. Nu doar în cazul şobolanilor, ci şi în cel al indienilor, proverbul se dovedeşte a fi neadevărat. Indienii au fost persecutaţi cu ajutorul focului, al whiskyului şi al sabiei, aceştia fiind exterminaţi aproape în întregime. Pisica se face de rîs doar cînd este îndrăgostită. Atunci, uitînd în străfundurile inimii ei de orice alt considerent, pisica joacă fără să-şi dea seama rolul de trubadur. (Aplicăm pisicilor genul şi pronumele feminine, căci toate pisicile sînt *she*; la fel toate căţelele şi iepele sînt denumite *he*, o ciudată frumuseţe a limbii engleze.)[43] Pisica intonînd o serenadă scoate un sunet asemănător cu cel al bebeluşului care suferă de colici şi cu care deseori este confundată. Ambele sexe ale pisicilor poartă perciuni şi mustăţi; este îndoielnic că aceste *she-cats* ale zilelor noastre îşi vor schimba vreodată năravul ce li se atribuie, după ce el durează de atîta amar de vreme. Una dintre paginile memorabile ale Analelor Engleze priveşte povestea lui

Whittington şi a pisicii sale[44]. Cunoaştem şi noi un flăcău care are o pisică şi care spune că ar dori pe viitor[45] să fie primarul oraşului Philadelphia. Nici cea mai mică obiecţie faţă de acest lucru.

18 *Barthold Georg Niebuhr* (1776-1831): erudit german, autor al unei *Istorii romane*.

19 Vaporul cu aburi *Clermont*, construit de Robert Fulton, a parcurs primul său drum între oraşele New York şi Albany în august 1807. Samuel F.B. Morse a transmis primul mesaj telegrafic din lume la 24 mai 1844. Cf. *A o mie şi doua poveste a Şeherezadei.*

20 *omnibus*: pentru toţi (lat.).

21 Joc de cuvinte intraductibil care mizează pe înţelesul propriu al cuvîntului englezesc *countenance* (chip, înfăţişare) şi pe cel idiomatic din expresia *to put somebody out of countenance*: a scoate pe cineva dintr-ale sale.

22 În vara anului 1844, în oraşul Philadelphia au avut loc mai multe ciocniri violente între membrii aşa-numitului „partid american“ („Know-Nothings“) şi credincioşii catolici, după ce se zvonise că o companie de rezervişti, alcătuită din imigranţi irlandezi, ar fi ascuns armanent în beciurile unei biserici romano-catolice în vederea unei „rebeliuni papistaşe“.

23 *Fairmount Park*: parc situat aproape de centrul oraşului Philadelphia. Poe a locuit în vecinătatea sa, pe Coates Street nr. 2502, în 1842 şi în primăvara lui 1843.

24 Birjă, cabrioletă (engl.).

25 *Universitatea Gutt-stuffin*: aluzie probabil la Universitatea din Göttingen. Antedeluvianul *caba*, chipurile de origine arabă, e invenţia lui Poe.

26 Cuvîntul grecesc *kabos*, din ebraicul *qab*, exprima o veche unitate de măsură. În *Luca 16: 6* e tradus cu „măsură“.

27 *George Munday* sau „profetul fără pălărie“: personaj excentric din Philadelphia lui Poe, care, din motive religioase, purta barbă; aluzie la filozoful stoic grec Diogene, care a locuit vremelnic într-un butoi.

28 *Cornelius Schrevelius* (1615-1664), învăţat olandez; în 1654 a publicat *Lexicon Manuale*, un dicţionar grec-latin şi latin-grec. *Schrevelius' Greek Lexicon translated into English*, ediţia a II-a, cuprinzînd şi un dicţionar englez-grec, a fost publicat la Londra în 1831.

29 Trăsură (engl.).

30 Turla bisericii lui Hristos (engl.).

31 Melasă (engl.).

32 Străzi din centrul oraşului Philadelphia.

33 La vremea aceea paznicii de noapte, la fel ca poştaşii, îşi fericeau patronii cu fel de fel de versuri. Mostre de acest soi, tipărite în Philadelphia, se găsesc în colecţia Harris a Universităţii Brown din Statele Unite.

34 Vezi *Viaţa literară a lui Bob Cutărică*, n. 15. Mişcarea pentru protecţia animalelor îşi are originea în Anglia odată cu înfiinţarea în anul 1824 a *Society for the Prevention of Cruelty to Animals.* În America, prima societate cu acest scop a fost întemeiată în 1866 în New York de către Henry Bergh.

35 *Americanismul* din acest pasaj trimite la violenţele provocate de partidul „Know-Nothing“.

36 Aluzia la rabini ar putea fi ironică, întrucît biblia nu aminteşte deloc despre pisici (Mabbott). *Puseyiţii* erau adepţii lui *Edward Bouverie Pusey* (1800-1882), profesor de ebraică la Universitatea Oxford, căruia, în anul 1843, i s-a interzis pentru o perioadă de doi ani să mai vorbească în faţa universităţii despre restabilirea ceremonialului catolic în cadrul bisericii anglicane – interdicţie care a generat numeroase controverse – cf. *Vedetism*, *PCU*, p. 134 şi n. 17, p. 633, precum şi *Marginalia*, nr. 3 (*Democratic Review*, noiembrie 1844, p. 485).

37 Pisică (engl.); în gr. *katos*; în fr. *le chat*.

38 E vorba de poetul englez Geoffrey Chaucer (1340? -1400), autorul celebrelor *Povestiri din Canterbury* şi totodată întemeietorul limbii engleze moderne.

39 Joc de cuvinte: în engl., *cataract*: cascadă; *cat-erect*: pisică ridicată pe două picioare.

40 Iarba-mîţei (engl.).

41 *The Compound Extract of Hoarhound*: extractul de voronic produs de firma John Pease and Son, Division Street 44, New York, era vîndut pe tot cuprinsul Statelor Unite. Drajeurile sau sucul din voronic sau unguraş (*Marrubium vulgare*) erau recomandate contra tusei.

42 *Draco*: legiuitor atenian de pe la 524 î. Hr., care dorea să pedepsească cu moartea numeroase încălcări ale legii. *Alexandru Macedon* (356-323 î. Hr.): celebru rege al Macedoniei; *Cezar*: e vorba de *Caius Julius Caesar* (101-44 î. Hr.), împărat şi istoric roman.

43 În limba engleză, genul unor animale e marcat de pronumele personal *he* (el), respectiv, *she* (ea), pus în faţa numelui comun: ex. *he-goat*: ţap; *she-goat*: capră.

44 *Richard Whittington* (m. 1423): negustor bogat şi prieten al regelui Henric al V-lea, a fost în trei rînduri primarul Londrei. Există nenumărate poveşti despre acest personaj. Se spune că Dick [Richard] a venit la Londra copil sărac şi a fost pus să lucreze în cămările unui om bogat. Într-o bună zi li s-a cerut tuturor slugilor să trimită cîte un lucru de vînzare pe o corabie care făcea negoţ. Dick nu avea decît o pisică. Corabia a poposit într-un port din Berberia, unde pisicile aveau mare căutare, aşa că pisica lui Dick s-a vîndut la un preţ foarte bun. Fiind rău tratat de bucătar, Dick s-a hotărît să plece din City [centrul Londrei]. Pe drum a auzit clopotele Bow [Bow Bells], care păreau să-i spună: „Întoarce-te, Whittington, primar al Londrei!“. Ascultînd povaţa lor, Dick s-a întors în casa bogătaşului şi nu peste mult timp şi-a primit bănetul cuvenit. Cu aceşti bani Dick s-a lansat în afaceri, ajungînd în scurtă vreme un om foarte bogat, iar apoi primar al Londrei (Mabbott).

45 În original *hereafter*: o ironie, fireşte, căci în limba engleză acest cuvînt mai înseamnă şi „în viaţa de apoi“.

Îngerul Bizarului

O bufonadă

Era o după-amiază rece de noiembrie. Tocmai isprăvisem un dejun copios din care dispeptica *truffé*[46] nu fusese chiar cel mai neînsemnat fel şi şedeam de unul singur în sufragerie cu picioarele pe grătarul sobei şi cu cotul sprijinit de o măsuţă pe care o trăsesem lîngă foc şi pe care se găseau resturi de desert, alături de diverse sticle cu vin, spirtoase şi lichior. Îmi petrecusem dimineaţa citind *Leonidas* lui Glover, *Epigoniada* lui Wilkie, *Pelerinajul* lui Lamartine, *Columbiada* lui Barlow, *Sicilia* lui Tuckerman şi *Curiozităţile* lui Griswold; prin urmare ţin să mărturisesc că în acea clipă mă simţeam niţel buimac[47]. Mă căzneam să-mi fac curaj apelînd întruna la vinul Lafitte[48], şi, cum totul era în zadar, în disperare de cauză m-am adîncit în lectura unui ziar rătăcit prin preajmă. După ce am parcurs cu băgare de seamă anunţul cu „locuinţe de închiriat“ şi pe cel cu „cîini pierduţi“, apoi alte două despre „neveste şi ucenici daţi în urmărire generală“, am atacat cu multă hotărîre articolul de fond şi, citindu-l de la cap la coadă fără să pricep o iotă, m-am gîndit că poate era scris în chineză, drept care l-am recitit de la coadă la cap, dar fără vreun rezultat mai bun. Dezgustat, eram cît pe ce să arunc

> Acest *in-folio* de patru pagini, o capodoperă
> Pe care nici un critic n-o critică[49],

cînd atenţia îmi fu oarecum reţinută de paragraful ce urmează:

„Nenumărate şi ciudate mai sînt căile morţii. O gazetă din Londra vorbeşte despre decesul unei persoane dintr-o cauză cu totul neobişnuită. Omul se juca cu o sarbacană, adică un tub de tablă prin care, dacă sufli, poţi arunca la ţintă un ac lung.

Omul a pus acul la capătul greşit şi, trăgînd adînc aer în piept ca să-l lanseze cu cît mai multă forţă, l-a înghiţit. Acul i-a pătruns în plămîni şi în cîteva zile l-a ucis“[50].

Citind acestea, am fost cuprins de o mînie grozavă, fără să-mi dau seama exact de ce.

— O minciună gogonată, am izbucnit, o mistificare penibilă, aiurelile vreunui scriitoraş de duzină, un scornitor mizerabil de catastrofe din Cocaigne[51]. Indivizii ăştia, aflînd de nemaipomenita credulitate a acestui veac, îşi storc creierii ca să fabrice tot soiul de probabilităţi improbabile – „accidente bizare“ cum le numesc dumnealor; dar pentru un cuget lucid (ca al meu, am adăugat eu între paranteze, punîndu-mi fără să vreau degetul arătător pe muchia nasului), pentru o inteligenţă contemplativă ca a mea se vădeşte de la prima aruncătură de ochi că miraculoasa înmulţire din ultimul timp a acestor accidente bizare este de departe cel mai bizar accident dintre toate. În ce mă priveşte, m-am decis să nu mai cred nimic din ceea ce conţine în sine ceva „neobişnuit“.

— *Mein Gott*, ce tobitoc! îmi răspunse un glas dintre cele mai remarcabile ce-mi fusese dat să aud vreodată.

Mai întîi am crezut că-mi parvenise în urechi un ghiorţăit, cum ţi se întîmplă uneori cînd eşti aghesmuit, însă, reflectînd niţel, mi-am dat seama că sunetul aducea mai degrabă cu cel care iese dintr-un butoi gol cînd dai în el cu ciomagul; şi pe drept cuvînt aş fi rămas la această părere dacă n-ar fi fost vorba de un anume fel de a pronunţa silabele şi cuvintele. Nu sînt deloc nervos din fire, iar cele cîteva pahare de Lafitte ingurgitate reuşiseră nu puţin să mă îmboldească, încît n-am simţit nici o trepidaţie, ci mi-am ridicat doar tacticos ochii şi am aruncat o privire prin odaie după intrus. Dar n-am văzut absolut pe nimeni.

— Pfui! reluă glasul, pe cînd eu îmi continuam cercetarea, tumneata eşti beat ca un pork dacă nu

vedăn că şed lingă tumneata.

Atunci m-am gîndit să mă uit chiar sub nasul meu şi ce să vezi, fără nici un dubiu, am dat peste un personaj nemaidescris pînă acum, deşi nu imposibil de descris, care şedea şi el la masă. Trupul lui era un poloboc de vin sau o butelcă de rom sau ceva asemănător şi avea o înfăţişare curat falstaffiană. În partea de jos erau înfipte două butoiaşe ce păreau să-i servească drept picioare. În loc de braţe, în partea de sus a scheletului atîrnau două sticle de o lungime rezonabilă, cu gîturile în afară, astea în loc de mîini. Cît despre cap, tot ce avea monstrul era unul dintre acele cufere hessiene[52] ce seamănă cu o tabacheră voluminoasă, cu o gaură în creştet. Cufărul ăsta (cu o pîlnie în vîrf, ca o beretă de cavalerist trasă peste ochi) era aşezat pe muchie chiar deasupra butelcii, cu gaura îndreptată spre mine; iar prin gaura asta, care părea ţuguiată, ca gura unei domnişoare bătrîne şi simandicoase, creatura emitea nişte sunete hodorogite şi bodogănite pe care în mod evident şi le dorea a fi o conversaţie inteligibilă.

— Mai zic io, spuse el, trebăn că eşti tumneata beat ca un pork dacă şadăn kolo şi nu vedăn că io-s aci; mai zic io o dată că eşti tumneata mare idiotăn dacă nu credăn ce zint tipărit pe tipăritură. Zint adevărul – fieşcare vorbă.

— Cine eşti, rogu-te? l-am întrebat foarte demn, deşi niţel cam derutat. Cum ai nimerit aici? Şi ce tot trăncăneşti?

— Chit cum venit io, replică monstrul, nu zint treaba tumitale şi chit ce tronkonesc, tronkonesc ce credăn că trebăn tronkonit, chit de ce venit io, venit ca să vedăn tumneata pe mine.

— Un derbedeu trosnit, asta eşti, i-am zis. Am să trag de clopoţel şi am să-i spun valetului să te dea afară.

— Hi! hi! hi! izbucni individul, hu! hu! hu! Nu poţi tumneata!

— Nu pot? am întrebat, ce vrei să spui? Ce nu pot?

— Tragăn clopoţelu', răspunse el, încercînd o strîmbătură cu gura lui mică şi hidoasă.

La care m-am opintit să mă scol în picioare şi să-mi pun în aplicare ameninţarea, însă tîlharul se aplecase cu multă hotărîre peste masă şi, pocnindu-mă în frunte cu gîtul unei sticle lunguieţe, mă trînti în fotoliul din care dădusem să mă ridic. O clipă am rămas năuc, habar neavînd ce să fac. Între timp dînsul îşi urmă sporovăiala:

— Vedăn tumneata? zise el, şadăn tumneata şi zic io imediat cine zint io. Vedăn tumneata! Vedăn? Io zint *Ingerul Bizarului*.

— Într-adevăr bizar, am îndrăznit să-i răspund, dar eu am crezut întotdeauna că îngerii au aripi.

— Aribi! ţipă el, înfuriat la culme, ce habe io cu aribi? *Mein Gott!* Credăn tumneata că zint io gheină?

— Nu! o, nu! am răspuns foarte alarmat, nu eşti găină, te asigur.

— Foarte bine, şadăn tumneata şi nu fi rău, fincă dă io la tumneata o labăn. Gheina are aribi, bufnitza are aribi, drakul are aribi, Skaraotzki are aribi. Ingerul *nu are* aribi şi zint io *Ingerul Bizarului*.

— Şi ce treabă ai dumneata cu mine?

— Trabăn! ţipă monstrul, eşti tumneata kopil obrazniş fincă întrebat pe mine care zint inger despre trabănul meu!

Acest limbaj întrecea orice limită a răbdării mele; fie şi din partea unui înger; drept care, adunîndu-mi tot curajul, am pus mîna pe o solniţă aflată în apropiere şi am zvîrlit-o în capul intrusului. Acesta însă evită lovitura sau poate că n-am ochit eu bine; căci n-am izbutit decît să fac ţăndări cadranul de sticlă al pendulei de pe şemineu. Cît priveşte îngerul, îmi ghici intenţia şi răspunse atacului meu aplicîndu-mi peste cap una după alta două sau trei lovituri zdravene, ca mai înainte. Tratamentul acesta mă reduse la ascultare

şi aproape mi-e ruşine să mărturisesc că, fie din pricina durerii, fie a umilinţei, mi-au dat lacrimile.

— *Mein Gott!* zise Îngerul Bizarului, pare-se înduioşat de spectacolul suferinţei mele; *mein Gott*, săracu', eşti tumneata kerkelit or zupărat. Tumneata nu trabăn băut mult – trabăn vin subtziat cu apă. Bitte, bea, gut kopil, tumneata nu trabăn zmiorcăit – klar?

După care, Îngerul Bizarului îmi umplu iarăşi pocalul (pe sfert plin cu Porto) cu un soi de lichid incolor pe care îl turnă dintr-una din sticlele de care se slujea pentru braţe. Am observat că aveau în jurul gîtului nişte etichete şi că pe aceste etichete era scris „Kirschenwasser“[53].

Deosebita amabilitate a Îngerului mă îmblînzi considerabil şi, ajutat şi de apa cu care-mi subţiase în cîteva rînduri vinul, mi-am regăsit în cele din urmă calmul, îndeajuns ca să fiu în stare să-i ascult povestea extraordinară. Nu pretind să relatez tot ce mi-a spus el, dar din ce am aflat am reţinut că dumnealui era geniul care prezida *contretemps*-urile[54] omenirii şi că treaba lui era să urzească *accidentele bizare* care-i uimesc întruna pe sceptici. O dată sau de două ori, încumetîndu-mă să-mi exprim totala neîncredere faţă de pretenţiile lui, se enervă nespus, drept care am socotit în cele din urmă că ar fi o tactică mai înţeleaptă să nu mai scot absolut nici un cuvînt, ci să-l las într-ale lui. Continuă aşadar să vorbească vreme îndelungată, pe cînd eu şedeam cufundat în fotoliu, cu ochii închişi, ronţăind stafide şi zvîrlind codiţele prin odaie. Brusc însă Îngerul luă această atitudine a mea ca un semn de sfidare. Se sculă cuprins de o furie grozavă, îşi trase pîlnia peste ochi, lansă o înjurătură zdravănă, articulă o ameninţare, al cărei sens mi-a scăpat, şi în cele din urmă, făcîndu-mi o plecăciune adîncă, mă părăsi, urîndu-mi, în limba arhiepiscopului din *Gil-Blas*, *beaucoup de bonheur et un peu plus de bon sens*[55].

Plecarea lui îmi produse uşurare. *Puţinele* pahare de Lafitte pe care le băusem avură darul de a mă

moleşi şi simţeam nevoia să aţipesc vreo cincisprezece-douăzeci de minute, după cum obişnuiam după-amiezele. La orele şase aveam o întîlnire importantă la care trebuia neapărat să fiu prezent. Poliţa de asigurare pe locuinţă expirase cu o zi în urmă şi, întrucît interveniseră unele discuţii, rămăsese stabilit ca la orele şase să mă prezint în faţa Consiliului de administraţie al societăţii să ne înţelegem asupra condiţiilor prelungirii ei. Aruncînd o privire la ceasornicul de pe şemineu (căci mă simţeam prea moleşit ca să-mi scot ceasul din buzunar), am avut bucuria să constat că mai aveam la dispoziţie douăzeci şi cinci de minute, iar siesta mea nu dura de obicei mai mult de douăzeci şi cinci de minute. Drept care, simţindu-mă în destulă siguranţă, m-am pregătit numaidecît să-mi fac somnul.

Terminîndu-l, spre marea mea satisfacţie, m-am uitat din nou la ceasornic şi am fost tentat pe jumătate să cred în posibilitatea unor accidente bizare văzînd că în loc de obişnuitele mele cincisprezecedouăzeci de minute nu dormisem decît trei; căci mai erau încă douăzeci şi şapte de minute pînă la ora fixată. Mi-am reluat siesta şi în cele din urmă, trezindu-mă a doua oară, am observat cu multă uimire că mai erau încă douăzeci şi şapte de minute pînă la şase. Am sărit în picioare ca să cercetez ceasornicul şi am constatat că se oprise. Ceasul meu îmi arăta că era şapte şi jumătate; şi că bineînţeles dormisem două ceasuri şi astfel întîrziasem la întîlnire. – Nu-i nimic, am zis, voi trece pe la birou mîine dimineaţă şi-mi voi cere scuze. Dar ce s-a întîmplat cu ceasornicul? Cercetîndu-l, am descoperit că o codiţă de stafidă, dintre cele zvîrlite de mine prin odaie, pe cînd Îngerul Bizarului îşi depăna povestea, zburase prin cadranul crăpat şi, lucru neobişnuit, nimerise drept în gaura cheii, capătul ce se iţea afară oprind astfel rotirea minutarului. Vai! mi-am zis, văd acum

pricina; sare în ochi. Un accident obişnuit, cum se întîmplă uneori!

N-am mai dat atenţie acestei întîmplări, ci la ora mea obişnuită m-am vîrît în pat. Am pus o lumînare în sfeşnicul de la căpătîiul patului şi am început să citesc cîteva pagini din *Omniprezenţa Divinităţii*[56], dar, din nefericire, am adormit în mai puţin de douăzeci de secunde, lăsînd aprinsă lumînarea.

Visele îmi fură teribil de chinuite de apariţiile Îngerului Bizarului. Se făcea că se aşază la piciorul patului, dă la o parte perdeaua şi în tonurile cavernoase şi abominabile ale butelcii cu rom mă ameninţă cu cea mai groaznică răzbunare pentru dispreţul cu care îl tratasem. Cuvîntarea şi-o încheie scoţîndu-şi bereta în formă de pîlnie şi, vîrîndu-şi burlanul în gîtul meu, mă îneacă într-un ocean de Kirschenwasser, pe care îl toarnă în valuri neîntrerupte dintr-una din sticlele ce-i serveau drept braţe. La un moment dat, agonia mea devenise insuportabilă, şi m-am trezit la timp ca să văd un şobolan cum şterpeleşte lumînarea aprinsă din sfeşnic, însă nu îndeajuns de repede ca să-l împiedic să dispară cu ea într-o gaură. Curînd nările îmi fură asaltate de un miros puternic şi înăbuşitor; casa, mi-am dat seama cu precizie, luase foc. În cîteva minute incendiul se întinsese cu furie şi, într-un răstimp incredibil de scurt, întreaga clădire fu cuprinsă de flăcări. Toate ieşirile din încăpere, exceptînd fereastra, erau blocate. Mulţimea reuşi totuşi destul de iute să procure şi să înalţe o scară lungă. Cu ajutorul ei am început să cobor degrabă şi pare-se în siguranţă, cînd unui porc enorm, a cărui burtă rotundă şi în fapt întreagă fizionomie îmi aminteau de Îngerul Bizarului – cînd, repet, acestui porc, care dormitase pînă atunci în glod, i se năzări brusc că-l mănîncă umărul stîng şi nu găsi un loc mai bun de scărpinat decît piciorul scării. Într-o clipită am fost trîntit pe caldarîm şi am avut ghinionul să-mi scrîntesc braţul.

Acest accident împreună cu pierderea asigurării pe casă şi cu pierderea şi mai gravă a pletelor mele, care fuseseră complet mistuite de foc, m-au predispus la cugetări mai grave, astfel încît, într-un tîrziu, m-am hotărît să-mi iau o nevastă. Era o văduvă bogată, nemîngîiată de pierderea celui de-al şaptelea bărbat al ei, şi sufletului ei rănit i-am oferit balsamul jurămintelor mele. Nu fără oarecare împotrivire dînsa consimţi la rugăminţile mele. Am îngenuncheat la picioarele ei, plin de adoraţie şi recunoştinţă. Ea roşi şi-şi revărsă bogatele-i bucle peste pletele mele, pe care arta lui Grandjean[57] mi le dăruise vremelnic în locul celor lipsă. Nu ştiu cum s-a produs încîlcirea, dar ea s-a produs. M-am ridicat în picioare cu un craniu sclipitor, fără perucă, iar dînsa, plină de mînie şi dispreţ, pe jumătate îngropată în părul străin. Astfel au luat sfîrşit speranţele mele în legătură cu văduva, printr-un accident pe care cu siguranţă nu l-aş fi putut prevedea, dar care nu era decît consecinţa firească a evenimentelor.

Fără să disperez însă, am pornit asediul unei inimi mai puţin implacabile. Şi de data asta sorţii mi-au fost prielnici o scurtă perioadă de timp; din nou însă a intervenit un mic accident. Întîlnindu-mi logodnica pe un bulevard pe care mişuna întreaga *élite* a oraşului, mă pregăteam să o întîmpin cu o plecăciune dintre cele mai respectuoase, cînd un grăunte dintr-o materie străină nimeri în colţul ochiului meu şi mă orbi complet pentru o clipă. Pînă să-mi recapăt vederea femeia inimii mele dispăruse – ireparabil ofensată de ceea ce preferase să considere din partea mea drept o obrăznicie premeditată, aceea de a fi trecut pe lîngă dînsa fără să o salut. Năucit de iuţeala acestui accident (care, la urma urmelor, i s-ar fi putut întîmpla oricui sub acest soare) şi incapabil să văd încă, am fost acostat de Îngerul Bizarului, care îmi oferi ajutorul cu o politeţe la care nu aveam nici un motiv să mă aştept. Cu multă gingăşie şi pricepere îmi examină

ochiul bolnav, aducîndu-mi la cunoştinţă că aveam în el un strop (orice „strop“[58] va fi fost) pe care, spre marea mea uşurare, mi-l scoase.

În momentul acela am ajuns la concluzia că sosise timpul să-mi dau obştescul sfîrşit, dat fiind că soarta hotărîse să mă pedepsească şi în consecinţă m-am îndreptat spre rîul cel mai apropiat. Aici, dezbrăcîndu-mă de haine (căci nimic nu ne împiedică să murim aşa cum ne-am născut), m-am aruncat cu capul înainte în curent. Singurul martor al destinului meu era o cioară solitară, care, sedusă de grîul înmuiat în rachiu, se îmbătase şi-şi abandonase suratele. De-abia am luat contact cu apa, că pasărea aceasta îşi puse în cap să o şteargă cu partea cea mai indispensabilă a veşmintelor mele. Amînîndu-mi aşadar planul de a mă sinucide pentru o altă dată, mi-am vîrît cum am putut mai bine membrele inferioare în mînecile hainei şi am pornit-o în urmărirea tîlharului cu întreaga iuţeală pe care o reclama cazul şi o permiteau împrejurările. Pretutindeni însă m-a însoţit destinul nefast. Pe cînd alergam în mare viteză, cu nările în vînt, preocupat exclusiv de răpitoarea efectelor mele, mi-am dat brusc seama că tălpile mele nu mai atingeau *terra firma*[59]; adevărul e că nimerisem într-o prăpastie şi inevitabil m-aş fi făcut bucăţele dacă n-aş fi avut marele noroc să mă agăţ de capătul unei ghidrope lungi ce atîrna dintr-un balon care tocmai trecea pe acolo[60].

Imediat ce mi-am revenit în simţiri, îndeajuns ca să-mi dau seama de situaţia precară în care mă aflam sau, mai bine zis, de care atîrnam, mi-am folosit întreaga forţă a plămînilor ca să fac cunoscută această situaţie aeronautului aflat deasupra mea. Dar multă vreme străduinţele mele fură în zadar. Imbecilul fie că nu putea să mă vadă, fie că nu voia, nemernicul. Între timp aparatul se înălţase cu repeziciune, în vreme ce puterile mele se stingeau cu şi mai mare repeziciune. Curînd eram pe punctul de a mă abandona destinului,

dîndu-mi drumul încet-încet în mare, însă dintr-odată speranţele mele renăscură în momentul în care am auzit deasupra mea un glas cavernos ce părea să fredoneze cu nonşalanţă o arie de operă. Ridicîndu-mi privirea, l-am recunoscut pe Îngerul Bizarului. Acesta stătea aplecat, cu braţele încrucişate, peste marginea nacelei; în gură ţinea o pipă din care pufăia alene, părînd a fi în cele mai bune relaţii cu propria-i persoană şi cu universul. Eram prea epuizat ca să mai pot scoate o vorbă, aşa că am continuat să-l privesc cu un aer implorator.

Deşi mă privea drept în faţă, preţ de cîteva minute n-a scos un cuvînt. În cele din urmă, mutîndu-şi pipa din spumă de mare din colţul drept al gurii în cel stîng, consimţi să vorbească.

— Cine eşti tumneata şi ce drakul face tumneata kolo? mă întrebă el.

La asemenea gest de neobrăzare, cruzime şi prefăcătorie abia am reuşit să îngaim monosilabic:

— Vai!

— Hai! reluă tîlharul. Butelka zint kolo – tragăn tumneata o duşkă şi drakul o să ia pe tumneata!

Cu aceste cuvinte, dădu drumul unei sticle grele de Kirschenwasser, care, nimerind drept în creştetul meu, mă încredinţă că-mi vor zbura toţi creierii. Impresionat de această idee, eram gata-gata să dau drumul frînghiei şi să las stafia în plata Domnului cînd mă reţinu strigătul Îngerului care mă ruga să mă ţin bine.

— Tzine tumneata bine! zise el, nu grabă. Prinde tumneata cealaltă butelkă, dacă venit tumneata în zimtziri?

La asta m-am grăbit să dau din cap de două ori – o dată negativ, însemnînd prin asta că pentru moment preferam să nu iau cealaltă sticlă – şi încă o dată, afirmativ, dîndu-i a înţelege astfel că eram treaz şi că-mi venisem într-adevăr în simţiri. Prin aceste mijloace l-am îmbunat întru cîtva pe Înger.

— Credăn tumneata, se interesă el, in cele den urmă? Credăn tumneata in pozibilitatea bizarului?

Iarăşi am dat din cap afirmativ.

— Credăn tumneata in *mine*, Ingerul Bizarului?

Din nou am dat din cap.

— Admităn tumneata că eşti beat kritză şi că eşti tumneata un idiotăn?

Încă o dată am dat din cap.

— Bagăn tumneata mina dreaptă in buzunarul sting la pantalonen ca zemn de abzolută zupunere.

Lucrul acesta, din motive cît se poate de clare, îmi era cu neputinţă de împlinit. În primul rînd, căzînd de pe scară, îmi scrîntisem braţul şi prin urmare, dacă aş fi dat drumul mîinii drepte, mi-aş fi dat drumul de tot. În al doilea rînd, nu mai aveam pe mine pantalonii, afară de cazul că m-aş fi întîlnit cu cioara. În consecinţă, spre marele meu regret, am fost nevoit să dau din cap negativ, vrînd astfel să-i dau de înţeles Îngerului că în clipa de faţă îmi era incomod să-i satisfac pretenţia absolut rezonabilă. N-am apucat bine însă să sfîrşesc cu clătinatul din cap că Îngerul Bizarului ţipă:

— Atunci mergăn tumneata la drakul!

Pronunţînd aceste cuvinte, trase cu un cuţit ascuţit peste ghidropa de care eram suspendat şi, întrucît se nimeri să fim chiar deasupra casei mele (care în timpul peregrinărilor mele fusese reconstruită în chipul cel mai minunat), m-am prăvălit cu capul în jos prin coşul larg şi încins în şemineul din sufragerie.

Venindu-mi în fire (căci căderea mă ameţise de-a binelea) am observat că se făcuse ora patru dimineaţa. Stăteam întins exact în locul unde căzusem din balon. Capul mi se afundase în cenuşa focului stins, pe cînd picioarele mi se odihneau pe resturile de pe o măsuţă răsturnată şi printre rămăşiţele unui desert variat, alături de un ziar, nişte pahare sparte şi sticle sfărîmate, un urcior gol de Schiedam Kirschenwasser. În acest chip s-a răzbunat Îngerul Bizarului.

46 Deşi bun cunoscător al limbii franceze, Poe mai greşeşte uneori la accente. Corect: *truffe*: trufă.

47 *Leonidas* (1737), poem al lui Richard Glover (1712-1785), autor englez de tragedii şi memorii. *The Epigoniad* (1757), poem epic despre cei şapte contra Tebei de „Homerul scoţian", William Wilkie (1721-1772). *Souvenirs d'Orient* [traducerea engleză: *Pilgrimage to the Holy Land,* 1835] de poetul francez Alphonse de Lamartine (1790-1869). *Columbiad* (Baltimore, 1807), poem epic în cuplete eroice despre Columb al poetului american Joel Barlow (1755-1812), partizan înfocat al Revoluţiei Franceze. Poe a recenzat *The Italian Sketch-Book; Isabel, or Sicily, a Pilgrimage* (Philadelphia, 1839) de Henry T. Tuckerman în *Burton's* (iulie 1839), numindu-l pe autor „un scriitor corect, dar insuportabil de anost şi plicticos". Cît despre Rufus Griswold (1815-1857), executorul său testamentar, Poe se distrează incluzîndu-l printre autorii indigeşti cu al său „supliment" la cartea lui Isaac D'Israeli, *Curiosities of Literature, and the Literary Character Illustrated by I.C. [!] D'Israeli...With Curiosities of American Literature, by Rufus W. Griswold*, New York, D. Appleton & Co., 1844.

48 *Château Lafite* era cel mai scump dintre vinurile roşii de Bordeaux. Poe ortografiază cu doi *t*, ca în *Lafitte, the Pirate of the Gulf*, roman pe care îl recenzează nefavorabil în *Southern Literary Messenger* (august 1836).

49 Cele două versuri provin din *The Task* (*The Winter Evening*, cartea a IV-a, v. 50-51) de poetul englez William Cowper (1731-1800).

50 Exceptînd prima propoziţie, citatul e luat cuvînt de cuvînt din *Singular Death*, nuvelă apărută în Philadelphia *Public Ledger* (5 iunie 1844).

51 *Cocaigne* (sau Cockaigne) e porecla dată Londrei, patria dialectului Cockney.

52 Hessienii au participat la Războiul de Independenţă ca mercenari în solda guvernului englez.

53 *Kirschenwasser*, coniac de vişine fabricat la Schiedam în Olanda, numit uneori *kirsch-wasser* sau simplu *kirsch*.

54 Contratimp (fr.).

55 Îngerul îi urează naratorului „multă fericire şi puţintel mai mult bun-simţ" în franceza lui Poe. În *Gil Blas,* VII, iv – romanul lui Le Sage (1668-1747) –, după ce-şi concediază copistul favorit pentru faptul de a-i fi semnalat o eroare de stil, arhiepiscopul de Granada îi spune: „*Adieu, monsieur Gil Blas; je vous souhaite toutes sortes de prospérités, avec un peu plus de goût*".

56 *Omnipresence of the Deity* (Londra, 1828) al poetului englez Robert Montgomery (1807-1855).

57 Firma Auguste Grandjean „Uleiuri de păr“ era situată pe Barclay Street nr. 1, New York, şi figura în *New York Directory* din 1844. Mărcile pentru uleiurile de păr aveau îndeobşte nume sforăitoare.

58 *a drop in the eye*: aici joc de cuvinte, expresia însemnînd în engleză „cherchelit“.

59 Pămîntul solid (lat.).

60 Dirijabilele *Victoria* din *Farsa cu balonul* şi *Skylark* din *Mellonta Tauta* sînt dotate şi ele cu ghidrope.

Clopotarii elveţieni

Unul dintre aliaţii revistei *Mirror*, om înzestrat cu spirit critic şi mult umor, şi-a pus în gînd să demonstreze că *Clopotarii elveţieni* sînt de fapt un automat. Am dezbătut cu dînsul această problemă pînă ce am obosit, drept care, în final, am cerut să ni se trimită o copie după cartelele lor de masă, cu declaraţii sub prestare de jurămînt cum că stomacurile lor nu sînt din lemn, ci *suportă*, *ba chiar cu plăcere*, chiflele şi cîrnăciorii. În aşteptarea acestor documente, vom publica în rezumat ipoteza prietenului nostru:

Clopotarii elveţieni. E de prisos să le amintim cititorilor revistei *Mirror*, întrucît majoritatea dintre ei au văzut şi au auzit cu urechile lor că clopotarii elveţieni intră pe scenă în număr de şapte, împodobiţi cu pene albe şi în costume de carnaval, fiecare înarmat cu patru-cinci zurgălăi de mărimi diferite, pe care îi aşază înaintea lor pe o masă capitonată, ţinînd cîte unul în fiecare mînă şi schimbîndu-i încontinuu cu ceilalţi aflaţi în arsenalul lor, punîndu-i jos şi ridicîndu-i cu iuţeala unor jongleri şi anunţînd de fiecare dată schimbarea lor cu o delicată armonie şi precizie, la fel de perfecte ca acelea dintr-o simfonie de Haydn sau din *Miss Lucy Long*[61]. Autorul îi pomeneşte acum doar pentru a anunţa că ei vor putea fi auziţi din nou în această seară, precum şi pentru a corecta *ideea eronată şi totuşi larg îmbrăţişată cum că aceşti clopotari elveţieni ar fi nişte fiinţe omeneşti adevărate*. Autorul este ferm convins că ei nu sînt decît nişte piese ingenioase dintr-un mecanism construit pe principiul *Trompetistului automat* şi al *Cîntăreţului la piano-forte* (expuşi aici în urmă cu cîţiva ani) ai lui Maelzel, însă mult mai perfecţionate şi mai eficiente prin aceea că sînt dotate cu aceeaşi

energie care pune în mişcare telegraful *electromagnetic*[62], care însă ar trebui denumit aici *electro-tintinabulic*. O baterie electrică puternică, montată sub scenă, comunică printr-un fir secret cu fiecare dintre ei, impulsurile ei fiind reglate şi dirijate de către iscusitul muzician şi tehnician care manevrează din umbră întreaga afacere. Iată cum se explică precizia cu care toţi se apleacă în acelaşi timp, ca şi cînd i-ar îmboldi acelaşi suflet (cum se şi întîmplă de altfel – un suflet *electric*, dar şi faptul că păstrează cu toţii un ritm şi o ordine atît de perfecte. Din aceeaşi cauză îşi pun cu atîta grijă zurgălăii suplimentari aflaţi în faţa lor în locuri atît de precise, întocmai cum *Jucătorul automat de şah* al lui Maelzel[63] insistă întotdeauna ca piesele să fie aşezate exact în centrul pătrăţelelor pentru ca degetele sale, care sînt acţionate mecanic, să nu le încurce. Chiar şi numărul lor arată că au fost concepuţi ca un fel de imitaţie după muzica celor ş*apte* sfere[64], şi orice umbră de îndoială cît priveşte adevărul teoriei noastre se va spulbera de îndată ce vom observa modul în care ei *îşi electrizează* ascultătorii.

61 *Miss Lucy Long* sau *Take your time, Miss Lucy*: baladă afroamericană atribuită lui Billy Whitlock (Sigmund Spalth, *History of Popular Music in America*, 1948, p. 88). Descoperirile lui Samuel F.B. Morse în domeniul telegrafiei erau în atenţia publicului american.

62 Prima telegramă a lui Samuel F.B. Morse a fost transmisă din Washington spre Baltimore la 24 mai 1844. Pentru telegraf, vezi, de asemenea, *A o mie şi doua poveste a Şeherezadei*.

63 Cf. *Jucătorul de şah al lui Maelzel* în *MMR*.

64 La cuvîntul „Harmony“, *Century Dictionary* dă următoarele: „Muzica sferelor este, în închipuirea lui Pitagora şi a şcolii sale, o muzică imperceptibilă urechilor omeneşti, produsă de mişcările corpurilor cereşti [...] Cele şapte planete au produs una cîte una cele şapte note ale portativului“. Pentru *muzica de sfere* vezi *AL*, n. 22, p. 359.

Byron şi domnişoara Chaworth

„*Les anges*“, spune madame Dudevant, o doamnă care îşi presară proza haotică, de cea mai joasă şi neruşinată speţă, cu fel şi fel de sentimente admirabile, „*Les anges ne sont plus pures que le coeur d'un jeune homme qui aime en vérité*.“ Îngerii nu sînt mai puri decît inima tînărului care iubeşte din tot sufletul[65].

Hiperbola nu e departe de adevăr. Ar fi adevărul însuşi dacă ar vorbi de dragostea celui care este deopotrivă tînăr şi poet. Dragostea poetului juvenil este neîndoielnic unul dintre simţămintele omeneşti ce împlinesc în chipul cel mai fericit visurile noastre despre sfînta voluptate a Raiului.

În fiecare aluzie a autorului lui *Childe Harold*[66] la dragostea lui pentru Mary Chaworth curge un şuvoi de tandreţe şi puritate aproape spirituale, în flagrant contrast cu terestritatea grosieră ce îi inundă şi îi sluţeşte poeziile de dragoste. *Visul*, în care se spune că ar fi zugrăvite, sau măcar puse faţă în faţă, amănuntele despărţirii lui de ea înainte ca dînsul să pornească la drum, n-a fost niciodată întrecut (de el cu siguranţă niciodată) cît priveşte amestecul de ardoare, delicateţe şi etericitate ce îl împodobesc şi îl sublimează. Iată motivul pentru care avem tot dreptul să ne îndoim că el ar mai fi scris ceva care să se bucure de atîta popularitate.

Că ataşamentul lui pentru această „Mary“ (chiar şi numele ei pare, într-adevăr, să-l fi înlănţuit într-o „vrajă“) a fost sincer şi statornic, avem toate temeiurile să credem. Sînt sute de mărturii în acest sens, risipite nu doar prin poemele şi scrisorile sale, dar şi în memoriile rudelor şi contemporanilor săi în general. Iar faptul că el era într-adevăr sincer şi statornic nu contrazice nicidecum părerea că ar fi fost vorba de o pasiune (dacă se poate numi pasiune) de un fel cu totul

romantic, neguros şi imaginativ. Ea s-a născut în ceasul şi din tinereasca nevoie de a iubi, nutrindu-se din izvoare şi din coline, din flori şi din stele. Nu avea nici o legătură cu persoana, caracterul sau afecţiunea reciprocă ale lui Mary Chaworth. Într-o tovărăşie asemănătoare, de ceas cu ceas şi fără de oprelişti, el ar fi iubit oricare fată numai ca ea să nu fi fost de-a dreptul respingătoare, aşa cum se şi desprinde din gravura noastră. Se întîlneau fără reţineri şi fără rezerve. Copii fiind, s-au jucat împreună; băiatul şi fata au citit din aceleaşi cărţi, au cîntat aceleaşi cîntece sau au hoinărit, ţinîndu-se de mînă, pe plaiurile moşiilor învecinate. Urmarea avea să fie nu doar firească sau probabilă, ci inevitabilă, aidoma destinului însuşi.

În virtutea unei pasiuni astfel născute, domnişoara Chaworth (înfăţişată ca fiind înzestrată cu nu puţină frumuseţe, precum şi cu alte însuşiri) nu putea să nu servească îndeajuns unei incarnări a idealului ce bîntuia imaginaţia poetului. Poate că totuşi e mai bine, pentru povestea de dragoste dintre cei doi, că relaţia lor a fost întreruptă devreme, fără a mai fi reluată cu consecvenţă peste ani. Orice căldură, orice pasiune sufletească, orice grăunte autentic şi substanţial de dragoste din perioada legăturii lor tinereşti se cade a fi atribuite exclusiv poetului. Dacă a simţit *şi ea*, a fost numai pentru că magnetismul prezenţei *lui* a făcut-o să simtă. Dacă a răspuns *şi ea*, a fost numai pentru că necromanţia cuvintelor *lui* înfocate nu putea să nu o îndemne la un răspuns. În absenţă, bardul a răbdat uşor toate închipuirile izvorîte din flacăra lui – o flacără a cărei vigoare o întreţinea absenţa însăşi –, pe cînd afecţiunea iubitei sale, mai puţin ideală, dar şi mai puţin profundă, s-a stins repede şi complet prin simpla absenţă a elementului ce-i insuflase viaţă. Pe scurt, pentru dînsa el era un tînăr nu tocmai nearătos şi neonorabil, dar cam sărac, cam şturlubatic şi niţel cam şchiop. Pentru

dînsul ea era Egeria[67] visurilor lui – Venus Afrodita, născută, în desăvîrşita şi divina ei frumuseţe, din spuma luminoasă a furtunosului ocean al gîndurilor sale.

65 Citat din *Galérie des contemporains illustres par un homme de rien* (1840-1847) de Louis-Léonard de Loménie (1815-1878), autor al unei serii de biografii spirituale, în versiunea engleză *Conspicuous Living Characters of France* (p. 308) a lui R.M. Walsh, şi recenzată de Poe pentru *Graham's* (aprilie 1841). Autorul francez nu spune unde anume a făcut *Madame Dudevant* [George Sand], celebra romancieră franceză (1804-1876), această observaţie. Poe retraduce textul în limba franceză.

66 E vorba de *Pelerinajul lui Childe Harold* (vezi Byron, *Poezia*, 1, Editura Univers, 1985, pp. 225-295).

67 În mitologia romană, nimfa *Egeria* (Aegeria) era soţia şi sfetnicul regelui şi legiuitorului roman Numa Pompilius. Se spune că, la moartea lui, Egeria a vărsat atîtea lacrimi, încît zeiţa Diana a preschimbat-o într-un izvor.

Viaţa literară a domnului Bob Cutărică

Răposatul editor al revistei Gîscanul De el însuşi

Am adunat de-acum an după an şi – întrucît pricep că Shakespeare şi domnul Emmons[68] au răposat – nu-i exclus ca şi eu să dau ortul popii. Am chibzuit aşadar că aş face bine să mă retrag de pe cîmpul Literelor şi să mă odihnesc pe lauri. Mă roade însă ambiţia să-mi anunţ abdicarea de la sceptrul literar lăsînd posterităţii o moştenire mai de soi; şi poate că lucrul cel mai nimerit ar fi să scriu o povestioară despre începuturile carierei mele. Adevărat, numele meu a fost de atîta amar de vreme şi atît de constant în ochii publicului, încît sînt dispus să recunosc nu doar interesul firesc pe care el l-a trezit pretutindeni, dar sînt chiar pregătit să satisfac curiozitatea extraordinară ce a stîrnit-o. În fapt, nu-şi face decît datoria cel care, odată ajuns celebru, lasă pe parcursul ascensiunii sale cîteva jaloane care să-i călăuzească şi pe ceilalţi spre celebritate. Îmi propun deci ca în lucrarea de faţă (pe care m-am gîndit să o intitulez „Note pentru o istorie literară a Americii“) să dau unele amănunte despre acei dintîi şi însemnaţi paşi, chiar dacă timizi şi şovăielnici, prin care am ajuns în cele din urmă pe marele drum ce duce spre culmile gloriei universale.

Despre *cei mai îndepărtaţi* strămoşi ai noştri e de prisos să spunem prea multe. Tatăl meu, domnul Thomas Bob, a fost mulţi ani la rînd fruntaş în breasla lui, cea de meşter-bărbier, în orăşelul Fercheşani. Frizeria lui era locul de întîlnire al tuturor oamenilor de vază din tîrg şi mai ales al corpului

de gazetari – o categorie ce inspira tuturor localnicilor adînc respect şi veneraţie. Cît despre mine, îi consideram nişte zei, sorbindu-le cu nesaţ înţelepciunea şi vorbele de duh, care curgeau necontenit din augustele lor guri în tot răstimpul îndeletnicirii ce se cheamă „săpunit“. Cel dintîi moment al meu de profundă inspiraţie datează indiscutabil din această perioadă memorabilă, cînd eminentul director al revistei *Strechea* recită cu glas tare, în pauzele importantei îndeletniciri pomenite adineauri, înaintea conclavului nostru de ucenici, o poemă inimitabilă în onoarea „Uleiului de păr Bob, unic şi original“ (botezat astfel după talentatul său inventator, tatăl meu), şi pentru care efuziune lirică redactorul *Strechei* fu răsplătit împărăteşte de firma Thomas Bob & Company, meşteri-bărbieri.

Strofele geniale ale „Uleiului de păr Bob“ mi-au insuflat, repet, pentru prima oară, divinul *afflatus*[69]. Am hotărît pe loc să devin un om mare şi să încep prin a deveni un poet mare. În acea seară am căzut în genunchi la picioarele tatălui meu.

— Tată, iartă-mă, i-am zis, dar am un suflet mai presus de arta săpunitului. Intenţia mea fermă este să o termin cu frizeria. Vreau să fiu redactor – vreau să fiu poet – vreau să compun strofe în cinstea „Uleiului de păr Bob“. Iartă-mă şi ajută-mă să fiu mare!

— Dragul meu Cutărică, răspunse tatăl meu (fusesem botezat Cutărică după o rudă înstărită a noastră), dragul meu Cutărică, zise el, ridicîndu-mă de urechi din poziţia în genunchi în care mă aflam, Cutărică, fiul meu, eşti un băiat de treabă, şi faptul că ai suflet arată că eşti leit taică-tău. Mai ai şi un cogeamite cap care trebuie că adăposteşte un creier cît toate zilele. De mult am văzut eu acestea şi tocmai de aceea m-am gîndit să scot din tine un avocat. Dar meseria asta s-a cam pervertit, iar cea de politician nu-i plătită cîtuşi de puţin. În

ansamblu tu judeci corect: meseria de redactor este cea mai potrivită: iar dacă pe deasupra poţi fi şi poet – în treacăt fie spus, cum sînt mai toţi redactorii – pe legea mea, vei doborî doi iepuri dintr-o lovitură. Pentru început, ca să prinzi niţel curaj, îţi pun la dispoziţie o mansardă, stilou, cerneală şi hîrtie, un dicţionar de rime şi un exemplar din *Strechea*. Nădăjduiesc că n-ai să-mi mai ceri nimic altceva.

— Aş fi un ingrat mizerabil dacă aş face-o, i-am răspuns entuziasmat. Generozitatea dumitale este fără de margini. Am să te răsplătesc pentru asta făcînd din dumneata tatăl unui geniu.

Astfel se derulă întrevederea mea cu cel mai bun dintre pămînteni şi, îndată ce ea luă sfîrşit, m-am apucat cu zel de îndeletnicirile mele poetice; căci îndeosebi pe acestea se bazau speranţele mele de a ajunge cîndva într-un scaun de redactor.

De la primele încercări într-ale compoziţiei mi-am dat seama că strofele închinate „Uleiului de păr Bob“ aveau să fie pentru mine mai degrabă un obstacol, ca să nu zic altfel. Splendoarea lor, în loc să mă inspire, mai mult mă deruta. Contemplîndu-le perfecţiunea şi comparîndu-le cu inepţiile mele, firește că m-am descurajat; de aceea multă vreme m-am căznit în van. În cele din urmă, mi-a trecut prin minte o idee nemaipomenit de originală, una dintre cele care reuşesc uneori să ajungă în creierul unui geniu. Iat-o sau mai curînd iată cum a fost ea tradusă în faptă. Din maculatura unui anticariat, din cel mai îndepărtat colţişor al tîrguşorului nostru, am ales cîteva volume vechi, complet necunoscute sau uitate. Anticarul mi le-a vîndut pe o nimica toată. Dintr-unul din aceste tomuri, care se dovedi a fi tălmăcirea „Infernului“ unui oarecare Dante, am copiat cu multă migală un pasaj lung despre unul, pe nume Ugolino, care avea o liotă de plozi[70]. Dintr-un altul, care cuprindea o seamă de piese vechi de teatru de către unul al cărui nume l-am uitat, am extras în acelaşi

mod şi cu aceeaşi grijă o groază de versuri despre „îngeri“, „popi rostind rugăciuni“, „drăcuşori blestemaţi“[71] şi multe altele de soiul ăsta. Dintr-un al treilea, care era opera unui orb, grec sau din neamul choctaw – nu-mi cereţi să-mi amintesc cu exactitate toate fleacurile astea – am extras cam cincizeci de versuri începînd cu „mînia lui Ahile“ şi „grăsimea“[72] şi încă oareşce. Dintr-un al patrulea care, ţin minte, era şi el lucrarea unui nevăzător, am selectat cîteva pagini despre „grindină“ şi „lumina sfîntă“; şi cu toate că nu-i stă bine unui orb să scrie despre lumină, versurile erau bunicele în felul lor[73].

După ce am copiat frumuşel aceste poezii, le-am semnat pe toate „Oppodeldoc“ (nume cît se poate de sonor)[74], şi după ce le-am vîrît pe toate în plicuri separate, am trimis cîte unul fiecăreia dintre cele patru reviste mai de seamă, solicitîndu-le o grabnică tipărire şi o plată promptă. Dar urmarea acestui plan abil conceput (a cărui reuşită m-ar fi scutit de multe necazuri în viaţa de pe urmă) n-a făcut decît să mă convingă de faptul că unii redactori nu se prea lasă traşi pe sfoară, dînd astfel un *coup-de-grâce* (cum se spune în Franţa) speranţelor mele născînde (cum se zice în oraşul transcendentaliştilor)[75].

Fapt e că la „Poşta redacţiei“, fiecare revistă în cauză, fără excepţie, i-a tras domnului „Oppodeldoc“ o săpuneală zdravănă. *Pisălogul* i-a servit-o cam în felul următor:

„Oppodeldoc“ (oricine ar fi) ne-a trimis o *tiradă* interminabilă în legătură cu un smintit pe care îl numeşte „Ugolino“ şi care avea o liotă de ţînci care ar fi meritat cu toţii să fie biciuiţi şi trimişi la culcare fără să cineze[76]. Întreaga afacere e cît se poate de insipidă – ca să nu zic *stearpă*. „Oppodeldoc“ (oricine ar fi) este complet lipsit de imaginaţie – iar imaginaţia, după umila noastră părere, nu e

doar sufletul poeziei, ci însăşi inima ei. „Oppodeldoc“ (oricine ar fi) are tupeul de a ne pretinde în schimbul balivernelor sale „o grabnică tipărire şi o plată promptă.“ Noi nu tipărim şi nici nu primim materiale de acest gen. Dar nu încape îndoială că la redacţia *Zurbagiului* sau a *Acadelei* sau a *Gîscanului* s-ar găsi numaidecît cumpărători pentru balivernele mîzgălite de dumnealui.

Toată chestia asta, se cuvine să recunoaştem, era mult prea severă faţă de „Oppodeldoc“. Dar cel mai urît lucru era faptul că revista tipărise cuvîntul POEZIE cu litere mărunte. Ce univers de tristeţe nu e cuprins în aceste extraordinare şase litere!

„Oppodeldoc“ fu însă pedepsit cu aceeaşi severitate de către *Zurbagiul*, care se exprimă astfel:

Am primit o epistolă dintre cele mai ciudate şi mai insolente de la o persoană (oricine ar fi) care semnează „Oppodeldoc“ – pîngărind prin asta măreţia ilustrului împărat roman astfel numit[77]. Însoţind scrisoarea lui „Oppodeldoc“ (oricine ar fi), descoperim nişte versuri de cel mai prost şi absurd gust despre „îngeri şi popi preasfinţi“[78] – o porcărie pe care nici un nebun afară de Nat Lee[79] sau de un „Oppodeldoc“ n-ar fi putut-o comite. Şi pentru gunoiul ăsta ni se cere cu modestie să „plătim prompt“. Nu, stimabile – nu şi nu! Noi nu plătim pentru lucruri de soiul *ăsta*. Adresaţi-vă *Pisălogului*, *Acadelei* sau *Gîscanului*. Nu încape îndoială că aceste *periodice* vor accepta orice maculatură veţi trimite – şi la fel de neîndoielnic este că vor promite să şi plătească pentru ele.

Asta da lovitură pentru bietul „Oppodeldoc“; dar în împrejurarea de faţă efectul satirei se răsfrînge asupra *Pisălogului*, a *Acadelei* şi a *Gîscanului*, care sînt etichetate cu dispreţ drept *periodice*, başca în cursive, ceea ce trebuie să le fi atins drept în inimă.

Nu mai puţin dură fuse *Acadeaua*, care glăsui astfel:

Un *individ* oarecare, care se fudulește cu apelativul „Oppodeldoc“ (ce josnice întrebuinţări capătă adesea numele unor iluştri dispăruţi!), ne-a trimis vreo cincizeci-şaizeci de *versuri* care încep în felul următor:

Mînia ce aprinse pe Ahil Peleianul,

Patima crudă ce aheilor mii de amaruri aduse etc. etc. etc.[80]

Pe „Oppodeldoc“ (oricine ar fi) îl informăm respectuos că în redacţia noastră nu-i zeţar care să nu poată compune zilnic *versuri* mai bune decît acestea. Ale lui „Oppodeldoc“ nu se pot *scanda*. „Oppodeldoc“ ar trebui să înveţe *să numere*. Dar nu putem defel pricepe de unde a scos dumnealui ideea că *noi* (dintre toţi ceilalţi tocmai *noi*) am fi dispuşi să ne compromitem paginile cu inepţiile lui inefabile. Culmea, gargara asta absurdă nu merge nici la *Pisălogul*, *Zurbagiul* ori *Gîscanul* – foi ce nu se sfiesc să tipărească „Cîntecele gîştii-mamă“ drept versuri originale. Iar „Oppodeldoc“ (oricine ar fi) mai are şi neobrăzarea de a pretinde *plată* pentru aceste gogomănii. Ştie „Oppodeldoc“ (oricine ar fi) – are el habar că nici să ne plătească şi nu i le-am tipări?

Pe măsură ce citeam toate acestea, simţeam că mă fac din ce în ce mai mic şi, pe cînd să ajung în punctul în care redactorul îşi bătea joc de aşa-zisele *versuri* ale poemului, dacă mai rămăsese din mine o uncie. Cît despre „Oppodeldoc“, începeam să nutresc pentru bietul om un soi de *compasiune*. Dar *Gîscanul* arătă, dacă se poate vorbi de aşa ceva, chiar mai puţină milă decît *Acadeaua*. *Gîscanul* fu cel care zise:

Un biet poetastru, semnînd „Oppodeldoc“, e destul de neghiob să-şi închipuie că tocmai *noi* vom tipări, ba că *vom şi plăti,* ghiveciul de savantlîcuri incoerente şi agramate pe care ni l-a trimis, şi care începe cu următorul vers din cale-afară de *inteligibil*:

Salve, Lumină Sfîntă! Odraslă a Raiului, cel dintîi născut.

Spunem din cale-afară de *inteligibil*. „Oppodeldoc“ (oricine ar fi) va fi probabil destul de amabil să ne spună cum poate fi *salve* „lumină sfîntă“. Noi întotdeauna am crezut că e vorba de nişte „lovituri de tun“. N-ar vrea dumnealui să ne lămurească şi pe noi cum ar putea fi „loviturile de tun“ atît „lumină sfîntă“ (orice ar fi), cît şi „odraslă“? – acest din urmă termen (dacă pricepem cît de cît limba engleză) fiind întrebuinţat corect doar în legătură cu copilaşii. Ar fi însă total deplasat să încercăm să scandăm o asemenea idioţenie, cu toate că „Oppodeldoc“ (oricine ar fi) are nemaipomenita neruşinare de a presupune nu numai că îi vom *tipări* aceste aiureli semidocte, ci (în mod absolut) că-i vom şi *plăti pentru ele*!

Bravos, minunat – splendid! – şi parcă ne vine să-l pedepsim pe acest scrib tinerel pentru egotismul său publicîndu-i de-adevăratelea efuziunile *verbatim et litteratim*, întocmai cum şi le-a notat dumnealui. Nici că s-ar pomeni o pedeapsă mai severă şi nu începe vorbă că am fi aplicat-o, dacă nu ne-am fi gîndit la plictiseala pe care am cauza-o cititorilor noştri.

Facă bine „Oppodeldoc“ (oricine ar fi) ca pe viitor să trimită *compuneri* de soiul ăsta *Pisălogului*, *Acadelei* sau *Zurbagiului*. *Ele* le vor *tipări* negreşit. *Ele* tipăresc, vorba aia, în fiecare lună asemenea lucruri. Trimită-le *lor*. NOI nu admitem nimănui să ne insulte fără să suporte consecinţele.

Asta m-a dat gata; cît despre *Pisălogul*, *Zurbagiul* şi *Acadeaua*, n-am putut înţelege niciodată cum de-au reuşit să supravieţuiască. Faptul că *lor* era redat cu minuscule (aici era şmecheria – aluzia la josnicia lor, la nimicnicia lor) şi că NOI – nişte gigantice majuscule – le priveau de sus! – oh, era *prea* amar! – era pelin! – era otravă[81]. Dacă eram eu în locul

celor două periodice, n-aş fi cruţat nici un efort să dau *Giscanul* pe mîna justiţiei. Treaba asta s-ar fi putut face în virtutea legii privind „Protecţia animalelor împotriva cruzimii“[82]. Cît despre „Oppodeldoc“ (oricine ar fi), îmi pierdusem de-acum răbdarea cu individul, nemaiavînd pentru el nici un fel de simpatie. Nu încape îndoială că era un smintit (oricine ar fi fost) şi că a primit exact ce merita.

Deznodămîntul experimentului cu cărţile cele vechi m-a convins întîi de toate că „cinstea este cea mai bună politichie“ şi în al doilea rînd că, dacă nu pot scrie mai bine decît domnul Dante, decît cei doi orbi şi decît tot restul bătrînetului, ar fi o treabă şi mai anevoioasă să scriu mai prost. Am prins inimă aşadar şi am decis să urmăresc, indiferent de preţul strădaniilor şi suferinţelor mele, „originalitatea absolută“ (cum scrie pe copertele revistelor). Înaintea ochilor mei am aşezat din nou ca model scînteietoarele strofe despre „Uleiul de păr Bob“ ale redactorului de la *Strechea*, hotărîndu-mă să compun o odă pe aceeaşi temă sublimă care să rivalizeze cu ceea ce se făcuse deja.

Cu primul vers n-am avut mult de furcă. Iată cum suna:

A scrie o odă despre „Uleiul de păr Bob“

Cu toate că am extras toate rimele posibile pentru „Bob“, mi-a fost cu neputinţă să continui. În această dilemă fiind, am recurs la ajutorul părintesc; şi după cîteva ceasuri de matură chibzuinţă tatăl meu şi cu mine am construit poemul astfel:

A scrie o odă despre „Uleiul de păr Bob“

E negreşit o treabă de neghiob.

(Semnat) SNOB

Fiţi siguri, compoziţia asta nu era peste măsură de lungă, dar cum se spune în *Edinburgh Review*, „mai rămîne să învăţăm“ că dimensiunea unei opere

literare nu are nici o legătură cu meritele ei. Cît despre jargonul celor de la *Quarterly* privind „efortul susţinut“, imposibil să-i ghiceşti sensul. În ansamblu însă eram mulţumit de succesul fragedei mele încercări, iar acum singurul semn de întrebare privea utilizarea pe care aveam să i-o dau. Tatăl meu îmi sugeră să o trimit la *Strechea*, însă două motive m-au împiedicat să fac acest lucru. Mă temeam de gelozia redactorului-şef şi în plus aflasem că acesta nu plătea contribuţiile originale. Prin urmare, după ce am cumpănit bine lucrurile, am încredinţat articolul paginilor mai demne ale *Acadelei*, aşteptînd evenimentul cu emoţie, dar şi cu resemnare.

În chiar numărul următor am avut enorma satisfacţie de a-mi vedea poema tipărită în întregime pe prima pagina cu următoarele cuvinte sugestive prefixate în cursive şi între paranteze:

[Atragem atenţia cititorilor noştri asupra admirabilelor versuri dedicate „Uleiului de păr Bob“, tipărite mai jos. E de prisos să vorbim despre sublimul sau patosul lor: este imposibil să meditezi asupra lor fără să te podidească lacrimile. Cei cărora li s-a făcut rău de la doza prea mare, pe aceeaşi augustă temă, ieşită din pana redactorului-şef de la Pisălogul, ar face bine să compare cele două creaţii.

P.S. Ardem de nerăbdare să dăm la iveală misterul ce învăluie evidentul pseudonim „Snob“. Putem spera la un interviu?]

Toată treaba asta nu era decît un act de dreptate, dar mărturisesc că era mai mult decît mă aşteptasem: reţineţi, recunosc acest lucru spre veşnica ruşine a ţării mele şi a omenirii. N-am pierdut însă nici o clipă să-l vizitez pe redactorul-şef al *Acadelei*, şi am avut marele noroc să-l găsesc acasă pe acest gentleman. M-a salutat cu un aer de profund respect, uşor amestecat cu admiraţie paternă şi condescendenţă, simţăminte trezite fără îndoială de extraordinara tinereţe şi candoare ale înfăţişării mele. Rugîndu-mă să mă aşez, a intrat imediat în subiectul poeziei mele; însă modestia mă va împiedica mereu să repet miile de complimente pe care le-a revărsat asupra mea.

Laudele domnului Crab (acesta era numele redactorului-şef) nu erau însă deloc lipsite de discernămînt. Mi-a analizat lucrarea cu multă dezinvoltură şi cu multă pricepere, nesfiindu-se să scoată în evidenţă unele defecte banale, împrejurare ce l-a ridicat enorm în ochii mei. Desigur, pe tapet a fost adusă şi *Strechea*, şi sper să nu devin vreodată victima unei critici atît de amănunţite sau a unor judecăţi atît de devastatoare cum au fost cele formulate de domnul Crab în legătură cu acea nefericită efuziune. Mă obişnuisem să-l consider pe redactorul-şef de la *Strechea* ceva supraomenesc; dar domnul Crab m-a lecuit repede de această meteahnă. A pus în adevărata sa lumină caracterul literar, dar şi pe cel particular, al „Muscoiului“ (cum l-a numit în batjocură domnul C. pe redactorul rival). El, Muscoiu', nu era cu nimic mai bun decît se cuvenea să fie. A scris chestii infamante. Era un scriitoraş de duzină şi un bufon. Era o canalie. A compus o tragedie ce a stîrnit ilaritate în întreaga ţară şi o farsă ce a potopit în lacrimi întreg universul. Pe lîngă toate acestea, a avut neruşinarea să scrie ceva ce se voia un pamflet la adresa persoanei sale (a domnului Crab) şi îndrăzneala de a-l eticheta drept „măgar“. Dacă voi dori vreodată să-mi exprim părerea în legătură cu domnul Uscoiu, paginile *Acadelei*, mă asigură domnul Crab, îmi stau oricînd la dispoziţie. Între timp, fiindcă era mai mult ca sigur că aveam să fiu atacat de Muscoiu' pentru încercarea de a compune un poem rival despre „Uleiul de păr Bob“, el (domnul Crab) se angajă să vadă în mod hotărît de interesele mele private şi personale. Dacă nu aveam să fiu bărbat numaidecît, vina nu era a lui (a domnului Crab).

Întrerupîndu-şi domnul Crab discursul (al cărui final mi-a fost imposibil să-l înţeleg), am îndrăznit să-i sugerez ceva în legătură cu remuneraţia ce mi

se cuvenea pentru poemă şi despre care aflasem din anunţul de pe coperta *Acadelei*, amintindu-i că ea (*Acadeaua*) „insista să i se îngăduie să plătească sume exorbitante pentru toate contribuţiile acceptate, adesea cheltuind mai mulţi bani pentru o singură poezie scurtă decît întreg bugetul anual al *Pisălogului*, *Zurbagiului* şi *Gîscanului* la un loc.“

De cum am pomenit cuvîntul „remuneraţie“, domnul Crab deschise larg mai întîi ochii, apoi gura, înfăţişarea lui ajungînd să semene cu cea a unui răţoi bătrîn şi isteric, gata să se scufunde în apă; şi rămase în poziţia asta (în răstimpuri apăsîndu-şi energic mîinile pe frunte, cuprins parcă de o disperare fără margini) pînă ce aproape isprăvisem ce aveam de spus.

Cînd am terminat, se prăbuşi iarăşi în fotoliu, parcă stors de puteri, lăsîndu-şi braţele să atîrne fără vlagă, dar ţinîndu-şi cu îndîrjire gura deschisă, cum fac raţele de obicei. Rămînînd eu mut de uimire în faţa unui comportament atît de alarmant, sări brusc în picioare şi se năpusti la clopoţel; dar cînd ajunse la el, părea să-şi fi schimbat intenţia, oricare va fi fost asta, căci plonjă sub masă şi apăru imediat cu un ciomag. Era pe punctul de a-l înălţa (în ce scop nu-mi pot deloc imagina), cînd deodată pe trăsăturile lui se aşternu un surîs benign, după care se adînci liniştit în fotoliu.

— Domnule Bob, zise el (căci înainte de a urca în biroul său îi trimisesem cartea mea de vizită), domnule Bob, sînteţi tînăr, presupun chiar foarte tînăr, nu-i aşa?

Am încuviinţat, adăugînd că nu împlinisem încă al treilea *lustrum*[83].

— A! făcu el, foarte bine! Înţeleg cum stau lucrurile, nici o vorbă în plus! Cît priveşte acest aspect al compensaţiei, observaţia dumitale este cît se poate de întemeiată, chiar foarte întemeiată. Dar vai – vai – *prima* contribuţie – repet *prima* – revista noastră nu are obiceiul să o remunereze, înţelegi,

eh? Adevărul e că în astfel de cazuri *noi* sîntem îndeobşte beneficiarii. [Accentuînd cuvîntul „beneficiarii“, domnul Crab zîmbi binevoitor.] În majoritatea cazurilor ni se *plăteşte* pentru tipărirea unei încercări de debut, mai ales dacă ea este în versuri. În al doilea rînd, domnule Bob, regulamentul revistei este să nu debursăm niciodată ceea ce în Franţa se numeşte *argent comptant*[84]. Nu mă îndoiesc că aţi înţeles. După un trimestru-două de la publicarea articolului sau după un an-doi, nu avem nici o obiecţie să ne prezentaţi nota de plată după nouă luni, cu condiţia să ne putem aranja întotdeauna afacerile astfel încît, după şase luni, să fim absolut siguri de „faliment“. Sper din toată inima, domnule Bob, că veţi găsi satisfăcătoare această explicaţie. Cu asta, domnul Crab ajunse la capăt, iar în ochi îi mijeau lacrimile.

Cu sufletul mîhnit de a fi fost, chiar şi fără voie, pricina durerii unui bărbat atît de distins şi sensibil, m-am grăbit să-i cer scuze şi să-l îmbărbătez, exprimîndu-mi acordul deplin cu părerile sale, precum şi întreaga mea înţelegere faţă de situaţia sa delicată. După ce am expus toate acestea într-un discurs frumos, mi-am luat rămas-bun.

Într-o dimineaţă splendidă, curînd după asta, „trezindu-mă, m-am pomenit celebru“[85]. Faima mea va fi cel mai exact apreciată în lumina opiniilor critice ale zilei. Aceste opinii, cum se va vedea, erau cuprinse în notele critice din ediţia *Acadelei* care conţinea poezia mea, şi ele sînt absolut suficiente, concludente şi clare, cu excepţia poate a semnelor hieroglifice *„Sep. 15 – 1 t.“*[86] anexate fiecărei note critice.

Bufniţa, o gazetă extrem de perspicace şi renumită pentru seriozitatea şi circumspecţia judecăţilor ei literare, *Bufniţa*, cum spuneam, se pronunţă cam aşa:

Acadeaua! Numărul din octombrie al acestei savuroase reviste îşi depăşeşte precursoarele,

ridiculizînd orice concurenţă. Cît priveşte prezentarea grafică şi hîrtia, numărul şi excelenta calitate a litografiilor, precum şi valoarea literară a contribuţiilor sale, *Acadeaua* poate fi comparată cu indolentele ei rivale exact cum poate fi comparat Hyperion cu un satir[87]. *Pisălogul*, *Zurbagiul* şi *Gîscanul* excelează, este adevărat, în lăudăroşenie, însă în toate celelalte privinţe, daţi-ne *Acadeaua*! Cum reuşeşte această celebră revistă să-şi acopere uriaşele cheltuieli este ceva ce scapă înţelegerii noastre. Bineînţeles, ea are o circulaţie de 100000 de exemplare[88], iar lista abonaţilor ei a crescut cu o pătrime în ultima lună; dar, pe de altă parte, sumele pe care le debursează constant pentru contribuţii sînt incredibile. Se spune că domnul Hoţoman ar fi primit nu mai puţin de treizeci şi şapte şi jumătate de cenţi pentru inimitabilul său articol despre „Porci“. Cu domnul Crab editor şi nume ca Snob şi Hoţoman printre colaboratori, în cazul revistei *Acadeaua* nu poate exista cuvîntul „faliment“. Mergeţi şi abonaţi-vă. *Sept. 15 – 1 t.*

Recunosc că eram satisfăcut de notiţa asta laudativă din partea unei gazete atît de respectabile ca *Bufniţa*. Plasarea numelui meu, mai bine zis al meu *nom de guerre*[89], înaintea celui aparţinînd marelui Hoţoman mi se părea un compliment nimerit şi totodată binemeritat.

Atenţia îmi fu apoi atrasă de următoarele paragrafe din *Broasca rîioasă*, o publicaţie renumită pentru onestitate şi independenţă, pentru dispreţul ei total faţă de orice linguşeli şi plecăciuni înaintea patronilor de dineuri:

Acadeaua din octombrie a luat un avans serios faţă de toate contemporanele ei, depăşindu-le net, bineînţeles atît în ce priveşte frumuseţea aspectului grafic, cît şi bogăţia conţinutului literar. *Pisălogul*, *Zurbagiul* şi *Gîscanul* excelează, trebuie să recunoaştem, în lăudăroşenie, dar în toate celelalte privinţe daţi-ne

Acadeaua. Cum reuşeşte această celebră revistă să-şi acopere uriaşele-i cheltuieli este ceva ce scapă înţelegerii noastre. Bineînţeles, ea are o circulaţie de 200000 de exemplare, iar lista abonaţilor ei a crescut cu o treime în ultimele două săptămîni, dar pe de altă parte, sumele pe care le debursează lunar pentru contribuţii sînt înfricoşător de mari. Aflăm că domnul Mormăilă a primit nu mai puţin de cincizeci de cenţi pentru ultima sa „Monodie într-o băltoacă de noroi“[90].

Printre colaboratorii originali în prezentul număr notăm (pe lîngă eminentul editor, domnul Crab) autori ca Snob, Hoţoman şi Mormăilă. Exceptînd articolul de fond, considerăm totuşi că cea mai valoroasă contribuţie este nestemata poetică a lui Snob despre „Uleiul de păr Bob“, dar cititorii noştri nu trebuie să deducă din titlul acestui incomparabil *bijou*[91] că el ar avea vreo asemănare cu porcăria pe aceeaşi temă a unui anume individ vrednic de dispreţ şi al cărui nume nici nu merită pomenit înaintea unor urechi atît de distinse. *Prezentul* poem despre „Uleiul de păr Bob“ a stîrnit interes şi curiozitate generală în legătură cu proprietarul evidentului pseudonim „Snob“ – curiozitate care, din fericire, este în puterea noastră să o satisfacem. „Snob“ este *nom-de-plume*[92] al domnului Bob Cutărică din acest oraş, ruda distinsului domn Cutărică (al cărui nume îl poartă), avînd de altfel legături de rudenie cu cele mai ilustre familii din acest stat. Tatăl său, domnul Thomas Bob, este un bogat negustor din Fercheşani. *Sept. 15 – 1 t.*

Această apreciere generoasă m-a uns la inimă, cu atît mai mult cu cît venea de la o sursă universal, proverbial recunoscută pentru puritatea ei, adică *Broasca rîioasă*. Cuvîntul *porcărie*, aplicat de *Strechea* „Uleiului de păr Bob“, îl considerăm cît se poate de caustic şi pertinent. Cuvintele *nestemată* şi *bijou* însă, folosite în legătură cu compoziţia mea, le-am găsit

cam palide. Mi s-au părut lipsite de forţă. Nu erau suficient de *prononcés*[93] (cum se spune în Franţa).

Abia terminasem de citit *Broasca rîioasă* cînd un prieten îmi puse în mînă un exemplar din *Sobolul*, cotidian ce se bucura de multă apreciere pentru acuitatea aprecierilor sale în chestiunile generale, cît şi pentru stilul deschis, onest, urban al editorialelor. Despre *Acadeaua, Sobolul* se exprimă după cum urmează:

Tocmai am primit *Acadeaua* pe octombrie şi trebuie neapărat să spunem că nicicînd înainte n-a fost ediţie a vreunui periodic care să ne fi produs o mai desăvîrşită plăcere. Vorbim în deplină cunoştinţă de cauză. *Pisălogul*, *Zurbagiul* şi *Gîscanul* nu trebuie să se culce pe lauri. Aceste tipărituri întrec, fără îndoială, pe oricare alta cînd e vorba să-şi declame intenţiile, dar în toate celelalte privinţe daţi-ne *Acadeaua*! Cum reuşeşte această faimoasă revistă să-şi acopere uriaşele-i cheltuieli este ceva ce depăşeşte înţelegerea noastră. Bineînţeles, ea are o circulaţie de 300000 de exemplare; iar lista abonaţilor ei a crescut cu jumătate în ultima săptămînă, dar, pe de altă parte, suma pe care o debursează lunar pentru contribuţii este incredibil de mare. Am aflat, dintr-o sursă autorizată, că domnul Şarlatan a primit nu mai puţin de şaizeci şi doi de cenţi şi jumătate pentru ultima sa povestioară domestică intitulată „Cîrpa de bucătărie“[94].

Colaboratorii la acest număr sînt domnul CRAB (eminentul redactor), SNOB, Mormăilă, Şarlatan şi alţii; însă, după inimitabilele creaţii ale redactorului însuşi, preferăm efuziunea diamantină izvorîtă din pana unui poet în ascensiune care semnează Snob – *nom de guerre* care, prezicem noi, într-o bună zi va întuneca strălucirea lui Boz[95]. SNOB, am descoperit, este un oarecare domn Cutărică Bob, singurul moştenitor al unui negustor bogat din acest oraş, domnul Thomas Bob, şi rudă apropiată a distinsului domn Cutărică. Titlul

admirabilei poeme a domnului B. este „Uleiul de păr Bob“ – în treacăt fie spus, un titlu cam nefericit, întrucît o haimana vrednică de dispreţ, avînd legături cu presa de duzină, a şi umplut de dezgust oraşul cu un puhoi de baliverne pe aceeaşi temă. Totuşi nu există nici un pericol ca aceste două creaţii să fie confundate. *15 Sep – 1 t.*

Generoasa aprobare din partea unui jurnal atît de lucid precum *Sobolul* a produs încîntare în sufletul meu. Singura mea obiecţie era că în loc de „haimana vrednică de dispreţ“ ar fi fost mai bine să scrie „*nemernic* şi *mişel*, *haimana* odioasă şi vrednică de dispreţ“. Cred că ar fi sunat mai graţios. Orice s-ar spune, nici „diamantină“ nu poseda suficientă forţă pentru a exprima ceea ce *Sobolul* credea cu adevărat despre strălucirea „Uleiului de păr Bob“.

Chiar în seara în care am văzut aceste anunţuri în *Bufniţa*, *Broasca rîioasă* şi *Sobolul*, am dat peste un exemplar din *Tătucu-Labelungi*, un periodic celebru pentru orizontul larg al cunoştinţelor sale. Iar *Tătucu-Labelungi* fu cel care se exprimă astfel:

Acadeaua! Revista asta nemaipomenită se află deja din octombrie înaintea publicului. Problema preeminenţei a fost rezolvată definitiv şi de acum înainte ar fi cu totul deplasat ca *Pisălogul*, *Zurbagiul* şi *Gîscanul* să mai facă eforturi disperate de a ţine pasul cu ea. E posibil ca în ce priveşte tam-tamul jurnalele acestea să întreacă *Acadeaua*, dar în toate celelalte privinţe daţi-ne *Acadeaua*! Cum reuşeşte această faimoasă revistă să-şi acopere uriaşele-i cheltuieli este ceva ce depăşeşte înţelegerea noastră. Cu siguranţă, ea are o circulaţie de exact un milion, iar lista abonaţilor ei a crescut cu şaptezeci şi cinci la sută în ultimele zile; dar, pe de altă parte, sumele pe care le debursează lunar pentru contribuţii sînt aproape incredibile; cunoaştem faptul că mademoiselle Furăleacă[96] a primit nu mai puţin de optzeci şi şapte de cenţi şi jumătate pentru recenta

şi valoroasa ei povestire revoluţionară intitulată „The York-Town Katy-Did şi the Bunker-Hill Katy-Didn't"[97].

Cele mai iscusite articole din numărul prezent sînt desigur cele furnizate de redactorul-şef (eminentul domn CRAB), însă există numeroase şi splendide contribuţii din partea unor nume ca SNOB, mademoiselle Furăleacă, Hoţoman, doamna Minteleacă, Mormăilă, doamna Fitileacă şi ultimul, dar nu şi cel mai neînsemnat, Şarlatan. Cu greu se va găsi o mai bogată constelaţie de genii.

Poema purtînd semnătura SNOB, am descoperit, atrage aprecierea unanimă şi – sîntem nevoiţi a spune – merită la o adică chiar mai multe aplauze decît cele primite. „Uleiul de păr Bob" este titlul acestei capodopere de elocinţă şi artă. *Este posibil* ca unii dintre cititorii noştri să aibă o *foarte* vagă, deşi cam neplăcută, aducere aminte în legătură cu o poezie la fel intitulată, isprava unui scriitoraş abject, calic şi asasin, care, bănuim noi, în calitatea lui de rîndaş, are legături cu una dintre publicaţiile indecente care infestează mahalalele oraşului; în numele Domnului îi rugăm să nu confunde cele două opere. Autorul adevăratului „Ulei de păr Bob" este, din cîte auzim, domnul CUTĂRICĂ BOB, un gentleman de mare talent şi un savant. „Snob" nu e decît un *nom-de-guerre*. *Sept. 15 – 1t.*

Cu greu mi-am putut stăpîni indignarea citind partea finală a acestei diatribe. Era clar pentru mine că maniera aprobatoare, ca să nu zic gentileţea, indiscutabila toleranţă cu care *Tătucu-Labelungi* vorbea despre porcul ăla, redactorul de la *Strechea*, repet, era evident pentru mine că această gentileţe în exprimare nu putea veni de altundeva decît dintr-o părtinire a Muscoiului – căci în mod clar intenţia lui *Tătucu-Labelungi* era aceea de a-şi spori reputaţia pe socoteala mea. Într-adevăr, oricine îşi poate da seama dintr-o ochire că, dacă intenţia reală a lui

Tătucu-Labelungi era ceea ce dorea să pară, el (*Tătucu*) ar fi putut-o exprima în termeni mai direcţi, mai caustici şi în orice caz mai la obiect. Cuvintele „scriitoraş“, „calic“ şi „asasin“ erau epitete intenţionat inexpresive şi echivoce, încît mai rău cu ele decît fără ele, dacă era vorba să fie aplicate autorului celor mai proaste strofe din cîte a compus vreodată o fiinţă omenească. Ştim cu toţii ce se înţelege prin „a înjura lăudînd niţel“, iar, pe de altă parte, cine era prost să nu întrevadă scopul ascuns al lui *Tătucu* – acela de a glorifica înjurînd niţel?

Dar ce a găsit *Tătucu* să spună despre Muscoiu' nu-i treaba mea. Ce a spus despre *mine* este. După nobila manieră în care s-au exprimat *Bufniţa*, *Broasca rîioasă*, *Sobolul* în legătură cu iscusinţa mea, era prea de tot ca o fiţuică precum *Tătucu-Labelungi* să mi se adreseze sec doar cu „gentleman de geniu şi savant“. Într-adevăr, gentleman! Am hotărît pe loc ca, în cazul cînd *Tătucu-Labelungi* nu-şi va cere scuze în scris, să-l provoc la duel.

Cu această intenţie în minte am purces să caut un prieten căruia să-i pot încredinţa un mesaj pentru *Tătucu* şi, întrucît redactorul-şef al *Acadelei* se arătase extrem de binevoitor faţă de mine, m-am decis în cele din urmă să apelez la dînsul în împrejurarea de faţă.

Încă n-am reuşit să-mi explic în mod satisfăcător căutătura şi purtarea *foarte* ciudate cu care m-a ascultat domnul Crab în timp ce-i expuneam planul meu. Reluă scena cu clopoţelul şi ciomagul, neomiţînd plonjonul. La un moment dat, am crezut chiar că o să se apuce să măcăie. Totuşi, în final, criza îi trecu, ca şi mai înainte, şi continuă să se comporte şi să vorbească raţional. Dar refuză să fie mesagerul acestei provocări la duel, ci, dimpotrivă, mă convinse de fapt să renunţ la ea cu totul; dar fu destul de sincer să recunoască faptul că *Tătucu-Labelungi*

greşise flagrant, mai ales în ce priveşte epitetele de „gentleman şi savant“.

Către sfîrşitul dialogului meu cu domnul Crab, care părea într-adevăr să manifeste o grijă părintească faţă de soarta mea, acesta îmi sugeră că aş putea scoate nişte bani cinstiţi şi totodată mi-aş putea spori reputaţia, dacă l-aş mai interpreta din cînd în cînd pe Thomas Hawk, asta pentru *Acadeaua*.

L-am rugat pe domnul Crab să-mi spună cine a fost domnul Thomas Hawk şi în ce fel l-aş putea interpreta.

Aici domnul Crab iarăşi „făcu ochii cît cepele“ (cum se spune în Germania), dar, în cele din urmă, revenindu-şi din adînca-i uimire, mă asigură că întrebuinţase cuvintele „Thomas Hawk“ ca să evite familiarismul Tommy, care era vulgar, dar că sensul adevărat era acela de Tommy Hawk – sau tomahawk[98] – şi că expresia „a-l interpreta pe Thomas Hawk“ se referea la scalparea, terorizarea, altfel spus „desfiinţarea“ cohortelor de scriitoraşi.

L-am asigurat pe patronul meu că, dacă asta era tot, eram perfect de acord să-l interpretez pe Thomas Hawk. Drept care, domnul Crab mă rugă să-l „desfiinţez“ numaidecît pe redactorul-şef de la *Strechea* în stilul cel mai dur de care eram capabil, ca mostră a puterilor mele. Pe loc am făcut asta într-o recenzie la „Uleiul de păr Bob“, ocupînd treizeci şi şase de pagini din *Acadeaua*. Am descoperit că a-l interpreta pe Thomas Hawk era într-adevăr o ocupaţie mult mai puţin oneroasă decît a poetiza; căci mă bizuiam în întregime pe un *sistem*, şi astfel era uşor să-mi fac treaba bine şi temeinic. Iată metoda mea. Am cumpărat la o licitaţie nişte exemplare (ieftine) din *Discursurile lordului Brougham*, *Operele complete ale lui Cobbett*, *Noul dicţionar de argouri*, *Întreaga artă a muştruluielii*, *Mahalagismul lui Prentice* (ediţie *in-folio*) şi *Lewis G. Clarke despre limbă*[99]. Am mărunţit aceste opere cu o ţesală şi apoi, aruncînd bucăţile într-un ciur, am cernut cu grijă tot ce ar fi putut fi luat drept ceva decent (un

fleac), păstrînd expresiile tari, pe care le-am aruncat într-o piperniţă mare din tinichea, cu găuri longitudinale, astfel încît propoziţii întregi să se poată strecura prin ea fără nici o vătămare fizică. Amestecul era gata de întrebuinţare. Cînd eram rugat să-l interpretez pe Thomas Hawk, ungeam o coală de hîrtie cu albuşul de la un ou de gîscă; apoi, sfîrtecînd lucrarea de recenzat aşa cum sfîrtecasem mai înainte cărţile, însă cu ceva mai multă băgare de seamă pentru ca fiecare cuvînt să fie separat, amestecam ultimele bucăţi cu primele, răsuceam capacul piperniţei, o scuturam şi răsturnam conţinutul pe coala unsă cu albuş, de care se prindea[100]. Efectul era splendid. Era captivant. Într-adevăr, recenziile pe care le-am produs prin această metodă simplă n-au fost nicicînd egalate şi erau o minune a lumii. La început, din timiditate – rezultatul lipsei de experienţă – mă deranja o oarecare inconsecvenţă, aerul *bizarre* (cum se spune în Franţa) pe care îl degaja lucrarea în ansamblul ei. Nu toate expresiile *ştimuiau* (cum se zice în anglo-saxonă). Multe erau cu totul anapoda. Unele erau chiar cu susul în jos; şi nu era una al cărei efect să nu fie într-o oarecare măsură prejudiciat de acest din urmă tip de accidente, cînd într-adevăr aveau loc; cu excepţia paragrafelor domnului Lewis Clarke, care erau atît de viguroase şi de solide, încît nu păreau deloc deranjate de poziţia literelor, ci arătau deopotrivă de fericite şi satisfăcute, fie că stăteau în cap, fie pe călcîie.

Ce s-a întîmplat cu redactorul-şef de la *Strechea* după publicarea recenziei mele la al său „Uleiul de păr Bob“ e destul de greu de precizat. Concluzia cea mai plauzibilă este aceea că s-a pus pe jeluit pînă ce şi-a dat sufletul. În orice caz a dispărut brusc de pe faţa pămîntului şi de atunci nimeni n-a mai văzut urmă de el.

Odată împlinită treaba cum se cuvine şi Furiile[101] fiind calmate, domnul Crab prinse mare afecţiune

pentru mine. Făcu din mine confidentul său, îmi dădu o slujbă permanentă – Thomas Hawk-ul *Acadelei* – şi întrucît deocamdată nu-mi putea da salariu, îmi îngădui să profit discret de sfatul său.

— Dragul meu Cutărică, îmi zise el într-o bună zi, pe la amiază, îţi respect îndemînarea şi te iubesc ca pe propriul meu fiu. Te fac moştenitorul meu. După ce am să mor, am să-ţi las ţie *Acadeaua*. Pînă atunci om te fac, pe onoarea mea, cu condiţia să-mi urmezi sfatul. Primul lucru pe care trebuie să-l faci este să te descotoroseşti de zbirul[102] ăla bătrîn.

— Vierul? am întrebat, porcul, eh? *Aper* (cum se spune în latină)?[103] Care? Unde?

— Tatăl tău, zise el.

— Întocmai, am răspuns, porcul.

— Cutărică, dumneata trebuie să-ţi urmezi propria cale, continuă domnul Crab, iar starostele ăla îţi atîrnă de gît ca o piatră de moară. Trebuie să-l hăcuim numaidecît. [Aici mi-am scos hangerul.] Trebuie să-l hăcuim, urmă domnul Crab, acum sau niciodată. Cu el nu va merge nicidecum. Dacă mă gîndesc bine, ar fi mai potrivit să-i tragi un picior undeva sau să-i croieşti cîteva pe spinare, mă rog, ceva în genul ăsta.

— Ce-aţi spune, am sugerat eu timid, să-i trag mai întîi un picior undeva, apoi să-i croiesc cîteva pe spinare şi la urmă să-l pişc de nas?

Domnul Crab mă privi gînditor cîteva clipe, după care îmi răspunse:

— Domnule Bob, cred că lucrul pe care-l propui dumneata ar fi cît se poate de nimerit, chiar foarte nimerit, orice s-ar spune, dar este nemaipomenit de greu să-i hăcuieşti pe bărbieri, aşa că, în mare vorbind, socot că, după ce ai isprăvit operaţiunile sugerate de dumneata în legătură cu Thomas Bob, ar fi indicat să-i aplici foarte atent şi foarte temeinic nişte pumni zdraveni în amîndoi ochii ca să nu te mai poată vedea niciodată cum te preumbli prin locurile de agrement. După ce vei

isprăvi cu asta, nu văd ce altceva ai mai putea face. N-ar fi rău totuşi să-l rostogoleşti de cîteva ori prin rigolă, iar pe urmă să-l dai pe mîna poliţiei. A doua zi, la orice oră, ai putea trece pe la circă să-l reclami pentru hărţuire.

Eram foarte impresionat de bunele sentimente faţă de persoana mea conţinute în sfaturile excelente ale domnului Crab şi n-am ezitat nici o clipă să profit de ele. Rezultatul fu că m-am descotorosit de zbirul ăla bătrîn şi am început să mă simt mai independent şi un gentleman în toată regula. Totuşi lipsa banilor fu vreme de cîteva săptămîni sursa unor neplăceri; dar, în cele din urmă, punîndu-mi amîndoi ochii la treabă şi văzînd cum se învîrt afacerile pe sub nasul meu, am priceput cum vine lucrul. Observă că am zis „lucrul“, întrucît aflu că pe latineşte i se spune *rem*[104]. Apropo, vorbind de latină, cine-mi poate spune ce înseamnă *quocunque* – sau care-i înţelesul lui *modo*?[105]

Planul meu era extrem de simplu. Am cumpărat pe nimica toată o şaisprezecime din *Broasca-ţestoasă*: asta a fost tot. Treaba era ca şi făcută, iar eu am băgat în pungă nişte bani. Bineînţeles, după asta mai trebuiau rezolvate unele chestii mărunte, însă ele nu făceau parte din plan. Erau consecinţa – rezultatul. Astfel, am cumpărat o pană, cerneală şi hîrtie şi m-am pus pe treabă. După ce am terminat un articol de gazetă, i-am dat titlul „FOL-LOL, de autorul «ULEIULUI BOB»“, şi l-am expediat *Gîscanului*. Dar, întrucît la „Poşta redacţiei“ revista respectivă l-a etichetat drept „pură flecăreală“, am reintitulat articolul „Cacealmaua“ de domnul BOB CUTĂRICĂ, autorul odei „Uleiul de păr Bob“ şi editorul *Broaştei-ţestoase*. După această modificare, l-am trimis din nou *Gîscanului* şi pînă să sosească răspunsul am publicat zilnic în *Broasca-ţestoasă* şase coloane despre ceea ce s-ar putea numi o cercetare filozofică şi analitică asupra meritelor literare ale *Gîscanului*, precum şi asupra caracterului redactorului-şef de la *Gîscanul*.

După o săptămînă *Gîscanul* descoperi că, dintr-o eroare ciudată, „confundase un articol idiot, intitulat «Cacealmaua», scris de un obscur ignorant, cu o strălucitoare nestemată, avînd acelaşi titlu, opera domnului Bob Cutărică, celebrul autor al «Uleiului de păr Bob»“. *Gîscanul* „regreta sincer acest accident cît se poate de firesc“, promiţînd în schimb să includă *adevărata* „Cacealma“ chiar în numărul următor al revistei.

Fapt e că eu *credeam*, credeam cu adevărat, credeam la vremea respectivă – pe atunci credeam – şi n-am nici un motiv să nu cred şi *acum* – că *Gîscanul* comisese *într-adevăr* o greşeală. Nu ştiu ca vreo altă revistă să fi comis, cu cele mai bune intenţii din lume, atîtea greşeli ciudate cîte a comis *Gîscanul*. Din ziua aceea am prins dragoste de *Gîscanul*, rezultatul fiind că am înţeles degrabă meritele sale uriaşe, neezitînd să le scot la lumină în *Broasca-ţestoasă* ori de cîte ori mi s-a ivit prilejul. Şi trebuie socotită o foarte ciudată coincidenţă, una dintre acele coincidenţe absolut remarcabile care au darul să te pună pe gînduri, faptul că tocmai o revoluţie atît de totală în gîndire, o atît de completă *bouleversement*[106] (cum se spune în franceză), o atît de desăvîrşită *răsturnare cu susul în jos* (dacă-mi îngăduiţi să întrebuinţez un termen cam tare din graiul choctaw)[107], cum s-a întîmplat, *pro* şi *contra*, între mine pe de o parte şi *Gîscanul* pe de alta, a avut loc din nou de-adevăratelea, la scurtă vreme după aceea şi în împrejurări absolut similare, între mine şi *Zurbagiul* şi între mine şi *Pisălogul*.

Astfel s-a întîmplat că, graţie unei geniale lovituri, am ajuns în cele din urmă să-mi savurez triumfurile „vîrînd şi nişte bani în pungă“[108], astfel se poate spune, corect şi cinstit, că mi-am început bogata şi strălucitoarea carieră care m-a făcut celebru şi care îmi permite acum să afirm, împreună cu Chateaubriand, că „Am făurit istoria“ — *J'ai fait l'histoire*[109].

Într-adevăr „am făurit istoria“. Acţiunile mele, operele mele din splendida epocă despre care vă istorisesc acum sînt proprietatea omenirii. Ele sînt cunoscute lumii. Prin urmare, este de prisos să detaliez cum, avansînd cu repeziciune, m-am nimerit moştenitorul *Acadelei*, cum am fuzionat această revistă cu *Pisălogul*, cum iarăşi am cumpărat *Zurbagiul*, unind astfel cele trei periodice, cum în sfîrşit m-am tîrguit pentru singurul rival rămas şi cum am reunit întreaga literatură a ţării într-o singură magnifică revistă, cunoscută pretutindeni sub numele de

Zurbagiul, *Acadeaua*, *Pisălogul*

şi

GÎSCANUL

Da; am făurit istoria. Faima mea este universală. Ea se întinde pînă în cele mai îndepărtate colţuri ale pămîntului. Nu vei găsi revistă, oricît de obscură, în care să nu afli măcar o referinţă la nemuritorul BOB CUTĂRICĂ. Domnul Bob Cutărică a spus aşa, domnul Bob Cutărică a scris asta, domnul Bob Cutărică a făcut asta. Dar eu sînt un om blajin şi mă voi sfîrşi din viaţă ca un om simplu. La urma urmelor, ce înseamnă acest, acest ceva indescriptibil pe care oamenii nu contenesc să-l numească „geniu“?[110] Sînt de acord cu Buffon, cu Hogarth, că la urma urmelor el nu e altceva decît *sîrguinţă*[111].

Ia uitaţi-vă la mine! Cum am muncit, cum m-am spetit, cum am scris! Da, zeilor, oare *nu* am scris? N-am cunoscut cuvîntul „tihnă“. Ziua mă lipeam de măsuţa mea, iar noaptea, ca un palid învăţăcel, ardeam seul din opaiţ[112]. Ar fi trebuit să mă vedeţi, zău că s-ar fi cuvenit. Mă aplecam spre dreapta. Mă aplecam spre stînga. Mă aplecam înainte. Mă lăsam pe spate. Stăteam pe vîrfuri. Şedeam *tête baissée* (cum se spune în graiul kickapoo[113]), cu capul

plecat pe pagina de alabastru. Şi în tot acest răstimp *scriam*. La bucurie şi la necaz *scriam*. La foame şi la sete scriam. *La bune şi la rele* scriam. *Pe soare şi pe lună* scriam. Ce *scriam este inutil să vă mai spun*. Stilul! Iată lucrul esenţial! L-am învăţat de la Şarlatan, hodoronc! tronc! Şi iată-mă dîndu-vă şi dumneavoastră o mostră.

68 *Richard Emmons*, născut în Massachusetts în 1788, a scris *The Fredoniad, or Independence Preserved: An Epick Poem on the Late War of 1812* (1827) şi *The Battle of Bunker Hill* (1839). Poe îl tratează cu dispreţ în recenzia sa la antologia lui Rufus Griswold, *Poets and Poetry of America* (Philadelphia *Saturday Museum*, 28 ianuarie 1843). Asocierea lui Emmons cu Shakespeare e un bun indiciu despre gustul literar al lui Bob Cutărică.

69 Inspiraţie (lat.).

70 Vezi Dante, *Infernul*, Canto 33.

71 Shakespeare, *Hamlet*, act. I, sc. iv, 39-40.

72 Homer, *Iliada*, I, 1.

73 John Milton, *Paradisul pierdut*, Cartea a III-a, v. 1.

74 „Opodeldoc“ era un vechi preparat din săpun, alcool, camfor şi uleiuri, folosit de bărbieri şi de medicii veterinari. „Dr. Steer's Opodeldoc“ era unul dintre produsele satirizate de Poe (B. Pollin, *Poe's Literary Use of 'Oppodeldoc' and Other Patent Medicines*, în *Poe Studies*, decembrie 1971).

75 Oraşul Boston.

76 Copiii lui Ugolino della Cherardesca, din *Infernul* lui Dante, au murit de inaniţie.

77 *Oppodeldoc*: n-a existat nici un împărat roman cu acest nume. Iată o nouă dovadă despre incultura lui Bob Cutărică.

78 *îngeri şi popi preasfinţi*: La apariţia strigoiului tatălui său, Hamlet spune:

Angels and ministers of grace defend us!

Be thou a spirit of health or

goblin damn'd.

Leon Leviţchi şi Dan Duţescu traduc: „Ne-ajute îngeri păstrători de har! /De eşti duh bun sau osîndit“ – vezi Shakespeare, *Opere complete*, vol. 5, Editura Univers, 1986, p. 343.

79 *Nat Lee*: Nathaniel Lee (1653-1692), autor al unor tragedii bombastice; a murit nebun.

80 Versuri traduse de George Murnu.

81 Cf. *Plîngerile lui Ieremia 3: 19*: „Gîndeşte-te la necazul şi suferinţa mea, la pelin şi la otravă!“

82 O lege a Parlamentului pentru protecţia animalelor împotriva cruzimii, iniţiată de irlandezul Richard Martin, poreclit „Humanity Dick“, a primit încuviinţarea regelui George al IV-lea (22 iulie 1822).

83 Cinci ani (lat). Înseamnă că Bob Cutărică are în jur de paisprezece ani.

84 Bani gheaţă (fr.).

85 Citat din Byron, *Memoranda*, 1812, la rîndul său citat de Thomas Moore în *Life of Byron*.

86 *Sep. 15 – 1 t* e reprezintă codul tipografului pentru inserarea o singură dată, aici pe 15 septembrie a unei reclame plătite. Poe sugerează – lucru perfect adevărat – că redactorii înşişi publicau articole laudative la adresa revistelor proprii, fiind chiar plătiţi pentru asta.

87 Pentru comparaţia dintre Hyperion şi satir, vezi W. Shakespeare, *Hamlet*, act. I, sc. ii, 140.

88 Tirajul de o sută de mii este firește exagerat. *Graham's Magazine*, de pildă, care era una dintre cele mai citite reviste americane, avea un tiraj între treizeci şi cinci şi treizeci şi şapte de mii, iar *Broadway Journal*, mai puţin de o mie (T.O. Mabbott, *op. cit.*, p. 1147). Nici chiar celebrul *Edinburgh Review* din Marea Britanie nu depăşea paisprezece mii de abonaţi (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.*, p. 424).

89 Pseudonim (fr.).

90 *Monody in a Mud-Puddle:* probabil o aluzie satirică la *Threnody* a lui H.W. Emerson sau la *Monody on a Teakettle* a lui S.T. Coleridge. Poeziile cu titluri stranii par să fi fost ceva obişnuit în paginile revistei newyorkeze *Knickerbocker*: de pildă, *To a Pair of Old Earrings* (*Unei perechi de cercei*) de Mary E. Hewitt, decembrie 1842; *Apostrophe to an Old Hat* (*Apel către o pălărie veche*) de John G. Saxe, iunie 1844; *Ode to an old Pair of India Rubbers* (*Odă unei perechi vechi de galoşi*) atribuită lui Seatsfield, septembrie 1844.

91 Bijuterie (fr.).

92 Pseudonim (fr.).

93 Pronunţate (fr.).

94 Aluzie la *Autobiography of a Pocket Handkerchief* (*Autobiografia unei batiste*) a romancierului american J.F. Cooper, publicată în foileton în *Graham's* (ianuarie- aprilie 1843). Cooper, cît a fost în viaţă, n-a permis publicarea sa în formă de carte.

95 *Boz*: psudonimul scriitorului englez Charles Dickens (1812-1870), care s-a întîlnit cu Poe în Philadelphia în timpul călătoriei sale în America.

96 *Mademoiselle Furăleacă*: probabil E.F. Ellet, scriitoare americană acuzată de plagiat.

97 *The York-Town Katy-Did şi the Bunker-Hill Katy-Didn't*: titlul fictivei povestioare mizează pe un joc de cuvinte intraductibil. *Yorktown*: unde, în 1781, trupele britanice aflate sub comanda lordului Cornwallis au capitulat în faţa celor americane şi a flotei franceze, punîndu-se astfel capăt Războiului de Independenţă; *Bunker's Hill* e o colină lîngă Boston, unde în 1775 după lupte grele, trupele engleze i-au obligat pe revoluţionarii americani să se retragă.

98 Secure de luptă a indienilor americani (engl.).

99 Henry Peter, *Lord Brougham* (1778-1868), membru al Parlamentului, era faimos pentru discursurile sale pline de sarcasm şi invective. *William Cobbett* (1766-1835), pamfletar şi agitator, conducea *Porcupine's Gazette,* o revistă din Philadelphia. Poe nu-i simpatiza pe radicali şi pe reformişti. Dennison *Prentice* (1802-1870) a fondat *Louisville Journal* din Kentucky în 1831. *Lewis Gaylord Clark*, colaborator la *Knickerbocker Magazine*. Revizuindu-şi nuvela, Poe a tăiat de pe listă două nume: John Neal şi James Gordon Bennett, fondatorul revistei *New York Herald*, amîndoi prieteni ai lui Poe.

100 O metodă similară de creaţie în versuri latine a fost descrisă cu haz de Père de Cerceau în *Réflexions sur la poésie françois* (1718): „bagă toate cuvintele unei fraze într-o pălărie şi scoate-le la întîmplare“ (Alfred G. Engstrom, *Modern Language Notes*, iunie 1958).

101 *Furiile*: în mitologia romană, geniile răzbunătoare care pedepseau fărădelegile muritorilor; grecii le numeau *erinii* sau *eumenide*.

102 *zbirul*: *bore* (în engl. ins plictisitor). Urmează un joc de cuvinte bazat pe omofonia dintre *bore* şi *boar* (porc).

103 Porc mistreţ (lat.).

104 Forma de acuzativ a lui *res* = lucru (lat.).

105 *quocunque... modo*: aluzie la Horaţiu, *Epistole*, I, i, 65-66, unde *rem facias... quocumque modo* înseamnă „a face bani cu orice chip“.

106 Răsturnare (fr.).

107 Trib indian nord-american din regiunea Mississippi.

108 Cf. sfatul lui Jago în W. Shakespeare, *Othello*, Act. I, sc. 3: *Put money in thy purse*. Ion Vinea traduce cu: „Pune bani în pungă“ (Ion Vinea, *Shakespeare*, Editura Univers, 1971, p. 354).

109 Remarca scriitorului francez Chateaubriand apare citată în *New-York Mirror* (24 mai 1834) în traducerea engleză a unui pasaj din ale sale *Mémoires d'outre tombe*, IV, cartea a 12-a, tipărită în *Revue des deux mondes* (1 august 1832).

110 J.R. Lowell observa: „Domnul Poe posedă acel ceva indescriptibil pe care oamenii s-au înţeles să-l numească geniu", într-un medalion al autorului, publicat în *Graham's Magazine* (februarie 1845), pe care Poe îl citise în manuscris la 27 septembrie 1844.

111 În *Discours sur la style* (1753), naturalistul francez Buffon scrie: „*Le génie, c'est la patience*". După William Seward, *Biographiana* (1799), II, 293, pictorul englez William Hogarth i-ar fi spus lui Gilbert Cooper: „Geniul nu-i decît trudă şi sîrguinţă".

112 Cf. John Gray, *Fables*, „Introduction", v. 15-16: [...] *hath thy toil/O'er books consumed the midnight oil?* [truda ta/cu cărţile a consumat seul din opaiţ].

113 *tête baissée*: cu capul plecat, fireşte în limba franceză şi nu în graiul Kickapoo.

A o mie şi doua poveste a Şeherezadei

Adevărul e mai straniu decît ficţiunea.

Vechi proverb

Avînd prilejul, de curînd, în cursul unor cercetări de orientalistică, să consult *Tellmenow Isitsöornot*, o lucrare care (la fel ca *Zoharul* lui Simeon Jochaides[114]) nu e mai deloc cunoscută, nici chiar în Europa, şi care, după ştiinţa mea, n-a fost citată niciodată de vreun american – dacă îl exceptăm, poate, pe autorul *Curiozităţilor din literatura americană*[115] –, avînd ocazia, repet, să răsfoiesc cîteva pagini din foarte remarcabila lucrare amintită prima oară, nu mică mi-a fost mirarea să descopăr că lumea literară s-a înşelat pînă acum, în mod ciudat, cît priveşte soarta fiicei vizirului, Şeherezada, cum e povestită acea soartă în *O mie şi una de nopţi*[116] şi că deznodămîntul prezentat în această operă, chiar dacă nu întru totul inexact pînă acolo unde a reuşit să meargă, este cel puţin de blamat pentru că n-a mers mult mai departe.

Pentru informaţii amănunţite despre acest subiect interesant trebuie să-l trimit pe cititorul curios chiar la *Isitsöornot*; dar în acelaşi timp fie-mi îngăduit să dau un rezumat despre ce am descoperit acolo.

Vă veţi aminti că, în varianta obişnuită a poveştilor, un anume monarh, avînd motive temeinice să fie gelos pe regina lui, nu numai că o ucide, dar face legămînt, pe barba lui şi pe profet, să-şi ia de soţie în fiecare noapte pe cea mai frumoasă fecioară de pe domeniile sale, iar în dimineaţa următoare să o dea pe mîna călăului.

Împlinindu-şi întocmai acest legămînt, mulţi ani la rînd, şi cu o punctualitate religioasă şi o metodă ce îi aduseră mare faimă de om cu sentimente

evlavioase şi cu o excelentă judecată, el fu întrerupt într-o după-amiază (neîndoielnic de la rugăciunile sale) de o vizită a marelui său vizir, a cărui fiică, pare-se, fu străbătută de o idee.

Numele ei era Şeherezada, iar ideea ei era fie să-şi mîntuie ţara de birul care îi depopula frumuseţea, fie să piară, în maniera dovedită a tuturor eroinelor, în încercarea ei.

Prin urmare, şi deşi nu găsim să fie un an bisect (ceea ce face sacrificiul chiar mai vrednic), îl trimite pe tatăl ei, marele vizir, să-i ofere regelui mîna ei. Această mînă regele o primeşte cu bucurie (el intenţionase să o ia în orice caz şi amînase treaba de la o zi la alta doar de teama vizirului), dar, acceptînd-o acum, el dă de înţeles tuturor părţilor, cît se poate de limpede, că, mare vizir sau nu mare vizir, nu are nici cea mai mică intenţie de a renunţa cu o iotă la legămîntul sau la privilegiile sale.

Cînd, prin urmare, frumoasa Şeherezada insistă să se mărite cu regele, şi chiar o săvîrşi, în ciuda excelentului sfat al tatălui ei de a nu face aşa ceva – cînd ea vru şi se mărită cu el, repet, de voie, de nevoie, o făcu cu frumoşii ei ochi negri pe de-a-ntregul deschişi, atît cît permitea natura cazului.

Se pare totuşi că această isteaţă domnişoară (care îl citise negreşit pe Machiavelli) avea în minte un plan mititel şi cît se poate de ingenios. În noaptea nunţii puse la cale, prin nu ştiu ce specioase şiretlicuri, ca sora ei să ocupe un divan îndeajuns de aproape de cel al perechii regale pentru a-i permite să stea de vorbă cu uşurinţă de la un pat la altul; şi cu puţin înainte de cîntatul cocoşului avu grijă să-l trezească pe bunul monarh, soţul ei (care nu-i purta pică, întrucît intenţiona să-i frîngă gîtul în zori) – repet, reuşi să-l trezească (deşi, din pricina unei conştiinţe curate şi a unei digestii uşoare, el dormea bine), prin interesul adînc stîrnit de o poveste (despre un şobolan şi o pisică neagră, cred eu) pe care i-o relata (totul în

şoaptă, desigur) surorii sale. Cînd se crăpă de ziuă, se întîmplă că această poveste nu se sfîrşise de tot şi Şeherezada, prin firea lucrurilor, nu o putu isprăvi chiar atunci, întrucît sosise clipa să se scoale din pat şi să fie sugrumată – lucru cu foarte puţin mai plăcut decît spînzuratul, doar niţeluş mai nobil!

Curiozitatea regelui însă prevalînd, îmi pare rău să o spun, chiar şi asupra sănătoaselor lui principii religioase, îl îndemnă de această dată să amîne împlinirea legămîntului său pînă a doua zi dimineaţa, în scopul şi nădejdea de a auzi în acea noapte ce s-a întîmplat în cele din urmă cu pisica neagră (cred că era vorba de o pisică neagră) şi cu şobolanul.

Dar, lăsîndu-se noaptea, doamna Şeherezada nu numai că nu isprăvi cu pisica şi cu şobolanul (şobolanul era albastru), dar, înainte să-şi dea seama ce face, se trezi în miezul peripeţiilor unei naraţiuni ce se referea (dacă nu mă înşel cu totul) la un cal roz (cu aripi verzi), care alerga nemaipomenit de iute datorită unui mecanism de ceasornic şi care era întors cu o cheie de culoarea indigoului. De această istorioară regele fu chiar mai interesat decît de cealaltă – şi întrucît se crăpase de ziuă înainte de sfîrşitul ei (în ciuda tuturor încercărilor reginei de a o termina la timp pentru a putea fi sugrumată), iarăşi nu află altă cale decît să amîne ceremonia ca mai înainte, cu douăzeci şi patru de ore. În noaptea următoare se întîmplă un lucru similar, cu un rezultat similar; şi apoi în următoarea – şi apoi iarăşi în următoarea; astfel încît, în cele din urmă, bunul monarh, fiind inevitabil lipsit de orice ocazie de a-şi ţine legămîntul într-o perioadă de nu mai puţin de o mie şi una de nopţi, fie că uită cu totul de expirarea acestui timp, fie că se simte absolvit de ea în modul obişnuit, sau (ceea ce este mai probabil) îl rupe odată pentru totdeauna, precum şi capul venerabilului său duhovnic. În orice caz,

Şeherezada, care, descinzînd direct din Eva, se nimeri, poate, moştenitoarea tuturor celor şapte coşuri cu palavre pe care această din urmă doamnă, ştim cu toţii, le-a cules de sub pomii din grădina Edenului, repet, Şeherezada triumfă în cele din urmă, iar birul pe frumuseţe fu abolit.

Ei bine, acest deznodămînt (care e acela al poveştii aşa cum ni s-a păstrat ea) este, fără îndoială, extrem de potrivit şi de plăcut – dar, vai! ca multe alte lucruri plăcute este mai mult plăcut decît adevărat; şi sînt întru totul îndatorat lui *Isitsöornot* pentru mijloacele de a rectifica eroarea. *Le mieux est l'ennemi du bien*[117], spune un proverb franţuzesc şi, menţionînd că Şeherezada a moştenit cele şapte coşuri de palavre, ar fi trebuit să adaug că ea le-a plasat cu dobîndă capitalizată pînă ce s-au făcut şaptezeci şi şapte.

— Draga mea surioară, zise ea, în cea de-a o mie şi doua noapte (citez *verbatim*[118] în acest punct limbajul lui *Isitsöornot*) – draga mea surioară, spuse ea, acum că s-a spulberat toată această mică dificultate cu sugrumatul şi că, din fericire, acest bir odios a fost abolit, mă simt vinovată de o mare necuviinţă prin aceea că v-am ascuns, ţie şi regelui (care, spun cu părere de rău, sforăie – lucru pe care nici un gentleman nu l-ar face), întreg deznodămîntul poveştii lui Sinbad Marinarul[119]. Această persoană a trecut prin numeroase alte şi chiar mai interesante aventuri decît cele pe care le-am relatat eu; adevărul însă este că mi-a fost somn în acea noapte în care le-am istorisit şi astfel am fost ispitită să le scurtez – o regretabilă greşeală de conduită pentru care singura mea speranţă este că Allah[120] o să mă ierte. Dar nici acum nu-i prea tîrziu să repar marea mea neglijenţă – şi, după ce-l voi ciupi pe rege o dată sau de două ori ca să-l trezesc, astfel încît să înceteze să mai facă acest zgomot oribil, numaidecît am să-ţi povestesc ţie (şi lui, dacă îi va face plăcere) continuarea la această foarte interesantă poveste.

La acestea, sora Şeherezadei, după cum am aflat din *Isitsöornot,* nu se arătă peste măsură de încîntată; regele însă, după ce fu ciupit îndeajuns, încetă în cele din urmă să mai sforăie şi în final zise „Hm!“ şi apoi „Hu!“, cînd regina, înţelegînd că aceste cuvinte (care sînt neîndoielnic arăbeşti) semnificau că el era numai urechi şi că se va strădui să nu mai sforăie – repet, regina, potrivind aceste lucruri spre mulţumirea ei, reintră astfel dintr-odată în povestea lui Sinbad Marinarul:

— Într-un tîrziu, la bătrîneţe (acestea sînt chiar cuvintele lui Sinbad, repovestite de Şeherezada), într-un tîrziu, la bătrîneţe, şi după ce m-am bucurat de ani mulţi de linişte acasă, am fost iarăşi apucat de dorul de a cutreiera prin ţări străine; şi, într-o bună zi, fără să înştiinţez pe nici unul din familia mea despre intenţia mea, am făcut cîteva boccele din mărfurile cele mai preţioase şi mai puţin voluminoase şi, tocmind un hamal ca să mi le poarte, m-am dus cu el pînă jos pe ţărmul mării ca să aştept sosirea vreunei corăbii de ocazie care să mă scoată din regat spre o regiune pe care n-o mai explorasem pînă atunci.

După ce am pus bagajele pe nisip, ne-am aşezat sub nişte copaci şi ne-am uitat spre largul oceanului în speranţa că vom zări vreo corabie, dar timp de cîteva ceasuri n-am văzut nici una. Într-un tîrziu, mi s-a părut că aud un bîzîit sau un zumzet ciudat – iar hamalul, după ce a ascultat o vreme, a declarat că şi el îl putea distinge. Numaidecît acesta crescu mai tare, tot mai tare, astfel încît nu mai aveam nici o îndoială că obiectul care îl producea se apropia de noi. În cele din urmă, pe dîra orizontului, am descoperit un punct negru care creştea cu iuţeală, pînă cînd ne-am dat seama că era un monstru uriaş, înotînd-plutind cu o mare parte a trupului său pe suprafaţa mării. Venea spre noi cu o iuţeală incredibilă, ridicînd valuri uriaşe de spumă în jurul pieptului său şi luminînd toată

acea parte a mării prin care trecea cu o dîră lungă de foc ce se întindea pînă departe[121].

Cînd obiectul a ajuns mai aproape, l-am văzut foarte clar. Lungimea lui era egală cu cea a trei dintre cei mai înalţi copaci din lume şi era tot atît de lat ca sala cea mare de audienţă din palatul tău, o, tu cel mai sublim şi mărinimos dintre califi. Trupul său, care se deosebea de cel al peştilor obişnuiţi, era tare ca piatra şi negru ca tăciunele pretutindeni pe acea parte care plutea deasupra apei, cu excepţia unei dungi înguste, roşie ca sîngele, care îl încingea pe de-a-ntregul. Pîntecele, care înota sub apă şi pe care nu-l puteam zări decît în răstimpuri, atunci cînd monstrul se înălţa şi cădea odată cu valurile, era acoperit în întregime cu solzi metalici, de o culoare asemănătoare cu cea a lunii pe vreme de ceaţă. Spatele îi era neted şi aproape alb, şi din el se înălţau şase ghimpi, cam jumătate din lungimea întregului trup.

Această creatură oribilă nu avea gură pe care să o putem vedea; dar, parcă pentru a compensa această deficienţă, era prevăzută cu cel puţin optzeci de ochi care ieşeau din orbite, precum cei ai libelulei verzi, şi erau dispuşi de jur împrejurul trupului în două rînduri, unul deasupra celuilalt, şi paralel cu dîra sîngerie care părea să servească drept sprînceană. Doi sau trei dintre aceşti ochi îngrozitori erau mult mai mari decît ceilalţi şi păreau din aur masiv.

Deşi această dihanie se apropia de noi, cum am spus mai înainte, cu cea mai mare iuţeală, trebuie să fi fost mişcată cu totul de necromanţie – căci nu avea nici aripioare ca peştii, nici labe palmate ca raţa, nici vele ca scoica de mare, care e mînată de vînt ca o corabie; erau alcătuite la fel, numai că nu departe de aceasta din urmă erau două găuri mici ce serveau de nări şi prin care monstrul îşi lansa răsuflarea grea cu o violenţă nemaipomenită şi cu un zgomot asurzitor, dezagreabil.

Teroarea noastră la vederea acestui lucru hidos fu foarte mare; însă şi mai mare ne fu mirarea cînd, văzîndu-l de mai aproape, am zărit pe spinarea creaturii un mare număr de vietăţi cam de mărimea şi forma oamenilor şi semănînd foarte mult cu ei, exceptînd faptul că nu purtau veşminte (cum poartă oamenii), fiind înzestrate (de natură, fără îndoială) cu o învelitoare urîtă şi incomodă, foarte asemănătoare cu postavul, însă atît de strînsă pe piele, încît bietele nenorocite arătau caraghios de stîngace şi erau supuse, pare-se, la grele chinuri. Chiar pe creştetul capului aveau un fel de cutii pătrate, care curînd am descoperit că erau extrem de tari şi îndesate, şi prin urmare am conchis că erau nişte născociri menite, prin marea lor greutate, să ţină drepte şi întregi capetele animalelor pe umeri. În jurul gîturilor creaturilor erau prinse nişte gulere negre (însemne ale robiei, fără îndoială), aşa cum le punem cîinilor noştri colane, numai că mult mai late şi infinit mai ţepene – încît le era cu totul imposibil acestor victime nenorocite să-şi mişte capetele în orice direcţie fără să-şi mişte totodată trupul; şi astfel ele erau condamnate la perpetua contemplare a nasurilor lor – o privelişte de nas turtit şi cîrn într-un grad minunat, dacă nu chiar îngrozitor.

Cînd monstrul ajunse aproape de ţărmul unde ne aflam noi, dintr-odată îşi împinse mult în afară unul dintre ochi şi emise din el o flacără cumplită, însoţită de un nor dens de fum şi un zgomot pe care nu-l pot compara cu nimic altceva decît cu tunetul. După ce s-a risipit fumul, am zărit unul din ciudaţii oameni-animale stînd lîngă capul uriaşei dihănii cu o trompetă în mînă, prin care (punîndu-şi-o la gură) numaidecît ni s-a adresat cu accente puternice, aspre şi dezagreabile, pe care, poate, le-am fi luat drept un grai anume, dacă ele n-ar fi venit pe de-a-ntregul pe nas.

Întrucît în mod evident îmi vorbea mie, nu ştiam cum să răspund, căci nicidecum nu puteam

înţelege ce se spunea; şi aflat în această încurcătură, m-am întors spre hamal, care era la un pas de a leşina de spaimă, şi i-am cerut părerea în legătură cu specia de care ţinea monstrul, ce voia el şi ce fel de vietăţi erau cele care mişunau pe spinarea lui. La aceasta, hamalul răspunse, atîta cît a putut din cauza tremurului, că auzise cîndva mai de mult de această dihanie a mării; că era un demon crud; cu măruntaie de pucioasă şi sînge de foc, plăsmuit de duhurile rele ca un mijloc de a abate nenorocirea asupra omenirii; că lucrurile de pe spinarea lui erau paraziţi precum cei care infestează uneori pisicile şi cîinii, doar cu puţin mai mari şi mai sălbatici; şi că aceşti paraziţi îşi aveau foloasele lor, oricît de rele – căci, prin tortura pe care o cauzau dihaniei prin muşcăturile şi înţepăturile lor, îi stîrneau o aşa mînie, încît o făceau să urle şi să facă prăpăd, şi astfel să împlinească ţelurile răzbunătoare şi viclene ale duhurilor răufăcătoare.

Această relatare m-a făcut să o iau la sănătoasa şi, fără să privesc o singură dată în urma mea, am alergat cît mă ţineau picioarele sus pe colină, în vreme ce hamalul alerga la fel de iute, deşi oarecum în direcţia cealaltă, astfel că, în acest fel, reuşi în cele din urmă să scape cu boccelele mele, de care n-am nici o îndoială că a avut foarte mare grijă – deşi acesta este un lucru pe care nu-l pot preciza, căci nu-mi amintesc să-l mai fi revăzut vreodată.

Cît despre mine, eram urmărit cu atîta înverşunare de un furnicar de oameni-paraziţi (care veniseră la mal în bărci), încît am fost foarte curînd ajuns din urmă, legat de mîini şi de picioare şi transportat pînă la monstru; care numaidecît începu iarăşi să înoate spre largul mării.

Îmi căiam acum amarnic nebunia de a fi părăsit un cămin confortabil ca să-mi primejduiesc viaţa în aventuri precum aceasta; regretul fiind însă de prisos, am căutat să mă împac cît mai bine cu

situaţia mea şi m-am străduit să-mi asigur bunăvoinţa omului-animal care avea trompeta şi care părea să exercite autoritate peste tovarăşii săi. Am reuşit atît de bine în această întreprindere, încît în cîteva zile creatura îşi revărsă asupra mea varii semne ale bunăvoinţei sale şi în cele din urmă îşi dădu osteneala să mă înveţe rudimentele a ceea ce ar fi prea mult să numesc graiul ei; astfel că în cele din urmă am fost în stare să conversez cu ea uşor şi am ajuns să o fac să înţeleagă dorinţa arzătoare ce aveam de a vedea lumea.

— *Viş biş miş, Sinbad, hai-diridi diri, grunt unt grumble, hîs, fîs, bîs*, îmi zise el într-o după-amiază – dar îmi cer de o mie de ori iertare, uitasem că Măria Ta nu cunoaşte dialectul cotconechezilor (aşa erau numiţi oamenii-animale; presupun că deoarece limba lor alcătuia veriga dintre cea a cailor şi cea a cocoşilor). Cu voia Domniei Tale, am să traduc. *Viş biş miş* şi aşa mai departe: – adică „Sînt fericit să aflu, dragul meu Sinbad, că eşti într-adevăr un băiat de ispravă; noi facem acum un lucru care se numeşte circumnavigarea globului; şi întrucît eşti atît de doritor să vezi lumea, am să mă străduiesc să-ţi dau un bilet pe gratis pe spinarea dihaniei.“

Cînd doamna Şeherezada ajunse atît de departe, relatează *Isitsöornot*, regele se întoarse de pe partea stîngă pe partea dreaptă şi zise:

— Este, de fapt, *foarte* surprinzător, draga mea regină, că ai omis pînă acum aceste din urmă aventuri ale lui Sinbad. Ştii că le găsesc nespus de distractive şi de ciudate?

După ce regele se exprimă astfel, ni se spune că frumoasa Şeherezada îşi reluă povestea cu următoarele cuvinte:

— Sinbad continuă în acest fel cu istorisirea sa: „I-am mulţumit omului-animal pentru amabilitatea sa şi curînd m-am simţit ca la mine acasă pe monstru, care înota în ocean cu o iuţeală nemaipomenită; deşi suprafaţa acesteia din urmă

nu e, în acea parte a lumii, nicidecum netedă, ci rotundă ca o rodie, astfel încît tot timpul mergeam – ca să zic aşa – cînd la deal, cînd la vale.“

— Acest lucru, socot eu, era foarte ciudat, întrerupse regele.

— Totuşi este absolut adevărat, răspunse Şeherezada.

— Am îndoielile mele, răspunse regele; dar, rogu-te, fii bună şi continuă povestea.

— Aşa voi face, spuse regina. „Monstrul“ – continuă Sinbad – „înota, după cum am zis, cînd la deal, cînd la vale, pînă cînd în cele din urmă am ajuns la o insulă cu o circumferinţă de multe sute de mile, dar care totuşi fusese construită în mijlocul mării de o colonie de mici creaturi ca nişte omizi“[122].

— Hm! făcu regele.

— „Lăsînd în urmă această insulă“, zise Sindbad [căci Şeherezada, trebuie înţeles, nu băgă în seamă intervenţia necuviincioasă a soţului ei], „lăsînd în urmă această insulă, am ajuns la o alta, unde pădurile erau de stîncă masivă şi atît de dură, încît topoarele cele mai bine călite se sfărîmară în bucăţi cînd am încercat să le tăiem“[123,124].

— Hm! făcu iar regele; însă Şeherezada, fără să-i acorde vreo atenţie, continuă în limba lui Sinbad.

— „Trecînd şi de această ultimă insulă, am ajuns într-un ţinut unde se afla o peşteră ce se întindea pe distanţa de treizeci sau patruzeci de mile în măruntaiele pămîntului şi care conţinea un număr mai mare de palate cu mult mai vaste şi mai impunătoare decît pot fi găsite în tot Damascul sau Bagdadul. De tavanul acestor palate atîrnau miriade de nestemate, ca diamantele, chiar mai mari decît oamenii; iar printre ulicioarele cu turnuri, temple şi piramide, curgeau imense rîuri, negre ca abanosul, mişunînd de peşti ce nu aveau nici un ochi“[125,126].

— Hm! făcu regele.

— „Am plutit pe urmă într-o regiune a mării unde am găsit un munte înalt, pe ale cărui povîrnişuri curgeau torente de metal topit, dintre care unele erau de douăsprezece mile lăţime şi de şaizeci lungime[127]; în vreme ce dintr-un abis de pe culme ţîşnea un puhoi atît de uriaş de cenuşă, încît soarele dispăruse cu totul de pe cer şi se făcuse mai întuneric decît cel mai întunecat miez de noapte; astfel încît atunci cînd ne aflam chiar şi la distanţa de o sută cincizeci de mile de munte era imposibil să vedem vreun obiect, oricît de alb ar fi fost, chiar dacă l-am fi ţinut în faţa ochilor“[128] .

— Hm! făcu regele.

— „După ce am părăsit această coastă, monstrul îşi urmă călătoria pînă ce am dat peste un ţinut în care firea lucrurilor părea întoarsă pe dos – căci am văzut aici un lac mare, pe fundul căruia, la peste o sută de picioare de suprafaţa apei, creştea o pădure de arbori înfrunziţi, înalţi şi luxurianţi“[129] .

— Oho! făcu regele.

— „Alte cîteva sute de mile ne-au adus într-o climă unde aerul era atît de dens, încît plutea pe el fierul sau oţelul, aşa cum pe al nostru plutesc fulgii“[130].

— Fleacuri! zise regele.

— „Mergînd mai departe, în aceeaşi direcţie, curînd am ajuns în cea mai minunată regiune din întreaga lume. Un fluviu falnic o străbătea, cu ocoluri, pe cîteva mii de mile. Fluviul acesta era de o negrăită adîncime şi de o transparenţă mai desăvîrşită decît a chihlimbarului. Avea de la trei la şase mile în lăţime; iar malurile sale, care, de fiecare parte, ajungeau la o înălţime de o mie două sute de picioare, erau încununate cu arbori de-a pururi înfloriţi şi cu mireasma dulce a florilor eterne, care făceau din întreg ţinutul o grădină fabuloasă; dar numele acestei luxuriante ţări era regatul Groazei, şi a pătrunde în ea însemna moartea inevitabilă“[131].

— Hm! făcu regele.

— „Am părăsit acest regat în mare grabă şi după cîteva zile am ajuns într-altul, unde am fost uimiţi să zărim zeci de mii de animale monstruoase cu coarne pe cap, ca nişte coase. Aceste lighioane hidoase îşi sapă în pămînt peşteri uriaşe în formă de tunel şi le căptuşesc cu pietre, dispuse în aşa fel una peste alta, încît se prăvălesc de îndată ce sînt atinse de alte animale, azvîrlindu-le astfel în vizuinile monştrilor, unde li se suge numaidecît sîngele, iar scheletul lor este apoi aruncat cu dispreţ la mare distanţă de *peşterile morţii*“[132].

— Ptiu! făcu regele.

— „Continuîndu-ne drumul, am zărit un ţinut plin de plante ce nu creşteau din pămînt, ci din aer[133] . Mai erau altele ce răsăreau de pe tulpina altor plante[134]; altele care îşi extrăgeau hrana din trupurile animalelor vii[135]; şi apoi mai erau altele care peste tot străluceau cu văpăi[136]; altele care se mişcau din loc în loc, după plac[137]; şi, lucru şi mai minunat, am descoperit flori ce trăiau şi respirau şi-şi mişcau membrele în voie şi, în plus, aveau detestabila patimă a omenirii de a înrobi alte vietăţi şi de a le zăvorî în temniţe cumplite şi singuratice pînă la împlinirea sarcinilor date“[138].

— Pfui! făcu regele.

— „Plecînd din această ţară, am sosit curînd într-alta, în care albinele şi păsările sînt matematiciene atît de erudite şi de geniale, încît dau zilnic lecţii în ştiinţa geometriei înţelepţilor din regat. Monarhul acelei ţări, oferind o răsplată pentru dezlegarea a două probleme foarte grele, ele fură dezlegate pe loc – una de către albine, iar cealaltă de către păsări; regele însă, ţinînd secretul asupra soluţiilor lor, numai după multă trudă şi anevoioase cercetări şi după ce s-au scris numeroase tomuri groase vreme de ani îndelungaţi au ajuns matematicienii într-un tîrziu la soluţii

identice cu cele care fuseseră date pe loc de albine şi de păsări“[139] .

— Vai mie! exclamă regele.

— „De-abia a dispărut din zarea noastră această împărăţie, că ne-am trezit în apropierea alteia, de pe ale cărei ţărmuri se înălţă pe deasupra capetelor noastre un stol de păsări avînd o lăţime de o milă şi o lungime de două sute patruzeci de mile; astfel încît, deşi zburau cîte o milă în fiecare minut, întregului stol îi trebui nu mai puţin de patru ceasuri ca să treacă pe deasupra noastră – în care se aflau cîteva milioane de milioane de păsări“[140] .

— O, vai! făcu regele.

— „N-am scăpat bine de păsările acelea, care ne-au produs multă enervare, că am fost îngroziţi de apariţia unei păsări de alt soi, infinit mai mare chiar decît pasărea Rok, pe care o întîlnisem în călătoriile mele anterioare; căci era mai mare decît cupola cea mai mare de pe seraiul Măriei Tale, o tu, cel mai mărinimos dintre califi! N-am văzut să fi avut vreun cap pasărea aceasta cumplită, ci era toată alcătuită numai din pîntece, care era de o grosime şi o rotunjime extraordinare, dintr-o substanţă moale, netedă, strălucitoare şi vărgată în mai multe culori. În ghearele sale monstrul ducea spre cuibul său din ceruri o căsuţă căreia îi smulsese acoperişul, iar înlăuntrul ei am văzut limpede nişte fiinţe omeneşti, care fără îndoială erau într-o stare de cumplită deznădejde din pricina sorţii oribile ce le aştepta. Am strigat din toate puterile noastre în speranţa că de spaimă pasărea va da drumul prăzii sale; dar ea pufni doar sau sforăi ca turbată, după care zvîrli în capul nostru un sac greu, care se dovedi a fi plin cu nisip!“[141]

— Baliverne! zise regele.

— „Imediat după această întîmplare, am dat peste un continent de o uriaşă întindere şi de o trăinicie nemaipomenită, dar care totuşi se sprijinea în întregime pe spinarea unei vaci

albastre precum cerul şi care avea nu mai puţin de patru sute de coarne“[142].

— *Asta* o cred acum, zise regele, pentru că am citit ceva de soiul ăsta mai demult, într-o carte.

— „Am trecut numaidecît pe sub acest continent (navigînd printre picioarele vacii) şi după cîteva ceasuri ne-am pomenit într-un ţinut într-adevăr minunat, care, după cum m-a informat omul-animal, era chiar ţărişoara lui natală, locuită de fiinţe din aceeaşi specie. Aceasta l-a ridicat foarte mult în stima mea pe omul-animal; şi, de fapt, a început acum să-mi fie ruşine de felul dispreţuitor în care îl tratasem; căci am aflat că oamenii-animale erau, în general, un neam de vrăjitori dintre cei mai puternici, care trăiau cu viermi în creieri[143,144], care, prin răsucirile şi zvîrcolirile lor dureroase, slujeau fără îndoială să le stimuleze cele mai miraculoase avînturi ale imaginaţiei.“

— Prostii! zise regele.

— „Printre vrăjitori erau şi cîteva animale domestice, din soiuri foarte ciudate; de pildă, era un cal uriaş ale cărui oase erau din fier şi al cărui sînge era apă clocotită. În loc de grăunţe se hrănea îndeobşte cu pietre negre; şi totuşi, în pofida unui regim atît de dur, era atît de puternic şi de ager, încît putea duce o povară mai grea decît cel mai măreţ templu din acest oraş, cu o viteză ce să întreacă zborul multor păsări“[145].

— Palavre! spuse monarhul.

— „Am mai văzut printre acei oameni o găină fără pene, însă mai mare decît o cămilă; în loc de carne şi de oase avea fier şi cărămidă; sîngele ei, la fel cu cel al calului (cu care, de fapt, se înrudea de aproape), era apă clocotită; şi, aidoma lui, nu mînca decît lemn sau pietre negre. Această găină năştea foarte des cîte o sută de pui pe zi; şi, după naştere, ei îşi găseau sălaşul timp de mai multe săptămîni în pîntecele mamei lor“[146].

— Aiurea! zise regele.

— „Unul din neamul ăsta de solomonari puternici a zămislit un om din alamă, lemn şi piele şi l-a înzestrat cu atîta isteţime, încît ar fi bătut la şah întreaga specie omenească, afară de marele calif Harun-al-Raşid[147,148]. Un altul dintre aceşti magi a făurit (din acelaşi material) o făptură ce ar fi făcut de ruşine chiar şi geniul celui care a creat-o; căci atît de mare era puterea ei de judecată, încît într-o secundă reuşea să facă nişte calcule atît de lungi, încît ele ar fi necesitat truda a cincizeci de mii de oameni de carne adunaţi laolaltă timp de un an de zile[149]. Dar un solomonar şi mai iscusit şi-a făurit pentru sine un lucru extraordinar, care nu era nici om, nici fiară, dar care avea creier de plumb, amestecat cu o pastă neagră ca smoala, şi nişte degete pe care le folosea cu o iuţeală şi o dexteritate atît de neverosimile, încît nu i-ar fi fost deloc greu să scrie într-un singur ceas douăzeci de mii de copii ale *Coranului*; iar asta cu o precizie atît de desăvîrşită, încît în toate aceste copii nu s-ar fi găsit una care să se deosebească de cealaltă nici cît un fir de păr de altul. Acest lucru era de o forţă nemaipomenită, încît înălţa sau nimicea dintr-o singură suflare cele mai falnice împărăţii; dar puterile sale erau folosite deopotrivă în bine şi în rău“[150].

— Ridicol! zise regele.

— „În neamul ăsta de necromanţi[151] mai era unul care avea în vine sînge de salamandră; căci nu se sfia să se aşeze, ca să tragă din ciubuc, într-o sobă încinsă la roşu, pînă cînd i se prăjea mîncarea pe podeaua ei[152,153]. Un altul avea darul de a preschimba metalele obişnuite în aur, fără ca măcar să se uite la ele în timpul acestui proces[154]. Un altul avea nişte degete aşa de fine, încît făcea o sîrmă atît de subţire că aceasta era invizibilă[155,156]. Un altul avea un ochi atît de ager, încît putea socoti toate feluritele mişcări ale unui corp elastic,

în timp ce acesta sărea înainte şi înapoi de nouă sute de milioane de ori pe secundă“[157,158].

— Absurd! zise regele.

— „Un altul dintre aceşti magi, cu ajutorul unui fluid pe care nu l-a văzut încă nimeni, putea face ca trupurile lipsite de viaţă ale prietenilor săi să-şi mişte braţele, să dea din picioare, să lupte sau chiar să se ridice şi să danseze după voinţa lui[159,160]. Un altul îşi cultivase glasul în aşa măsură, încît se putea face auzit de la un capăt la altul al pămîntului[161,162]. Un altul avea un braţ atît de lung, încît putea să se aşeze în Damasc şi să ticluiască o scrisoare în Bagdad – sau, la drept vorbind, la orice depărtare[163,164]. Un altul poruncea fulgerului să pogoare la el din ceruri şi acesta venea; iar cînd venea, devenea obiectul lui de joacă[165]. Un altul a luat două sunete puternice şi din ele a făcut tăcere. Un altul a creat o beznă adîncă din două lumini strălucitoare[166,167]. Un altul a făcut gheaţă într-un cuptor încins la roşu[168,169]. Un altul îi ordona soarelui să-i facă portretul, iar soarele se supunea[170,171]. Un altul lua acest luminător împreună cu luna şi cu planetele şi, după ce mai întîi le cîntărea cu scrupuloasă precizie, le sonda adîncimile şi găsea substanţa solidă din care erau făcute. Dar neamul ăsta întreg este într-adevăr atît de iscusit într-ale necromanţiei, încît nici măcar copiii lor, nici chiar cîinii sau pisicile cele mai de rînd nu au vreo greutate în a vedea obiecte ce nu există cîtuşi de puţin sau care au pierit de pe faţa pămîntului cu douăzeci de milioane de ani mai înainte de naşterea neamului însuşi“[172,173].

— De necrezut! zise regele.

— „Soţiile şi fiicele acestor înţelepţi şi preamăriţi magi – continuă Şeherezada, fără a fi în vreun fel deranjată de aceste repetate şi cît se poate de necuviincioase întreruperi ale soţului ei –, soţiile şi fiicele acestor iluştri solomonari sînt tot ce poate fi mai desăvîrşit şi mai rafinat; şi ele ar fi

tot ce poate fi mai încîntător şi mai interesant dacă n-ar apăsa asupra lor o nefericită fatalitate, de care nici chiar puterile miraculoase ale soţilor şi părinţilor lor n-au fost în măsură să le mîntuie pînă acum. Unele destine iau un anume chip, altele alt chip – dar cel despre care vorbesc eu s-a ivit sub chipul unui moft.“

— Unui ce? întrebă regele.

— „Unui moft, zise Şeherezada. Unul dintre duhurile rele care stau veşnic de veghe ca să aducă o nenorocire le-a vîrît în cap acestor doamne desăvîrşite că lucrul pe care noi îl denumim frumuseţea unei persoane constă în întregime din protuberanţa regiunii ce se întinde nu cu mult mai jos de spinare. Frumuseţea perfectă, spun ele, este direct proporţională cu mărimea acestei cocoaşe. Fiind ele de multă vreme posedate de ideea aceasta, iar pernele fiind ieftine în acea ţară, s-au dus demult zilele cînd era cu putinţă să deosebeşti o femeie de un dromader.“...

— Destul! zise regele, nu mai pot răbda asta şi n-am să mai rabd. Mi-ai dat deja o durere de cap cumplită cu minciunile tale. Dar văd că se crapă de ziuă. De cînd sîntem căsătoriţi? – conştiinţa mea începe iarăşi să fie neliniştită. Şi apoi, treaba aia cu dromaderul – mă iei drept idiot? Pe scurt, ai face bine să te scoli şi să fii strangulată.

Vorbele acestea, după cum aflu din *Isitsöornot*, o îndurerară şi totodată o uimiră pe Şeherezada; ştiind însă că regele era un om de o integritate ireproşabilă şi cu totul incapabil să-şi calce cuvîntul, se supuse sorţii cu dragă inimă. Îşi găsi totuşi mare consolare (pe cînd ştreangul i se tot strîngea) la gîndul că multe poveşti rămăseseră încă nespuse şi că irascibilitatea brutalului ei soţ îi adusese acestuia o cît se poate de dreaptă răsplată, lipsindu-l de nenumărate aventuri nemaipomenite.

114 *Tellmenow Isitsöornot*: adică „Tell me now, is it so or not?“ [Spune-mi degrabă, aşa e sau nu?] E vorba de o lucrare fictivă. *Zoharul*: comentariul kabbalistic al primelor cinci cărţi ale *Vechiului Testament*, atribuit rabinului Simeon ben Jochai, din veacul al II-lea e. n. După Pollin, autorul ar fi Moses de Leon.

115 *Curiozităţi din literatura americană*: supliment redactat de Rufus Griswold pentru ediţia americană a popularei cărţi a lui Isaac D'Israeli, *Curiosities of Literature*, 1844.

116 *O mie şi una de nopţi*: sau *Halima*, culegere de povestiri arabe. Poe cunoştea, se pare, traducerea comentată a lui E.W. Lane din 1839-41.

117 *Le mieux est l'ennemi du bien*: „Mai binele este duşmanul binelui“ (fr.) – din *Contes Moreaux* de Voltaire, scrise în 1772 (ediţia Beuchôt, 1828), XVI, 407.

118 Cuvînt cu cuvînt (lat.).

119 Eroul unei vestite povestiri despre peripeţiile minunate a şapte călători peste mări şi ţări; la fel ca Odiseu, Sinbad este un prototip al omului care, folosind puterile minţii, iese biruitor din cele mai grele încercări (n. I. Comşa).

120 Dumnezeul mohamedanilor (din arab. *allah-alilah*).

121 Monstrul descris e o navă cu aburi. Modelul l-ar fi putut constitui *Great Western*, care a intrat în portul New York pe 23 aprilie 1838, curînd după ce Poe s-a stabilit în metropola americană (Beaver) sau, în opinia lui Mabbott, un alt vas acţionat cu elice, *Princeton*, primul vapor cu aburi al Marinei Statelor Unite (1844).

122 *Colonii de coralieri.

123 *„Una dintre cele mai remarcabile ciudăţenii din Texas e pădurea de piatră de lîngă izvorul rîului Pasigono. Ea este alcătuită din cîteva sute de copaci, înalţi şi drepţi, cu toţii prefăcuţi în piatră. Unii copaci, acum în creştere, sînt doar în parte pietrificaţi. Acesta este un fapt uimitor pentru naturalişti, care i-ar putea sili să-şi modifice teoria curentă asupra pietrificării.“ – *Kennedy*

„Această dare de seamă, discreditată la început, a fost ulterior confirmată de descoperirea unei păduri complet pietrificate lîngă izvoarele rîului Chayenne sau Chienne, care îşi are sursa în masivul Black Hills al lanţului stîncos.

Cu greu s-ar putea găsi pe toată suprafaţa globului o privelişte mai remarcabilă, atît din punct de vedere geologic, cît şi pitoresc, decît cea înfăţişată de pădurea pietrificată de lîngă Cairo. Călătorul, după

ce a trecut de mormintele califilor, chiar în faţa porţilor cetăţii, se îndreaptă spre sud, aproape în unghi drept faţă de drumul ce duce spre Suez prin deşert şi, după ce a parcurs vreo zece mile într-o vale joasă şi stearpă, acoperită cu nisip, pietriş şi scoici, atît de umede de parcă numai ieri s-ar fi retras marea de acolo, străbate un lanţ de dune joase de nisip, care, pe o anumită distanţă, se întind paralel cu drumul său. Priveliştea ce i se înfăţişează acum este peste măsură de stranie şi pustie. O masă de trunchiuri de arbori, toate prefăcute în piatră, care, cînd sînt atinse de potcoava calului, scot un sunet metalic, se vede întinzîndu-se pe mile şi mile împrejurul său, în forma unei păduri putrede şi culcate la pămînt. Lemnul e de o culoare brun-închis, însă îşi păstrează la perfecţie forma, trunchiurile fiind de la unul pînă la cincisprezece picioare în lungime şi de la o jumătate de picior pînă la trei picioare în grosime, îngrămădite atît de aproape unul de altul, pe cît poţi cuprinde cu ochiul, încît un măgăruş egiptean abia îşi găseşte drumul printre ele, şi arată atît de naturali, încît, dacă ar fi în Scoţia sau în Irlanda, ar putea trece cu uşurinţă drept o uriaşă mlaştină secată, în care copacii dezgropaţi putrezesc la soare. Rădăcinile şi frînturile de crengi sînt în numeroase cazuri aproape perfecte şi, la unele, găurile făcute de viermi sub scoarţă pot fi uşor recunoscute. Cele mai delicate dintre vasele cu sevă şi toate porţiunile mai gingaşe din miezul lemnului sînt în perfectă stare şi pot fi cercetate cu microscoapele cele mai puternice. Totul este atît de silicificat, încît taie sticla şi poate fi şlefuit de minune.“ — *Asiatic Magazine*

124 Această minune provine din *Weekly Reveille*, revistă citată în notele introductive. Primul paragraf din nota lui Poe reproduce literal nota introductivă la articolul *Prairie and Mountain Life*, cap. V din lucrarea *The Rise, Progress, and Prospects of the Republic of Texas* de William Kennedy, Londra, 1841, I, 120. Al doilea paragraf a fost adăugat la ediţia Griswold, provenind din aceeaşi revistă. Al treilea paragraf, inclus şi el în ediţia Griswold, e preluat dintr-un scurt articol intitulat *Petrified Forest near Cairo*, apărut în *Asiatic Journal*, 3 ser. III, 359, august 1844.

125 **Mammoth Cave* [Peştera Mamutului] din Kentucky.

126 *Mammoth Cave*, cunoscută înainte de 1800, a fost subiectul a cel puţin trei cărţi ce puteau fi cunoscute lui Poe, publicate de Nahum Ward (1816), respectiv Edmund F. Lee (1835) şi Alexander Bullett (1844).

127 (În Islanda, 1783.)

128 („În timpul erupţiei vulcanului Hecla, în 1766, nori ca aceştia au făcut să se întunece atît de tare, încît la Glaumba, care este la peste cincizeci de leghe de munte, lumea nu-şi găsea drumul decît orbecăind. În timpul erupţiei Vezuviului, în 1794, la Caserta, la patru leghe distanţă, lumea nu putea umbla decît la lumina torţelor. La 1 mai 1812, un nor de cenuşă vulcanică şi de nisip, provenind de la un vulcan de pe insula St. Vincent, a acoperit întregul Barbados, învăluindu-l într-un întuneric atît de profund, încît ziua în amiaza mare, în aer liber, nu se puteau vedea copacii sau obiectele mai apropiate, nici măcar o batistă albă ţinută la o depărtare de şase degete de ochi.“ – *Murray*, p. 215, *Phil. edit).*

129 („În anul 1790, la Caracas, în timpul unui cutremur, o parte din solul granitic s-a scufundat şi a dat naştere unui lac cu un diametru de opt sute de iarzi şi o adîncime de la optzeci la o sută de picioare. Terenul care se scufundase era o parte din pădurea Aripao şi copacii au rămas verzi sub apă vreme de cîteva luni.“ – *Murray*, p. 221.)

130 (Oţelul cel mai dur obţinut vreodată poate fi, sub acţiunea unei ţevi pentru sudat, transformat într-o pulbere impalpabilă, care va pluti uşor în atmosferă.)

131 (Valea Nigerului. Vezi Simmond, *Colonial Magazine.)*

132 (*Myrmeleon* – furnica-leu. Termenul „monstru“ este la fel de potrivit pentru vietăţile mici şi anormale, cît şi pentru cele mari, în vreme ce epitete ca „uriaş“ sînt numai comparative. Peştera *myrmeleon*-ului este *uriaşă* în comparaţie cu groapa furnicii roşii obişnuite. Un grăunte de silex este şi el o „piatră“.)

133 (*Epidendron, Flos Aeris*, din familia *Orchideae*, creşte avînd doar suprafaţa rădăcinilor sale agăţată de un arbore sau de alt obiect, din care nu-şi trage nici un fel de hrană – vieţuind numai cu aer.)

134 (*Paraziţi,* ca de pildă minunata *Rafflesia Arnoldi - [Rafflesia Arnoldi*: uriaşă plantă parazitară cu un diametru de cca 1 m. A fost descoperită în Sumatra în 1818.]*)*

135 (*Schouw* [*Joachim Frederik Shouw* (1789-1852), botanist şi om de stat danez. *National Institute* a fost fondat în 1840 la Washington. *John B. Williams*, din Salem, a fost o vreme consulul american în Auckland, Noua Zeelandă. Darul său din 1844, o *hotta*, e consemnat în al treilea *Bulletin* al Institutului (1845, p. 369).] pretinde că există o clasă de plante ce cresc pe animalele vii – *Plantae Epizoae*. Din această clasă fac parte *Fuci* şi *Algae*.

Domnul J.B. Williams, din Salem, statul Massachusetts, a dăruit Institutului Naţional o insectă din Noua Zeelandă cu următoarea descriere: „*Hotta*, o omidă adevărată sau vierme, o găseşti dezvoltîndu-se la rădăcina arborelui *Rata*, cu o plantă ce creşte din capul său. Această insectă cît se poate de ciudată şi cu totul extraordinară se urcă pe arborii *Rata* sau *Perriri* şi, pătrunzînd prin vîrful lor, îşi croieşte drum, perforînd trunchiul arborelui pînă cînd ajunge la rădăcină, după care iese din rădăcină şi moare sau rămîne adormită, iar planta creşte prin capul său; trupul rămîne întreg şi nevătămat, alcătuit dintr-o substanţă mai tare decît atunci cînd era vie. Din insecta aceasta băştinaşii extrag o vopsea pentru tatuaj“.)

136 (În mine şi peşteri naturale găsim o specie de *fungus cryptogamous,* care emite o lumină fosforescentă intensă.)

137 (*Orchis, scabius* şi v*allisneria*.)

138 („Corola acestei flori (*Aristolochia Clematitis*), care este tubulară, dar terminîndu-se în partea superioară cu un membru ligulat, se îngroaşă la bază în formă de glob. Partea tubulară este prevăzută în interior cu peri aspri, cu vîrful în jos. Partea globulară conţine pistilul, care constă numai dintr-un ovar şi un stigmat, laolaltă cu staminele dimprejur. Dar staminele, fiind mai scurte decît chiar ovarul, nu-şi pot descărca polenul, astfel încît acesta să fie scuturat deasupra stigmatului, întrucît floarea stă tot timpul dreaptă pînă după fecundaţie. Şi astfel, fără un ajutor mai deosebit din afară, polenul trebuie numaidecît să cadă la baza florii. Ei bine, ajutorul pe care l-a dat natura în acest caz este cel al micuţei insecte *Tipula Pennicornis*, care, pătrunzînd în tubul corolei în căutarea mierii, coboară pînă la fund şi scormoneşte acolo pînă cînd este în întregime acoperită cu polen; dar, neputînd să-şi croiască drum afară, din cauza orientării în jos a perilor, care converg spre un punct precum sîrmele unei curse de şoareci, şi fiind oarecum deranjată de întemniţarea sa, se zbate încoace şi încolo, încercînd fiecare ungher, pînă cînd, după ce trece de mai multe ori peste stigmat, îl acoperă cu destul polen pentru fecundarea lui, urmarea fiind că floarea în curînd începe să se ofilească, iar perii să se tragă spre pereţii tubului, creînd un pasaj uşor prin care să iasă insecta.“ – Rev. P. Keith, *System of Physiological Botany* [*Sistemul botanicii fiziologice*.)

139 (Albinele – de cînd sînt albine pe lume – îşi construiesc în aşa fel pereţii celulelor, ca număr şi ca înclinaţie, încît, după cum s-a demonstrat (într-o problemă care implică cele mai profunde principii matematice), exact acest număr de pereţi şi această

înclinaţie a lor le oferă creaturilor spaţiul cel mai larg cu putinţă, care să fie totodată compatibil cu stabilitatea maximă a construcţiei. În a doua jumătate a veacului trecut, printre matematicieni s-a ivit chestiunea „de a determina forma cea mai potrivită care s-ar putea da aripilor unor mori de vînt, în funcţie de distanţele variabile ale paletelor ce se rotesc, şi de asemenea de centrele de revoluţie“. Aceasta este o problemă extrem de complexă; căci înseamnă, cu alte cuvinte, să afli poziţia cea mai bună cu putinţă faţă de o infinitate de distanţe variate şi de o infinitate de puncte pe braţ. Au fost o mie şi una de încercări neizbutite de a răspunde la întrebare din partea unor iluştri matematicieni; iar cînd în cele din urmă fu descoperită o soluţie de necontestat, oamenii şi-au dat seama că aripile păsărilor o dăduseră cu absolută precizie chiar din clipa cînd prima pasăre a săgetat văzduhul.)

140 (El a urmărit un stol de porumbei zburînd între Frankfort şi teritoriul Indiana, pe o lăţime de cel puţin o milă; i-au trebuit patru ore ca să-l treacă; ceea ce, la o viteză de o milă pe minut, dă o lungime de 240 de mile; şi, presupunînd că sînt trei porumbei pe fiecare iard pătrat, aceasta face 2230272000 de porumbei – *Travels in Canada and the United States* [*Călătorii în Canada şi Statele Unite*] de locotenentul F. Hall.)

141 „Monstrul“ e un balon cu nacelă din care se aruncă o parte din lest.

142 („Pămîntul este susţinut de o vacă de culoare albastră, avînd coarne în număr de patru sute.“ – *Coranul* lui Sale [E vorba de *George Sale* (1680-1736), orientalist englez, care a publicat o traducere adnotată a *Coranului* în 1734. Deşi folclorul musulman vorbeşte despre o vacă ce sprijină pămîntul, imaginea nu se regăseşte în Cartea Sfîntă a mahomedanilor.])

143 (*Entozoa*, sau viermii intestinali, au fost deseori descoperite în muşchii şi în substanţa cerebrală a oamenilor. – Vezi *Wyatt's Physiology* [*Fiziologia lui Wyatt*], p. 143.)

144 Sursa e Thomas Wyatt, *Synopsis of Natural History*, p. 143. Poe vorbeşte de „viermii intestinali“ în *Alexander's Weekly Messenger* (15 aprilie 1840) şi într-o recenzie la Charles Lamb în *Broadway Journal* (13 septembrie 1845).

145 (Pe marea linie Western Railway, între Londra şi Exeter, s-a atins o viteză de 71 mile pe oră. Un tren cîntărind 90 de tone a mers de la Puddington la Didcot (53 de mile) în 51 de minute.)

146 (*Eccaleobion) - [Eccaleobion*: „dătător de viaţă“ (gr.); incubator expus în New York în vara anului 1844, după ce înainte fusese arătat

publicului londonez.]

147 (Jucătorul de şah automat al lui Maelzel.)

148 Califul *Harun-al-Raşid* (născut în anul 766), celebrul erou al *Halimei*.

149 (Maşina de calculat a lui Babbage) - [*Charles Babbage*, profesor de matematici la Universitatea Cambridge, intenţiona să construiască o maşină pentru tabelele cu logaritmi. Deşi i-a fost retrasă finanţarea guvernamentală, a reuşit să pună la punct un aparat care executa cele patru operaţii aritmetice, fapt consemnat în articolul *Difference Machines* din *Edinburgh Review* (iulie 1834).].

150 „Lucrul extraordinar“ este desigur tiparniţa.

151 Necromanţia e practica obscurantistă prin care se pretinde că se poate prevedea viitorul evocînd spiritele morţilor (*Dicţionar de neologisme*, 1978).

152 (*Chabert*, şi după el alţi o sută.)

153 Acesta şi următoarele paragrafe sînt luate din *Course of Lectures* de Dionysius Larder (vezi notele introductive *supra*). Relatarea despre *John Xavier Chabert* se află la p. 25. Chabert, „şarlatanul din Londra“, s-a aşezat într-un cuptor, dar între el şi podeaua pe care îşi prăjea mîncarea se afla un ecran protector. Un pasaj din *Noctes Ambrosianae* (1822-1835) explică legătura dintre Chabert şi căldură (Pollin).

154 (Galvanoplastia) - [*Galvanoplastia*: reproducerea unor obiecte prin depunerea electrolitică a unui strat de metal pe tiparul lor, executat dintr-un material plastic (*Dicţionar de neologisme*). Pentru Poe întreg procesul pare curată alchimie.].

155 (*Wollaston* a făcut pentru cîmpul de viziune al unui telescop un fir de platină care are în grosime a optsprezecea mia parte dintr-un ţol. El poate fi văzut numai cu ajutorul unui microscop.)

156 *William Hyde Wollaston* (1766-1828), savant englez cu importante contribuţii în domeniul chimiei, fizicii şi opticii. A descoperit utilitatea filamentului de platină. Poe menţionează „sîrmele lui Wollaston“ în *Marginalia*, nr. 129 (*Godey's*, august 1845, p. 50).

157 (Newton a demonstrat că, sub influenţa razei violete a spectrului, retina vibrează de 900000000 de ori pe secundă.)

158 Lardner discută despre vibraţiile pe retină (pp. 40-41), însă calculele par să-i aparţină lui Poe.

159 (Pila voltaică.)

160 E vorba de *pila voltaică*: prin acţiunea între două metale diferite produce electricitate, întocmai ca bateria galvanică. A fost inventată de contele Alessandro Volta (1745-1827).

161 (Telegraful electric transmite ştirile instantaneu la orice distanţă, cel puţin pe pămînt.)

162 Valoarea practică a telegrafului lui Samuel Morse (1791-1872) a fost demonstrată prin mesajul transmis de acesta din Washington, D.C., la Baltimore pe 24 mai 1844.

163 (Teleimprimatorul electric.)

164 Articol adăugat la varianta *B*. La pp. 18-19, Lardner aminteşte de un experiment din 1837 al lui Morse cu un cablu lung de 153 mile, relatat de *Brother Jonathan* (28 octombrie 1843). Înaintea telegrafului electric Morse proiectase teleimprimatorul.

165 Probabil zmeul lui Benjamin Franklin (1706-1790), inventatorul paratrăsnetului.

166 (Experienţe obişnuite de fizică. Dacă două raze roşii de la două puncte luminoase sînt lăsate să pătrundă într-o cameră obscură în aşa fel ca să cadă pe o suprafaţă albă, şi dacă diferă ca lungime de undă cu 0,0000258 dintr-un ţol, intensitatea lor se dublează. La fel se întîmplă dacă diferenţa de lungime de undă este un multiplu întreg al acestei fracţii. Un multiplu de 2¼, 3¼ etc. dă o intensitate egală cu cea a unei singure raze; dar un multiplu de 2½, 3½ etc. dă ca rezultat întuneric total. Cu razele ultraviolete apar rezultate similare atunci cînd diferenţa de lungime de undă este de 0,0000157 dintr-un ţol; şi cu toate celelalte raze rezultatele sînt aceleaşi – diferenţa variind cu o creştere uniformă a lungimii de undă de la violet la roşu.

Experienţe analoage privind sunetul produc rezultate analoage.)

167 Fenomenul e descris de Lardner la p. 40. Nota de subsol a fost adăugată la ediţia Griswold. Cunoştinţele de fizică ale lui Poe sînt nesigure. El încearcă să descrie o demonstraţie de interferenţă, dar experimentul e mult mai complex decît cel descris în povestire. Cele „două lumini strălucitoare“ trebuie să provină de la aceeaşi sursă, să fie scindate şi apoi proiectate pe un ecran („suprafaţa albă“) cu ajutorul unor oglinzi. Prin „lungime“ trebuie să înţelegem nu „lungimea de undă“ (a roşului descris de Poe), ci relaţia dintre lungimea de undă respectivă şi diferenţele dintre distanţele pe care călătoresc razele de la sursă la ecran. Dacă aceste distanţe diferă de lungimile de undă, se produc într-adevăr efectele despre care vorbeşte Poe. De pildă: (1) dacă distanţele sînt egale, intensitatea la ecran va fi de patru ori mai mare ca intensitatea combinată a ambelor raze; (2) dacă ele diferă cu 1 (, 0000129''), de pildă în cazul razelor roşii ale lui Poe, ecranul nu primeşte nici o lumină

(intensitate 0). Lucrul este valabil şi în cazul că ele diferă cu 1½, 2½, 3½ etc.; (3) dacă ele sînt *egale* sau diferă în proporţie de 1, 2, 3 etc., ecranul primeşte întreaga intensitate a ambelor raze; (4) dacă ele diferă cu ¼, ¾, 1¼, 1¾, 2¼, 2¾ etc., ecranul primeşte aceeaşi intensitate ca o *singură* rază. Energia luminii nu a dispărut sau nu s-a înmulţit, cum dă de înţeles Poe. O diagramă a fenomenelor arată că în cel de-al doilea caz lumina „se interferează" şi se refractă (Stuart şi Susan Levine, p. 541).

168 (Puneţi un creuzet de platină pe o lampă de alcool şi încălziţi-l pînă la roşu; turnaţi în el puţin acid sulfuric, care, deşi cea mai volatilă dintre substanţe la temperatura normală, se va vedea că este perfect stabil în creuzetul fierbinte şi nu se evaporă nici o picătură – fiind înconjurat de propria lui atmosferă, el nu atinge, de fapt, pereţii. Introduceţi acum cîteva picături de apă, şi acidul, venind imediat în contact cu pereţii fierbinţi ai creuzetului, se transformă în vapori de acid sulfuric, şi atît de rapidă este evaporarea, încît absoarbe căldura din apă, care, devenită cub de gheaţă, cade la fund; profitînd de moment înainte ca ea să se retopească, se poate scoate o bucată de gheaţă dintr-un vas încins la roşu.)

169 Preluat literal din articolul *Production of Ice in a Red Hot Crucible* (*Weekly Reveille*, 18 noiembrie 1844).

170 (Dagherotipul.)

171 *Dagherotipul*: aparat pentru obţinerea unor imagini prin reproducerea lor pe o placă de cupru argintată, sensibilizată cu vapori de iod. A fost inventat în 1838 de Jacques Daguerre (1787-1851). Poe scrie despre această invenţie în *Alexander's Weekly Messenger* (15 ianuarie şi 6 mai 1840).

172 (Deşi lumina străbate 167000 de mile pe secundă, distanţa pînă la constelaţia Lebedei (singura stea a cărei distanţă e cunoscută) este atît de incredibil de mare, încît razele ei ar avea nevoie de mai mult de zece ani ca să atingă pămîntul. Pentru stele dincolo de aceasta, 20 – sau chiar 1000 de ani – ar fi o apreciere modestă. Astfel, dacă ele au fost anihilate cu 20 sau cu 1000 de ani în urmă, noi le putem încă vedea astăzi în lumina ce *a pornit* de pe suprafeţele lor acum 20 sau 1000 de ani. Că multe dintre cele pe care le vedem zilnic sînt într-adevăr stinse, nu este imposibil – nici măcar improbabil.)

173 Modificările substanţiale în textul şi în notele de subsol ale variantelor atestă progresele uriaşe ale astronomiei. Dacă în prima versiune a povestirii Poe s-a bazat pe Lardner, în cea finală din

1848 sau 1849 autorul a incorporat informaţii din numeroase alte surse autorizate.

Cîteva vorbe cu o mumie

Simpozionul de aseară a fost puţintel prea mult pentru nervii mei. Aveam o durere de cap cumplită şi îmi era îngrozitor de somn. Drept care, în loc să ies în oraş, să-mi petrec seara aşa cum plănuisem, am socotit că lucrul cel înţelept ar fi să îmbuc ceva şi să merg numaidecît la culcare.

O cină uşoară, bineînţeles. Îmi plac nespus crochetele cu brînză. Dar nu e cîtuşi de puţin recomandabil mai mult de o livră o dată. Totuşi nu poate exista nici o obiecţie serioasă faţă de două. Şi, la drept vorbind, între două şi trei nu e decît o diferenţă de o biată unitate. M-am aventurat probabil la patru. Soţia mea spune că au fost cinci; însă în mod clar ea confundă două chestiuni foarte distincte. Sînt dispus să admit numărul abstract cinci; dar, concret, el are legătură cu sticlele de bere brună, fără de care, în loc de condiment, crochetele cu brînză ar trebui evitate.

După ce-am isprăvit masa frugală şi mi-am pus scufia de noapte, cu speranţa curată că am să mă bucur de ea pînă a doua zi la prînz, mi-am lăsat capul pe pernă şi, ajutat de o conştiinţă împăcată, am căzut numaidecît într-un somn adînc.

Dar cînd s-au împlinit vreodată speranţele omenirii? Nu cred să fi ajuns la al treilea sforăit, cînd s-a auzit clinchetul furios al clopoţelului de la intrare, iar apoi bătăile nerăbdătoare ale ciocanului, care m-au trezit de îndată. Un minut după aceea, pe cînd mă frecam încă la ochi, soţia mea îmi vîrî sub nas un bileţel de la vechiul meu prieten, doctorul Ponnonner. Suna astfel:

> Vino la mine cu orice preţ, dragul şi bunul meu prieten, de îndată ce vei primi acest mesaj. Vino şi dă-ne o mînă de ajutor ca să ne bucurăm. După o diplomaţie îndelungată şi tenace, am obţinut în sfîrşit aprobarea directorilor Muzeului Orăşenesc ca să

examinez Mumia – ştii tu la care mă refer. Am permisiunea să o dezvelesc şi să o deschid, dacă va fi nevoie. Doar cîţiva amici vor fi de faţă – dumneata, bineînţeles. Mumia se află acum acasă la mine şi vom începe să o desfacem pe la orele unsprezece în seara aceasta.

Al tău pe vecie,
PONNONNER

Pînă să ajung la numele „Ponnonner“, am fost uimit să constat că eram treaz de-a binelea. Am ţîşnit din pat în extaz, răsturnînd totul în calea mea; m-am îmbrăcat cu o iuţeală într-adevăr miraculoasă şi am pornit-o cît am putut de repede spre locuinţa doctorului.

Acolo am găsit o societate foarte animată. Mă aşteptaseră pe mine cu mare nerăbdare; mumia era întinsă pe masa din sufragerie; şi, în momentul în care am intrat, a început examinarea ei.

Era una din perechea adusă cu cîţiva ani în urmă de căpitanul Arthur Sabretash[174], un văr al lui Ponnonner, dintr-un mormînt de lîngă Eleithias[175], în Munţii Libiei, la o distanţă considerabilă de Theba, mai la nord, pe Nil. Grotele de aici, deşi mai puţin magnifice decît mormintele thebane, sînt de mai mare interes, întrucît oferă ilustraţii mai numeroase despre viaţa privată a egiptenilor. Se spune că încăperea din care a fost luat exemplarul nostru era foarte bogată în asemenea ilustraţii; pereţii fiind complet acoperiţi cu fresce şi basoreliefuri, iar statuile, vazele şi mozaicul, cu bogate modele, indicau uriaşa bogăţie a răposatului[176].

Comoara fusese depusă în muzeu în exact aceeaşi stare în care o găsise căpitanul Sabretash; adică sarcofagul nu fusese deranjat. Opt ani de zile rămăsese astfel, expus numai pe dinafară privirilor publicului. Aveam acum, aşadar, întreaga mumie la dispoziţia noastră; iar cei care ştiu cît de rar ajung

pe ţărmurile noastre antichităţile nespoliate îşi vor da seama pe loc că aveam motive întemeiate să ne felicităm pentru norocul nostru.

Apropiindu-mă de masă, am văzut pe ea o cutie sau ladă mare, aproape de şapte picioare lungime şi poate de trei picioare lăţime, adîncă de două picioare şi jumătate. Era dreptunghiulară – nu în formă de sicriu. S-a presupus la început că materialul era lemn de sicomor (*platanus*)[177], dar tăind în ea, am descoperit că era carton sau, mai exact, *papier maché*[178] obţinut din papirus. Era bogat ornamentată cu picturi, reprezentînd scene funerare şi alte subiecte funebre, printre care, amestecate în toate direcţiile, erau anumite şiruri de caractere hieroglifice desemnînd, fără îndoială, numele răposatului. Din fericire, domnul Gliddon[179] făcea parte din echipa noastră; şi dînsul nu avu nici o dificultate în a traduce literele, care erau cele fonetice[180] şi care reprezentau cuvîntul *Allamistakeo*[181]. Am avut oarecare dificultăţi în a deschide lada fără să o stricăm, dar, după ce într-un tîrziu am isprăvit cu această sarcină, am dat peste o a doua ladă, în formă de sicriu şi mult mai puţin voluminoasă decît cea exterioară, dar semănînd cu ea în toate celelalte privinţe. Spaţiul dintre cele două era umplut cu răşină, care ştersese într-o oarecare măsură culorile de pe lada interioară.

Deschizînd-o pe asta din urmă (ceea ce am făcut destul de uşor), am ajuns la o a treia ladă, tot în formă de sicriu şi nedeosebindu-se cu nimic de cea de-a doua; exceptînd materialul, care era cedru şi care mai răspîndea încă mirosul specific şi foarte aromat al acestui lemn. Între a doua şi a treia ladă nu era nici un spaţiu; una intrînd perfect în cealaltă.

Îndepărtînd cea de-a treia ladă, am descoperit, în sfîrşit, corpul şi l-am scos afară. Ne aşteptaserăm să-l găsim, ca de obicei, înfăşurat în numeroase legături sau bandelete de pînză, însă în loc de

acestea am găsit un fel de teacă confecţionată din papirus şi acoperită cu un strat de ghips, poleit masiv cu aur şi pictat. Picturile înfăţişau subiecte legate de feluritele îndatoriri atribuite sufletului şi de defilarea lui prin faţa diverselor divinităţi, cu numeroase figuri omeneşti identice, concepute foarte probabil ca portrete ale persoanei îmbălsămate. Întinzîndu-se de la cap la picioare, era un columnar sau inscripţie perpendiculară, cu hieroglife fonetice, dîndu-i din nou numele şi titlurile, precum şi numele şi titlurile rudelor sale.

În jurul gîtului astfel dezgolit era un colier din mărgele cilindrice de sticlă, de diverse culori şi astfel înşirate încît să formeze imagini ale zeităţilor, ale scarabeului etc. cu globul înaripat[182]. În jurul mijlocului era un colier sau un brîu asemănător.

Derulînd tot papirusul, am găsit carnea păstrată într-o condiţie excelentă, fără nici un miros perceptibil. Culoarea era trandafirie. Pielea era tare, netedă şi lucioasă. Dinţii şi părul erau în bună stare. Ochii (din cît se părea) fuseseră scoşi şi înlocuiţi cu alţii de sticlă, care erau foarte frumoşi şi minunat de reali, afară de privirea cam fixă. Unghiile de la mîini şi de la picioare erau splendid aurite.

Domnul Gliddon fu de părere, de la roşeaţa epidermei, că îmbălsămarea fusese efectuată în întregime cu asfalt; dar, după ce am răzuit suprafaţa cu un instrument de oţel şi am aruncat în foc o părticică din pulberea astfel obţinută, se făcu simţit parfumul de camfor şi de alte gume cu arome dulci.

Am cercetat cu mare atenţie cadavrul pentru a găsi obişnuitele deschizături prin care se extrag măruntaiele, dar, spre surpriza noastră, n-am descoperit nici una. Nici unul din echipa noastră nu ştia la vremea aceea că nu arareori se puteau întîlni mumii întregi sau nedeschise. Creierul era scos de obicei prin nări; intestinele, printr-o incizie

în abdomen; cadavrul era apoi ras, spălat şi sărat; apoi lăsat să stea vreo cîteva săptămîni, după care începea operaţiunea propriu-zisă de îmbălsămare.

Cum nu s-a găsit nici o urmă de deschizătură, doctorul Ponnonner începu să-şi pregătească instrumentele pentru disecţie, cînd am observat că trecuse de orele două. La care s-a convenit să amînăm examenul intern pînă a doua zi seara; şi tocmai eram pe punctul de a ne despărţi pentru moment, cînd careva sugeră un experiment sau două cu pila voltaică[183].

Aplicarea electricităţii la o mumie veche de cel puţin trei sau patru mii de ani era o idee, dacă nu foarte înţeleaptă, totuşi suficient de originală, şi am îmbrăţişat-o pe loc cu toţii. Cam o zecime în serios şi nouă zecimi în glumă, am instalat o baterie în cabinetul doctorului şi l-am transportat pe egiptean acolo.

Numai după multe sforţări am reuşit să dezgolim cîteva porţiuni ale muşchiului temporal, care părea să fie de o rigiditate mai puţin pietroasă decît celelalte părţi ale corpului, dar care, aşa cum anticipaserăm, desigur că nu dădu nici un semn de susceptibilitate galvanică cînd fu pus în contact cu sîrma. Această primă încercare părea cu adevărat decisivă şi, rîzînd cu poftă de propria noastră absurditate, ne-am urat unul altuia noapte bună, cînd ochii mei, căzînd din întîmplare asupra celor ai mumiei, rămaseră pironiţi pe dată. Această scurtă privire, de fapt, fu de ajuns să mă asigure că globurile despre care crezuserăm cu toţii că erau de sticlă şi care la început vădeau o anume fixitate ciudată erau acoperite acum atît de bine de pleoape, încît numai o mică porţiune din *tunica albuginea*[184] rămînea vizibilă.

Cu un strigăt am atras atenţia asupra acestui fapt şi numaidecît el deveni evident pentru toţi.

N-aş putea spune că am fost *alarmat* de acest fenomen, fiindcă în cazul meu „alarmat“ nu e cuvîntul potrivit. Se prea poate însă ca fără berea

aceea brună să fi fost niţel cam nervos. Cît despre restul tovarăşilor mei, nu făcură nici o încercare de a-şi ascunde spaima cumplită ce pusese stăpînire pe ei. Doctorul Ponnonner era un om de compătimit. Domnul Gliddon, printr-un proces cît se poate de straniu, se făcu invizibil. Domnul Silk Buckingham, socot eu, nu va avea curajul să nege că s-a tîrît în patru labe pe sub masă[185].

După primul şoc de surpriză însă, am hotărît că ar fi cît se poate de firesc să facem imediat o nouă încercare. Operaţiunile noastre erau îndreptate acum asupra degetului mare de la piciorul drept. Am făcut o incizie mai sus de *os sesamoideum pollicis pedis*[186] şi astfel am ajuns la rădăcina muşchiului *abductor.* Reajustînd bateria, am aplicat acum fluidul asupra nervilor secţionaţi – cînd, cu o mişcare extraordinar de vioaie, mumia îşi ridică mai întîi genunchiul drept, aducîndu-l aproape în contact cu abdomenul, după care, îndreptîndu-şi piciorul cu o forţă incredibilă, îl izbi pe doctorul Ponnonner, ceea ce avu efectul de a-l proiecta pe acest gentleman, întocmai ca o săgeată dintr-o catapultă, prin fereastră drept în stradă[187].

Am dat buzna *en masse* ca să aducem rămăşiţele zdrobite ale victimei, dar am avut fericirea de a o întîlni pe scară, pe cînd urca cu o iuţeală inexplicabilă, clocotind de ardoare filozofică şi convinsă mai mult ca oricînd de necesitatea de a ne continua experienţele cu rigoare şi cu zel.

Chiar la sfatul său, prin urmare, făcurăm pe loc o incizie adîncă în vîrful nasului subiectului şi însuşi doctorul, apucîndu-l cu violenţă, îl puse în contact brutal cu sîrma.

Moral şi fizic – figurativ şi literal – efectul fu electric. În primul rînd cadavrul îşi deschise ochii şi clipi foarte iute preţ de cîteva minute, aşa cum face domnul Barnes în pantomimele sale[188]; în al doilea rînd strănută; în al treilea se ridică în capul oaselor; în al patrulea arătă cu pumnul spre

doctorul Ponnonner; în al cincilea, întorcîndu-se spre domnii Gliddon şi Buckingham, li se adresă într-o egipteană perfectă astfel:

— Trebuie să vă spun, domnilor, că sînt pe cît de surprins, pe atît de jignit de purtarea dumneavoastră. De la doctorul Ponnonner nu era de aşteptat nimic mai bun. Dînsul e un sărman tîmpiţel, cam dolofan, care *nu ştie* mai multe. Mi-e milă de dînsul şi-l iert. Dar dumneata – domnule Gliddon – şi dumneata, Silk – care aţi călătorit şi aţi stat în Egipt, încît oricine şi-ar putea închipui că v-aţi născut acolo – dumneavoastră, repet, care aţi fost atît de mult timp printre noi, încît vorbiţi, socot eu, egipteana la fel de bine pe cît scrieţi în limba voastră maternă – dumneavoastră, pe care întotdeauna v-am considerat prietenul loial al mumiilor – pe bună dreptate m-am aşteptat la o purtare mai civilizată din partea *dumneavoastră*. Ce să cred despre faptul că staţi liniştiţi deoparte şi vă uitaţi cum sînt brutalizat? Ce să presupun despre faptul că aţi permis unui neica-nimeni să mă uşureze de sarcofagele şi straiele mele în clima asta afurisit de rece? În ce lumină (ca să trec la subiect) să privesc faptul că l-aţi instigat şi l-aţi ajutat pe nemernicul ăsta ordinar, pe doctorul Ponnonner, să mă tragă de nas?

Veţi crede fără îndoială că la auzul acestui discurs, în atari împrejurări, am zbughit-o cu toţii spre uşă sau am fost cuprinşi de istericale sau am căzut într-un leşin colectiv. Era de aşteptat, zic eu, unul dintre aceste lucruri. Într-adevăr, am fi putut urma, în chipul cel mai plauzibil, fiecare şi chiar toate dintre aceste linii de conduită. Şi, pe cuvîntul meu, n-aş putea să explic cum şi de ce n-am urmat nici una, nici alta. Dar poate că adevăratul motiv trebuie căutat în spiritul veacului, care acţionează întru totul după legea contrariilor, el fiind îndeobşte acceptat acum ca soluţia tuturor lucrurilor ce ţin de paradox şi de imposibil. Sau poate că, la urma urmelor, n-a fost decît aerul

extrem de firesc şi de familiar al mumiei cel care a răpit cuvintelor sale orice efect teribil. Orice ar fi fost, faptele sînt clare, şi nici unul dintre membrii echipei noastre n-a trădat nici cea mai mică tresărire şi n-a părut să considere că s-ar fi întîmplat ceva foarte grav.

Cît despre mine, eram convins că totul era în ordine şi m-am mulţumit să mă dau la o parte din calea pumnului egipteanului. Doctorul Ponnonner îşi vîrî mîinile în buzunarele pantalonilor, se uită lung la mumie şi se făcu din cale-afară de roşu în obraji. Domnul Gliddon îşi mîngîie perciunii şi-şi ridică gulerul cămăşii. Domnul Buckingham îşi înclină capul şi-şi vîrî degetul mare de la mîna dreaptă în colţul stîng al gurii.

Egipteanul îl ţintui cu o privire severă cîteva minute, după care îi spuse cu un surîs batjocoritor:

— De ce nu vorbeşti, domnule Buckingham? Ai auzit sau nu ce te-am întrebat? Fii bun şi scoate-ţi degetul din gură!

La asta, domnul Buckingham tresări, îşi scoase din gură degetul mare de la mîna dreaptă, dar în schimb îşi vîrî degetul mare de la mîna stîngă în colţul drept al orificiului mai sus amintit.

Neputînd primi un răspuns din partea domnului B., ipochimenul se întoarse arţăgos spre domnul Gliddon şi, pe un ton peremptoriu, îi ceru, în termeni generali, să explice ce voiam cu toţii de la dînsul.

Domnul Gliddon răspunse pe îndelete în limba fonetică; şi, dacă din tipografiile americane n-ar lipsi semnele hieroglifice, mi-ar face mare plăcere să transcriu aici, în original, întreg discursul său excelent.

Profit totuşi de această ocazie ca să remarc că întreaga conversaţie ce urmează şi la care a luat parte mumia s-a desfăşurat în egipteana primitivă, prin intermediul (în ce mă priveşte pe mine şi pe ceilalţi membri neumblaţi ai echipei) – repet, prin intermediul domnilor Gliddon şi Buckingham în

rol de interpreţi. Aceşti gentlemani vorbeau limba maternă a mumiei cu inimitabilă fluenţă şi graţie; însă n-am putut să nu observ că (datorită, fără îndoială, introducerii unor imagini cu totul moderne şi desigur cu totul inedite pentru străin) cei doi călători erau nevoiţi uneori să recurgă la forme concrete pentru a transmite un înţeles anume. La un moment dat, domnul Gliddon, de exemplu, nu-l putea face pe egiptean să înţeleagă termenul de „politică“, pînă cînd nu desenă pe perete cu o bucată de cărbune un gentleman mărunţel, cu un nas ca un buboi, cu hainele rupte în coate, cocoţat pe un buştean, cu piciorul stîng tras niţel înapoi, cu braţul drept aruncat înainte, cu pumnul strîns, cu ochii holbaţi spre cer şi cu gura deschisă într-un unghi de nouăzeci de grade. În exact acelaşi fel, domnul Buckingham nu reuşi să transmită ideea absolut modernă de „perucă“, pînă cînd (la sugestia doctorului Ponnonner) nu se făcu palid la faţă şi nu consimţi să şi-o scoată din cap pe a sa.

E lesne de înţeles că discursul domnului Gliddon s-a axat, în principal, pe uriaşele beneficii pe care le aducea ştiinţei despuierea şi spintecarea mumiilor; scuzîndu-se în acest sens pentru orice inconvenient ce i s-ar fi putut aduce [ei], în speţă mumiei numite Allamistakeo; şi, conchizînd cu vaga aluzie (căci nu putea fi socotită altceva) că, întrucît aceste chestiuni mărunte erau de acum explicate, era cazul să ne continuăm investigaţia plănuită. Aici doctorul Ponnonner îşi pregăti instrumentele.

În ce priveşte ultimele sugestii ale oratorului, se pare că Allamistakeo avea unele probleme de conştiinţă, de natura cărora nu mi-am putut da seama prea bine; dar se declară satisfăcut de scuzele prezentate şi, dîndu-se jos de pe masă, dădu mîna cu toţi cei din jur.

Cînd această ceremonie luă sfîrşit, ne apucarăm de îndată să reparăm stricăciunile pe care le

suferise subiectul nostru de pe urma scalpelului. I-am cusut rana de la tîmplă, i-am bandajat piciorul şi i-am aplicat un pătrăţel de ghips negru pe vîrful nasului.

Fu observat acum că contele (acesta era, pare-se, titlul lui Allamistakeo) dîrdîia niţel – fără îndoială din cauza frigului. Doctorul se îndreptă numaidecît spre garderoba sa şi curînd se întoarse cu o haină neagră, croită în cel mai bun stil Jennings[189], o pereche de pantaloni din tartan azuriu cu bretele, o *chemise*[190] de stambă roz, o vestă de brocart, un pardesiu alb din pînză de sac, un baston cu mîner, o pălărie fără boruri, cizme din piele de lac, mănuşi din piele de căprioară de culoarea paiului, un lornion, o pereche de perciuni şi o cravată „în cascadă“[191]. Din cauza nepotrivirii de talie dintre conte şi doctor (proporţia fiind de doi la unu), am avut unele dificultăţi în a ajusta aceste veşminte la persoana egipteanului; dar, cînd totul fu aranjat, se putea spune că era îmbrăcat. Drept urmare, domnul Gliddon îi oferi braţul şi îl conduse spre un fotoliu confortabil de lîngă foc, în timp ce doctorul sună pe loc clopoţelul şi comandă ţigări de foi şi vin.

Conversaţia deveni curînd animată. Fireşte, fu exprimată marea curiozitate în legătură cu faptul întru cîtva remarcabil că Allamistakeo rămăsese încă în viaţă.

— Aş fi crezut că era timpul să fii mort, observă domnul Buckingham.

— Cum aşa? răspunse contele, foarte surprins. Abia am trecut de şapte sute de ani. Tatăl meu a trăit o mie şi nu era cîtuşi de puţin ramolit cînd a murit.

Aici urmară o serie de întrebări şi de socoteli energice cu ajutorul cărora se vădi că vechimea mumiei fusese foarte greşit calculată. Trecuseră cinci mii cincizeci de ani şi cîteva luni de cînd aceasta fusese depusă în catacombele din Eleithias.

— Dar observaţia mea, reluă domnul Buckingham, nu avea nici o legătură cu vîrsta dumitale la data înhumării (de fapt, sînt dispus să admit că eşti încă un bărbat tînăr), ci aluzia mea era la perioada imensă în care, după cum arăţi chiar dumneata, ai stat conservat în asfalt.

— În ce? întrebă contele.

— În asfalt, repetă domnul B.

— A, da; am o idee cam vagă despre ceea ce vrei să spui; fără îndoială, s-ar putea să fie răspunsul, dar pe vremea mea nu prea foloseam altceva decît biclorura de mercur[192].

— Dar ce nu reuşim noi să înţelegem prea bine, zise doctorul Ponnonner, este cum se face că, mort fiind şi îngropat în Egipt acum cinci mii de ani, te afli aici astăzi perfect viu şi arăţi extraordinar de bine.

— Dacă eram *mort*, cum zici dumneata, răspunse contele, mai mult decît probabil că aş fi mort şi acum; întrucît observ că vă aflaţi încă în copilăria galvanismului şi nu puteţi realiza cu el ceea ce era un lucru obişnuit printre noi în vremurile de demult. Dar fapt e că eu am căzut în catalepsie[193] şi am fost considerat mort, sau ca şi mort, de către prietenii mei cei mai buni; în consecinţă, m-au îmbălsămat numaidecît – presupun că sînteţi la curent cu principiul de bază al procesului de îmbălsămare?

— Păi, nu prea.

— Aha, înţeleg; o stare deplorabilă de ignoranţă! Ei bine, nu pot intra acum în amănunte: dar este necesar să explic că, în Egipt, a îmbălsăma (cum se zice) însemna a suspenda la modul indefinit *toate* funcţiunile animale supuse acestui proces. Folosesc cuvîntul „animal“ în sensul său cel mai larg, care include nu doar fiinţa fizică, ci şi pe cea morală şi *vitală*. Repet: la noi, principiul călăuzitor al îmbălsămării consta în grabnica întrerupere şi menţinere într-o perpetuă stare de

aşteptare a *tuturor* funcţiunilor animale supuse acestui proces. Ca să fiu scurt, în orice stare s-ar fi aflat individul la data îmbălsămării, în acea stare şi rămînea. Acum, întrucît am marele noroc de a mă trage din sîngele lui Scarabeu[194], am fost îmbălsămat *de viu*, aşa cum mă vedeţi în clipa de faţă.

— Sîngele lui Scarabeu! exclamă doctorul Ponnonner.

— Da. Scarabeul era *insignium*-ul sau „blazonul“ unei foarte distinse şi rare familii de patricieni. A te trage „din sîngele lui Scarabeu“ nu înseamnă decît să faci parte din familia al cărei *insignium* este scarabeul. Vorbesc la modul figurat.

— Dar ce are asta de-a face cu faptul că eşti în viaţă?

— Păi, în Egipt, obiceiul general este ca înainte de îmbălsămare să goleşti cadavrul de măruntaie şi de creieri; singură rasa scarabeilor nu se ţinea de acest obicei. Prin urmare, dacă n-aş fi fost un scarabeu, aş fi fost fără măruntaie şi fără creieri; şi fără ele e cam greu să trăieşti.

— Înţeleg, zise domnul Buckingham, şi presupun că toate mumiile care ne-au parvenit *întregi* sînt din rasa scarabeilor.

— Fără îndoială.

— Eu credeam că scarabeul este unul dintre zeii egipteni, zise domnul Gliddon cu sfială.

— Unul dintre *care* egipteni? exclamă mumia, sărind în picioare.

— Zei! repetă călătorul.

— Domnule Gliddon, sînt realmente surprins să te aud vorbind în acest mod, zise contele, aşezîndu-se la loc pe scaun. Nici o naţiune de pe faţa pămîntului n-a recunoscut vreodată mai mult decît un *singur zeu*. Scarabeul, ibisul etc. erau pentru noi (aşa cum vietăţi asemănătoare erau pentru alţii) nişte simboluri sau *medii* prin care ne închinam unui Creator prea august ca să fie abordat în mod direct[195].

Aici urmă o pauză. În cele din urmă, conversaţia fu reluată de doctorul Ponnonner.

— Nu-i improbabil atunci, din ceea ce ai explicat dumneata, zise el, ca printre catacombele de lîngă Nil să se afle în viaţă şi alte mumii din tribul scarabeilor.

— Nu încape nici o îndoială în privinţa asta, răspunse contele; toţi scarabeii îmbălsămaţi accidental pe cînd erau încă în viaţă sînt în viaţă acum. Chiar şi unii dintre cei îmbălsămaţi *dinadins* astfel ar fi putut fi uitaţi de executorii lor, şi ei se află încă în morminte.

— Eşti bun să explici ce înţelegi prin „îmbălsămaţi dinadins astfel“? am întrebat eu.

— Cu mare plăcere, răspunse mumia, după ce mă cercetase pe îndelete prin lornion – căci era prima oară cînd îndrăzneam să-i adresez o întrebare directă. Cu mare plăcere, zise ea. Durata obişnuită a vieţii omului, pe vremea mea, era în jur de opt sute de ani. Puţini oameni mureau, afară de vreun accident ieşit din comun, înainte de vîrsta de şase sute; puţini trăiau peste zece secole; dar opt erau socotite durata normală[196]. După descoperirea principiului îmbălsămării, aşa cum vi l-am descris deja, filozofilor noştri li s-a năzărit că, întru satisfacerea unei lăudabile curiozităţi şi totodată întru promovarea intereselor ştiinţei, această durată normală ar putea fi trăită în tranşe. În cazul istoriei, într-adevăr, experienţa a demonstrat că ceva de acest gen era indispensabil. Un istoric, de pildă, ajungînd la vîrsta de cinci sute de ani, scria o carte cu multă trudă şi apoi se lăsa îmbălsămat cu grijă, lăsînd instrucţiuni executorilor săi *pro tem*[197] să-l readucă în viaţă după trecerea unei anumite perioade – să zicem cinci sau şase sute de ani. Reluîndu-şi existenţa la expirarea acestui termen, descoperea invariabil că marea sa operă s-a preschimbat într-un soi de carneţel de notiţe întîmplătoare – adică într-un fel de arenă literară pentru presupoziţiile contradictorii, enigmele şi

disputele personale ale unor turme întregi de comentatori exasperaţi. S-a constatat că aceste enigme etc., care treceau sub numele de adnotări sau îndreptări, au ajuns într-atît să năpădească, să pocească şi să strivească textul, încît autorul era nevoit să umble cu o lampă[198] ca să-şi descopere propria carte. Cînd era descoperită, n-ar fi meritat niciodată efortul căutării. După ce o rescria în întregime, trecea drept o datorie de onoare a istoricului să se apuce de treabă numaidecît şi să corecteze, pe baza propriilor sale cunoştinţe şi a experienţei, tradiţiile zilei privind epoca în care a trăit la început. Acum acest proces de rescriere şi rectificare personală, urmărit din cînd în cînd de diverşi înţelepţi, avea efectul de a împiedica istoria noastră să degenereze în pură mitologie.

— Iartă-mă, zise doctorul Ponnonner în acest punct, punîndu-şi mîna blînd pe braţul egipteanului – iartă-mă, domnule, dar pot îndrăzni să te întrerup doar pentru o clipă?

— Cum să nu, *domnule*, răspunse contele, apropiindu-şi scaunul.

— Doream numai să-ţi pun o întrebare, zise doctorul. Ai pomenit de corectarea de către istoric a *tradiţiilor* privind propria lui epocă. Rogu-te, domnule, în medie, ce proporţie din aceste *Kabbala*[199] se dovedeau a fi corecte?

— Aceste *Kabbala*, cum bine le numeşti, domnule, s-au dovedit, în general, a fi întocmai conforme cu faptele consemnate în hrisoavele nerescrise; adică nici măcar o iotă din ele nu s-a dovedit vreodată, în orice împrejurare, să nu fie în întregime sau în mod radical falsă.

— Dar, de vreme ce este cît se poate de limpede că s-au scurs cel puţin cinci mii de ani de la înmormîntarea dumitale, urmă doctorul, sînt încredinţat că hrisoavele voastre din acea perioadă, dacă nu şi tradiţiile voastre, erau suficient de explicite cît priveşte acest subiect de interes

universal, Facerea, care a avut loc, după cum presupun că ştii, doar cu vreo zece secole mai înainte[200].

— Domnule! zise contele Allamistakeo.

Doctorul îşi repetă observaţiile, dar numai după multe explicaţii ajutătoare reuşi să-l facă pe străin să le înţeleagă. Acesta zise în cele din urmă, şovăind:

— Ideile pe care le-ai sugerat sînt, mărturisesc, complet noi pentru mine. Pe vremea mea, n-am cunoscut niciodată pe vreunul care să susţină părerea atît de fantezistă că universul (sau lumea asta, dacă vreţi) ar fi avut vreodată un început. Îmi amintesc că o dată, dar numai o dată am auzit de la un om dedat speculaţiilor filozofice o aluzie destul de vagă privind originea *rasei umane*, şi omul acesta a utilizat chiar cuvîntul *Adam* (sau Pămînt Roşu) pe care îl folosiţi şi voi[201]. L-a utilizat însă în sens generic, cu referire la germinaţia spontană din pămîntul mănos (aşa cum sînt germinate o mie şi una de alte specii inferioare de creaturi) – germinaţia spontană, repet, a cinci uriaşe hoarde de oameni, răsărind simultan în cinci regiuni distincte şi aproape egale ale globului[202].

Aici, aproape toţi cei de faţă au dat din umeri, iar unul sau doi dintre noi ne-am atins frunţile cu un gest foarte sugestiv. Domnul Silk Buckingham, aruncînd o privire piezişă mai întîi la occiputul, apoi la sinciputul[203] lui Allamistakeo, vorbi după cum urmează:

— Durata lungă a vieţii umane pe vremea dumitale împreună cu obiceiul de a o trăi uneori, după cum ai explicat, în tranşe, trebuie să fi avut pe drept cuvînt o puternică influenţă asupra dezvoltării generale şi acumulării de cunoştinţe. Presupun de aceea că vădita inferioritate a vechilor egipteni în toate ramurile ştiinţei, atunci cînd îi comparăm cu modernii şi mai ales cu yankeii, ar

trebui să o punem în întregime pe seama superioarei solidităţi a craniului egiptean.

— Mărturisesc iarăşi, răspunse contele cu multă suavitate, că îmi e cam greu să te înţeleg; rogu-te, la ce ramuri ale ştiinţei te referi?

Aici, întreg grupul nostru, unindu-şi glasurile, detalie pe îndelete asumpţiile frenologiei şi miracolele magnetismului animal.

Ascultîndu-ne pînă la capăt, contele începu să ne relateze cîteva anecdote, care vădeau limpede că prototipurile lui Gall şi Spurzheim înfloriseră şi păliseră în Egipt cu atîta timp în urmă, încît aproape că fuseseră uitate, şi că manevrele lui Mesmer[204] erau, la drept vorbind, nişte trucuri vrednice de dispreţ atunci cînd erau comparate cu miracolele adevărate ale acelor *savans*[205] thebani care au creat păduchii şi o puzderie de alte lucruri similare.

Aici l-am întrebat pe conte dacă oamenii săi ştiau cum să calculeze eclipsele. El zîmbi oarecum dispreţuitor şi zise că ştiau[206].

Asta mă descumpăni niţel, dar am început să pun şi alte întrebări în legătură cu cunoştinţele lui astronomice, cînd un membru al grupului, care încă nu-şi deschisese gura, îmi şopti la ureche că pentru informaţii asupra acestui subiect aş face mai bine să-l consult pe Ptolemeu (oricine ar fi Ptolemeu), precum şi pe unul Plutarch *de facie lunae*[207]. Am întrebat apoi mumia despre lupe şi lentile şi, în general, despre fabricarea sticlei; dar n-am apucat să-mi sfîrşesc întrebările cînd tăcutul membru îmi atinse uşor cotul şi mă imploră în numele lui Dumnezeu să arunc o privire în Diodorus Siculus[208]. Cît despre conte, se mulţumi să-mi răspundă întrebîndu-mă dacă noi, modernii, aveam microscoape care să ne permită să sculptăm camee în stilul egiptenilor. Pe cînd mă gîndeam cum să răspund la această întrebare, măruntul doctor

Ponnonner interveni într-un mod cît se poate de extraordinar.

— Uită-te la arhitectura noastră! exclamă el, spre marea indignare a ambilor călători, care în zadar îl ciupeau de mama focului.

— Uită-te la Fîntîna Bowling-Green din New York! ţipă el cu entuziasm. Sau, dacă asta e o privelişte prea grandioasă, uită-te un moment la Capitoliul din Washington! – şi bunul doctoraş purcese să-i detalieze foarte minuţios proporţiile construcţiei la care făcuse trimitere. A explicat că numai porticul era împodobit cu nu mai puţin de douăzeci şi patru de coloane, de cinci picioare în diametru şi cu o distanţă de cîte zece picioare între ele[209].

Contele zise că, spre regretul său, nu-şi putea aminti pe moment dimensiunile precise ale vreuneia dintre principalele clădiri din cetatea Aznac, ale cărei temelii fuseseră aşezate în noaptea Timpului, dar ale cărei ruine se mai zăreau încă în epoca înmormîntării sale, în vasta întindere de nisip la apus de Theba. Îşi amintea însă (vorbind de porticuri) că unul care ţinea de un palat mai puţin însemnat, într-un soi de mahala numită Karnak[210], consta într-o sută patruzeci şi patru de coloane, fiecare cu o circumferinţă de treizeci şi şapte de picioare şi la o distanţă de douăzeci şi cinci de picioare una de cealaltă. Accesul în acest portic, dinspre Nil, se făcea pe o alee lungă de două mile, alcătuită din sfincşi, statui şi obeliscuri înalte de douăzeci, şaizeci şi o sută de picioare. Palatul însuşi (din cît îşi putea aminti) se întindea pe o latură a sa pe o lungime de două mile şi ar fi putut avea cu totul cam şapte în diametru. Zidurile sale erau bogat pictate pretutindeni, atît pe dinăuntru, cît şi pe dinafară, cu hieroglife. Nu avea pretenţia să *afirme* că înăuntrul acestor ziduri s-ar fi putut construi chiar şi cincizeci-şaizeci dintre aceste capitolii ale doctorului, însă nu era cîtuşi de puţin sigur dacă nu cumva ar fi putut fi înghesuite

cu ceva trudă vreo două-trei sute dintre ele. Palatul acesta din Karnak era, la urma urmelor, o construcţie măruntă şi neînsemnată. El (contele) însă nu putea în cunoştinţă de cauză să nu recunoască ingenuitatea, grandoarea şi superioritatea Fîntînii Bowling-Green, aşa cum fusese ea descrisă de doctor. Era silit să admită că niciodată nu s-a văzut ceva asemănător în Egipt sau aiurea.

L-am întrebat aici pe conte ce avea de spus în legătură cu căile noastre ferate.

— Nimic în mod special, răspunse el. Erau cam fragile, cam prost concepute şi asamblate stîngaci. Nu se puteau compara desigur cu şoselele late, netede, drepte, armate cu fier, pe care egiptenii transportau temple întregi şi obeliscuri masive de o sută cincizeci de picioare înălţime.

I-am vorbit despre giganticele noastre forţe mecanice.

Fu de acord că ştiam cîte ceva în această privinţă, dar m-a întrebat cum aş fi făcut ca să înalţ imposte pe buiandrugi, chiar şi la palatul cel mic din Karnak.

M-am făcut că nu aud această întrebare şi l-am chestionat dacă avea vreo idee despre fîntînile arteziene; dar se mulţumi să ridice din sprîncene; în vreme ce domnul Gliddon, făcîndu-mi întruna cu ochiul, îmi zise pe un ton şoptit că recent fusese descoperită una de inginerii puşi să foreze după apă în Oaza cea Mare.

Am pomenit atunci de oţelul nostru; dar străinul îşi ridică nasul şi mă întrebă dacă oţelul nostru ar fi putut executa lucrările fin sculptate ce se văd pe obeliscuri, şi care au fost realizate doar cu nişte dălţi de aramă[211].

Lucrul acesta ne-a tulburat atît de tare, încît am socotit de cuviinţă să îndreptăm atacul asupra metafizicii. Am trimis după un exemplar dintr-o carte intitulată *Dial*[212] şi am citit din ea un capitol sau

două despre ceva ce nu-i prea clar, dar căruia bostonienii îi zic Marea Mişcare sau Progresul.

Contele se mulţumi să spună că Marile Mişcări erau lucruri îngrozitor de comune pe vremea lui, iar cît despre Progres, „la un moment dat“ el a fost o adevărată pacoste, dar că n-a progresat niciodată.

I-am vorbit atunci despre marea frumuseţe şi importanţă a Democraţiei şi ne-am străduit din răsputeri să-l facem pe conte să înţeleagă adevărata semnificaţie a avantajelor de care ne bucuram trăind acolo unde există sufragiu *ad libitum*[213] şi nici un rege.

Acesta ascultă cu vădită luare-aminte şi, la drept vorbind, părea nu puţin amuzat. După ce am terminat, zise că în urmă cu mult timp se întîmplase acolo ceva foarte asemănător. Treisprezece provincii egiptene hotărîseră toate deodată să devină libere şi astfel să dea un exemplu magnific restului omenirii. Şi-au adunat înţelepţii şi au născocit cea mai ingenioasă constituţie ce se poate concepe vreodată. O vreme s-au descurcat în chip remarcabil; numai năravul lor de a se lăuda era prodigios. Treaba s-a sfîrşit însă prin instaurarea în cele treisprezece state, alături de alte vreo cincisprezece sau douăzeci, a despotismului cel mai odios şi mai insuportabil din cîte s-a auzit vreodată pe faţa pămîntului.

L-am întrebat care era numele tiranului uzurpator.

Din cîte îşi putea aminti contele, era *Mob*[214].

Neştiind ce să spun la asta, am ridicat glasul şi am deplîns ignoranţa egiptenilor cît priveşte forţa aburilor.

Contele se uită la mine cu multă uimire, dar nu dădu nici un răspuns. Tăcutul gentleman însă îmi dete un ghiont zdravăn cu cotul între coaste, spunîndu-mi că m-am expus îndeajuns şi întrebîndu-mă dacă eram chiar atît de netot, încît să nu ştiu că maşina modernă cu aburi se trage din invenţia lui Hero, prin Solomon de Caus[215].

Ne aflam acum în pericolul iminent de a fi înfrînţi; dar cum a vrut norocul cel bun, doctorul Ponnonner, recăpătîndu-şi curajul, sări în ajutorul nostru, întrebînd dacă poporul Egiptului ar putea pretinde la modul serios să poată rivaliza cu modernii în aspectul atoateimportant al îmbrăcămintei.

La asta contele îşi privi bretelele pantalonilor, după care, apucînd pulpana fracului, o ţinu cîteva minute aproape de ochi. Într-un tîrziu, lăsînd-o să cadă, gura i se lăţi încetul cu încetul pînă la urechi; dar nu-mi amintesc să fi zis ceva ca răspuns.

La acestea ne-am recăpătat buna dispoziţie, iar doctorul, apropiindu-se de mumie cu multă demnitate, o rugă să spună cinstit, pe cuvîntul ei de onoare, dacă egiptenii au înţeles vreodată, în *oricare* perioadă, modul de fabricare a tabletelor Ponnonner sau a pilulelor Brandreth[216].

Am aşteptat cu profundă nelinişte un răspuns; dar în zadar. El nu venea. Egipteanul roşi şi îşi lăsă capul în piept. Nicicînd n-a fost triumful mai deplin; nicicînd n-a fost înfrîngere suportată cu atîta lipsă de graţie. Sincer vorbind, nu puteam îndura spectacolul umilirii sărmanei mumii. Mi-am luat pălăria, am salutat-o băţos şi am plecat.

Ajungînd acasă, am constatat că era trecut de orele patru şi numaidecît m-am dus la culcare. Acum e zece dimineaţa. Sînt sculat de la şapte şi de atunci aştern aceste însemnări în interesul familiei mele şi al omenirii. Pe cea dintîi n-am să o mai văd niciodată. Nevastă-mea e o scorpie. Adevărul e că sînt sătul de viaţa asta şi de secolul al XIX-lea în general. Sînt convins că totul merge prost. Pe lîngă asta, sînt nerăbdător să ştiu cine va fi preşedinte în 2045. De aceea, imediat ce mă voi rade şi voi bea o ceaşcă de cafea, am să trec pe la Ponnonner ca să mă îmbălsămeze pentru două sute de ani.

174 Căpitanul Sabretash (în engl. *sabretash*: taşcă atîrnată de centiron, purtată de ofiţerii cavalerişti) îşi datorează numele unei serii de articole din *Fraser's Magazine* (martie 1838, ianuarie şi august 1839) adresate lui Oliver Yorke, miticul editor al lui *Fraser's* de către „Căpitanul Orlando Sabertash“ (Generalul-maior John Mitchell, 1785-1859).

175 Egiptenii antici numeau acest oraş Nuben, iar grecii, Eilethyia. Azi el se numeşte El Kab.

176 Majoritatea amănuntelor din acest şi din următoarele nouă paragrafe provin din articolul „Mumiile“, *Encyclopaedia Americana* (1836), vol. IX, pp. 89-90. Iată un fragment semnificativ:

„Numeroase peşteri sau grote [conţinînd mumii şi artefacte] se găsesc în cele două creste muntoase ce se întind aproape paralel cu Nilul de la Cairo la Syene. Cele mai remarcabile dintre aceste morminte sînt cele din apropierea Thebei, în Munţii Libiei, dintre care multe au fost cercetate de Belzoni, precum şi cele de lîngă Eleithias (descrise de Hamilton), amonte de fluviu, care, deşi nu tot atît de fastuoase ca mormintele thebane, conţin mai multe ilustraţii despe viaţa privată a egiptenilor. Încăperile sepulcrale sînt acoperite aproape în întregime cu fresce şi basoreliefuri şi adesea conţin statui, vaze etc. [...]. Cele ale persoanelor particulare variază după bogăţia răposatului, dar deseori sînt bogat ornamentate. Multe dintre aceste morminte au fost răscolite de arabi în scopul jafului şi un mare număr de mumii au fost distruse pentru colofoniul sau asfaltul pe care-l conţin, care se vinde bine în Cairo [...].

Trupurile celor bogaţi şi puternici au suferit cele mai complicate operaţiuni, ele fiind împodobite cu tot felul de ornamente. Îmbălsămătorii de diverse ranguri şi îndatoriri extrăgeau creierul prin nas, iar măruntaiele printr-o incizie laterală; trupul era apoi ras, spălat şi sărat, şi după o anumită perioadă începea procesul *îmbălsămării* propriu-zise. Întreg trupul era apoi vîrît în balsam şi înfăşurat în bandelete de in; fiecare deget de la mîini şi picioare era învelit separat, uneori fiind incastrat într-o casetă de aur, iar unghiile erau deseori aurite. Bandeletele erau înfăşurate apoi în jurul fiecărui picior şi în cele din urmă în jurul întregului trup, pînă la 15-20 grosimi. Capul era obiectul unei atenţii speciale; uneori era învelit în cîteva fîşii de muselină fină; prima era lipită de piele, iar celelalte de prima; totul era apoi acoperit cu o tencuială fină. Un guler din mărgele cilindrice de sticlă de diferite culori era ataşat de masca ce acoperea capul, şi de ea era legată o tunică din acelaşi material.

Mărgelele, atît cele de la guler, cît şi de la tunică, sînt dispuse în aşa fel încît să alcătuiască imagini ale divinităţii, ale scarabeului, globului înaripat etc. Mumia este vîrîtă uneori într-un soi de teacă, din hîrtie sau din pînză, acoperită cu un strat de ghips, pe care sînt picturi şi aur poleit. Aceste picturi reprezintă subiecte legate de îndatoririle sufletului, defilarea lui în faţa diverselor divinităţi; o inscripţie hieroglifică perpendiculară din mijloc dă numele mortului şi ale rudelor sale, titlurile sale etc. Totul e apoi aşezat în sarcofag. Mumiile examinate prezintă înfăţişări foarte diferite. Unele au o deschidere în latura stîngă, sub braţ, iar la altele trupul e întreg. Unele dintre cele deschise au fost uscate prin substanţe vegetale şi balsamice, altele cu sare. În primul caz se foloseau gume aromate sau asfalt (cînd sînt aruncate în foc, gumele exală un miros aromat); la acestea dinţii şi părul s-au păstrat în general; însă expuse fiind la aer, ele se alterau repede. Cele preparate cu asfalt sînt de culoare trandafirie şi s-au păstrat bine [...]. Sicriul este de obicei din sicomor, cedru sau carton; carcasa este întreagă şi acoperită pe dinăuntru şi pe dinafară cu picturi reprezentînd scene funerare şi multe alte subiecte; numele mortului este, de asemenea, repetat pe ele cu caractere hieroglifice. Acoperămîntul, care e şi el întreg, este ornamentat în acelaşi stil şi conţine, de asemenea, chipul răposatului în relief, pictat şi adesea poleit cu aur. Pieptul este acoperit cu un guler lat; o inscripţie perpendiculară ocupă centrul, iar scenele funerare, marginile. Sicriul este adesea închis într-a doua şi chiar a treia casetă, fiecare dintre ele fiind, de asemenea, împodobită cu reprezentări similare“.

177 *platanus*: Poe fie face o confuzie, fie vrea să sugereze că sarcofagul e de fapt o mistificare. *Platanus* sau, mai precis, *Platanus occidentalis* denumeşte sicomorul american, cel egiptean fiind *Ficus sycamorus*.

178 *papier maché* [corect *mâché*].

179 Pentru Gliddon (care posibil să se fi aflat în New York la data cînd Poe îşi scria nuvela), vezi notele introductive.

180 Poe are dreptate în privinţa caracterelor fonetice. Din cele mai vechi timpuri egiptenii, care utilizau cîteva sute de hieroglife, aveau un set complet cu care puteau reprezenta sunete specifice (ceea ce numim azi foneme), deşi n-au renunţat cu totul la pictograme şi ideograme.

181 *Allamistakeo*: adică *All a mistake* (engl.): totul e o greşeală – o dovadă în plus că mumia e o mistificare.

182 *globul înaripat*: sau „discul înaripat“, motiv egiptean reprezentînd Soarele în mişcare. Discul înaripat şi scarabeul sînt simboluri ale morţii.

183 Pentru *pila voltaică*, vezi *A o mie şi doua poveste a Şeherezadei*, n. 25, *supra.*

184 Membrana fibroasă a ochiului (lat.).

185 Călător pasionat, James Silk Buckingham (1786-1855) a publicat *Palestina* (1822), *Siria* (1825), *Mesopotamia* (1827), *Asiria şi Persia* (1830). Ca membru al Parlamentului englez (1832-1837), a susţinut programele de reformă socială. După alţi patru ani de călătorie prin America a publicat *America: Historical, descriptive, and Statistic, including a Journey through the Northern or Free States* (1841); *The Slave States of America* (1842); *The Eastern and Western States of America* (1842). În recenzia la J.L. Stephens, *Arabia Petrae* (*New York Review*, octombrie 1837), Poe îl menţionează cu respect printre autorii unor „cărţi valoroase de călătorii orientale“. Ceva însă, probabil critica dură a lui Buckingham la adresa sclaviei, în opinia lui Burton Pollin, îl înstrăinează pe Poe, ale cărui trimiteri vor fi de acum înainte numai în termeni dispreţuitori.

186 Osul sesamoid al degetului mare de la picior (lat.).

187 Cînd doctorul Andrew Ure din Glasgow a aplicat bateria galvanică la un bărbat fusese spînzurat, piciorul acestuia l-a izbit pe spectatorul de lîngă el, care a leşinat, în vreme ce toţi ceilalţi au luat-o la goană (*The Medical Repository*, ianuarie 1820).

188 *John Barnes* (1761-1841): celebru comediant la Park Theatre, New York, şi tatăl mult mai cunoscutei actriţe şi scriitoare, Charlotte Barnes.

189 *William T. Jennings & Co.,* Broadway nr. 231, American Hotel, ţinea un magazin de confecţii, la preţ redus.

190 Cămaşă (fr.).

191 *cravată „în cascadă“:* în orig. *Mail-Coach necktie*: cravată albă, lată, cu falduri revărsîndu-se peste nod ca o cascadă, la modă pe la 1830.

192 Vezi următorul paragraf din articolul „Îmbălsămarea“ din *Encyclopaedia Americana* (1836), vol. IV, p. 487: „Intestinele sînt scoase din trup, iar creierul din cap şi cavităţile sînt umplute cu un amestec de ierburi balsamice, mirt şi altele de acest fel; vasele de sînge mai mari şi celelalte vase sînt injectate cu balsamuri dizolvate în alcool produs din vin; trupul este frecat bine cu alcool de acelaşi fel. Egiptenii antici îndepărtau viscerele din cavităţile mai mari şi le înlocuiau cu substanţe aromate, saline şi bituminoase şi de asemenea înveleau partea exterioară a trupului cu cîrpe impregnate

cu materiale asemănătoare [...] Impregnarea corpului animal cu sublimat coroziv pare să fie mijlocul cel mai eficient de a-l pastra, exceptînd scufundarea în alcool. Impregnarea este realizată prin injectarea unei soluţii puternice, constînd în aproximativ patru uncii de biclorură de mercur la o jumătate de litru de alcool, în vasele sanguine şi, după ce erau îndepărtate viscerele, corpul era scufundat, vreme de trei luni, în aceeaşi soluţie, după care se usucă uşor şi este aproape nepieritor. (Injectarea unei asemenea soluţii într-un corp viu ar fi desigur fatală.)“ Pentru *biclorura de mercur* vezi *Cărăbuşul de aur* şi *Misterul lui Marie Rogêt*.

193 *catalepsie*: iată un subiect destul de răspîndit printre scriitorii acelor vremuri. Termenul tehnic folosit era cel de *Catochus*, „o formă specială de catalepsie, în care pacientul este stăpîn pe simţurile sale, dar capacitatea sa de mişcare este complet suspendată, întreaga lui înfăţişare putînd fi uşor confundată cu moartea“ (W.W. Storz, „Catochus“, *The Boston Miscellany of Literature and Fashion*, I, vi, iunie 1842, pp. 248-51).

194 „*Scarabaeus:* cunoscut ca simbol egiptean, ca imaginea soarelui care renaşte din el însuşi. În picturile egiptene, scarabeul ţine între picioruşe imensa sferă a soarelui. El este înfăţişat rostogolind o sferă de foc în care şi-a depus sămînţa. Astfel, simbolizează ciclul solar al zilei şi nopţii. Adesea este numit zeul Khepri, *Soarele-răsare*. În scriitura egipteană, figura scarabeului cu picioruşele întinse corespunde verbului *kheper*, însemnînd «a veni la viaţă luînd o anumită formă». Pe anumite mumii înzestrate cu aripi desfăcute de şoim (de pildă, sarcofagul lui Tutankhamon), scarabeii slujeau drept talismane şi erau invocaţi după o formulă din *Cartea legilor*. Simbolismul insectei provine din obiceiul scarabeului pilular (*Scarabaeus sacer*) sau al gîndacului-de-bălegar, de a rostogoli o sferă de bălegar (Oul Lumii din care se naşte viaţa) pînă în bîrlogul său“ (Jean Chevalier şi Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri*, vol. 3, Bucureşti, Editura Artemis, 1995, pp. 200-201).

195 Discuţia lui Poe despre monoteismul egiptenilor se bazează pe afirmaţiile egiptologilor din timpul său. Vechii egipteni se închinau la trei divinităţi principale şi şase divinităţi minore pentru fiecare regiune. Cînd Egiptul s-a unificat, în zorii istoriei, zeităţile s-au identificat, soarele fiind aproape pretutindeni zeul suprem. După cum afirmă Constantin Daniel (*Cultura spirituală a Egiptului antic*, Editura Cartea Românească, 1985, p. 324), egiptenii concepeau divinitatea ca fiind

risipită şi divizată, dar şi prezentă pretutindeni. „Unii egiptologi au afirmat – conform teoriei moderne a *monoteismului iniţial* – că a existat un singur zeu universal, iar alţi cercetători au relatat că primordial au fost adorate o serie de zeităţi cosmice care – mai apoi – primind nume diferite, după locul unde îşi aveau templul..., s-au împărţit – aparent numai – în multiple zeităţi“ (*op. cit.,* pp. 327-328). „Se pare că într-adevăr din imperiul vechi exista credinţa într-un zeu universal al cerului, al cărui ochi este soarele ce luminează pământul“ (*ibid.,* p. 326).

196 Pentru vîrsta patriarhilor antedeluvieni, vezi *Facerea 5*. În *Septuaginta*, unele vîrste sînt date diferit, mărind astfel timpul istoriei străvechi.

197 Deocamdată (lat.).

198 Aluzie la filozoful cinic Diogene din Sinope care, „aprinzînd o lampă, în plină zi, umbla încoace şi încolo [prin Atena] spunînd: «Caut un om»“ (Diogenes Laertios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, VI, „Diogene“, Secţiunea VI [41], Bucureşti: Editura Academiei, 1963, p. 306, trad. de C.I. Balmuş).

199 *Kabbala* (din ebr. *gabbalah*) defineşte astăzi deopotrivă mistica evreiască şi tradiţiile esoterice ale iudaismului. Dar abia în Evul Mediu, mai ales în şcoala lui Isaac cel Orb, în Provenţa veacului al XII-lea, termenul începe să desemneze mistica teosofică (Roland Goetschel, *Kabbala*, Timişoara, Editura de Vest, 1992, trad. de Carmen Blaga). Poe foloseşte termenul, aici şi în alte texte, ca sinonim pentru misterios, incredibil.

200 Data de 4004 î.e.n. ca început al Creaţiei a fost stabilită de James Ussher (1581-1656), arhiepiscop de Armagh, care, în *Annales Veteris et Novi Testamenti*, a elaborat o cronologie a evenimentelor biblice, acceptată vreme de două secole şi mai bine de ediţiile autorizate ale Bibliei engleze. În al său *Ancient Egypt* (p. 33), Gliddon a căutat cu tact să-i convingă pe credincioşi să accepte dovezile noilor descoperiri cum că istoria omenirii se întinde mult mai departe în trecut, citînd tabelele pregătite de „eruditul Hales“ (William, profesor de limbi orientale la Trinity College, Dublin) ca să arate că „pentru cele trei evenimente mai importante consemnate în Vechiul Testament: Facerea, Potopul şi Exodul, cercetătorul se află într-un haos de 300 de opinii diferite, publicate, privind data aceloraşi evenimente, opinii ce se bat cap în cap!“ După Stuart şi Susan Levine (*op. cit.,* p. 543), această nouă paradigmă privind vechimea Creaţiei va fi constituit pentru contemporanii lui Poe un şoc la fel de mare ca

acela produs de revoluţia copernicană şi galileeană în astronomie cu trei secole mai înainte.

201 Gliddon (*op. cit.*, pp. 28-29) reproduce din *Grammaire egyptienne* (1836-1841), lucrarea postumă a lui Champollion, o pictură însoţită de un text hieroglific tradus cu „Knum, Creatorul, pe roata lui zămisleşte mădularele divine ale lui Osiris (tipul omului) în casa strălucitoare a vieţii“. Gliddon comentează: „El zămisleşte pe om; în ebraică, ADAM, primul bărbat, însemnînd atît *om*, cît şi *pămînt roşu* sau lut“ şi compară cu *Isaia 64: 8*: „Dar, Doamne, Tu eşti tatăl nostru; noi sîntem lutul, şi Tu olarul, care ne-ai făurit: sîntem cu toţii lucrarea mîinilor Tale“.

202 Pentru generaţia spontanee, vezi Lucretius, *Poemul naturii*, v. 797-798, trad. de T. Naum, Editura Ştiinţifică, 1965:

> Căci nu pot vietăţile pămîntului
> Nu pot să fie nici din cer căzute,
> Şi nici ieşite din genunea mării...
> Şi-acuma încă, multe animale
> Ies din pămînt, crescînd pe nesimţite
> Din ploi şi din a soarelui căldură.

203 *occiput*: partea posterioară şi inferioară a craniului, care se leagă de vertebrele gîtului; *sinciput*: osul craniului ce corespunde creştetului capului.

204 *François Joseph Gall* (1758-1828), creatorul fiziologiei intelectuale denumită frenologie, a cărei idee centrală este că creierul este organul tuturor sentimentelor şi facultăţilor. Forma craniului, care o repetă pe cea a creierului, sugerează mijlocul de descoperire a facultăţilor fundamentale. *Johann Gaspard Spurzheim* (1776-1832), medic frenolog german, discipol al lui Gall. Pentru Franz Mesmer şi magnetismul animal, vezi E.A. Poe, *Demonul perversităţii*, n. 6 şi *Poveste din Munţii Colţuroşi*, notele introductive şi n. 3. Pentru Poe frenologia era o ştiinţă cît se poate de respectabilă, dovadă recenzia sa elogioasă la cartea doamnei L. Miles, *Phrenology, and the Moral Influence of Phrenology*, din care citătm: „Frenologia nu mai este de luat în derîdere. Nu mai este de luat în derîdere de oamenii de bun-simţ. Ea a căpătat prestigiul unei ştiinţe, şi ca ştiinţă, se numără printre cele mai importante dintre cele care reţin atenţia fiinţelor gînditoare“ (*Southern Literary Messenger*, martie 1836).

205 Pentru *savans* thebani, cf. magicienii din *Exodul, 8: 16-18*.

206 Cf. acest şi următoarele trei paragrafe în articolul din *Westminster Review*, p. 32, citat mai sus, comentînd despre a optsprezecea dinastie

thebană: „Cunoştinţele practice, chimice, astronomice şi mecanice pe care le posedau laolaltă cu colegiile preoţeşti (ştiinţifice) erau în unele privinţe egale şi în unele privinţe chiar mai mari decît ale noastre. Ei făceau sticlă în cantităţi uriaşe (Diodorus Siculus), lentile de convergenţă şi lentile pentru telescoape. Probabil că-şi crestau delicatele medalioane cu ajutorul microscoapelor. Ptolemeu descrie un astrolab; ei calculau eclipsele; afirmau că lumea era despărţită de mare şi de uscat“ (Plutarh, *De facie lunae*).

207 *Claudius Ptolemaeus*, geograf şi astronom din Egiptul veacului al II-lea e. n., a cărui *Geografie* în 8 cărţi e celebră. E vorba de tratatul lui Plutarh, *De facie [quae] in orbe lunae [apparet]* (*Faţa Lunii),* tradus în latină şi comentat de astronomul german Johannes Kepler.

208 *Diodorus Siculus* (n. 90 î.e.n.), autor al faimoasei *Biblioteci istorice*, o istorie universală în 40 cărţi, din care s-au păstrat doar 15, precum şi fragmente. Iată un pasaj din Cartea I, 98. 3: „Oenopides a petrecut, de asemenea, cîtva timp cu preoţii şi astrologii“ [Egiptului] şi „a învăţat printre alte lucruri despre orbita soarelui că are o traiectorie oblică şi că se deplasează într-o direcţie opusă celei a stelelor“.

209 *The Bowling Green Fountain* din New York era, pare-se, un monument de prost-gust, construit de Aaron P. Price pentru milionarul Alderman Pettigrew. A fost expus la 4 iulie 1843, iluminat de şaisprezece lămpi cu gaz în forma unor aripi de liliac. Poe îşi bate joc de acest monument în prima epistolă din *Doings of Gotham*, tipărită în *Columbia Spy* (18 mai 1844). Capitoliul din Washington e descris amănunţit într-un articol, nesemnat, din *Burton's*, noiembrie 1839, pe care Mabbott îl atribuie lui Poe pe baza scrisorii sale din 1 iunie 1840 către Burton şi a acestui pasaj din nuvelă.

210 *Aznac*: nume fictiv, dar descrierea oraşului *Karnak* este reală.

211 Cf. paragrafele de sus cu articolul atribuit lui Poe din *Westminster Review*, pp. 32-33: „Posedau arta de a căli uneltele de aramă pentru a tăia cel mai dur granit cu cea mai mare şi strălucită precizie. Acest meşteşug noi l-am pierdut [...] uneltele noastre nu pot tăia asemenea piatră cu precizia conturului ce s-a păstrat pe inscripţii pînă în zilele noastre. Iarăşi, de ce mijloace mecanice dispuneau ca să ridice şi să fixeze enormele imposte pe buiandrugii templelor lor cum sînt cele din Karnac? [...] Că erau familiarizaţi cu principiul fîntînilor arteziene a fost dovedit nu demult de cercetările inginereşti efectuate în timp ce s-a săpat după apă în Oaza cea Mare. Că erau la curent cu principiul căilor ferate, este evident, adică aveau şosele

artificiale, aduse la nivel, directe şi canelate (canelurile fiind unse cu ulei), pentru transportul de la mari depărtări al blocurilor enorme de piatră, temple de piatră întregi şi statuile colosale jumătate din înălţimea monumentului. Urme de fier, se spune, au fost găsite în aceste caneluri. În sfîrşit, domnul Arago pretinde că aceştia posedau nu doar cunoştinţe despre forţa aburilor [...], ci că maşina cu aburi modernă se trage prin Solomon de Cause, predecesorul lui Worcester, din invenţia lui Hero, inginerul egiptean“.

212 *Dial*, revistă fondată în 1840, era organul de presă al transcendentaliştilor grupaţi în jurul poetului şi eseistului R.W. Emerson.

213 La discreţie (lat.).

214 *Mob*: „gloată“ (engl.); cf. *Mellonta Tauta*: „Pe cînd însă filozofii erau ocupaţi să roşească de propria lor neghiobie de a nu fi prevăzut aceste rele inevitabile, [...] chestiunea a fost rezolvată brusc de un individ pe nume *Mob*, care a luat totul în mîinile sale şi a instaurat un despotism, în comparaţie cu care cele ale fabuloşilor Zeros şi Hellofagalabaluses păreau respectabile şi agreabile“.

215 Matematicianul *Heron* din Alexandria (pe la 150 î.e.n.) şi-a descris maşina cu aburi în *Pneumatica*, lucrare în două cărţi; *Solomon de Caus* (1576-1626), inginer francez, a cărui *Raisons des forces mouvantes, avec diverses machines tant utiles que plaisantes* (1615) face din el unul dintre inventatorii maşinii cu aburi. *Giambattista della Porta* (1535-1615), care, în *De spiritali* (1606), descrie o maşină cu aburi.

216 *Pilulele Brandreth* se bucurau de multă publicitate la vremea lui Poe.

POVESTIRI
1845-1846

Cîteva secrete din temniţa revistelor

Lipsa unei legi internaţionale privind drepturile de autor[1] face cu neputinţă obţinerea de la negustorii de carte a unei remuneraţii în schimbul muncii literare, efectul fiind că mulţi dintre cei mai buni scriitori ai noştri au fost nevoiţi să se angajeze în slujba unor reviste şi gazete, care, cu o obstinaţie ce le face cinste, confirmă mai mult sau mai puţin vechea zicală cum că pînă şi în domeniul ingrat al Literelor truditorul îşi merită din plin banii[2]. Prin ce instinct tenace al cinstei şi decenţei au reuşit aceste jurnale să-şi păstreze obiceiul de a plăti, în pofida împotrivirii unor Forster sau Leonard Scott[3], care, contra opt dolari, îţi livrează oricare dintre cele patru periodice britanice vreme de un an de zile, e un lucru pe care am reuşit cu mare greutate să ni-l explicăm în chip mulţumitor, dar în cele din urmă am fost siliţi să ni-l explicăm prin nici un alt temei mai raţional decît acela al persistenţei unui soi de *esprit de patrie*[4]. Că revistele pot trăi, şi nu doar trăi, ci chiar prospera, şi nu doar prospera, ci îşi pot chiar permite să dea bani pentru contribuţiile originale, sînt fapte care, în împrejurarea de faţă, nu pot fi explicate decît prin presupunerea, pe drept cuvînt, fantezistă, însă plăcută, că un tăciune nestins ar mai licări pe undeva printre focurile vrednicului sentiment faţă de litere şi faţă de oamenii de litere, sentiment ce a animat odinioară piepturile americane.

Nu se cade (poate că asta e ideea) să-i lăsăm pe bieţii noştri scriitoraşi să moară de-a binelea de foame, în vreme ce noi ne îngrăşăm, în sensul literar, cu minunatele lucruri pe care le sustragem, fără să roşim, din buzunarul întregii Europe: n-ar fi tocmai un lucru *comme il faut*[5] să permitem o asemenea crimă: şi iată că avem reviste, şi iată că avem o parte a publicului care se abonează la aceste reviste (din milă, pur şi simplu), şi iată că avem editori de reviste (care uneori îşi iau asupră-şi îndoita titulatură de „editor *şi* proprietar“) – editori, spuneam, care, în anumite condiţii de bună purtare, tămîieri ocazionale şi supunere necurmată şi decentă, îşi fac o problemă de conştiinţă din a-l încuraja pe bietul scriitoraş cu un dolar sau doi, mai mult sau mai puţin în funcţie de cît de onorabil se comportă acesta şi cît de mult se poate abţine de la năravul indecent de a strîmba din nas.

Sperăm însă că nu sîntem atît de părtinitori sau atît de răzbunători încît să insinuăm că un lucru ce pare într-adevăr o meschinărie din partea lor (a editorilor de reviste) ar fi, pe drept cuvînt, o meschinărie imputabilă *dumnealor*. În fapt, se va vădi numaidecît că ceea ce am afirmat merge chiar împotriva unei asemenea acuzaţii. Aceşti editori plătesc totuşi *ceva* – alţi editori absolut nimic. Iată o diferenţă, de bună seamă – deşi matematicienii pot obiecta că diferenţa ar putea fi infinitezimală. Totuşi aceşti editori şi proprietari de reviste *plătesc* (ăsta-i cuvîntul), iar cît priveşte bietul nostru scriitoraş, chiar şi cele mai neînsemnate favoruri vor fi cu siguranţă primite cu mulţumiri. Nu: meschinăria stă la uşa publicului călărit de demagogii care acceptă ca delegaţii lor unşi (ori poate izgoniţi[6] – care din ele?) să insulte bunul-simţ (al publicului) ţinînd discursuri în amfiteatrele noastre naţionale despre frumuseţea şi uşurinţa cu care jefuiesc Europa Literară la drumul mare şi mai ales despre crasa absurditate de a admite un

principiu atît de neprincipial, cum că omul ar avea un drept şi titlu atît asupra propriului său creier, cît şi asupra materialului diafan pe care binevoieşte să-l extragă din el, întocmai ca viermele autentic pe care-l incarnează. Dacă ceva din acest caracter diafan trebuie ocrotit, ei bine, atunci avem mîinile pline cu viermi de mătase şi *morus multicaulis*[7].

Dar, dacă în împrejurarea de faţă nu ne putem plînge de absoluta meschinărie a editorilor de reviste (întrucît, de plătit, plătesc), într-o privinţă avem totuşi împotriva lor serioase temeiuri de acuzare. De ce (întrucît, de plătit, tot trebuie să plătească) nu plătesc cu bună-credinţă şi *cu promptitudine*. Dacă am fi în toane rele în clipa de faţă am putea istorisi o poveste care ar face să se zburlească părul de pe creştetul lui Shylock[8]. Un tînăr autor, care se luptă cu Disperarea însăşi, aceasta sub chipul unei îngrozitoare sărăcii ce nu are nici o alinare – nici o simpatie din partea unei lumi cotidiene care nu-i poate înţelege nevoile şi care s-ar preface că nu le înţelege chiar dacă le-ar înţelege foarte bine –, acest tînăr autor e rugat politicos să scrie un articol pentru care „va fi recompensat regeşte“. Încîntat, el va neglija poate pentru o lună de zile singura slujbă care îi asigură traiul şi după ce va suferi de foame o lună întreagă (el şi familia sa), va încheia luna de foamete şi articolul şi îl va expedia, pe acesta din urmă (cu o aluzie clară la prima), bogatului „editor“ şi „proprietar“ cu nasul borcănat, care a binevoit să-l onoreze pe el (bietul scriitoraş) cu patronajul său. O lună (de foamete iar) şi nici un răspuns. Încă o lună – şi iar nimic. Alte două luni – şi iarăşi nimic. O a doua scrisoare, sugerînd discret că poate articolul nu va fi ajuns la destinaţie – dar nici un răspuns. La expirarea celorlalte şase luni se prezintă din nou în persoană la biroul „editorului şi proprietarului“. Mai veniţi. Bietul scriitoraş pleacă, însă nu uită să mai vină. Mai veniţi; şi „mai veniţi“ e cuvîntul de ordine vreme de alte trei-patru luni.

Pierzîndu-şi răbdarea, cere înapoi articolul. Nu – nu-l poate primi (adevărul e că era prea bun ca să se renunţe la el atît de uşor) – „e dat la tipar“ şi „contribuţiile de acest soi nu se plătesc niciodată (acesta-i *regulamentul* nostru) mai devreme de şase luni de la publicare. Mai treceţi după şase luni de la apariţia articolului dumneavoastră şi atunci banii dumneavoastră vă vor sta la dispoziţie – căci noi înşine sîntem oameni de afaceri – cu promptitudine“. Asta îl mulţumeşte pe bietul „scriitoraş“, care hotărăşte în sinea sa că „editorul şi proprietarul“ e un gentleman şi că, bineînţeles, el (amărîtul de „scriitoraş“) va aştepta aşa cum i s-a cerut. Şi e de presupus că ar fi aşteptat dacă ar fi putut – dar estimp Moartea n-a vrut să aştepte. Omul moare şi graţie decesului său norocos (care s-a petrecut din cauza inaniţiei) grasul „editor şi proprietar“[9] e de acum înainte şi pentru vecii vecilor mai gras cu suma de douăzeci şi cinci de dolari, economisiţi cu multă dibăcie; aceşti bani urmînd a fi cheltuiţi în chip generos pe şampanie şi pe potîrnichi.

Sînt două lucruri pe care sperăm că cititorul nu le va face în răstimpul cît va parcurge acest articol: primul, sperăm că nu va socoti că l-am scris din propria noastră experienţă, întrucît nu ne bazăm decît pe informaţiile unor păţiţi autentici, şi al doilea, că nu va încerca să atribuie remarcele noastre vreunor editori de reviste contemporani, bine ştiut fiind că ei sînt cu toţii remarcabili atît în ce priveşte generozitatea şi urbanitatea, cît şi înţelegerea şi aprecierea Geniului.

1 În Marea Britanie legea dreptului de autor funcţionează de la 1 iulie 1912.

2 Cf. *Luca 10: 7*: „vrednic este lucrătorul de plata sa“.

3 *Theodore Forster* din New York republica articole din revistele engleze, iar Leonard Scott & Co. de pe Fulton Street nr. 112 se deda şi el la furturi literare prin 1845.

4 Sentiment patriotic (fr.).

5 Corect (fr.).

6 *aroint*: pleacă!, cuvînt folosit de W. Shakespeare în două rînduri; cf. *Macbeth*, actul I, sc. iii, v. 6: „Aroint thee, witch“. Ion Vinea traduce: „Vrăjitoare, hai, te cară!“ (Shakespeare, *Opere complete*, 7, Editura Univers, 1988, p. 258). Poe mizează aici pe asemănarea dintre *aroint* şi *anoint*: a unge.

7 Specie de dud din ale cărui frunze se hrănesc viermii de mătase. În America, industria viermilor de mătase era în floare pe la mijlocul veacului trecut.

8 Cf. vorbele stafiei în *Hamlet*, actul I, sc. v, 13-20: „Dacă n-aş fi ţinut/Să nu spun a-închisorii mele taine, /Aş da citire unui letopiseţ/Din care cel mai neînsemnat cuvînt/Ţi-ar.../Ţi s-ar desface pletele-nnodate/Şi orce fir de păr ţi s-ar zbîrli/Ca ţepii de mistreţ înfuriat“. – trad. de Leon D. Leviţchi şi Dan Duţescu (Shakespeare, *Opere complete*, 5, Editura Univers, 1986, p. 345-46). *Shylock* e un personaj din piesa shakespeareană *Neguţătorul din Veneţia.*

9 Ca o ironie a sorţii, Poe însuşi avea să-şi aroge titlurile de „editor şi proprietar“ al revistei *Broadway Journal* la 25 octombrie 1845.

Puterea cuvintelor

Oinos: Agathos, iartă neputinţa acestui duh de curînd dăruit cu nemurirea!

Agathos: Dragul meu Oinos[10], n-ai spus nimic care să necesite iertarea. Nici măcar aici cunoaşterea nu e ceva care să ţină de intuiţie[11]. Cît priveşte înţelepciunea, cere-o în mod deschis de la îngeri pentru a-ţi fi dată![12]

Oinos: Dar în existenţa asta am visat că voi cunoaşte deodată toate lucrurile şi astfel, cunoscîndu-le pe toate, dintr-odată voi fi fericit.

Agathos: Vai, nu în cunoaştere stă fericirea, ci în dobîndirea cunoaşterii! Cunoscînd mereu, vom fi mereu binecuvîntaţi; să cunoaştem însă totul înseamnă să ne ajungă blestemul Satanei.

Oinos: Dar Preaînaltul nu cunoaşte oare totul?

Agathos: *Acesta* (întrucît El e Preafericitul) trebuie să fie *singurul* lucru necunoscut chiar şi LUI.

Oinos: Dar, întrucît cu fiecare ceas cunoaştem tot mai mult, nu urmează că *în cele din urmă* toate lucrurile vor fi cunoscute?

Agathos: Priveşte jos la depărtările abisale! Încearcă să scrutezi nenumăratele cărări ale aştrilor pe cînd lunecăm lin printre ei aşa – şi din nou aşa – şi iar aşa! Viziunea spirituală, nu-i şi ea blocată în toate punctele de nemărginiţii pereţi de aur ai universului? Pereţii miriadelor de corpuri strălucitoare pe care simplul număr pare a le fi topit într-un singur tot?

Oinos: Percep clar că infinitatea materiei nu e un vis.

Agathos: În Aidenn[13] nu există *nici un* vis – dar pe aici se şopteşte că, în ce priveşte această infinitate a materiei, *singurul* ei scop ar fi acela de a oferi izvoare infinite la care sufletul să-şi poată potoli setea de *cunoaştere*, care e veşnic nepotolită în el – căci a o potoli înseamnă a nimici fiinţa

sufletului. Oinos, întreabă-mă, aşadar, deschis şi fără teamă. Haide! Vom lăsa în dreapta noastră armonia sonoră a Pleiadelor[14] şi, dînd ocol tronului, ne vom îndrepta spre pajiştile înstelate dincolo de Orion, unde panselele, panseluţele şi viorelele au drept culcuş sorii triplicaţi şi tricolori[15].

Oinos: Iar acum, Agathos, pe măsură ce înaintăm, învaţă-mă! – vorbeşte-mi în graiul familiar al pămîntului![16] N-am înţeles ce ai vrut să-mi spui adineauri despre modalităţile sau metodele a ceea ce, pe vremea cînd eram muritori, numeam Creaţie. Vrei să spui că Dumnezeu nu e Creatorul?

Agathos: Vreau să spun că Divinitatea nu creează.

Oinos: Explică-mi!

Agathos: *Numai* la început a creat. Fiinţele aparente care se nasc acum perpetuu în întreg universul nu pot fi socotite decît rezultatul mijlocit sau indirect, şi nu cel direct sau nemijlocit al puterii creatoare Divine.

Oinos: Dragul meu Agathos, printre oameni ideea asta ar trece drept o cumplită erezie.

Agathos: Dragul meu Oinos, printre îngeri ea e socotită doar adevărată.

Oinos: Pînă aici te-am înţeles – cum că anumite operaţiuni a ceea ce numim Natură sau legile naturale în anumite condiţii dau naştere la ceva ce are întreaga *aparenţă* a creaţiei. Cu puţin timp înainte de sfîrşitul ultim al Pămîntului, îmi aduc bine aminte că s-au făcut numeroase experienţe extrem de reuşite în ceea ce unii filozofi cam naivi au denumit creaţia animalculilor[17].

Agathos: Cazurile despre care vorbeşti erau, de fapt, exemple de creaţie secundară – singurul tip de creaţie ce a existat din clipa cînd primul cuvînt a insuflat viaţă primei legi.

Oinos: Oare lumile stelare ce se zămislesc în ceruri, în fiecare ceas, din abisul nonentităţii –

aceste stele, Agathos, nu sînt ele oare opera nemijlocită a Regelui?

Agathos: Dragul meu Oinos, hai să te conduc, pas cu pas, spre concepţia pe care o am în vedere. Eşti pe deplin edificat că, aşa cum nici un gînd nu poate pieri, tot astfel nici un act nu e fără un rezultat infinit[18]. Cînd eram locuitorii Pămîntului, de pildă, ne mişcam mîinile şi prin asta făceam să vibreze atmosfera care îl înconjura. Această vibraţie se propaga în mod indefinit, impulsionînd fiecare particulă de aer din jurul Pămîntului, care, din acel moment şi pînă în vecii vecilor, va fi acţionată de acea mişcare a mîinii. Matematicienii de pe globul nostru ştiau bine acest lucru. Rezultatele speciale pe care le-au obţinut prin impulsuri speciale în mediul lichid au devenit obiectul unor măsurători exacte, astfel încît le-a fost uşor să determine momentul precis în care un impuls de o anume mărime avea să facă ocolul orbitei şi să se imprime (pentru vecie) asupra fiecărui atom din atmosfera înconjurătoare. Retrogradînd[19], n-au întîmpinat nici o greutate în a determina, pe baza unui efect dat, în anumite condiţii date, valoarea impulsului iniţial. Ei bine, văzînd matematicienii că rezultatele oricărui impuls dat erau absolut interminabile şi văzînd ei că o parte din aceste rezultate puteau fi urmărite precis cu ajutorul analizei algebrice, şi mai văzînd ei avantajele retrogradaţiei, aceşti oameni au văzut, de asemenea, că acest tip de analiză conţine în sine însuşirea de a progresa la infinit, că în ce priveşte perfecţionarea şi aplicabilitatea ei, nu existau nici un fel de limite, decît ale intelectului celui care o perfecţionează sau o aplică. Dar matematicienii noştri s-au oprit în acest punct.

Oinos: Agathos, de ce să fi continuat?

Agathos: Pentru că dincolo de asta existau unele considerente de interes mai profund. Din cele ce ştiau ei, se putea deduce că o fiinţă înzestrată cu inteligenţă infinită – căreia adică i se revelează

întreaga *perfecţiune* a analizei algebrice – nu poate întîmpina nici o dificultate în a urmări fiecare impuls dat aerului, iar prin aer eterului, pînă la consecinţele sale cele mai îndepărtate, în oricare perioadă de timp, chiar şi infinit de îndepărtată. Se poate demonstra într-adevăr că fiecare asemenea impuls *dat aerului* trebuie *în cele din urmă* să se imprime asupra fiecărui lucru *din univers*; iar fiinţa înzestrată cu infinită înţelegere, fiinţa pe care ne-am imaginat-o, ar putea urmări ondulaţiile îndepărtate ale impulsului, ar putea urmări modul în care, în deplasarea lor în sus şi înainte, ele exercită influenţă asupra tuturor particulelor din întreaga materie – veşnic în sus şi înainte, modificînd vechile forme sau, cu alte cuvinte, *creînd noul,* pînă cînd el le va descoperi reflectate – *în cele din urmă* răsfrînte – dinspre tronul Divinităţii. Şi o astfel de fiinţă nu numai că ar putea face acest lucru, dar ori de cîte ori i s-ar pune la dispoziţie un rezultat anume – de pildă, dacă i s-ar da să cerceteze vreuna din puzderia de comete – nu i-ar fi deloc greu să determine, cu ajutorul retrogradaţiei analitice, cărui impuls iniţial i se datorează ea. Această putere a retrogradării, în forma sa absolută şi perfectă – această facultate de a putea referi, în oricare moment, *orice* efect la *orice* cauză –, este desigur prerogativa exclusivă a Divinităţii – deşi puterea ca atare este exercitată în toate gradele posibile, exceptînd pe cel al perfecţiunii absolute, de o întreagă cohortă de Inteligenţe Angelice.

Oinos: Dar tu nu vorbeşti decît despre impulsurile asupra aerului.

Agathos: Vorbind despre aer, m-am referit doar la Pămînt; dar principiul general se referă la impulsurile asupra eterului[20] – care, permeînd, fiind de fapt singurul care permeează întreg spaţiul, este astfel marele mediu al *creaţiei*.

Oinos: Atunci orice mişcare, indiferent de natura sa, creează?

Agathos: Trebuie să creeze: dar adevărata filozofie ne-a învăţat mai demult că sursa întregii mişcări e gîndirea – iar sursa întregii gîndiri este...

Oinos: Dumnezeu[21].

Agathos: Oinos, ţi-am vorbit ca unui copil al minunatului Pămînt ce a pierit nu cu mult timp în urmă – despre impulsurile asupra atmosferei Pămîntului.

Oinos: Întocmai.

Agathos: Şi pe cînd îţi vorbeam astfel, nu ţi-a trecut prin minte nici un gînd în legătură cu *puterea fizică a cuvintelor*? Nu e oare fiecare cuvînt un impuls asupra aerului?

Oinos: Dar de ce plîngi, Agathos? – şi de ce – oh, de ce ţi se înmoaie aripile în timp ce plutim deasupra acestui astru minunat – care e cel mai verde[22] şi totuşi cel mai cumplit dintre toţi aceia întîlniţi pînă acum în zborul nostru? Florile lui scînteietoare seamănă cu un vis frumos – dar vulcanii săi fioroşi cu pasiunile unei inimi turbulente.

Agathos: Adevărat! – adevărat! Acestui astru pustiu – iată, sînt trei secole de cînd, cu mîinile împreunate şi cu ochii în lacrimi, la picioarele iubitei mele – i-am insuflat – prin cîteva propoziţii înflăcărate – viaţă. Florile-i scînteietoare sînt cu adevărat cel mai scump dintre toate visurile neîmplinite, iar vulcanii săi dezlănţuiţi sînt cu adevărat pasiunile celei mai turbulente şi mai pofticioase inimi.

10 *Oinos*: cuvînt grecesc însemnînd deopotrivă „vin“ şi „unul“, iar *Agathos*, „bun“. Un personaj cu numele Oinos povesteşte nuvela *Umbra – O parabolă*.

11 „Această afirmaţie se împacă greu cu teoria lui Poe asupra inspiraţiei şi cu misticismul explicit al acestei povestiri. Poate că tot ce vrea să zică Poe aici prin «intuiţie» este un fel de ghicit, care, ştie el bine, nu duce la cunoaştere. Dar insistă atît de mult asupra faptului că această cunoaştere vine din intuiţie şi din inspiraţie, din

perceperea unei asemănări *via* analogii, din combinaţia dintre intelect şi imaginaţie (şi nu doar din intelect), încît o astfel de explicitare a afirmaţiei lui Agathos pare necesară“ (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.,* p. 145).

12 Cf. *Matei 7: 7*: „Cereţi şi vi se va da“.

13 *Aidenn:* din arabul *Aden*, un paradis oarecum echivalent ebraicului Eden.

14 *armonia sonoră a Pleiadelor*: Poe se joacă cu teoria medievală despre muzica sferelor (ideea că matematica perfectă a universului e un soi de „muzică“) şi, de asemenea, cu ideea că după moarte sau într-o stare de hiperacuitate simţurile se combină şi se întrepătrund – vezi, de pildă, *Revelaţie mesmerică* (Stuart şi Susan Levine, *op. cit*., p. 145). Cf. Mihai Eminescu, *Ondina-Fantasie* (V. n. 2 la *Israfel*) şi G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, 1970, cap. „Muzica sferelor“, pp. 142-43: „...luînd ca pildă astronomia ptolemaică a lui Dante, vedem că în jurul pămîntului fix se învîrtesc nouă ceruri transparente ca nişte globuri de sticlă corespunzînd şapte dintre ele planetelor (Luna, Mercur, Venus, Soarele, Marte, Jupiter, Saturn), unul stelelor aşa-zis fixe, şi unul Cristalinului. Deasupra acestor sfere ce se învîrtesc din ce în ce mai repede pe măsura altitudinii lor se află Empireul, compus din Roza mistică stînd sub ochiul divin, care la rîndu-i este înconjurat de nouă cercuri rotative, reprezentînd ierarhiile angelice de la seraf pînă la înger. O astfel de mecanică exactă sugerează, fireşte, ideea orologiului. Ipoteza muzicii de sfere este străveche. Pythagora, pentru care inteligibilitatea universului şedea în număr, sfericul fiind totdeodată figura cea mai perfectă, îşi închipuia un univers mişcîndu-se circular în jurul focului central (Pythagora deci nu-i geocentrist). Spaţiile între planete reprezentau intervale între zece sonuri constituind o decadă. Învîrtindu-se, cele zece planete (una era presupusă) scoteau o armonie inefabilă (Aristot, *De caelo*, II, 9). Platon, în *Republica*, reia această idee. Pe o osie pusă pe genunchii Necesităţii se învîrtesc concentric opt sfere (stelele fixe, Saturn, Jupiter, Marte, Venus, Soarele, Luna). Pe fiecare sferă stă cîte o sirenă, care, cînd cerurile se mişcă, scot fiecare cîte un ton, făcînd astfel armonie, un octacord. De muzica sferelor se vorbeşte asemeni în *Somnium Scipionis*...“

15 Cf. *Iov 9: 9*: „El a făcut Ursul mare, luceafărul de seară şi Raliţele...“

16 Cf. *Convorbirea dintre Eiros şi Charmion*: „Hai să vorbim despre lucruri familiare, în străvechea noastră limbă...“ (trad. Maria-Ana Tupan, *MMR*, p. 313).

17 Aluzie probabil la căpuşele din genul *Acarus*, din soluţia folosită de Andrew Crosse în 1837 pentru experienţele sale privind electrocristalizarea. Aceste experienţe sînt menţionate într-un articol despre egiptenii antici în *Westminster Review*, iulie 1841, folosit de Poe în *Cîteva vorbe cu o mumie* şi citat în introducerea la nuvela respectivă.

18 *aşa cum nici un gînd nu poate pieri, tot astfel nici un act nu e fără un rezultat infinit*: cf. *„Le moindre mouvement importe à toute la nature; le mer entière change pour une pierre. Ainsi, dans la grâce, la moindre action importe par ses suites à tout. Donc tout est important.*

En chaque action, il faut regarder, outre l'action, notre état présent, passé, futur, et des autres à qui elle importe, et voir les liaisons de toutes ces choses. Et lors on sera bien retenu“ (Blaise Pascal, *Les Pensées, 505, apud* H. Beaver, *op. cit.,* p. 389).

19 Mişcarea *retrogradă* a corpurilor cereşti înseamnă deplasarea acestora de la răsărit spre apus.

20 *asupra eterului*: „existenţa «eterului», adică a unei materii perfect elastice care să permeeze întreg spaţiul, a fost o chestiune ştiinţifică dezbătută secole la rînd. Teoria materialistă a lui Poe are nevoie de un asemenea mediu, întrucît, dacă gîndirea şi acţiunea umană produc efecte de natură fizică, trebuie să existe un soi de «vehicul», care, pentru acţiunile manuale, este dat de atmosfera pămîntului. Pentru gîndire, însă, este nevoie de un alt «vehicul», astfel încît Poe a recurs la teoria eterului. «Materialismul» său este o încercare de a lega noţiunea de spiritualitate de un fenomen fizic“ (Stuart şi Susan Levine, p. 146).

21 *sursa întregii gîndiri este... Dumnezeu*: ecouri din *Ioan 1: 3:* „La început era Cuvîntul, şi Cuvîntul era cu Dumnezeu, şi Cuvîntul era Dumnezeu. Toate lucrurile au fost făcute prin El; şi nimic din ce a fost făcut, n-a fost făcut fără El. În El era viaţa, şi viaţa era lumina oamenilor“.

22 În 1832, sir John Herschel a fost primul care a observat orbitele stelelor duble, cea mai mică dintre stelele duble avînd culoarea verde, albastru-verzui (Beaver, *op. cit.,* p. 390).

Demonul perversităţii

În considerarea facultăţilor şi impulsurilor, acelor *prima mobilia*[23] ale sufletului omenesc, frenologii[24] au uitat să facă loc unei propensiuni care, deşi există în mod vădit ca un sentiment radical, primitiv, ireductibil, a fost trecută cu vederea deopotrivă de toţi moraliştii care i-au precedat. Din pura aroganţă a raţiunii, am pierdut-o cu toţii din vedere. Am îngăduit ca existenţa ei să scape simţurilor noastre, exclusiv din lipsa de încredere – de credinţă; credinţa în Revelaţie sau credinţa în Kabbala[25]. Ideea ei nu ne-a trecut niciodată prin minte din simplul motiv al superfluităţii ei. Nu vedeam *nevoia* acestui impuls – a acestei propensiuni. Nu puteam pricepe necesitatea ei. Nu puteam înţelege, adică n-am fi reuşit să înţelegem nici dacă noţiunea acestui *primum mobile* s-ar fi impus de la sine; n-am fi putut înţelege în ce fel putea fi făcută să promoveze obiectivele omenirii, pe cele trecătoare sau pe cele veşnice. Nu se poate nega că frenologia şi în bună măsură întreaga metafizică au fost zămislite *a priori*. Omul raţiunii sau al logicii, mai curînd decît cel al înţelegerii sau al observaţiei, şi-a propus să imagineze proiecte – să dicteze ţeluri lui Dumnezeu. Înţelegînd astfel, spre mulţumirea sa, intenţiile lui Iehova, şi-a clădit din aceste intenţii numeroasele sale sisteme de gîndire. În chestiunea frenologiei, de pildă, mai întîi am stabilit, destul de firesc, că era în proiectul Divinităţii ca omul să mănînce. Pe urmă i-am desemnat omului un organ de alimentare, şi acest organ e biciul cu care Divinitatea îl sileşte pe om, vrînd-nevrînd, să mănînce. În al doilea rînd, stabilind că e voinţa lui Dumnezeu ca omul să-şi continue specia, am descoperit numaidecît un organ al reproducerii. Şi la fel cu combativitatea, cu idealitatea, cu cauzalitatea, cu constructivitatea – pe scurt, la fel cu fiecare organ, fie că el

reprezenta o propensiune, un sentiment moral sau o facultate a intelectului pur. Iar în aranjamentul acestor *principia* ale acţiunii umane, spurzheimiştii[26], în mod corect sau greşit, în parte sau în totalitate, n-au făcut decît să meargă, în principiu, pe urmele predecesorilor lor, deducînd şi stabilind totul potrivit destinului preconceput al omului şi pe temeiul obiectivelor Creatorului său.

Ar fi fost mai înţelept, ar fi fost mai sigur să clasificăm (dacă tot trebuie să clasificăm) pe baza a ceea ce face omul de obicei sau ocazional, şi întotdeauna ocazional, decît pe baza a ceea ce am presupus noi că Divinitatea intenţionează ca el să facă. Dacă nu îl putem înţelege pe Dumnezeu în operele lui vizibile, cum atunci în gîndurile lui de neconceput, care dau fiinţă acestor opere? Dacă nu îl putem înţelege în creaturile lui obiective, cum atunci în stările şi aspectele substanţiale ale creaţiei?

Inducţia, *a posteriori*[27], ar fi condus frenologia să admită ca principiu primar şi înnăscut al acţiunii omeneşti un „ce“ paradoxal, pe care l-am putea numi, în lipsa unui termen mai caracteristic, *perversitate*. În sensul pe care i-l dau, el este de fapt un mobil fără *motiv*, un motiv care nu e *motivirt*[28]. Sub impulsul său acţionăm fără vreun scop inteligibil; sau dacă asta ar putea fi înţeleasă ca o contradicţie în termeni, am putea modifica propoziţia spunînd că sub impulsul său acţionăm pentru motivul că *nu* ar trebui să acţionăm. În teorie, nici un motiv nu poate fi mai iraţional; dar în fapt nici unul nu e mai puternic. Pentru anumite minţi, în anumite condiţii, el devine absolut irezistibil. Nu sînt mai sigur că respir decît de faptul că, la drept vorbind, conştiinţa greşelii sau erorii în orice acţiune este adesea *forţa* invincibilă care ne îndeamnă, şi singura care ne îndeamnă, să o urmăm pînă la capăt. Iar această tendinţă copleşitoare de a face rău de dragul răului nu admite analiza sau divizarea în

elemente ulterioare. Este un impuls radical, primar-elementar. Se va spune, sînt conştient, că atunci cînd persistăm în anumite acţiuni tocmai pentru că ne dăm seama că *nu* ar trebui să persistăm în ele comportamentul nostru nu e decît o modificare a ceea ce rezultă îndeobşte din *combativitatea* frenologiei. Dar o singură aruncătură de ochi va arăta falsitatea acestei idei. Combativitatea frenologică are ca esenţă necesitatea autoapărării. Este pavăza noastră împotriva răului. Principiul ei priveşte bunăstarea noastră; şi astfel dorinţa de a ne simţi bine e trezită simultan cu dezvoltarea ei. Urmează că dorinţa de a ne simţi bine ar trebui să fie trezită simultan cu orice principiu, care va fi doar o modificare a combativităţii, dar în cazul acelui „ce“ pe care eu îl numesc *perversitate*, dorinţa de a ne simţi bine nu numai că nu e aţîţată, dar există chiar un puternic sentiment antagonist.

Un apel la inimă este, la urma urmelor, cel mai bun răspuns la sofismul de mai sus. Nici unul dintre cei care îşi cercetează sincer şi îşi întreabă cinstit propriul suflet nu va putea nega completa radicalitate a propensiunii în chestiune. Este pe cît de neînţeleasă, pe atît de vădită. Nu este om care, la un moment dat, să nu fi fost chinuit, de pildă, de dorinţa arzătoare de a-şi tortura interlocutorul cu digresiuni. Vorbitorul este conştient că displace; vrea cu tot dinadinsul să placă; de obicei este concis, precis şi clar; în gura lui se zbate să prindă viaţă cel mai laconic şi transparent limbaj; doar cu greutate se reţine să nu-i dea frîu liber; se teme şi blestemă mînia celui căruia i se adresează; totuşi îl străbate gîndul că prin asemenea ocolişuri şi paranteze această mînie ar putea fi trezită. Acest unic gînd este suficient. Impulsul devine dorinţă, dorinţa devine pasiune, pasiunea devine poftă incontrolabilă, iar pofta (spre adîncul regret şi ruşinea celui care vorbeşte şi sfidînd toate consecinţele) este satisfăcută.

Avem în faţa noastră o sarcină ce trebuie împlinită degrabă. Ştim că ar fi dăunător să întîrziem. Clipa cea mai importantă din viaţa noastră ne cheamă, cu glas de trompetă[29], la energie şi la acţiune imediată. Ardem, ne consumăm de dorinţa de a începe lucrul, în aşteptarea cărui glorios rezultat sufletele noastre întregi sînt pe jăratic. Trebuie, trebuie început astăzi, şi totuşi amînăm pe mîine; şi de ce? Nu există alt răspuns decît că simţim ceva *pervers*, întrebuinţînd cuvîntul fără a-i înţelege principiul. Soseşte şi ziua de mîine şi, odată cu ea dorinţa şi mai aprigă de a ne face datoria, dar tocmai cu această crescîndă nerăbdare vine, de asemenea, o misterioasă dorinţă de amînare, absolut teribilă, întrucît inexplicabilă. Această dorinţă capătă puteri cu fiecare clipă ce zboară. Ultimul ceas pentru acţiune ne este la îndemînă. Tremurăm de violenţa conflictului din noi – între definit şi nedefinit –, între substanţă şi umbră. Dar, dacă disputa a ajuns atît de departe, umbra este cea care va învinge – ne luptăm în zadar. Bate ora, şi ea este dangătul fericirii noastre. Este totodată cîntecul cocoşului pentru stafia ce ne-a îngrozit atît[30]. Zboară – dispare – sîntem liberi. Vechea energie se întoarce. Vom acţiona *acum*. Vai, este *prea tîrziu*!

Stăm pe marginea unei prăpastii. Ne uităm în abis – ni se face rău şi ameţim. Primul impuls este să ne dăm înapoi din faţa primejdiei. Inexplicabil stăm pe loc. Încetul cu încetul răul şi ameţeala şi oroarea devin amestecate în norul unui sentiment fără nume. Treptat, chiar mai imperceptibil, acest nor capătă formă, ca aburul din sticla din care s-a înălţat duhul în *O mie şi una de nopţi*[31]. Dar din acest nor *al nostru* de la marginea prăpastiei prinde viaţă o formă mult mai cumplită decît oricare duh sau oricare demon din poveste, şi totuşi nu este decît un gînd, deşi înspăimîntător, şi încă unul ce ne îngheaţă pînă în măduva oaselor cu teribila desfăţare a ororii sale.

Este doar gîndul a ce ar putea fi senzaţiile noastre în timpul căderii, îngrozitor de repezi, de la o asemenea înălţime. Iar această cădere – această rapidă anihilare – tocmai pentru motivul că ea cuprinde cea mai înfiorătoare şi dezgustătoare dintre cele mai înfiorătoare şi dezgustătoare imagini ale morţii şi ale suferinţei din cîte s-au înfăţişat vreodată imaginaţiei noastre – tocmai din această cauză o dorim acum atît de fierbinte. Şi pentru că raţiunea ne mînă violent de lîngă buza prăpastiei, *tocmai de aceea* ne apropiem de ea şi mai impetuos. Nu există în natură pasiune mai demonic nerăbdătoare decît a celui care, tremurînd pe marginea unei prăpastii, astfel meditează la un salt. A-ţi permite pentru o clipă *să gîndeşti* înseamnă a fi inevitabil pierdut; căci reflecţia ne îndeamnă să ne stăpînim, şi *tocmai de aceea*, zic eu, *nu putem*. Dacă nu este o mînă prietenească să ne împiedice sau dacă nu reuşim printr-o sforţare bruscă să ne smulgem de lîngă prăpastie, sărim şi sîntem pierduţi.

Analizînd acestea şi alte acţiuni asemănătoare, aşa cum vom face noi, vom descoperi că ele rezultă doar dintr-un spirit al *Perversităţii*. Le săvîrşim doar pentru că simţim că *nu* ar trebui să le săvîrşim. În afară sau dincolo de el nu există nici un principiu inteligibil: şi, la drept vorbind, am putea socoti această perversitate ca o instigare directă a marelui tartor, dacă n-am şti că uneori ea operează întru propăşirea binelui.

Am spus toate astea ca să vă pot răspunde într-o oarecare măsură la întrebare – să vă pot explica de ce mă aflu aici – să vă pot oferi ceva ce ar putea avea măcar o fărîmă de justificare pentru faptul că port aceste lanţuri şi că ocup această celulă a osîndiţilor. Dacă n-aş fi fost atît de meticulos, m-aţi fi înţeles cu totul greşit sau împreună cu gloata m-aţi fi socotit nebun. Aşa însă veţi înţelege lesne că sînt una dintre nenumăratele victime ale Demonului Perversităţii.

Este imposibil ca vreo faptă să fi fost pusă la cale cu mai multă premeditare. Săptămîni, luni de zile, am chibzuit asupra mijloacelor acestei crime. Am respins o mie şi unu de planuri, întrucît realizarea lor implica *posibilitatea* de a fi descoperit. În cele din urmă, citind nişte memorii franţuzeşti, am dat peste o relatare despre îmbolnăvirea aproape fatală a unei oarecare madame Pilau de la o lumînare otrăvită în mod accidental[32]. Ideea mi-a reţinut numaidecît atenţia. Ştiam despre obiceiul victimei mele de a citi în pat. Ştiam, de asemenea, că apartamentul ei era strîmt şi prost aerisit. Dar nu are rost să vă plictisesc cu amănunte irelevante. Nu are rost să vă descriu manevrele facile prin care am substituit, la sfeşnicul din dormitor, lumînarea ce-am găsit acolo cu o lumînare făcută de mine însumi. Dimineaţa următoare femeia a fost găsită moartă în pat, iar verdictul medicului legist a fost: „Moarte dată de la Dumnezeu“.

Moştenindu-i averea, totul mi-a mers bine vreme de cîţiva ani. Gîndul descoperirii mele nu mi-a trecut niciodată prin minte. De resturile fatalei lumînări eu însumi m-am debarasat cu grijă. N-am lăsat nici măcar umbra unui indiciu prin care să pot fi acuzat sau măcar suspectat de crimă. Este de neînchipuit sentimentul de adîncă satisfacţie ce s-a născut în sufletul meu pe cînd reflectam la absoluta mea siguranţă. O foarte îndelungată perioadă de timp m-am abandonat acestui sentiment. Îmi producea o delectare mai reală decît toate avantajele pur lumeşti rezultînd din păcatul meu. Dar în cele din urmă sosi momentul în care acest sentiment plăcut deveni, prin treceri abia perceptibile, un gînd obsedant şi chinuitor. Mă chinuia pentru că mă obseda. Nu puteam scăpa de el nici o clipă. Este un lucru destul de obişnuit să fim astfel enervaţi de răsunetul în urechi, sau mai degrabă în memorie, al vreunui cîntecel obişnuit sau al unor frînturi neînsemnate din vreo operă. Şi nu vom fi mai puţin chinuiţi dacă respectivul

cîntec este frumos sau aria din operă, meritorie. În acest fel, în sfîrşit, mă trezeam întruna reflectînd la siguranţa mea şi repetînd în şoaptă propoziţia: „Sînt în siguranţă“.

Într-o zi, pe cînd hoinăream pe străzi, m-am surprins murmurînd aproape cu glas tare aceste silabe obişnuite. Într-un acces de irascibilitate, le-am reformulat astfel: Sînt în siguranţă – sînt în siguranţă – da – dacă n-aş fi atît de nebun încît să mărturisesc!

Abia rostisem aceste cuvinte, că am simţit un fior de gheaţă trecîndu-mi prin inimă. Aveam o oarecare experienţă cu asemenea accese de perversitate (a cărei natură mă zbat să o explic) şi-mi aminteam bine că în nici unul dintre cazuri nu reuşisem să rezist atacurilor lor. Iar acum propria-mi sugestie întîmplătoare că aş putea fi destul de nebun să mărturisesc crima de care mă făcusem vinovat mă confrunta, ca şi cînd ar fi fost însăşi stafia celui pe care îl ucisesem – şi îmi făcea semn, chemîndu-mă spre moarte.

La început am făcut un efort să mă scutur de acest coşmar al sufletului. Mergeam mai hotărît – mai repede – tot mai repede – în cele din urmă alergam. Simţeam dorinţa nebună să ţip în gura mare. Fiecare val succesiv de gînduri mă copleşea cu o nouă spaimă, căci, vai!, înţelegeam bine, prea bine, că în situaţia mea *a gîndi* însemna a fi pierdut. Am grăbit şi mai mult pasul. Alergam ca nebun pe străzile aglomerate. În cele din urmă, oamenii s-au alarmat şi s-au luat după mine. *Atunci* am simţit sfîrşitul sorţii mele. Dacă aş fi putut să-mi smulg limba, aş fi făcut-o – dar un glas aspru mi-a răsunat în urechi – o mînă şi mai aspră m-a apucat de umăr. M-am întors – căscam gura după aer. Pentru o clipă am trecut prin toate chinurile sufocării; devenisem orb, surd şi buimac; şi atunci un demon invizibil, gîndeam eu, m-a plesnit peste spate cu palma lui lată. Secretul îndelung întemniţat a ţîşnit din sufletul meu.

Se spune că am vorbit cu glas limpede, însă cu evidentă mîndrie şi cu grabă pătimaşă, ca şi cînd m-aş fi temut de întrerupere înainte de a sfîrşi propoziţiile scurte, dar pregnante ce m-au încredinţat călăului şi iadului.

După ce-am relatat tot ce era necesar pentru o deplină condamnare judecătorească, m-am prăbuşit în leşin.

Dar de ce să spun mai multe? Azi port aceste lanţuri şi mă aflu *aici*! Mîine voi fi descătuşat! – *dar unde oare*?

23 Cauze primordiale (lat.).

24 *frenologii*: vezi n. 204.

25 *Kabbala* (din ebr. *gabbalah*) defineşte astăzi deopotrivă mistica evreiască şi tradiţiile esoterice ale iudaismului. Dar abia în Evul Mediu, mai ales în şcoala lui Isaac cel Orb, în Provenţa veacului al XII-lea, termenul începe să desemneze mistica teosofică (vezi Roland Goetschel, *Kabbala*, Timişoara, Editura de Vest, 1992, trad. de Carmen Blaga). Aici şi în alte texte poeşti, termenul e sinonim cu misterios.

26 *spurzheimiştii*: adepţii medicului german *Johann Kaspar Spurzheim* (1776-1832), el însuşi discipol al lui *Franz Josep Gall* (1758-1828). Spurzheim, care a practicat în Franţa, Anglia şi Statele Unite, propovăduia fiziologia intelectuală botezată „frenologie“, întemeiată pe ipoteza că creierul ar fi organul tuturor sentimentelor şi facultăţilor şi, ca atare, forma craniului ar putea da seamă de diversele funcţii ale minţii omeneşti. Medicul şi scriitorul Thomas Dunn English, cîndva amic al lui Poe, şi-a susţinut disertaţia despre relaţiile dintre frenologie şi medicină. Poe a început prin a nutri respect pentru frenologie, dar mai apoi a ajuns să se îndoiască de validitatea principiilor sale. La fel ca poetul Walt Whitman a continuat totuşi să folosească unii termeni din vocabularul frenologiei (Edward Hungerford, „Poe and Phrenology“, *American Literature*, noiembrie 1930).

27 *a posteriori* (lat.): după experienţă; opusul logic al raţionamentului *a priori*: cunoaşterea principiilor pe baza faptelor.

28 *motivirt*. Corect: *motiviert*: motivat (germ.).

29 *cu glas de trompetă*: cf. W. Shakespeare, *Macbeth*, Act. I, sc. 7, v. 19.

30 Stafiile se întoc în morminte pe la cîntatul cocoşilor; cf. W. Shakespeare, *Hamlet*, Act. I, sc. 1, 147-156.

31 Duhul din sticlă apare în „Povestea pescarului“ din celebrul ciclu de poveşti arabe *O mie şi una de nopţi*.

32 O oarecare *Madame Pilau* e menţionată de Catherine Gore în *Madame Pilau: An Oddity of the Seventeenth Century* (*The New Monthly Magazine*, decembrie 1839). Schiţa povesteşte despre o femeie foarte urîtă care „la vîrsta de optzeci şi şase de ani era cît pe ce să moară cu zile de la o candelă otrăvită..., dar şi-a revenit după ce i s-a administrat un antidot“. În *Witchcraft*, 1929, p. 347, George Lyman Kittredge vorbeşte despre o candelă otrăvită confecţionată de un anume Roland Jenks pe la 1579.

Faptele în cazul domnului Valdemar

Fireşte, n-am să susţin că mi s-a părut un lucru de mirare faptul că extraordinarul caz al domnului Valdemar a suscitat discuţii. Ar fi fost un miracol să nu se fi întîmplat aşa în atari împrejurări. Din dorinţa tuturor părţilor interesate ca afacerea să fie ţinută departe de lume, cel puţin deocamdată, sau pînă ce nu aveam alte modalităţi de investigaţie – prin eforturile depuse de noi în acest sens – şi-a croit drum către public o variantă trunchiată ori exagerată, ea devenind sursa a numeroase răstălmăciri neplăcute, şi desigur a unei mari neîncrederi.

Acum însă e necesar să prezint *faptele,* aşa cum le înţeleg eu însumi. Iar faptele sînt, pe scurt, acestea:

În ultimii trei ani atenţia îmi fusese reţinută în repetate rînduri de subiectul mesmerismului[33]; iar în urmă cu vreo nouă luni îmi veni în minte, cu totul pe neaşteptate, ideea că în seriile de experimente realizate pînă atunci se făcuse o omisiune cu totul remarcabilă şi absolut inexplicabilă: nici o persoană nu fusese magnetizată *in articulo mortis*[34]. Rămînea de văzut mai întîi dacă, într-o asemenea condiţie, exista la pacient vreo susceptibilitate faţă de influenţa magnetică; în al doilea rînd, în situaţia că ar fi existat, această susceptibilitate era diminuată sau mărită de condiţia respectivă; în al treilea rînd, în ce măsură sau pentru ce perioadă efectele Morţii puteau fi oprite prin acest proces. Mai erau şi alte aspecte de lămurit, însă acestea îmi aţîţau cel mai mult curiozitatea – mai ales ultima, avînd în vedere uriaşa însemnătate a consecinţelor sale.

Căutînd în jur după un subiect cu ajutorul căruia să pot testa aceste lucruri, m-am oprit pînă la urmă asupra prietenului meu, domnul Ernest Valdemar,

bine-cunoscutul editor al colecţiei *Biblioteca Forensica* şi autorul (sub pseudonimul Issachar Marx) al versiunilor poloneze din *Wallenstein* şi *Gargantua*[35]. Domnul Valdemar, care, din anul 1839, locuia în principal în Harlem, N.Y., se remarcă (sau se remarca) îndeosebi prin extrema-i slăbiciune trupească – membrele lui inferioare semănînd mult cu cele ale lui John Randolph[36]; şi totodată prin albeaţa perciunilor săi, în contrast violent cu părul negru – acesta fiind ca urmare deseori confundat cu o perucă. Era un temperament din cale-afară de nervos, lucru care îl recomanda drept un bun subiect pentru experimentele mesmerice. În două sau trei rînduri îl făcusem să adoarmă fără prea mare greutate, însă am fost dezamăgit de celelalte rezultate, pe care, avînd în vedere constituţia lui deosebită, în mod firesc le anticipasem. Voinţa lui nu se aflase nici o clipă în mod hotărît sau pe deplin sub controlul meu, iar cît priveşte *clarviziunea* nu reuşisem cu el nimic temeinic. Am atribuit întotdeauna eşecul meu în aceste privinţe stării precare a sănătăţii sale. Cu cîteva luni înainte să-l cunosc, medicii îl declaraseră bolnav de ftizie. Într-adevăr, avea obiceiul să vorbească detaşat despre apropiata lui moarte, ca despre un lucru ce nu putea fi nici evitat, nici regretat.

Cînd îmi trecură pentru prima oară prin minte ideile despre care pomenisem, era desigur foarte firesc să mă gîndesc la domnul Valdemar. Cunoşteam cît se poate de bine concepţiile ferme ale omului ca să mă tem de vreun scrupul din partea *sa;* iar în America nu avea rude care să fi putut interveni. I-am vorbit direct despre subiectul cu pricina; şi, spre surpriza mea, îi trezi pe dată un viu interes. Spun spre surpriza mea, fiindcă, deşi se lăsase de fiecare dată în voia experimentelor mele, nu arătase niciodată înainte vreun semn de simpatie faţă de ceea ce făceam. Boala lui era dintre cele care permiteau un calcul exact cît

priveşte sfîrşitul ei în moarte; şi în cele din urmă ne înţeleserăm să trimită după mine cu vreo douăzeci şi patru de ore înaintea clipei anunţate de medici ca fiind cea a decesului său.

Se împlinesc acum mai bine de şapte luni de cînd am primit chiar de la domnul Valdemar biletul de mai jos:

> Dragul meu P.,
>
> Ai face bine să vii acum. D. şi F.[37] sînt de acord că n-am să rezist decît pînă mîine la miezul nopţii; şi cred că au nimerit foarte aproape momentul.
>
> VALDEMAR

Am primit biletul la nici o jumătate de oră după ce fusese scris şi în cincisprezece minute mă aflam în odaia muribundului. Nu-l mai văzusem de zece zile şi m-am îngrozit de teribila schimbare pe care acest scurt interval o produsese asupra lui. Chipul lui avea o culoare plumburie; ochii îi erau complet lipsiţi de strălucire şi slăbise în aşa hal, încît oasele pometilor îi străpunseseră pielea. Expectora tot timpul. Pulsul abia se mai simţea. Îşi păstrase însă, într-un mod cu totul remarcabil, atît capacitatea mentală, cît şi o anume forţă fizică. Vorbea desluşit – lua fără ajutorul cuiva nişte remedii paleative – şi cînd am intrat în odaie, era ocupat să-şi noteze ceva într-un caieţel. Stătea în pat, sprijinit de perne. Doctorii D. şi F. îi dădeau îngrijiri.

După ce i-am strîns mîna, i-am luat deoparte pe aceşti gentlemani şi am obţinut de la ei un raport amănunţit asupra stării bolnavului. Plămînul stîng era de optsprezece luni semiosificat sau cartilaginos, fiind desigur cu totul inapt de orice funcţie vitală. Cel drept era în partea superioară şi el parţial, dacă nu chiar complet osificat, în vreme ce partea inferioară era doar o masă de tuberculi purulenţi, uniţi între ei. Mai erau şi cîteva caverne întinse, iar într-un loc, la coastă, se produsese o aderenţă permanentă. Aceste fenomene în plămînul

drept erau de dată relativ recentă. Osificarea evoluase cu o neobişnuită rapiditate; înainte cu o lună nu se descoperise nici un semn, iar aderenţa fusese observată doar cu vreo trei zile în urmă. Pe lîngă ftizie, pacientul era suspect şi de anevrism al aortei; însă în această privinţă simptomele osoase făceau cu neputinţă un diagnostic exact. Opinia ambilor medici era că domnul Valdemar avea să moară pe la miezul nopţii mîine (duminică). Era într-o sîmbătă, la şapte seara.

Plecînd de lîngă patul invalidului ca să discute cu mine, doctorii D. şi F. îşi luaseră de la el un ultim rămas-bun. Nu avuseseră intenţia să revină, însă la rugămintea mea fură de acord să-l vadă pe bolnav pe la orele zece în seara următoare.

După ce s-au dus, am vorbit deschis cu domnul Valdemar despre apropiatul său sfîrşit şi în special despre experimentul pe care i-l propusesem. Se arătă la fel de dispus şi chiar nerăbdător să-l vadă făcut şi mă îmboldi să încep numaidecît. Alături de noi se aflau un infirmier şi o soră medicală; însă nu mă simţeam în largul meu să mă angajez la o treabă de aşa natură fără alţi martori mai credibili decît aceştia, în cazul vreunui accident subit. Ca atare, am amînat operaţiunile pînă pe la orele opt din seara următoare, cînd sosirea unui student la medicină pe care-l cunoşteam destul de bine (domnul Theodore L...l)[38] mă scuti de alte încurcături. Dintru început intenţia mea fusese să-i aştept pe medici, însă am fost îndemnat să purced în primul rînd la rugăminţile stăruitoare ale domnului Valdemar şi în al doilea rînd de convingerea mea că nu mai aveam nici o clipă de pierdut, întrucît era limpede că acesta se sfîrşea văzînd cu ochii.

Domnul L...l fu atît de amabil încît se conformă dorinţei mele de a lua notiţe despre tot ce se va întîmpla; aşa se face că ceea ce vă relatez acum provine, în cea mai mare parte, din însemnările lui, fie în rezumat, fie copia *verbatim.*

Cu vreo cinci minute înainte de orele opt, luînd mîna bolnavului, l-am rugat să-i confirme, cît putea de clar, domnului L...l că el (domnul Valdemar) era întru totul de acord să-l mesmerizez în starea în care se afla.

Răspunse slab, însă foarte desluşit: „Da, doresc să fiu mesmerizat“ – adăugînd imediat după aceea: „Mă tem că ai amînat prea mult“.

În timp ce vorbea astfel, am început să fac pasele despre care ştiam deja că sînt cele mai eficiente pentru a-l adormi. În mod evident fu influenţat chiar de prima mea atingere cu mîna de-a curmezişul frunţii, însă, cu toate strădaniile mele, nu se produse nici un alt efect vădit pînă cu cîteva minute după orele zece, cînd, potrivit înţelegerii, sosiră doctorii D. şi F. Le-am explicat în cîteva cuvinte ce anume intenţionam şi, fiindcă nu formulară nici o obiecţie, spunînd doar că pacientul intrase deja în agonia morţii, am purces fără ezitare – înlocuind totuşi pasele laterale cu pase de sus în jos şi pironindu-mi privirea exclusiv asupra ochiului drept al bolnavului.

Între timp pulsul îi devenise imperceptibil, iar răsuflarea întretăiată, la intervale de jumătate de minut.

Această stare rămase aproape neschimbată vreun sfert de ceas, la capătul cărei perioade însă din pieptul muribundului ieşi un suspin firesc, deşi foarte adînc, iar răsuflarea grea încetase – adică nu se mai auzea horcăitul; intervalele nu se micşoraseră. Extremităţile membrelor erau reci ca gheaţa.

La unsprezece fără cinci am sesizat semne neîndoielnice de influenţă mesmerică. Luciul sticlos al ochiului se preschimbase în acea expresie de neliniştită *introspecţie* ce nu se vede niciodată cu excepţia cazurilor de transă şi pe care este imposibil să le confunzi. Cu cîteva pase laterale rapide am făcut să-i clipească pleoapele, ca la somnul incipient, şi cu alte cîteva i le-am închis de

tot. Nu eram totuşi satisfăcut de acest lucru, însă mi-am continuat manevrele cu multă vigoare şi mobilizîndu-mi la maximum voinţa, pînă ce am reuşit pe deplin să-i înţepenesc membrele, după ce le aşezasem într-o poziţie aparent comodă. Picioarele îi erau complet întinse; aşijderea braţele, odihnindu-se pe pat la mică distanţă de şolduri. Capul îi stătea foarte uşor ridicat.

Cînd am isprăvit se făcuse miezul nopţii şi i-am rugat pe gentlemanii de faţă să cerceteze starea domnului Valdemar. După cîteva încercări admiseră că acesta se afla într-o neobişnuit de perfectă stare de transă mesmerică. Curiozitatea celor doi medici era aţîţată la culme. Doctorul D. se arătă pe dată dispus să rămînă cu bolnavul toată noaptea, în vreme ce doctorul F. plecă, promiţînd să revină în zori. Domnul L...l şi infirmierii rămaseră pe loc.

L-am lăsat pe domnul Valdemar complet netulburat pînă pe la orele trei dimineaţa cînd, apropiindu-mă de el, l-am găsit în exact aceeaşi stare ca atunci cînd plecase doctorul F., adică zăcea în aceeaşi poziţie; pulsul era imperceptibil; respiraţia stinsă (sesizabilă doar dacă apropiai de buzele lui o oglindă); ochii închişi în mod firesc; iar membrele îi erau rigide şi reci ca marmura. Totuşi aspectul general nu era cîtuşi de puţin cel al morţii.

Apropiindu-mă de domnul Valdemar, mi-am plimbat braţul uşor dintr-o parte într-alta pe deasupra corpului său, într-un fel de încercare de a face ca braţul lui drept să-l urmeze pe al meu. În astfel de manevre cu acest pacient nu prea izbutisem niciodată înainte şi de bună seamă nu prea credeam că voi reuşi acum; dar, spre uimirea mea, braţul lui urmă foarte prompt, deşi firav, fiecare mişcare pe care i-o indicam cu al meu. Am decis să încerc o conversaţie de cîteva cuvinte.

— Domnule Valdemar – am întrebat – dormi?

Nu mi-a răspuns, însă am sesizat un tremur al buzelor, fapt ce mă îmboldi să repet întrebarea o dată şi încă o dată. La a treia sa repetare tot trupul îi fu străbătut de un tremur foarte slab; pleoapele i se deschiseră, cît să se vadă dunga albă a globului; buzele i se mişcară greoi, iar printre ele, într-o şoaptă abia audibilă, ieşiră cuvintele:

— Da... acum dorm. Nu mă trezi! Lasă-mă să mor aşa!

Pipăindu-i membrele am constatat că erau la fel de rigide ca înainte. Braţul drept urma, ca înainte, direcţia mîinii mele. L-am întrebat din nou pe pacientul în transă:

— Domnule Valdemar, mai simţi vreo durere în piept?

Răspunsul fu prompt acum, însă şi mai puţin audibil decît înainte:

— Nici o durere... acum mor.

Nu credeam că era nimerit să-l mai tulbur chiar atunci şi n-am spus şi nici n-am mai făcut nimic pînă la sosirea doctorului F., care veni cu puţin timp înainte de răsăritul soarelui şi-şi exprimă nemărginita uimire găsindu-l pe pacient încă în viaţă. După ce-i luă pulsul şi-i lipi o oglindă de buze, îmi ceru să-i vorbesc iarăşi celui aflat în transă. Am procedat întocmai, spunînd:

— Domnule Valdemar, mai dormi încă?

Ca şi mai înainte trecură cîteva minute pînă ce veni răspunsul; iar în acest răstimp muribundul părea să-şi adune puterile ca să vorbească. La a patra repetare a întrebării acesta zise foarte slab, aproape inaudibil:

— Da, mai dorm... mor.

Părerea sau mai bine zis dorinţa doctorilor era acum ca domnul Valdemar să fie lăsat netulburat în starea lui prezentă, aparent liniştită, pînă ce avea să survină moartea – iar aceasta, în opinia generală, trebuia să aibă loc în cîteva minute. Am decis însă să-i mai vorbesc o dată şi am repetat întrebarea mea anterioară.

În timp ce-i vorbeam, se produse o vădită schimbare pe chipul celui în transă. Îşi dădu ochii peste cap, şi-i deschise încet, pupilele dispărîndu-i înăuntru; întreaga piele căpătă o nuanţă cadaverică, semănînd nu atît cu pergamentul, cît cu hîrtia albă; iar petele rotunde, ofticoase, care pînă atunci îmbujoraseră pometii obrajilor, *se stinseră* dintr-odată. Mă folosesc de această expresie fiindcă iuţeala cu care pieriră mă făcu să mă gîndesc mai mult ca orice la stingerea unei candele dintr-o singură suflare. În acelaşi timp buza superioară i se contractă, dezvelindu-i dinţii pe care înainte îi acoperise cu totul; în vreme ce falca de jos îi căzu cu un zgomot audibil, lăsîndu-i gura larg deschisă şi scoţîndu-i la vedere limba umflată şi înnegrită. Presupun că nici unul dintre cei prezenţi nu era neobişnuit cu ororile de pe patul de moarte; însă în acel moment atît de hidoasă şi mai presus de orice închipuire era înfăţişarea domnului Valdemar, încît cu toţii ne retraserăm de lîngă pat.

Simt acum că am ajuns în acel punct al naraţiunii în care fiecare cititor va tresări cuprins de neîncredere. Treaba mea însă e să purced mai departe.

Nu mai era nici cel mai firav semn de viaţă în domnul Valdemar; şi, declarîndu-l mort, tocmai îl dădeam în grija infirmierilor cînd se putu observa un tremur straşnic al limbii. Vibraţia ţinu poate un minut. La capătul acestei perioade dintre fălcile desfăcute şi nemişcate ieşi un asemenea glas – încît ar fi o nebunie din partea mea să încerc să-l descriu. Există fireşte două sau trei epitete care ar putea fi considerate oarecum potrivite; aş putea spune de exemplu că sunetul era aspru, spart şi cavernos, însă întregul hidos rămîne indescriptibil pentru simplul motiv că sunete aidoma nu mai răsunaseră niciodată în urechile omeneşti. Existau totuşi două particularităţi despre care credeam pe atunci – şi mai cred şi acum – că ar putea fi caracteristice acelei intonaţii – şi cît se poate de

potrivite să dea o idee despre aspectul ei nepământesc. În primul rînd glasul părea să ajungă la urechile noastre – cel puţin la ale mele – de la mare distanţă sau din vreo grotă adîncă înlăuntrul pămîntului. În al doilea rînd mă impresiona (mă tem într-adevăr că-mi va fi imposibil să mă fac înţeles) aşa cum materiile gelatinoase sau glutinoase ne impresionează la pipăit.

Am vorbit atît despre „sunet“, cît şi despre „glas“. Vreau să spun că sunetul era unul în care se distingea de-a dreptul uluitor, tulburător de desluşit, fiecare silabă. Domnul Valdemar *vorbea* – evident în replică la întrebarea ce i-o pusesem cu cîteva minute înainte. Îl întrebasem – după cum vă amintiţi – dacă mai dormea. Acum el spuse:

— Da... nu... dormeam... iar acum... acum... *sînt mort*.

Nici unul dintre cei prezenţi nu încercă să nege ori să-şi reprime negrăita, cumplita oroare pe care aceste cîteva cuvinte, astfel rostite, o transmiteau într-un chip atît de bine calculat. Domnul L...l (studentul) leşină. Infirmierii părăsiră imediat încăperea şi nu mai putură fi convinşi să se întoarcă. Cît despre propriile-mi impresii, n-aş pretinde să le pot reda cît de cît inteligibil cititorului. Aproape o oră ne străduirăm tăcuţi – fără să scoatem o vorbă – să-l readucem în simţiri pe domnul L...l. Cînd acesta îşi reveni, ne îndreptarăm iarăşi atenţia asupra stării domnului Valdemar.

Rămase în toate privinţele aşa cum îl descrisesem ultima oară, cu excepţia faptului că oglinda nu mai trăda nici o urmă de respiraţie. Încercarea de a-i extrage sînge din braţ eşuă. Ar trebui să menţionez, de asemenea, că braţul nu mai asculta de voinţa mea. Încercam în van să-l fac să urmeze direcţia braţului meu. La drept vorbind, singurul indiciu real al influenţei mesmerice fu descoperit acum în mişcarea vibratorie a limbii ori de cîte ori îi adresam domnului Valdemar o

întrebare. Părea să facă eforturi să răspundă, însă nu mai avea suficientă voinţă. La întrebările formulate de oricare altă persoană decît mine părea complet insensibil – deşi încercasem să-l pun în *rapport* mesmeric cu fiecare membru al grupului. Socot că am relatat deja tot ce e necesar pentru o înţelegere a stării lui de transă în tot acest răstimp. Fură aduşi alţi infirmieri, iar la orele zece am părăsit casa în tovărăşia celor doi medici şi a domnului L...l.

După-amiază venirăm din nou cu toţii să-l vedem pe pacient. Starea lui rămăsese exact aceeaşi. Avurăm atunci o discuţie dacă se cădea şi era cu putinţă să-l trezim, însă nu ne trebui mult să cădem de acord că nu slujea nici unui scop să facem acest lucru. Era evident că pînă atunci moartea (sau ceea ce se cheamă îndeobşte moarte) fusese oprită de procesul mesmeric. Era limpede pentru toţi că a-l deştepta pe domnul Valdemar ar fi însemnat numai să-i asigurăm o bruscă sau cel puţin rapidă descompunere.

Din acel moment şi pînă pe la sfîrşitul săptămînii trecute – *un interval de aproape şapte luni* – continuarăm să venim zi de zi la locuinţa domnului Valdemar, însoţiţi din cînd în cînd de medici şi de alţi prieteni. În tot acest timp cel adormit rămase *exact* aşa cum îl descrisesem ultima oară. Se afla încontinuu în atenţiile infirmierilor.

Vinerea trecută hotărîrăm într-un final să facem experimentul de trezire sau măcar să încercăm să-l trezim; şi (poate că) tocmai rezultatul nefericit al acestui ultim experiment a dat naştere la atîtea discuţii în diverse cercuri intime – la numeroase reacţii în rîndul publicului, reacţii pe care nu pot să nu le consider lipsite de temei.

Ca să-l eliberăm pe domnul Valdemar din transa mesmerică, am recurs la pasele obişnuite. O vreme ele nu fură încununate de succes. Prima indicaţie de revenire ne-o dădu parţiala coborîre a irisului. Ca un fapt cu totul remarcabil, s-a observat că

această coborîre a pupilei era însoţită de scurgerea abundentă (de sub pleoape) a unui lichid gălbui cu un miros înţepător, extrem de neplăcut.

Mi se sugeră că ar trebui să încerc să influenţez braţul pacientului, ca mai înainte. Am încercat, însă degeaba. Doctorul F. îşi exprimă atunci dorinţa să încerc să-i pun o întrebare. Am procedat întocmai, după cum urmează:

— Domnule Valdemar, ai putea să ne explici care sînt senzaţiile sau dorinţele dumitale din acest moment?

Numaidecît îi reapărură petele rotunde, ofticoase de pe obraji, limba îi tremura sau mai degrabă i se rotea violent în gură (deşi fălcile şi buzele rămîneau rigide ca şi înainte); şi în cele din urmă se auzi acelaşi glas hidos pe care l-am descris deja:

— Pentru Dumnezeu! – iute! – iute! – adoarme-mă – sau iute! – trezeşte-mă! – iute – *îţi spun că sînt mort*!

Eram de-a dreptul îngrozit şi pentru o clipă nu eram hotărît ce să fac. Mai întîi am încercat să-l potolesc pe domnul Valdemar, însă, nereuşind din pricina lipsei totale a voinţei, mi-am refăcut paşii, străduindu-mă din răsputeri să-l trezesc. Mi-am dat curînd seama că în această încercare voi izbuti – sau cel puţin mi-am închipuit că reuşita va fi deplină – şi sînt convins că toţi cei din încăpere erau pregătiţi să-l vadă pe pacient trezindu-se.

E însă absolut cu neputinţă ca vreo fiinţă omenească să fi fost pregătită pentru ceea ce realmente s-a întîmplat.

Pe cînd făceam rapid pasele mesmerice, printre strigătele de „mort! mort!“ pur şi simplu *explodînd* de pe limba şi nu de pe buzele suferindului, tot trupul său dintr-odată – în răstimpul unui singur minut sau chiar mai puţin – se topi, se fărîmiţă, pur şi simplu se descompuse sub mîinile mele. În faţa întregului grup pe pat zăcea o masă aproape lichidă de scîrboasă – hidoasă – putreziciune.

33 Ansamblul fenomenelor şi procedeelor descrise de medicul german *Franz Mesmer* (1734-1815), care pretindea că ar fi descoperit existenţa unui aşa-numit magnetism animal pe baza căruia s-ar putea provoca somnul artificial, sugera anumite acţiuni, lecui anumite boli etc. (n. I. Comşa).

34 În pragul morţii (lat.).

35 Modelul îl va fi constituit Piero Maroncelli (1795-1846), traducător din italiană, care, prin 1846, potrivit schiţei lui Poe din *The Literati* (*Godey's*, iunie 1846), „suferea de o boală gravă, din care este puţin probabil să-şi revină vreodată". (Angeline H. Lograsso, *Poe's Piero Maroncelli, PMLA*, septembrie 1943). *Bliblioteca Forensica*: titlu inventat de Poe; pseudonimul compilatorului trimite la *Isahar*, cel care, aşa cum le spune Iacov fiilor săi, „este un măgar osos/, Care se culcă în grajduri". (*Facerea 49: 14*)

36 E vorba de *John Randolph* din Roanoke (1773-1833), politician din statul Virginia.

37 P.: adică Poe; D.: probabil doctorul John W. Draper, pe vremea aceea cel mai cunoscut profesor la Facultatea de Medicină a Universităţii din New York; F.: probabil dr. John W. Francis, preşedintele Academiei de Medicină, precum şi medicul de familie al lui Poe. Draper e ironizat în *Descoperirea lui von Kempelen* şi satirizat în *Eureka*.

38 *L...l*: n-a fost identificat.

Şobolanii de la teatru

Bine-cunoscuta trupă a şobolanilor de la Park Theatre îşi cunoaşte – se spune – perfect replicile. Merită preţul biletului să vezi spectacolul ei. Printr-un îndelung antrenament, ei ştiu precis momentul cînd se ridică cortina şi în ce măsură spectatorii sînt captivaţi de cele ce se petrec. La sunetul gongului ies la atac, scotocind parterul după niscaiva arahide şi coji de portocale. Cînd, la cupletele rimate, îşi dau seama că va cădea cortina, dispar – din respect pentru tălpile mişcătoare ale publicului. Temeritatea lor este reglată de intensitatea actorilor. S-ar putea încheia o afacere profitabilă, socotim noi, cu „celebrul Billy Buldogul“[39].

39 Acest cîine apărea în numărul acrobatului William Cole, poreclit „omul de cauciuc.“ În gazetele vremii se fac dese referiri la cîinele „inteligent“ al lui Cole (e. g. *Sunday Times*, 14 aprilie 1844; *New-York Tribune*, 1 martie 1845). O reclamă din *Sunday Times and Messenger* (5 mai 1844) îl numeşte *the dog Billy*.

Sfinxul

Pe vremea cînd în New York domnea holera cea cumplită[40], am acceptat invitaţia unei rude de-a mea să petrec cu ea două săptămîni în tihnita izolare a cabanei sale *orné*, undeva pe malul fluviului Hudson. Aici ne puteam bucura de toate distracţiile obişnuite ale verii; şi cu hoinăritul prin pădure, desenul, vîslitul, pescuitul, scăldatul, muzica şi cărţile, timpul ar fi trecut pentru noi într-un mod destul de plăcut dacă n-ar fi fost veştile îngrozitoare care ne parveneau în fiecare dimineaţă din acel mare oraş. Nu trecea zi fără să nu fim înştiinţaţi despre decesul vreunui cunoscut. Şi, fiindcă numărul morţilor nu mai contenea, ajunseserăm să ne aşteptăm zilnic la pierderea cîte unui prieten. În cele din urmă, ne cutremuram la apropierea oricărui mesager. Chiar şi aerul care venea dinspre Sud ni se părea aducător de moarte. Acest gînd paralizant puse cu totul stăpînire pe sufletul meu. Nu puteam nici vorbi, nici gîndi, nici visa la altceva. Amfitrionul meu avea un temperament mai robust şi, deşi foarte deprimat, se străduia să-mi susţină moralul. Mintea lui extrem de speculativă nu cădea nici o clipă pradă închipuirilor. Era îndeajuns de simţitor în faţa ameninţărilor reale, dar nu se temea cîtuşi de puţin de umbrele lor.

Încercările lui de a mă scoate din starea de anormală tristeţe în care căzusem erau în mare măsură zădărnicite de cele cîteva cărţi pe care le găsisem în biblioteca lui. Acestea erau de natură să grăbească germinarea acelui sîmbure de superstiţie ereditară ce zăcea latent în pieptul meu. Citisem aceste cărţi fără ştirea lui, încît adesea nu-şi putea explica puternica impresie pe care ele o făcuseră asupra închipuirii mele.

Unul dintre subiectele mele preferate era credinţa populară în profeţii, credinţă pe care în

acea perioadă din viaţa mea eram pregătit să o apăr cu îndîrjire. Pe această temă aveam îndelungi şi animate discuţii, el susţinînd lipsa oricărui fundament al credinţei în asemenea chestiuni, eu ţinînd morţiş că un sentiment popular născut în chip absolut spontan – adică fără vreo urmă vădită de sugestie – cuprinde în sine elementele de necontestat ale adevărului şi ca atare trebuie privit cu mult respect.

Fapt e că, la scurt timp după sosirea mea la cabană, mi se întîmplă un lucru atît de inexplicabil şi, prin însăşi natura lui, de rău augur, încît lesne aş putea fi iertat că-l privisem ca pe o prevestire. Mă îngrozi şi totodată mă tulbură şi mă ului în aşa hal, încît trecură multe zile pînă să mă hotărăsc să-i comunic prietenului meu întîmplarea.

Spre sfîrşitul unei zile fierbinţi, şedeam cu o carte în mînă la o fereastră deschisă şi, dincolo de întinsa panoramă cu malurile fluviului, se zărea în depărtare un deal a cărui costişă – cea apropiată de locul unde mă aflam eu – fusese văduvită, prin ceea ce se cheamă „alunecare de teren“, de cea mai mare parte a arborilor săi. De multă vreme gîndurile îmi rătăceau de la cartea aflată în faţa mea la jalea şi disperarea din oraşul învecinat. Ridicîndu-mi ochii de pe pagină, ei se aţintiră asupra pantei golaşe a dealului şi asupra unui obiect: un soi de monstru viu, hidos la înfăţişare, care se deplasa cu iuţeală dinspre vîrf către poalele dealului, dispărînd pînă la urmă în sihla deasă de dedesubt. Cînd creatura asta se ivi pentru prima oară în cîmpul meu vizual, mă întrebam dacă sînt sănătos la minte sau măcar dacă nu mă înşală vederea; şi se scurseră multe minute pînă să mă pot convinge că nu eram nebun şi nici nu era vorba de un vis. Totuşi mă tem că, după ce-l voi descrie pe acest monstru (pe care l-am văzut cît se poate de limpede şi l-am urmărit cît se poate de calm pe tot parcursul înaintării sale), cititorii mei se vor

lăsa mai greu convinşi de aceste aspecte decît am fost eu însumi.

Calculînd dimensiunea creaturii în comparaţie cu diametrul copacilor groşi pe lîngă care trecea – puţinii uriaşi ai pădurii care scăpaseră de furia alunecării de pămînt – am conchis că era mai mare decît oricare dintre navele de război existente. Zic „navă de război“, întrucît forma monstrului îmi sugera această idee – carena uneia dintre navele noastre cu şaptezeci şi patru de tunuri ar putea oferi o imagine oarecum apropiată cît priveşte înfăţişarea sa generală. Gura animalului era situată la extremitatea unei proboscide de vreo şaizeci-şaptezeci de picioare lungime şi aproape la fel de groasă ca trupul unui elefant obişnuit. Aproape de rădăcina acestei trompe era o claie imensă de păr negru şi ţepos – mai mult decît s-ar fi putut obţine din pieile a douăzeci de bivoli; şi, străpungînd acest păr în jos şi în lateral, se iveau doi colţi strălucitori, deloc diferiţi de cei ai unui porc mistreţ, dar de dimensiuni infinit mai mari. Paralel cu proboscida şi de fiecare parte a ei se întindea în faţa ei un trunchi gigantic de treizeci-patruzeci de picioare în lungime, alcătuit, din cîte se părea, din cristal pur şi de forma unei prisme perfecte: el reflecta în chipul cel mai spectaculos cu putinţă razele soarelui de asfinţit. Trompa era ca o maxilă cu vîrful îndreptat spre pămînt. Din ea ieşeau două perechi de aripi, fiecare de aproape o sută de picioare lungime şi aşezate perechi una deasupra celeilalte. Aripile erau acoperite în întregime cu solzi de metal, fiece solz părînd să aibă un diametru de zece-douăsprezece picioare. Am observat că ambele rînduri de aripi erau legate cu un lanţ gros. Dar cea mai de seamă ciudăţenie a acestei oribile jivine era imaginea unui *Cap de mort* care-i acoperea aproape tot pieptul şi care, în albul său strălucitor, se deosebea atît de clar de fondul întunecat al trupului, încît parcă ar fi fost pictată acolo cu migală de către un artist. În timp ce

priveam animalul ăsta respingător şi mai ales însemnul de pe piept, cu spaimă şi cu oroare, şi cu sentimentul unei nenorociri iminente, sentiment pe care nici un efort al raţiunii nu-l putea stăpîni, am observat cum deodată i se desfac uriaşele fălci de la extremitatea proboscidei şi dintre ele izbucni un vaier atît de răsunător şi atît de dureros, încît se prăvăli asupra nervilor mei ca un dangăt de moarte şi, pe cînd monstrul dispărea la poalele dealului, m-am prăbuşit deodată leşinat pe podea.

Venindu-mi în simţiri, prima mea reacţie a fost desigur să-l informez pe amicul meu despre ce văzusem şi auzisem, dar mi-ar fi greu să explic ce sentiment de repulsie mă împiedică pînă la urmă să fac acest lucru.

În sfîrşit, într-o seară, la vreo trei-patru zile după întîmplare, şedeam amîndoi în încăperea în care avusesem vedenia, eu ocupînd acelaşi scaun, la aceeaşi fereastră, iar el tolănit pe o sofa din preajmă. Legătura dintre loc şi timp mă îndemnă să-i relatez fenomenul. Mă ascultă pînă la capăt – mai întîi rîse din toată inima, după care luă o înfăţişare extrem de gravă, ca şi cînd nebunia mea era un lucru dincolo de orice îndoială. În acea clipă am avut din nou imaginea clară a monstrului, spre care, cu un strigăt de cumplită teroare, i-am îndreptat numaidecît atenţia. Privea cu înfrigurare, dar susţinea că nu vede nimic, deşi eu îi descriam în amănunt mersul creaturii, pe cînd aceasta cobora panta golaşă a dealului.

Eram nespus de îngrijorat acum, căci socoteam vedenia ca pe o prevestire a morţii mele sau, mai rău, ca pe o stare premergătoare a unui atac de manie. M-am aruncat disperat înapoi în fotoliu şi, pentru cîteva momente, mi-am ascuns faţa între mîini. Cînd mi-am descoperit ochii, arătarea nu se mai vedea.

Gazda mea însă revenise într-o oarecare măsură la purtarea destinsă de dinainte şi-mi punea întrebări foarte precise în legătură cu înfăţişarea

profeticei creaturi. După ce l-am satisfăcut pe deplin sub acest aspect, suspină adînc, ca şi cînd s-ar fi uşurat de o povară insuportabilă şi continuă să vorbească, cu o degajare ce mi se părea de-a dreptul nemiloasă, despre varii aspecte ale filozofiei speculative, aspecte ce mai constituiseră pînă atunci subiect de discuţie între noi. Îmi amintesc că (printre alte lucruri) insistase în mod cu totul special asupra ideii că principala sursă a erorii în toate cercetările omeneşti constă în predispoziţia intelectului de a subaprecia sau de a supraestima importanţa unui obiect doar din cauza greşitei aprecieri a distanţei acestuia.

— De exemplu, zise el, ca să calculezi cum se cuvine influenţa pe care o poate avea asupra întregii omeniri răspîndirea temeinică a Democraţiei, depărtarea epocii la care ar fi cu putinţă o asemenea răspîndire trebuie negreşit să constituie un element al acestui calcul[41]. Cu toate acestea, poţi să-mi aminteşti un singur scriitor cît priveşte subiectul guvernării care să se fi gîndit vreodată că acest domeniu anume al subiectului ar merita cît de cît o discuţie?

Aici se opri pentru o clipă, se îndreptă spre un dulap cu cărţi şi scoase unul dintre obişnuitele compendii de ştiinţe ale naturii. Rugîndu-mă apoi să schimb cu el locul, ca să poată desluşi mai bine scrisul mărunt al volumului, apropie fotoliul meu de fereastră şi, deschizînd cartea, îşi reluă vorbele cam pe acelaşi ton ca mai înainte:

— Fără descrierea ta atît de amănunţită a monstrului, zise el, poate că niciodată n-aş fi fost capabil să-ţi demonstrez ce anume era. În primul rînd dă-mi voie să-ţi citesc o expunere pentru elevi în legătură cu genul *Sphinx*, din familia *Crepuscularia*, din ordinul *Lepidoptera*, din clasa *Insecta* sau insecte. Expunerea sună astfel:

„Patru aripi membranoase acoperite cu solzi mici şi coloraţi, cu aspect metalic; gura alcătuind o proboscidă răsucită, produsă de alungirea fălcilor,

pe laturile cărora se găsesc rudimente de mandibule şi organe de pipăit, pufoase; aripile inferioare, prinse de cele superioare printr-un păr ţepos; antenele, în forma unei măciuci alungite, prismatice; abdomenul, ţuguiat. Sfinxul cu cap de mort[42] a stîrnit teroare uneori printre oamenii de rînd din cauza ţipătului melancolic pe care-l scoate şi a însemnului de moarte pe care-l poartă pe corsajul său“[43].

Aici, el închise cartea şi se aplecă în fotoliu, aşezîndu-se exact în poziţia pe care o ocupasem eu în momentul cînd zărisem „monstrul“.

— Ah, iată-l! exclamă el numaidecît – se suie din nou pe panta dealului şi recunosc că-i o creatură cu totul remarcabilă. Totuşi nu-i cîtuşi de puţin atît de mare ori atît de departe precum ţi l-ai imaginat tu; căci, la drept vorbind, după cum şerpuieşte pe firul ăla pe care vreun păianjen l-a ţesut de-a lungul tocului de la fereastră, găsesc că-i cam a şaisprezecea parte dintr-un ţol în lungimea lui maximă şi totodată cam la a şaisprezecea parte dintr-un ţol depărtare de pupila ochiului meu[44].

40 La data redactării nuvelei, cea mai recentă epidemie de holeră din New York se înregistrase în 1832.

41 Această opinie a naratorului e departe de cea exprimată de Monos în *Colocviul dintre Monos şi Una*: „Vai! se abătuse asupra noastră cea mai cumplită dintre toate cumplitele noastre zile. Marea «mişcare» – acesta era cuvîntul de ordine – mergea înainte: o dezordine bolnavă, atît moral, cît şi fizic. Arta – Artele – se înălţau supreme şi, odată întronate, înlănţuiau intelectul care le instalase la putere. Omul, neputînd face decît să recunoască supremaţia Naturii, exulta copilăreşte în faţa noii şi mereu crescîndei sale puteri asupra elementelor Naturii înseşi. Şi tocmai cînd în închipuire se credea Dumnezeu, fu atins de o imbecilitate infantilă. Cum s-ar putea presupune din originea bolii sale, el se molipsi de sistem şi de abstracţiuni. Se înconjură de generalităţi. Din noianul de idei trăsnite, aceea a egalităţii universale cîştigă teren; iar în faţa analogiei şi a lui Dumnezeu – în pofida strigătului prevenitor al

legilor *gradaţiei* dominînd atît de vădit peste toate lucrurile de pe Pămînt şi din Ceruri, se făcură tot felul de încercări disperate de instaurare a Democraţiei universale“ (E.A. Poe, *Masca Morţii Roşii,* pp. 392-93).

42 Numele ştiinţific al acestui fluture e *Acherontia atropos;* la noi este cunoscut sub numele de „strigă“ sau de „buha-ciumei“ (pentru că zboară pe înserate, ca răpitoarele nocturne). Nota lui Ioan Comşa, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese.* EPLU, 1968, p. 547.

43 Poe prescurtează şi totodată citează aproape cuvînt de cuvînt din compilaţia lui Wyatt, pp. 138-139.

44 După Stuart şi Susan Levine (*op. cit.,* p. 322), acest final e implauzibil în cazul lui Poe, autorul părînd mai interesat de efectele nocive ale democraţiei decît de intriga propriu-zisă. Ceea ce deranjează priveşte profunzimea cîmpului vizual: ochiul nu poate focaliza simultan obiecte foarte îndepărtate şi foarte apropiate şi nici nu poate reţine un obiect aflat la o distanţă de 1,5 mm, cît face a şaisprezecea parte dintr-un ţol.

Butoiul de Amontillado

Miile de jigniri ale lui Fortunato[45] le-am îndurat cum am putut mai bine; dar, cînd a trecut la insulte, am jurat răzbunare. Dumneata, care cunoşti atît de bine natura sufletului meu, îţi vei da seama însă că n-am dat glas vreunei ameninţări. *În cele din urmă* aveam să fiu răzbunat; iată un lucru stabilit în chip definitiv – dar tocmai caracterul acesta definitiv al hotărîrii elimina ideea riscului. Trebuia nu doar să pedepsesc, ci să pedepsesc cu impunitate. O nedreptate nu este reparată atunci cînd pedeapsa îl ajunge pe cel care o repară. Şi tot nereparată este ea dacă răzbunătorul nu izbuteşte să se facă simţit ca atare de către cel care a comis nedreptatea.

Trebuie înţeles că nici prin vorbă, nici prin faptă, nu i-am dat lui Fortunato vreun motiv să se îndoiască de bunăvoinţa mea. Am continuat ca de obicei să-i zîmbesc în faţă, iar el nu-şi dădea seama că zîmbetul meu era *acum* la gîndul jertfirii sale.

Avea un punct nevralgic acest Fortunato, deşi în alte privinţe era un om vrednic de a fi respectat şi chiar temut. Se mîndrea că se pricepe la vinuri. Puţini italieni posedă spiritul autentic al cunoscătorului. În cea mai mare parte entuziasmul lor este de faţadă, potrivit după timp şi împrejurare – pentru exercitarea imposturii asupra unor *millionaires*[46] britanici şi austrieci. În materie de pictură şi bijuterii, Fortunato, ca şi compatrioţii săi, era un şarlatan – dar în problema vinurilor vechi era de bună-credinţă. În această privinţă nu mă deosebeam prea mult de el; şi eu mă pricepeam la vinurile italieneşti şi cumpăram din belşug ori de cîte ori îmi dădea mîna.

Pe amicul meu l-am întîlnit pe la asfinţit, într-una din serile dezmăţului suprem al sezonului de

carnaval[47]. M-a întîmpinat cu exagerată afecţiune, căci băuse vîrtos. Omul purta un costum de măscărici. Avea pe el o haină vărgată, strînsă pe trup, iar capul îi era acoperit cu o tichie conică şi cu clopoţei. Eram atît de bucuros să-l văd, încît aveam impresia că nicicînd n-am să mai contenesc să-i strîng mîinile. I-am spus:

— Dragul meu Fortunato, ce noroc să te întîlnesc. Ce bine arăţi astăzi! Ei bine, am primit un butoiaş cu ce ar părea să fie Amontillado şi am îndoielile mele.

— Cum? zise el. Amontillado? Un butoiaş? Imposibil! Şi încă în toiul carnavalului!

— Am îndoielile mele, i-am răspuns; şi am fost destul de neghiob să plătesc întreg preţul pentru Amontillado fără să te consult pe dumneata în această chestiune. Nu erai de găsit şi mă temeam să nu pierd un chilipir.

— Amontillado!

— Am îndoielile mele.

— Amontillado!

— Şi trebuie să le risipesc.

— Amontillado!

— Fiindcă dumneata eşti ocupat, am să mă duc la Luchesi[48]. Dacă e cineva expert, apoi el este. El îmi va spune...

— Luchesi nu poate deosebi Amontillado de vinul de Xeres.

— Şi totuşi sînt unii nebuni care cred că el degustă la fel de bine ca dumneata.

— Vino, să mergem.

— Încotro?

— Spre pivniţele dumitale.

— Amice, nu; nu vreau să abuzez de amabilitatea dumitale. Înţeleg că ai o invitaţie. Luchesi...

— N-am nici o invitaţie; vino.

— Prietene, nu. Nu este vorba de invitaţie, ci de răceala zdravănă de care văd că suferi. Pivniţele

sînt îngrozitor de umede. Au pe ele o crustă de salpetru.

— Să mergem totuşi. Răceala e nimica toată. Amontillado! Ai fost păcălit. Iar cît despre Luchesi, nu poate deosebi vinul de Xeres de Amontillado.

Astfel zicînd, Fortunato mă apucă de braţ. Punîndu-mi o mască de mătase neagră şi înfăşurîndu-mi trupul strîns cu o *roquelaire*[49], m-am lăsat dus degrabă spre *palazzo*[50]-ul meu.

Nici un slujitor nu era acasă; se retrăseseră cu toţii ca să se distreze cu prilejul evenimentului. Le spusesem că nu mă voi întoarce pînă a doua zi dimineaţa şi le dădusem ordine explicite să nu se mişte de acasă. Aceste ordine erau suficiente, ştiam bine, pentru a-i face să dispară numaidecît, pînă la ultimul, de îndată ce le voi fi întors spatele.

Am luat din sfeşnice două făclii şi, dîndu-i una lui Fortunato, l-am condus cu plecăciuni printr-un şir de încăperi spre bolta ce ducea în pivniţe. Am coborît o scară lungă şi şerpuitoare, rugîndu-l să fie atent cum coboară în urma mea. Am ajuns, în cele în urmă, la capătul scării şi am păşit laolaltă pe pămîntul umed al catacombelor familiei Montresor[51].

Mersul prietenului meu era nesigur, iar clopoţeii de pe tichia lui răsunau la fiecare pas.

— Butoiaşul, zise el.

— E mai încolo, am zis; dar observă horbota albă ce scînteiază pe pereţii acestei hrube.

Se întoarse spre mine şi îmi ţintui privirea cu doi ochi ceţoşi şi lăcrămoşi de la băutură.

— Salpetru? întrebă el într-un tîrziu.

— Salpetru, am răspuns. De cînd ai tusea asta?

— Ugh! ugh! ugh! – ugh! ugh! ugh! – ugh! ugh! ugh! – ugh! ugh! ugh!

Sărmanului meu amic îi fu imposibil să răspundă cîteva minute.

— Nu-i nimic, zise el în cele din urmă.

— Vino, am zis cu hotărîre, ne vom întoarce; sănătatea dumitale e de preţ. Eşti bogat, respectat, admirat, iubit; eşti fericit, aşa cum am fost şi eu cîndva. Eşti un om căruia i se va duce lipsa. Cît despre mine, nu-i cazul. Ne vom întoarce; o să te îmbolnăveşti, iar eu nu pot fi răspunzător. În plus, este Luchesi...

— Destul, zise el; tusea e nimica toată; nu mă va ucide. N-am să mor de la o tuse.

— Întocmai – întocmai, am răspuns; şi, la drept vorbind, n-am avut intenţia să te alarmez degeaba – dar ar trebui să iei toate măsurile cuvenite. O duşcă din acest Medoc[52] ne va apăra de umezeală.

Aici am spart gîtul unei sticle pe care am tras-o dintr-un lung şir de surate de-ale ei care stăteau pe poliţă.

— Bea, am zis, oferindu-i vinul.

Îl duse la buze cu un rînjet. Se opri o clipă şi îmi făcu un semn prietenesc din cap, urmat de clinchetul clopoţeilor.

— Beau, zise el, pentru morţii care odihnesc în preajma noastră.

— Iar eu îţi urez o viaţă cît mai lungă!

Mă apucă din nou de braţ şi pornirăm mai departe.

— Aceste pivniţe sînt întinse, zise el.

— Familia Montresor era mare şi numeroasă, am răspuns.

— Am uitat blazonul vostru.

— O talpă mare omenească *d'or*[53] pe o cîmpie de azur; talpa striveşte un şarpe furios ai cărui dinţi sînt înfipţi în călcîi[54].

— Iar *motto*-ul?

— *Nemo me impune lacessit*[55].

— Bun! zise el.

Vinul lucea în ochii lui, iar clopoţeii răsunau. Chiar şi imaginaţia mea se înfierbîntă de la Medoc. Trecurăm prin ziduri de oase îngrămădite, amestecate cu butoaie şi poloboace, spre cele mai

tainice unghere ale catacombelor. M-am oprit din nou şi de această dată am îndrăznit să-l apuc pe Fortunato de braţ, deasupra cotului.

— Salpetrul, am zis; uită-te, se întinde. Atîrnă ca muşchiul pe bolţi. Ne aflăm sub albia rîului. Stropii de umezeală se preling printre oase. Vino, să ne întoarcem înainte de a fi prea tîrziu. Tusea dumitale...

— Nu-i nimic, zise el; să mergem mai departe. Mai întîi însă încă o duşcă de Medoc.

Am spart şi i-am întins un *flaçon* din De Grâve[56]. Îl goli dintr-o suflare. Ochii îi sticleau de o lumină aprigă. Rîse şi aruncă sticla cît colo cu un gest pe care nu l-am înţeles.

M-am uitat la el cu surprindere. El repetă mişcarea – o mişcare grotescă.

— Nu înţelegi? zise el.

— Nu, am răspuns.

— Atunci nu faci parte din frăţie.

— Cum?

— Nu eşti mason.

— Ba da, am zis eu, ba da[57].

— Dumneata? Imposibil! Mason?

— Mason, am răspuns.

— Un semn, zise el.

— Iată asta, am răspuns eu, scoţînd o mistrie de sub faldurile *roquelaire*-ului.

— Glumeşti, exclamă el, dîndu-se înapoi cîţiva paşi. Dar să purcedem după Amontillado.

— Chiar aşa, am zis, punînd unealta la loc sub mantie şi oferindu-i iarăşi braţul.

Se lăsă greu pe el. Ne continuarăm drumul în căutarea vinului de Amontillado. Am străbătut un şir de bolţi joase, am coborît, am traversat şi iar am coborît pînă cînd am ajuns la o criptă adîncă, în care duhoarea aerului făcea ca făcliile noastre să lucească în loc să ardă.

În cel mai îndepărtat ungher al criptei apăru o alta mai puţin încăpătoare. De-a lungul pereţilor ei erau înşirate rămăşiţe omeneşti, îngrămădite pînă

la bolta de deasupra, la fel ca în marile catacombe ale Parisului[58]. Trei laturi ale acestei cripte interioare mai erau încă ornamentate în acest mod. De lîngă a patra oasele se năruiseră şi zăceau împrăştiate pe pămînt, alcătuind într-un loc o movilă destul de mare. Înlăuntrul peretelui astfel expus prin îndepărtarea oaselor am zărit o altă firidă interioară, adîncă de vreo patru picioare, lată de trei, înaltă de şase sau şapte. Nu părea să fi fost construită cu vreun scop anume, ci alcătuia numai spaţiul dintre două din suporturile uriaşe ale tavanului catacombelor, fiind susţinută de unul din pereţii împrejmuitori din granit masiv.

În van se chinuia Fortunato, înălţîndu-şi firava-i făclie, să scruteze străfundul firidei. Lumina slabă nu ne permitea să-i vedem capătul.

— Mergi înainte, am zis; înăuntru se află vinul de Amontillado. Cît despre Luchesi...

— E un ignorant, mă întrerupse prietenul meu, păşind nesigur înainte, pe cînd eu îl urmam îndeaproape.

Într-o clipă ajunse la capătul firidei şi, văzînd că înaintarea îi era blocată de o stîncă, se opri complet buimăcit. Încă o clipă şi l-am încătuşat de peretele de granit. Pe suprafaţa acestuia se găseau două belciuge de fier, la o depărtare de vreo două picioare unul de celălalt, dispuse orizontal. De unul atîrna un lanţ scurt; de celălalt un lacăt. Petrecîndu-i lanţul peste brîu, a fost o treabă doar de cîteva secunde ca să-l fixez bine. Era mult prea uimit să se împotrivească. Scoţînd cheia, am ieşit din firidă.

— Trece-ţi mîna pe perete, am zis; nu se poate să nu simţi salpetrul. Într-adevăr, este *foarte* umed. Încă o dată te *implor* să ne întoarcem. Nu? Atunci trebuie negreşit să te părăsesc. Dar trebuie mai întîi să-ţi acord toate micile atenţii de care pot dispune.

— Amontillado! exclamă prietenul meu, care nu-şi revenise încă din uimire.

— Adevărat, am răspuns; Amontillado.

Pe cînd rosteam aceste cuvinte, mi-am găsit de lucru prin mormanul de oase de care am vorbit înainte. Dîndu-le la o parte, curînd am scos la iveală o grămadă de pietre de construcţie şi mortar. Cu aceste materiale şi cu ajutorul mistriei am început să zidesc cu sîrg intrarea firidei.

De-abia aşezasem primul rînd de zidărie, cînd am descoperit că mahmureala lui Fortunato se risipise în mare măsură. Primul indiciu ce l-am avut despre asta fu un geamăt slab şi ascuţit din adîncimile firidei. *Nu* era strigătul unui om beat. Urmă apoi o tăcere lungă şi obstinată. Am aşezat al doilea rînd, şi al treilea, şi al patrulea; şi atunci am auzit zăngănitul furios al lanţului. Zgomotul dură cîteva minute, răstimp în care, ca să-l pot asculta cu mai multă satisfacţie, m-am oprit din lucru şi m-am aşezat pe oseminte. Cînd în sfîrşit zăngănitul încetă, am pus iar mîna pe mistrie şi am isprăvit fără întrerupere al cincilea, al şaselea şi al şaptelea rînd. Zidul era acum aproape la înălţimea pieptului meu. M-am oprit din nou şi, ţinînd făcliile deasupra lucrării de zidărie, am aruncat cîteva raze plăpînde asupra făpturii dinăuntru.

Un şir de ţipete puternice şi ascuţite, izbucnind deodată din gîtlejul formei înlănţuite, păru să mă azvîrle cu putere înapoi. Pentru o scurtă clipă am ezitat – am tremurat. Scoţîndu-mi floreta din teacă, am început să dibui cu ea prin ungher: dar un moment de gîndire îmi readuse liniştea. Am plimbat mîna pe structura solidă a catacombelor şi m-am simţit mulţumit. M-am apropiat iarăşi de perete. Am răspuns răcnetelor celui care striga. Le-am îngînat – le-am ţinut isonul – le-am întrecut în volum şi în putere. Asta am făcut, iar cel care striga tăcu.

Acum era miezul nopţii şi sarcina mea se apropia de sfîrşit. Isprăvisem al optulea, al nouălea şi al zecelea rînd. Terminasem o porţiune din al zecelea şi al unsprezecelea; mai rămînea doar o

singură piatră de potrivit şi de tencuit. M-am luptat cu greutatea ei; am aşezat-o parţial la locul ei destinat. Dar acum veni din firidă un rîset grav, care îmi zburli părul de pe cap. Fu urmat de un glas tînguitor, în care cu greu am recunoscut pe cel al nobilului Fortunato. Glasul zicea:

— Ha! ha! ha! – he! he! – o glumă foarte bună într-adevăr – o farsă excelentă. Vom avea de ce rîde cu poftă la *palazzo* – he! he! he! – cînd vom bea din vinul nostru – he! he! he!

— De Amontillado! am zis.

— He! he! he! – he! he! he! – da, de Amontillado[59]. Dar nu s-a făcut tîrziu? Oare nu ne aşteaptă la *palazzo* lady Fortunato şi ceilalţi? Să mergem.

— Da, am zis, să mergem.

— *Pentru Dumnezeu, Montresor!*

— Da, am zis, pentru Dumnezeu!

Dar la aceste cuvinte am aşteptat în zadar un răspuns. Am devenit nerăbdător. Am strigat tare:

— Fortunato!

Nici un răspuns. Am strigat din nou:

— Fortunato!

Nici un răspuns nici de data asta. Am aruncat o torţă prin deschizătura rămasă şi am lăsat-o să cadă înăuntru. Drept răspuns nu veni decît clinchetul clopoţeilor. Mi s-a făcut rău – din cauza umezelii din catacombe. M-am grăbit să-mi termin treaba. Am forţat şi ultima piatră la locul ei; am tencuit-o. În dreptul noii zidării am reînălţat vechiul meterez din oase. De o jumătate de secol nici un muritor nu le-a tulburat. *In pace requiescat!*[60]

45 *Fortunato*: nume ce sugerează deopotrivă pe cel norocos şi pe cel sortit (vezi Mabbott, 6, şi Pollin, 5).

46 Milionari (fr.).

47 În 1846, marţea de Lăsata Secului a căzut pe 24 februarie. Posibil ca Poe să fi compus nuvela în chiar perioada carnavalului.

48 *Luchesi*: un personaj cu acest nume apare în *De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mîna în eşarfă.*

49 Haină pînă la genunchi (fr.), la modă în secolul al XVIII-lea.

50 *palazzo*: palat (it.).

51 *Montresor*: numele unei vechi familii franceze. Un anume John Montrésor, inginer militar britanic, a construit numeroase fortificaţii în coloniile americane între 1754 şi 1778.

52 *Medoc* (corect *Médoc*): vin franţuzesc, ale cărui proprietăţi terapeutice sînt ironizate în *Bon-Bon.*

53 Din aur (fr.).

54 W.M. Forrest (*Biblical Allusions in Poe*) vede o reminiscenţă a profeţiei din *Facerea 3: 14-15*.

55 *Motto*-ul „Nimeni nu mă jigneşte fără a rămîne nepedepsit“ e vechiul *motto* al Scoţiei şi al Ordinului Scoţian al Scaietelui. După Stuart şi Susan Levine, Poe ştia de *The Noctes Ambrosianae of „Blackwood“* (Casey & Hart, Philadelphia, 1843, I, p. 128). Ortografia lui Poe (*lacessit*) propune forma de viitor.

56 Corect *flacon:* sticlă (fr.); *Grâves* sau *De Grâve*: vinuri de Bordeaux. Poe recurge la un joc de cuvinte, căci în engleză *grave* înseamnă mormînt (Pollin; Mabbot).

57 După Mabbott, Poe nu era francmason.

58 În *Discoveries in Poe*, p. 34, Pollin citează o scrisoare despre *The Catacombs of Paris*, apărută sub semnătura editorului revistei *Knickerbocker* (martie 1838) pe care Poe ar fi putut-o citi.

59 În legătură cu repetarea cuvîntului „Amontillado“, Charles W. Steele sugerează, în *Explicator* (aprilie 1960), că Poe, care a urmat cursuri de spaniolă şi de italiană la Universitatea Virginia, ar recurge la un joc de cuvinte: ital. a*mmonticchiato* şi span. a*montanado* înseamnă „morman“, în cazul nostru, un morman de cărămizi.

60 Odihnească-se în pace (lat.).

Domeniul Arnheim

„Grădina – iată! ca o preafrumoasă fată,
Visînd parcă în somnul cel tainic ce-o vrăjea,
Cu ochii-nchişi la bolta spre infinit căscată;
De-azur în rai ţinutul cel mîndru împletea
Cunună de lumină – imensă – ce-nflorea.
Petalele lucinde şi roua sclipitoare,
Scîntei rotunde prinse de frunzele de-azur,
Păreau scăpărătoare stele-n albastra înserare.“

Giles Fletcher[61]

Din leagăn pînă în mormînt, prietenul meu Ellison[62] fu mîngîiat de boarea prosperităţii. Cuvîntul „prosperitate“ nu-l folosesc aici cu sensul său pur lumesc. Înţeleg prin el un sinonim al fericirii. Persoana despre care vorbesc părea hărăzită a prevesti învăţăturile lui Turgot, Price, Priestley şi Condorcet[63] – a ilustra prin exemplul personal ceea ce nu fusese decît o himeră a perfecţioniştilor. În scurta existenţă a lui Ellison cred că am văzut respinsă dogma după care în natura însăşi a omului sălăşluieşte un principiu ascuns, duşmanul fericirii. Cunoaşterea intimă a carierei sale mi-a dat să înţeleg că mizeria speciei umane izvorăşte, în general, din încălcarea cîtorva legi simple ale umanităţii – că noi, ca specie, avem în stăpînire izvoare încă tăinuite de mulţumire – şi chiar şi acum, în întunericul şi orbirea ce au cuprins toate speculaţiile prezente despre marea chestiune a condiţiei sociale, nu-i deloc imposibil ca omul, luat ca individ, să poată fi fericit în anumite împrejurări mai neobişnuite şi cu totul neprevăzute.

Şi tînărul meu prieten era adînc pătruns de asemenea idei; şi astfel merită observat că viaţa sa de necurmate bucurii se datora în mare măsură predestinării. În adevăr, este limpede că fără acea filozofie instinctivă care înlocuieşte adesea cu

succes experienţa, domnul Ellison s-ar fi trezit aruncat, în virtutea norocului său fantastic în viaţă, în vîrtejul comun al nefericirii ce se cască înaintea celor foarte înzestraţi. Dar intenţia mea nu este defel aceea de a scrie un eseu despre fericire. Ideile prietenului meu pot fi rezumate în cîteva cuvinte. El nu admitea decît patru principii elementare sau, mai precis, condiţii ale fericirii. Cea mai însemnată i se părea (ciudat să spun asta) exerciţiul fizic în aer liber. Sănătatea obţinută pe alte căi, spunea el, nu merită acest nume. Dădea ca exemplu voluptăţile vînătorului de vulpi şi arăta spre lucrătorii ogoarelor, singurii oameni care, ca pătură socială, pot fi socotiţi într-adevăr mai fericiţi decît ceilalţi. A doua condiţie era iubirea de femeie. A treia, şi cel mai greu de realizat, era dispreţul pentru ambiţie. A patra era neîncetata urmărire a unui ţel; şi mai susţinea că, toate celelalte lucruri fiind egale, intensitatea fericirii este direct proporţională cu gradul de spiritualitate al ţelului respectiv[64].

Ellison se remarca prin neîncetatul belşug de daruri pe care norocul le revărsase asupra lui. În farmec şi frumuseţe, îi întrecea pe toţi bărbaţii. Avea o inteligenţă atît de vie, încît la el însuşirea cunoştinţelor ţinea mai mult de intuiţie şi de necesitate decît de trudă. Familia sa era dintre cele mai ilustre din imperiu. Soţia sa era cea mai gingaşă şi mai credincioasă dintre femei. Domeniile sale fuseseră dintotdeauna fără hotar. Dar cînd ajunse la majorat, se descoperi că soarta îi rezervase una dintre acele surprize nemaipomenite ce trezesc uimirea tuturor şi care nu o dată au schimbat din temelii întreaga constituţie morală a celor care au avut parte de ele.

S-ar părea că înainte cu vreo sută de ani de majoratul domnului Ellison, într-un ţinut îndepărtat, se sfîrşise din viaţă un oarecare domn Seabright Ellison. Acest gentleman reuşise să agonisească o avere fabuloasă şi, neavînd rude

foarte apropiate, şi-a permis capriciul de a-şi lăsa averea să se acumuleze timp de un secol după decesul său. Ocupîndu-se în amănunt şi cu multă pricepere de feluritele chipuri în care ea putea fi investită, lăsa moştenire tot bănetul celei mai apropiate rude de sînge cu numele de Ellison care s-ar fi aflat în viaţă la capătul celor o sută de ani. S-au făcut numeroase încercări de anulare a acestui testament ciudat; caracterul lor *ex post facto*[65] le sortea însă eşecului; dar acest lucru a atras atenţia unui guvern invidios şi, în cele din urmă, a fost promulgată o lege prin care erau interzise asemenea acumulări. Totuşi decretul nu l-a împiedicat pe tînărul Ellison ca la a douăzeci şi una aniversare a zilei lui de naştere, ca moştenitor al strămoşului său Seabright, să intre în posesia unei averi de *patru sute cincizeci de milioane de dolari*[66].

Cînd s-a aflat că într-adevăr la atîta se ridica uriaşa moştenire, fireşte că s-a speculat în fel şi chip asupra modului în care ea va fi întrebuinţată. Suma exorbitantă, precum şi faptul că era imediat disponibilă îi năucea pe toţi cei care reflectau la asta. Pe deţinătorul chiar şi al unei sume *apreciabile* de bani ţi-l puteai imagina realizînd o mie şi unu de lucruri. Cu o avere doar cu puţin mai mare decît cea a unui cetăţean de rînd, ţi l-ai fi putut uşor închipui abandonîndu-se pînă la exces distracţiilor mondene ale timpului sau vîrîndu-se în intrigile politice, sau ţintind vreun portofoliu ministerial, sau cumpărîndu-şi un titlu nobiliar, sau colecţionînd bogate muzee cu *virtu*, sau jucînd rolul de generos patron al literelor, ştiinţelor şi artelor, sau înscriindu-şi numele printre marile instituţii filantropice. Dar, avînd în vedere averea neverosimilă aflată acum în stăpînirea moştenitorului, aceste obiective, ca de altfel oricare alt obiectiv comun, păreau să ofere un cîmp mult prea limitat. S-a recurs la cifre, dar ele mai rău încurcau.

Reieşea că pînă şi cu o dobîndă de trei la sută venitul anual de pe urma moştenirii urca la nu mai puţin de treisprezece milioane cinci sute de mii de dolari sau un milion o sută douăzeci şi cinci de mii pe lună, sau treizeci şi şase de mii nouă sute optzeci şi şase pe zi, sau o mie cinci sute patruzeci şi unu pe oră, sau douăzeci şi şase de dolari pe fiecare minut din viaţă. Calea obişnuită a speculaţiilor a fost astfel în întregime bătătorită. Oamenii nu mai ştiau ce să creadă. Unii au mers pînă acolo încît să presupună că domnul Ellison va renunţa la măcar jumătate din avere ca la ceva absolut de prisos, prin împărţirea acestui prisos pricopsind o armată întreagă de rubedenii. Celei mai apropiate dintre acestea i-a lăsat într-adevăr averea neverosimilă ce o deţinuse înainte de moştenire.

N-am fost surprins să aflu totuşi că el demult luase o hotărîre în legătură cu întîmplarea ce stîrnise atîtea controverse printre prietenii săi. Nici n-am fost prea surprins de natura deciziei sale. Cît priveşte actele personale de caritate, avea conştiinţa împăcată. Avea (regret să spun asta) puţină încredere în şansa vreunei îmbunătăţiri, ca să o numim aşa, pe care omul ca atare ar fi putut-o aduce condiţiei umane în general. Pe scurt, din fericire sau din nefericire, el se baza în foarte mare măsură pe sine însuşi.

În sensul cel mai larg şi mai nobil al cuvîntului, era poet. Înţelegea cu atît mai bine adevăratul caracter, măreţele ţeluri, suprema glorie şi demnitate ale sentimentului poetic. Simţea instinctiv că satisfacţia cea mai deplină dacă nu singura legitimă a acestui sentiment consta în crearea unor noi forme de frumuseţe. Anumite însuşiri, rodul educaţiei primite în copilărie sau ţinînd de natura intelectului său, colorau toate reflecţiile sale etice cu ceea ce se numeşte materialism; şi poate tocmai această orientare să-l fi convins că domeniul cel mai nimerit, dacă nu

chiar singurul legitim al exerciţiului poetic, consta în crearea unor noi feluri de frumuseţe pur *fizică*. Astfel s-a întîmplat că n-a devenit nici muzician, nici poet, dacă întrebuinţăm acest din urmă termen în accepţiunea sa obişnuită. Ori poate a neglijat să devină unul, urmîndu-şi strict ideea conform căreia unul dintre principiile esenţiale ale fericirii pe pămînt poate fi descoperit în dispreţul faţă de ambiţie. Nu e oare cu putinţă ca o înaltă clasă de genii să fie în chip necesar ambiţioasă, dar cea mai înaltă să se afle deasupra a ceea ce numim ambiţie? Şi nu e posibil ca mulţi, mult mai înzestraţi decît Milton, să fi preferat să rămînă „muţi şi neştiuţi“? Cred că lumea n-a văzut încă şi nici nu va vedea vreodată, doar dacă nu cumva printr-o serie de împrejurări neprevăzute cei din cel mai nobil rang al spiritului vor fi siliţi la unele eforturi neplăcute, întreaga dimensiune a măreţelor realizări, din domeniile mai bogate ale artei, de care este neîndoielnic capabilă natura omenească.

Domnul Ellison n-a devenit nici muzician, nici poet; cu toate că n-a existat om mai profund înamorat de muzică şi de poezie. În alte împrejurări decît cele hărăzite lui, nu-i exclus ca el să fi devenit pictor. Sculptura, deşi riguros poetică prin însăşi natura sa, avea o cuprindere şi o semnificaţie prea limitate pentru a-i fi reţinut mult timp atenţia. Iar de acum am amintit deja toate domeniile în care înţelegerea comună a sentimentului poetic l-a declarat capabil să se extindă. Ellison socotea însă că domeniul cel mai bogat, adevărat şi firesc, chiar dacă nu şi cel mai extins, fusese neglijat în chip inexplicabil. Nici o definiţie nu vorbea de grădinarul-peisagist ca poet; prietenului meu i se părea totuşi că amenajarea grădinii-peisaj îi oferea adevăratei Muze cea mai splendidă dintre ocazii. Într-adevăr, aici, în nesfîrşita combinaţie de noi forme de frumuseţe, i se deschidea imaginaţiei cel mai bogat cîmp de manifestare, elementele de combinat fiind în

proporţie covîrşitoare dintre cele mai minunate din cîte oferea Pămîntul. În puzderia de forme şi de culori ale florilor şi ale arborilor recunoştea eforturile cele mai directe şi mai energice ale Naturii întru frumuseţea fizică. Şi întru călăuzirea ori concentrarea acestui efort sau, mai exact, întru adaptarea lui la ochii ce aveau să-l vadă pe pămînt, înţelegea el să întrebuinţeze cele mai bune mijloace, lucrînd cît mai avantajos, întru împlinirea nu doar a destinului său de poet, ci şi a măreţelor scopuri pentru care Divinitatea a sădit în om sentimentul poetic.

„Întru adaptarea lui la ochii ce aveau să-l vadă pe pămînt.“ Prin explicaţia pe care o dădea acestor cuvinte, domnul Ellison contribui mult la rezolvarea a ceea ce mi se păruse dintotdeauna o enigmă: mă refer la faptul (pe care doar cei ignoranţi îl dispută) că nicăieri în natură nu găseşti acele îmbinări de peisaje pe care le poate zămisli pictorul de geniu. Nicăieri în realitate nu vei găsi paradisurile ce strălucesc în pînzele lui Claude[67]. Chiar şi în cele mai încîntătoare peisaje naturale vei descoperi un defect sau un exces – o sumedenie de excese şi de defecte. Chiar dacă părţile constitutive, luate separat, ar întrece în măiestrie pînă şi pe cel mai talentat artist, îmbinarea acestor părţi va fi mereu susceptibilă de perfecţionare. Pe scurt, nu există unghi pe uriaşa întindere a pămîntului din care, privind atent, ochiul artistului să nu poată surprinde un cusur în ceea ce se cheamă *compoziţia* peisajului. Şi totuşi cît de neînţeles este acest lucru! În toate celelalte privinţe, pe bună dreptate am fost învăţaţi să acceptăm supremaţia naturii. În faţa detaliilor ei evităm concurenţa. Cine s-ar încumeta să imite culorile unei lalele sau să corijeze proporţiile unei lăcrămioare? Criticul care afirmă despre o sculptură sau un portret că aici natura trebuie mai curînd înnobilată sau idealizată decît imitată se înşală. Nici o combinaţie picturală sau sculpturală

a unor aspecte ale frumuseţii umane nu face decît cel mult să se apropie de frumuseţea vie şi vibrantă[68]. Numai cît priveşte peisajul, se adevereşte principiul criticului; şi simţindu-l adevărat aici, doar spiritul cutezător al generalizării l-a îndemnat să-l declare adevărat în toate domeniile artei. Repet: *simţindu-l* adevărat aici; căci simţirea nu-i nici fandoseală, nici himeră. Matematicile nu oferă demonstraţii mai absolute decît sentimentul pe care îl transmite artistului arta sa. Nu doar faptul că el crede, dar chiar ştie precis, că adevărata frumuseţe constă exclusiv în asemenea îmbinări aparent arbitrare ale materiei. Totuşi motivele sale nu s-au maturizat îndeajuns pentru a căpăta expresie. Rămîne ca o analiză mai profundă decît a reuşit pînă acum omenirea să le cerceteze în amănunt şi să le exprime. Cu toate acestea, el este întărit în opiniile sale, izvorîte din instinct, de glasul tuturor confraţilor săi. Să admitem că o „compoziţie“ este defectuoasă; să admitem că se operează o corecţie în simpla îmbinare a formelor sale; să admitem că această corecţie este supusă judecăţii fiecărui artist din lume; necesitatea ei va fi recunoscută de fiecare. Ba mai mult: pentru remedierea defectului din compoziţia respectivă fiecare membru al confreriei va sugera, independent de ceilalţi, o corecţie identică.

Repet: natura este susceptibilă de înnobilare doar cît priveşte aranjamentul peisagistic şi tocmai de aceea susceptibilitatea ei de a fi perfecţionată numai sub acest unic aspect era un mister pe care nu izbutisem să-l dezleg. Propriile mele gînduri despre acest subiect se bazau pe ideea că intenţia primordială a naturii a fost aceea de a dispune suprafaţa pămîntului astfel încît, în toate punctele, să satisfacă simţul perfecţiunii în om cît priveşte frumosul, sublimul sau pitorescul; dar că această intenţie primordială a fost frustrată de bine cunoscutele perturbări geologice, perturbări ale

formei şi ale culorilor, în a căror corecţie sau şlefuire zace sufletul artei. Forţa acestei idei era însă mult atenuată de necesitatea pe care o implica, aceea de a considera perturbările ca fiind anormale şi neadaptate vreunui scop. Ellison a fost acela care mi-a sugerat că ele erau o prevestire a *morţii*. Iată explicaţia lui:

— Să admitem că veşnicia pământească a omului ar fi fost prima intenţie. Avem apoi aranjamentul primordial al suprafeţei pământului adaptat la starea lui de fericire, nu cea existentă, ci aceea proiectată. Perturbările erau pregătirile pentru condiţia sa muritoare concepută ulterior. Ei bine, zise prietenul meu, ceea ce socotim noi o înnobilare a peisajului ar putea fi într-adevăr aceasta doar cît priveşte *punctul de vedere* al omului muritor. Orice modificare a peisajului natural ar putea avea un efect negativ asupra tabloului dacă am reuşi să ne imaginăm acest tablou privit în ansamblu, ca masă, dintr-un punct îndepărtat de pe suprafaţa pământului, deşi nu dincolo de limitele atmosferei sale. E lesne de înţeles că o corijare a unui detaliu văzut din apropiere ar putea în acelaşi timp vătăma efectul general sau un efect observat de la o distanţă mai mare. *S-ar putea* să existe o categorie de fiinţe, cîndva omeneşti, dar acum invizibile oamenilor cărora dezordinea noastră să li se pară, de departe, ordine – nepitorescul nostru, pitoresc; într-un cuvînt, îngerii Pământului, pentru a căror cercetare, mai mult decît pentru a noastră, şi pentru a căror apreciere a frumosului, adîncită de moarte, au fost aduse poate la lumină de către Dumnezeu vastele grădini-peisaj ale emisferelor.

În cursul discuţiei, prietenul meu cită cîteva pasaje dintr-un scriitor despre care se spune că ar fi tratat bine această temă, grădina-peisaj:

„Cît priveşte grădina-peisaj, există în fapt doar două stiluri, cel natural şi cel artificial. Primul caută să evoce frumuseţea originară a naturii,

adaptîndu-i mijloacele la decorul natural; cultivînd arbori în armonie cu colinele sau şesurile ţinutului învecinat; descoperind şi punînd în practică minunatele raporturi de mărime, proporţie şi culoare, care, ascunse privitorului de rînd, se revelează pretutindeni cercetătorului experimentat într-ale naturii. Rezultatul stilului natural de grădinărit se vede mai curînd în absenţa oricărui defect sau nepotriviri, în precumpănirea unei armonii şi a unei ordini perfecte decît în crearea unor minuni sau miracole speciale. Stilul artificial are tot atîtea varietăţi cîte gusturi diverse sînt de satisfăcut. El are un anumit raport general cu variatele stiluri din domeniul construcţiilor. Sînt aleile şi refugiile impunătoare de la Versailles; terasele italiene; şi vechiul stil englezesc, mixt şi variat, care se leagă întru cîtva de arhitectura gotică elizabetană din Anglia. Orice s-ar spune împotriva abuzurilor aranjamentului peisagistic artificial, îmbinarea artei pure cu decorul natural al unei grădini îi sporeşte enorm frumuseţea. Pe de o parte, ea place ochiului, prin spectacolul ordinii şi al proiectului, pe de alta, este morală. O terasă cu o balustradă veche, năpădită de muşchi, evocă imediat ochiului minunatele forme ce s-au perindat pe acolo odinioară. Chiar şi cea mai palidă urmă de artă este o mărturie a grijii şi a interesului omenesc“.

— Din ce am spus pînă acum, zise Ellison, vei înţelege că resping ideea, exprimată aici, de evocare a frumuseţii originare a naturii. Frumuseţea originară nu este niciodată la fel cu cea care poate fi recreată. Firește, totul depinde de alegerea unui loc cu posibilităţi[69]. Ceea ce se spune despre descoperirea şi punerea în practică a minunatelor raporturi de mărime, proporţie şi culoare nu este decît una dintre expresiile vagi care servesc la mascarea impreciziei gîndirii. Fraza citată poate însemna orice sau nimic şi ea nu este cîtuşi de puţin un îndreptar. Că adevăratul rezultat

al stilului natural în grădinărit se vede mai curînd în lipsa oricărui defect sau nepotriviri decît în producerea unor minuni sau miracole speciale este o afirmaţie mult mai nimerită pentru a descrie modesta inteligenţă a gloatei decît visurile întraripate ale omului de geniu. Meritul negativ sugerat ţine de o anumită critică mioapă, care, în literatură, l-ar ridica în slăvi pe Addison. Într-adevăr, cîtă vreme virtutea ce constă în simpla evitare a oprobriului se adresează direct inteligenţei, putînd fi astfel circumscrisă *regulii*, virtutea supremă, cea care arde în sînul creaţiei, nu poate fi înţeleasă decît prin rezultatele ei. Regula nu se aplică decît meritelor negaţiei, virtuţilor care se abţin. Dincolo de acestea, arta criticii nu poate decît să sugereze. Putem fi învăţaţi să realizăm un *Cato*, dar în zadar ni se va spune *cum* să concepem un Parthenon sau un *Infern*[70]. Dar, odată lucrul făcut, minunea înfăptuită, capacitatea de înţelegere devine universală. Sofiştii şcolii negative, care, din cauza neputinţei de a crea, luaseră arta în derîdere, aplaudă acum cel mai tare. Ceea ce în condiţia embrionară a principiului le jignea modesta raţiune, odată ajunsă la matura sa realizare, nu încetează să le stîrnească admiraţia, dintr-un instinct al frumosului.

Observaţiile autorului pe marginea stilului artificial, urmă domnul Ellison, ridică mai puţine obiecţii. Îmbinarea artei pure cu decorul natural al unei grădini îi sporeşte enorm frumuseţea. Acest lucru este adevărat; la fel şi referinţa privind sensul interesului uman. Principiul exprimat aici este necontrovertibil, dar *s-ar putea* să existe ceva chiar dincolo de el. S-ar putea să existe ceva în deplin acord cu principiul – ceva de neatins cu mijloacele obişnuite de care dispun oamenii, şi totuşi ceva care, odată atins, ar conferi grădinii-peisaj un farmec infinit mai stăruitor decît cel pe care l-ar putea acorda sensul interesului pur uman. Poetul,

beneficiind de resurse băneşti neobişnuite, ar putea, păstrînd totuşi ideea necesară a artei sau a culturii, sau cum se exprima autorul nostru, a interesului, să-şi îmbogăţească într-atît proiectele cu noi şi variate forme de frumuseţe, încît să poată transmite sentimentul unei intervenţii spirituale. Se va vedea că, realizînd acest lucru, el va păstra toate avantajele interesului ori ale *proiectului*, eliberîndu-şi totodată opera de rigorismul şi tehnicismul *artei* lumeşti. Chiar şi în cea mai neagră pustietate, în cel mai sălbatic decor al naturii neprihănite, se vădeşte *arta* unui creator; totuşi această artă se vădeşte doar spiritului reflexiv; ea nu posedă defel forţa evidentă a sentimentului. Să presupunem acum că acest sens al proiectului Atotputernic este *diminuat cu un pas*, este adus într-un soi de armonie sau concordanţă cu simţul uman al artei, constituind un intermediar între cele două: să ne imaginăm, de pildă, un peisaj ale cărui urieşenie şi desăvîrşire combinate, ale cărui frumuseţe, splendoare şi *stranietate*[71] reunite vor transmite ideea de grijă sau de cultură sau de supraveghere din partea unor fiinţe superioare, şi totuşi aidoma oamenilor, atunci sentimentul *interesului* se va păstra, pe cînd arta implicată va căpăta aerul unei naturi intermediare sau secundare, o natură care nu este nici Dumnezeu, nici emanaţia lui Dumnezeu, care totuşi este natură în sensul că este opera îngerilor care planează între om şi Dumnezeu.

În hotărîrea de a-şi sacrifica imensa avere întruchipării unei asemenea viziuni, în exerciţiile fizice în aer liber – consecinţa faptului că veghea personal la executarea planurilor sale –, în ţelul pe care aceste planuri îl revelau neîncetat, în înalta spiritualitate a ţelului însuşi, în dispreţul faţă de ambiţie, ceea ce îl făcea să simtă cu adevărat, în perenele izvoare care îi satisfăceau, fără a-i putea potoli, acea unică pasiune mistuitoare a sufletului, setea de frumuseţe; mai presus de toate, în

afecţiunea unei femei, nu lipsită de feminitate, ale cărei frumuseţe şi dragoste îi învăluiau existenţa în atmosfera purpurie a Paradisului, credea Ellison că va găsi şi într-adevăr *a găsit* izbăvirea de grijile curente ale omenirii, precum şi o fericire mult mai intensă decît a luminat vreodată răpitoarele reverii ale doamnei de Staël[72].

Disper la gîndul că trebuie să-i dau cititorului o idee clară despre minunile pe care prietenul meu le-a înfăptuit în realitate. Aş vrea să le descriu, dar sînt descurajat de dificultatea descrierii şi ezit între detaliu şi generalitate. Cea mai bună cale va fi poate să le unesc pe amîndouă în extremele lor.

Primul pas al domnului Ellison avu în vedere desigur alegerea unui loc; şi nu apucă să mediteze îndelung asupra acestui punct, că atenţia îi fu reţinută de natura luxuriantă a insulelor din Pacific. De fapt, îşi pusese în gînd să facă o călătorie spre Mările Sudului, cînd o noapte de reflecţii îl îndemnă să abandoneze această idee.

— Dacă aş fi mizantrop, zicea el, mi s-ar potrivi un astfel de loc. Izolarea perfectă, recluziunea absolută şi dificultatea de a veni şi de a pleca în voie ar fi, într-un asemenea caz, minunea minunilor; dar eu nu sînt Timon[73]. Aspir la calmul, şi nu la tristeţea singurătăţii. Trebuie să păstrez un fel de control asupra întinderii şi duratei repausului meu. Vor fi nenumărate ceasurile în care voi avea nevoie de simpatia spiritelor poetice în ceea ce voi face. Să caut aşadar un loc care să nu fie prea departe de un oraş mai populat – a cărui vecinătate să-mi permită totodată cît mai bine realizarea planurilor.

În căutarea unui loc potrivit, astfel situat, Ellison călători cîţiva ani, îngăduindu-mi să-l însoţesc. O mie de locuri care pe mine m-au încîntat el le respinse fără ezitare, pentru motive care, în cele din urmă, m-au convins că avea dreptate. Într-un tîrziu, am ajuns pe un platou înalt, de o rară fertilitate şi frumuseţe, oferind o

privelişte panoramică doar cu puţin mai întinsă decît cea a Etnei, însă depăşind, în opinia lui Ellison şi a mea, mult mai faimoasa privelişte de pe acel munte în toate elementele autentice ale pitorescului.

— Sînt conştient, zise călătorul, cu un suspin de adîncă încîntare, după ce contemplă în transă, vreme de aproape o oră, acest decor, ştiu că aici, în locul meu nouă din zece dintre cei mai pretenţioşi oameni ar rămîne mulţumiţi. Panorama aceasta este într-adevăr splendidă şi mi-ar plăcea dacă n-ar fi excesul de splendoare. Gustul tuturor arhitecţilor pe care i-am cunoscut îi îndeamnă să construiască, de dragul perspectivei, casele în vîrful colinelor. Eroarea este evidentă. Măreţia, în oricare dintre manifestările ei, dar mai ales cît priveşte întinderea, înfioară, tulbură, iar mai apoi oboseşte, deprimă. Pentru un peisaj de ocazie, nimic mai bun; pentru o privelişte constantă, nimic mai rău. Iar cît despre privelişte constantă, aspectul cel mai reprehensibil al măreţiei este întinderea; cel mai nesuferit aspect al întinderii este distanţa. Este în contradicţie cu sentimentul şi cu nevoia de *recluziune*, sentimentul şi nevoia pe care căutăm să le satisfacem *retrăgîndu-ne la ţară*. Privind de pe piscul unui munte, nu putem să nu ne simţim *străini* de lume. Cei bolnavi de inimă evită ca pe ciumă priveliştile îndepărtate.

De-abia spre sfîrşitul celui de-al patrulea an de căutări am găsit un loc de care domnul Ellison se declară satisfăcut. E de prisos, fireşte, să spun *unde* se afla situat acest loc. Recenta moarte a prietenului meu, fapt ce a permis ca domeniul său să fie deschis unor anumite categorii de vizitatori, învăluie *Arnheim* într-un soi de misterioasă şi reţinută, dacă nu chiar solemnă, celebritate, aidoma, în esenţă, deşi infinit superioară în grad, celei care de atîta timp înconjoară castelul Fonthill[74].

La Arnheim se ajungea în mod obişnuit pe rîu. Vizitatorul pornea din oraş în zorii zilei. Toată dimineaţa călătorea între hotarele unei frumuseţi tăcute şi domestice pe care păşteau nenumărate oi, blana lor albă împestriţînd verdele aprins al pajiştilor ondulate. Încet-încet, ideea de cultură făcea loc unui interes pur pastoral. El era amestecat cu sentimentul de izolare, acesta iarăşi cu conştiinţa singurătăţii. Pe măsură ce se însera, canalul devenea tot mai îngust; malurile tot mai abrupte şi acoperite cu un frunziş tot mai bogat, mai abundent şi mai sumbru. Apa devenea din ce în ce mai transparentă. Rîul făcea mii de ocolişuri, încît în nici un moment nu puteai vedea suprafaţa lui scînteietoare la o distanţă mai mare de patruzeci de prăjini. În fiecare clipă luntrea părea prinsă într-un cerc vrăjit cu pereţi de frunziş, de netrecut şi nepătruns, un acoperiş de satin azuriu şi *fără* fund, chila ei oscilînd, cu admirabilă simetrie, pe cea a unei fantastice bărci, care, răsturnată cine ştie prin ce întîmplare, plutea în constantă tovărăşie cu cea adevărată, susţinînd-o. Canalul devenea acum o *strungă*; deşi termenul este destul de nepotrivit, îl întrebuinţez pentru că limba pur şi simplu nu posedă un cuvînt care să poată reda mai bine cea mai frapantă – chiar dacă nu şi cea mai distinctă – trăsătură a peisajului. Aspectul de strungă se păstra doar cît priveşte înălţimea şi paralelismul celor două maluri, dispărînd cu totul în privinţa celorlalte trăsături. Pereţii albiei (prin care curgea mereu o apă limpede) ajungeau pînă la înălţimea de o sută, iar pe alocuri, o sută cincizeci de picioare, înclinîndu-se într-atît unul spre celălalt, încît aproape că împiedicau pătrunderea luminii; iar muşchii, prelungi ca nişte panaşe, care atîrnau denşi din arborii înlănţuiţi deasupra capului, dădeau întregii genuni un aer de funebră melancolie. Meandrele deveneau din ce în ce mai frecvente şi mai întortocheate, adesea părînd să se întoarne spre ele însele, încît călătorul de mult va

fi pierdut orice idee de direcţie. Ba mai mult, era învăluit de un sentiment încîntător de stranietate. Ideea de natură stăruia încă, dar părea să fi suferit o schimbare în aspectul său; era o ciudată simetrie, o uniformitate emoţionantă, o proprietate magică în aceste lucrări. Nicăieri nu se vedea o ramură căzută, o frunză veştedă, o pietricică rătăcită, un petic de pămînt brun. Apa cristalină se arcuia dinaintea granitului curat ori a muşchiului imaculat, cu o precizie a conturului care deopotrivă încînta şi deruta ochiul.

Strecurîndu-se de cîteva ceasuri prin labirinturile acestui canal, pe cînd întunericul devenea cu fiecare clipă tot mai adînc, o neaşteptată cotitură a bărcii o aduse pe neaşteptate, ca şi cînd ar fi căzut din cer, într-un bazin circular de o întindere considerabilă, comparativ cu lăţimea strungii. Era de vreo două sute de iarzi în diametru şi înconjurat din toate părţile, afară de una – cea care întîmpina barca imediat la intrare –, de coline, în general de aceeaşi înălţime ca pereţii genunii, deşi de un aspect cu totul diferit. Flancurile sale se înclinau dinspre marginea apei într-un unghi de patruzeci şi cinci de grade şi erau înveşmîntate de la temelie pînă în vîrf, fără a lăsa să scape vreun locşor, într-o draperie alcătuită din cele mai splendide flori; de-abia se zărea cîte o frunză verde în marea de culori aromate şi unduioase. Bazinul era foarte adînc; dar apa era atît de transparentă, încît fundul părea să constea într-o masă groasă de pietricele de alabastru, rotunde, perfect vizibile doar în răstimpuri, adică ori de cîte ori ochiul *refuza* să vadă, jos pe fund, cerul răsturnat, eflorescenţa duplicată a colinelor. Pe acestea din urmă nu erau deloc arbori sau arbuşti de orice mărime. Impresia produsă asupra privitorului era aceea de bogăţie, căldură, culoare, tăcere, uniformitate, moliciune, delicateţe, eleganţă, voluptate şi miraculoasă extravaganţă ale unei culturi ce sugera visuri despre o rasă nouă de zîne, harnice, pline de gust,

magnifice şi minuţioase; dar, pe cînd ochiul urma povîrnişul în miriadele de culori, din punctul ascuţit de joncţiune cu apa pînă la capătul său estompat de faldurile norilor ce atîrnau deasupra, devenea într-adevăr greu să nu-ţi imaginezi o cascadă panoramică de rubine, safire, opaluri şi onixuri aurii, rostogolindu-se tăcute din cer.

Vizitatorul, nimerind deodată din obscuritatea defileului în acest golf, este încîntat, dar şi zăpăcit de globul plin al soarelui scăpătînd, pe care îl crezuse coborît deja dincolo de orizont, dar care îi apare acum din faţă, formînd singurul capăt al unei panorame altminteri nelimitate, vizibilă printr-altă spărtură abisală între coline.

Dar aici călătorul părăseşte luntrea ce l-a purtat atît de departe şi coboară într-o canoe uşoară de ivoriu, ornată cu arabescuri de un stacojiu aprins, atît pe dinăuntru, cît şi pe dinafară. Pupa şi prova acestei bărci se înalţă deasupra apei, cu capetele-i ascuţite, încît forma ei generală este cea a unui corn neregulat. Ea se odihneşte pe suprafaţa apei cu graţia superbă a unei lebede. Pe fundul ei îmbrăcat în hermelină stă o singură padelă din lemn de satin; dar nici urmă de vîslaş sau de slujitor. Oaspetele este rugat să nu-şi facă griji; sorţii vor fi alături de dînsul. Barca mai mare dispare, iar el este lăsat singur în canoea ce stă aparent nemişcată pe mijlocul lacului. Dar, pe cînd omul reflectează în ce direcţie să o ia, percepe o uşoară unduire a bărcii fermecate. Aceasta se roteşte încet pînă cînd ajunge cu prova în dreptul soarelui. Porneşte apoi blînd, dar cu o viteză tot mai mare, undele stîrnite părînd să se spargă uşor de malurile de ivoriu, cu un sunet divin, părînd să ofere singura explicaţie posibilă pentru muzica aceasta mîngîietoare şi totuşi melancolică, a cărei nevăzută origine călătorul uluit încearcă în zadar să o caute împrejur.

Canoea înaintează necontenit, apropiindu-se de poarta stîncoasă a panoramei, astfel încît

adîncurile sale se văd din ce în ce mai clar. La dreapta se înalţă un lanţ de coline înalte, sălbatic şi luxuriant împădurite. Se observă totuşi că aspectul de perfectă *curăţenie*, unde malul se afundă în apă, predomină încă. Nu-i nici urmă din obişnuitele aluviuni ale rîurilor. La stînga, peisajul are un aspect mai domol şi mai vădit artificial. Aici malul urcă dinspre apă cu o uşoară înclinaţie, formînd o întindere mare de iarbă, a cărei textură seamănă mai mult ca orice cu catifeaua şi de un verde atît de strălucitor, încît suportă comparaţia chiar şi cu nuanţa celui mai pur smarald. Acest *plateau* variază în lăţime de la zece la trei sute de iarzi, de la malul rîului pînă la peretele înalt de cincizeci de picioare ce se întinde, într-o infinitate de curbe, dar urmînd direcţia generală a rîului, pînă cînd se pierde în depărtare, către apus. Acest perete este o stîncă compactă, apărută în urma despicării pe perpendiculară a peretelui, cîndva colţuros, care formează malul sudic al rîului; dar nu a mai rămas urmă din această lucrare. Piatra cizelată are patina veacurilor, fiind năpădită pretutindeni de iederă, caprifoi, răsură şi clematită. Uniformitatea liniilor de creastă şi de la baza peretelui este din plin compensată de arborii rătăciţi, de o înălţime uriaşă, care cresc izolat sau în grupuri mici, pe întinsul acestui *plateau*, dar şi pe domeniul aflat dincolo de perete, însă în imediata sa apropiere; încît numeroasele ramuri (îndeosebi cele ale nucului negru) se apleacă şi îşi înmoaie în apă vîrfurile suspendate. Mai departe, pe acelaşi domeniu, privirea este împiedicată de un ecran impenetrabil de frunziş.

Aceste lucruri se observă pe măsură ce barca se apropie treptat de ceea ce am numit poarta panoramei. Dar, venind şi mai aproape de ea, aspectul său abisal dispare; o nouă perspectivă a golfului se deschide spre stînga, în care direcţie se observă că se înclină şi peretele, urmînd cursul general al rîului. Dincolo de această nouă

deschidere ochiul nu poate pătrunde prea departe, căci rîul, dimpreună cu peretele, o coteşte tot spre stînga, pînă cînd amîndoi sînt înghiţiţi de frunze.

Totuşi barca lunecă magic spre canalul şerpuitor; iar aici malul din faţa peretelui seamănă cu cel opus peretelui panoramei mai vaste. Colinele înalte, devenind în unele locuri munţi, şi acoperite cu o vegetaţie de o sălbatică luxurianţă închid întreaga scenă.

Plutind încet mai departe, dar cu o iuţeală ceva mai mare, călătorul, după nenumărate mici ocolişuri, descoperă că înaintarea îi este aparent blocată de o poartă gigantică sau mai curînd de o uşă din aur şlefuit, sculptată şi cizelată cu multă migală şi reflectînd razele directe ale soarelui scăpătînd iute acum, cu o strălucire ce pare să cuprindă în flăcări întreaga pădure dimprejur. Această poartă este încastrată într-un perete înalt, care aici pare să traverseze rîul în unghi drept. Totuşi peste cîteva clipe se va vedea că masa principală a apei continuă să se deplaseze, după un lung şi blînd ocol, spre stînga, peretele urmînd-o ca mai înainte, şi ca un torent de un volum considerabil, desprinzîndu-se din cel principal, îşi croieşte drum, cu un susur uşor, pe sub uşă, fiind astfel ascuns privirii.

Canoea cade în canalul mai mic şi se apropie de poartă. Aripile sale masive se întind uşor şi muzical. Barca alunecă printre ele şi îşi începe coborîşul iute într-un vast amfiteatru, complet încins de munţii purpurii, ale căror poale sînt scăldate de un rîu strălucitor pe toată întinderea circuitului lor. Răstimp în care întreg Paradisul din Arnheim irumpe la vedere. Se aude revărsarea unei melodii fermecătoare; este o senzaţie apăsătoare, de miros dulceag, ciudat; este un amestec ca de vis cu ochiul înalţilor şi subţirilor arbori orientali, arbuşti stufoşi, stoluri de păsări aurii şi stacojii, iazuri tivite cu flori de crin, pajişti cu viorele, lalele, maci, zambile şi tuberoze, lungi şi încîlcite

şiruri de pîrîiaşe argintii – şi, ţîşnind confuz din mijlocul tuturor, o masă de arhitectură semigotică, semisarazină, susţinîndu-se miraculos în aer, scînteind în lumina roşie a soarelui cu o sută de foişoare, minarete şi clopotniţe, şi părînd lucrarea fantomatică, colectivă a silfelor, a zînelor, a duhurilor şi a gnomilor.

61 *Motto*-ul, reluat din *Grădina-Peisaj*, este strofa 42 din poemul religios *Christ's Victorie and Triumph in Heaven and Earth* (1610) al poetului englez *Giles Fletcher cel Tînăr* (1588-1623); versuri citate din antologia lui Samuel Carter Hall, *Book of Gems*, 1836, p. 153, recenzată de Poe în *Southern Literary Messenger* (august 1836). Regăsim aceeaşi strofă în articolul *American Landscape Gardening* din revista *Arcturus* (iunie 1841, p. 37).

62 *Ellison* e o conflaţie a două nume: *Thelluson* (vezi nota de subsol a lui Poe) şi *Ellis,* partenerul de afaceri al lui John Allan (tatăl adoptiv al lui Poe), a cărui feerică grădină Poe a frecventat-o adesea în copilărie.

63 *A.R.J. Turgot* (1727-1781), economist francez; *Richard Price* (1723-1791), moralist şi predicator englez; *Joseph Priestley* (1733-1804), chimist şi teolog englez; *M.J.A. Condorcet* (1743-1794), filozof şi economist francez.

64 Condiţiile de fericire expuse aici seamănă cu idealurile aristocraţiei sudiste, exceptînd probabil „urmărirea neîncetată a unui ţel“.

65 Acţionînd retroactiv (lat.).

66 *O întîmplare aidoma cu cea imaginată în această povestioară s-a petrecut nu demult în Anglia. Numele fericitului moştenitor era Thelluson. Am nimerit peste ea prima oară în *Călătoria* prinţului Puckler Muskau, care dă suma moştenită ca fiind de *nouăzeci de milioane de lire sterline*, observînd în mod corect că „însăşi ideea de a poseda o avere atît de mare, laolaltă cu perspectivele pe care aceasta le deschide, are ceva sublim în ea“. În acord cu ideile din acest articol am păstrat afirmaţia prinţului, deşi mult exagerată. Germenele şi, de fapt, începutul prezentei lucrări a fost tipărit cu mulţi ani în urmă – anterior apariţiei primului număr din admirabilul *Juif Errant* al lui Sue, care i-ar fi putut fi sugerat de relatarea lui Muskau - [Nota autorului e reluată din *Grădina-Peisaj*, exceptînd ultima frază, adăugată textului prezent. *Grădina-Peisaj* (1842) într-adevăr precede romanul *Juif errant* (1844-1845) al scriitorului francez Eugène Sue.].

67 Artistul e *Claude Lorrain* (1600-1682), pictor francez, unul dintre maeştrii peisajului.

68 Cupletul din Byron, citat în *Grădina-Peisaj*, e omis aici.

69 În orig. *capabilities,* de la „Capability Brown“ (Lancelot Brown), arhitect şi peisagist englez (1716-1783), astfel poreclit pentru obiceiul său de a evalua „capacităţile“ terenurilor pe care urma să le înfrumuseţeze.

70 Exceptînd *Infernul* lui Dante, operele citate sînt altele decît cele din *Grădina-Peisaj*. E vorba de tragedia *Cato* (1713) a scriitorului englez Joseph Addison (1672-1719).

71 Poe insistă adesea că frumuseţea trebuie să aibă „o anume doză de stranietate“.

72 Madame *de Staël:* Anne Louise Germaine Necker, celebră scriitoare franceză (1766-1817), teoreticiană a romantismului european. Poe o aşază alături de autorii preocupaţi de ideea perfectibilităţii umane.

73 Aluzie la Timon din Atena, eroul shakespearean retras într-o peşteră.

74 *Fonthill Abbey Wittshire*: castelul lui William Beckford (1760-1844), autorul romanului oriental *Vathek* (1786) despre califul care se pune în slujba diavolului, roman scris în limba franceză şi tradus de părintele Samuel Henly. Traducerea a apărut înaintea originalului, împotriva ordinelor lui Beckford.

POVESTIRI
1847-1849

Mellonta Tauta

CĂTRE REDACTORII REVISTEI *LADY'S BOOK*:

Am onoarea de a vă trimite, pentru revista dumneavoastră, un articol pe care sper că veţi reuşi să-l înţelegeţi chiar mai bine decît mine însumi. E vorba despre traducerea prietenului meu, Martin Van Buren Mavis (poreclit uneori „prorocul atoatevăzător“[1]), a unui manuscris oarecum ciudat, pe care l-am găsit, cam cu un an în urmă, închis bine în interiorul unei sticle ce plutea pe *Mare Tenebrarum* – mare descrisă atît de temeinic de geograful nubian[2], însă rareori vizitată în zilele noastre, cu excepţia transcendentaliştilor şi a căutătorilor de comori.

Al dumneavoastră,
EDGAR A. POE

LA BORDUL BALONULUI *CIOCÎRLIA*
1 aprilie 2848[3]

Ei bine, draga mea prietenă – acum va trebui să înduri pentru păcatele tale chinul unei scrisori lungi şi clevetitoare. Îţi spun limpede că am să te pedepsesc pentru toate obrăzniciile tale, încercînd să fiu cît mai plicticoasă, cît mai discursivă, cît mai incoerentă şi cît mai nesuferită cu putinţă. În plus, iată-mă sinistrată în balonul ăsta jegos, cu o sută sau două de *canaille*[4], venite cu toatele într-o excursie *de plăcere* (ce idee bizară au unii oameni despre plăcere!) şi n-am nici o perspectivă de a atinge *terra*

firma[5] vreme de cel puţin o lună de zile. Nimeni cu care să schimbi o vorbă. Nimic de făcut. Cînd n-ai nimic de făcut, este timpul să corespondezi cu prietenele. Vei înţelege, aşadar, de ce-ţi scriu această epistolă – din pricina *ennui*-ului[6] meu şi a păcatelor tale.

Pregăteşte-ţi ochelarii şi fii hotărîtă să te laşi plictisită: am de gînd să-şi scriu în fiecare zi pe durata acestei călătorii odioase.

Vai! cînd oare va fi vizitat craniul omenesc de vreo *Invenţie*? Fi-vom condamnaţi pe vecie la miile de neajunsuri ale balonului? Nu va născoci *nimeni* un mod mai rapid de locomoţie? Mişcarea asta la trap este, în opinia mea, o adevărată tortură. Pe cuvîntul meu, n-am făcut mai mult de o sută de mile pe oră de cînd am plecat de acasă! Chiar şi păsările ne bat – cel puţin unele dintre ele. Te asigur că nu exagerez cîtuşi de puţin. Deplasarea noastră, fără îndoială, pare mai înceată decît este în realitate – asta din cauza faptului că nu avem nici un fel de obiecte în jurul nostru cu care să ne calculăm viteza şi din cauză că mergem cu vîntul în spate. Bineînţeles, ori de cîte ori întîlnim cîte un balon, avem prilejul să ne dăm seama de viteza noastră şi atunci, recunosc, lucrurile nu par chiar atît de rele. Cu toate că sînt obişnuită cu acest mod de a călători, nu-mi pot învinge un fel de ameţeală ori de cîte ori chiar pe deasupra capetelor noastre trece cîte un balon purtat de curent. Întotdeauna mi se arată ca o imensă pasăre de pradă, gata să se repeadă asupra noastră şi să ne ducă în ghearele ei. Chiar în dimineaţa asta, pe la răsăritul soarelui, a trecut unul pe deasupra noastră şi încă atît de aproape, încît ghidropa[7] lui aproape că a şters plasa ce ţine suspendată nacela, producîndu-ne serioase temeri. Comandantul nostru ne-a spus că, dacă materialul capsulei noastre ar fi fost „mătasea“ lucioasă de acum cinci sute sau o mie de ani, inevitabil am fi fost avariaţi. Această mătase, după

cum mi-a explicat el, era o ţesătură alcătuită din măruntaiele unei specii de viermi. Viermii erau bine hrăniţi cu dude – un soi de fruct asemănător cu pepenele verde – şi, cînd erau îndeajuns de graşi, erau zdrobiţi într-o piuă[8]. Pasta astfel obţinută era denumită *papirus*[9] în starea ei primară şi trecea printr-o serie de procese pînă cînd devenea, în cele din urmă, „mătase“. Ciudat să spun, cîndva era mult admirată ca articol de *îmbrăcăminte femeiască*! Baloanele, de asemenea, erau confecţionate îndeobşte din ea. Un material mai bun, pare-se, a fost descoperit mai apoi în puful care înconjoară pericarpul unei plante denumite popular *euphorbium*[10] şi, în limbajul botanicii de atunci, laptele-cucului. Acest din urmă soi de mătase era numit *silk-buckingham*[11], datorită durabilităţii ei superioare, iar pentru uz era impregnată de obicei cu o soluţie de cauciuc – substanţă care, în unele privinţe, trebuie să fi semănat cu *gutta percha*[12], aflată acum în folosinţă. Acest cauciuc era numit uneori „gumă de India“ sau „gumă de whist“ şi era, fără îndoială, una dintre numeroasele specii de *fungi*[13]. Să nu-mi mai spui niciodată că n-aş fi o adevărată amatoare de antichităţi.

Apropo de ghidropă – a noastră s-ar părea că tocmai în clipa asta a răsturnat peste bord un om de pe unul dintre micile propulsoare magnetice care viermuiesc în oceanul de sub noi – o navă de vreo şase mii de tone[14] şi, din toate privinţele, ruşinos de supraîncărcată. Acestor bărci minuscule ar trebui să li se interzică să transporte peste un anumit număr de pasageri. Omul, fireşte, n-a fost lăsat să urce din nou la bord şi curînd dispăru din vedere, cu colacul lui de salvare cu tot. Mă bucur, draga mea prietenă, că trăim într-o epocă atît de luminată, încît nici nu se mai concepe să existe ceea ce noi numim individ. Adevărata umanitate nu se îngrijeşte decît de mase. Apropo, vorbind de umanitate, ştii că nemuritorul nostru Wiggings[15] nu

este chiar atît de original în vederile sale despre Condiţia Socială şi toate celelalte, pe cît sînt înclinaţi să presupună contemporanii săi? Pundit[16] mă asigură că aceleaşi idei au fost formulate, aproape în acelaşi mod, cu vreo mie de ani în urmă, de un filozof irlandez, pe nume *Furrier*[17], ca urmare a faptului că ţinea un magazin cu amănuntul cu blănuri de pisică şi de alte animale. Pundit *ştie*, vezi bine; nu poate fi nici o greşeală în privinţa asta. Cît de minunat vedem cum se adevereşte, zi de zi, profunda observaţie a hindusului Aries Totel (după cum este ea citată de Pundit): „Trebuie, aşadar, să spunem că nu doar o dată sau de două ori, sau de cîteva ori, ci cu reluări aproape infinite, aceleaşi păreri revin în cerc printre oameni“[18].

2 aprilie. Transmis azi cuterului magnetic responsabil cu secţiunea mediană a cablurilor telegrafice plutitoare. Aflu că prima oară cînd a fost pus în funcţiune acest gen de telegraf de către Horse[19] se credea că era aproape imposibil de întins cablurile pe mare; acum însă ne vine greu să înţelegem în ce consta dificultatea! Deh, se mai schimbă lumea. *Tempora mutantur*[20] — scuză-mă că-l citez pe etrusc[21]. Ce ne-am face *oare* fără telegraful atlantic? (Pundit spune că „atlantic“ era adjectivul antic.) Am zăbovit cîteva minute ca să punem cîteva întrebări celor de pe cuter şi, printre alte veşti glorioase, am aflat că în Africia a izbucnit războiul civil, în timp ce în Yuropa şi în Aysher[22] ciuma îşi face treaba în chipul cel mai frumos. Nu e într-adevăr remarcabil că înainte ca umanitatea să-şi reverse asupra filozofiei mirifica ei lumină, lumea era obişnuită să considere Războiul şi Ciuma drept nişte calamităţi? Ştii că în templele antice se înălţau rugăciuni pentru ca aceste *rele* (!) să nu se abată asupra omenirii?

Nu este oare într-adevăr greu de înţeles pe ce principiu al interesului acţionau strămunii noştri?

Erau atît de orbi încît să nu vadă că nimicirea a zeci de mii de indivizi nu e decît în marele folos al masei!

3 aprilie. Este într-adevăr foarte amuzant să te caţeri pe scara de frînghie ce duce spre creştetul balonului şi de acolo să contempli lumea înconjurătoare. Din nacela de dedesubt, după cum ştii, perspectiva nu e chiar atît de cuprinzătoare – poţi vedea foarte puţin în plan vertical. Dar şezînd aici (de unde îţi scriu această misivă), pe platforma deschisă şi luxos capitonată din creştet, poţi vedea tot ce se întîmplă, în toate direcţiile. Chiar acum se văd o puzderie de baloane, şi ele oferă un spectacol foarte animat, iar văzduhul răsună de zumzetul atîtor milioane de glasuri omeneşti. Am auzit afirmaţia că atunci cînd Yellow sau (după cum *pretinde* Pundit) Violet, despre care se presupune că ar fi fost primul aeronaut[23], a susţinut posibilitatea traversării atmosferei în toate direcţiile, prin simpla înălţare sau coborîre pînă cînd dădeai de un curent favorabil, n-a fost ascultat cîtuşi de puţin de contemporanii săi, care îl considerau un soi de nebun inventiv, căci filozofii (?) timpului declaraseră că acest lucru era imposibil. Zău că mi se pare acum *absolut* inexplicabil cum de un lucru atît de vădit realizabil a putut scăpa perspicacităţii anticilor *savans*[24]. Dar în toate epocile, marile obstacole în calea progresului în Artă au fost ridicate de aşa-zişii oameni de ştiinţă. Desigur, oamenii *noştri* de ştiinţă nu sînt chiar atît de bigoţi precum cei din vechime: o, am să-ţi spun ceva *cît se poate de* bizar în legătură cu acest subiect. Ştii că nu sînt decît o mie de ani de cînd metafizicienii au consimţit să-i elibereze pe oameni de ciudata închipuire că ar exista numai *două căi posibile pentru atingerea Adevărului*! Crede, dacă poţi! Se pare că demult, cu mult timp în urmă, în noaptea Timpului, trăia un filozof turc (sau poate hindus), pe nume Aries Totel[25]. Individul ăsta a introdus sau, în orice caz, a propagat ceea ce

se chema metoda deductivă sau *a priori*[26] de investigaţie. A început cu ceea ce susţinea el că ar fi *axiome* sau „adevăruri de la sine înţelese“, iar de aici a purces „în mod logic“ la rezultate. Cei mai mari discipoli ai săi au fost unul Neuclid şi unul Cant[27]. Ei bine, Aries Totel a domnit suprem pînă la apariţia unui anume Hog, poreclit „Eltrick Păstorul“, care propovăduia un sistem complet diferit, pe care l-a botezat *à posteriori* sau inductiv[28]. Schema lui privea exclusiv Senzaţia. Proceda prin observarea, analizarea şi clasificarea faptelor – *instantiae naturae*[29], cum erau ele denumite cu o expresie preţioasă – în legi generale. Metoda lui Aries Totel, într-un cuvînt, se baza pe *noumena*; a lui Hog pe *phenomena*[30]. Ei bine, atît de mare era admiraţia trezită de acest din urmă sistem, încît, imediat ce el a fost introdus, Aries Totel a căzut în dizgraţie; dar în cele din urmă a recîştigat din terenul pierdut şi i s-a îngăduit să împartă tărîmul Adevărului cu rivalul său mai modern. Aceşti *savans* susţineau acum că singurele căi posibile spre cunoaştere erau calea aristoteliană şi cea *baconiană*. „Baconian“, se cade să ştii, era un adjectiv inventat ca un echivalent, mai sonor şi mai demn, pentru *hog*-ian.

Ei bine, draga mea prietenă, te asigur cît se poate de ferm că expun această chestiune în modul cel mai corect, pe baza celor mai serioase surse; şi lesne îţi vei da seama cum o noţiune atît de absurdă în chiar expresia ei trebuie să fi acţionat pentru întîrzierea progresului întregii cunoaşteri adevărate – care avansează aproape invariabil prin salturi intuitive[31]. Străvechea idee restrîngea investigaţia la un soi de *tîrîş;* şi timp de sute de ani atît de mare a fost iubirea pentru Hog, mai ales, încît s-a pus capăt, virtualmente, oricărei cugetări vrednice de acest nume. Nici un om nu îndrăznea să rostească un adevăr pentru care se simţea îndatorat numai şi numai propriului său *suflet*. Nu

conta dacă adevărul era un adevăr chiar *demonstrat*, căci îndărătnicii *savans* ai vremii luau în considerare numai *calea* prin care s-a ajuns la el. Nici măcar nu se *uitau* la scop. „Să vedem mijloacele“, ţipau ei, „mijloacele!“ Dacă, după cercetarea mijloacelor, se descoperea că ele nu intrau nici în categoria Aries (adică Berbec), nici în categoria Hog, ei bine, atunci aceşti *savans* se mulţumeau să-l declare pe „teoretician“ un smintit şi nu mai voiau să aibă nimic de-a face cu el sau cu adevărul său.

Ei bine, nu se poate susţine nici măcar că prin sistemul „tîrîşului“ s-ar putea ajunge, după un lung şir de epoci, la cel mai mare volum de adevăr, întrucît reprimarea *imaginaţiei* era un rău ce nu putea fi compensat de nici o *certitudine* superioară în ce priveşte vechile metode de investigare. Eroarea acestor jurmani, acestor vranţuji, acestor ingleji şi acestor amriccani[32] (aceştia din urmă, în treacăt spus, au fost strămoşii noştri direcţi) a fost o eroare întru totul analoagă celei a deşteptului care îşi închipuie că neapărat vede un obiect cu atît mai bine cu cît îl ţine mai aproape de ochi. Aceşti oameni se lăsau orbiţi de detalii. Cînd procedau în maniera lui Hog, „faptele“ lor nu erau nici într-un caz întotdeauna fapte – chestiune lipsită de importanţă dacă ei n-ar fi insistat că ele erau într-adevăr fapte şi trebuiau să fie fapte numai pentru că păreau să fie astfel. Cînd mergeau pe calea Berbecului, direcţia lor nu era mai dreaptă decît cornul unui berbec, fiindcă *niciodată nu aveau* o axiomă care să fie cu adevărat o axiomă. Trebuie să fi fost tare orbi să nu vadă acest lucru, chiar şi pe vremea lor; căci, chiar pe vremea lor, multe din demult „statornicitele“ axiome fuseseră deja respinse. De pildă, *ex nihilo nihil fit*[33]; „un corp nu poate acţiona acolo unde el nu este“; „nu pot exista antipozi“; „întunericul nu poate ieşi din lumină“ – toate astea şi o duzină de alte formulări asemănătoare, înainte vreme admise fără şovăire ca axiome, erau socotite, chiar în perioada despre

care vorbesc, ca fiind de nesusţinut. Cît de absurdă atunci la aceşti oameni insistenţa cu care se încredeau în „axiome“ ca baze imuabile ale Adevărului! Dar chiar şi din gurile celor mai serioşi gînditori ai lor este uşor de demonstrat futilitatea, precaritatea axiomelor lor în general. Care era totuşi cel mai serios dintre logicienii lor? Să vedem! Mă duc să-l întreb pe Pundit şi mă întorc într-un minut... Uite, am găsit! Iată o carte scrisă cu aproape o mie de ani în urmă şi tradusă de curînd din ingleză – care, în treacăt spus, pare să fi stat la baza amriccanei. Pundit spune că, hotărît lucru, este cea mai deşteaptă lucrare antică din domeniul ei, logica. Autorul (despre care s-a vorbit mult pe vremea sa) era un anume Miller, sau Mill; şi aflăm menţionat despre dînsul, ca un aspect de oarecare însemnătate, că avea un cal de moară botezat Bentham. Dar să aruncăm o privire asupra tratatului![34]

Vai! „Capacitatea sau incapacitatea de a-l concepe“, spune domnul Miller foarte potrivit, „nu trebuie înţeleasă în nici un caz ca un criteriu al adevărului axiomatic“. Care *modern* în toate minţile sale s-ar gîndi vreodată să conteste acest truism? Singurul lucru care ar trebui să ne mire este cum s-a întîmplat ca domnul Mill să considere necesar chiar şi să facă aluzie la un fapt atît de vădit. Pînă aici în regulă, dar să mai întoarcem o filă. Ce avem aici? „Contrariile nu pot fi amîndouă adevărate – adică nu pot coexista în natură“. Aici domnul Mill vrea să zică, de pildă, că un copac trebuie sau să fie un copac sau să nu fie un copac – că nu poate să fie în acelaşi timp un copac şi să nu fie un copac. Foarte bine; dar eu îl întreb *de ce*. Iată răspunsul dumnealui – şi dînsul nu pretinde niciodată că el ar putea fi altul decît acesta – „pentru că este imposibil să concepi că ambele contrarii pot fi adevărate“. Dar acesta nu e nici un fel de răspuns, după cum el însuşi a arătat; căci n-a admis el mai înainte ca pe un truism că „această

capacitate sau incapacitate de a-l concepe nu trebuie înţeleasă *în nici un caz* ca un criteriu al adevărului axiomatic“?

Ei bine, nu mă plîng de aceşti antici pentru că logica lor este, după cum ei înşişi arată, cu totul neîntemeiată, lipsită de valoare şi complet fantezistă, cît mai ales din cauza îngîmfatei şi imbecilei lor proscrieri a tuturor *celorlalte* căi ale Adevărului, a tuturor *celorlalte* mijloace de a-l atinge în afara celor două căi absurde – una a tîrîşului şi cealaltă a grăpişului – la care au îndrăznit să reducă Sufletul care nu doreşte nimic mai tare decît *să zboare*.

Apropo, draga mea prietenă, nu crezi că aceşti antici dogmatici ar fi fost derutaţi dacă li s-ar fi demonstrat pe *care* din aceste două căi a fost atins, de fapt, cel mai important şi mai sublim dintre *toate* adevărurile lor? Am în vedere adevărul Gravitaţiei. Newton i-l datora lui Kepler[35]. Kepler a admis că cele trei legi ale sale au fost *ghicite* – aceste trei legi dintre toate legile care l-au condus pe marele matematician inglez la principiul său, baza întregului principiu fizic – dincolo de care va trebui să pătrundem în Împărăţia Metafizicii. Kepler a ghicit – adică *a imaginat*. El era esenţialmente un „teoretician“ – cuvîntul acesta atît de plin de sfinţenie astăzi, mai demult un epitet al dispreţului. De asemenea, nu i-ar fi derutat oare pe sobolii ăia bătrîni[36] dacă li s-ar fi explicat prin care din cele două „căi“ dezleagă criptograful o criptogramă cum nu se poate mai enigmatică sau prin care dintre cele două căi Champollion a îndreptat omenirea spre acele adevăruri durabile şi aproape fără de număr ce au rezultat din descifrarea de către dînsul a hieroglifelor[37]?

Încă un cuvînt despre acest subiect şi n-am să te mai plictisesc. Nu *apare* oare ciudat faptul că, în veşnica lor pălăvrăgeală despre *căile* spre Adevăr,

acestor bigoţi le-a scăpat din vedere ceea ce noi vedem acum atît de clar ca fiind calea supremă – cea a Concordanţei? Nu pare straniu că n-au izbutit să deducă din lucrările lui Dumnezeu faptul vital că o perfectă concordanţă *trebuie să fie* un adevăr absolut! Cît de vădit a fost progresul nostru din momentul în care a fost anunţată această propoziţie! Cercetarea a fost smulsă din mîinile sobolilor şi dată, ca sarcină, adevăraţilor şi singurilor gînditori adevăraţi, oamenii cu o imaginaţie aprinsă. Aceştia din urmă *teoretizează*. Îţi poţi imagina exclamaţia de dispreţ cu care cuvintele mele ar fi primite de străbunii noştri dacă ar putea să privească acum peste umărul meu? Oamenii aceştia, zic, *teoretizează*; şi teoriile lor sînt doar corectate, reduse, sistematizate – curăţate, încetul cu încetul, de zgura lor de neconcordanţă – pînă cînd, în cele din urmă, iese la iveală o concordanţă perfectă, pe care chiar şi cei mai *îndărătnici* o acceptă, întrucît *este* o concordanţă, ca un *adevăr* absolut şi indiscutabil.

4 aprilie. Gazul cel nou face minuni, în combinaţie cu noile îmbunătăţiri cu gutaperca. Cît de sigure, de comode, de uşor de mînuit şi, în toate privinţele, de convenabile sînt baloanele noastre moderne! Iată unul imens apropiindu-se de noi cu o viteză de cel puţin o sută cincizeci de mile pe oră. Pare să fie înţesat de oameni – poate sînt trei sau patru sute de pasageri – şi cu toate acestea zboară la o înălţime de aproape o milă, uitîndu-se la bieţii de noi cu un dispreţ suveran. O sută sau chiar două sute de mile pe oră e o viteză mică, la urma urmelor. Îţi aminteşti de călătoria noastră pe calea ferată pe întinsul continentului Kanadaw[38]? – trei sute de mile pe oră – *asta* da călătorie! Nimic de văzut însă – nimic de făcut decît să flirtezi, să petreci şi să dansezi în saloanele acelea magnifice. Îţi aminteşti ce senzaţie ciudată aveam cînd, din întîmplare, zăream cîte un obiect din afară, pe cînd vagoanele noastre parcă zburau? Totul părea unic –

într-o singură masă. În ce mă priveşte, nu pot zice decît că preferam călătoria mai lentă cu trenul, cu o sută de mile pe oră. Aici ne era permis să avem ferestre de sticlă – şi chiar să le deschidem – şi priveliştea ţinutului era ceva mai clară... Pundit spune că *ruta* marii căi ferate spre Kanadaw trebuie să fi fost trasată, într-o oarecare măsură, cu vreo nouă sute de ani în urmă[39]! De fapt, el merge pînă acolo încît să afirme că sînt încă vizibile urmele unui drum – urme ce trimit la o perioadă tot atît de veche precum cea menţionată. Calea ferată, pare-se, avea doar o linie *dublă*; a noastră, ştii bine, are douăsprezece linii; şi alte trei sau patru sînt în pregătire. Vechile şine erau foarte subţiri şi dispuse atît de aproape una de cealaltă, încît ele sînt, după ideile noastre moderne, destul de superficiale, dacă nu chiar periculoase la extrem. Lăţimea actuală a căii ferate – de cincizeci de picioare – este considerată, pe bună dreptate, nu îndeajuns de sigură. Din partea mea, nu mă îndoiesc că în vremurile foarte îndepărtate *trebuie* să fi existat un fel de cale ferată, după cum afirmă Pundit; căci, după părerea mea, nimic nu poate fi mai clar decît că, într-o anumită perioadă – firește, nu cu mai puţin de şapte secole în urmă – continentele de nord şi de sud ale Kanadaw-ului erau *unite*[40]; kanadawdienii ar fi fost atunci împinşi, de nevoie, spre o mare cale ferată care să străbată continentul.

5 aprilie. Sînt aproape devorată de *ennui*. Pundit e singura persoană de la bord cu care se poate conversa; iar el, bietul suflet! Nu e în stare să vorbească de nimic altceva decît despre Antichitate. S-a străduit toată ziua să mă convingă că vechii amriccani *se autoguvernau*! – a mai auzit cineva o asemenea absurditate?, că existau într-un soi de confederaţie condusă după principiul „fiecare pentru sine“; după modelul „cîinilor de prerie“ despre care citim în poveşti[41]. El spune că aceştia au început cu cea mai stranie idee imaginabilă,

adică: toţi oamenii se nasc liberi şi egali – şi asta în pofida legilor *gradaţiei* atît de vădit imprimate asupra tuturor lucrurilor atît din universul moral, cît şi din cel fizic. Fiecare om „vota“, cum numeau ei asta – adică se amesteca în treburile obşteşti –, pînă cînd, într-un tîrziu, s-a descoperit că ceea ce era treaba fiecăruia nu era treaba nimănui şi că „Republica“ (aşa era botezat lucrul ăsta absurd) era fără nici un fel de guvernare. Se povesteşte însă că prima împrejurare ce a zgîlţîit în mod deosebit automulţumirea filozofilor care au construit această „Republică“ a fost surprinzătoarea descoperire că sufragiul universal dădea prilej unor aranjamente frauduloase prin care oricînd putea fi înregistrat orice număr dorit de voturi fără posibilitatea împiedicării sau măcar descoperirii acestei fraude de vreun partid destul de josnic spre a nu-i fi ruşine de ea. O simplă reflecţie asupra acestei descoperiri a fost suficientă pentru a scoate în evidenţă consecinţele, şi anume că infamia *trebuia* să domnească – într-un cuvînt, că un guvern republican nu *putea* fi niciodată altceva decît un guvern infam. Pe cînd însă filozofii erau ocupaţi să roşească de propria lor neghiobie de a nu fi prevăzut aceste rele inevitabile şi concentraţi să inventeze noi teorii, chestiunea a fost rezolvată brusc de un individ pe nume *Mob*[42], care a luat totul în mîinile sale şi a instaurat un despotism, în comparaţie cu care cele ale fabuloşilor Zeros şi Hellofagabaluses[43] păreau respectabile şi agreabile. Acest Mob (un venetic, în treacăt fie spus) a fost, se spune, cel mai odios dintre toţi oamenii care au făcut vreodată umbră Pămîntului. Ca statură era un uriaş – insolent, rapace, murdar; avea fierea unui bou, cu inima unei hiene şi creierul unui păun. A murit, în cele din urmă, din pricina propriilor sale energii, care l-au epuizat. Cu toate acestea, şi-a avut întrebuinţările sale, ca orice lucru, oricît de rău, dînd omenirii o lecţie pe care nici în ziua de

azi ea nu e în pericol de a o uita – să nu mergi niciodată pe o cale nemijlocit contrară analogiilor naturale. Cît despre republicanism, nu s-a putut găsi pentru el nici o analogie pe faţa pămîntului – afară doar de cazul „cîinilor de prerie“, excepţie ce pare să demonstreze, dacă nu altceva, că democraţia este o formă admirabilă de guvernămînt – pentru cîini.

6 aprilie. Aseară am avut o imagine clară a Alpha Lyrae-i[44], al cărei disc, prin ocheanul comandantului nostru, descrie un unghi de o jumătate de grad, semănînd foarte mult cu soarele nostru atunci cînd te uiţi la el cu ochiul liber, pe o zi ceţoasă. Alpha Lyrae, deşi *mult* mai mare decît soarele nostru, în treacăt fie spus, seamănă cu el foarte mult în ce priveşte petele, atmosfera şi multe alte asemenea amănunte. Abia în veacul trecut, îmi spune Pundit, a început să fie bănuită relaţia binară ce există între aceşti doi aştri. Vădita mişcare a sistemului nostru în spaţiul ceresc era (ciudat să spun asta!) raportată la orbita unei prodigioase stele din centrul galaxiei. S-a afirmat că, în jurul acestei stele sau în orice caz în jurul unui centru de gravitaţie comun tuturor aştrilor din Calea Lactee şi presupus a se afla undeva lîngă Alcyon[45], în constelaţia Pleiadelor, se rotea fiecare dintre aceşti aştri, al nostru efectuînd circuitul într-o perioadă de 117000000 de ani! *Noi*, cu luminile noastre de azi sau cu uriaşele îmbunătăţiri aduse telescoapelor noastre ş.a.m.d., fireşte, înţelegem cu greu *temeiurile* unei idei precum aceasta. Cel dintîi susţinător al ei a fost un oarecare Mudler[46]. E de presupuscă el a fost condus la această ipoteză bizară, în primă instanţă, de o simplă analogie; dar aşa stînd lucrurile, ar fi trebuit măcar să adere la o analogie în dezvoltare. În fapt, un mare glob central era într-adevăr sugerat; pînă aici Mudler a fost consecvent. Acest glob central însă, din punct de vedere dinamic, ar fi trebuit să fie mai mare

decît toate globurile sale înconjurătoare luate la un loc. S-ar fi putut pune atunci întrebarea: „De ce nu-l vedem noi?“ – *noi* mai ales, cei care ocupăm regiunea mediană a constelaţiei – chiar locul *lîngă* care, la o adică, trebuie să fie situat acest soare central de neconceput. Astronomul, ajuns în acest punct, s-a refugiat, poate, în ipoteza non-luminozităţii; iar aici analogia a fost brusc abandonată. Însă, chiar admiţînd că globul central ar fi non-luminos, cum a reuşit el să explice neputinţa sa de a fi făcut vizibil de numărul incalculabil de sori strălucitori ce luminează în toate direcţiile în jurul său? Fără îndoială, ceea ce a susţinut el în cele din urmă era doar un centru de gravitaţie comun tuturor aştrilor rotitori – dar aici iarăşi analogia trebuie să fi fost abandonată. Sistemul nostru se roteşte, este adevărat, în jurul unui centru comun de gravitaţie, dar face acest lucru în legătură cu şi ca o consecinţă a unui soare material, a cărui masă contrabalansează din plin restul sistemului. Cercul matematic este o curbă alcătuită dintr-o infinitate de linii drepte; însă ideea asta de cerc – această idee despre el, pe care, cît priveşte întreaga geometrie pămîntească, o considerăm a fi o idee pur matematică, în opoziţie cu cea practică – este, la drept vorbind, concepţia *practică* pe care numai noi avem dreptul să o susţinem în legătură cu acele cercuri titanice cu care avem de-a face, cel puţin în imaginaţie, atunci cînd presupunem că sistemul nostru, cu toţi membrii săi, se roteşte în jurul unui punct din centrul galaxiei. Încerce numai chiar şi cea mai viguroasă imaginaţie omenească să facă un singur pas spre înţelegerea unui circuit atît de incomprehensibil! N-ar fi cîtuşi de puţin paradoxal să spui că pînă şi raza fulgerului, străbătînd *de-a pururi* circumferinţa acestui cerc de neconceput, l-ar străbate totuşi *de-a pururi*, în linie dreaptă. Că drumul soarelui nostru de-a lungul unei asemenea circumferinţe – că direcţia

sistemului nostru pe o asemenea orbită – ar devia, pentru orice percepţie omenească, în vreun grad, oricît de mic, de la linia dreaptă, chiar şi într-un milion de ani, este o ipoteză de nesusţinut; şi totuşi aceşti vechi astronomi erau, pare-se, foarte ispitiţi să creadă că ar fi apărut o curbură decisivă în decursul scurtei perioade a istoriei lor astronomice – în punctul abia schiţat – în neantul absolut a două sau trei mii de ani! Cît de incomprehensibil că asemenea consideraţii precum aceasta nu le-au atras numaidecît luarea-aminte la adevărata stare de lucruri – aceea despre revoluţia binară a soarelui nostru şi a Alpha Lyrae-i în jurul unui centru comun de gravitaţie!

7 aprilie. Ne-am continuat, în seara trecută, distracţiile astronomice. Am avut o imagine clară a celor cinci asteroizi neptunieni şi am urmărit cu mult interes înălţarea unui uriaş postament pe doi buiandrugi în noul templu din Daphnis[47], pe Lună. Era amuzant să te gîndeşti că nişte creaturi atît de minuscule precum lunarienii şi care semănau atît de puţin cu oamenii dovedeau cu toate acestea o ingeniozitate tehnică mult superioară celei a noastre. Este, de asemenea, greu de conceput că uriaşele mase pe care aceste vietăţi le mînuiesc cu atîta vioiciune sînt, de fapt, uşoare, după cum ne spune însăşi raţiunea noastră.

8 aprilie. Evrika! Pundit este în culmea gloriei sale. Un balon din Kanadaw a luat legătura cu noi astăzi şi ne-a aruncat pe bord cîteva gazete recente: ele conţin unele ştiri extrem de ciudate cu privire la antichităţile kanawdiene sau mai degrabă amriccane. Presupun că ştii că de cîteva luni bune au fost angajaţi mai mulţi muncitori care să pregătească terenul pentru o fîntînă nouă în Paradis[48] – principala grădină de plăceri a împăratului. Paradisul, pare-se, a fost, *literal* vorbind, o insulă din timpuri imemoriale – adică hotarul ei de la miazănoapte a fost dintotdeauna (după cele

mai vechi hrisoave) un rîuleţ sau mai curînd un braţ de mare foarte îngust. Braţul acesta s-a lăţit încetul cu încetul pînă cînd a ajuns la lăţimea lui prezentă – de o milă. Întreaga lungime a insulei este de nouă mile; lăţimea variază considerabil. Întreaga arie (aşa pretinde Pundit) a fost acoperită, cu vreo opt sute de ani în urmă, pretutindeni cu case, unele dintre ele înalte de douăzeci de etaje; terenul din chiar vecinătatea sa fiind socotit (din motive cît se poate de obscure) foarte preţios. Dar cutremurul îngrozitor din anul 2050 a produs stricăciuni şi pagube atît de mari oraşului (căci era prea mare ca să fie numit sat), încît nici cei mai infatigabili dintre arheologii noştri n-au reuşit încă să obţină de la faţa locului date suficiente (sub formă de monede, medalii sau inscripţii) cu care să construiască chiar şi un simulacru de teorie cu privire la moravurile, obiceiurile etc., etc., etc., ale locuitorilor aborigeni. Aproape tot ce am aflat pînă acum despre ei este că făceau parte din tribul sălbaticilor knickerbocker, care infestau continentul la data primei sale descoperiri de către Recorder Riker[49], un cavaler al Lînii de Aur. Totuşi nu erau cîtuşi de puţin necivilizaţi, căci cultivau diverse arte şi chiar ştiinţe, în maniera lor proprie. Se spune despre ei că erau iscusiţi în multe privinţe, dar că, în mod bizar, sufereau de monomania de a construi ceea ce, în vechea amriccană, se numeau „biserici“ – un soi de pagode instituite pentru adorarea a doi idoli, care erau cunoscuţi sub numele de Bogăţie şi Modă. În cele din urmă, se spune că insula a devenit, nouă zecimi din ea, numai biserici. S-ar părea că, de asemenea, femeile erau deformate, în mod bizar, de o protuberanţă naturală în regiunea dorsală inferioară – deşi, cu totul inexplicabil, această deformaţie era considerată ca un semn de frumuseţe. În fapt, una sau două din pozele acestor femei ciudate ni s-au păstrat în chip miraculos. Ele

arată foarte, foarte straniu – ceva între un curcan şi un dromader.

Ei bine, aceste cîteva amănunte sînt aproape tot ce ne-a parvenit în legătură cu vechii knickerbockeri[50]. Se pare însă că, pe cînd săpau în centrul grădinii împăratului (care, după cum ştii, acoperă întreaga insulă), cîţiva lucrători au dezgropat un bloc de granit de formă cubică şi evident şlefuit cu dalta, cîntărind cîteva sute de livre. Se păstrase în bună stare, fără a fi suferit, din cîte se pare, decît vătămări superficiale în urma cutremurului ce îl îngropase în pămînt. Pe una din feţele sale era o lespede de marmură cu (închipuieşte-ţi numai!) o *inscripţie — o inscripţie lizibilă*. Pundit este în extaz. După ce a fost dată la o parte lespedea, a apărut o cavitate, conţinînd o ladă de plumb plină cu felurite monede, un sul lung cu nume, mai multe documente ce par să semene cu nişte gazete, cu alte lucruri de mare interes pentru un arheolog! Nu poate fi nici o îndoială că toate acestea sînt relicve amriccane originale aparţinînd tribului numit knickerbocker. Ziarele aruncate pe bordul balonului nostru sînt pline cu reproduceri în facsimil ale monedelor, manuscriselor, înscrisurilor tipografice etc., etc. Transcriu pentru amuzamentul tău inscripţia knickerbocker de pe lespedea de marmură:

Această piatră de temelie a monumentului în
memoria lui
GEORGE WASHINGTON
a fost aşezată cu ceremoniile cuvenite în
ziua a 19-a din octombrie 1847,
aniversarea capitulării
lordului Cornwallis
în faţa generalului Washington la Yorktown,
A.D. 1781
sub auspiciile
Asociaţiei Monumentului Washington din

oraşul New York[51]

Asta este, aşa cum ţi-am redat-o eu, o traducere cuvînt de cuvînt realizată de Pundit însuşi, astfel încît *nu* poate fi nici o greşeală la mijloc. Din puţinele cuvinte astfel păstrate, deducem cîteva lucruri importante, dintre care nu cel mai puţin interesant este faptul că în urmă cu o mie de ani *adevăratele* monumente nu mai erau la modă – cum era şi foarte firesc –, oamenii mulţumindu-se, aşa cum facem noi acum, cu o simplă schiţare a proiectului de a ridica un monument cîndva, în viitor; piatra de temelie fiind pusă cu grijă să străjuiască „singuratică şi solitară“[52] (scuză-mă că citez din marele poet amriccan Benton!) ca o garanţie a generoasei *intenţii*. Constatăm, de asemenea, foarte clar, din această admirabilă inscripţie, cum, unde şi cine a făcut marea capitulare în chestiune. Cît priveşte *unde*, a fost la Yorktown (oriunde va fi fost locul ăsta), iar cît priveşte *cine*, a fost generalul Cornwallis (fără îndoială, un bogat negustor de grîne). *El* a capitulat. Inscripţia comemorează capitularea – cui? – păi, „a lordului Cornwallis“. Singura întrebare este pentru ce anume i-ar fi dorit sălbaticii capitularea. Dar, cînd ne aducem aminte că aceşti sălbatici erau neîndoielnic nişte canibali, ajungem la concluzia că intenţionau să facă din el cîrnaţi. Cît despre *cum*, nici un limbaj nu poate fi mai explicit. Lordul Cornwallis a fost silit să capituleze (pentru cîrnaţi) „sub auspiciile Asociaţiei Monumentului Washington“ – fără îndoială, o instituţie caritabilă pentru aşezarea pietrelor de temelie. Dar cerul să mă binecuvînteze! Care e problema? Aha, pricep – balonul a explodat şi o să ne prăvălim în mare. Prin urmare, nu mai am timp decît să adaug că, din rapida frunzărire a facsimilelor din gazete etc., etc., aflu că, dintre amriccani, *marii* oameni ai acelor zile erau un anume

John, fierar de meserie, şi un anume Zacchary[53], croitor.

Adio, pînă la revedere. Dacă vei primi sau nu această epistolă are prea puţină importanţă, căci eu scriu numai pentru propriul meu amuzament. Am să vîr însă manuscrisul într-o sticlă şi am să o arunc în mare.

A ta pe vecie,
PUNDITA

1 Prin Martin Van Buren Mavis Poe se referă la Andrew Jackson Davis (1826-1910), poreclit „Poughkeepsie Seer“ (Kendall B. Taft, *American Literature*, ianuarie 1955). Davis practica vindecarea prin hipnoză. În a 11-a din *Fifty Suggestions* (*Graham's*, mai 1849) Poe afirmă: „Evident, *nu* pot fi mai multe lucruri în Rai şi pe Pămînt decît sînt visate în filozofia *ta* (o, Andrew Jackson Davis!)“

2 *Mare Tenebrarum*. Geograful nubian este autorul lucrării *Geographia Nubiensis* (*Geografia Nubiei*), Paris, 1619, un compendiu în latină a cărţii *Noz het Moschtac fi ikhtiras al afac* (*Distracţia celui care doreşte să cutreie ţările*), 1150, a poetului şi călătorului arab Al Idrisi (1099-1154); Poe se inspiră din Bryant, *Antient Mythology* (ed. a III-a, 1807, IV, p. 79). *Mare Tenebrarum* – „Marea Umbrelor“ – este numele dat de „nubian“ Oceanului Atlantic. Cf. *O pogorîre în Maelström* şi *Eureka*.

3 Anul 2848, adică o mie de ani de la data scrierii acestei nuvele. Scrisoarea începe pe 1 aprilie, „Ziua nebunilor“, la fel ca şi aventura icariană a lui Hans Phaall din nuvela eponimă. După Gilbert Durand, „privighetoarea“, cum este botezat balonul, e un simbol uranian (Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, traducere de M. Aderca, prefaţă şi postfaţă de Radu Toma, Editura Univers, 1977).

4 Canalie (fr.).

5 Pămîntul solid (lat.).

6 Plictiseală (fr.).

7 *ghidropa*: o frînghie lungă legată de nacela unui balon şi lăsată să atîrne pe sol pentru a menţine constantă înălţimea (Florin Marcu şi Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme*, ed. a III-a, Ed. Academiei, 1978) a fost inventată, pare-se, de aeronautul englez Charles Green (1785-1870) – cf. *Farsa cu balonul* şi *Îngerul bizarului*.

8 Aluzie ironică la interesul pentru sericicultură ce a bîntuit în America pe la 1840.

9 *papirus* evocă planta acvatică din a cărei tulpină se extrăgeau foiţele pe care se scria în Antichitate. Asocierea sa cu „pasta“ obţinută din viermii zdrobiţi în piuă este imaginară.

10 *Euphorbium*: o gumă extrem de acidă obţinută din *euphorbia*, plantă din familia euforbiaceelor, despre care se crede că ar vindeca negii. Explicaţiile de natură botanică din aceste pasaje sînt în mod intenţionat absurde.

11 Aluzie ironică la J. Silk Buckingham, călător şi scriitor englez.

12 *gutaperca*: „substanţă asemănătoare cauciucului, care se extrage din unele plante originare din Extremul Orient“ (*Dicţionar de neologisme*).

13 Ciuperci (lat.).

14 Primele vapoare transatlantice de 1750 tone fiecare au început să facă ruta dintre New York şi Bremen în 1847.

15 După Mabbott, „Wiggins“ e un filozof al viitorului. Ar fi absurd să încercăm să-l identificăm cu vreun scriitor din vremea lui Poe.

16 *Pundit*: cărturar hindus.

17 *Furrier*: e vorba de François Marie-Charles Fourier (1772-1837), socialist francez, fondatorul comunităţilor de tip *phalanstère*, unde toţi membrii îşi procură cele trebuincioase vieţii prin muncă fizică liber consimţită. *Brook Farm Institute* (1841-1847), falansterul la care au aderat unii colegi de breaslă ai lui Poe, de pildă, Nathaniel Hawthorne, era modelat după planurile lui Fourier. „Frenchman“ (francezul) era pe atunci porecla dată irlandezilor.

18 Citat din *Meteorologia*, I, iii, lucrarea filozofului grec Aristotel (384-322 î.e.n.).

19 *Horse*, adică Samuel F.B. Morse (1791-1872), inventatorul telegrafului electric; cf. *A o mie şi doua poveste a Şeherezadei*. Cablul translatlantic a fost instalat abia în 1866, dar pe fundul oceanului şi nu la suprafaţa lui, aşa cum crezuse Poe.

20 Citatul „Se schimbă vremurile şi noi cu ele“ a fost deseori atribuit poetului latin Ovidiu. Cărţile de referinţă moderne însă atribuie expresia lui Lothair, Împărat (840-855) al Sfîntului Imperiu Roman, fapt consemnat de istoricul Borbonius. Posibil ca Poe să fi preluat atribuirea greşită din romanţul *Euphues* (1578) al scriitorului englez John Lyly (1554? -1606).

21 *Etruscul*, adică latinul; aluzie la poetul latin Ovidiu.

22 Adică Africa, Europa şi Asia

23 Din aluzia transparentă la *yellow* (galben) şi *violet* (violet), e vorba probabil de Charles Green (în engl., „verde“), menţionat în n. 7, *supra*.

24 Formă arhaică a lui *savants* = savanţi (fr.).

25 *Aries Totel*: numele stîlcit al filozofului grec Aristotel; *Aries*, adică „berbecul“.

26 Cu sau fără intenţie, Poe abuzează de accente, precum în *à priori* sau *à posteriori*.

27 Adică Euclid şi Immanuel Kant. Nici primul, matematician grec din secolul al III-lea î.e.n., nici al doilea, filozof german (1724-1804), nu poate fi considerat drept discipol al lui Aristotel.

28 Poe face o confuzie voită între filozoful englez Francis Bacon (1561-1626) şi bardul scoţian James Hogg (1770-1835), supranumit „Păstorul Ettrick“. În engl., *hog* înseamnă porc, iar *bacon* slănină.

29 *instantiae naturae*: în latina medievală, „exemple ale naturii“, însă această colocaţie nu se găseşte nicăieri în opera lui Bacon.

30 *noumena* şi *phenomena*: jargonul Punditei este preluat din filozoful german Immanuel Kant, în a cărui metafizică *noumena* (esenţele, „lucrul în sine“) se opun aparenţelor fenomenale (*phenomena*) ale „lucrului în sine“.

31 Poe atrage atenţia asupra importanţei intuiţiei şi a imaginaţiei.

32 E vorba de germani, francezi, englezi şi americani.

33 „Din nimic nimic nu se naşte“ – baza fizicii epicureice, expresie rostită pe la 595 î.e.n. de poetul grec Alceu (Fragmentul 173). Poe va fi putut vedea textul latin în Henry Fielding, *Essay on Nothing*, secţ. 1 (1750): „Nimic nu-i mai fals decît vechiul proverb care... este în gura tuturor: *Ex nihilo nihil fit*“. La Shakespeare: „Din nimic nu se naşte nimic“ (*Regele Lear*, Act. I, sc. 1, 90).

34 Confuzie voită între filozoful englez John Stuart Mill (1806-1873) şi Joe Miller (1684-1738), autorul unei faimoase compilaţii de bancuri. Poe face adesea aluzii răutăcioase la adresa teoriilor utilitariste ale filozofului englez Jeremy Bentham (1748-1832). Cele trei citate de mai sus şi cele două din paragrafele următoare sînt adaptate după J.S. Mill, *Sistemul logicii*, Cartea a II-a, „Despre raţionament“, secţ. 5-7. În ediţia a 10-a, Londra, 1879, pp. 276 şi 311.

35 E vorba despre matematicianul şi filozoful britanic *Isaac Newton* (1642-1727) şi despre astronomul german *Johannes Kepler* (1571-1630), faţă de care Poe nutrea o sinceră admiraţie.

36 Pentru „soboli bătrîni“, cf. W. Shakespeare, *Hamlet*, Act. I, sc. V, 162.

37 Pentru Champollion şi vechea scriere egipteană, vezi introducerea şi notele la *Cîteva vorbe cu o mumie*.

38 „Kanadaw“ e numele generic dat de futurienii Americilor.

39 În 1844, Asa Whitney (1797-1872), om de afaceri newyorkez, umblat prin China şi convins de avantajele unei căi ferate transcontinentale, a prezentat Congresului un proiect în acest sens care să lege Lacul Michigan de Oceanul Pacific. Prima linie transcontinentală a fost inaugurată abia în mai 1869.

40 Canalul Panama a fost deschis traficului maritim la 15 august 1914.

41 O specie de rozătoare (*Cynomys ludovicianus*) asemănătoare veveriţei, care trăieşte în America de Nord.

42 Adică „Gloata“.

43 Nume stîlcite ale împăraţilor romani Nero şi Heliogabal (Elagabal). Heliogabal e menţionat în *William Wilson* şi *O dihanie cît patru. Omul-Girafă.*

44 *Alpha Lirae*: Vega – vezi *Ligeia*, *MMR*, n. 14, p. 493.

45 *Alcyon*: steaua principală din constelaţia Pleiadelor în Taurus.

46 În fapt, e vorba de astronomul german *Johann Heinrich von Mädler* (1794-1874), care a publicat *Die Centralsonne* în 1846, în care propunea un sistem al tuturor sistemelor solare ale galaxiei care gravitează în jurul unei stele centrale. Discuţia următoare este amplu elaborată în *Eureka*, paragrafele 212-225.

47 Dacă reuşea să continue *Hans Phaall*, Poe ar fi discutat probabil şi despre locuitorii de pe Lună. „Daphnis“ nu e numele real al nici unei formaţiuni lunare. În mitologia greacă, „Diana“, zeiţa lunii, e patroana păstorului Daphnis.

48 „Paradis“ înseamnă „parc“. Poe trimite la Park Fountain de lîngă City Hall, în New York; insula e Manhattan, unul dintre cele cinci cartiere ale oraşului New York.

49 *Richard Riker* (1773-1842), politician newyorkez, căruia poetul Fitz-Greene Halleck i-a dedicat faimoasa poezie *To the Recorder*. Ordinul Lînii de Aur (în engl. „Golden Fleece“); verbul „to fleece“ înseamnă „a jupui“; asupra lui Riker planau într-adevăr suspiciuni cum că i-ar fi „jupuit“ pe oameni de aurul lor.

50 *Knickerbockeri:* descendenţi ai primilor colonişti olandezi stabiliţi în America, satirizaţi de scriitorul american Washington Irving (1783-

1859), care semna cu pseudonimul „Diedrich Knickerbocker“.

51 În 1843 s-a făcut o listă de donaţii pentru proiectul acestui monument. În 1847 s-a aşezat piatra de temelie în speranţa că vor fi stimulaţi şi alţi donatori. Evenimentul a prilejuit ample ceremonii: o paradă, salve de tun, discursuri, oda lui George Pope Morris, cîntată de 500 de corişti „cu mare éclat“, după cum consemna *New-York Daily Tribune* (20 octombrie 1847). Monumentul n-a fost terminat niciodată.

52 Sintagma „Singuratică şi solitară“ apare în Laurence Sterne, *Sentimental Journey*, cap. XXXI, „Paris“, dar Poe şi contemporanii săi o asociau cu Thomas Hart Benton (1782-1858), senator de Missouri, care a utilizat-o într-un celebru discurs din 1837.

53 În orig. „smith“, care înseamnă fierar. John Smith este, se pare, cel mai comun nume englez; probabil aluzie la căpitanul John Smith (1580-1631), fondatorul primei colonii engleze în America. *Zachary Taylor*, ales preşedinte al Statelor Unite în 1849, anul în care Poe îşi scria nuvela.

O profeţie

Apropo, ca nu cumva să deduceţi că părerile mele ar fi identice, cît priveşte amănuntele, cu cele avansate în *Ipoteza nebuloasă*[54], îndrăznesc să fac cîteva completări, pe care, în esenţa lor, le-am notat, chiar dacă nu şi tipărit, cu cîţiva ani în urmă, sub titlul *O profeţie*.

În veacul următor va sta consemnat în hrisoave că, la origine, Soarele s-a condensat *deodată* (şi nu treptat, cum presupunea Laplace), ajungînd acum la dimensiunea lui cea mai mică; şi că astfel condensat, se rotea în jurul unei axe; că această axă de rotaţie nu constituia centrul figurii, întrucît el nu se rotea numai, ci şi gravita pe o orbită eliptică (rotaţia şi gravitaţia sînt unul şi acelaşi lucru, dar le separ în folosul demonstraţiei); că astfel constituit şi astfel gravitînd, ardea (la fel cum arde un vulcan sau un meteor din piatră) şi-şi revărsa miezul în spaţiu sub formă de vapori, vaporii aceştia ajungînd pînă la capătul emisferei mai mari, în parte datorită mărimii, dar în principal pentru că puterea focului era mai mare aici; că la momentul potrivit, aceşti vapori, purtaţi apoi nu neapărat spre locul ocupat acum de Neptun, s-au condensat pentru a-l zămisli pe Neptun; că planeta a luat – o chestie de necesitate – aceeaşi formă pe care o avea Soarele, care formă a făcut din rotirea sa o revoluţie pe o orbită eliptică; şi că drept consecinţă a unei astfel de revoluţii – drept consecinţă a faptului că era *purtată înapoi* cu fiecare revoluţie *zilnică* – viteza revoluţiei sale *anuale* nu-i atît de mare precum ar trebui să fie dacă ar depinde exclusiv de viteza de rotaţie a Soarelui (a treia lege a lui Kepler)[55]; că forma sa, influenţîndu-i rotaţia – jumătatea mai grea, întorcîndu-se spre Soare, capătă un impuls suficient ca să o scoată din sfera de atracţie şi astfel *să o azvîrle* în afara centrului de

gravitaţie –, i-a dat puterea de a evita căderea pe suprafaţa Soarelui (şi poate de a-şi cuceri în mod treptat poziţia pe care o deţine acum); că, după o serie de epoci, a primit căldura Soarelui, care pătrundea spre centrul ei, cauzînd în cele din urmă erupţiile vulcanice şi degajînd astfel vapori; şi care a evaporat substanţele de pe suprafaţa ei pînă cînd, în final, au luat fiinţă sateliţii şi inelul ei gazos (dacă este adevărat că are un inel)[56]; că aceşti sateliţi au luat forme eliptice, rotindu-se şi gravitînd „amîndoi subt una“, ţinuţi fiind pe orbitele lor *lunare* de forţa centrifugă rezultată din rotirile lor *zilnice* şi necesitînd un timp mai îndelungat pentru a-şi efectua revoluţiile lunare decît era nevoie dacă n-ar fi avut nici o revoluţie zilnică.

Am spus destul, fără a mă referi la celelalte planete, ca să vă dau cît de cît o idee despre ipoteza mea, ceea ce este tot ce am dorit. Nu mi-am propus să vin cu dovezi cît priveşte adevărul ei, căci, de fapt, n-am strîns nici una, afară de faptul că ea bîntuie, ca o stafie, prin creierul meu.

Vedeţi că eu susţin ideea că Luna noastră se învîrte în jurul axei sale mai des decît gravitează ea în jurul planetei *primare*, acelaşi fiind cazul şi cu sateliţii care-i însoţesc pe Jupiter, Saturn şi Uranus.

De cînd am scris acest articol, o analiză mai atentă a conţinutului său m-a făcut să-mi modific întru cîtva opinia în legătură cu originea sateliţilor – cu alte cuvinte, cred acum că ei provin nu din vaporii emişi de arderile vulcanice şi din simpla lor împrăştiere sub acţiunea razelor solare, ci din inelele sale, care au rămas în spaţiile interplanetare, după precipitarea planetelor primare. Nu există nici o piedică serioasă împotriva concepţiei după care aeroliţii şi „stelele căzătoare“ şi-ar avea sursa în materia desprinsă de pe suprafaţa Pămîntului şi din măruntaiele lui; dar este greu de presupus că s-ar fi putut produce astfel o cantitate suficientă care să dea naştere unui

corp atît de mare, încît, prin forţa centrifugă rezultată din rotaţie, acesta să reziste puterii de absorbţie a rotirii părintelui său. Evenimentul în discuţie n-ar putea avea loc înainte ca planetele să devină sori arzători – *din acumularea căldurii propriului lor Soare, cuprinse între centru şi circumferinţă, şi care va topi, în cele din urmă singuratice zile, toate elementele şi va spulbera temeliile solide ca pe un sul*[57]! (Vă rog să substituiţi această idee cu cea din *Convorbirea dintre Eiros şi Charmion*[58].)

54 *Ipoteza nebuloasă* aparţine lui Pierre-Simon, Marquis de Laplace (1749-1827), care şi-a publicat *Mécanique Céleste* între 1799 şi 1825, lucrare tradusă în engleză de Nathaniel Bowditch între 1829 şi 1839.

55 A treia lege a astronomului german Johannes Kepler a fost formulată în a sa *Harmonici mundi* (1619), şi ea sună astfel: „pătratul timpului de revoluţie al unei planete în jurul Soarelui este direct proporţional cu cubul distanţei sale medii de Soare“.

56 Se ştie azi că planeta Neptun nu are nici un inel. Existenţa celui de-al doilea satelit al său a fost multă vreme pusă sub semnul întrebării, însă a fost confirmată în 1949 de G.P. Kuiper, care a descoperit-o pe o fotografie realizată la 1 mai 1949, cu ajutorul reflectorului de 82 de ţoli al Observatorului McDonald din Texas. Cei doi sateliţi se numesc Triton şi Nereid (comunicare a profesorului Stanley P. Wyatt, *apud* Mabbott, *op. cit.,* p. 1323).

57 Cf. *Isaia 34: 4*: „Toată oştirea cerurilor piere, cerurile sunt făcute sul ca o carte...“ şi *Apocalipsa 6: 14*: „Cerul s-a strîns ca o carte de piele, pe care o faci sul“.

58 În *Convorbirea dintre Eiros şi Charmion* (1839) Poe sugera că o cometă „azotofagă“ ar putea provoca sfîrşitul lumii.

Un pretins Crichton

Iată o idee bună pentru o revistă: – să o „lucreze“ careva. Un pretendent vanitos la ştiinţa universală – un pretins Crichton[59] – monopolizează, vreme de un ceas-două poate, atenţia unui larg auditoriu, majoritatea fiind profund impresionată de cunoştinţele sale. Este foarte spiritual, mai ales pe socoteala unui tînăr şi modest gentleman, care nu îndrăzneşte să dea nici un răspuns şi care, în cele din urmă, părăseşte salonul, din cale-afară de tulburat, Crichtonul salutîndu-i ieşirea cu un hohot de rîs. Acesta se întoarce numaidecît, urmat de un valet purtînd un braţ de cărţi. Acestea sînt puse pe masă. Tînărul gentleman, apelînd acum la unele notiţe în creion, pe care le luase pe ascuns în timpul demonstraţiei de erudiţie a Crichtonului, îl ţintuieşte cu propriile lui afirmaţii, una cîte una, refutîndu-le pe rînd pe toate, chiar autorităţile citate de egotistul însuşi, a cărui ignoranţă în toate problemele este astfel dată în vileag.

59 „Admirabilul Crichton s-a înălţat ca un meteor pe firmamentul literar al Europei, iar cariera sa a fost pe cît de strălucitoare pe atît de scurtă“, scria nota editorială din *New-York Mirror* (10 septembrie 1836) în prezentarea unui fragment din *Crichton*, romanul în curs de apariţie al lui W. Harrison Ainsworth, publicat de Editura Harpers în 1837. După biograful său, sir Thomas Urquhart, *James Crichton* (1560? -1682?), absolvent al Universităţii St. Andrews, promoţia 1575, vorbea vreo zece limbi, era un excelent spadasin, atlet şi călăreţ, compunea poezii în latină şi italiană şi a servit o vreme în armata franceză. În călătoriile sale prin Europa s-a distins în disputele pe teme ştiinţifice şi teologice cu renumiţi învăţaţi din Paris, Genova, Veneţia şi Padova. A fost ucis într-o încăierare în Mantua, unde încercase să intre în solda Ducelui.

Cabana lui Landor

Un pandant la Domeniul Arnheim[60]

Într-o plimbare pe jos, vara trecută, prin cîteva dintre ţinuturile riverane ale New Yorkului, pe la scăpătatul zilei, m-am trezit niţel derutat de drumul pe care îl urmasem[61]. Relieful era extrem de vălurit; şi de vreun ceas şi ceva poteca şerpuia întruna, atît de haotic, încercînd să se ţină de vale, încît nu mai ştiam în ce direcţie se afla simpaticul sătuc[62] B., unde hotărîsem să rămîn peste noapte. La drept vorbind, în timpul zilei, care fusese totuşi foarte caldă, soarele nu *strălucise* mai deloc. O ceaţă fumurie, ca în verile indiene, învăluia totul, fireşte sporindu-mi deruta. Nu că m-ar fi îngrijorat prea mult acest lucru. Dacă nu ajungeam în sat pînă la asfinţit sau măcar înainte de lăsatul întunericului, curînd avea să-şi facă negreşit apariţia vreo căsuţă olandeză sau ceva de acest gen, cu toate că, de fapt, împrejurimile (poate pentru că erau mai mult fertile decît pitoreşti) erau foarte slab populate. În orice caz, avînd rucsacul drept pernă şi ogarul, santinelă, un bivuac în aer liber era chiar lucrul care mi-ar fi făcut plăcere. Am pornit, aşadar, mai departe, cu inima uşoară, Ponto[63] luîndu-mi în grijă puşca, pînă ce, într-un tîrziu, pe cînd tocmai mă întrebam dacă nu cumva puzderia de poieniţe ce duceau încoace şi încolo erau într-adevăr menite a fi poteci, cea mai promiţătoare dintre ele mă aduse pe un drum neîndoielnic de căruţă. Nu putea fi vorba de nici o greşeală. Se puteau vedea urmele şterse ale unor roţi; şi deşi arbuştii înalţi şi cătina deasă îşi dădeau mîna deasupra capului meu, dedesubt nu era nici un fel de obstacol, nici chiar pentru căruţa de munte de tip virginian, în opinia mea cel mai reuşit vehicul[64]. Drumul, afară de faptul că o lua drept prin pădure – dacă numele de

pădure n-ar fi prea pretenţios pentru crîngul acesta cu arbori subţiratici – şi afară de urmele vădite de roţi, nu semăna totuşi cu nici unul dintre drumurile ce văzusem înainte. Urmele de care vorbesc abia se vedeau, fiind încrustate pe suprafaţa tare, deşi umedă, a ceea ce semăna, mai mult ca orice, cu catifeaua verde genoveză. Era, fireşte, iarbă, dar o iarbă rareori întîlnită altundeva decît în Anglia, atît de scurtă, atît de groasă, atît de uniformă şi atît de viu colorată. Nici un obstacol nu stătea în calea roţilor, nici măcar o rămurea sau surcică uscată. Pietrele, care odinioară îngreunau înaintarea, nu mai zăceau alandala, ci erau *aşezate* cu multă grijă de ambele laturi ale aleii, definindu-i hotarele într-un fel cam imprecis, cam neglijent, dar pe de-a-ntregul pitoresc. Pretutindeni în interstiţii creşteau luxuriante buchete de flori sălbatice.

Evident, nu prea ştiam ce să înţeleg din toate acestea. Era vorba de *artă*, fără îndoială – *asta* nu mă surprindea – în sensul obişnuit, toate drumurile sînt nişte opere de artă; nici n-aş putea afirma că ar fi fost prea multe motive de uimire în faţa *excesului* pur al artei manifeste; tot ce părea făcut ar fi putut fi făcut *aici*, cu astfel de „capacităţi“ naturale (cum scrie în manualele despre grădinile-peisaj), cu foarte puţină trudă şi cheltuială. Nu; nu volumul, ci *caracterul* artei mă îndemnă să mă aşez pe una dintre pietrele înflorate şi să contemplu, copleşit de admiraţie, vreme de o jumătate de ceas şi mai bine, această alee de basm. Cu cît priveam mai mult, cu atît mi se limpezea mai mult un lucru: un artist, şi încă unul dotat cu cel mai scrupulos ochi pentru formă, supraveghease toate aceste aranjamente. Cea mai mare grijă fusese acordată păstrării cuvenitei măsuri între ordine şi graţie pe de o parte, şi *pittoresque*[65], în sensul adevărat al termenului italian, pe de alta. Erau puţine linii drepte şi nici una nu era lungă ori neîntreruptă. Acelaşi efect de curbură sau de culoare apărea din oricare punct, de

obicei de două ori, dar nu mai des. Pretutindeni era varietate în uniformitate. Era o „compoziţie“ căreia chiar şi cel mai cusurgiu spirit critic cu greu i-ar fi putut sugera vreo corecţie.

Am luat-o spre dreapta de cum am intrat pe acest drum, iar acum cînd urca, am urmat aceeaşi direcţie. Poteca era atît de întortocheată, încît nici un moment n-am fost în stare să anticipez direcţia ei cu mai mult de doi-trei paşi mai devreme. Aspectul ei nu suferise nici o schimbare esenţială.

Deodată un murmur de apă îmi ajunse blînd la urechi şi, după cîteva clipe, cotind împreună cu drumul, ceva mai abrupt decît pînă atunci, mi-am dat seama că la baza povîrnişului lin, drept în faţa mea, se înălţa un soi de clădire. Nu vedeam nimic clar din cauza ceţii care învăluia întreaga vîlcea dedesubt. Totuşi, se pornise acum un vînticel, pe la scăpătatul soarelui; şi cum stăteam pe marginea povîrnişului, ceaţa se risipi treptat în ghirlande, plutind deasupra peisajului.

Cînd îmi apăru înaintea ochilor – în felul acesta *treptat* în care îl descriu – crîmpei cu crîmpei, ici un arbore, colo un ochi de apă, aici iarăşi creştetul unui horn, nu puteam să nu-mi imaginez că acest întreg era o iluzie ingenioasă, dintre cele expuse uneori sub numele de „tablouri fugitive“[66].

Dar, pe cînd se risipea ceaţa, soarele îşi urmase coborîşul în spatele colinelor domoale, iar de acolo, cu un uşor *chassez*[67] spre sud, reapăru întreg şi strălucitor, cu un fel de lustru purpuriu, printr-o spărtură în vale, dinspre apus. Dintr-odată, aşadar, şi ca prin farmec, întreaga vîlcea şi tot ce era cuprins în ea deveniră extraordinar de vizibile.

Cel dintîi *coup d'oeil*[68], după ce soarele ajunse în poziţia descrisă mai sus, mă impresionă foarte tare, aşa cum mă impresiona în copilărie scena finală a vreunui spectacol teatral sau a unei melodrame bine regizate. Nu lipseau nici culorile monstruoase; căci lumina soarelui se strecura prin

spărtură, toată în nuanţe portocalii şi purpurii; iar verdele viu al ierbii din vale se reflecta mai mult sau mai puţin asupra tuturor obiectelor, din perdeaua de vapori ce atîrna încă deasupra capului, ca şi cînd i-ar fi fost silă să se despartă definitiv de peisajul acesta de neasemuită frumuseţe.

Vîlceaua pe care o scrutam astfel sub baldachinul de ceaţă nu putea fi mai lungă de patru sute de iarzi; iar în lăţime varia între cincizeci şi o sută cincizeci sau poate două sute. La capătul de nord se îngusta la maximum, deschizîndu-se pe măsură ce înainta spre sud, dar fără vreo regularitate precisă. Cea mai lată porţiune era în jur de optzeci de iarzi de extremitatea sudică. Colinele care încercuiau valea nu pot fi numite dealuri propriu-zise, decît eventual cele din latura nordică. Aici, la vreo nouăzeci de picioare înălţime, se înălţa o terasă de granit, abruptă; şi, după cum am mai pomenit, în acest punct valea nu era mai lată de cincizeci de picioare; dar, dacă vizitatorul o lua mai la sud de acest stei, descoperea, la dreapta şi la stînga, povîrnişuri dintr-odată mai puţin înalte, mai puţin abrupte şi mai puţin stîncoase. Într-un cuvînt, totul se înclina şi se domolea către sud; şi totuşi întreaga vale era încinsă de proeminenţe, mai mult sau mai puţin înalte, exceptînd în două puncte. Despre unul din ele am vorbit deja. El se afla la o distanţă considerabilă, spre nord-vest, unde soarele coborîtor îşi urma calea, aşa cum am arătat mai înainte, printr-o bortă naturală în barajul de granit, spre interiorul unui amfiteatru; această fisură putea fi de zece iarzi în punctul său de lăţime maximă, din cîte putea desluşi ochiul omenesc. Ea părea să ducă sus, tot mai sus, ca un drum natural, spre străfundurile munţilor şi pădurilor virgine. Cealaltă deschidere era chiar în capătul de sud al văii. Aici, povîrnişurile nu erau în general decît nişte costişe line, întinzîndu-se de la est la vest cam pe o distanţă de o sută cincizeci de iarzi. În mijlocul

acestei întinderi era o depresiune, la acelaşi nivel cu vatra naturală a văii. Cît priveşte vegetaţia, precum şi toate celelalte lucruri, peisajul *era mai domol şi mai înclinat* către sud. Spre nord, pe versantul rîpos, la cîţiva paşi de prăpastie, irupeau trunchiurile magnifice ale nenumăraţilor hicori, nuci negri şi castani, întrerupţi ici şi colo de cîte un stejar; iar vajnicele ramuri laterale, răsfirate mai ales la nuci, se aplecau mult peste marginea steiului. Mergînd mai spre sud, exploratorul zărea la început aceeaşi specie de arbori, dar tot mai puţin înalţi şi în acelaşi stil salvatorian[69]; vedea apoi ulmul mai blînd, urmat de sasafras şi de salcîm, aceştia la rîndul lor de mai delicatul tei, arborele lui Iuda, catalpă şi arţar, iar aceştia la rîndul lor de alte specii mai graţioase şi mai modeste. Întreaga suprafaţă a povîrnişului sudic era acoperită numai de tufişuri sălbatice, afară de cîte o salcie argintie sau un plop alb. În fundul văii înseşi (căci trebuie ţinut minte că vegetaţia amintită pînă acum creştea doar pe stînci sau pe costişe), se vedeau trei copaci izolaţi. Unul era un ulm de o înălţime impresionantă şi de o formă desăvîrşită: stătea de strajă la poarta de miazăzi a văii. Un altul era un hicori mult mai mare decît ulmul şi, în toate privinţele, un arbore mult mai reuşit, deşi amîndoi erau de o rară frumuseţe: acesta părea să fi luat în pază intrarea dinspre nord-vest, ţîşnind dintr-un grup de stînci chiar în fălcile viroagei şi iţindu-şi trupul graţios într-un unghi de aproape patruzeci şi cinci de grade, hăt departe, spre lumina solară a amfiteatrului. La vreo treizeci de iarzi la est de acest copac stătea însă mîndria văii şi, dincolo de orice îndoială, cel mai magnific copac ce îmi fusese dat să văd vreodată, decît poate printre chiparoşii din Itchiatuckanee[70]. Era un tulipier cu trei tulpini, *Liriodendron Tulipiferum*, din familia magnoliei[71]. Cele trei tulpini se desprindeau de trunchiul-mamă la vreo trei picioare de sol şi se despărţeau lin şi

treptat, fără să se despartă una de cealaltă mai mult de patru picioare în punctul unde începea frunzişul pe trunchiul cel mare: asta se întîmpla la înălţimea de vreo optzeci de picioare. Nimic nu întrece în frumuseţe forma sau verdele viu-aprins al frunzelor de tulipier. În clipa de faţă ele erau late de opt ţoli, însă farmecul lor era complet eclipsat de fantastica splendoare a florilor sale învoalte. Imaginează-ţi, adunate la un loc, un milion dintre cele mai mari şi mai strălucitoare tulipe! Numai astfel îşi poate face cititorul o idee despre tabloul ce vreau să zugrăvesc. Şi apoi maiestuoasa graţie a tulpinilor columnare, curate, delicat granulate, cea mai lată cu un diametru de patru picioare, şi la douăzeci de picioare de pămînt. Nenumăratele inflorescenţe, amestecate cu cele ale altor arbori nu mai puţin frumoşi, deşi infinit mai puţin maiestuoşi, umpleau valea cu mai ceva decît parfumurile arăbeşti[72].

Podeaua generală a amfiteatrului era în marea ei parte din iarbă, de felul celei ce descoperisem pe drum: orice s-ar spune, delicios de moale, groasă, catifelată şi miraculos de verde. Era greu de imaginat cum de fusese înfăptuită toată această frumuseţe.

Am vorbit despre cele două deschideri ale văii. Din cea spre nord-vest izvora un pîrîiaş ce cobora, murmurînd blînd şi spumegînd uşor, prin viroagă, pînă cînd dădea de grupul de stînci din care se iţea hicoriul singuratic. Aici, după ce dădea ocol arborelui, o lua puţin către nord-est, lăsînd tulipierul la vreo douăzeci de picioare mai la sud, fără nici o schimbare esenţială a cursului său pînă ce nu se apropia de mijlocul drumului dintre hotarele de răsărit şi de apus ale văii. În acest punct, după o serie de meandre, făcea un unghi drept şi urma o direcţie în general sudică, şerpuind mereu, pînă cînd se pierdea într-un heleşteu, de formă neregulată (deşi, în mare, oval), care scînteia la celălalt capăt al văii. Acest heleşteu

avea poate un diametru de o sută de iarzi în punctul său de lăţime maximă. Nu e cristal care să fi fost mai clar decît apele sale. Fundul său, care se vedea clar, consta numai din prundiş de un alb strălucitor. Malurile sale, din iarba de smarald pe care am descris-o deja, se rotunjeau în loc să povîrnească în cerul curat de dedesubt; şi atît de limpede era acest cer, atît de perfect în răstimpuri reflecta el toate obiectele de deasupra, încît nu era o treabă tocmai uşoară să determini unde se sfîrşea adevăratul mal şi unde începea imitaţia. Păstrăvii, precum şi alte cîteva specii de peşti, de care iazul părea aproape supărător de ticsit, semănau toţi cu nişte peşti zburători autentici. Era aproape imposibil să nu crezi că sînt pur şi simplu suspendaţi în aer. O canoe uşoară din mesteacăn, plutind liniştit pe apă, era reflectată în cele mai minuscule fibre ale sale cu o fidelitate neîntrecută nici de cea mai perfect şlefuită oglindă. O mică insulă, surîzînd veselă cu florile ei larg deschise şi abia reuşind să adăpostească în spaţiul ei un sălaş pitoresc, pare-se un coteţ de păsări, se înălţa din lac nu departe de malul nordic, de care era legată cu un podeţ ce părea incredibil de fragil şi totuşi foarte primitiv. Acesta era alcătuit dintr-o singură scîndură lată şi groasă, din lemn de tulipier. Era lung de patruzeci de picioare şi unea distanţa dintre cele două maluri cu o arcuire uşoară, dar foarte pronunţată, prevenind orice oscilaţie. La capătul de sud al heleşteului izvora un afluent al pîrîului, care, după o şerpuire poate de treizeci de iarzi, se strecura în cele din urmă prin „depresiunea“ (deja descrisă) din mijlocul povîrnişului sudic şi, rostogolindu-se într-o prăpastie de o sută de picioare, îşi urma calea ocolită şi neobservată pînă în fluviul Hudson.

Heleşteul era adînc, în unele locuri de treizeci de picioare, dar pîrîul rareori depăşea trei, lăţimea lui maximă fiind în jur de opt picioare. Fundul şi malurile sale erau ca ale iazului – dacă li s-ar fi

putut atribui vreun defect, cît priveşte pitorescul, apoi acela era excesiva sa *limpezime*.

În întinderea de iarbă verde se evidenţia ici-colo cîte o tufă decorativă, precum hortensia sau obişnuitul bulgăre-de-zăpadă, sau aromata seringă; sau, mai frecvent, cîte un grup de priboi, splendid înfloriţi, de toate varietăţile. Ultimii creşteau în ulcele îngropate cu grijă în pămînt pentru a da impresia că plantele respective ar fi indigene. Pe lîngă toate astea, catifeaua pajiştei era minunat împestriţată de o uriaşă turmă de oi colindînd valea în tovărăşia a trei căprioare domesticite şi a unui mare număr de raţe, cu penajul strălucitor. Un buldog uriaş părea să supravegheze vigilent aceste animale, pe toate şi pe fiecare în parte.

De-a lungul stîncilor din partea de răsărit şi de apus, unde, spre partea superioară a amfiteatrului, hotarele erau mai mult sau mai puţin abrupte, creştea din belşug iedera, astfel încît doar ici şi colo puteai zări cîte o imagine a steiului golaş. Prăpastia de nord era aşijderea aproape complet îmbrăcată în viţă-de-vie, de o rară luxurianţă, unele ţîşnind din solul de la baza stîncii, altele din bordurile de pe faţa ei.

Uşoara ridicătură ce alcătuia hotarul de jos al acestui mic domeniu era încoronată de un perete natural de piatră, destul de înalt ca să împiedice evadarea căprioarelor. Nu se vedea nicăieri urmă de gard; căci nicăieri nu era nevoie de vreo împrejmuire artificială: orice oaie rătăcită, de pildă, care ar fi încercat să iasă din vale prin viroagă, după cîţiva iarzi ar fi descoperit că înaintarea îi era blocată de steiul peste care se rostogolea cascada ce-mi reţinuse atenţia prima oară cînd m-am apropiat de domeniu. Pe scurt, singurul acces sau ieşire era printr-un grilaj care ocupa trecătoarea stîncoasă din drum, la cîţiva paşi de locul în care mă oprisem să cercetez peisajul.

Am arătat că pîrîul şerpuia foarte neregulat pe tot cursul său. Cele două direcţii *generale* ale sale erau,

aşa cum am spus, întîi de la vest la est, iar apoi de la nord la sud. În dreptul *cotului*, curgînd invers, rîul făcea o *buclă* aproape circulară, formînd o peninsulă, căreia nu-i lipsea *mult* să fie o insulă, şi care cuprindea cam a şaisprezecea parte dintr-un pogon. Pe această peninsulă era o casă – şi cînd zic că această casă, întocmai ca terasa infernală văzută de Vathek, *„était d'une architecture inconnue dans les annales de la terre"*[73], vreau să spun doar că *tout ensemble*[74] mă uimea prin desăvîrşita armonie dintre simţul noului şi al proprietăţii, într-un cuvînt, al *poeziei* (căci, afară de cuvintele tocmai folosite, cu greu aş putea da, despre poezia în abstract, o definiţie mai riguroasă), şi *nici* nu vreau să spun că simplul *outré* s-ar fi vădit în vreun fel.

De fapt, nimic nu putea fi mai simplu, mai complet nepretenţios decît această colibă. *Efectul* ei minunat consta exclusiv în aranjamentul ei artistic *ca pictură*. Mi-aş fi putut imagina, pe cînd o priveam, că fusese creată de penelul vreunui peisagist eminent.

Perspectiva din care am văzut prima oară această vale nu era *atotcuprinzătoare*, deşi era aproape cel mai bun punct din care se putea zări casa. Am să o descriu prin urmare aşa cum am văzut-o mai apoi, dintr-un loc aflat pe zidul de piatră de la capătul de sud al amfiteatrului.

Clădirea principală era lungă de aproximativ douăzeci şi patru de picioare şi lată de şaisprezece, cu siguranţă nu mai mare. Înălţimea ei totală, de la podea şi pînă în vîrful acoperişului, nu putea depăşi optsprezece picioare[75]. La capătul apusean al acestei structuri era ataşată o alta, mai mică în toate proporţiile cam cu o treime: linia faţadei sale aflîndu-se cu vreo doi iarzi în spatele casei mai mari, iar linia acoperişului desigur considerabil mai jos decît aceea a acoperişului alăturat. În unghi drept faţă de aceste clădiri, din spatele celei principale, nu chiar de la mijloc, se întindea un al treilea compartiment, foarte mic, în general cu o treime mai mic decît aripa de vest. Acoperişurile

celor două mai mari erau foarte ţuguiate, coborînd de la creastă într-o curbă lată şi depăşind cu cel puţin patru picioare pereţii din faţă, formînd acoperişul a două verande. Aceste din urmă acoperişuri nu aveau nevoie fireşte de nici un suport; dar, întrucît dădeau impresia că ar avea unul, la colţuri şi numai la colţuri fură introduşi nişte piloni, absolut obişnuiţi. Acoperişul aripii de nord nu era decît prelungirea unei porţiuni din acoperişul principal. Între clădirea principală şi aripa de vest se ridica un horn pătrat, foarte înalt şi cam îngust, din ţigle olandeze, alternativ negre şi roşii: în vîrf, o cornişă mică din ţigle ieşite în afară. Deasupra frontoanelor, acoperişurile ieşeau şi ele mult în afară: la clădirea principală cu vreo patru picioare la est şi cu două la vest. Uşa principală nu era exact în sectorul central, ci niţel mai spre est, iar cele două ferestre către vest. Acestea din urmă nu veneau pînă la podea, dar erau mult mai lungi şi mai înguste decît de obicei, avînd un singur oblon, la fel ca uşile, geamurile fiind de formă rombică, dar destul de mari. Chiar şi uşa avea partea de sus din sticlă, tot în cercevele rombice, un zăvor mobil asigurînd-o peste noapte. Uşa dinspre aripa de vest se afla în frontonul ei şi era destul de simplă – o singură fereastră dădea spre sud. Nu era nici o uşă exterioară spre aripa de nord, care şi ea avea doar o singură fereastră spre est.

Peretele gol al frontonului de est era cumpănit de nişte scări (cu balustradă), dispuse pe diagonală, urcuşul fiind dinspre sud. Sub protecţia streşinii mult ieşite în afară, aceste scări asigurau accesul spre o uşă ce ducea la mansardă sau mai degrabă pod, căci era luminată doar de o singură fereastră spre nord şi părea a servi drept magazie.

Scuarurile clădirii principale şi ale aripii de vest nu aveau podele, cum se obişnuieşte, ci în dreptul uşilor şi al fiecărei ferestre plăci de granit mari, netede, neregulate fuseseră incastrate în gazonul

moale, permiţînd umblatul confortabil pe orice vreme. Poteci excelente, din acelaşi material, chiar dacă nu *perfect* adaptate, dar cu iarbă catifelată umplînd frecventele intervale dintre plăci, duceau în toate direcţiile de la casă spre un izvor de cristal aflat la vreo cinci paşi mai încolo, pe drum, sau la cele două-trei dependinţe situate la nord, dincolo de pîrîu, şi care erau complet ascunse de cei cîţiva salcîmi şi catalpe.

La nici şase paşi de uşa principală a cabanei zăcea trunchiul căzut al unui păr fantastic, atît de împodobit din cap la coadă cu superbe inflorescenţe de bignonia, încît trebuia să cercetezi atent ca să-ţi poţi da seama ce ar fi putut fi acest splendid obiect. De multele braţe ale acestui pom atîrnau colivii de diferite feluri. Într-una dintre ele, un cilindru mare de răchită, cu un inel în vîrf, petrecea o mierlă; într-alta, un grangur; într-a treia, obraznicul bobolinc, iar alte trei sau patru gingaşe închisori răsunau de canari.

În jurul coloanelor scuarului se încolăceau iasomia şi suavul caprifoi; iar din unghiul format de clădirea principală şi aripa sa apuseană, la intrare, ţîşnea viţa-de-vie, de o neasemuită luxurianţă. Sfidînd orice oprelişti, aceasta se căţărase mai întîi pe acoperişul inferior, apoi pe cel superior; şi continua să se răsucească pe creasta acestuia din urmă, zvîrlindu-şi cîrceii în dreapta şi în stînga, pînă cînd, în cele din urmă, ajungea la frontonul de est, unde inunda scările.

Întreaga casă, dimpreună cu aripile sale, era construită din demodatele şindrile olandeze, plate şi cu colţurile nerotunjite. O caracteristică a acestui material este că dă caselor zidite din el impresia că ar fi mai late la bază decît în vîrf, în maniera arhitecturii egiptene; iar în exemplul de faţă, acest efect extrem de pitoresc era susţinut de numeroasele ulcele cu flori minunate care împrejmuiau aproape întreaga bază a edificiului.

Şindrilele erau vopsite într-un cenuşiu închis; iar armonia perfectă dintre această nuanţă neutră şi verdele viu al frunzelor de tulipier umbrind parţial coliba putea foarte bine fi concepută de către un artist.

Din locul de lîngă peretele de piatră, pe care l-am descris deja, clădirile se vedeau dintr-o perspectivă foarte bună, căci unghiul de sud-est era împins înainte, astfel încît ochiul cuprindea dintr-una ambele faţade întregi, cu pitorescul fronton estic, şi totodată reuşea să reţină o imagine despre aripa de nord, cu părţi din acoperişul vesel al cămării şi aproape jumătate dintr-un podeţ îngust, care traversa pîrîul în imediata apropiere a clădirii principale.

N-am zăbovit multă vreme pe creasta colinei, deşi destul ca să cercetez în amănunt peisajul de la picioarele mele. Era limpede că mă abătusem de la drumul ce ducea în sat şi aveam astfel scuza bună a oricărui călător pentru a deschide poarta din faţa mea şi a întreba de drum, fie ce-o fi; drept care, fără a mai sta pe gînduri, am procedat întocmai.

Poteca, după ce trecea de poartă, părea să se deschidă spre o terasă naturală, coborînd încet-încet pe linia stîncilor din nord-est. Ea mă aduse pînă la poalele colinei nordice, iar de acolo, peste pod, ocolind frontonul estic, la uşa principală. Pe acest traseu, am observat că toate dependinţele erau ascunse vederii.

Tocmai pe cînd dădeam colţul frontonului, un buldog se repezi spre mine, tăcut şi încrîncenat, dar cu ochiul şi întreaga alură a unui tigru. I-am întins totuşi mîna, în semn de prietenie, şi n-am văzut cîine care să reziste unui asemenea apel la bunăvoinţă. Nu numai că îşi închise gura şi începu să dea din coadă, dar pur şi simplu îmi întinse laba, revărsîndu-şi apoi amabilităţile asupra lui Ponto.

Cum nu se vedea nici un clopoţel, am ciocănit cu bastonul în uşa întredeschisă. Spre prag se îndreptă numaidecît o siluetă, cea a unei tinere

femei, în jur de douăzeci şi opt de ani, slăbuţă sau mai curînd zveltă, cu puţin peste înălţimea medie. Pe cînd se apropia, cu paşi ce sugerau o *reţinută hotărîre*, imposibil de descris, am zis în sinea mea: „Cu siguranţă am aflat aici perfecta *graţie* naturală, în contrast cu cea artificială“. A doua impresie ce făcu asupra mea, dar dintre aceste două de departe cea mai vie, era *entuziasmul* ei. O expresie atît de intensă a *romanţiozităţii*, poate aşa ar trebui să o numesc, sau a nelumesculuí, precum cea licărind în ochii ei adînci, nicicind n-a ajuns în străfundurile inimii mele. Nu ştiu cum se face, dar această expresie stranie a ochiului, insinuîndu-se uneori şi în mişcarea buzelor, e cea mai puternică, dacă nu absolut *unica* vrajă ce-mi ţine treaz interesul pentru o femeie. „*Romanţiozitate*“, admiţînd că cititorii mei înţeleg perfect ce vreau să spun aici prin acest cuvînt – „romanţiozitate“ şi „feminitate“ îmi par termeni convertibili; şi, la urma urmelor, ce iubeşte bărbatul cu adevărat la o femeie nu e decît *feminitatea* ei. Ochii lui Annie (am auzit pe cineva dinăuntru strigînd-o, „Annie, dragă!“) erau de un „cenuşiu spiritualizat“; părul ei, castaniu deschis: asta e tot ce am avut timp să observ la ea.

La invitaţia ei cît se poate de amabilă, am intrat mai întîi într-un vestibul destul de mare. Cum venisem mai mult cu gînd de *a observa*, am zărit la dreapta, de cum am intrat, o fereastră, precum cele de la faţada casei; la stînga, o uşă ce ducea în camera principală; iar în faţa mea, o uşă *deschisă* îmi îngăduia să zăresc un mic apartament, de mărimea vestibulului, aranjat ca un birou şi avînd o fereastră mare, *arcuită*, dînd spre nord.

Intrînd în salon, l-am întîlnit pe domnul Landor, căci, aveam să descopăr mai tîrziu, aşa se numea. Era politicos, chiar cordial în maniere; dar în acele momente eram mai preocupat să observ aranjamentul locuinţei ce îmi trezise atît de mult interesul decît înfăţişarea personală a locatarului.

Aripa de nord, am văzut acum, era un dormitor a cărui uşă comunica cu salonul. La vest de această uşă era o singură fereastră ce dădea spre pîrîu. La capătul vestic al salonului se aflau un şemineu şi o uşă ce ducea către aripa de vest – probabil o bucătărie.

Nimic nu putea fi mai riguros de simplu decît mobilierul din salon. Pe podea era un covor imprimat, dintr-un material excelent – un fond alb punctat cu mici desene circulare verzi. La fereastră erau perdele din muselină, albe ca zăpada; ele erau destul de ample, căzînd *greu*, poate un pic prea ţeapăn, în pliuri ascuţite, paralele, pînă la podea – *exact* pînă la podea. Pereţii erau îmbrăcaţi într-un tapet franţuzesc, de mare fineţe – un fond argintiu, un şnur de un verde pal străbătîndu-l în zigzag[76]. Suprafaţa lui era cumpănită doar de trei splendide litografii de Julien[77], *à trois crayons*[78], agăţate de perete, fără rame. Unul dintre aceste desene înfăţişa o scenă de lux oriental sau mai curînd de voluptate; un altul era o „piesă de carnaval“ de o nemaipomenită veselie; al treilea era un cap de grecoaică – un chip de o frumuseţe divină şi totuşi cu o asemenea expresie, de o imprecizie provocatoare, cum nu-mi mai reţinuse niciodată atenţia.

Mobila principală consta într-o masă rotundă, cîteva scaune (inclusiv un balansoar mare[79]) şi o sofa sau, mai bine zis, canapea: materialul era din arţar vopsit în alb-crem, punctat cu verde – unde era locul bastonului. Scaunele şi masa erau „în armonie“; însă formele tuturor fuseseră proiectate evident de acelaşi creier care plănuise şi „parcul“: este imposibil de conceput ceva mai graţios.

Pe masă erau cîteva cărţi; un vas mare de cristal, pătrat, cu un parfum nou; o lampă *astrală*[80] (nu solară) obişnuită, din sticlă mată, cu abajur italienesc; şi o vază mare cu flori strălucitoare. Florile, într-adevăr în culori splendide şi cu arome delicate, alcătuiau singura *podoabă* propriu-zisă a apartamentului.

Şemineul era ocupat aproape în întregime de un vas cu scînteietoare muşcate. Pe un raft triunghiular, în fiecare colţ al încăperii, se mai afla cîte o vază asemănătoare, variind doar cît priveşte frumuseţea conţinutului. Unul sau două buchete mai mici împodobeau poliţa de pe şemineu, iar la ferestrele deschise erau ciorchini de violete tîrzii.

Nu este în intenţia acestei lucrări de a face mai mult decît să ofere, în detaliu, un tablou al reşedinţei domnului Landor – *aşa cum l-am văzut eu*.

60 Nuvelă publicată în volumul de faţă.

61 E de presupus că Poe a pornit-o din Fordham, pe atunci în regiunea Westchester, azi în cartierul Bronx al oraşului New York, prin Putnam County, spre Dutchess County, unde e situat orăşelul Pughkeepsie. Posibil să-l fi întîlnit pe Andrew Jackson Davis, filozof spiritualist, care locuia în acel oraş.

62 Satul a rămas neidentificat.

63 *Ponto* era un nume obişnuit de cîine pe atunci.

64 Acest tip de căruţă putea căra poveri de pînă la patru tone.

65 Pitoresc (fr.); deşi invocă „termenul italian“, Poe foloseşte forma franţuzească. Majoritatea cărţilor engleze şi americane despre aceste grădini foloseau termenul „pitoresc“ în opoziţie cu stilul „natural“.

66 „Tablourile fugitive“ erau produse adesea de către iluzionişti.

67 Mişcare rapidă şi lunecoasă, ca în dansul step (fr.).

68 Ocheadă (fr.).

69 Aluzie la pictorul italian *Salvator Rosa* (1615-1673) din şcoala napolitană, celebru pentru peisajele sale din M-ţii Apenini; cf. *Dimineaţă pe Wissahiccon*.

70 Poe va fi avut în minte pîrîul Ichawaynochaway ce se varsă în Flint River din Baker County, statul Georgia.

71 Acest arbore e menţionat în *Dimineaţă pe Wissahiccon* şi în *Cărăbuşul de aur*.

72 Cf. *Marginalia* nr. 48 (*Democratic Review*, decembrie 1844, p. 581): „Cred că mirosurile posedă o forţă absolut idiosincratică, prin aceea că ne afectează prin asociaţie; o forţă ce diferă *esenţialmente* de cea a obiectelor ce se adresează pipăitului, gustului, văzului sau auzului“.

73 „era o arhitectură necunoscută în analele lumii“ (fr.), citat din versiunea franceză originală a romanului *Vathek* de William Beckford.

Probabil Poe a preluat-o din romanul *Stanley* (1838) al lui Horace Binney Wallace.

74 Întreg ansamblul (fr.).

75 În *Glorious Incense*, 1953, p. 29, Halden Braddy observă că dimensiunile cabanei sînt similare casei lui Poe din Fordham. Vezi, de asemenea, Phillips, *Poe the Man*, 1926, II, p. 1290.

76 Un tapet aidoma îmbrăca peretele locuinţei poetei Helen Whitman, după cum consemnează aceasta în scrisoarea din 15 decembrie 1864 către G.W. Eveleth şi cea din 24 aprilie 1874 către John Ingram.

77 E vorba de pictorul şi litograful francez Bernard-Romain Julien (1802-1871), însă litografiile menţionate n-au putut fi identificate (Mabbott). Susan şi Stuart Levine cred că ar fi vorba de pictorul francez Simon Julien (1736-1800), cunoscut drept „Julien de Parme“, după patronul său, Ducele de Parma.

78 Desen realizat în trei culori, de obicei roşu, alb şi negru (fr.).

79 Balansoarul lui Poe se păstrează astăzi în căsuţa din Fordham, transformată în muzeu.

80 Pentru *lampa astrală* sau *lampa Argand* vezi *Filozofia mobilării*, *MMR*, n. 10, p. 511.

Hopa-Broscuţă

N-am cunoscut nicicînd pe cineva care să fie atît de ahtiat după glume cum era regele. Acesta părea să trăiască doar de dragul glumelor. A spune o istorioară plină de haz, şi încă a o spune bine, era cea mai sigură cale de a ajunge la favorurile lui. Aşa s-a întîmplat că toţi cei şapte miniştri ai săi erau renumiţi pentru însuşirile lor de oameni glumeţi. Şi cu toţii semănau cu regele prin aceea că erau bărbaţi spătoşi, corpolenţi, unsuroşi şi totodată pişicheri fără pereche[81]. Dacă oamenii se îngraşă din glume sau dacă în grăsimea însăşi există ceva ce predispune la glumă n-am reuşit niciodată să stabilesc; dar sigur este că un glumeţ costeliv e o *rara avis in terris*[82].

Cît despre fineţuri sau despre „strigoii“ spiritului, cum le numea el, prea puţin îi păsa regelui. Avea o deosebită admiraţie pentru gluma *groasă*, şi de dragul ei era deseori dispus să-i suporte *lungimea*. Gingăşiile îl plictiseau. Ar fi preferat *Gargantua* al lui Rabelais *Zadig*-ului lui Voltaire[83]: şi, în general, farsele adevărate erau mai pe gustul lui decît cele povestite.

La data povestioarei mele, bufonii de profesie nu erau cu totul ieşiţi din modă la curte. Cîteva din marile „puteri“ continentale îşi păstrau încă „nebunii,“ care erau îmbrăcaţi în straie pestriţe, cu tichii şi clopoţei, şi care trebuiau să fie mereu gata cu cîte o vorbă de duh, la momentul potrivit, în schimbul firimiturilor ce cădeau de la masa regală[84].

Regele *nostru* de la sine înţeles că şi-a păstrat „nebunul“. Fapt este că *avea nevoie* de ceva în genul nebuniei – măcar pentru a contrabalansa adînca înţelepciune a celor şapte înţelepţi care erau miniştrii săi – ca să nu-l mai pomenim şi pe dînsul.

Nebunul sau bufonul său de profesie nu era însă *numai* nebun. În ochii regelui, valoarea lui era întreită prin faptul că acesta era deopotrivă pitic şi şchiop. În acele vremuri, piticii erau tot atît de obişnuiţi pe la curte ca nebunii; şi mulţi monarhi ar fi aflat că este dificil să-şi treacă zilele (zilele sînt ceva mai lungi la curte decît aiurea) fără un bufon *cu care* să rîdă şi un pitic *de care* să rîdă[85]. Dar, aşa cum am observat deja, bufonii sînt în nouăzeci şi nouă de cazuri dintr-o sută graşi, rotofei şi molîi, astfel încît regele nostru avea toate motivele să se felicite, căci în Hopa-Broscuţă (ăsta era numele nebunului) poseda o comoară întreită într-o singură persoană.

Cred că numele Hopa-Broscuţă *nu* era cel dat piticului de naşii săi la botez, ci că i-a fost conferit cu acordul unanim al celor şapte miniştri, din cauza neputinţei lui de a umbla la fel ca şi ceilalţi oameni. De fapt, Hopa-Broscuţă nu putea înainta decît printr-un soi de mers aruncat – ceva între săritură şi zvîrcolire, o mişcare care îi producea regelui un amuzament nemaipomenit şi, fireşte, alinare, căci (în pofida burţii sale proeminente şi a capului umflat din naştere) regele era socotit de întreaga sa curte ca o figură impunătoare.

Dar, deşi Hopa-Broscuţă, din cauza contorsiunii picioarelor sale, nu se putea mişca decît cu mare durere şi greutate pe drum sau pe podea, extraordinara forţă musculară cu care natura pare să-i fi înzestrat braţele, în compensaţie parcă pentru deficienţa membrelor inferioare, îi permitea să facă multe isprăvi de o minunată dexteritate, unde era vorba de arbori sau de frînghii sau de orice altceva pe care să te caţări. La astfel de exerciţii, bineînţeles că semăna mai mult cu o veveriţă sau cu o maimuţă decît cu un broscoi.

Nu sînt în măsură să afirm cu precizie din ce ţară a venit Hopa-Broscuţă. Era vorba totuşi de un ţinut barbar, despre care nimeni nu auzise vreodată, aflat la mare distanţă de curtea regelui

nostru. Hopa-Broscuţă şi o fată doar cu puţin mai pitică decît dînsul (deşi de proporţii minunate şi o dansatoare formidabilă) fuseseră ridicaţi cu de-a sila de la casele lor, din regiunile învecinate, şi trimişi în dar regelui de unul dintre atoatebiruitorii săi generali.

În aceste împrejurări, nu este de mirare că între cei doi captivi mititei s-a ajuns la o strînsă intimitate. Într-adevăr, curînd ei şi-au jurat prietenie veşnică. Lui Hopa-Broscuţă – care, deşi făcea nenumărate ghiduşii, nu era defel popular – nu-i era în putere să-i facă Trippettei[86] prea multe servicii; însă *ea*, datorită graţiei şi nemaipomenitei ei frumuseţi (deşi o pitică), era admirată şi răsfăţată de toată lumea: astfel încît avea o mare influenţă; şi nu ezita niciodată să o folosească, ori de cîte ori putea, în folosul lui Hopa-Broscuţă.

Cu ocazia unei mari sărbători naţionale – am uitat care – regele hotărî să dea un bal mascat[87]; şi de cîte ori avea loc la curte cîte un bal mascat sau o treabă de acest gen, talentele lui Hopa-Broscuţă şi ale Trippettei erau cu siguranţă puse în joc. Hopa-Broscuţă, în special, era atît de inventiv în felul său de a organiza spectacole, sugerînd noi şi noi personaje şi închipuind costume pentru balurile mascate, încît nimic nu se putea face, pare-se, fără ajutorul său.

Sosi şi noaptea hotărîtă pentru *fête*[88]. O sală fastuoasă fusese împodobită, sub ochii Trippettei, cu tot soiul de zorzoane care ar fi putut da *éclat*[89] unei mascarade. Întreaga curte era în febra aşteptării. Cît despre costume şi personaje, este lesne de presupus că fiecare ajunsese la o decizie asupra acestor aspecte. Mulţi se hotărîseră (cît priveşte ce *rôles*[90] aveau să joace) cu o săptămînă sau chiar cu o lună mai înainte; şi, de fapt, nu mai era nicăieri nici o umbră de indecizie, exceptînd cazul regelui şi al celor şapte miniştri ai săi. De ce tocmai *ei* ezitau, n-aş putea spune, doar dacă nu o făceau tot

în glumă. Mai probabil este că le venea greu să ia o hotărîre din pricină că erau atît de graşi. În orice caz, timpul zbura; şi, ca o ultimă rezervă, au trimis după Trippetta şi Hopa-Broscuţă.

Cînd cei doi prieteni mititei dădură ascultare poruncii regelui, îl găsiră pe acesta stînd la vin împreună cu cei şapte membri ai cabinetului său; însă monarhul părea să fie în toane foarte rele. Ştia că lui Hopa-Broscuţă nu-i plăcea vinul; căci acesta îl tulbura pe bietul şchiop pînă la nebunie; iar nebunia nu este un simţămînt plăcut. Dar regele ţinea la farsele lui şi găsea plăcere în a-l sili pe Hopa-Broscuţă să bea şi (cum zicea regele) „să se veselească[91]“.

— Ia vino încoa', Hopa-Broscuţă, zise el, cînd bufonul şi prietena lui intrară în odaie. Bea paharul ăsta în sănătatea prietenilor tăi absenţi[92] [aici Hopa-Broscuţă suspină], iar pe urmă îngăduie-ne să avem parte de inventivitatea ta. Ne trebuie nişte personaje – *personaje*, băiete – ceva nou – ieşit din comun. Ne-am săturat de veşnica asta monotonie. Haide, bea! vinul are să-ţi lumineze mintea.

Hopa-Broscuţă se strădui ca de obicei să născocească o glumă ca răspuns la aceste avansuri ale regelui; dar efortul era prea mare. Se întîmpla să fie ziua de naştere a sărmanului pitic şi porunca de a bea pentru „prietenii săi absenţi“ îi umplu ochii cu lacrimi. Multe, mari şi amare picături căzură în pocal, cînd acesta îl luă umil din mîna tiranului.

— A! ha! ha! ha! răcni acesta din urmă, pe cînd piticul deşertă cupa în silă. Ia te uită ce poate face un pahar de vin bun! Măre, au şi început să-ţi lucească ochii!

Bietul omuleţ! ochii lui mari nu străluceau, ci mai curînd *sticleau*; căci efectul vinului asupra creierului său excitabil fu nu atît puternic, cît instantaneu. Mînios, el puse pocalul pe masă şi îi privi pe cei din jur cu o căutătură semidementă. Cu

toţii păreau nespus de amuzaţi de „gluma“ reuşită a regelui.

— Iar acum la treabă, spuse prim-ministrul, un bărbat *nemaipomenit* de gras.

— Da, zise regele; vino, Hopa-Broscuţă, dă-ne o mînă de ajutor. Personajele, bunul meu amic; avem nevoie de personaje – cu toţii – ha! ha! ha! şi cum asta se voia într-adevăr o glumă, rîsul său fu reluat de corul celor şapte.

Hopa-Broscuţă rîse şi el, deşi slab şi oarecum absent.

— Haide, haide, zise regele nerăbdător, n-ai nimic de sugerat?

— Încerc să mă gîndesc la ceva *nou*, răspunse piticul, cu mintea aiurea, căci era cu totul ameţit de vin.

— Încerci! ţipă tiranul mînios. Ce vrei să spui cu *asta*? Aha, pricep. Te-ai îmbufnat şi ai mai vrea niţel vin. Poftim, bea asta! şi umplînd iarăşi o cupă, i-o întinse şchiopului, care doar se uită la ea, căscînd după aer.

— Bea cînd îţi spun! răcni monstrul, sau pe toţi dracii...

Piticul ezită. Regele se făcu stacojiu de mînie. Curtenii surîdeau cu făţărnicie. Trippetta, lividă ca un cadavru, înaintă spre tronul monarhului şi, căzînd în genunchi în faţa lui, îl imploră să-l cruţe pe prietenul ei.

Tiranul o privi cîteva clipe, vădit mirat de îndrăzneala ei. Părea să nu ştie deloc ce să facă sau ce să spună – cum să-şi exprime cît mai bine indignarea. Într-un tîrziu, fără a rosti o silabă, o îmbrînci violent de lîngă dînsul şi îi zvîrli în obraz conţinutul pocalului plin pînă în vîrf.

Biata fată se ridică de jos cum putu şi, neîndrăznind nici să suspine, îşi reluă locul la piciorul mesei.

Vreme de o jumătate de minut se aşternu o tăcere de moarte, în care s-ar fi putut auzi cum cade o frunză sau un fulg. Această tăcere fu

întreruptă de un sunet înfundat, un *scrîşnit* aspru şi prelungit, ce părea să vină deodată din fiecare colţ al încăperii.

— De ce – de ce – *de ce* faci zgomotul ăsta? întrebă regele, întorcîndu-se furios spre pitic.

Acesta din urmă părea să-şi fi revenit aproape de tot din beţie şi, privindu-l ţintă, dar calm pe tiran în faţă, doar spuse:

— Eu – eu? Cum aş fi putut fi eu?

— Sunetul părea să vină de afară, observă unul dintre curteni. Cred că a fost papagalul de la fereastră pe cînd îşi ascuţea ciocul pe gratiile coliviei.

— Adevărat, răspunse monarhul, parcă uşurat de această părere; dar, pe onoarea mea de cavaler, aş fi putut jura că a fost scrîşnetul din dinţi al acestui vagabond.

La acestea, piticul rîse (regele era un glumeţ prea înveterat ca să obiecteze la rîsul cuiva), dezvelind un şir de dinţi laţi, puternici şi nespus de respingători. Mai mult, îşi arătă întreaga dorinţă să înghită oricît vin ar fi dorit. Monarhul fu împăcat; şi, după ce dădu pe gît încă un pocal, fără vreun efect negativ vădit, Hopa-Broscuţă intră numaidecît şi cu însufleţire în planurile pentru mascaradă.

— N-aş putea spune care a fost asociaţia de idei, observă el foarte liniştit, ca şi cînd niciodată în viaţa lui n-ar fi gustat vin, dar *abia după ce* Maiestatea Voastră a lovit-o pe fată şi i-a zvîrlit vinul în obraz – *abia după ce* Maiestatea Voastră a făcut acest lucru, răstimp în care papagalul făcea zgomotul acela ciudat la fereastră, mi-a venit în minte o distracţie nemaipomenită – un joc din ţara mea – adesea jucat de noi la balurile noastre mascate: dar aici va fi ceva cu totul nou. Din nefericire însă, este nevoie de o trupă de opt persoane şi...

— Iată-ne pe *noi*! strigă regele, rîzînd la subtila descoperire de către el a coincidenţei; opt în cap –

eu şi cei şapte miniştri ai mei. Haide! Care-i jocul?

— Noi îi spunem „cei opt urangutani înlănţuiţi“ şi, pe drept cuvînt, este un joc excelent, dacă este bine jucat, răspunse şchiopul[93].

— O să-l jucăm *noi*, observă regele, trăgîndu-se în sus şi coborîndu-şi pleoapele.

— Frumuseţea jocului, continuă Hopa-Broscuţă, stă în spaima pe care o stîrneşte printre femei.

— Nemaipomenit! urlară în cor monarhul şi miniştrii săi.

— Am să vă îmbrac în urangutani, urmă piticul; lăsaţi totul pe seama mea. Asemănarea va fi atît de izbitoare, încît toate măştile vă vor lua drept fiare adevărate – şi, fireşte, pe cît de uimite, pe atît de îngrozite vor fi.

— O, minunat! exclamă regele. Hopa-Broscuţă, om te fac.

— Lanţurile sînt cu scopul de a spori confuzia prin zornăitul lor. Se va crede că aţi scăpat *en masse* de sub supravegherea paznicilor voştri. Maiestatea Voastră nu-şi poate închipui *efectul* produs la o mascaradă de opt urangutani în lanţuri, pe care aproape toată lumea îi crede adevăraţi; şi dînd buzna cu urlete sălbatice peste mulţimea de bărbaţi şi femei în veşmintele lor delicate şi splendide. *Contrastul* este inimitabil.

— *Trebuie* să fie, zise regele: şi consiliul se ridică în grabă (căci se făcuse tîrziu) pentru a pune în aplicare planul lui Hopa-Broscuţă.

Felul lui de a costuma ceata în urangutani fu foarte simplu, dar cît se poate de eficace pentru scopurile sale. Animalele în chestiune, la vremea povestirii mele, rareori fuseseră văzute prin părţile lumii civilizate; şi, întrucît imitaţiile făcute de pitic erau îndeajuns de fioroase, ba chiar mai hidoase decît era nevoie, asemănarea lor cu natura fu astfel socotită ca şi asigurată.

Regele şi miniştrii săi au fost mai întîi vîrîţi în cămăşi şi izmene de tricou lipite pe corp. Apoi au

fost mînjiţi cu smoală[94]. În această etapă a pregătirilor, unul din trupă pomeni de fulgi; dar sugestia a fost pe loc respinsă de pitic, care îi convinse repede pe cei opt, printr-o demonstraţie vizuală, că părul unei dihănii ca urangutanul era mult mai bine reprezentat de *in*. Un rînd gros dintr-acesta fu, aşadar, întins peste stratul de smoală. Făcură rost apoi de un lanţ lung. Mai întîi acesta fu petrecut peste brîul regelui *şi legat bine*; apoi în jurul altuia din ceată şi iarăşi prins bine; apoi în jurul tuturor pe rînd, în acelaşi mod. Cînd isprăviră acest aranjament cu lanţurile şi cei opt se depărtară unii de alţii cît mai mult cu putinţă, alcătuiau un cerc; şi, pentru ca toate lucrurile să pară cît mai fireşti, Hopa-Broscuţă petrecu şi restul de lanţ, în două diametre şi în unghiuri drepte, de-a curmezişul cercului, după metoda adoptată în zilele noastre de cei care capturează cimpanzei sau alte maimuţe mari în Borneo.

Salonul cel mare în care urma să aibă loc mascarada era o încăpere circulară, foarte înaltă, primind lumina soarelui doar printr-o singură fereastră în tavan. Noaptea (perioada pentru care fusese construită în mod special locuinţa), era luminată în principal de un candelabru uriaş, atîrnat cu un lanţ de mijlocul luminatorului şi coborît sau ridicat cu ajutorul unei contragreutăţi obişnuite; dar (pentru a nu părea urîtă la vedere) aceasta din urmă trecea dincolo de cupolă şi pe deasupra acoperişului.

Aranjarea încăperii a fost lăsată în grija Trippettei; dar în unele amănunte, pare-se, ea fusese călăuzită de judecata mai calmă a prietenului ei, piticul. La sugestia lui, candelabrul fu îndepărtat pentru această ocazie. Picăturile de ceară (care, pe o vreme atît de caldă, erau cu neputinţă de preîntîmpinat) din el ar fi fost extrem de dăunătoare pentru bogatele veşminte ale oaspeţilor, care, dată fiind aglomeraţia din salon,

n-ar fi putut *cu toţii* să se ţină în afara centrului ei – adică departe de candelabru. Sfeşnice suplimentare fură aşezate din drum în diferitele părţi ale salonului; şi cîte o făclie, emanînd o aromă dulce, fu înfiptă în mîna dreaptă a fiecărei Cariatide[95] ce stătea de-a lungul peretelui – vreo cincizeci sau şaizeci cu toate.

Cei opt urangutani, urmînd sfatul lui Hopa-Broscuţă, aşteptară cu răbdare pînă la miezul nopţii (cînd încăperea se umplu de tot cu măşti) înainte de a-şi face apariţia. Însă abia încetase orologiul să bată, că aceştia dădură năvală sau, mai bine zis, se rostogoliră unii peste alţii înăuntru – căci din pricina lanţurilor cei mai mulţi dintre ei s-au împiedicat şi au căzut pe rînd de cum au intrat.

Agitaţia printre măşti fu nemaipomenită şi ea umplu de bucurie inima regelui. Aşa cum se anticipase, nu puţini fură oaspeţii care credeau că aceste creaturi cu o înfăţişare atît de fioroasă erau nişte dihănii din vreo *specie* adevărată, dacă nu chiar urangutani. Multe dintre femei leşinară de spaimă; şi dacă regele n-ar fi avut prevederea de a scoate toate armele din sală, ceata lui ar fi plătit curînd cu sînge această ghiduşie. În cazul de faţă, toată lumea dădu năvală spre uşi; dar regele poruncise ca ele să fie zăvorîte imediat după intrarea lui; şi, la sugestia piticului, cheile i-au fost date în păstrare *lui*.

Pe cînd zarva ajunsese la culme şi fiecare mască se îngrijea doar de propria-i piele (căci, de fapt, exista o *reală* primejdie de la presiunea mulţimii agitate), lanţul de care îndeobşte atîrna candelabrul şi care fusese tras în sus odată cu îndepărtarea sa fu văzut coborînd foarte încet, pînă cînd capătul lui, în formă de cîrlig, ajunse la vreo trei picioare de podea.

Curînd după asta, regele şi cei şapte prieteni ai săi, după ce se rostogoliră prin sală în toate direcţiile, se treziră în cele din urmă în centrul ei

şi, fireşte, în contact direct cu lanţul. Cînd au ajuns în această poziţie, piticul, care îi urmărise îndeaproape pas cu pas, îndemnîndu-i să continue cu zarva, apucă lanţul la întretăierea celor două porţiuni ce traversau cercul în diametru şi în unghiuri drepte. Şi aici, cu iuţeala gîndului, introduse cîrligul de care atîrna candelabrul; şi într-o clipă, ca de o forţă nevăzută, lanţul candelabrului fu tras atît de sus, încît nimeni nu mai putea ajunge la cîrlig şi, ca o consecinţă inevitabilă, îi aduse pe urangutani unul lîngă altul, în strînsă tovărăşie şi faţă în faţă.

Măştile, în acest răstimp, îşi reveniră într-o oarecare măsură din spaima lor; şi, începînd să privească întreaga afacere ca pe o farsă bine ticluită, izbucniră într-un hohot de rîs puternic, văzînd situaţia maimuţelor.

— Lăsaţi-i în seama *mea*! strigă acum Hopa-Broscuţă, glasul lui ascuţit făcîndu-se bine auzit în toată larma aceea. Lăsaţi-i în seama *mea*. Cred că-i cunosc. Numai dacă aş putea să mă uit mai bine la ei şi aş putea să vă spun iute cine sînt.

Şi aici, căţărîndu-se peste capetele mulţimii, reuşi să ajungă pînă la perete; cînd, smulgînd o făclie de la una din Cariatide, se întoarse pe urmele sale în mijlocul încăperii, sări cu agilitatea unei maimuţe pe capul regelui, iar de aici se căţără cîteva picioare mai sus pe lanţ, îndreptînd în jos făclia pentru a cerceta grupul de urangutani şi continuînd să strige: Am să aflu curînd cine sînt!

Şi acum, pe cînd întreaga adunare (inclusiv maimuţele) se prăpădea de rîs, bufonul scoase deodată un fluierat ascuţit; moment în care lanţul se ridică cu forţă în sus la vreo treizeci de picioare, trăgîndu-i după el pe urangutanii îngroziţi, care se zbăteau, şi lăsîndu-i suspendaţi în aer între luminator şi podea. Hopa-Broscuţă, agăţat de lanţul ce fusese înălţat, îşi mai păstra încă poziţia relativă faţă de cele opt măşti şi (ca şi cînd nu s-ar

fi întîmplat nimic) continua să îndrepte făclia spre ei de parcă ar fi încercat să descopere cine erau.

Întreaga adunare era atît de uimită de această ascensiune, încît se aşternu o tăcere de moarte vreme de aproape un minut. Ea fu întreruptă de un sunet înfundat, un *scrîşnet* aspru, ca acela ce atrăsese mai înainte luarea-aminte a regelui şi a consilierilor săi, atunci cînd regele zvîrlise vinul în obrazul Trippettei. Dar în momentul de faţă nu se mai punea întrebarea *dincotro* venea sunetul. El venea de la dinţii ca nişte colţi ai piticului, care îi scrîşnea şi îi zdrobea, făcînd spume la gură şi privind ţintă, cu o expresie de ură dementă, chipurile întoarse ale regelui şi ale celor şapte tovarăşi ai săi.

— Aha! zise în cele din urmă bufonul înfuriat. Aha! Încep să văd acum cine *sînt* aceşti oameni! Şi aici, pretinzînd că se uită mai îndeaproape la rege, apropie flacăra de stratul de in care îl acoperea şi din care izbucni instantaneu o vîlvătaie de flăcări jucăuşe. În mai puţin de o jumătate de minut toţi cei opt urangutani ardeau îngrozitor, printre ţipetele mulţimii care îi privea de jos, cuprinsă de groază şi fără puterea de a le da cel mai mic ajutor.

În cele din urmă, flăcările, înteţindu-şi deodată virulenţa, îl siliră pe bufon să se urce şi mai sus pe lanţ, ca să nu fie ajuns din urmă; şi, pe cînd făcea el această mişcare, mulţimea iarăşi amuţi pentru o clipă scurtă. Piticul se folosi de acest prilej şi vorbi din nou:

— Văd acum *limpede* ce fel de oameni sînt aceste măşti, zise el. Sînt un rege mare şi cei şapte sfetnici apropiaţi ai săi – un rege care nu se sfieşte să lovească o fată fără apărare şi cei şapte consilieri ai săi care îl încurajează în nelegiuirea sa. Cît despre mine, eu sînt doar Hopa-Broscuţă, bufonul – şi *aceasta este ultima mea păcăleală*.

Datorită marii combustibilităţi a inului şi a smoalei cu care acesta era lipit, piticul abia îşi

sfîrşise scurta cuvîntare, că actul de răzbunare fu desăvîrşit. Cele opt cadavre se legănau în lanţurile lor, o masă fetidă, înnegrită, hidoasă şi nedesluşită. Şchiopul îşi aruncă făclia spre ei, se căţără pe îndelete pînă la tavan şi dispăru prin luminator.

Se presupune că Trippetta, postată pe acoperişul sălii, fusese complicea prietenului ei la cumplita lui răzbunare şi că au fugit împreună în ţara lor: căci nici unul n-a mai fost văzut vreodată.

81 Monarhul din nuvelă aminteşte de regele Angliei George al IV-lea, căruia îi plăcea, pare-se, gluma groasă. În recenzia sa (*Graham's*, martie 1842) la romanul *Charles O'Malley* (1840) al scriitorului irlandez Charles James Lever (1806-1872), Poe îl numeşte pe George al IV-lea „amestecul ăla jegos a tot ce este bestial – un bazar al corupţiei morale".

82 O pasăre rară în lume (lat.); din Juvenal, *Satire*, VI, 165.

83 O aluzie în *Faptele în cazul domnului Valdemar* pare să-l ia în derîdere pe Rabelais; admiraţia lui Poe pentru *Zadig* (1747), romanul scriitorului francez Voltaire (1694-1778), e întărită de faptul că l-a modelat pe celebrul detectiv Dupin după personajul lui Voltaire.

84 Cf. *Luca, 16: 21*: „şi dorea mult să se sature cu fărîmiturile care cădeau de la masa bogatului".

85 Cf. *Lada dreptunghiulară*, n. 152.

86 *Tripettei*: din fr. *tripette*, flecuşteţ.

87 Balurile mascate erau la modă pe vremea lui Poe.

88 Sărbătoare (fr.).

89 Strălucire (fr.).

90 Roluri (fr.).

91 Cf. *Luca, 12: 19*: „bea şi veseleşte-te!"

92 „pentru prietenii absenţi" era un toast obişnuit la banchete.

93 Pentru interesul autorului faţă de maimuţe vezi notele la *Crimele din Rue Morgue* şi *Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană*.

94 Froissart descrie astfel costumele: „Un cavaler din Normandia, pe nume Hogreymen de Gensay [...], a croit şase costume din pînză, date cu smoală, inul de pe ele fiind des ca firele de păr [...]. După ce fură astfel îmbrăcaţi în pomenitele veşminte, şi bine vîrîţi în ele, păreau ca nişte sălbatici, plini de păr din cap pînă-n tălpi. Acest

procedeu i-a plăcut grozav regelui“. Cavalerul s-a numărat şi el printre cei arşi de vii.

95 Coloane în forma unor femei captive, comemorîndu-le pe femeile din Caryae, Laconia, pe care spartanii le-au condamnat la muncă silnică. Gustul regelui pentru ele se potriveşte cu tratamentul aspru pe care îl aplică Tripettei.

Descoperirea lui von Kempelen

După lucrarea foarte amănunţită şi elaborată a lui Arago, ca să nu spun nimic despre rezumatul din *Silliman's Journal* cu declaraţia recent tipărită şi detaliată a locotenentului Maury[96], nu se va presupune, desigur, că, oferind cîteva remarce grăbite cu privire la descoperirea lui von Kempelen, aş avea care cumva intenţia de a aborda acest subiect din punct de vedere ş*tiinţific*. Scopul meu nu este decît să spun înainte de toate cîteva cuvinte despre von Kempelen însuşi (pe care am avut onoarea să-l cunosc oarecum personal în urmă cu cîţiva ani), căci în momentul de faţă tot ce are legătură cu dînsul trebuie în chip necesar să prezinte interes; iar în al doilea rînd, să apreciez, la modul general şi speculativ, *rezultatele* acestei descoperiri.

Totuşi aş putea începe la fel de bine observaţiile mele fugare prin a nega foarte hotărît ceea ce pare a fi o simplă impresie generală (dedusă, cum se obişnuieşte în asemenea cazuri, din gazete), şi anume că această descoperire, indiscutabil senzaţională, ar fi fost *neanticipată*.

Din consultarea *Jurnalului lui sir Humphrey Davy* (Cottle and Monroe, Londra, pp. 150)[97] se va vedea, la pp. 53 şi 82, că acest ilustru chimist concepuse nu doar ideea aflată acum în chestiune, dar chiar obţinuse *experimental unele progrese deloc neînsemnate* în chiar *analiza identică*, rezolvată acum atît de spectaculos de von Kempelen, care, deşi nu face nici cea mai vagă aluzie la el, este *fără îndoială* (o zic fără şovăire şi la nevoie o pot chiar dovedi) îndatorat *Jurnalului*, măcar pentru impulsul iniţial dat propriei sale iniţiative. Deşi un pic cam tehnice, nu mă pot abţine să nu includ două pasaje din *Jurnal*, împreună cu una dintre ecuaţiile lui sir Humphrey. [Întrucît nu dispunem de semnele

algebrice necesare şi întrucît *Jurnalul* nu se găseşte la Athenaeum Library, vom omite aici o mică porţiune a manuscrisului domnului Poe. – ED.][98]

Paragraful din *Courier and Enquirer*[99] care se află acum la tipar şi care încearcă să atribuie descoperirea unui anume domn Kissam din Brunswick, statul Maine, mărturisesc că-mi pare niţel apocrif, din cîteva motive, cu toate că în afirmaţia ce se face nu există nimic imposibil sau cu totul improbabil. Nu e nevoie să intru în detalii. Opinia mea despre acest paragraf se bazează în principal pe *stilul* său. El nu pare a fi cîtuşi de puţin adevărat. Cei care istorisesc *fapte* rareori iau aminte, cum s-ar părea că face domnul Kissam, la ziua, data şi locul exact. Mai mult, dacă domnul Kissam a făcut într-adevăr această descoperire, aşa cum afirmă domnia sa, în perioada arătată, cu aproape opt ani în urmă, cum se face că n-a întreprins nimic *imediat* pentru a profita de imensele beneficii, care, ştie şi cel mai mare neghiob, i-ar fi revenit lui personal, chiar dacă nu şi omenirii în ansamblu, de pe urma acestei descoperiri? Mi se pare cu totul incredibil ca un om de inteligenţă medie să fi descoperit ceea ce domnul Kissam pretinde că ar fi descoperit şi cu toate astea să acţioneze mai apoi ca un copilandru, ca o cucuvaie, cum însuşi domnul Kissam afirmă că a făcut. În treacăt fie spus, *cine* e acest domn Kissam? Şi întreg paragraful din *Courier and Enquier* nu e oare o simplă născocire „de dragul senzaţionalului“? Trebuie spus că el are un aer de mistificare nemaipomenit. După umila mea părere, nu i se poate da prea multă crezare; şi dacă n-aş şti prea bine din experienţă cît de uşor se pot înşela oamenii de ştiinţă în chestiuni aflate în afara domeniului lor obişnuit de cercetare, aş fi foarte surprins să descopăr că un chimist eminent cum este profesorul Draper[100] discută, şi încă pe un ton atît de serios, pretenţiile domnului Kissam (o fi el

oare domnul Ghiceam?[101]) faţă de această descoperire.

Dar să mă întorc la *Jurnalul* lui sir Humphrey Davy[102]. Broşura aceasta *nu* era destinată ochiului public, nici chiar după moartea scriitorului, după cum îşi poate da seama, dintr-o simplă ochire a stilului, orice persoană familiarizată cît de cît cu profesiunea de scriitor. La pagina 13, de pildă, pe la mijloc, putem citi următoarele în legătură cu cercetările sale asupra protoxidului de azot: „În mai puţin de o jumătate de minut, continuînd să respire, s-au diminuat treptat, *fiind urmate* de analoagă presiunii uşoare asupra tuturor muşchilor“. Faptul că *nu* respiraţia s-a „diminuat“ reiese clar nu doar din contextul următor, ci şi din întrebuinţarea pluralelor „s-au“ şi „fiind urmate“. Nu încape îndoială că fraza fusese concepută astfel: „În mai puţin de o jumătate de minut, continuînd să respire, [aceste sentimente] s-au diminuat treptat, fiind urmate de [o senzaţie] analoagă presiunii uşoare asupra tuturor muşchilor“. O sută de cazuri similare demonstrează că manuscrisul tipărit într-un mod atît de nesăbuit nu era decît un *caiet de notiţe* menit exclusiv ochiului scriitorului; o analiză a acestei broşuri va convinge aproape orice persoană cu scaun la cap de adevărul spuselor mele. Fapt e că sir Humphrey Davy ar fi fost probabil ultimul om din lume care *să se aplece asupra* unor teme ştiinţifice. Nu atît că nutrea o aversiune mai ceva decît firească faţă de şarlatani, dar avea şi o teamă morbidă de a nu *părea* empiric; drept care, oricît de convins ar fi fost că se afla pe calea cea bună în chestiunea de faţă, n-ar fi făcut niciodată o declaraţie *publică* înainte de a avea totul pregătit în vederea unei demonstraţii practice. Cred sincer că ultimele sale clipe de viaţă ar fi fost cumplit de nenorocite dacă ar fi putut bănui că dorinţele sale în legătură cu arderea acestui *Jurnal* (plin de speculaţii necoapte) n-au fost împlinite, aşa cum pare să se fi

şi întîmplat. Spun „dorinţele sale“, întrucît nu cred să existe vreo îndoială cît priveşte intenţia lui de a include acest caiet printre diversele hîrtii destinate „arderii“. Dacă a scăpat de flăcări printr-o întîmplare fericită sau nefericită rămîne totuşi de văzut. Că pasajele citate mai sus, împreună cu altele similare deja amintite i-au dat lui von Kempelen *cheia*, nu pun cîtuşi de puţin la îndoială; dar repet, rămîne totuşi de văzut dacă această descoperire epocală (*epocală* orice s-ar zice) va fi în serviciul sau deserviciul omenirii în ansamblu. Că von Kempelen şi prietenii săi apropiaţi vor culege o recoltă bogată, ar fi o prostie să ne îndoim chiar şi numai pentru o clipă. Exclus să fie atît de naiv încît să nu *se căpătuiască* în timp, cumpărînd masiv case şi terenuri, precum şi alte bunuri cu o valoare *intrinsecă*.

În scurta relatare a lui von Kempelen, care a apărut în *Home Journal*[103] şi care de atunci încoace a fost copios reprodusă, traducătorul, care declară că a luat pasajul din ultimul număr al gazetei *Schnellpost* din Presburg[104], pe alocuri interpretează greşit originalul german. *Viele* a fost evident greşit înţeles (cum se întîmplă adesea), iar ceea ce traducătorul redă prin „tristeţi“ era probabil *leiden*, care, în varianta sa adevărată, „suferinţe“, ar da întregii relatări o imagine complet diferită; dar, fireşte, multe dintre acestea nu sînt decît simplele mele presupuneri[105].

Cu toate acestea, von Kempelen nu e deloc un „mizantrop“, în aparenţă cel puţin, indiferent de cum o fi el în realitate. L-am cunoscut cu totul întîmplător; şi nu sînt cîtuşi de puţin îndreptăţit să afirm că l-aş cunoaşte; dar să-l vezi şi să discuţi cu omul care a ajuns sau care va ajunge în cîteva zile la această notorietate *extraordinară* nu e un lucru oarecare în vremurile de azi.

Revista *The Literary World*[106] vorbeşte despre dînsul convinsă fiind că ar fi *originar* din Presburg (probabil

indusă în eroare de relatarea din *Home Journal*), dar sînt mîndru să pot afirma *cu certitudine*, căci am aflat-o din propria lui gură, că s-a nascut în Utica, statul New York[107], deşi cred că ambii săi părinţi se trag din Presburg. Familia este oarecum înrudită cu Maelzel, de a cărui amintire se leagă „Jucătorul automat de şah“. [Dacă nu ne înşelăm, numele *inventatorului* jucătorului de şah era Kempelen, von Kempelen sau ceva asemănător. – ED.][108] La trup este scund şi voinic, cu ochi albaştri, mari şi *bulbucaţi*, părul de culoarea nisipului şi perciuni, o gură largă, dar plăcută, dinţi frumoşi şi, din cîte am impresia, un nas roman. Are un defect la un picior[109]. Atitudinea lui e francă şi întreg felul său de a fi se remarcă prin *bonhommie*[110]. Una peste alta, după cum arată, vorbeşte şi se poartă nu e cu nimic mai „mizantrop“ decît oricare altul pe care l-am întîlnit pînă acum. Am fost colegi de sejur timp de o săptămînă, cu vreo şase ani în urmă, la *Earl's Hotel* în Providence, Rhode Island[111]; şi presupun că am conversat cu dînsul în cele cîteva rînduri, în total vreo trei-patru ore. Principalele lui subiecte de discuţie erau cele la ordinea zilei; şi nimic la dînsul nu m-a făcut să-i bănuiesc realizările ştiinţifice. A părăsit hotelul înaintea mea, cu gîndul de a merge la New York, iar de acolo la Bremen; iar în acest din urmă oraş a fost dată publicităţii pentru prima oară marea lui descoperire; sau mai precis aici s-a născut pentru prima oară bănuiala că el ar fi autorul ei. Asta este cam tot ce ştiu eu despre de-acum nemuritorul von Kempelen; dar m-am gîndit că pînă şi aceste puţine amănunte ar putea prezenta interes pentru public.

Nu încape îndoială că majoritatea zvonurilor uimitoare ce plutesc în jurul acestei afaceri sînt pure invenţii, vrednice de tot atîta încredere cît povestea despre lampa lui Aladdin; şi totuşi, într-un caz ca ăsta, ca de altfel şi în cel privind descoperirile din California, este limpede că

adevărul *poate fi* mai straniu decît ficţiunea[112]. Următoarea întîmplare, cel puţin, este atît de bine autentificată, încît o putem lua ca atare.

Pe durata şederii sale la Bremen, von Kempelen nu s-a bucurat nici măcar de o situaţie materială acceptabilă; şi se ştie prea bine că a fost deseori pus la grele încercări înainte să poată face rost chiar şi de sume derizorii. Cînd a izbucnit scandalul nemaipomenit în jurul falsurilor de la firma Gutsmuth & Co.[113], bănuielile au căzut asupra lui von Kempelen, întrucît acesta îşi cumpărase o însemnată proprietate pe Gasperitch Lane, iar cînd a fost luat la întrebări, a refuzat să explice cum a ajuns în posesia banilor. În cele din urmă, l-au arestat, dar, întrucît nu s-a găsit nici o dovadă serioasă împotriva lui, a fost pus imediat în libertate. Totuşi poliţia îi supraveghea îndeaproape mişcările, şi în felul acesta s-a descoperit că pleca adesea de acasă, luînd-o mereu pe acelaşi drum, şi înşelînd cu regularitate vigilenţa urmăritorilor săi în vecinătatea labirintului de pasaje înguste şi întortocheate cunoscut sub numele sforăitor de „Dondergat“. În fine, dînd dovadă de o perseverenţă extraordinară, aceştia au reuşit să-l urmărească pînă în mansarda unei case vechi, cu şapte etaje, pe o alee ce se cheamă Flatplatz; şi, dînd buzna peste el, l-au găsit, conform aşteptărilor, în toiul operaţiunilor de falsificare. Se spune că agitaţia lui era atît de mare, încît poliţiştii n-au avut nici cea mai mică îndoială în privinţa vinovăţiei lui. După ce l-au pus în cătuşe, au scotocit încăperea sau, mai exact, încăperile, căci s-ar părea că întreaga *mansarde* era ocupată de dînsul.

Mansarda unde l-au prins dădea spre o odaie de zece pe opt picioare, utilată cu un fel de aparat chimic, a cărui destinaţie n-a fost încă elucidată. Într-un colţ al odăii se afla un cuptor foarte mic în care ardea focul, iar pe foc un soi de creuzet dublu, două creuzete legate unul de altul cu o ţeavă. Unul

din creuzete era aproape plin cu *plumb*, în stare lichidă, care nu ajunsese încă la orificiul ţevii, situat aproape de vîrf. Celălalt creuzet avea ceva lichid în el, din care, chiar în momentul în care au intrat poliţiştii, păreau să se împrăştie cu furie vapori. Poliţiştii relatează cum von Kempelen, văzîndu-se încolţit, a apucat creuzetele cu amîndouă mîinile (care erau vîrîte în mănuşi, din azbest, cum s-a dovedit ulterior) şi a răsturnat conţinutul pe podeaua de gresie. În acel moment i-au pus cătuşele; şi, înainte de a purcede la percheziţionarea locuinţei, l-au scotocit pe dînsul, dar n-au găsit nimic deosebit asupra lui, cu excepţia unui pachet de hîrtie în buzunarul hainei, conţinînd, cum s-a aflat mai tîrziu, un amestec de antimoniu şi o *substanţă necunoscută*, în proporţii aproape, dar nu exact egale. Toate încercările de a analiza această substanţă necunoscută au eşuat pînă acum, dar nu încape îndoială că în cele din urmă ea va fi analizată.

Ieşind din odaie cu prizonierul, poliţiştii au traversat un fel de anticameră în care nu s-a găsit nimic important, în drum spre dormitorul chimistului. Aici au cotrobăit în mai multe cutii şi sertare, dar n-au descoperit decît nişte hîrtii fără importanţă şi cîteva monede bune de argint şi de aur. Într-un tîrziu, uitîndu-se sub pat, au zărit *un geamantan mare, obişnuit, din păr de cal, fără balamale, încuietoare sau lacăt*, cu capacul aruncat neglijent *peste* partea inferioară. Încercînd să tragă de sub pat acest geamantan au descoperit că, în ciuda forţelor lor reunite (erau trei, toţi bărbaţi puternici), „nu l-au putut clinti nici măcar un centimetru“. Uimiţi tare de acest lucru, unul dintre ei s-a băgat sub pat şi, aruncînd o privire în geamantan, zise:

— Nu-i de mirare că nu l-am putut urni, căci e plin ochi cu bucăţi vechi de alamă!

Proptindu-se apoi cu picioarele de perete, ca să aibă un punct de sprijin, şi împingînd din răsputeri,

în timp ce tovarăşii săi trăgeau şi ei din răsputeri, geamantanul fu scos de sub pat cu mare greutate, iar conţinutul său cercetat. Aşa-zisa alamă cu care era umplut consta numai în piese mici şi netede, variind ca mărime între bobul de mazăre şi moneda de un dolar; dar bucăţile aveau nişte forme neregulate, deşi toate erau mai mult sau mai puţin plate, semănînd în linii mari „foarte mult cu plumbul topit după ce este împrăştiat pe jos şi lăsat să se răcească“. Ei bine, nici unul dintre poliţişti n-a bănuit măcar pentru o clipă că acest metal putea fi ş*i altceva* decît alamă. Evident, ideea că el ar fi putut fi *aur* nu le-ar fi trecut niciodată prin minte; cum să li se fi năzărit un gînd atît de năstruşnic? Şi ne putem închipui uimirea lor cînd a doua zi în întregul Bremen se răspîndi vestea că „lotul de alamă“ pe care îl căraseră cu atîta dispreţ la sediul poliţiei, fără a se osteni vreunul să-şi vîre în buzunar măcar o bucăţică, era nu doar aur, aur adevărat, ci aur mult mai pur decît cel întrebuinţat la baterea monedelor, de fapt, aur absolut pur, curat, fără cea mai mică urmă de aliaj!

Nu e nevoie să reiau amănuntele legate de declaraţia lui von Kempelen (cît de departe mergea ea cu dezvăluirile) şi de punerea sa în libertate, căci ele sînt cunoscute publicului. Că el a realizat într-adevăr, în spirit şi în faptă, dacă nu şi în litera sa, vechea himeră a pietrei filozofale, nici un om cu mintea întreagă nu are dreptul să pună la îndoială. Părerile lui Arago merită desigur cea mai înaltă consideraţie; dar el nu e cîtuşi de puţin infailibil; iar ce spune el despre *bismut*, în raportul său către Academie, trebuie luat *cum grano salis*[114]. Adevărul gol-goluţ este că, pînă în momentul de faţă, *toate* analizele au eşuat; şi pînă cînd von Kempelen nu va binevoi să ne ofere cheia enigmei sale, enigmă ce a fost tipărită, e mai mult decît probabil că problema va rămîne, ani în şir, *in statu quo*. Tot ce se ştie

deocamdată este că *„din plumb, în combinaţie cu anumite substanţe de tipuri şi în proporţii necunoscute, se poate scoate aur pur, după pofta inimii, şi încă foarte uşor“*.

Bineînţeles că se fac numeroase speculaţii cu privire la consecinţele imediate şi de perspectivă ale acestei descoperiri, o descoperire pe care puţine persoane inteligente ar ezita să o lege de interesul crescînd faţă de problema aurului în general, interes suscitat de recentele evenimente din California; iar această reflecţie ne duce inevitabil la o alta, la totala *inoportunitate* a experimentului lui von Kempelen. Dacă mulţi nu s-au aventurat în California de teama pur şi simplu că aurul îşi va pierde în aşa măsură valoarea, ca urmare a abundenţei sale în minele de acolo, încît va compromite însăşi ideea de a se merge atît de departe în căutarea lui, oare ce impresie va face *acum* asupra minţilor celor dornici să emigreze, şi în special asupra minţilor celor aflaţi deja în regiunile miniere, vestea descoperirii senzaţionale a lui von Kempelen? O descoperire care declară în atîtea cuvinte că, dincolo de valoarea sa intrinsecă în scopuri industriale (oricare ar fi această valoare), aurul are acum sau cel puţin va avea curînd (căci este greu de presupus că von Kempelen va putea păstra pentru sine secretul *prea mult timp*) o *valoare* nu mai mare decît plumbul şi o valoare mult inferioară argintului. Este într-adevăr extrem de greu să faci speculaţii de viitor pe marginea consecinţelor acestei descoperiri; dar un lucru se poate afirma cu certitudine: că în urmă cu şase luni vestea acestei descoperiri ar fi avut o influenţă considerabilă asupra colonizării Californiei.

În Europa, cele mai vizibile urmări de pînă acum sînt o creştere cu 200% a preţului la plumb şi cu aproape 25% la cel al argintului.

96 Dacă publicaţiile sînt toate fictive, persoanele erau savanţi renumiţi în vremea lui Poe. *Dominique-François-Jean Arago* (1786-1853), fizician

şi astronom, era probabil cel mai vestit dintre oamenii de ştiinţă francezi. *American Journal of Science and Arts* era una dintre revistele ştiinţifice importante ale timpului. A fost fondată în 1818, în New Haven, de Benjamin Silliman, profesor de chimie şi de ştiinţele naturii la Yale College. Locotenentul *Matthew Fontaine Maury* (1806-1873), colaborator la *Southern Literary Messenger* sub pseudonimul Harry Bluff, a publicat, în 1847 şi 1848, primele din celebrele lui hărţi cu vînturile şi curenţii maritimi.

97 *Jurnalul* lui Davy e fictiv, însă Poe a consultat probabil următoarea notă în ediţia Harper (1842) la *Zanoni* al lui Bulwer: „Domnul D'Israeli, în ale sale *Curiozităţi literare* (articolul despre Alchimie), după ce citează judecăţile optimiste ale chimiştilor moderni cît priveşte transmutaţia metalelor, observă [...]. «Sir Humphrey Davy mi-a mărturisit că nu considera chiar imposibilă această artă încă nedescoperită»".

98 În pasajul din paranteze Poe se referă probabil la *Boston Athenaeum*, căci explicaţia este atribuită editorului revistei *Flag of Our Union*, în care a apărut nuvela.

99 *Morning Courier and New York Enquierer*: gazetă condusă de James Watson Webb, amicul care va strînge bani pentru Poe după moartea soţiei sale, Virginia (1847).

100 E vorba de John William Draper, savant şi profesor la Universitatea din New York. Experienţele sale chimice au permis scurtarea timpului de expunere şi astfel realizarea primului portret prin dagherotipie. Poe îl satirizează în *Eureka*.

101 *Quizzem* (engl.).

102 După cum demonstrează Thomas Hall (*Poe's Use of a Source*, *Poe Newsletter*, octombrie 1968), deşi *Jurnalul* e fictiv, discuţia provine din capitolul *Researches Concerning Nitrous Oxide*, apărut în Davy, *Collected Works*, III, Londra, 1839.

103 *The New York Home Journal*, revistă fondată în 1846 de Morris şi Willis, a fost întotdeauna laudativă la adresa lui Poe.

104 *Pressburg*: astăzi Bratislava, fostă capitală a Ungariei (1541-1784); odinioară oraşul era socotit drept leagănul magiei negre. Nu s-a descoperit ziarul cu acest nume, dar Mabbott crede că e vorba de *Deutsche Schnellpost*, gazeta omonimă din New York, care continua să apară în 1849.

105 Germana lui Poe era destul de precară. Comentariul despre *Leiden* provine dintr-o notă la traducerea lui Sarah Austin a *Turului* (1833) Prinţului Pückler-Muskau.

106 *The Literary World*: revistă săptămînală editată de Evert şi George Duyckinck.

107 În Utica se stabiliseră numeroşi germani.

108 „Jucătorul de şah“ expus de J.N. Maelzel a fost într-adevăr inventat de *Wolfgang von Kempelen* (1834-1904), inginer originar din Pressburg. Poe a descris acest „automat“ în *Southern Literary Messenger* (aprilie 1836). Vezi *Jucătorul de şah al lui Maelzel*, *MMR,* pp. 218-236.

109 Defectul la picior e o aluzie la *diablerie*. Vezi *Nu-ţi pune niciodată capul rămăşag cu diavolul*, *MMR,* n. 14, p. 521.

110 Bonomie (fr.).

111 Pe 20 decembrie 1848, cînd Poe a conferenţiat în oraşul Providence, hotelul *The Earl House,* pe 67 North Main Street, era încă în proprietatea lui Robert Earl; dar „cu vreo şase ani în urmă“, Robert Earl ţinea City Hotel, pe no. 25 Broad Street.

112 Cf. *motto*-ul în Poe, *A o mie şi doua poveste a Şeherezadei*.

113 Numele germane din acest paragraf sînt inventate.

114 *Cum grano salis* (lat.): literal, „cu un grăunte de sare“, adică ceva faţă de care ai unele îndoieli; aici expresia are tîlc, căci bismutul e un metal şi produce săruri.

X-înd un palaglab

Cum prea bine se ştie, „înţelepţii“ au venit „de la Răsărit“[115] şi fiindcă domnul Bulangiu[116] a venit tot de la Răsărit, urmează că domnul Bulangiu era un înţelept; iar dacă este nevoie de dovezi suplimentare în acest sens, iată-le: domnul B. era redactor. Irascibilitatea era singurul lui cusur; căci, în fapt, îndărătnicia de care îl acuzau unii era orice numai *cusur* nu; pe drept cuvînt, el o socotea un *forte*[117] al său. Era punctul lui tare, virtutea lui; şi ar fi fost nevoie de întreaga logică a unui Brownson[118] ca să-l convingi că era vorba de „altceva“.

Am arătat că Bulangiu era un înţelept; şi singurul prilej cu care nu se dovedi infailibil fu cînd, abandonînd acea patrie legitimă a tuturor înţelepţilor – Răsăritul[119] –, se îndreptă spre oraşul Alexandru-cel-Mare-ot-Nopolis[120] sau o aşezare cu nume asemănător, hăt departe, spre apus.

Dar trebuie să-i dau dreptate şi să spun că atunci cînd s-a decis în cele din urmă să se stabilească în oraşul acela avea impresia că în acea parte anume a ţării nu exista nici o gazetă şi, ca atare, nici un redactor. Înfiinţînd dumnealui *Ceainicul*, se aştepta să aibă tot vadul pentru sine. Sînt convins că niciodată nu s-ar fi gîndit să-şi fixeze domiciliul în Alexandru-celMare-ot-Nopolis dacă ar fi ştiut că în Alexandru-cel-Mareot-Nopolis trăia un gentleman, pe nume John Smith (dacă îmi amintesc bine)[121], care, pe parcursul anilor, se căpătuise pe tăcute, editînd şi tipărind *Gazeta de Alexandru-cel-Mareot-Nopolis*. Aşadar, numai lipsa de informaţie făcu ca domnul Bulangiu să se trezească în Alex... – hai să-i zicem, pe scurt, Nopolis – dar, întrucît se trezi acolo, hotărî să-şi apere renumele cît priveşte obsti..., cît priveşte fermitatea, şi să rămînă. Drept care şi rămase; ba mai mult, despachetă tiparniţa etc., etc., închirie un birou chiar vizavi de cel al

Gazetei şi în a treia zi de la sosire scoase primul număr din *Alexan*-, adică *Ceainicul de Nopolis* – din cîte îmi aduc aminte, ăsta era numele noii gazete.

Trebuie să recunosc că editorialul a fost strălucitor – ca să nu zic dur. Mai ales cu lucrurile în general, iar cît priveşte pe editorul *Gazetei* în particular, acesta fu făcut bucăţele. Unele dintre remarcele lui Bulangiu erau într-adevăr atît de aprinse, încît de atunci şi pînă acum a trebuit să-l judec pe John Smith, care mai este încă în viaţă, întotdeauna în lumina unei salamandre. Nu pot pretinde să redau *verbatim*[122] toate paragrafele *Ceainicului*, dar iată cum suna unul:

„O, da! O, înţelegem! O, nici o îndoială! Editorul de peste drum e un geniu. O, Doamne! O, Dumnezeule milostiv! Încotro se-ndreaptă lumea asta? *O, tempora! O, Moise*[123]*!“*

O filipică atît de caustică şi de clasică totodată căzu ca o bombă printre paşnicii cetăţeni ai Nopolisului. Grupuri-grupuri de oameni nerăbdători se adunară pe la colţuri de stradă. Fiecare aştepta cu sufletul la gură replica solemnului Smith. În dimineaţa următoare ea apăru, după cum urmează:

„Din *Ceainicul* de ieri citǎm paragraful de mai jos: «O, da! O, înţelegem! O, nici o îndoială! O, Doamne! O, sfinte! O, tempora! O, Moise!» Păi, individul ăsta-i *O* de la cap la coadă! Ceea ce explică raţionamentul său în cerc; şi mai explică şi de ce dumnealui şi tot ce spune dînsul nu are nici început, nici sfîrşit. În ruptul capului nu credem că acest golan ar putea scrie un cuvînt care să nu-l conţină pe *O*[124]. Ne întrebăm dacă *O*-uatul ăsta nu-i vreun năravmai vechi de-al dumnealui? Şi pentru că tot veni vorba, dînsul a sosit în graba mare din Down-East[125]. Ne întrebăm dacă şi pe acolo *O*-ua la fel de mult ca aici? O, e jalnic!“

N-am să încerc să descriu indignarea domnului Bulangiu în faţa acestor insinuări scandaloase.

Totuşi, judecînd după principiul de jupuire a ţiparului, atacul la adresa integrităţii sale nu pare să-l fi jignit în măsura în care ne-am fi aşteptat. Ce l-a umplut de disperare era aluzia răutăcioasă la adresa stilului. Cum? Tocmai el, Bulangiu, să nu fie în stare să scrie un cuvînt care să nu-l conţină pe *O*! Numaidecît o să-i arate el maimuţoiului că se înşală. Ha! O să-i arate el cît de mult se înşală, progenitura! Subsemnatul, Bulangiu, din Broscobălţi[126], o să-i dea de înţeles domnului John Smith că subsemnatul, Bulangiu, poate scrie, dacă are chef, un întreg paragraf – ba nu! – un articol întreg – în care vocala aia mizerabilă să nu apară niciodată – nici măcar o dată. Ba nu; asta ar însemna un punct în favoarea sus-numitului John Smith. Subsemnatul, Bulangiu, nu-şi va schimba deloc stilul, aşa, doar de dragul toanelor unui oarecare Smith dintre hotarele creştinătăţii. Piară gîndul nevolnic! *O*-ul de-a pururi! Va stărui cu *O*-ul. Va *O*-ua cît îl vor ţine puterile.

Îmboldit de acest îndemn cavaleresc, marele Bulangiu scoase, în *Ceainicul* următor, acest paragraf, simplu, dar răspicat, relativ la nefericitul incident:

„Redactorul *Ceainicului* are onoarea de a-l sfătui pe redactorul *Gazetei* că el (*Ceainicul*) se va folosi de prilej, în ediţia de mîine a ziarului, ca să convingă (*Gazeta*) că, în privinţa stilului, el (*Ceainicul*) poate fi şi chiar va fi propriul său stăpîn; el (*Ceainicul*) intenţionează să-i arate (*Gazetei*) supremul şi, cu adevărat, dispreţul suveran pe care critica sa (a *Gazetei*) îl inspiră în sufletul său (al *Ceainicului*) independent, redactînd, spre satisfacţia lui specială (a *Gazetei*), un articol de fond de oarecare întindere, în care superba vocală – emblema Eternităţii – totuşi atît de inofensivă în faţa hipersensibilei sale delicateţi (a *Gazetei*) nu va fi în mod sigur ocolită de umilul şi supusul ei slujitor (al *Gazetei*), *Ceainicul*. Atît în ce-l priveşte pe Buckingham[127]!“

Şi ca să împlinească groaznica ameninţare, mai mult misterios sugerată decît enunţată pe faţă, marele Bulangiu, surd la toate rugăminţile pentru o „copie a manuscrisului“ şi cerîndu-i tipografului nici mai mult, nici mai puţin decît „să meargă la d...u“, cînd el (tipograful) îl asigură (pe *Ceainic*) că era timpul „să meargă la tipar“, repet, surd la toate, marele Bulangiu făcu noapte albă, arzînd tot seul din lampă, adîncit în redactarea incomparabilului paragraf care urmează:

„Hodoronc-tronc, John! Hojma, omule? Tocmai vorbirăm, doar n-o să croncăni în codru ca o cioară! Cunoaşte-ţi moaş'- ta scorbura? O, John, întoarce-te otova-n codrul îngrozitor, colo-n Concord[128]! Întoarce-te vioi, bogză borfaşă, întoarce-te! Te opui? O, John, nenorocitule! Nevoie-i s-o iei din loc, nu zăbovi. O, John, John, de nu te-ntorci, n-o să te socot om! Din contra, o bogză, orătanie, bou, scroafă, ciochie, dovleac, cioflingar, tont, ciot, jigodie, porc, broscoi sosit din mocirla din Concord. Potoleşte-te, omule[129]! Rogu-te, domoleşte-te, prostovane! Ioc croncăneală, cocoşule! Las-o moartă, rogu-te! Nu chioti, nu grohăi, nu te-oţări, nu te stropşi! O, Hristoase, John, oribilă fizionomie! S-o slobod înc-o dată? Conteneşte-o cu cioara vopsită! Oticneşte-ţi obida-ntr-o oală!“

Epuizat, bineînţeles, de acest efort extraordinar, marele Bulangiu nu mai fu în stare de nimic în seara aceea. Grav şi reţinut, totuşi parcă deplin conştient de forţa sa, dădu manuscrisul zeţarului care-l aştepta, apoi se îndreptă agale spre casă şi cu inefabilă demnitate se vîrî în pat.

Între timp, zeţarul căruia îi fuse încredinţat manuscrisul dădu buzna pe scări, cu nemaipomenită iuţeală, spre cutia cu semnele tipografice şi pe loc se apucă „să culeagă“ manuscrisul.

Mai întîi, desigur, cum primul cuvînt era „Hodoronc“, se repezi la casa cu majuscula [H], pe care o scoase triumfător. Îmbătat de acest succes, se aruncă numaidecît, cu oarbă impetuozitate, asupra casei cu minuscula [o] – dar cine ar putea descrie oroarea ce-l cuprinse cînd degetele îi apărură fără litera cu pricina? Cine să zugrăvească uimirea şi mînia lui cînd îşi dete seama că nu făcuse decît să-şi plimbe degetele pe fundul unei case goale! Nici măcar un singur [o.] oricît de mititel, nu se afla în locaşul [o]-urilor; şi aruncînd o privire temătoare la casa cu majuscula [O.] o descoperi şi pe asta, spre cumplita lui spaimă, într-o situaţie absolut identică. Îngrozit, prima lui reacţie fu să alerge la tiparnic.

— Tom’le! zise el, trăgîndu-şi răsuflarea, fălă [o]-uli n-o să pot să culeg ni’ic.

— Ce vrea să-nsemne asta? mîrîi tiparnicul, pasămite prost dispus că era deranjat la o oră atît de tîrzie.

— Tom’le, gios la tipoglafie nu-i nicăiel’ nici pupăză de [o]-iuli, male ol mic!

— Ce tot spui? Unde d...u sînt?

— Nu stiu, tom’le, zise băiatul, da’ una din ca’fele alea de la [Gazetă] a dat tîlcoale p-asilea noaptea si io-l suspetez pe tumnealui că le-a stelfelit pă toate.

— Putrezi-i-ar oasele! Nu-ncape îndoială, replică maistrul, roşu de mînie – dar îţi spun eu ce să faci, Bobiţă băiatule – ai să te duci la ei cu prima ocazie şi ai să le mangleşti toate [i]-urile şi (d...u să-i ia!) toate [z]-urile.

— Taman aia, răspunse Bob, trăgînd cu ochiul şi încruntîndu-şi sprîncenele – o să mă vîl întle ei si o să le-alăt io; da’ cum fac cu palaglabu’ ăla? Musai să intle la noapte, stiţi – almintelea, mă ia dlacu’ si...

— Şi te arde la tălpici, îl întrerupse maistrul, cu un oftat adînc şi rostind apăsat cuvîntul „tălpici“. E

lung tare palaglabu', Bobiţă?

— După socoteaua mea, nu-i *tale* lung palaglabu', zise Bob.

— Bine atunci! Fă şi tu ce poţi! Trebuie neapărat să-l băgăm la tipar, zise maistrul, care era prins pînă peste cap cu treburi; vîră şi tu altă literă în loc de *o*, oricum n-are să citească nimeni gunoiul ăstui individ.

— În legulă, răspunse Bob, dau fuguţa! şi o zbughi la cutie, mormăind pe drum – Escelente espleziile aia, basca la unu' cale nu suduie. Hait, o să le umflu toate *i*-uile, eh? si pă dlacu', toate *z*-iuile! Foa'te bine! Care altu' s-o facă?

Fapt este că, deşi n-avea decît doisprezece ani şi măsura patru picioare în înălţime, la harţă, cum s-ar zice, Bobiţă nu avea pereche.

Situaţia descrisă aici nu-i nicidecum o raritate într-o tipografie; şi nu ştiu cum se explică, dar indiscutabil că atunci cînd apare o asemenea situaţie aproape întotdeauna litera lipsă este înlocuită cu *x*. Poate că motivul real este acela că *x* e cea mai frecventă literă din cutie sau cel puţin aşa era mai demult – destul de mult ca această înlocuire să devină ceva obişnuit printre tipografi. În ce-l priveşte pe Bob, folosirea unei alte litere decît *x*-ul cu care se obişnuise ar fi însemnat o adevărată erezie.

— Musai să *x*-ez palaglabu' ăsta, îşi zise în gînd, pe cînd îl parcurgea uimit, da' cu toate *o*-ile astea alată ca cel mai năplaznic palaglab. Drept care îl *x*-ă fără şovăire, iar acesta merse la tipar *x*-at.

În dimineaţa următoare, cetăţenii Nopolisului citiră cu stupefacţie în *Ceainicul* acest extraordinar editorial:

„Hxdxrxnc trxnc, Jxhn! Hxjma, xmule? Txcmai vxrbirăm dxar nx să crxncăni în cxdru ca x cixară! Cunxaşte-ţi mxaş'- ta scxrbura? X, Jxhn, întxarce-te xtxva-n cxdrul îngrxzitor, cxlx-n Cxncxrd! Întxarce-te vixi, bxgză bxrfaşă, întxarce-te! Te

xpui? X, Jxhn, nenxrxcitule! Nevxie-i s-x iei din lxc, nu zăbxvi. X, Jxhn, Jxhn, de nu te-ntxrci, n-x să te sxcxt xm! Din cxntra, x bxgză, xrătanie, bxu, scrxafă, cixchie, dxvleac, cixflingar, txnt, cixt, jigxdie, pxrc, broscxi sxsit din mxcirla din Cxncxrd. Pxtxleşte-te, xmule! Rxgu-te, domxleşte-te, prxstxvane! Ixc crxncăneală, cxcxşule! Las-x mxartă, rxgu-te! Nu chixti, nu grxhăi, nu te-xţări, nu te strxpşi! X, Hristxase, Jxhn, xribilă fizixnxmie! S-x slxbxd înc-x dată? Cxnteneşte-x cu cixara vxpsită! Xticneşte-ţi xbida-ntr-x xală!“[130]

E de neimaginat hărmălaia iscată de acest articol misticoid şi cabalistic. Prima părere mai clar împărtăşită de locuitori fu aceea că în dosul acestor hieroglife se ascundea o trădare diabolică; şi un iureş general se abătu asupra locuinţei lui Bulangiu cu intenţia expresă de a-l trage în ţeapă; gentlemanul respectiv nu era însă nicăieri de găsit. Dispăruse, nimeni nu ştia cum; şi nici măcar strigoiul lui n-a mai fost văzut de atunci.

Negăsindu-şi obiectul legitim, furia populară se potoli într-un tîrziu, lăsînd în urmă, ca sediment, un vălmăşag de opinii în legătură cu nefericita întîmplare.

Unul dintre gentlemani socoti întreaga poveste o glumă *x*-celentă.

Un altul declară că, într-adevăr, Bulangiu dovedise o imaginaţie nemaipomenit de *x*-uberantă.

Un al treilea admise că omul era un *x*-centric şi nimic mai mult.

Un al patrulea îşi dete cu presupusul cum că planul yancheului era acela de a-şi *x*-prima, într-un mod mai general, *x*-asperarea.

— Aş zice mai degrabă de a oferi un *x*-emplu posterităţii, sugeră un al cincilea.

Că Bulangiu fusese adus la disperare era limpede pentru toată lumea; şi, întrucît respectivul editor nu putea fi găsit, s-a vorbit la un moment dat să fie linşat celălalt.

Totuşi concluzia cea mai larg împărtăşită era aceea că afacerea era pur şi simplu *x*-traordinară şi in-*x*-plicabilă. Chiar şi matematicianul oraşului mărturisi că unei probleme atît de încîlcite nu-i putea da nicicum de capăt. Toată lumea ştie că *x* reprezintă o mărime necunoscută; însă în acest caz (cum just observă el), era vorba de o mărime necunoscută de *x*.

Opinia lui Bobiţă zeţarul (care tăcea chitic „în legătulă cu *x*-atul palaglabului“) nu suscită atenţia pe care cred eu că ar fi meritat-o, cu toate că ea fusese exprimată într-un mod foarte deschis şi curajos. Acesta declară că, în ce-l priveşte, nu avea nici o îndoială în legătură cu problema respectivă, că era un caz limpede şi că tomnu' Bulangiu nu putea fi nicitecum întuplecat să bea ca toţi ţeilalţi, ba că tumnealui sugea nesmintit olobina aia cu tlei *X*131 si bun'ţeles l-au apucat pantaliile pînă la *x*-tlem.

115 Magii din Răsărit sînt pomeniţi în *Matei 2.*

116 *Touch-and-go Bullet-head*: un personaj botezat *Touchandgo* apare în *Crotchet Castle* (1831) de Thomas Love Peacock. Poe îi porecleşte *Bullet-head* pe scriitorii Thomas Dunn English (în scrisoarea către F.W. Thomas din 8 septembrie 1844) şi Lewis Gaylord Clark (*Literati*, în revista *Godey's*, septembrie 1846).

117 Punctul tare (fr.).

118 Pentru *Orestes Augustus Brownson* vezi *Revelaţie mesmerică*, n. 3, în volumul de faţă; autorul trimite la romanul acestuia, intitulat *Charles Elwood, or The Infidel Converted* (1840).

119 Cf. remarca lui Poe din scrisoarea către F.W. Thomas (14 februarie 1849): „Acel netot îngîmfat, Estul – care nu-i nicidecum Estul de unde au venit înţelepţii pomeniţi în Scriptură!“ Pentru Poe *Down East* însemna întreaga regiune a Noii Anglii.

120 Aluzie la Alexandru cel Mare. *Nopolis*: adică „un oraş inexistent“: în gr. *no*: nici un, iar *polis*: oraş.

121 Nu-i greu să-ţi aminteşti de *John Smith*, care e cel mai comun nume englezesc!

122 *verbatim*: cuvînt de cuvînt (lat.).

123 Poe parodiază începutul primei oraţii a lui Cicero împotriva lui Catilina: *„O tempora! O mores!“* E şi titlul unei poezii a lui Poe.

124 Într-o „lipogramă“, autorul omite o anumită literă, îndeobşte o vocală. Există şi variante în care apare o singură vocală în tot textul.

125 Vezi nota 119.

126 *Frogpondium*: numele dat de Poe în derîdere oraşului Boston, oraşul de baştină al scriitorilor R.W. Emerson şi H.D. Thoreau, dar şi locul său de naştere!

127 *Atît în ce-l priveşte pe Buckingham!* (*So much for Buckingham!)*: citat din versiunea lui Colley Cibber (c. 1700) a piesei lui William Shakespeare, *Richard al III-lea*, actul al IV-lea, sc. iv, o versiune răspîndită la vremea lui Poe.

128 *Concord*: capitala neoficială a transcendentaliştilor.

129 *homo* (în orig.): Poe încearcă să evite vocala *a* din *man* (bărbat), deşi în fragmentul cu pricina apar cuvinte ce nu-l conţin pe *o* (Susan şi Stuart Levine).

130 Poe cunoştea scrisorile lui Lucian (c. 125-c. 200); în *Proces la curtea vocalelor* apare un paragraf în care toate vocalele sînt înlocuite cu *x*.

131 Berea marcată cu *XXX* era de calitate excelentă.

Farul

1 ian. 1796. Astăzi, prima zi la far, fac însemnarea de faţă în *Jurnal*, conform înţelegerii cu De Grät[132]. Am să ţin acest jurnal cît mai regulat cu putinţă, dar nu se ştie niciodată ce i se poate întîmpla unui om atît de singur ca mine – m-aş putea îmbolnăvi sau chiar mai rău. ...Pînă acum e bine! Cuterul[133] a scăpat ca prin minune – dar oare de ce insist asupra acestui lucru de vreme ce mă aflu aici întreg? Moralul începe să-mi renască numai la gîndul că măcar o dată în viaţă am să fiu *singur*[134]; căci Neptun[135], firește, oricît ar fi el de mare, nu poate fi socotit o „societate." Dacă ar fi dat bunul Dumnezeu să găsesc în sînul „societăţii" măcar jumătate din *credinţa* ce am găsit la acest biet cîine – atunci poate că eu şi „societatea" nu ne-am fi despărţit niciodată, nici măcar pentru un an. ...Ce mă surprinde cel mai mult e cu cîtă greutate a reuşit De Grät să-mi procure slujba asta tocmai mie, un nobil al acestui ţinut! Nu că s-ar fi îndoit Consistoriul de capacitatea mea de a mă îngriji de luminile farului. Un singur om s-a ocupat de ele pînă acum, şi s-a descurcat cît trei, exact cîţi angajaţi sînt de obicei. Îndatoririle sînt o nimica toată; iar instrucţiunile sînt cît se poate de clare. Ar fi fost lipsit de sens să-l las pe Orndoff să mă însoţească. N-aş fi înaintat deloc cu cartea cît timp s-ar fi aflat el prin preajmă, cu bîrfele lui nesuferite – ca să nu mai amintesc de veşnica lui pipă din spumă de mare[136]. Mai mult, vreau să fiu *singur*. ...E ciudat cum n-am observat niciodată pînă acum ce trist sună acest cuvînt: „singur"! Poate mi-am închipuit doar că ar exista ceva straniu în ecoul acestor ziduri cilindrice, însă vai, nu! totul e atît de absurd. Sînt ferm convins că izolarea mă va enerva. *Asta* nu se va întîmpla niciodată. N-am uitat de profeţia lui De Grät. Dar să scotocesc după lanternă şi să arunc o

privire în jur „să văd ce se poate vedea“... Într-adevăr, să văd ce se poate vedea! Nu prea multe. Am impresia că talazurile s-au mai domolit, dar cuterul va avea totuşi de furcă pînă acasă. Exclus să ajungă în apropierea Norlandei[137] mîine înainte de amiază, cu toate că nu pot fi mai mult de 190-200 de mile.

2 ian. Am petrecut ziua într-un soi de delectare pe care mi-e imposibil să o descriu. Dorul meu de singurătate cu greu ar fi putut fi mai bine răsplătit. Nu zic satisfăcut, căci sînt convins că nicicînd n-am să mă satur de fericirea pe care am trăit-o azi... Vîntul s-a mai potolit după ivirea zorilor, iar pe la amiază marea era mult mai liniştită... Nu se vedea nimic, nici chiar cu binoclul, decît oceanul şi cerul, şi din cînd în cînd, cîte un pescăruş.

3 ian. O linişte de mormînt toată ziua. Spre seară marea semăna extraordinar cu o oglindă. Apăruseră şi cîteva alge; dar afară de ele absolut *nimic* toată ziua, nici măcar umbra unui nor... Ocupat cu explorarea farului... E foarte înalt – după cum descopăr pe propria-mi piele cînd trebuie să urc scările interminabile. N-aş zice totuşi mai mult de o sută şaizeci de picioare de la semnul lăsat de reflux pînă în vîrf la felinar. În *interiorul* turnului însă, distanţa de la temelie pînă în vîrf este de cel puţin o sută optzeci de picioare, astfel încît chiar şi în timpul refluxului podeaua se află cu douăzeci de picioare sub nivelul mării... Cred că spaţiul gol de la bază ar fi trebuit umplut cu o zidărie mai solidă. Fără îndoială că totul ar fi astfel mai *trainic.* Dar ce-mi trece prin minte? O structură precum aceasta este îndeajuns de rezistentă în orice împrejurare. Ar trebui să mă simt în siguranţă în interiorul ei chiar şi pe cel mai cumplit uragan din cîte s-au pomenit vreodată. Şi totuşi i-am auzit pe unii marinari spunînd că uneori, cu vînt dinspre sud-vest, marea poate urca în locul ăsta mai sus ca oriunde, singura excepţie fiind capătul vestic al Strîmtorii

Magellan. Cu toate acestea, o mare obişnuită n-ar putea face nimic împotriva acestor ziduri puternice, întărite cu drugi de fier, care, la cincizeci de picioare deasupra semnului fluxului, au o grosime de patru picioare, dacă nu mai mult... Fundamentul pe care se reazemă această structură mi se pare a fi din calcar...

4 ian. [Manuscrisul se întrerupe aici.]

132 În limba suedeză, *gräte*: a plînge; B. Pollin crede că numele ar proveni de la James De Graw, o cunoştinţă de-a lui Poe.

133 Ambarcaţiune mică din lemn acţionată mecanic sau cu pînze.

134 Pentru motivul literar al singurătăţii vezi E.A. Poe, *Poveste din Munţii Colţuroşi*, *Dimineaţă pe Wissahiccon*, *Jurnalul lui Julius Rodman*, poema *Singurătate*.

135 Un cîine cu numele Neptun, precum cel al zeului apelor în mitologia greacă, găsim în E.A. Poe, Jurnalul lui Julius Rodman.

136 Detectivul Dupin fumează şi el o pipă din spumă de mare.

137 Nordlandia (Nordland): ţinut din nord-vestul Norvegiei, unde se află insulele Lofoten, menţionate în O pogorîre în Maelström; „norland“ sugerează un ţinut situat la miazănoapte. Oxford English Dictionary citează ca exemplu „As the storm-wind blows bleakly from the norland“, v. 1707 din poemul A Drama of Exile al poetei engleze Elizabeth Barrett, apărut în volumul Poems (Londra, 1844), poem recenzat de Poe în Broadway Journal (4 şi 11 ianuarie 1845).

Addenda. Comentarii, ediţii, opinii critice

Misterul lui Marie Rogêt *(The Mystery of Marie Rogêt)*

Recenzînd volumul *Tales* în revista *Aristidean* (octombrie 1845), probabil după o discuţie cu Poe, Thomas Dunn English nota: „*Misterul lui Marie Rogêt* are o însemnătate locală, independentă de orice altceva. Oricine cît de cît familiarizat cu istoria New Yorkului din aceşti ultimi ani îşi aminteşte de uciderea lui Mary Rogers, vînzătoarea de trabucuri. Toate încercările poliţiei de a descoperi ora, împrejurările în care a avut loc această crimă, precum şi identitatea criminalilor au dat greş. Pînă în momentul de faţă întreaga afacere e învăluită într-un mister de nepătruns, cu excepţia razei de lumină pe care o aruncă nuvela domnului Poe, în care faptele sînt cercetate sub unghi analitic. Credem că domnia sa a demonstrat foarte convingător ceea ce şi-a propus. În orice caz, a alungat din mintea noastră orice bănuială cum că această crimă ar fi fost comisă de mai multe persoane“.

Iată în rezumat împrejurările care i-au prilejuit lui Poe scrierea celei de-a doua nuvele poliţiste a sa, avîndu-l ca protagonist pe de acum celebrul detectiv Auguste C. Dupin. Mary Cecilia Rogers lucra ca vînzătoare în tutungeria lui John Anderson pe Broadway. Prima ei dispariţie de acasă avusese loc pe 4 octombrie 1838, însă după cîteva zile fata a revenit la slujbă. Trei ani mai tîrziu, după ce-şi anunţase logodnicul că se ducea la mătuşa ei, Mary Rogers a dispărut din nou. Trei zile mai

tîrziu cadavrul ei, legat cu o sfoară, a fost pescuit din fluviul Hudson într-o zonă cutreierată de bande de huligani. Presa a făcut numaidecît legătura. Totuşi au fost arestaţi John Anderson, patronul fetei (eliberat din lipsă de probe), Daniel Payne, logodnicul fetei, şi Alfred Crommelin, un fost peţitor pe care fata îl căutase cu o zi înaintea dispariţiei sale. La 14 august 1841, *Saturday Evening Post* din Philadelphia, prin redactorul Charles Jacobs Peterson, prieten cu Poe, sugera oportunitatea unei „analize" în cazul Rogers. Probabil ca acest articol să-l fi îmboldit pe Poe să rezolve misterul crimei, folosindu-se de datele furnizate de gazetele newyorkeze *Brother Jonathan* şi *Evening Post*.

În septembrie au fost descoperite într-un crîng din Weehawken bucăţi din veşmintele lui Mary, iar şase săptămîni mai tîrziu, tot în acel loc, cadavrul lui Daniel Payne, cu un bilet de adio.

Poe trebuie să-şi fi terminat nuvela pe 4 iunie 1842, cînd îi scria redactorului George Roberts: „Poate că aţi văzut o nuvelă de-a mea intitulată *Crimele din Rue Morgue,* publicată pentru prima oară în *Graham's Magazine* în aprilie 1841. *Subiectul* ei îl constituie exerciţiul ingenuităţii în vederea descoperirii unui criminal. Tocmai am terminat de scris o lucrare asemănătoare pe care o voi intitula *Misterul lui Marie Rogêt – Urmare la Crimele din Rue Morgue*. Nuvela se bazează pe asasinarea lui Mary Cecilia Rogers, caz ce a stîrnit atîta vîlvă în New York cu cîteva luni în urmă. Totuşi mi-am conceput tema într-o manieră complet *nouă* în literatură. Am imaginat o serie de *coincidenţe* aproape exacte, care se petrec la Paris. O tînără *grisette*, pe nume Marie Rogêt, este ucisă în împrejurări absolut asemănătoare cu cele din cazul Mary Rogers. Astfel, sub pretextul că-l prezint pe Dupin (eroul din *Rue Morgue*) rezolvînd misterul asasinării lui Marie, întreprind de fapt o analiză foarte amplă şi riguroasă a tragediei din New York. Nu e omis nici un aspect. Cercetez punct cu punct opiniile şi

argumentele presei în legătură cu acest subiect şi arăt că acest subiect *n-a mai fost abordat* pînă acum. În fapt, cred că am demonstrat nu doar eroarea ipotezei principale – cum că fata ar fi fost victima unei bande de huligani –, ci chiar am *identificat asasinul* într-un mod care va da un impuls nou investigaţiei. Cu toate acestea, obiectivul meu, după cum o să vă daţi iute seama, este o analiză a principiilor adevărate după care ar trebui să se conducă cercetările în cazuri asemănătoare. Prin însăşi natura subiectului, sînt convins că articolul va trezi interesul şi m-am gîndit că poate aţi dori să-l cumpăraţi pentru numărul următor din *Mammoth Notion*. El face douăzeci şi cinci de pagini din *Graham's Magazine*; iar la preţul curent ar valora, după mine, o sută de dolari. Dar din motive pe care nu-i nevoie să le mai amintesc, aş vrea ca această nuvelă să fie publicată în Boston, iar dacă o să vă placă n-am să cer decît cincizeci de dolari. Sînteţi amabil să-mi scrieţi în legătură cu această problemă? Cu poşta următoare, dacă e posibil".

În aceeaşi zi Poe îi scrie prietenului său, J.E. Snodgrass, de la *Saturday Visiter*, oferindu-i şi lui nuvela. Conţinutul scrisorii e similar cu cel din scrisoarea către Roberts, numai că Poe e „dornic ca ea să fie publicată în Baltimore" la preţul de patruzeci de dolari. După cum remarcă editorul T.O. Mabbott, obiceiul lui Poe de a oferi acelaşi text la două publicaţii diferite l-a făcut să-şi piardă cîţiva prieteni.

Nuvela a fost achiziţionată de *Snowden's Ladies' Companion,* unde a apărut în trei foiletoane (noiembrie, decembrie 1842 şi februarie 1843).

Prima variantă a nuvelei indica drept ucigaş pe un amant secret al fetei – idee convenabilă pentru un editor care dorea să evite un posibil proces de calomnie. Două foiletoane se aflau deja sub tipar cînd cazul a fost soluţionat prin mărturia unei femei pe patul de moarte. La 18 noiembrie *New York Tribune*

tipărea următorul articol, reluat apoi în *Weekly Tribune* şi *Brother Jonathan* (26 noiembrie):

Misterul Mary Rogers – explicat

„Teribilul mister [...] este, în sfîrşit, explicat [...] Doamna Loss, femeia care ţinea bufetul de lîngă locul morţii ei [...], a fost rănită accidental prin descărcarea unei arme aflate în mîinile fiului ei, rana dovedindu-se fatală; însă, înainte de a muri, a trimis după judecătorul Merritt din New Jersey şi i-a povestit faptele. În duminica din 25 iulie 1841, Mary Rogers a sosit în casa ei în tovărăşia unui medic tînăr care s-a angajat să-i facă nefericitei tinere un avort. Ea a murit în braţele medicului, după care cei de faţă au ţinut sfat cum să scape de cadavru. În cele din urmă, acesta a fost dus noaptea de fiul doamnei Loss şi zvîrlit în fluviul în care a fost găsit. Veşmintele ei au fost mai întîi aruncate ghem într-un iaz de pe moşia domnului James G. King, din vecinătate; dar mai tîrziu s-a considerat că nu erau în siguranţă acolo, drept care au fost recuperate şi împrăştiate în pădurea în care au fost mai apoi descoperite. Nu se cunoaşte numele medicului, însă primarul Morris a aflat aceste fapte de la domnul Merritt, şi nu ne îndoim că se va dispune o acţiune neîntîrziată pentru descoperirea nenorocitului vinovat [...]. Adevărul acestei mărturii nu poate fi pus la îndoială. Explică multe lucruri [...] mai ales apatia mamei domnişoarei Rogers“.

Amînarea cu o lună a publicării ultimului foileton – argumentează John Walsh (*Poe the Detective,* 1968) – a fost cerută probabil de Poe pentru a putea adapta nuvela în urma depoziţiei doamnei Loss. Toate referinţele la un posibil avort interzis au fost adăugate pentru a doua tipărire a nuvelei în volumul *Tales* (1845).

T r a d u c e r i. *Misterul Mariei Rogêt*, trad. Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 270-318, reed. 1969, pp. 228-267. Traducerea lui Vinea s-a făcut după varianta *C*.

T i t l u l. În toate variantele nuvelei Poe foloseşte accentul circumflex în numele Rogêt, omis de tipografi.

M o t t o. Autorul preia traducerea engleză din Sarah Austin, *Fragments from German Prose Writers* (Londra şi New York, 1841, p. 97), carte recenzată de el în *Graham's* (decembrie 1841), îmbunătăţindu-i stilul.

Inima destăinuitoare
(The Tell-Tale Heart)

R e t i p ă r i r i: *The Dollar Newspaper*, Philadelphia, 25 ianuarie 1843, din *Pioneer*; *Spirit of the Times*, Philadelphia, 27 august 1845, probabil preluat din *Broadway Journal)*

Nuvela exploatează superstiţia legată de „ochiul Dracului“ despre care Poe va fi aflat pe cînd era încartiruit în Fortul Moultrie din Charleston Harbor, Carolina de Sud, regiune în care negrii purtau uneori asupra lor o castană care să-i ferească de deochi.

Nuvela se bazează pe două surse literare sigure. Prima e relatarea lui Daniel Webster despre o crimă comisă într-un orăşel din statul Massachusetts. John Francis Knapp l-a angajat pe Richard Crowninshield Jr., din Danvers, să-l ucidă şi să-l jefuiască pe Joseph White din orăşelul Salem în noaptea de 6 aprilie 1830. După comiterea faptei, Crowninshield s-a sinucis, iar Knapp a fost judecat în august 1830 şi condamnat la moarte. Webster a oficiat ca procuror.

A doua sursă, semnalată de Edith S. Krappe în *American Literature* (martie 1940), *A Confession Found in a Prison in the Time of Charles the Second*, e semnată de scriitorul englez Charles Dickens. În această „Mărturisire“ criminalul povesteşte cum şi-a ucis nepotul ca să pună mîna pe averea lui, după care şi-a aşezat scaunul deasupra mormîntului secret al băiatului în prezenţa a doi vizitatori. Criminalul îşi ura nepotul pentru că nu-l putea privi în ochi.

Nuvela era terminată pe la sfîrşitul anului 1842. Poe a trimis-o lui Bradbury & Soden, redactori la *Boston Miscellany*, crezînd că proprietarul revistei era Nathan Hale Jr. Acesta însă fusese între timp înlocuit de Henry T. Tuckerman, care le-a cerut redactorilor să refuze nuvela cu recomandarea: „Dacă dl Poe ar fi

de acord să ne trimită lucrări cu subiecte mai paşnice, ar fi un corespondent extrem de preţuit“. Poe i-a trimis manuscrisul lui J.R. Lowell, care a acceptat nuvela pentru primul număr din *The Pioneer*.

T r a d u c e r i. În franceză: *Le coeur révélateur*, trad. Charles Baudelaire, *Paris-Journal*, 4 februarie 1853, reed. cu titlul *Le Plaidoyer d'un fou* în *Le Pays*, 29 iulie 1854, şi în *Nouvelles histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1857. *Le coeur accusateur*, trad. Paul Roger, *Chronique de France*, 30 aprilie 1854. În româneşte: *Inima destăinuitoare,* trad. B[onifaciu] Florescu, *Telegraphulu* (de Bucuresci), V, 1875, nr. 853, pp. 2-3. *Inima trădătoare*, trad. Const. Ramură [Dimitrie A.Teodoru], *Vatra*, II, 1895, nr. 9, pp. 278-280. *Inima trădătoare*, trad. Byr, *Dreptatea*, Timişoara, II, 1895, nr. 109, pp. 1-3. *Inima trădătoare*, trad. „bi“, *Tribuna poporului*, Arad, IV, 1900, nr. 173, p. 2, nr. 174, p. 2, nr. 175, p. 2. *Inima trădătoare*, trad. G. Stinghe, *Gazeta Transilvaniei*, LXXI, 1908, nr. 170, pp. 1-2, nr. 171, pp. 1-2: Foiletonul „Gazeta Transilvaniei“. *Inima trădătoare*, trad. anonimă, *Luceafărul*, Budapesta-Sibiu, VIII, 1909, nr. 3, pp. 63-66: Pagini străine. *Inima care-şi spune taina*, trad. Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, pp. 335-340, reed. 1969, pp. 281-285.

Traducerea s-a făcut după *C*.

M o t t o. Singură versiunea *A* avea ca *motto* a patra strofă din *A Psalm of Life*, poem publicat de H.W. Longfellow în *Knickerbocker Magazine* (septembrie 1838):

Art is long and Time is fleeting

And our hearts, though stout and brave,

Still, like muffled drums, are beating

Funeral marches to the grave.

[Arta durează şi Timpul zboară/Iar inimile noastre, deşi tari şi cutezătoare,/Totuşi, precum

tobele în surdină, bat în ritm de/Marşuri funerare în drumul spre mormînt.]

Cărăbuşul de aur
(The Gold Bug)

R e t i p ă r i r i. Din *Dollar Newspaper*: *Saturday Courier*, Philadelphia, 24 iunie, 1 şi 8 iulie 1843; *Volunteer*, Montrose, Pa., 3, 10 şi 17 august 1843; *Boston Museum*, 22 iulie 1848; *Maine Farmer*, Augusta, Me., 7 septembrie 1848. Din *Tales* (1845): *The Gold Bug* by Edgar A. Poe. Londra [1846-1847], 36 p.

„*Cărăbuşul de aur* e o operă superioară în raport cu orice definiţie: ajută la stabilirea unei categorii mai largi a nuvelei fantastice – categorie ce va fi dezvoltată de Wilkie Collins şi Robert Louis Stevenson“ (Vincent Buranelli, *op. cit.*, p. 80).

La mai puţin de un an de la publicarea nuvelei, Poe îi scrie lui J.R. Lowell (28 mai 1844): „Din *Cărăbuşul de aur* (cea mai reuşită nuvelă a mea) s-au vîndut peste 300 000 de exemplare“. În *Broadway Journal* (11 octombrie 1845), notează: „Dacă ne-am gîndi vreodată la aşa ceva [retipărirea în Anglia – n. ed.], ar trebui neîndoielnic să-i acordăm *Cărăbuşului* un loc mai însemnat decît cel pe care îl deţine în prezent. Ar trebui să intitulăm volumul *Cărăbuşul de aur şi alte povestiri* în loc de *Tales* (*Povestiri*), cum sună titlul acum“.

S u r s e. T.O. Mabbott menţionează următoarele:

(1) Nuvela *Wolfert Webber* a lui Washington Irving, unde e vorba de o comoară pe care naratorul, un olandez, se zbate să o dezgroape, ajutat de medicul german Knipperhausen, savant versat într-ale astrologiei şi vrăjitoriei, şi de pescarul negru Mud Sam. Aceştia sînt probabil modelele pentru naratorul anonim al nuvelei lui Poe, pentru Legrand şi Jupiter (Mabbott, *Selected Poetry and Prose of Edgar Allan Poe*, p. 423).

(2) *Sheppard Lee* de Robert M. Bird, roman recenzat de Poe în *Southern Literary Messenger* (septembrie 1836). Bătrînul negru Jim Jumble crede că averea căpitanului Kidd s-ar afla ascunsă într-o mlaştină, dar stăpînul său, Lee, visează trei nopţi la rînd că va găsi comoara la rădăcina unui fag. În toiul nopţii, pe lună plină, zărind, chipurile, demoni dansînd printre morminte, Lee se apucă să sape la rădăcina fagului, însă nu dă de nici o comoară.

(3) *The Journal of Llewellin Penrose, A Seaman*, editat de John Eagles, Londra, 1815 şi 1825. Lîngă scheletul unui pirat, sacrificat pentru ca strigoiul acestuia să păzească aurul, eroul acestui roman semiautobiografic găseşte într-o sticlă cinci răvaşe: „ceea ce marinarii numesc un prigor rotund“, „un blestem cumplit“ şi o diagramă cu „nişte semne foarte ciudate alături de cuvinte [...] care arătau direcţia ascunzătorii“. Ajutat de servitorul său indian şi de un olandez care vorbeşte în dialect, Penrose găseşte comoara: „şapte sfeşnice mari, suflate cu argint, masive şi de patru picioare lungime – alte zece de dimensiuni mai mici, un vas mare [...] aproape plin cu monede de aur“.

(4) O sursă controversată e nuvela *Imogine, or the Pirate's Treasure* de George Ann Humphreys Sherburne (o şcolăriţă de „treisprezece primăveri“, cum se afirmă în prefaţa cărţii), tipărită în Baltimore. Unele elemente comune, ca de pildă locuinţa lui Imogine Belmont, care e numită ba „Beacon Oak“, ba „The Pirate's Look Out“, creanga uscată alături de care zace un schelet omenesc şi care indică ascunzătoarea comorii, jurnalul piratului, care e înfăşurat în piele etc. ar putea părea suspecte, însă, după cum constată Joseph Sailer, redactorul revistei *Dollar Newspaper* (19 iulie 1843), în răspunsul său către colonelul Du Solle, cel care a semnalat aceste asemănări (*Spirit of the Times*, Philadelphia, 1 iulie 1843), nu poate fi vorba de plagiat: „Noi am citit cu atenţie această nuvelă premiată a domnului Poe şi, de

asemenea, *Pirate's Treasure* de domnişoara Sherburne şi, admiţînd faptul că ne place foarte mult *Cărăbuşul de aur*, că este ingenioasă şi foarte bine scrisă, sîntem nevoiţi să adăugăm că ea nu seamănă cu nuvela domnişoarei Sherburne mai mult decît s-ar cuveni, numai pentru că se ocupă în general de acelaşi subiect. Domnul Poe îşi merită cu prisosinţă premiul de 100 de dolari".

Poe recurge la cunoştinţele sale de criptografie şi de zoologie. Între 1839 şi 1841 a compus şi a rezolvat numeroase criptograme în *Alexander's Weekly Messenger* şi *Graham's Magazine*, ceea ce a dus la creşterea semnificativă a tirajului revistelor respective. *Cărăbuşul de aur* e singura nuvelă în care autorul îşi exersează această pasiune, altminteri costisitoare, după cum reiese din scrisoarea sa către John Tomlin (28 august 1843): „N-ai să mă crezi cînd îţi voi spune că am pierdut mai mult de o mie de dolari rezolvînd cifruri" (cf., de asemenea, articolul lui W.K. Wimsatt Jr., *What Poe Knew about Cryptography*, în *PMLA*, septembrie 1943, pp. 754-779). Cunoştinţele de zoologie le-a dobîndit în urma colaborării, în 1839, cu profesorul Thomas Wyatt la redactarea manualului *Synopsis of Natural History* (vezi n. 8 *infra*).

Nuvela era terminată în 1842, cînd autorul o vinde lui George R. Graham pentru cincizeci şi doi de dolari, dar, potrivit lui Poe, Graham i-a returnat-o în schimbul unor articole de critică literară.

Poe spera să o publice în două foiletoane în revista *The Stylus* pe care plănuia să o scoată împreună cu Thomas Cottrell Clarke. În ianuarie 1843, cei doi s-au înţeles cu Felix O.C. Darley ca acesta să execute cîteva xilogravuri care să însoţească nuvela.

La 25 ianuarie 1843, apare în Philadelphia un nou săptămînal, *The Dollar Newspaper*. În numărul său din 5 aprilie, redactorii, A.H. Simmons & Co., anunţă un concurs de proză, avîndu-i în juriu pe Robert T.

Conrad, H.S. Patterson, M.D. şi W.L. Lane. Nuvela lui Poe cîştigă premiul de o sută de dolari.

Prima parte a nuvelei a apărut la 21 iunie, iar a doua (împreună cu prima parte) la 28 iunie; întreaga nuvelă a fost retipărită într-un supliment din 12 iulie 1843, cu două dintre xilogravurile lui Darley. Editorii au cumpărat *copyright*-ul, fapt neobişnuit la vremea respectivă, astfel încît retipărirea nuvelei în *Saturday Courier* (24 iunie, 1 şi 8 iulie 1843) din Philadelphia s-a făcut cu permisiunea acestora. Multe gazete din ţară au retipărit-o fără să se sinchisească de *copyright*. Nuvela a fost dramatizată şi jucată pe 8 august 1843 la Wall Street Theatre din Philadelphia.

T r a d u c e r i. În franceză: *Le Scarabée d'or*, trad. „A.B." [după W.T. Bandy, „A.B." ar fi Alphonse Borghers, pseudonimul lui Amédée Pichot, redactorul-şef al revistei], *Revue britannique*, noiembrie 1845, pp. 168-212, reed. în *Nouvelles choisies*, Paris, Hachette, 1853. *Le Scarabée d'or*, trad. William L. Hugues, *Journal des faits*, 28 octombrie 1852. În româneşte: *Cărăbuşul de aur*, trad. Th. M. Stoenescu, *Revista literară (şi politică)*, XI, 1890, nr. 15-19. *Cărăbuşul de aur*, *Naţiunea*, X, 1891, nr. 2527 – nr. 2533: Foiţa ziarului „Naţiunea" [nuvelă publicată, alături de *Hop-Frog* şi *Portretul oval*, cu titlul *Poveşti năzdrăvane*]. *Cărăbuşul de aur*, trad. Ion Vinea, în *Edgar Allan Poe, Scrieri alese*, 1968, pp. 341-640, reed. 1969, pp. 286-316.

T i t l u l variantei *A*: *The Gold-Bug. A Prize Story. Written expressly for „The Dollar Newspaper", by Edgar A. Poe, Esq.; And for which the First Premium of One Hundred Dollars was paid*. Cum observă Mabbott, cuvîntul *bug* e folosit în America pentru orice fel de *beetle* (gîndac), în vreme ce în Anglia el era mai demult întrebuinţat doar cu sensul de „ploşniţă". În *Letter from London* (New York *Weekly Mirror*, 4 octombrie 1845), N.P. Willis se arăta îngrijorat în legătură cu vînzarea volumului *Tales*. T.D. English notează în *Aristidean* (octombrie 1845): „Willis [...] vorbeşte despre [...] cuvîntul *bug*. Nu-i decît o simplă afectare [...] asocierea cu *gold* îl salvează". În

Tales of Mystery, Imagination, & Humour and Poems, volum publicat în Anglia în 1852, nuvela e intitulată *The Gold-Beetle*.

M o t t o. *What ho! What ho! This fellow is dancing mad!/He hath been bitten by the Tarantula.*

All in the Wrong

Poe atribuie aceste versuri lui Arthur Murphy (1730-1805), autorul comediei *All in the Wrong* (1761). În opinia lui Mabbott (*Collected Works of Edgar Allan Poe*, vol. I, 1969, p. 329), ele sînt creaţia lui Poe, care s-a inspirat din *The Dramatist* (1789), comedia lui Frederick Reynolds. Floriville, personaj umblat prin Italia, spune (act. IV, sc. 2): „*I'm afraid you've been bitten by a tarantula* [...] *the symptoms are wonderfully alarming. There is a blazing fury in your eye – a wild emotion in your countenance*". („Mă tem că te-a muşcat o tarantulă [...] simptomele sînt nespus de alarmante. Ochii îţi scînteiază de furie, pe chip ţi se citeşte o emoţie nestăpînită.") Poe a mai citat din tiradele lui Vapid, alt personaj al piesei, într-o recenzie la *Norman Leslie,* de Theodore S. Fay, în *Southern Literary Messenger* (decembrie 1835). Exista superstiţia, mai ales în Italia medievală, că muşcătura acestui păianjen ar inocula oamenilor dorinţa isterică de a dansa (tarantrismul).

Pisica neagră
(The Black Cat)

Nuvela reuneşte motive care l-au fascinat dintotdeauna pe Poe: reîncarnarea, răzbunarea, perversitatea, avînd „ca temă un omor oribil şi obsedant [...], temă pe care o dezvoltă pas cu pas, cu un realism care, lăsînd deoparte geniul autorului ei, ar putea constitui un studiu de caz extras din psihiatria veacului al XX-lea. Cei care îi neagă lui Poe realismul fireşte nu sînt la curent cu ziarele noastre, care publică periodic relatări adevărate despre omoruri comise sub aceleaşi impulsuri psihologice anormale ca acelea descrise în *Pisica neagră*“ (Vincent Buranelli, *op. cit.*, p. 75).

Poe a avut într-adevăr o pisică neagră, pe care o descrie într-un mic articol din *Alexander's Weekly Messenger* (29 ianuarie 1840), intitulat *Instinctul contra raţiunii – O pisică neagră:* o pisică neagră foarte inteligentă şi, ca toate pisicile negre, o vrăjitoare (vezi *PCU*, p. 367).

Nuvela a fost scrisă spre sfîrşitul anului 1842.

T r a d u c e r i. În franceză: *Le Chat noir*, trad. Isabelle Meunier, *La Démocratie pacifique*, 27 ianuarie 1847. *Le Chat noir*, trad. anonimă [după W.T. Bandy, traducătorul ar fi William L. Hugues], *Journal des faits*, 18 aprilie 1851. *Le Chat noir*, trad. Charles Baudelaire, *Paris*, 13 şi 14 noiembrie 1853, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1857. *Le Chat noir*, trad. Paul de Roger, *Chronique de France*, 16 noiembrie 1853. În româneşte: *Cotoiul negru*, *Romînul*, Bucureşti, XXXIII, 1889, 9 decembrie p. 1250; 12 decembrie pp. 1261-1262: Foiţa „Romînului“. *Pisica neagră*, trad. Şt. P., în volumul *Scrisoarea furată, Ruina casei Usher, Pisica neagră, Portretul oval şi alte Povestiri extraordinare*, Institutul de Editură Ralian şi Ignat Samitca, Craiova, 1897, 110 p. *Cotoiul negru*, *Cartea Lumei*, Bucureşti, 1906, nr. 1, pp. 57-63. *Cotoiul negru*, *Epoca*, [Seria II], XIV, 1908, nr. 304, p. 2; nr. 305, p. 2. *Cotoiul negru*,

trad. Gh. Chr. C., *Drapelul*, Lugoj, XI, 1911, nr. 83, pp. 1-2; nr. 84, pp. 1-2; nr. 85, p. 1: Foiţa „Drapelului“. *Pisica neagră*, trad. Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, pp. 378-386, reed. 1969, pp. 317-324.

Traducerea s-a făcut după *B*.

Dimineaţă pe Wissahiccon (Morning on the Wissahiccon)

„Schiţă de peisaj“ tipărită în anuarul *The Opal for 1844*, editat de N.P. Willis şi ilustrat de pictorul american J.G. Chapman. Însoţea un tablou de Chapman, intitulat *Morning*, înfăţişînd un elan într-un peisaj romantic. Într-o scrisoare către James Russell Lowell (28 mai 1844), Poe o intitulează *The Elk*, titlu păstrat de unii editori. Chapman e menţionat în E.A. Poe, *Filozofia mobilării* (*PCU*, p. 383).

Neîndoielnic Poe a vizitat locurile descrise, după cum reiese şi din mărturia contemporanului său, Horace Wemyss Smith: „Lui Poe îi plăcea foarte mult să-mi viziteze bunica, pe William Moore Smith, la locuinţa ei de lîngă Cascada Schuylkill, la o aruncătură de băţ de Ridge Road, loc menţionat în schiţă“.

A fost compusă probabil în primăvara sau vara anului 1843.

Traducerea s-a făcut după *A*.

Escrocheria considerată ca una dintre ştiinţele exacte (Diddling Considered as One of the Exact Sciences)

O schiţă scrisă, pare-se, în grabă. Subiectul provine din farsa lui James Kenney, *Raising the Wind*, despre escrocheriile unui oarecare Jeremy Diddler. A fost jucată pentru prima oară la Londra pe 5 noiembrie 1803, iar un an mai tîrziu la New York, tatăl lui Poe apărînd în ea de cel puţin trei ori (A.H. Quinn, *Poe*, pp. 710-712). După B. Pollin (*Southern Literary Journal*, Fall, 1969), piesa a fost jucată în Philadelphia la 9 septembrie şi 11 octombrie 1843, pe cînd Poe mai locuia acolo.

Traducerea s-a făcut după *B*.

T i t l u l. Titlul şi subtitlul primei versiuni – *Raising the Wind; or Diddling Considered as One of the Exact Sciences* – probabil parodiază titlul eseului lui Thomas de Quincey, *On Murder Considered as One of the Fine Arts*, publicat în două foiletoane în *Blackwood's* (februarie 1827 şi noiembrie 1839).

M o t t o. Din *Mother Goose's Tales*, volum publicat de John Newbery (1713-1767), editor specializat în literatura pentru copii.

Ochelarii
(The Spectacles)

„Este cea mai lungă dintre nuvelele pur comice ale lui Poe şi una dintre cele mai lipsite de har“ (Mabbott). George E. Woodberry o consideră „o mostră de umor foarte nereuşită“ (*Edgar Allan Poe,* 1885, p. 246).Vincent Buranelli nici nu o pomeneşte. La vremea ei însă, s-a bucurat de unele aprecieri.

S u r s e. Burton Pollin semnalează unele similitudini cu nuvela *The Mysterious Portrait*, publicată anonim în *The New Monthly Belle Assemblée, a Magazine of Literature and Fashion* (iulie 1836) din Londra. Tînărul Frederic de Forlanges locuieşte cu bunica sa şi cu Amelia, pupila ei. Tinerii se iubesc de pe cînd erau copii, dar legătura lor ameninţă să se destrame în clipa în care Frederic se îndrăgosteşte de chipul unei tinere femei gravat pe un medalion găsit de el pe Champs Elysées. Frederic i se destăinuie servitorului casei, care îi arată bunicii medalionul. Recunoscîndu-l, femeia îl pune pe acesta să-i spună lui Frederic că ştie cine e femeia din portret: o copilă aflată în grija unui bătrîn gelos care o ţine captivă într-o casă din apropiere. Frederic face rost de cheia de la locuinţa fetei şi după o serie de peripeţii ajunge la ea. Dar fata nu e alta decît bunica lui Frederic, care îi explică faptul că medalionul e de pe vremea cînd ea avea douăzeci de ani şi că l-a pierdut în parc. Bunica îi împacă pe cei doi tineri, dar prietenii lor nu contenesc să se amuze pe seama pasiunii tînărului pentru bunica sa (Mabbott).

O altă sursă probabilă: nuvela *The Blunderer*, apărută în *Knickerbocker Magazine* (februarie 1837), retipărită în *New-Yorker* (11 februarie 1837), despre un gentleman miop din New York, care trece prin situaţii asemănătoare cu cele din nuvela lui Poe.

Poe s-ar fi putut inspira şi din farsa *You Can't Marry Your Grandmother* de Thomas Haynes Bayly, jucată pentru prima oară la Londra pe 1 mai 1838, şi la *Olympic Theater* din New York la 15 mai (George C.D. Odell, *Annals of the New York Stage*, IV, 1928, p. 314). E vorba despre un bunic care, avînd în grijă o pupilă, îi dă de înţeles frivolului său nepot că dintre multele sale prietene aceasta este adevărata lui iubită şi că are de gînd să se însoare cu ea. Gelos, tînărul îi mărturiseşte fetei că o iubeşte, la care ea îi răspunde: „Doar n-ai să te căsătoreşti cu bunica ta!“ Farsa se încheie cu nunta celor doi tineri.

S-ar părea că Poe şi-a dat seama că nuvela e prea lungă. Retipărind-o în *Broadway Journal*, notează: „Ne cerem iertare pentru lipsa de varietate a acestui număr din revistă. Nu ne-am dat seama de dimensiunea exagerată a *Ochelarilor* decît prea tîrziu ca să mai putem repara răul“.

Deşi a publicat nuvela în *Philadelphia Dollar Newspaper* pe la sfîrşitul lui martie 1844, cam la aceeaşi dată Poe a trimis un manuscris al nuvelei corespondentului britanic Richard Henry Horne cu rugămintea de a o vinde unei reviste din Anglia. Horne n-a reuşit s-o plaseze nicăieri din cauza „falsei modestii şi... ipocriziei“ editorilor pe care i-a abordat (conform scrisorii lui Horne către Poe din 27 aprilie 1844, în George E. Woodberry, *op. cit.*, II, pp. 52-55).

T r a d u c e r i. *Ochelarii*, *Gazeta de Iassi*, 1867, I, în foiletoane: nr. 28, 29, 31, 32, 33, 35, 36. *Ochelarii*, traducere de Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 387-412, reed. 1969, pp. 325-346.

Lada dreptunghiulară
(The Oblong Box)

Una dintre povestirile macabre mai puţin reuşite ale lui Poe, însă „destul de potrivită pentru revista *Godey's*“ (A.H. Quinn).

Subiectul ei era de actualitate, reamintind cititorilor de o crimă recentă. În seara de 17 septembrie 1841, după o ceartă cu tipograful Samuel Adams, căruia îi datora bani, John Colt şi-a înjunghiat creditorul şi i-a vîrît cadavrul într-o ladă de lemn pe care a expediat-o cu nava Kalamazoo la St. Louis *via* New Orleans. În urma cercetărilor, Colt a fost arestat, iar pe 25 septembrie a fost recuperată lada cu pricina. A doua zi primarul oraşului New York a ordonat deschiderea ei: „Cînd au deschis lada, în ea se afla trupul neînsufleţit al domnului Adams, doar cu cămaşa pe el, împachetat în sare şi înfăşurat într-o pînză de corabie“ (*Brother Jonathan*, 11 decembrie 1841). Condamnat la moarte, Colt s-a sinucis în ziua execuţiei.

O altă sursă va fi fost nuvela *The Picture* a lui John Frost, editor din Philadelphia, probabil citită de Poe încă în şpalturi, apărută în *Burton's Gentleman's Magazine* (iunie 1840). Vizitînd Spania, Jerry Godowny cumpără cu 5 dolari o *madonna*. Îşi dă iute seama că e vorba de un tablou de valoare. Naratorul spune la un moment dat: „Următoarea sa călătorie a fost la Londra, iar tabloul a fost pus în cabina lui. Din nefericire, corabia a eşuat pe coasta Angliei, iar ofiţerii şi echipajul abia au reuşit să-şi salveze vieţile şi lucrurile mai uşoare, luîndu-le cu ei în barcă. Jerry se îndrăgostise de tabloul său; şi cînd nu l-au lăsat să-şi ia măsuţa portabilă, din cauza mărimii şi greutăţii sale, acesta a apucat repede *madonna* zicînd: «De bună seamă că nu veţi obiecta

dacă am să iau asta». Marinarii au rîs de această toană a sa, permiţîndu-i să o ia cu el în barcă“. În opinia lui Frost, pictura s-a dovedit a fi un Rafael original, fiind vîndută apoi cu 10 000 de lire sterline.

Poe oferă nuvela mai întîi lui N.P. Willis pentru *New Mirror* într-o scrisoare din 21 mai 1844; pe 29 mai face aceeaşi ofertă doamnei Sarah J. Hale pentru *The Opal for 1845*. Refuzat de amîndoi, Poe o trimite, împreună cu *„Tu eşti omul acela,“* revistei *Godey's Lady's Book*.

T r a d u c e r i. În româneşte: *Lada dreptunghiulară*, trad. Ion Vinea, în E.A. Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 443-454, reed. 1969, pp. 372-381.

Traducerea s-a făcut după *C*.

Poveste din Munţii Colţuroşi (A Tale of the Ragged Mountains)

Poe reia tema reîncarnării şi pentru prima oară se ocupă de mesmerism – subiect la modă pe vremea lui. Woodberry (*Life of Edgar Allan Poe*, II, 1909, p. 109) o numeşte „o povestioară pitorească despre metempsihoză, datorată influenţei lui [E.T.A.] Hoffmann".

Principala sursă de inspiraţie, frizînd plagiatul, e romanul *Edgar Huntly* (1799) al scriitorului american Charles Brockden Brown (1771-1810) [Boyd Carter, *Poe's Debt to Charles Brockden Brown*, *Prairie Schooner*, XXVII, Summer 1953, pp.190-96], din care Poe a mai preluat unele detalii pentru nuvela sa *Hruba şi pendulul.* G.R. Thompson crede că ar fi vorba de „o versiune burlescă, ba chiar de o parodie, după romanul *Edgar Huntley*. Brown era unul dintre scriitorii preferaţi ai lui Poe, despre ale cărui romane Poe plănuise să scrie un studiu critic".

O altă sursă va fi fost recenzia scriitorului englez T.B. Macaulay (1800-1859) la *Memoirs of the Life of Warren Hastings*, *First Governor-General of Bengal* de G.R. Gleig, apărută în *Edinburgh Review* (octombrie 1841), din care Poe a preluat aproape cuvînt de cuvînt descrierea fugii din Benares. O a treia posibilă sursă: romanul *Sheppard Lee* al lui Robert Montgomery Bird, recenzat de Poe în 1836.

A fost scrisă în 1843.

T r a d u c e r i. În franceză: *Une Aventure dans les montagnes rocheuses* [sic], trad. de Charles Baudelaire, *L'Illustration*, 11 decembrie 1852. *Une Aventure dans les Montagnes Rugueuses*, trad. de Charles Baudelaire, *Le Pays*, 25 şi 26 iulie 1854, reed., cu titlul *Les souvenirs de M.A. Bedloe*, în *Histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1856.

În româneşte: *O istorisire din „Ragged Mountains“*, trad. „M.“, *Gazeta Transilvaniei*, LXI, 1898, nr. 82-84: Foiletonul „Gaz. Trans“. *Suvenirurile d-lui Bedloe*, *Ţara*, II, 1904, nr. 354-356. *În munţi*, trad. Sofia Nădejde, *Progresul*, Oraviţa, VII, 1913, nr. 50, pp. 1-2, nr. 51, pp. 1-3: Foileton. *O întîlnire din Munţii Colţoşi*, trad. de Petre Solomon, *Mellonta Tauta*, Editura Tineretului, 1968, pp. 121-134.

Traducerea s-a făcut după *C*.

Îngropat de viu
(The Premature Burial)

Poe, care suferea, pare-se, de nictofobie, a fost fascinat de acest subiect. O prietenă a sa, S.A.T. Weiss, afirmă în *Home Life of Poe*, 1907, p. 29: „Vorbind despre Edgar, domnul John Mackenzie adevereşte buna dispoziţie şi curajul său [...] frica de a fi singur noaptea, precum şi credinţa şi teama lui de supranatural. L-a auzit pe Poe, cînd acesta era deja matur, spunînd că lucrul cel mai cumplit pe care şi-l putea imagina cînd era copil era să simtă o mînă rece ca gheaţa atingîndu-i fruntea, într-o încăpere întunecoasă, noaptea cînd era singur; sau să se trezească în semiîntuneric şi să vadă un chip rău aţintit asupra lui; şi că aceste închipuiri îl bîntuiau atît de mult, încît adeseori îşi ascundea capul sub plapumă pînă ce nu mai putea respira“.

Ideea de a scrie această nuvelă i-a venit probabil de la publicitatea în jurul „sicriului salvator“, expus în 1843 la tîrgul anual al Institutului American din New York. Nuvela e listată ca terminată, dar nepublicată încă, în scrisoarea lui Poe către J.R. Lowell (28 mai 1844).

T r a d u c e r i. În româneşte: *Îngropat de viu*, Bucureşti, Poporul, 1912, Biblioteca Facla, 30 pp. *Îngropat de viu*, trad. de Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 428-442, reed. 1969, pp. 359-371.

Traducerea s-a făcut după *C*.

Scrisoarea furată
(The Purloined Letter)

La 2 iulie 1844, Poe îi scria lui J.R. Lowell că „*Scrisoarea furată*, în curs de apariţie în revista *The Gift*, este poate cea mai bună dintre nuvelele mele analitice (*ratiocinative*)“. În opinia lui T.O. Mabbott, este cea mai reuşită dintre toate nuvelele lui Poe. Meritul ei constă în tratarea unei intrigi pur intelectuale, în absenţa elementului senzaţional.

A fost scrisă în grabă pentru anuarul în care a apărut prima oară. La 31 mai 1844, Poe îi scria editorului său Edward L. Carey, cerîndu-i şpalturile, întrucît „manuscrisul avea multe rînduri intercalate şi ştersături“.

A fost retipărită în *Chamber's Edinburgh Journal* (30 noiembrie 1844) cu următoarea introducere: „*The Gift* este un anuar american de mare eleganţă tipografică, împodobit cu multe şi frumoase gravuri. Conţine un articol care, dintr-o serie de motive, ne apare atît de reuşit, încît vom lăsa deoparte cîteva dintre efuziunile unor colaboratori tradiţionali de-ai noştri pentru a face loc unei versiuni prescurtate. Autorul, domnul Edgar A. Poe, este în chip vădit un fin observator al fenomenelor mentale; şi trebuie să-i mulţumim pentru una dintre cele mai izbutite ilustrări ce pot fi concepute despre acel joc curios a două minţi, în care o persoană, să-i zicem A, ghiceşte ce va face o altă persoană, B, judecînd că B va adopta o anumită conduită pentru a o păcăli pe A“. Modificările redacţiei nu par să fi fost autorizate, întrucît Poe n-a adoptat această versiune pentru volumul din 1845.

T r a d u c e r i. În franceză: *Une Lettre volée* [trad. anonimă, dar după W.T. Bandy, ar fi vorba de Gustave Brunet; numele lui Poe nu e dat], *Magazin pittoresque*, XIII, august 1845, pp. 269-272, retipărit în

L'Echo de la Presse, 25 august 1845. *La Lettre soustraite*, trad. anonimă [probabil Gustave Brunet], *Le Mémorial bordelais*, 20, 21, 22 mai 1847. *La Letre volée*, trad. Charles Baudelaire, *Le Pays*, 23, 24 şi 25 februarie 1855, reed. în *Histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévi, 1856.

În româneşte: *Epistola furată*, trad. Byr, *Dreptatea*, Timişoara, II, 1895, nr. 110-112: Foişoară. Şt. P., în volumul *Scrisoarea furată, Ruina casei Usher, Pisica neagră, Portretul oval şi alte Povestiri extraordinare*, Institutul de Editură Ralian şi Ignat Samitca, Craiova, 1897, 110 p. *Scrisoarea furată*, *Ţara*, II, 1904, nr. 349, p. 2; nr. 350, p. 2. *Scrisoarea furată*, trad. de Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 470-488, reed. 1969, pp. 395-411.

Traducerea s-a făcut după *C*.

Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană (The System of Dr Tarr and Professor Feather)

Nuvela pare să fie una dintre cele mai pline de umor ale lui Poe (Mabbott). G. Woodberry a numit-o „o grotescă de ospiciu, absurdă“. După Wageknecht, „utilizarea comică a nebuniei... se apropie de brutalitatea secolului al XVIII-lea“.

Dintre sursele sale de inspiraţie Mabbott menţionează două texte ale poetului N.P. Willis, bazate pe vizita sa la un azil din Palermo la 28 iunie 1832: o scrisoare către *New-York Mirror* şi nuvela *The Madhouse of Palermo* (1836), recenzată de Poe în *Southern Literary Messenger*, august 1836. Willis scrie: „Palermo. 28 iunie. Două dintre cele mai bine conduse aziluri de nebuni din lume sînt în regatul Neapole – unul la Aversa, lîngă Capua, iar celălalt la Palermo. Acesta din urmă e condus de un baron sicilian cam ciudat, care şi-a dedicat timpul şi averea acestui lucru şi, cu ajutorul guvernului, l-a extins şi l-a perfecţionat [...] [Acest] spital e situat într-o zonă aerisită, în plăcuta vecinătate a oraşului Palermo. Am fost întîmpinaţi de un hamal îmbrăcat într-o livrea respectabilă, care ne-a prezentat numaidecît vîrstnicului baron – un domn arătos, bine trecut de mijlocul vieţii, cu apucături blînde şi încîntătoare. *Je suis le premier fou*, zise acesta, făcîndu-ne o plecăciune. Stăteam afară în curtea străjuită de porticuri, prevăzută din loc în loc cu bănci de piatră. Pe una dintre ele şedea un bărbat gras, molatic, îmbrăcat în haine cenuşii, curate, şi care vorbea de unul singur, cu aparentă satisfacţie. I-a zîmbit baronului cînd acesta a trecut pe lîngă el...“ (*Prose Works*, p. 103). Făcînd turul aşezămîntului, Willis a văzut

„bucătăria [...] ocupată de opt sau zece oameni cu toţii în febra lucrului şi cu toţii *nebuni*, după cum ne-a asigurat baronul. Un bărbat de vreo patruzeci de ani prăjea nişte carne cu multă luare-aminte. Un altul, care făcuse urît pînă ce nu primise ceva de lucru, tranşa carnea cu frenezie şi arunca bucăţile într-un vas mare de lemn. Două-trei fetişcane se învîrteau primprejur, ascultînd de comenzile unui om între două vîrste, care îngrijea de nişte oale puse pe sobă [...] Am trecut din bucătărie într-o curte interioară, pavată în chip straniu şi ornamentată cu grote chinezeşti, pietre artificiale, arbori, colibe şi fîntîni [...] Totul [...], ne-a asigurat el, era munca pacienţilor săi. Ei pavaseră curtea, construiseră grotele şi colibele, pictaseră pereţii, sub îndrumarea sa [...] Secretul întregului său sistem, zicea el, era să le dea de lucru şi să fie blînd cu ei tot timpul. De obicei avea în jur de o sută cincizeci de pacienţi şi în medie dădea drumul la vreo două treimi dintre ei, complet vindecaţi. Am intrat în sectorul femeilor. Acestea, zise el, erau cei mai dificili pacienţi. În primul salon şedeau şi lucrau vreo opt-zece femei. Una dintre ele, în jur de treizeci de ani, însă destul de căruntă, măsura odaia în sus şi în jos, vorbind şi gesticulînd extrem de violent. O fată de şaisprezece ani, soră medicală, îi împărtăşea umoarea şi, cu braţul petrecut afectuos în jurul brîului acesteia, aproba tot ce zicea aceasta şi cu vorbe dulci încerca să o potolească. Ne-am dus în curte, unde opt sau zece femei în halatele cenuşii ale ospiciului se plimbau sau şedeau la umbra copacilor, cu gîndul aiurea“ (*op. cit.*, p. 104).

Metoda „blîndă“ în tratamentul nebuniei era o noutate pe atunci şi probabil era viu dezbătută la vremea cînd Poe îşi scria nuvela. Charles Dickens, de pildă, pare să fi nutrit interes pentru ea, căci a descris azilurile din South Boston, Massachusetts

şi Hartford, statul Connecticut (*American Notes for General Circulation*, 1842, cap. 3 şi 5 în vol. I).

T r ad u c e r i. În franceză: *Le Système du Docteur Goudron et du Professeur Plume*, trad. Charles Baudelaire, *Le Monde illustré*, 7, 14, 21 şi 28 ianuarie 1865. În româneşte: *Sistema doctorului Catran şi a profesorului Pană*, trad. de Ion Luca Caragiale, *Timpul*, III, 1878, nr. 119-122: Foiţa „Timpului," reed. În I.L. Caragiale, *Opere*, vol. IV, Notiţe critice, literatură şi versuri, ediţie îngrijită de Şerban Cioculescu, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1938, pp. 260-278. *Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Puff*, trad. de Mihail Straje şi C. Iliescu, Bucureşti, *Adevărul*, 1926, 31 p. *Sistemul doctorului Gudron şi al profesorului Pană*, trad. de Mihail Straje, *Curentul*, II, 193-/. 30 p. [Lectura pentru toţi]. *Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană*, trad. de Ion Vinea, Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 514-532, reed. 1969, pp. 433-448.

T i t l u l. În scrisoarea sa din 28 mai 1844, către James Russell Lowell, Poe îşi intitula nuvela *The System of Doctors Tar and Fether*, iar în scrisoarea din 8 ianuarie 1846, către E.A. Duyckinck, titlul ei era *Tarr and Fether*.

Revelaţie mesmerică (Mesmeric Revelation)

Al doilea din cele trei texte narative ale lui Poe despre mesmerism – temă care l-a fascinat, dacă ar fi să amintim numai despre admiraţia pe care o avea Poe pentru cartea lui C.H. Townshend, *Facts in Mesmerism* (Londra, 1840).

Reflecţiile personajului principal par să fie opiniile autorului. Invocîndu-i pe Democrit şi pe epicureici, Poe consideră spiritul un soi de „materie rarefiată". Termenul descriptiv, observă T.O. Mabbott, e cel de materialism, însă în accepţiunea lui Poe el nu pare a fi incompatibil cu ideile creştin-ortodoxe. După H. Beaver, Poe nu era un spiritualist. Totuşi, în 1845, a audiat în New York prelegerile clarvăzătorului Andrew Jackson Davis (1826-1910), pe atunci în vîrstă de nouăsprezece ani. Flancat de hipnotizatorul şi secretarul său, Davis dicta, aparent în transă. Din notele secretarului său, Davis şi-a compilat lucrarea *Principles of Nature, Her Divine Revelations, and A Voice to Mankind* (1847), un amestec de predici, mistică, istorie ocultă şi science-fiction, pretinzînd că era inspirat de duhuri nevăzute. Deşi Davis a scris elogios despre Poe (*The Magic Staff* şi *Events in the Life of a Seer*), acesta l-a tratat întotdeauna cu dispreţ (în *Mellonta Tauta* Davis e poreclit „prorocul din Poughkeepsie").

Poe avea îndoieli cum să denumească exact acest preludiu la *Eureka*. În scrisoarea sa din 4 ianuarie 1845 către reverendul George Bush, profesor de ebraică la Universitatea din New York, autor al volumului *Anastasis; or The Doctrine of the Resurection of the Body, Rationally and Scripturally Considered* (1844), Poe scrie: „Veţi observa desigur că articolul e pură ficţiune; dar am incarnat în el unele gînduri ce-mi aparţin şi sînt foarte curios să aflu dacă pot pretinde că ele ar fi absolut originale

şi de asemenea în ce măsură credeţi că ele sînt fondate“. În scrisoarea sa din 24 februarie 1845 către Rufus Griswold, executorul său testamentar, Poe numeşte articolul „eseu“, gîndindu-se probabil la caracterul său expozitiv.

Revelaţie mesmerică e dată ca „isprăvită, deşi încă nu publicată“ în scrisoarea autorului către J.R. Lowell (28 mai 1844). În scrisoarea către T.H. Chivers (10 iulie 1844), Poe anunţă iminenta apariţie a „eseului“ în *Columbian Magazine*. Pe 18 august Poe îi scrie iar lui Lowell, trimiţîndu-i un exemplar din *Columbian Magazine*, cu „multe corecturi şi modificări“, plîngîndu-se că „articolul a fost tipărit îngrozitor“ şi rugîndu-l „să-l public[e] (cu corecturile autorului) în *Boston Nation* sau într-o revistă care te interesează“. Lowell n-a dat curs acestei rugăminţi.

Interesul enorm pentru mesmerism a făcut ca această lucrare să fie retipărită în nenumărate rînduri. *New World* din New York publică acest „articol minunat“ pe 3 august 1844, cu observaţia: „Domnul Poe nu are voie să se joace cu cititorii săi în privinţa unui subiect atît de serios: totuşi, cu greu se pot imagina afirmaţii mai extraordinare ca acestea. Noi credem cu toată tăria în faptele mesmerismului, cu toate că n-am ajuns încă la o teorie care să le explice în mod convingător. Aici însă sîntem aproape copleşiţi“. *Saturday Museum* (31 august 1844) din Philadelphia reproduce integral aceste observaţii.

În „Note marginale“ (*Godey's*, august 1845, p. 50), Poe scrie: „Swedenborgienii mă informează că au aflat că tot ce am afirmat eu într-un articol de revistă intitulat *Revelaţie mesmerică* este absolut adevărat, deşi la început au fost foarte tentaţi să se îndoiască de veridicitatea celor afirmate de mine, lucru pe care, în acest caz concret, n-aş fi visat vreodată să-l fac. Povestirea este pură ficţiune de la un cap la altul“.

În *Aristidean* (octombrie 1845), recenzentul volumului *Tales* (1850) notează: „Un mare număr de

mesmerişti [...] îl iau [eseul] drept literă de evanghelie. Unii swedenborgieni din Philadelphia i-au scris lui Poe că la început au avut îndoieli, dar că pe urmă s-au convins de adevărul său. Iată un lucru extraordinar de [...] nostim. Evident, el nu s-a vrut nimic altceva decît un vehicul al concepţiilor autorului despre Divinitate, imaterialitate, spirit etc., despre care [autorul] crede, pare-se, că sînt adevărate, în care credinţă este urmat de profesorul Bush".

Universalist Watchman din Montpelier, statul Vermont, retipăreşte articolul la 30 august şi 6 septembrie 1845, cu o introducere a editorului său, Eli Ballou: „Noi nu luăm următorul articol drept un fapt real şi nici ca o parodie la adresa mesmerismului; ci ca o prezentare a teoriei filozofice a scriitorului, care dorea să o recomande atenţiei cititorilor săi".

Scepticismul face loc entuziasmului. *American Phrenological Journal* din Philadelphia publică articolul în septembrie 1854, cu următoarea prezentare a editorului său: „În calitate de cronicari ai fenomenelor magnetice, nu putem refuza apariţia în paginile noastre a unui articol atît de important pe cît se recomandă subiectul *Revelaţiei magnetice* care urmează [...]. El a fost scris de Edgar A. Poe, om apreciat în lumea literelor; astfel încît poate fi considerat ca fiind autentic. Meritul său literar, strict vorbind, după cum va vedea cititorul, nu este cîtuşi de puţin neglijabil. Citiţi-l şi recitiţi-l". În numărul următor al revistei, aflînd că Poe îşi declarase povestirea drept pură ficţiune, editorul retractează: „Articolul din numărul trecut, citat din domnul Poe, se dovedeşte a nu fi «revelaţia magnetică» ce pretinsese, ci pur şi simplu un produs al creierului autorului ei [...]. Editorul [...] i-a acordat spaţiul pe care-l merita cu condiţia ca el să fie autentic [...] [însă] *îşi declină* orice responsabilitate în ce-l priveşte şi regretă apariţia lui în paginile

sale“ (Madeline B. Stern, *Poe: The Mental Temperament for Phrenologists*, *American Literature*, mai 1968, pp. 162-63).

În numărul din 29 noiembrie 1845, *Popular Record of Modern Science* din Londra tipăreşte articolul lui Poe cu titlul *The Last Conversation of a Somnambule,* titlu sever criticat de Poe în *Marginalia*, nr. 200 (*Graham's Magazine*, martie 1848).

Poe trebuie să fi fost foarte amuzat de interesul suscitat de articolul său. Editorul T.O. Mabbott aminteşte de o scrisoare primită de Sarah Helen Whitman, poetă curtată de Poe cu cîţiva ani înainte de moartea lui, în care o cunoştinţă de-a ei îi relata că domnul Poe poate fi văzut „adesea la recepţii“ [probabil ale doamnei Anne Lynch, spune Mabbott], unde „lumea pare să creadă că ar exista ceva foarte ciudat în felul său de a fi, povestindu-se cele mai stranii lucruri, ba mai mult, ele sînt chiar *crezute*, despre experienţele sale mesmerice, la a căror menţionare el surîde întotdeauna“.

T r a d u c e r i: În franceză: *Révélation magnétique*, trad. de Charles Baudelaire (prima sa traducere publicată), *La Liberté de penser*, 30 iulie 1854, reed. în *Histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1856.

„Tu eşti omul acela!“
(„Thou Art the Man“)

Se crede că ar fi prima nuvelă poliţistă cu substrat comic. „Aceasta nu este una dintre cele mai reuşite (e mult prea melodramatică pentru a fi), însă conduce nuvela poliţistă într-o direcţie esenţială: făptaşul nu e un escroc feroce sau un gentleman amoral dovedit ca atare, ci chiar amicul vesel şi cinstit al victimei, care se declară oripilat de crimă. De aici n-a fost decît un pas pînă la rafinatele romane poliţiste moderne care îl ascund pe criminal, acesta fiind anevoie observat în mijlocul oamenilor obişnuiţi“ (Vincent Buranelli, *op cit.*, p. 85).

Poe recurge printre primii scriitorii la cercetările balistice. În nuvela *The Rifle* a lui William Leggett, tipărită în *The Atlantic Souvenir for 1828* şi reeditată de Jacques Barzun în *Delights of Detection*, 1961, un om nevinovat e absolvit de acuzaţia de crimă după ce se dovedeşte că dimensiunile glonţului ucigaş nu se potrivesc cu cele din puşca sa.

Ventrilochismul era un subiect la modă printre scriitorii americani după ce Charles Brockden Brown l-a folosit în romanul său *Wieland* (1798).

În scrisoarea lui Poe din 28 mai 1844 către J.R. Lowell nuvela e menţionată ca fiind terminată şi acceptată de *Godey's Lady's Book* pentru august 1844. Louis A. Godey a păstrat pentru sine manuscrisul, pe care fiul său, Frank Godey, l-a donat în 1924 lui Public Library din New York.

T r a d u c e r i. „*Tu eşti ucigaşul*“ – trad. de Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 455-469, reed. 1969, pp. 382-394.

T i t l u l. Cf. *Samuel 12:7:* „Şi Natan a zis lui David: «Tu eşti omul acesta!»“ Sînt cuvintele profetului Natan adresate regelui David, cel care l-a ucis pe

hititul Urie pentru a-i lua soţia, pe Bat-Şeba. Probabil sursa imediată a lui Poe va fi fost pasajul din romanul *The Last Days of Pompeii* al lui Edward Bulwer-Lytton în care Olinthus, acuzat pe nedrept de crimă, îşi îndreaptă braţul drept spre ucigaşul Arbaces spunînd: „Tu eşti omul acela“.

Farsa cu balonul
(The Balloon Hoax)

Citîndu-l pe Walter B. Norris (*Poe's Balloon Hoax*, *Nation*, New York, 27 octombrie 1910), T.O. Mabbott observă: „pe la 1836 exista un interes enorm pentru zborurile cu balonul şi cîţiva aeronauţi, mai ales Charles Green din Anglia şi John Wise din America, şi-au propus să traverseze Atlanticul cu balonul“. După Norris, nuvela lui Poe s-ar baza pe relatarea celebrului aeronaut britanic Monck Mason (m. 1889) despre un zbor real cu balonul, intitulată *Account of the Late Aeronautical Expedition from London to Weilburg, accomplished by Robert Hollond, Esq., Monck Mason, Esq., and Charles Green, Aeronaut* (Londra, 1836, New York, 1837).

E posibil ca Poe să fi aflat din *Burton's Gentleman's Magazine* (martie şi mai 1840) despre opinia lui Charles Green privind capacitatea tehnică a omului de a efectua zboruri cu balonul din America în Europa, iar din *Dollar Newspaper* (21 iunie 1843), despre planul lui John Wise de a întreprinde o astfel de călătorie, plan descris în articolul *Aerial Voyage*, publicat alături de primul foileton din *Cărăbuşul de aur*. Wise se gîndea să folosească un balon sferic umplut cu hidrogen şi să profite de curenţii din direcţia vest-est. Un anume Pennington, inventatorul unei maşini de zburat, se arăta dispus să-l însoţească.

O sursă mai aproape de data publicării nuvelei trebuie să fi fost *Another Aerial Machine* (*Alexander's Express Messenger*, 21 februarie 1844), despre balonul lui Monck Mason, articol preluat din *Remarks on the Ellipsoidal Balloon, Propelled by the Archimedean Screw, Described as the New Aerial Machine* (Londra, 1843), al aceluiaşi Mason. Peste un sfert din nuvela lui Poe provine din acest din urmă articol şi din *Account of...*

Nuvela a fost probabil scrisă sau măcar începută în aprilie 1844, înainte ca familia Poe să se mute din Philadelphia în New York, unde autorul a

vîndut-o lui Richard Adams Locke, editorul gazetei *Sun*.

Sîmbătă, 13 aprilie 1844, *New York Sun* a scos un „supliment“ la ediţia sa de prînz, precedat de următorul *Postscriptum* în ediţia de dimineaţă:

Prin Expres

Ştiri senzaţionale prin Expres privat din Charleston via Norfolk! Oceanul Atlantic străbătut în trei zile!! Sosirea pe insula Sullivan a unui dirijabil inventat de dl Monck Mason!!

Anunţul a stîrnit senzaţie, mai ales că la acea dată nu apăruse încă telegraful lui Samuel Morse prin care să se poată verifica autenticitatea ştirilor. Întreaga ediţie s-a vîndut ca pîinea caldă.

Specializat în subiecte de senzaţie, *The Sun* publicase cu nouă ani mai înainte o mistificare despre un telescop cu care, chipurile, s-ar fi descoperit viaţă pe Lună. Ştirea a produs vîlvă, spre marea nemulţumire a lui Poe, a cărui nuvelă *Hans Pfaall,* apărută cu trei săptămîni mai devreme, trecuse aproape neobservată: „a fost de ajuns să arunc o privire asupra ziarului ca să înţeleg poanta; nu m-am îndoit nici o clipă că s-a inspirat din propriul meu *jeu d'esprit*“ (E.A. Poe, *The Literati of New York*, *Godey's Lady's Book*, 1866). La 25 mai 1844, *Columbia Spy* nota, probabil sub pana lui Poe:

„*Farsa cu balonul* a creat o senzaţie infinit mai mare decît tot ce s-a publicat de la *Povestea Lunii* a lui Locke încoace. În dimineaţa (sîmbăta) apariţiei sale, întreaga piaţetă din jurul redacţiei *Sun* a fost literalmente asediată, blocată – atît intrarea, cît şi ieşirea, la puţin timp după răsăritul soarelui şi pînă pe la orele două după-amiaza. În numărul curent de sîmbătă se spunea că abia sosiseră ştirile şi deja se lucra la un nou tiraj ce urma să fie gata pe la orele zece. Totuşi el n-a ajuns să fie difuzat decît pe la

prînz. În tot acest răstimp n-am mai pomenit ca oamenii să se zbată atîta ca să pună mîna pe un exemplar. De cum au apărut pe străzi primele şi foarte puţinele ziare, lumea le-a cumpărat cît ai clipi din ochi, fără să se uite la preţ, de la vînzătorii ambulanţi, care, fără îndoială, au scos un profit considerabil. La un moment dat, am văzut un exemplar cumpărat cu 50 de cenţi, preţul de un şiling fiind unul obişnuit. Toată ziua m-am chinuit în zadar să fac şi eu rost de un exemplar. Era extrem de interesant să auzi comentariile celor care citiseră «suplimentul»".

În realitate, s-ar părea că nuvela s-a bucurat de o primire mai puţin entuziastă. A doua zi după apariţie, *New York Sunday Times* o retipăreşte, însoţită de un comentariu ironic: „Dacă este adevărat că experimentul cu balonul a reuşit, probabil că va fi la mare cerere materialul din care se compune gazul. Noi am recomanda oricărei companii să-l angajeze pe dl..., domnia sa fiind cea mai mare condensare de gaz din cîte cunoaştem". O zi mai tîrziu, *New York Herald*, unde nuvela lui Poe era dată drept „Ultima farsă a lui Beach" [Moses Y. Beach, editor al ziarului *The Sun*], observa, sub semnătura lui James Gordon Bennett, că „n-ar fi fost rău să se fi apelat la un scriitor mai talentat". *The New York American* din 15 aprilie 1844 notează: „*The Sun* a tipărit în suplimentul său o palidă imitaţie după «Farsa cu Luna»". Pe 15 aprilie *The Sun* anunţa o retractare:

„BALONUL: Întrucît ştirile din Sud de sîmbăta trecută n-au confirmat sosirea Balonului din Anglia, despre ale cărei amănunte a vorbit corespondentul nostru în *Supliment,* sîntem tentaţi să considerăm aceste ştiri ca fiind eronate. Descrierea Balonului şi a călătoriei a fost făcută cu astuţie ştiinţifică şi cu precizie, calculate în aşa fel încît să aibă crezare pretutindeni, ea fiind citită cu multă plăcere şi satisfacţie. Nu credem cîtuşi de puţin că un asemenea proiect ar fi imposibil".

T r a d u c e r i. În franceză: *Le Canard au ballon*, trad. de Charles Baudelaire, *Le Pays*, 31 ianuarie, 2 şi 3 februarie 1855, reed. în *Histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1856. În româneşte: *Farsa cu balonul*, trad. de Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 413-427, reed. în *Mellonta Tauta*, Editura Tineretului, 1968, pp. 78-96, şi *Scrieri alese*, 1969, pp. 347-358.

Contribuţii nesemnate la revista „Public Ledger“ (Unsigned Contributions to the Public Ledger)

Aceste trei schiţe au fost publicate pentru prima oară în gazeta *Public Ledger* din Philadelphia, nr. 17, 18 şi 19 iulie 1844. În *Columbia Spy* din 14 august, redactorul-şef Eli Bowen, la a cărui revistă Poe colaborase în lunile mai şi iunie ale aceluiaşi an, a tipărit-o pe a doua cu următoarea introducere: „*Un articol de milioane*: «Hazul e haz», spune proverbul. Dacă articolul de mai jos din *Philadelphia Ledger* nu-i va face pe cititorii noştri să rîdă cu poftă înseamnă că nu ştim nimic despre firea omenească. Din stilul şi maniera sa ar trebui să deducem că articolul a fost scris de Edgar A. Poe, care – şopteşte lumea – se ia de şefii acelei gazete serioase. Îi seamănă foarte mult“. Poe n-a negat niciodată această atribuire.

Schiţele au fost reeditate în E.A. Poe, *Doings of Gotham*, Pottsville, 1929, pp. 79-91, de Jacob E. Spannuth şi Thomas Ollive Mabbott.

Îngerul bizarului
(The Angel of the Odd)

O nuvelă halucinantă, demnă de viziunile lui Hieronymus Bosch. În opinia prinţesei Marie Bonaparte, îngerul îl întruchipează pe John Allan, tatăl adoptiv al scriitorului, un om cînd blajin, cînd brutal.

Recenzînd *Sheppard Lee*, romanul lui Robert Montgomery Bird, în *Southern Literary Messenger* (septembrie 1836), Poe declară că visul şi umorul pur sînt metode inferioare de tratare a incredibilului. Iată însă că în 1844 nu se dă în lături să le încerce pe propria-i piele.

Această „extravaganţă" e o nouă dovadă a dispreţului lui Poe faţă de spiritul reformelor sociale. Textul parodiază atît idealul perfectibilităţii, cît şi pe acei reformişti ale căror proiecte vizau îmbunătăţirea condiţiei umane (Gerald E. Gerber, *Poe's Odd Angel*, *Nineteenth Century Fiction*, iunie 1968, pp. 88-93).

La 2 iulie 1844, Poe îi scria lui J.R. Lowell: „N-am nici o încredere în perfectibilitatea umană. Cred că efortul omenesc nu a avut nici un efect apreciabil asupra umanităţii". Opt zile mai tîrziu îi scria lui T.H. Chivers: „Omul e acum doar mai activ, nu mai înţelept, nici mai fericit decît a fost cu şase mii de ani în urmă". Poe şi-a mai exprimat o dată opinia despre reformişti în 1849: „Lumea e infestată în clipa de faţă de o nouă sectă de filozofi, care încă nu şi-au dat seama că alcătuiesc o sectă şi care, în consecinţă, nu şi-au luat nici un nume. Ei sînt *cei care cred în tot ce este ciudat*. Marele lor Preot la răsărit e Charles Fourier – în apus, Horace Greeley [...]. Singurul legămînt în sînul sectei este credulitatea: să-i zicem o dată şi basta: Nebunie" (*Fifty Suggestions*, nr. 28, *Graham's Magazine*, iunie 1849, p. 363). În

opinia lui Mabbott, ideea de a scrie această nuvelă i-a venit, cu siguranţă, dintr-un articol de gazetă citat în al doilea paragraf (vezi n. 5 *infra*).

Poe satirizează unul dintre „excesele utopice“ ale vremii: hidropatia sau „cura de apă“, cum este ea denumită în a 5-a scrisoare din *Doings of Gotham* (*Columbia Spy*, 15 iunie 1844), unde Vincent Priessnitz, un simplu ţăran şi inventatorul acestei terapii, e taxat drept „monarhul şarlatanilor“. Acesta recomanda uzul intern şi extern al apei reci pentru orice fel de boală. Trei entuziaşti ai curei lui Priessnitz erau prieteni ai lui Poe: Marie Louise Shew, autoarea lucrării *Water-Cure for Ladies* (1844), cumnatul ei, doctorul Joel Shew, şi doamna Mary Gove Nichols, autoarea unor memorii despre Poe. Prozeliţii n-au reuşit să-şi convertească amicul, care revine la hidropatie, pe acelaşi ton batjocoritor, în schiţa *Mary Gove*, tipărită în *Godey's* (iulie 1846).

Duşmanii alcoolului – washingtonienii – recomandau şi ei uzul intern al „berii lui Adam“. Îngerul lui Poe întoarce lucrurile pe dos, substituind apa cu omonimul ei, Kirschenwasser, un coniac incolor, foarte tare, cu consecinţe dezastruoase pentru naratorul acestei nuvele.

A fost scrisă probabil în vara lui 1844.

T r a d u c e r i. În franceză: *L'Ange du bizarre*, trad. de Charles Baudelaire, *La Presse*, 17 februarie1860, reed. în *Le Monde illustré*, februarie 1863, şi în *Histoires grotesques et sérieuses*, Paris, Michel Lévy, 1865.

Clopotarii elveţieni
(The Swiss Bell-Ringers)

(*Evening Mirror*, 10 octombrie 1844)

Jeu d'esprit (Mabbott) tipărit pentru prima oară în revista newyorkeză *Evening Mirror* cu o notă introductivă de N.P. Willis, amic al lui Poe, şi retipărită în *Weekly Mirror* din 12 octombrie 1844. Nota lui Willis atribuie textul „aliatului nostru permanent [...] dotat cu un simţ extraordinar al umorului", fireşte, nimeni altul decît Poe.

În *Jucătorul de şah al lui Maelzel* (vezi *MMR*, pp. 218-236) Poe vorbeşte despre diverse jucării mecanice, citînd cartea lui David Brewster, *Letters on Natural Magic* şi *Edinburgh Encyclopaedia.* Cu siguranţă a văzut şi alte automate cu ocazia expoziţiei lui Maelzel din Richmond, 2 decembrie 1835.

Clopotarii, „autointitulîndu-se pompos campanologieni", s-au produs pentru prima dată la Niblo's în New York, „între farse", pe 12 septembrie 1844, şi „au avut un succes nemaipomenit." Au dat apoi spectacole la Tabernacle pe 7, 11 şi 16 octombrie şi din nou la Niblo's pe 7 noiembrie" (George C.D. Odell, *Annals of the New York Stage*, V, 77, 145). *Broadway Journal* din 18 octombrie 1845 notează: „Sub conducerea domnului Corbyn, clopotarii pur şi simplu au făcut o grămadă de bani săptămîna trecută în New York, Boston şi în alte cîteva locuri. Ei se află acum în oraşul nostru şi toţi cei care nu i-au auzit încă ar face bine să se ducă să-i vadă săptămîna aceasta, căci peste cîteva zile vor porni *en route* spre Mexic şi probabil că nu se vor întoarce decît peste doi ani". S-au întors totuşi şi au continuat să distreze publicul newyorkez ani în şir.

Byron şi domnişoara Chaworth (Byron and Miss Chaworth)

Articol „de stampă“, probabil solicitat de *Columbian Magazine*, avînd ca temă o gravură înfăţişînd un băiat şi o fată într-o grădină. Băiatul, îngenuncheat, scrie pe o coală de hîrtie, iar fata, stînd în picioare, îl urmăreşte atentă. Gravura era însoţită de versurile 13-17 din poezia *Love's Last Adieu* de poetul englez G.G. Byron (1788-1824).

În tinereţe, Poe şi-a copiat într-un caiet *Visul*, poezia ce evocă dragostea dintre Byron şi Mary Chaworth, iubita sa din adolescenţă, căsătorită cu un bărbat mult mai vîrstnic decît ea. [Poezia a fost tradusă în româneşte de Virgil Teodorescu – vezi Byron, *Poezia*, 1, Editura Univers, 1985, pp. 194-199.]

Traducerea s-a făcut după *A*.

T i t l u l. Subtitlu – „De Edgar A. Poe“, iar mai jos, în paranteze, „Vezi gravura“.

Viaţa literară a domnului Bob Cutărică
(The Literary Life of Thingum Bob, ESQ.)

Satiră despre lumea gazetarilor. Aluziile nu mai spun prea mult cititorului de azi. Doctorul Thomas Dunn English, cîndva amic al lui Poe, notează: „[Poe] mi-a adus odată un manuscris intitulat, din cîte îmi amintesc, *The Life of Thingum Bob, the Late Literary Editor of Gooseherumfoodle* [*Viaţa lui Bob Cutărică, răposatul editor al revistei Gîscanul*]. M-a asigurat că e o transcriere a vieţii lui Graham [editor al revistei *Graham's Lady's and Gentleman's Magazine*]. Mi-a citit-o şi, deşi era amuzantă, mi-am dat seama că nu era decît o calomnie fantezistă care nu spunea nimic despre viaţa lui Graham [...]. Graham nici nu s-a sinchisit de acest atac, pe care-l considera o prostie.“ (New York *Independent*, 22 octombrie 1826).

Una dintre aluzii e la fraţii Clark. Lewis Gaylord Clark a publicat *Literary Remains*, cartea fratelui său geamăn, Willis (mort în 1841), în fapt contribuţiile sale literare publicate de-a lungul anilor în *Knickerbocker Magazine*. Într-o recenzie despre ea, apărută în această revistă (iulie 1844), se vorbeşte despre îndemînarea lui Willis Gaylord Clark „de a scrie în orice stil, despre orice fel de subiect“ şi de a prelua din autori mai vechi „numeroase nestemate şi fragmente de aur intelectual pe care ştia [...] să-l lustruiască şi să-l aşeze alături de bijuteriile minţii sale“.

Prima versiune a satirei lui Poe a fost terminată prin octombrie 1844 şi trimisă lui Benjamin Blake Minor, care devenise redactorul-şef al revistei *Southern Literary Messenger* la 15 iulie 1843. Pentru cele 8 pagini Poe a primit 24 dolari. Prima versiune a apărut

nesemnată; în *Broadway Journal* ea apare sub semnătura lui Poe.

A o mie şi doua poveste a Şeherezadei (The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade)

Nuvela, compusă în tradiţia poveştilor arăbeşti, este una dintre cele mai amuzante ale lui Poe (T.O. Mabbott).

Poveştile din ciclul *O mie şi una de nopţi* au pătruns în Europa pe la începutul veacului al XVIII-lea graţie traducerii franceze a lui Antoine Galland. O traducere engleză după versiunea acestuia exista din 1713.

După Mabbott, ideea de a scrie o nuvelă inspirată de poveştile arabe i-ar fi putut veni lui Poe de la *Prairie and Mountain Life: The Petrified Forest*, articol publicat în *Weekly Reveille* din Saint Louis (18 noiembrie 1844), revistă editată de amicul său, Joseph M. Field. Uimit de priveliştea stranie a arborilor pietrificaţi, un călător francez începe „să creadă, implicit, în toate poveştile pe care le auzise mai înainte din ciclul poveştilor arabe. Şi nimic după aceea nu l-a putut convinge că palatele zburătoare ale lui Aladdin, minunatele peşteri şi grădini suspendate, locaşurile duhurilor şi splendida frumuseţe floral a zînelor n-ar fi adevărul gol-goluţ, expus într-o carte.“

Minunile descrise sînt culese din numeroase surse, dar în principal din *Course of Lectures* (New York, 1842) al doctorului Dionysius Lardner, autor pe care Poe îl satirizează în *Trei duminici într-o săptămînă*.

„Ultima călătorie a lui Sinbad în jurul lumii într-un vas militar britanic devine un catalog al fanteziei occidentale: baloane dirijabile, vapoare, căi ferate, tiparniţe, dagherotipuri, electrotipuri şi telegraful. Tema satirică nu e atît prăpastia dintre

ştiinţa modernă şi teologie, cît cea dintre acceptarea *criteriilor* ştiinţifice şi dogma teologică. Pentru Calif doar «vaca azurie» a Coranului este credibilă“ (Beaver, *op. cit.*, p. 379).

T r a d u c e r i. În franceză: *La 1002e Nuit*, trad. de Léon de Wailly, *L'Illustration*, 1856. În româneşte: *A o mie şi doua poveste a Şeherezadei*, trad. de Ion Vinea, în E.A. Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 489-506, reed. în *Mellonta Tauta*, Editura Tineretului, pp. 97-120, şi *Scrieri alese*, 1969, pp. 412-426.

Traducerea s-a făcut după *C*, care conţine adăugiri auctoriale.

M o t t o. Citat din Byron, *Don Juan*, Cîntul al IV-lea, strofa 101, v. 1-2; *This strange – but true: for truth is always strange;/Stranger than fiction* („Ciudat – şi-adevărat – căci mai ciudat/E adevărul ca închipuirea“ – trad. de Aurel Covaci, în Byron, *Poezia 3*, Editura Univers, 1987, p. 487).

Cîteva vorbe cu o mumie (Some Words with a Mummy)

Autorul îşi bate joc de moda egiptologiei care se înstăpînise în oraşele de pe coasta atlantică a Americii la vremea cînd scria această nuvelă.

Egiptologia modernă a debutat odată cu descoperirea în 1799 a stelei de la Rosette – un text cu caractere hieroglifice, demotice şi greceşti, care a dat cheia pentru descifrarea inscripţiilor hieroglifice şi astfel a istoriei egiptene timpurii. Dar abia către mijlocul veacului al XIX-lea rezultatele intenselor studii efectuate de savanţi, înlesnite de opera lui Jean-François Champollion (1790-1832), îndeosebi de a sa *Précis du système hiéroglyphique des anciens Egyptiens* (1823), au putut fi făcute cunoscute publicului prin lucrarea lui sir James Wilkinson, *Manners and Customs of the Ancient Egyptians* (2 vol., 1837, 1841), iar, în America, graţie conferinţelor lui George Robins Gliddon. Curiozitatea trezită de noile descoperiri, prezentate comparativ cu relatările biblice familiare, a fost stimulată şi de comentariile şi controversele din presa vremii.

Una dintre sursele principale ale lui Poe este *Ancient Egypt*, carte bazată pe conferinţele susţinute de Gliddon în Boston în decembrie 1842 şi ianuarie 1843. Publicată iniţial ca supliment la *New World* (nr. 68 şi 69, aprilie 1843), lucrarea a fost retipărită frecvent. Născut în Anglia, Gliddon a fost mulţi ani la rînd consulul Statelor Unite la Cairo, fiind socotit o autoritate în istoria Egiptului. În 1836, a contribuit la fondarea Societăţii Egiptene din Cairo. În capitolul introductiv Gliddon afirmă: „Scopul eseului de faţă este acela de a oferi un rezumat al rezultatelor cercetărilor hieroglifice, după o scurtă explicare a procesului prin care s-a ajuns la aceste rezultate“. În 1841, a publicat *Appeal to the*

Antiquaries of Europe, on the Destruction of the Monuments of Egypt, în care deplîngea spolierea cruntă a mormintelor şi templelor egiptene.

O altă sursă importantă este un articol din *Westminster Review* (iulie 1841), citat de *Journal of Commerce* din New York (2 septembrie 1841) şi de *New-York Tribune* (21 decembrie), cuprinzînd amănunte despre cele trei cărţi citate: a lui Wilkinson, minunat ilustrată, a lui Ippolito Rossellini despre monumentele din Egipt şi Nubia (Pisa, 1840) şi anonima *Egyptian History deduced from Monuments still in existence* (Londra, 1841).

După cum demonstrează Lucille King (*Texas Studies in English*, 1930, 10:134 şi urm.), Poe s-a folosit copios de *Encyclopaedia Americana*, în special de articolele despre „Mumii“ (vol. 9, pp. 89-90) şi „Îmbălsămare“ (vol. 4, p. 487).

Au fost sugerate şi alte surse (Mabbott, *op. cit.*, 1176-77). Posibil ca în copilărie Poe să fi văzut mumia de la Medical College, Boston, expusă în Richmond începînd cu 23 decembrie 1823 (Agnes M. Bondurant, *Poe's Richmond*, 1942, p. 142).

Ideea că anticii ar fi posedat cunoştinţe despre telescoape, microscoape, electricitate, circulaţia sîngelui etc. a fost lansată de Louis Dutens, filolog şi numismat francez (1730-1812) în *Recherches sur l'origine des découvertes attribuées aux modernes* (1766).

După Lucille King, sursa de inspiraţie pentru utilizarea bateriei galvanice asupra unei mumii va fi fost *A Letter from a Revived Mummy* (*New-York Evening Mirror*, 21 ianuarie 1832). „Scrisoarea“ vorbeşte despre un soldat englez care, pierzîndu-şi cunoştinţa în urma unei lovituri la cap, este păstrat într-un muzeu din Bruxelles vreme de o sută de ani, după care este trimis la New York, unde se fac mai multe încercări de a-l readuce în viaţă, ultima constînd în aplicarea unei baterii galvanice, moment în care mumia ţîşneşte în picioare strigînd: „Ura, pentru sfînta Anglie“, şi dă să pornească la atac.

Harold Beaver (*The Science Fiction of Edgar Allan Poe*, Penguin Books, 1976, p. 384) citează alte două surse: *The Mummy: A Tale of the Twenty-Second Century* (1827) de Jane Webb, despre învierea mumiei lui Cheops, şi *The Mummy, or The Liquor of Life!* de William Bayle Bernard, o farsă londoneză jucată cu succes pe scenele americane prin anii 1830 şi 1840.

Nuvela lui Poe trebuie să fi fost terminată în toamna lui 1844, căci ea a fost acceptată de *Columbian Magazine* pentru luna noiembrie 1845. A apărut în *American Review*, care a oferit probabil un preţ mai bun.

T r a d u c e r i. În franceză: *Petite Discussion avec une momie*, trad. de Charles Baudelaire, *Le Pays*, 11 şi 12 decembrie 1851, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1857. În româneşte: *De vorbă cu o mumie*, trad. de Petre Solomon, în volumul *Mellonta Tauta*, Editura Tineretului, 1968, pp. 135-56.

Cîteva secrete din temniţa revistelor
[Some Secrets of the Magazine Prison-House]

În *Broadway Journal* a apărut nesemnată, dar în exemplarul din revistă dat de Poe logodnicei sale, Helen Whitman, în 1848, autorul adaugă iniţiala „P.“

După Woodberry şi dna Phillips, la originea schiţei s-ar afla unele elemente autobiografice. Editorul T.W. White îl plătea pe Poe numai după apariţia articolelor sale, în vreme ce Graham şi Godey l-au plătit întotdeauna la primirea manuscriselor.

Revista *Sun* din Philadelphia (19 februarie 1845) considera că tonul schiţei era prea dur. Un răspuns, firește al lui Poe (Mabbott), apare în *Broadway Journal* la 22 februarie: „Redactorul de la *Philadelphia Sun* a înţeles greşit remarcele noastre despre reviste; desigur, nu le bănuim de rea intenţie şi nu vedem cum ar putea ele să afecteze tirajul propriei noastre reviste. Noi credeam că le facem un foarte mare compliment afirmînd că ele au fost cei mai buni, aproape singurii patroni ai scriitorilor noştri autohtoni. Sîntem foarte fericiţi să aflăm că [revista] *Graham* i-a plătit lui Cooper 1 500 de dolari în şaptesprezece luni şi că [revista] *Godey* ţine în solda sa aproape tot atîtea doamne cît Marele Turc; dar noi am auzit de scriitori ale căror articole se pot măsura, firește, cu oricare dintre cele semnate de Cooper în *Graham* şi cărora acel darnic editor nu le plăteşte nimic“.

În *Broadway Journal* din 1 martie 1854 apare un nou comentariu, intitulat *Graham's Magazine*, probabil scris de editorul revistei, Briggs: „Avem motive întemeiate

să credem că i-am făcut o nedreptate editorului lui *Graham's Magazine* săptămîna trecută în legătură cu felul în care îşi plăteşte colaboratorii. Sîntem informaţi că dînsul a plătit cu generozitate şi în mod egal pe toţi cei care au cerut să fie plătiţi şi că în ultimii trei-patru ani a plătit scriitorilor americani mai mult decît oricare alt editor din ţară".

Traducerea s-a făcut după textul *A*.

T i t l u l. Poe avea probabil în vedere vorbele duhului din *Hamlet*, actul I, sc. v, de William Shakespeare (vezi n. 8 *infra*.).

Puterea cuvintelor
(The Power of Words)

„Această rapsodie este ultima legătură dintre dialogurile angelice [*Convorbirea dintre Eiros şi Charmion* şi *Colocviul dintre Monos şi Una*] şi *Eureka*: poetul-creator înfruntîndu-l pe Creatorul său ca poet. Locul confruntării este «pragul însuşi al somnului», acolo unde «hotarele lumii treze se amestecă cu cele ale lumii viselor». În acest loc el trebuie să-şi controleze şi să-şi memoreze viziunile extatice“ (H. Beaver, *op. cit.*, p. 387-88).

„Le consider aşa, din convingerea (ce pare a fi o parte a extazului însuşi) că acest extaz, în sine, are un caracter dumnezeiesc faţă de Natura Umană – el este un crîmpei din lumea exterioară a spiritului; şi am ajuns la această concluzie – dacă termenul acesta poate fi aplicat intuiţiei instantanee – graţie percepţiei că desfătarea trăită are, ca element al său, *un caracter de noutate absolută*. Spun absolută, întrucît în aceste închipuiri – hai să le numesc acum impresii psihice – nu există de fapt nimic care să aproximeze măcar natura impresiilor obţinute în mod obişnuit. Este ca şi cum cele cinci simţuri ar fi fost înlocuite de alte zeci de mii de simţuri străine muritorilor de rînd.

Ei bine, atît de deplină este credinţa mea în *puterea cuvintelor*, încît uneori am crezut că e cu putinţă să întrupezi chiar şi închipuirile evanescente precum cele pe care am încercat să le descriu... Spunînd astea, nu vreau să se înţeleagă că, în opinia mea, închipuirile sau impresiile psihice la care mă refer s-ar restrînge la sinele meu individual – că ele n-ar fi, într-un cuvînt, comune întregii omeniri – căci asupra acestui lucru mi-e cu totul imposibil să-mi fac o părere – dar nimic nu poate fi mai sigur decît că pînă şi o parţială consemnare a acestor impresii ar uimi intelectul universal al omenirii, *prin suprema noutate* a

materialului întrebuinţat şi a sugestiilor ce decurg din ele. Într-un cuvînt, dacă voi scrie vreodată o lucrare despre acest subiect, lumea va fi nevoită să recunoască faptul că, în sfîrşit, am realizat un lucru original“ (*Marginalia*, nr. 5, *Graham's Magazine*, martie 1846).

T r a d u c e r i. În franceză: *Puissance de la parole*, trad. de Charles Baudelaire, *Le Pays*, 5 august 1854, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1857. În româneşte: *Puterea cuvîntului*, *Foaia ilustrată*, Budapesta, II, 1907, nr. 34, p. 3.

T i t l u l. Poe l-a mai folosit în *Marginalia* nr. 150 (*Graham's*, martie 1846, p. 117), în poezia *Către Marie Louise* şi în scrisoarea din 1 octombrie 1848 către Helen Whitman, însă de fiecare dată s-a referit doar la puterea sau lipsa de putere a cuvintelor de a da viaţă gîndurilor. Acest titlu fusese folosit ca atare într-unul din *Fragmentele* Letiţiei E. Landon, ale cărei poezii Poe le admirase în tinereţe.

Demonul perversităţii
(The Imp of the Perverse)

Una dintre marile nuvele, deşi puţin cunoscute, ale lui Poe. În opinia lui Benjamin De Casseres, profunzimea lui Poe este „cel mai bine ilustrată de mica sa nuvelă *Demonul perversităţii* [...] Cu toţii purtăm în noi înşine acest «demon». El e cel care ne îndeamnă să facem lucruri ce n-ar trebui făcute. El e cel care ne şopteşte să ne aplecăm cît mai mult peste buza prăpastiei. Literal vorbind, el e cel care ne forţează să ne insultăm prietenii. El e cel care şuieră în urechea minţii noastre: «Fă-o! fă-o! atunci cînd noi ne-am decis să nu o facem. El e una dintre tainele insolubile ale sufletului [...] De ce oare Natura, care face totul ca să luptăm pentru supravieţuire, aşază un glas – sau un demon – în sufletul nostru, care în mod premeditat ne îndeamnă la autodistrugere? [...] Tu – şi eu – cunoaştem acest demon“ (*New York Journal-American*, 23 august 1944, *apud* Mabbott, *op. cit.*, p. 1217).

După Buranelli, Poe cunoştea destul de bine acest demon. E demonul ce „l-a însoţit în trenul spre Boston cînd s-a dus să conferenţieze la *Lyceum*, urmare a invitaţiei lui James Russell Lowell. Sigur de un auditoriu avizat şi distins, Poe ar fi avut mult de cîştigat lăsînd o bună impresie cu noul său poem, pe care promisese să îl citească. În loc de asta, a recitat cunoscutele *Al Aaraaf* şi *Corbul*; şi, ca şi cînd afrontul faţă de gazde n-ar fi fost îndeajuns, s-a întors la New York şi a scris, pe un ton dispreţuitor, că le-a servit exact ceea ce meritau. «Demonul perversităţii» l-a însoţit într-o aventură şi mai catastrofală, vizita sa la Washington, unde prietenii îi aranjaseră o întîlnire cu preşedintele Tyler. Era în joc un post guvernamental. Poe a sosit beat, i-a scandalizat pe cei prezenţi, evident

nu mai putea fi prezentat Preşedintelui, şi a fost trimis înapoi în Philadelphia compromis“ (Vincent Buranelli, *op. cit.*, p. 32).

T r a d u c e r i. În franceză: *Le Démon de la perversité*, trad. de Charles Baudelaire, *Le Pays*, 11 septembrie 1851, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1857. În româneşte: *Demonul perversităţii*, trad. de N.D., *Viitorul*, Bucureşti, II, 1908, nr. 407, pp. 5-6. *Demonul perversităţii*, trad. de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 507-513, reed. 1969, pp. 427-432.

Traducerea s-a făcut după *C*.

T i t l u l şi subiectul sînt inspirate din cap. 22 al romanului *Ellen Middleton* (1844) de Georgiana Fullerton, roman elogiat de Poe în *Marginalia* nr. 52 (*Democratic Review*, decembrie 1844, p. 582). Instrumentul crimei va fi fost sugerat de un articol din *New Monthly Magazine* (decembrie 1839).

Faptele în cazul domnului Valdemar
(The Facts in the Case of M. Valdemar)

Capodoperă a nuvelisticii poeşti. „Nu-i surprinzător că cel puţin un editor a refuzat-o, însă este surprinzător că numeroşi cititori au luat de bună întreaga nuvelă, lucru la care Poe nu s-ar fi aşteptat niciodată.“ (Mabbott)

S u r s e. Scrisoarea doctorului A. Sidney Doane din New York, Warren Street, nr. 32, publicată în *Broadway Journal* (1 februarie 1845), din care Mabbott citează următorul fragment:

„Pe data de 16 ianuarie am fost rugat de prietenul meu, doctorul S. Vital Bodinier, întors de curînd de la Paris, să asist la extirparea unei tumori din gîtul unei femei, operaţie care, spunea el, va fi efectuată fără ca femeia să sufere, «aceasta fiind cufundată într-un *somn magnetic*», după ce doctorul mai operase de două ori în aceleaşi condiţii, la Paris, cu un succes deplin.

M-am dus pe Chambers Street, nr..., înainte de ora fixată pentru operaţie (care era unu şi jumătate), ca să asist la adormirea femeii. La cinci minute după sosirea mea pacienta a coborît în camera de la subsol şi s-a aşezat într-un fotoliu confortabil. Părea extrem de vioaie şi nicidecum somnoroasă, cu obrajii rumeni, ochii şi părul negri. După ce i-a pus două-trei întrebări despre sănătate şi i-a luat pulsul, cum era firesc, doctorul B. a purces la ceea ce se cheamă «pasele magnetice», şi cu atîta succes încît în cinci minute femeii i s-au închis pleoapele, iar în zece minute – hai să zic la douăsprezece fără douăzeci – deja dormea buştean. Am aflat de la doctorul B. că o mai adusese în

această stare de vreo zece-douăsprezece ori înainte să se asigure că va fi complet amorţită [...] la orele douăsprezece am lăsat-o pe pacientă singură, dormind adînc.

Ne-am întors la unu şi un sfert însoţiţi de profesorul J.W. Francis şi domnul J.S. Redfield, editorul. După cîteva clipe ni s-au alăturat doctorii Mott, Delafield, J. Kearney Rudgers, Taylor, Nelson, doctorul Alfaro, un distins medic din Madrid, domnul Parmly, dentistul şi alţi doi-trei [...] Coborînd în cameră am găsit-o pe pacientă dormind [...] [Tumoarea] era de mărimea unui ou de găină, iar operaţia n-a durat decît două minute şi jumătate [...] [Pacienta] a continuat să doarmă calmă şi liniştită pe toată durata ei. Doctorul Bodinier părea să opereze un cadavru, şi nu o fiinţă vie [...] eu [...] m-am întors la casa respectivă la patru fără zece. Femeia mai dormea încă, însă la patru şi un sfert, ora indicată, fu *demagnetizată* de către doctorul B., în prezenţa doctorilor Taylor, Parmly şi a celorlalţi. Am întrebat-o numaidecît: «Cum vă simţiţi?» Mi-a răspuns: «Destul de obosită». «Aţi simţit vreo durere în timpul somnului?» Mi-a răspuns: «Nu». «Aţi fost tăiată?» Mi-a răspuns: «Nu, operaţia urma să aibă loc a doua zi», aşa cum îi spusese doctorul B. mai devreme. Îi fu arătată tumoarea, la care ea părea foarte surprinsă şi fericită. De atunci pacienta şi-a revenit rapid şi şi-a reluat ocupaţiile familiale“.

O a doua sursă ar putea proveni din ediţia a IV-a a lucrării *Facts in Mesmerism* de Chauncey Hare Townshend, Londra, 1844, lucrare foarte apreciată de Poe. În „Nota“ sa introductivă la această ediţie (p. XVI) Townshend afirmă: „Am urmărit efectele tratamentului mesmeric asupra unui prieten suferind, care murea de o cumplită boală – abces lombar. Din nefericire, din cauza unor diverse piedici, s-a recurs la mesmerism mult prea tîrziu, după ce boala se agravase, aşa încît, fireşte, nu se mai punea problema vindecării ei [...] N-am nici o

ezitare în a spune că, cu ajutorul lui Dumnezeu, viaţa amicului meu, R.T., a fost prelungită cu cel puţin două luni prin acţiunea mesmerismului“ (Citat de Sidney E. Lind în articolul *Poe and Mesmerism*, *PMLA*, decembrie 1947).

O a treia sursă probabilă e *The Seeress of Prevorst* (1845), opera poetului şi medicului german Justinus Andreas Kerner din Weinsberg, tradusă în engleză de Catherine Crowe. Iată cum e descrisă moartea clarvăzătoarei: „Adeseori, mă chema cu glas tare, deşi nu eram de faţă în acele clipe; iar odată, cînd părea să fie moartă, rostindu-se numele meu, reveni la viaţă, parcă incapabilă de a muri – relaţia magnetică dintre noi nefiind încă ruptă. Într-adevăr, pînă în ultima clipă părea să fie susceptibilă la influenţele magnetice; căci chiar şi atunci cînd corpul ei se răcise deja şi avea fălcile înţepenite, după ce mama ei efectuase trei pase peste faţa ei, ea îşi deschise pleoapele şi-şi mişcă buzele. La orele zece, sora ei a văzut intrînd în odaie o formă înaltă şi luminoasă, şi în aceeaşi clipă muribunda dădu un strigăt de bucurie; duhul ei păru atunci eliberat. După un scurt interval sufletul ei părea şi el plecat; lăsînd în urma sa o hoaspă cu totul nerecognoscibilă – nemairămînînd nici o urmă din trăsăturile ei anterioare“.

Autorul unui articol din *New-York Daily Tribune* (10 decembrie 1845) observa că relatarea era „de bună seamă o ficţiune“, dar că „unii cetăţeni de bună-credinţă“ au fost înşelaţi amarnic, concluzionînd: „Este un exemplu foarte bun despre stilul lui Poe, acela de a da un aer de realitate ficţiunilor... însă cei care au crezut că ar fi fost vorba de o întîmplare adevărată trebuie că au protuberanţa Credinţei foarte, foarte mare“. Poe a retipărit acest paragraf în *Broadway Journal* (13 decembrie 1845) cu următoarea remarcă ironică:

„În ce ne priveşte, ne e greu să înţelegem cum se poate îndoi un transcendentalist imparţial de

faptele pe care le prezentăm; ele nu sînt nicidecum atît de incredibile, pe cît minunile relatate de la o oră la alta, ba chiar crezute, despre subiectul mesmerismului. *De ce* n-ar putea fi amînată moartea unui om în mod indefinit cu ajutorul mesmerismului? *De ce* n-ar putea vorbi omul după ce a murit? *De ce?* – *De ce?* – aceasta este întrebarea; şi după ce *Tribune* ne va da un răspuns satisfăcător, vom mai discuta".

Poe publică nuvela în *Broadway Journal* (20 decembrie 1845) cu următoarea notă introductivă:

Faptele în cazul domnului Valdemar
"

Un articol de-al nostru, astfel intitulat, a fost publicat în ultimul număr din *American Review*, revista domnului Colton, şi el a dat naştere unor discuţii – mai ales în ce priveşte adevărul sau falsitatea afirmaţiilor făcute. Fireşte, nu se cade ca tocmai *noi* să ne mai pronunţăm asupra acestui aspect. Ni s-a cerut să retipărim articolul şi facem acest lucru cu plăcere. Îl lăsăm să vorbească pentru sine. Putem observa însă că există o categorie de oameni care fac din îndoială o profesiune de credinţă. *Ed. B.J.*"

La 6 decembrie 1845, eminentul mesmerist Robert Collyer îi scria lui Poe din Boston: „Toată lumea din oraş şi-a copiat relatarea dumitale despre cazul Valdemar, după ce a creat o vîlvă extraordinară". Collyer îi cere un răspuns „în vederea publicării, pentru a se risipi impresia tot mai răspîndită cum că relatarea dumitale n-ar fi decît *splendida creaţiune* a creierului dumitale, fără nici un grăunte de adevăr în ea". Collyer adaugă că a trimis o semnalare revistei *The Zoist* din Londra. Poe tipăreşte scrisoarea lui Collyer în *Broadway Journal* (27 decembrie 1845) cu următorul răspuns:

„Nu avem nici o îndoială că domnul Collyer are perfectă dreptate în tot ce spune – şi că tot ce doreşte dînsul să spunem – însă adevărul este că există o cantitate foarte mică de adevăr în cazul domnului Valdemar – care, în consecinţă, poate fi numit un caz greu – *foarte* greu pentru domnul Valdemar, pentru domnul Collyer şi pentru noi înşine. Dar, dacă întîmplarea n-a fost adevărată, ea ar fi trebuit să fie aşa – şi poate că *The Zoist* va descoperi că, la urma urmelor, ea este chiar adevărată“.

Revistele englezeşti au luat notă de apariţia nuvelei. *London Morning Post* (5 ianuarie 1846) o publică, preluînd-o din *American Review*, sub titlul *Mesmerism in America*, precizînd că e vorba de o pură ficţiune. Săptămînalul *Popular Record of Modern Science* (care tipărise anterior *Revelaţie mesmerică*) o publică la 10 ianuarie sugerînd că întîmplarea ar fi adevărată. O plachetă intitulată *Mesmerism in „articulo mortis“* are următoarea notă introductivă: „Această relatare incredibilă a apărut pentru prima oară în *American Magazine*, o revistă de oarecare notorietate în Statele Unite, unde acest caz a trezit un interes nemaipomenit. Efectele influenţei mesmerice, în acest caz, au fost năucitoare, atît de deosebite faţă de întreaga experienţă din trecut, încît nimeni n-ar fi putut anticipa rezultatul final. Nuvela, deşi o simplă înşiruire de fapte, e de o natură atît de extraordinară, încît aproape că întrece orice închipuire. Nu-i nevoie decît să adaug că în America, unde a avut loc evenimentul, i se dă deplină crezare“.

La 30 noiembrie 1846, Arch Ramsay, „farmacist din Stonehaven“, Scoţia, îi scrie lui Poe să-l întrebe dacă articolul nu era cumva o mistificare. Autorul îi răspunde pe 30 decembrie 1846: „«Mistificare» este chiar cuvîntul potrivit pentru cazul domnului Valdemar [...] Articolul [...] circulă acum în Franţa. [N-a fost descoperită nici o versiune franceză a nuvelei din perioada vieţii lui

Poe]. Unele persoane îi dau crezare – dar eu nu – şi nici dumneata“. La 14 aprilie 1847, Ramsay revine: „Credeam că veţi putea afirma sau nega acest lucru [...], dar se pare că nu este cazul“.

La 11 martie 1847, Poe îi scrie lui George W. Eveleth: „Cazul Valdemar a fost, bineînţeles, o farsă“.

T r a d u c e r i În franceză: *Mort ou vivant? Cas de M. Valdemar*, trad. de Charles Baudelaire, *Le Pays*, 20 şi 26 septembrie 1854, reed. cu titlul La *vérité sur le cas de M. Valdemar*, în *Le Figaro*, 10 aprilie 1856, şi în *Histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1856. În româneşte: *Adevărul asupra cazului d-lui Valdemar*, trad. de Bonifaciu Florescu, *Povestitorul*, I, 1876, nr. 2, pp. 17-24. *Adevărul asupra cazului d-lui Valdemar*, *Liga literară*, I, 1894, nr. 11 şi 12, pp. 326-333. *Adevărul asupra cazului d-lui Valdemar*, *Constituţionalul*, XII, 1900, nr. 3290, p. 2; nr. 3295, p. 2; nr. 3297, p. 2. *Moartea d-lui Valdemar*, *Ţara*, II, 1904, nr. 343-345. *Adevărata întîmplare a lui Valdemar*, trad. I.L., *Gazeta Transilvaniei*, LXV (1907), nr. 53, pp. 1-2; nr. 55, pp. 1-2: Foiletonul „Gazeta Transilvaniei“. *Adevărul despre d. Waldemar*, *Gazeta Transilvaniei*, LXXII, 1910, nr. 3, pp. 1-2; nr. 4, pp. 1-2: Foiletonul „Gazeta Transilvaniei“. *Faptele în cazul domnului Valdemar*, trad. de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 533-542, reed. 1969, 449-457.

Traducerea s-a făcut după *C*.

Şobolanii de la teatru (The Theatrical Rats)

(*Broadway Journal*, 1 noiembrie 1845, 2:259-260)

Şobolanii ce infestau principalul teatru al oraşului New York erau adesea pomeniţi în presa vremii. În *New Mirror* din 15 iulie 1843, apărea un articol satiric semnat „B“: „ÎN ATENŢIA ŞOBOLANILOR! MITING LA PARK THEATRE [...] ! Drepturile voastre sînt în pericol! Privilegiile voastre sînt ameninţate!“ Iar în *Evening Mirror* din 31 octombrie 1845, un articol care descrie un om cu o inscripţie în limba franceză pe pălărie: *Mort aux Rats!*, avînd în mînă un băţ de care atîrnă cîţive şobolani morţi, iar la brîu cîteva cuşti cu şobolani vii, evident căutînd stăpîni. Articolul se încheie cu întrebarea: „Nu-i trimite nimeni la Park Theatre?“

Acest paragraf a fost tipărit într-un articol intitulat *The Drama*, în *Broadway Journal*, unde Poe era singurul redactor de atunci şi, firește, autorul acestui *jeu d'esprit* (Mabbott).

Sfinxul
(The Sphinx)

Sursa principală de inspiraţie: *Synopsis of Natural History... Arranged as a Text Book for Schools*, Philadelphia,1839, compilaţie a lui Thomas Wyatt, pe care Poe „a editat-o“, după cum mărturiseşte în *Burton's* (iulie 1839), şi de care s-a folosit în cîteva din nuvelele sale: *Cărăbuşul de aur*, *Inima destăinuitoare*, *A o mie şi doua poveste a Şeherezadei*. E singurul text vîndut de Poe prietenului său Timothy Shay Arthur, care a publicat-o în propria-i revistă la 15 decembrie 1845 şi a retipărit-o în *Home Magazine* pentru noiembrie 1855.

T r a d u c e r i În franceză: *Le sphinx et autres contes bizarres*, trad. de Marie Bonaparte şi M. Ghyka, Paris, Gallimard, 1934. În româneşte: *Sfinxul*, trad. de Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 543-547, reed. 1969, pp. 458-462.

Butoiul de Amontillado
(The Cask of Amontillado)

O capodoperă a nuvelisticii poeşti. „Montresor, personajul principal, e la fel de nebun ca majoritatea naratorilor lui Poe, dar în acest text autorul omite obişnuitul pasaj despre nebunia autodeclarată a acestuia [...]. Lucrul acesta este realizat excelent de intriga nuvelei“ (Stuart şi Susan Levine, *op. cit.*, 455). „O bijuterie de realism – nu cea mai bună nuvelă a sa, din cauza dimensiunilor ei prea mici, dar perfect proporţionată [...]. Fin lucrată, concentrată, clară, fără adăugiri inutile sau înfloriturі, nuvela, desfăşurată pe numai cinci pagini, impresionează prin forţa ei“ (Vincent Buranelli, *op. cit.*, p. 76).

În opinia lui Mabbott, autorul medita de multă vreme la această temă. Recenzînd *The Spitfire*, una dintre nuvelele nautice ale lui Frederick Chamier (1796-1870), Poe face o observaţie de bun-simţ: „Ticăloşii n-au întotdeauna parte, nici măcar în cele mai multe cazuri, de pedeapsă şi de oprobriu în viaţa reală; şi am fi fost bucuroşi dacă [...] Chamier s-ar fi lepădat cu curaj de această ficţiune de rînd şi de acest neadevăr şi ar fi zugrăvit izbînda unui răufăcător neruşinat... [în loc să încerce să atribuie] caracterului unui pirat şi al unui ucigaş atributele eroului şi ale bărbatului demn de laudă“ (*Burton's Magazine,* februarie 1840).

Poe şi-a scris nuvela probabil ca o reacţie emoţională la disputele aprinse cu scriitorii Thomas Dunn English şi Hiram Fuller (A. H. Quinn, *Edgar Allan Poe: a Critical Biography*, New York, 1941, pp. 497-498 şi 501-505).

Regăsim motivul îngropării de viu în alte cîteva nuvele poeşti ca, de pildă, *Berenice, Prăbuşirea Casei Usher, Îngropat de viu*. Înaintea lui Poe, în poemul *Marmion* (1808) al lui

Walter Scott, călugăriţa Constance de Beverley, deghizată în paj, e prinsă şi sortită imolării. Nota de subsol a lui Scott la Canto II vorbeşte despre scheletul unei persoane zidite, schelet găsit în ruinele abaţiei Coldingham.

Sursa imediată e nuvela *A Man Built in a Wall* de Joel T. Headley (*Columbian Magazine*, august 1844; retipărită în volumul *Letters from Italy,* 1845). În revistă, ea apărea alături de *Revelaţie mesmerică* a lui Poe. Lui Don Giovanni, aflat în biserica Sfîntul Lorenzo împreună cu alţi vizitatori, i se arată într-o nişă din perete un schelet de om, descoperit de zidari cu cîţiva ani în urmă. „Scheletul arată că a fost un bărbat puternic şi, deşi n-a mai rămas decît scheletul, întreaga ţinută şi întreg aspectul îţi dă impresia unei morţi în chinuri [...] Un medic englez se afla alături de mine şi, obişnuit cum era cu scheletele, chipul i s-a schimbat după ce l-a privit îndelung [...] N-a răspuns repetatelor întrebări pe care i le-am pus, ci continua să privească fix, de parcă ar fi fost în transă. Abia după ce am ieşit mi-a vorbit despre el, dar şi atunci pe un ton grav şi solemn, de parcă ar fi asistat şi el la îngroparea lui. Zise el: *Omul acela a murit sufocat* şi a fost zidit de viu în peretele acela [...] A fost vîrît în gaura din perete şi în jurul său s-au pus cărămizile, începînd de la picioare [...]."

Poe va fi putut citi, de asemenea, nuvela *Le Grande Bretêche* a lui Honoré de Balzac sau măcar o adaptare apărută în *Democratic Review* (noiembrie 1843), unde era vorba de un bărbat gelos, care, aflînd că amantul soţiei sale stă ascuns în debara, închide debaraua cu un perete în prezenţa femeii.

În opinia lui B. Pollin (*Discoveries in Poe*, pp. 24, 29-30, 31), Poe a preluat din *Notre-Dame de Paris*, romanul lui Victor Hugo, atît descrierea „pasajelor subterane" ale Palais de Justice, cît şi cuvîntul butoi (*cask*) din titlul şi intriga nuvelei.

A fost scrisă probabil în vara sau toamna anului 1846.

T r a d u c e r i. În franceză: *La Barrique d'Amontillado*, trad. de Charles Baudelaire, *Le Pays*, 13 septembrie 1854, reed. *Nouvelles histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1857. În româneşte: *Butoiul cu Amontillado*, *Timpul*, I, 1876, nr. 150, pp. 1-2: Foiţa „Timpului". *O balercă de amontillado*, trad. de Ion Luca Caragiale, *Epoca literară*, Bucureşti, I, 1896, nr. 8, pp. 2-3. *Amontillado*, trad. de C. Scurtu, *Universul literar-septemînal*, XXVIII, 1911, nr. 48, pp. 3-5. *Balerca de Amontillado*, trad. de Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, pp. 548-555, reed. 1969, 463-469.

Traducerea s-a făcut după *B*, versiune ce conţine cîteva revizuiri auctoriale importante.

T i t l u l. „Amontillado" e un vin din Jerez de Frontera, în sudul Spaniei şi nu un sortiment italian, cum pare să creadă Poe.

Domeniul Arnheim
(The Domain of Arnheim)

O variantă mai amplă, superioară, a *Grădinii-Peisaj* din 1842 (vezi *MMR*, pp. 435-441), ale cărei paragrafe le incorporează, omiţînd însă o serie de adjective şi corectînd punctuaţia celei dintîi.

La 18 octombrie 1848, Poe îi scrie prietenei sale Helen Whitman: „Pînă atunci am să-ţi trimit [...] *Domeniul Arnheim*, aflat la îndemînă şi care, în plus, dezvăluie *foarte multe despre sufletul meu*“. Autorul adnotează: „Nuvela conţine mai multe lucruri despre mine, despre gusturile şi gîndurile mele decît tot ce am scris pînă acum“.

Traducerea s-a făcut după *C*.

T i t l u l: „Arnheim“ este castelul eroinei lui Sir Walter Scott din *Anne of Geierstein* (1829). Pe Berenice, din nuvela eponimă, Poe o numeşte „silfa crîngurilor din Arnheim!“

Mellonta Tauta
(Mellonta Tauta)

Această „nuvelă cosmică“ (Buranelli), rescrisă în varianta *O scrisoare remarcabilă*, satirizează viitorul din perspectiva prezentului, spre deosebire de *Cîteva vorbe cu o mumie*, unde prezentul e ridiculizat din perspectiva trecutului (Mabbott).

Aceste două texte, precum şi *Colocviul dintre Monos şi Una*, *Îngerul Bizarului*, *A o mie şi doua poveste a Şeherezadei*, *Sfinxul,* se ocupă de cîteva dintre ideile „fixe“ ale autorului: nu trebuie să dăm crezare istoriografiei, democraţia degenerează în dictatura gloatei, e greşit să ne facem iluzii în privinţa progresului omenirii. Iată ce-i scrie Poe, la 10 iulie 1844, doctorului T.H. Chivers: „Nu sînt de acord cu ceea ce afirmi dumneata despre progresul omului spre perfecţiune. Omul este acum doar mai activ, nu mai înţelept, nici mai fericit, decît a fost cu 6 000 de ani în urmă. A spune că sîntem mai buni decît strămoşii noştri înseamnă a face din epocile trecute doar un stadiu elementar al prezentului şi al viitorului; cîtă vreme fiecare individ în parte e rudimentul unei fiinţe viitoare (materiale şi *nu spirituale*). Ar însemna să-l considerăm pe Dumnezeu nedrept presupunînd că cei care au murit înaintea noastră ar fi fost dezavantajaţi faţă de noi“.

Istoria publicării nuvelei în două forme e curioasă. În opinia lui Mabbott, Poe a terminat *Mellonta Tauta* pe 3 februarie 1848, zi în care acesta îi scrie editorului Louis A. Godey că are pentru el un articol „imaginativ – şi nu critic“. Este ultima contribuţie pe care Godey o cumpără de la Poe.

În conferinţa despre „Univers“ pe care o susţine pe 3 februarie 1848 la Society Library din New York, autorul citează din paragrafele 7-13 ale nuvelei într-o formă complet revizuită şi adăugită

– fapt explicabil pentru o conferinţă, autorul aşteptîndu-se probabil ca nuvela să-i apară în revista lui Godey pe la mijlocul lui martie. Revista întîrzia însă să o publice şi ea nu apăruse cînd paragrafele citate au fost incluse în conferinţa revizuită şi tipărită sub formă de carte în *Eureka* (iulie 1848). Poe pare să fi uitat de acest lucru, căci pe 21 ianuarie 1849 îi scria prietenei sale Annie Richmond: „Văd că Godey a anunţat un articol de-al meu, dar habar n-am despre ce-i vorba“. E improbabil ca Godey să fi citit *Eureka*, însă probabil că ar fi fost nemulţumit de apariţia acestei dubluri. La 28 aprilie Poe îi scrie iar lui Annie: „apoi (din cauza persecuţiei şi insolenţei sale) am fost nevoit în cele din urmă să mă cert cu...“ Poe nu menţionează numele persoanei, însă Mabbott conchide că ar fi vorba de Godey. Cei doi s-au împăcat în iulie 1849 (conform scrisorii lui Poe către doamna Clemm din 19 iulie 1849).

T r a d u c e r i *Mellonta Tauta*, trad. de Petre Solomon, în volumul *Mellonta Tauta*, Editura Tineretului, 1968, pp. 170-190.

Traducerea s-a făcut după *A*. Versiunea *B* a editorului Rufus Griswold omite scrisoarea introductivă, pe care Mabbott o consideră parte integrantă a nuvelei. Accentele eronate în *à priori* şi *à posteriori* sînt omise în *B*.

T i t l u l: „Aceste lucruri sînt în viitor“, din Sofocle, *Antigona*, v. 1 333. Poe a găsit citatul şi traducerea lui în engleză probabil în *Ernest Maltravers* (1837) al lui Bulwer.

O profeţie
(A Prediction)

Această scurtă proză, crede T.O. Mabbott, îşi merită locul alături de nuvelele şi schiţele lui Poe datorită caracterului ei imaginativ şi a legăturii sale cu *Conversaţia dintre Eiros şi Charmion*.

Poe n-a publicat-o niciodată, însă la 29 februarie 1848 a inclus un manuscris al ei în *postscriptum*-ul la o scrisoare adresată lui George W. Eveleth. Scrisoarea se ocupa de prelegerea asupra „Universului“ pe care Poe a susţinut-o la 5 februarie şi pe care avea s-o publice într-o versiune revizuită cu titlul *Eureka* în iulie.

Poe n-ar fi putut scrie această bucată în forma ei actuală înainte de descoperirea planetei Neptun de către Johann Gottfried Galle din Berlin, la 22 septembrie 1846, şi, trei săptămîni mai tîrziu, a satelitului ei. Ştirilor le-ar fi trebuit două-patru săptămîni să ajungă în America.

Traducerea s-a făcut după *B*.

T i t l u l e preluat din paragraful introductiv.

Un pretins Crichton
(A Would Be Crichton)

Anecdotă atribuită profesorului Richard Porson (1759-1808) de la Universitatea Cambridge, renumit pentru cunoştinţele sale de literatură clasică, dar şi pentru agapele sale bahice.

Se spune că Porson, călătorind odată alături de un ins lăudăros care cita, chipurile, din memorie, pasaje din Eschil, Sofocle şi Euripide, a scos din buzunar ediţiile complete ale celor trei dramaturgi greci şi i-a cerut impostorului să identifice fragmentele citate. Poe va fi citit despre această întîmplare în culegerea lui Charles Caleb Colton intitulată *Lacon, or Many Things in Few Words* (1821-22) în ediţia newyorkeză din 1849 (p. 387), publicată de prietenul său, William Gowans.

S-ar părea că Poe şi-a salvat un prieten dintr-o situaţie asemănătoare. „La o *soirée* [...] o doamnă, renumită pentru vastele ei cunoştinţe lingvistice, dorind să pună la încercare vanitatea unui tînăr scriitor, şi-a pus în gînd să-l roage să traducă un pasaj dificil din greacă, limbă despre care ştia că omul e complet ignorant, cu toate că în scrierile lui publicate făcea paradă de citatele greceşti. Doar protestele hotărîte şi repetate ale lui Poe faţă de un asemenea gest de *méchanceté* au împiedicat punerea în aplicare a acestei intenţii umilitoare“ (Sarah Helen Whitman, *Edgar Poe and His Critics*, 1860, pp. 25-26).

În opinia lui Mabbott, petrecerea a avut probabil loc în salonul Annei C. Lynch, iar lingvista era aproape în mod sigur doamna Ellet. Tînărul autor a rămas neidentificat.

Traducerea s-a făcut după textul lui Griswold (*B*), care conţine trei modificări ortografice.

T i t l u l e preluat din text de editorul T.O. Mabbott.

Cabana lui Landor
(Landor's Cottage)

Această schiţă are un grăunte autobiografic. Cabana lui Landor e situată într-un ţinut familiar lui Poe, regiune care a inspirat numeroşi peisagişti din celebra Hudson River School. În vara lui 1848 Poe a călătorit, se pare, prin regiunea fluviului Hudson, mînat de dorinţa de a scrie o relatare pe care spera că amicul său, editorul Eli Bowen, o va publica (scrisoarea lui Poe către Bowen din 18 octombrie 1848, *American Notes & Queries*, ianuarie 1965). Cabana descrisă nu e decît locuinţa idealizată a lui Poe din Fordham, azi în cartierul Bronx din New York.

T r a d u c e r i În franceză: *Le Cottage Landor*, trad. Charles Baudelaire, *Vie parisienne*, 24 iunie 1865.

Traducerea de faţă s-a făcut după *B*.

T i t l u l. Probabil inspirat de pseudonimul „William Landor" cu care semna scriitorul american Horace Binney Wallace (1817-1852), al cărui roman *Stanley* (1838) e frecvent citat de Poe.

Hopa-broscuţă
(Hop-Frog)

După T.O. Mabbott, se cunosc trei surse sigure. În cap. 138 din *Chroniques* ale lui Jean Froissart (1333-1400) se povesteşte despre tragedia petrecută în anul 1385 cu ocazia unui bal mascat la curtea regelui Carol al VI-lea al Franţei, cînd cinci dintre curtenii săi s-au îmbrăcat în costume de sălbatici (*sauvages*) şi, legaţi unii de alţii cu lanţuri, au dat buzna în încăperea în care dansau doamnele. La sugestia lui Evan de Foi, toate făcliile fuseseră scoase din încăpere, dar Ducele de Orléans, sosit cu întîrziere, a intrat în sală, însoţit de purtătorii de torţe. Un făclier s-a apropiat de unul dintre nobilii mascaţi şi părul lung al costumului său a luat foc; doar un singur curtean a scăpat cu viaţă, toţi ceilalţi arzînd de vii. Regele, care nu era legat de ceilalţi, a scăpat şi el datorită Ducesei de Berry, care l-a acoperit iute cu trena rochiei sale, înăbuşind flăcările.

Poe probabil n-a mers la Froissart, ci la *Barbarities of the Theater*, articol semnat E.A.D. [Evert A. Duyckinck] şi apărut la 1 februarie 1845, în care autorul compara istorioara lui Froissart cu moartea lui Clare Webster, o tînără actriţă care, în timp ce juca în *The Revolt of the Harem* pe scena teatrului Drury Lane din Londra, a murit arsă de vie cînd veşmîntul pe care îl purta s-a aprins de la una dintre făclii.

Posibil ca piticul bufon să-i fi fost sugerat de *Frogère and the Emperor Paul*, nuvelă semnată P. şi publicată în revista londoneză *New Monthly Magazine* (iunie 1830) alături de *Monos and Daimonos* al lui Bulwer, din care s-a inspirat Poe pentru *Tăcere – O fabulă*. Frogére povesteşte că ţarul Pavel I s-a făcut că-şi exilează în Siberia bufonul, un comediant din Paris, însă după ce l-a trimis într-o călătorie, ascuns în trăsură, l-a adus înapoi la curte.

Bufonul s-a aflat printre cei care l-au descoperit pe ţar asasinat în 1801.

Povestea a fost terminată la 7 februarie 1849, după cum relatează Poe în scrisoarea sa de a doua zi către Annie Richmond, adăugînd că proprietarul revistei *Flag* din Boston i-a oferit 5 dolari pe pagină şi că a acceptat „ca să scap de dificultăţile de natură financiară". Poe vorbeşte de „cinci pagini de proză".

T r a d u c e r i. În franceză: *Hop-Frog*, trad. Charles Baudelaire, *Le Pays*, 23, 24 şi 25 februarie 1855, reed. în *Nouvelles histoires extraordinaires*, Paris, Michel Lévy, 1857. În româneşte: *Hop-Frog*, *Naţiunea*, X, 1891, nr. 2527-2533: Foiţa ziarului „Naţiunea" [apare alături de *Cărăbuşul de aur* şi de *Portretul oval* cu titlul *Poveşti năzdrăvane*]. *Hop-Frog*, *Romînia Muncitoare*, III, 1908, seria II, nr. 47, p. 2; nr. 48, p. 2. *Hop-Frog (Broasca ţopăitoare)*, *Gazeta Transilvaniei*, LXXII, 1909, nr. 277, pp. 1-2; nr. 278, pp. 1-2: Foiletonul „Gazeta Transilvaniei". *Cei opt orangutani*, *Gazeta Transilvaniei*, LXXVIII, 1915, nr. 263, p. 1; nr. 264, pp. 1-2. *Hopa-Hop sau opt urangutani înlănţuiţi*, trad. de Ion Vinea, în Edgar Allan Poe, *Scrieri alese*, EPLU, 1968, pp. 556-564, reed. 1969, pp. 470-478.

Traducerea s-a făcut după *B*.

Descoperirea lui Von Kempelen (Von Kempelen and His Discovery)

La fel ca poezia *Eldorado,* nuvela a fost inspirată de goana după aur din California mijlocului de secol al XIX-lea. La 24 ianuarie 1848 James Wilson Marshall a găsit aur în scocul joagărului construit de căpitanul John Augustus Sutter la South Fork of the American River. Descoperirea a fost făcută publică în *Californian* (15 martie 1848), gazetă din San Francisco, declanşînd exodul spre California.

La 8 martie 1849 Poe îi scrie lui E.A. Duyckinck: „Dacă ai apucat să citeşti articolul despre von Kempelen pe care ţi l-am lăsat la fratele tău, ai priceput desigur tîlcul său. Eu văd în el un soi de «exerciţiu» sau experiment într-ale plauzibilităţii ori verisimilitudinii. Fireşte, dintr-un cap într-altul el nu conţine *nici un* grăunte de adevăr. Am socotit că acest stil, aplicat febrei aurului, n-are cum să dea greş în privinţa efectului. Părerea mea sinceră e că nouă oameni din zece (chiar şi dintre cei mai bine informaţi) vor *lua a bună* această farsă (cu condiţia ca intenţia ei să nu fie dezvăluită înainte de publicare) şi astfel, acţionînd ca un fel de oprelişte, fie ea şi temporară, în calea febrei aurului, va reuşi să producă *senzaţie* într-un anume scop [...].

Cred că această mistificare este prima încercare deliberată în acest gen literar. În nuvela doamnei Veal, ne este îngăduit să întrezărim, ici-colo, un oarecare ton de *persiflare*. În *Robinson Crusoe*, intenţia este mai degrabă aceea de a plăcea sau de a emoţiona decît de a amăgi prin verisimilitudine [...]. În nuvela

mea *Cazul Valdemar* (care *a fost* crezut de mulţi) n-am avut nici cea mai vagă idee că ea ar putea fi luată drept altceva decît un «simplu articol de revistă» – dar aici întreaga ei forţă se datorează verisimilitudinii“.

Autorul o trimite lui E.A. Duyckinck, redactor-şef la revista *New York Literary World* „pentru zece dolari sau, la drept vorbind, cît crezi dumneata că-ţi poţi permite“, rugîndu-l să păstreze secretul şi eventual să i-o înapoieze dacă ar fi avut unele „reticenţe“, adăugînd că *Flag of the Union* i-a promis 15 dolari, dar că în mod sigur „o va arunca la coş“. A aruncat-o la coş Duyckinck.

Traducerea de faţă s-a făcut după *B*.

X-înd un Palaglab
(X-Ing a Paragrab)

După Mabbott, anecdota se inspiră din faptul că tipografii obişnuiau să folosească litera X pentru orice altă literă lipsă. La 4 martie 1836, *New-York Mirror* publica articolul *No O's*, tradus din limba franceză, iar pe 12 septembrie 1840, *Xtraordinary Play upon Xes*.

Schiţa a fost scrisă probabil cu puţin timp înainte de publicarea sa.

Traducerea s-a făcut după textul lui Griswold (*C*).

Farul
(The Light-House)

Rămasă neterminată, nuvela s-a vrut probabil o continuare a nuvelei *O pogorîre în Maeström*.

Farul lui Poe e fictiv, deşi încă din 1838 Alan Stevenson a început să construiască unul asemănător cu cel imaginat de Poe, la Skerryvore, pe ţărmul vestic al Scoţiei. Probabil că Poe a consultat o enciclopedie.

La 20 noiembrie 1703, un talaz uriaş a măturat farul Eddystone, o construcţie din lemn, ucigînd printre alţii pe Henry Winstanley, arhitectul acestui far (cf. *Domeniul Arnheim*).

Manuscrisul lui Poe a ajuns în mîinile lui R.W. Griswold, executorul său testamentar, al cărui fiu a vîndut coala întîi în 1896, păstrîndu-le pe celelalte trei, pe care George E. Woodberry le-a tipărit în 1909. Prima coală a fost vîndută la licitaţie în 1924, celelalte trei fiind donate Universităţii Harvard. Mabbott a tipărit textul integral în 1942.

Traducerea s-a făcut după *A*.

T i t l u l a fost dat de George Woodberry în 1909.

Table of Contents

Notă asupra ediţiei
POVESTIRI 1843-1844
- Misterul lui Marie Rogêt Urmare la Crimele din Rue Morgue
- Inima destăinuitoare
- Cărăbuşul de aur
- Pisica neagră
- Dimineaţă pe Wissahiccon
- Escrocheria considerată ca una dintre ştiinţele exacte
- Ochelarii
- Lada dreptunghiulară
- Poveste din Munţii Colţuroşi
- Îngropat de viu
- Scrisoarea furată
- Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană
- Revelaţie mesmerică
- „Tu eşti omul acela!“

POVESTIRI 1844-1845
- Farsa cu balonul
- Contribuţii nesemnate la revista Public Ledger
- Îngerul Bizarului
- Clopotarii elveţieni
- Byron şi domnişoara Chaworth
- Viaţa literară a domnului Bob Cutărică
- A o mie şi doua poveste a Şeherezadei
- Cîteva vorbe cu o mumie

POVESTIRI 1845-1846
- Cîteva secrete din temniţa revistelor
- Puterea cuvintelor
- Demonul perversităţii
- Faptele în cazul domnului Valdemar
- Şobolanii de la teatru
- Sfinxul

Butoiul de Amontillado
Domeniul Arnheim
POVESTIRI 1847-1849
Mellonta Tauta
O profeţie
Un pretins Crichton
Cabana lui Landor
Hopa-Broscuţă
Descoperirea lui von Kempelen
X-înd un palaglab
Farul
Addenda. Comentarii, ediţii, opinii critice
(MISTERUL LUI MARIE ROGÊT (THE MYSTERY OF MARIE ROGÊT)
INIMA DESTĂINUITOARE (THE TELL-TALE HEART)
CĂRĂBUŞUL DE AUR (THE GOLD BUG)
PISICA NEAGRĂ (THE BLACK CAT)
DIMINEAŢĂ PE WISSAHICCON (MORNING ON THE WISSAHICCON)
ESCROCHERIA CONSIDERATĂ CA UNA DINTRE ŞTIINŢELE EXACTE (DIDDLING CONSIDERED AS ONE OF THE EXACT SCIENCES)
OCHELARII (THE SPECTACLES)
LADA DREPTUNGHIULARĂ (THE OBLONG BOX)
POVESTE DIN MUNŢII COLŢUROŞI (A TALE OF THE RAGGED MOUNTAINS)
ÎNGROPAT DE VIU (THE PREMATURE BURIAL)
SCRISOAREA FURATĂ (THE PURLOINED LETTER)
SISTEMUL DOCTORULUI CATRAN ŞI AL PROFESORULUI PANĂ (THE SYSTEM OF DR TARR AND PROFESSOR FEATHER)
REVELAŢIE MESMERICĂ (MESMERIC REVELATION)

„TU EŞTI OMUL ACELA!“ („THOU ART THE MAN“)
FARSA CU BALONUL (THE BALLOON HOAX)
CONTRIBUŢII NESEMNATE LA REVISTA „PUBLIC LEDGER“ (UNSIGNED CONTRIBUTIONS TO THE PUBLIC LEDGER)
ÎNGERUL BIZARULUI (THE ANGEL OF THE ODD)
CLOPOTARII ELVEŢIENI (THE SWISS BELL-RINGERS)
BYRON ŞI DOMNIŞOARA CHAWORTH (BYRON AND MISS CHAWORTH)
VIAŢA LITERARĂ A DOMNULUI BOB CUTĂRICĂ (THE LITERARY LIFE OF THINGUM BOB, ESQ.)
A O MIE ŞI DOUA POVESTE A ŞEHEREZADEI (THE THOUSAND-AND-SECOND TALE OF SCHEHERAZADE)
CÎTEVA VORBE CU O MUMIE (SOME WORDS WITH A MUMMY)
CÎTEVA SECRETE DIN TEMNIŢA REVISTELOR [SOME SECRETS OF THE MAGAZINE PRISON-HOUSE]
PUTEREA CUVINTELOR (THE POWER OF WORDS)
DEMONUL PERVERSITĂŢII (THE IMP OF THE PERVERSE)
FAPTELE ÎN CAZUL DOMNULUI VALDEMAR (THE FACTS IN THE CASE OF M. VALDEMAR)
ŞOBOLANII DE LA TEATRU (THE THEATRICAL RATS)
SFINXUL (THE SPHINX)
BUTOIUL DE AMONTILLADO (THE CASK OF AMONTILLADO)
DOMENIUL ARNHEIM (THE DOMAIN OF ARNHEIM)

MELLONTA TAUTA (MELLONTA TAUTA)
O PROFEŢIE (A PREDICTION)
UN PRETINS CRICHTON (A WOULD BE CRICHTON)
CABANA LUI LANDOR (LANDOR’S COTTAGE)
HOPA-BROSCUŢĂ (HOP-FROG)
DESCOPERIREA LUI VON KEMPELEN (VON KEMPELEN AND HIS DISCOVERY)
X-ÎND UN PALAGLAB (X-ING A PARAGRAB)
FARUL (THE LIGHT-HOUSE)

Table of Contents

Notă asupra ediţiei 6
POVESTIRI 1843-1844 9
Misterul lui Marie Rogêt Urmare la Crimele din Rue Morgue 9
Inima destăinuitoare 71
Cărăbuşul de aur 78
Pisica neagră 124
Dimineaţă pe Wissahiccon 136
Escrocheria considerată ca una dintre ştiinţele exacte 143
Ochelarii 158
Lada dreptunghiulară 190
Poveste din Munţii Colţuroşi 206
Îngropat de viu 220
Scrisoarea furată 239
Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană 264
Revelaţie mesmerică 288
„Tu eşti omul acela!“ 302
POVESTIRI 1844-1845 322
Farsa cu balonul 322
Contribuţii nesemnate la revista Public Ledger 340
Îngerul Bizarului 352
Clopotarii elveţieni 365
Byron şi domnişoara Chaworth 367
Viaţa literară a domnului Bob Cutărică 370
A o mie şi doua poveste a Şeherezadei 398
Cîteva vorbe cu o mumie 424
POVESTIRI 1845-1846 452
Cîteva secrete din temniţa revistelor 452
Puterea cuvintelor 457
Demonul perversităţii 464
Faptele în cazul domnului Valdemar 473

Şobolanii de la teatru 485
Sfinxul 486
Butoiul de Amontillado 493
Domeniul Arnheim 502
POVESTIRI 1847-1849 522
Mellonta Tauta 522
O profeţie 545
Un pretins Crichton 548
Cabana lui Landor 549
Hopa-Broscuţă 565
Descoperirea lui von Kempelen 578
X-înd un palaglab 589
Farul 598
Addenda. Comentarii, ediţii, opinii critice 601
(MISTERUL LUI MARIE ROGÊT (THE MYSTERY OF MARIE ROGÊT) 601
INIMA DESTĂINUITOARE (THE TELL-TALE HEART) 606
CĂRĂBUŞUL DE AUR (THE GOLD BUG) 609
PISICA NEAGRĂ (THE BLACK CAT) 614
DIMINEAŢĂ PE WISSAHICCON (MORNING ON THE WISSAHICCON) 616
ESCROCHERIA CONSIDERATĂ CA UNA DINTRE ŞTIINŢELE EXACTE (DIDDLING CONSIDERED AS ONE OF THE EXACT SCIENCES) 617
OCHELARII (THE SPECTACLES) 618
LADA DREPTUNGHIULARĂ (THE OBLONG BOX) 620
POVESTE DIN MUNŢII COLŢUROŞI (A TALE OF THE RAGGED MOUNTAINS) 622
ÎNGROPAT DE VIU (THE PREMATURE BURIAL) 624
SCRISOAREA FURATĂ (THE PURLOINED LETTER) 625
SISTEMUL DOCTORULUI CATRAN ŞI AL PROFESORULUI PANĂ (THE SYSTEM OF DR TARR AND PROFESSOR FEATHER) 627
REVELAŢIE MESMERICĂ (MESMERIC REVELATION) 630
„TU EŞTI OMUL ACELA!“ („THOU ART THE MAN“) 634

FARSA CU BALONUL (THE BALLOON HOAX) 636
CONTRIBUŢII NESEMNATE LA REVISTA „PUBLIC LEDGER“ (UNSIGNED CONTRIBUTIONS TO THE PUBLIC LEDGER) 640
ÎNGERUL BIZARULUI (THE ANGEL OF THE ODD) 641
CLOPOTARII ELVEŢIENI (THE SWISS BELL-RINGERS) 643
BYRON ŞI DOMNIŞOARA CHAWORTH (BYRON AND MISS CHAWORTH) 645
VIAŢA LITERARĂ A DOMNULUI BOB CUTĂRICĂ (THE LITERARY LIFE OF THINGUM BOB, ESQ.) 646
A O MIE ŞI DOUA POVESTE A ŞEHEREZADEI (THE THOUSAND-AND-SECOND TALE OF SCHEHERAZADE) 648
CÎTEVA VORBE CU O MUMIE (SOME WORDS WITH A MUMMY) 650
CÎTEVA SECRETE DIN TEMNIŢA REVISTELOR [SOME SECRETS OF THE MAGAZINE PRISON-HOUSE] 653
PUTEREA CUVINTELOR (THE POWER OF WORDS) 655
DEMONUL PERVERSITĂŢII (THE IMP OF THE PERVERSE) 657
FAPTELE ÎN CAZUL DOMNULUI VALDEMAR (THE FACTS IN THE CASE OF M. VALDEMAR) 659
ŞOBOLANII DE LA TEATRU (THE THEATRICAL RATS) 665
SFINXUL (THE SPHINX) 666
BUTOIUL DE AMONTILLADO (THE CASK OF AMONTILLADO) 667
DOMENIUL ARNHEIM (THE DOMAIN OF ARNHEIM) 670
MELLONTA TAUTA (MELLONTA TAUTA) 671
O PROFEŢIE (A PREDICTION) 673
UN PRETINS CRICHTON (A WOULD BE CRICHTON) 674
CABANA LUI LANDOR (LANDOR’S COTTAGE) 676
HOPA-BROSCUŢĂ (HOP-FROG) 677
DESCOPERIREA LUI VON KEMPELEN (VON KEMPELEN AND HIS DISCOVERY) 679
X-ÎND UN PALAGLAB (X-ING A PARAGRAB) 681
FARUL (THE LIGHT-HOUSE) 682